

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

NO: 15497.
KOE: 15366.

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

*«Στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στη γυναίκα αθλήτρια,
όπως αποτυπώνονται στον έντυπο τύπο πολιτικό και
αθλητικό, το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα»*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑ 2007

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Επιβλέπων Καθηγητής
ΝΕΟΚΛΗΣ ΣΑΡΡΗΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ_ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

«Στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια, όπως αποτυπώνονται στον έντυπο τύπο πολιτικό και αθλητικό, το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα»

Μέλη τριμελούς επιτροπής:
Αγγελική Χριστοδουλίδη-Μαζαράκη
Ειρήνη Καμπερίδου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος

α) Γενική αναφορά στο θέμα.....	8
β) Πηγές της έρευνας.....	9
γ) Η μέθοδος εργασίας.....	11
δ) Τα περιεχόμενα.....	14

Εισαγωγή

α) Η θέση της γυναίκας στη κοινωνία κατά τις τρεις μεγάλες επαναστάσεις της ανθρωπότητας: γεωργική, βιομηχανική, τεχνολογική.....	17
β) Μελέτη της στάσης της κοινωνίας απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια.....	21
γ) Σκιαγραφώντας και εξειδικεύοντας την έρευνα.....	23
δ) Ορισμός των εργαλείων ανάλυσης.....	26
δι) Η εφημερίδα.....	27
α) Η πολιτική εφημερίδα.....	29
β) Η αθλητική εφημερίδα.....	30
δii) Η ιδεολογία.....	31
α) Η πολιτική ιδεολογία.....	31
β) Η αθλητική ιδεολογία.....	33
δiii) Η στάση.....	34
δiv) Η αντίληψη.....	37
δv) Η ταξική δομή.....	40
δvi) Η ιστορική συγκυρία.....	47
ε) Η γυναίκα-αθλήτρια ως ανθρωπολογικό φαινόμενο.....	51
ει) Η βιολογική φιλοσοφική ανθρωπολογία.....	51
ειi) Η πολιτική φιλοσοφική ανθρωπολογία.....	54
ειiii) Η κοινωνική φιλοσοφική ανθρωπολογία.....	57

Μέρος Πρώτο.

Χρονική περίοδος 1950-1967

Κεφάλαιο Πρώτο:

Μελέτη της εφημερίδας ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ για τον δεξιό ιδεολογικό πολιτικό χώρο.....	62
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, 1950-1967, υπό το πρίσμα της ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ.....	75

Κεφάλαιο Δεύτερο:

Μελέτη της εφημερίδας ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ για το δεξιό ιδεολογικό πολιτικό χώρο.....	80
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, 1950-1967, υπό το πρίσμα της ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ.....	97

Κεφάλαιο Τρίτο:

Μελέτη της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ για τον κεντρώο ιδεολογικό πολιτικό χώρο.....	101
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, 1950-1967, υπό το πρίσμα της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.....	116

Κεφάλαιο Τέταρτο:

Μελέτη της εφημερίδας ΑΥΓΗ για τον αριστερό ιδεολογικό πολιτικό χώρο.....	120
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, 1950-1967, υπό το πρίσμα της ΑΥΓΗΣ.....	141

Κεφάλαιο Πέμπτο:

Μελέτη της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, η οποία απευθύνεται στο αστικό κοινωνικό status.....	146
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, 1950-1967, υπό το πρίσμα της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ.....	181

Κεφάλαιο Έκτο:

Μελέτη της εφημερίδας το ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, η οποία απευθύνεται στο εργατικό κοινωνικό status.....	185

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, 1950-1967, υπό το πρίσμα της εφημερίδας το ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ.....	197
Συμπεράσματα περιόδου 1950-1967.....	201

Μέρος Δεύτερο

Χρονική περίοδος 1967-1974

Κεφάλαιο Πρώτο:

Μελέτη της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, όργανο έκφρασης των συνταγματαρχών.....	207
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, 1967-1974, υπό το πρίσμα του ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ.....	222

Κεφάλαιο Δεύτερο:

Μελέτη της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ, η οποία εκφράζει τον ευρύτερο δημοκρατικό χώρο. ..	227
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, 1967-1974, υπό το πρίσμα των ΝΕΩΝ.....	246

Κεφάλαιο Τρίτο:

Μελέτη της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, η οποία απευθύνεται στο αστικό κοινωνικό status.....	251
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα αθλήτρια, 1967-1974, υπό το πρίσμα της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ.....	261

Κεφάλαιο Τέταρτο:

Μελέτη της εφημερίδας το ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, η οποία απευθύνεται στο εργατικό κοινωνικό status.....	264
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα αθλήτρια, 1967-1974, υπό το πρίσμα της εφημερίδας το ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ.....	272
Συμπεράσματα περιόδου 1967-1974.....	274

Μέρος Τρίτο.

Χρονική περίοδος 1974-2000

Κεφάλαιο Πρώτο:

Μελέτη των εφημερίδων: ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ και ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ για τον δεξιό ιδεολογικό πολιτικό χώρο.

Α) Μελέτη της εφημερίδας ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ για την χρονική περίοδο 1974-1980.....279

Β) Μελέτη της εφημερίδας ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ για την χρονική περίοδο 1980-1990.....285

Γ) Μελέτη της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ για την χρονική περίοδο 1990-2000.....295

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια κατά την περίοδο 1974-2000, υπό το πρίσμα των εφημερίδων: ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ(1974-1980), ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ(1980-1990) ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ(1990-2000).....305

Κεφάλαιο Δεύτερο:

Μελέτη των εφημερίδων: ΤΑ ΝΕΑ, ΤΟ ΒΗΜΑ και ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ για τον κεντρώο ιδεολογικό χώρο.

Α) Μελέτη της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ για την χρονική περίοδο 1974-1980.....311

Β) Μελέτη της εφημερίδας ΤΟ ΒΗΜΑ για την χρονική περίοδο 1980-1990.....317

Γ) Μελέτη της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ για την χρονική περίοδο 1990-2000.....323

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια κατά την περίοδο 1974-2000, υπό το πρίσμα των εφημερίδων: ΤΑ ΝΕΑ(1974-1980), ΤΟ ΒΗΜΑ(1980-1990), ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ(1990-2000).....330

Κεφάλαιο Τρίτο:

Μελέτη των εφημερίδων Η ΑΥΓΗ και ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ για τον αριστερό ιδεολογικό χώρο.

Α) Μελέτη των εφημερίδων ΑΥΓΗ και ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ για την χρονική περίοδο 1974-1980.....	335
Β) Μελέτη της εφημερίδας Η ΑΥΓΗ για την χρονική περίοδο 1980-1990.....	341
Γ) Μελέτη της εφημερίδας ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ για την χρονική περίοδο 1990-2000.....	347
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια κατά την περίοδο 1974-2000, υπό το πρίσμα των εφημερίδων: Η ΑΥΓΗ και ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ.....	350
Κεφάλαιο Τέταρτο:	
Μελέτη της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, η οποία αποτυπώνει την ιδεολογία του Παναθηναϊκού, για την περίοδο 1974-2000.....	354
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, υπό το πρίσμα της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, για την περίοδο 1974-1990.....	361
Κεφάλαιο Πέμπτο:	
Μελέτη της εφημερίδας το ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, η οποία αποτυπώνει την ιδεολογία του Ολυμπιακού, για την περίοδο 1974-2000.....	363
Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, υπό το πρίσμα της εφημερίδας το ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, για την περίοδο 1974-2000.....	377
Συμπεράσματα περιόδου 1974-2000.....	379

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Συμπεράσματα.....	383
Βιβλιογραφία.....	402

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είναι από όλους αποδεκτό ότι από τις δύο ανθρώπινες οντότητες, του άνδρα και της γυναίκας, η γυναίκα είναι αυτή η οποία «χρειάστηκε» να αγωνιστεί έτσι ώστε να ζήσει σε συνθήκες ισότιμης και ισόποσης αντιμετώπισης. Ο αέναος αγώνας της μέχρι σήμερα αποσκοπεί στην αναγνώριση της σαν ένα διαφορετικό βιολογικό όν το οποίο συμμετέχει στην ανθρωπολογική εξέλιξη ενίοτε δε, με μεγαλύτερη συμβολή.

Η δραστηριότητα της άθλησης, είτε ως προαγωγή υγείας είτε ως άμιλα, απετέλεσε από την αρχαιότητα έως το πρόσφατο σήμερα σημείο διαφωνίας των ανδρών για τη συμμετοχή ή όχι των γυναικών. Η γυναίκα-αθλήτρια υπήρχε πάντα. Όμως άλλοι το γνώριζαν..., άλλοι το αναγνώριζαν!, άλλοι προσποιούνταν την ανυπαρξία της, και άλλοι τη διακωμωδούσαν!

Είναι λοιπόν πολύ χρήσιμη η ανάλυση των αποτυπώσεων του τύπου, πολιτικού και αθλητικού, της κοινωνικής ομάδας γυναίκα-αθλήτρια τόσο σαν φαινόμενο που ενδιαφέρει την κοινωνική επιστήμη όσο και σαν ιδιαίτερο κεφάλαιο της στάσης των πολιτικών και αθλητικών ιδεολογιών. Η μελέτη γίνεται σε τρεις διαφορετικής ιστορικής σημασίας περιόδους για τον Ελλαδικό χώρο. Η πρώτη ανάγεται στο χρονικό διάστημα 1950-1967 όπου η Ελλάδα έχει εξέλθει αφ' ενός μεν από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και αφ' ετέρου από έναν αιματηρό εμφύλιο πόλεμο. Η δεύτερη περίοδος περιλαμβάνει την εποχή της δικτατορίας από το 1967-1974, όπου η ελληνίδα καλείται να επαναπροσδιορίσει τη θέση της επί τη βάσει νέων δεδομένων και τέλος, η τρίτη περίοδος ανάγεται από το 1974-2000 όπου η νέα τάξη πραγμάτων ως ένας «νέος παγκόσμιος πόλεμος» θα επιφέρει πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές σε όλες τις κοινωνικές και πολιτικές ομάδες.

Για την γράφουσα η παραπάνω έρευνα για την κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια, υπό την προοπτική των πολιτικών ιδεολογιών και των χώρων που εκφράζουν μέσω των εφημερίδων καθώς και των αθλητικών ιδεολογιών με τα αντίστοιχα κοινωνικά status που απευθύνονται οι εφημερίδες, παρουσιάζει ιδιαίτερη σημασία για τους εξής λόγους. Προέρχεται από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και ιδιαίτερα από το

τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού όπου υπηρέτησε επί δεκαοκτώ έτη ως καθηγήτρια Φυσικής Αγωγής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. καθώς επίσης έχει τελειώσει και το Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, το τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας. Σήμερα υπηρετεί στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση με την ειδικότητα της πολιτικής επιστήμονος-ιστορικού και ως εκ τούτου ο συνδυασμός της έρευνας: γυναίκα, ιστορικές περιοδοί, ιδεολογίες και αθλητισμός θεώρησε ότι θα εμπλούτιζε τις γνώσεις όχι μόνον των μαθητών της αλλά και άλλων κοινωνικών συνόλων.

Ειδικότερα, κύριος σκοπός αυτής της εργασίας είναι πώς οι πολιτικές εφημερίδες, μέσα από τον ιδεολογικό χώρο που εκφράζουν, αποτυπώνουν τη γυναίκα-αθλήτρια στις τρεις προαναφερθείσες ιστορικές περιόδους καθώς και πώς οι αθλητικές εφημερίδες οι οποίες απευθύνονται σε δύο διαφορετικά κοινωνικά status, εργατικό και αστικό, συμβαδίζουν με τις προκαταλήψεις και νοοτροπίες τους, απέναντί της. Αλλά πέρα από το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η ανάλυση των εφημερίδων στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης ιστορικοκοινωνικής συγκυρίας η έρευνά μας έχει και έναν ευρύτερο στόχο: να συμβάλει στη διατύπωση ορισμένων υποθέσεων σχετικά με τον τρόπο που οι, αφ' ενός πολιτικές εφημερίδες ταυτίστηκαν με τις στάσεις-αντιλήψεις, προκαταλήψεις και νοοτροπίες των ιδεολογικών τους χώρων και στις τρεις διαφορετικές ιστορικές περιόδους ή άλλαξαν, και αφ' ετέρου οι αθλητικές εφημερίδες αν ακολούθησαν πιστά τα status που αφορούν και τις τρεις περιόδους.

Πηγές της έρευνας

Πηγές της έρευνας απετέλεσαν οι πολιτικές και οι αθλητικές εφημερίδες. Μετά από συνεργασία αποφασίστηκε για την πρώτη ιστορική περίοδο 1950-1967 να εξετασθούν δύο πολιτικές εφημερίδες από τον δεξιό ιδεολογικό χώρο, μία από τον κεντρώο και μία από τον αριστερό. Οι μοναδικές αθλητικές εφημερίδες που εκδίδονται εκείνη την εποχή, και εκφράζουν αθλητικές ιδεολογίες, συσπειρώνουν οπαδούς, και απευθύνονται σε δύο διαφορετικά κοινωνικά status, είναι αυτές οι οποίες εξετάστηκαν.

Από τη δεύτερη ιστορική περίοδο 1967-1974 επιλέγονται δύο πολιτικές εφημερίδες, μία που πρόκειται στο στρατιωτικό καθεστώς και μία που εμφανίζεται αξιολογικά ουδέτερη προς αυτούς(αναστολή λειτουργίας του τύπου) ενώ οι αθλητικές εφημερίδες που εξετάζονται είναι οι ίδιες με την προηγούμενη περίοδο αφού διατηρούν τη μοναδικότητά τους.

Κατά την τρίτη ιστορική περίοδο 1974-2000 η πολυπληθότητα των εφημερίδων μας οδήγησε στην επιλογή περισσότερων της μιας για κάθε ιδεολογικό χώρο. Έτσι εξετάστηκαν τρεις από το δεξιό ιδεολογικό χώρο και για τα χρονικά διαστήματα: 1974-1980, 1980-1990 και 1990-2000 και τρεις από τον λεγόμενο κεντρώο χώρο και, για τα ίδια κατ' αναλογία διαστήματα. Από το χώρο της αριστερής ιδεολογίας εξετάστηκαν οι δύο κυρίαρχες εφημερίδες του χώρου που την αποτυπώνουν αλλά οι οποίες έχουν διαφορετική σημειολογία και απευθύνονται σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες του ίδιου χώρου. Τέλος από τις αθλητικές εφημερίδες, ενώ υπάρχει πληθώρα εντύπων που εκδίδεται αποφασίσαμε να εξετάσουμε τα έντυπα των προηγούμενων περιόδων με σκοπό να διαπιστώσουμε την αλλαγή ή όχι της στάσης τους.

Λόγω της φύσης της έρευνας κύρια πηγή αποτελέσαν τα αθλητικά άρθρα καθώς και οι ειδησεογραφικές στήλες που αναφέρονταν στη γυναίκα αθλήτρια στις πολιτικές και αθλητικές εφημερίδες. Όμως, ιδιαίτερα όσον αφορά τις πολιτικές εφημερίδες, εξ αιτίας της έλλειψης ειδήσεων ή άρθρων για τη γυναίκα-αθλήτρια, η έρευνα επεκτάθηκε και σε κάθε είδους άρθρο ή είδηση που αναφερόταν στην κοινωνική θέση της γυναίκας, τους αγώνες της για αποδοχή και αναγνώριση, στα οποία υπήρχαν αναφορές-κριτικές-σχόλια για την ενασχόλησή της με τον αθλητισμό. Επίσης, φωτογραφίες και λεζάντες που την απεικόνιζαν ελήφθησαν υπ' όψιν.

Μελετήθηκε επίσης η βιβλιογραφία που αφορά το γενικότερο πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τυπώνονταν οι εφημερίδες. Αυτό άλλωστε φαίνεται στη συνέχεια της εργασίας μας όπου υπάρχει ενδελεχής ανάλυση των ιστορικών περιόδων για να αναδειχθεί και η ιστορική συγκυρία.

Η μέθοδος εργασίας

Υπάρχουν τρεις τρόποι χρησιμοποίησης των δημοσιευμάτων του τύπου όσον αφορά την ενημέρωση: α) ως πηγή γενικής ενημέρωσης, β) ως πηγή ενημέρωσης ορισμένων ομάδων ή κοινωνικών κατηγοριών και γ) ως πηγή ενημέρωσης του ίδιου του τύπου. Υπό αυτή την προοπτική στην πρώτη κατηγορία ανάγεται ο τύπος ως ενημέρωση της κοινής γνώμης, όπου άπτεται και του άμεσου ενδιαφέροντός μας (κάτω από το πρίσμα των απόψεων και των ιδεολογικών πεποιθήσεων). Στη δεύτερη κατηγορία ανάγεται ο τύπος ως επίσημο πολιτικό όργανο του κόμματος και ως εκ τούτου η ένταξη της εφημερίδας στα κοινωνικά status. Και στη τρίτη κατηγορία, η μελέτη περιεχομένου του τύπου όσον αφορά τη φύση και τον προσανατολισμό των σχολίων, τις επιφυλλίδες, τα άρθρα κ.α.¹.

Το μεθοδολογικό «εργαλείο» με το οποίο θα εξηγήσουμε τις στάσεις και αντιλήψεις θα μπορούσε ν' αναχθεί σε δυο τρόπους: Ο πρώτος τρόπος συνίσταται τη χρησιμοποίηση μεθόδων θεματικής ανάλυσης που εφαρμόζονται στη σύγχρονη επιστήμη και είναι η ανάλυση περιεχομένου². Αποτελείται από ένα σύνολο και τεχνικές που αποσκοπούν στη διερεύνηση της συχνότητας και του είδους των πληροφοριών που περιέχουν διάφορα κείμενα (συνεντεύξεις, απαντήσεις σε ανοικτές ερωτήσεις ερωτηματολογίου, δημοσιεύματα του τύπου, λογοτεχνικά και επιστημονικά κείμενα κ.α.)³. Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στα μέσα της δεκαετίας του '20 από τους μελετητές του τύπου και αργότερα από κοινωνικούς επιστήμονες. Σκοπός της είναι να επιτρέψει στον ερευνητή μέσα από μία συστηματική διερεύνηση του κειμένου να διαγνώσει τις εκφραζόμενες ιδέες και τους κεντρικούς στόχους του, που συνήθως λανθάνουν ή δηλώνονται με έμμεσο τρόπο και που συνεπώς δεν είναι δυνατόν να επισημανθούν με την απλή έστω προσεκτική ανάλυση. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού ο ερευνητής: α) εξετάζει το κείμενο στην ολότητά του και όχι επιλεκτικά, β) καθορίζει θεματικές κατηγορίες και υποκατηγορίες που εμπεριέχονται στο κείμενο και απαιτούν διερεύνηση και.

¹Βλ. M. Duverger, *Μέθοδος Κοινωνικών Επιστημών II*, μτφρ. Παπαδόδημα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 1976, σσ. 18-31.

²Βλ. M. Duverger, *ό.π.*, σσ. 18-117.

³Βλ. G. De Landsheere, *Η εμπειρική έρευνα στην εκπαίδευση*, μτφρ. Γ. Δίπλας, I^η, Τυπωθήτω, Αθήνα, 1996, σ. 68, και Α. Φραγκουδάκη, *Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1978, σ. 196.

γ) καθορίζει μονάδες βάσει των οποίων αναλύονται οι κατηγορίες αυτές (γράμμη, παράγραφος, λέξεις-σύμβολα, σλόγκαν κ.α.)⁴.

Ο δεύτερος τρόπος συνίσταται, στην κλασική μέθοδο ανάλυσης, δηλαδή την επιλογή δημοσιευμάτων από έναν όγκο υλικού παρόμοιου περιεχομένου αποδελτίωση και ταξινόμηση. Η κλασική μέθοδος συνίσταται κατ' αρχάς από την εσωτερική και την εξωτερική ανάλυση ενός τεκμηρίου. Η εσωτερική ανάλυση αποτελεί μια εργασία η οποία στηρίζεται: αφ' ενός επί ορθολογικής βάσης αφ' ετέρου επί υποκειμενικής. Η ορθολογική ανάλυση αναφέρεται σε μια διανοητική διαδικασία προσπαθώντας να εξάγει τις βασικές απόψεις του τεκμηρίου και να τις συνδυάσει με άλλα φαινόμενα, συμβάντα ή ιδέες, ενώ η υποκειμενική ανάλυση στηρίζεται στον προσωπικό συντελεστή του μελετητή. Η εξωτερική ανάλυση συνίσταται από το πλαίσιο του τεκμηρίου και από την απήχηση αυτού. Η λέξη πλαίσιο ερμηνεύεται με την ευρεία έννοια του όρου και αναφέρεται στις περιστάσεις, στα γεγονότα, στον άνθρωπο, στο περιβάλλον, στην ιστορική στιγμή, στην κοινωνία που συνοδεύει τη σύσταση του τεκμηρίου. Η έννοια της απήχησης αναφέρεται στο σκοπό, στην επίδραση και στη δημιουργία στάσεων και αντιλήψεων εξ αιτίας του τεκμηρίου⁵.

Η γενική κλασική μέθοδος επίσης συνίσταται στη διαδικασία της ιστορικής ανάλυσης (τεκμήρια επί γεγονότων) και στη διαδικασία της κοινωνιολογικής ανάλυσης (τα ίδια τα γεγονότα). Από τις δύο αυτές μεθόδους η κοινωνιολογική ανάλυση άπτεται του ενδιαφέροντός μας διότι τοποθετεί το τεκμήριο μέσα στη διαδικασία της κοινωνικής επικοινωνίας και αναζητά την εντύπωση, την αντίληψη, τη διαμορφωθείσα στάση και τέλος την πράξη που αποτυπώνει και δημιουργεί το τεκμήριο. Θεωρούμε ότι η φράση του Paul Lazarsfeld: "...Who says What, to Whom, With What effect..." εκφράζει κατά ένα μέρος την ανάλυση του τεκμηρίου. Εν κατακλείδι, ένας συνδυασμός της κλασικής μεθόδου με την ανάλυση

⁴ Βλ. R. Daval, *Traité de Psychologie Social*, PUF, Paris, 1967, σσ. 488-494, και Ν. Κυριαζή, *Η Κοινωνιολογική Έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, 7^η, ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 2004, σσ. 283-301.

⁵ Βλ. M. Duverger, *ό.π.*, σσ. 57-62.

περιεχομένου κοινωνιολογικού τύπου⁶ (τα ίδια τα γεγονότα) θα αποτελέσουν τη μέθοδο εργασίας μας. Συγκεκριμένα η μέθοδος που θ' ακολουθήσουμε θα είναι η κλασική σε συνδυασμό με εκείνη της ανάλυσης περιεχομένου και θα συνίσταται σε μια ορθολογική ανάλυση του τεκμηρίου, που αποσκοπεί να συνδυάσει τις ιδεολογίες, τα συμβάντα, το κοινωνικό πλαίσιο καθώς και την ιστορική στιγμή έτσι ώστε, να κατανοηθεί η απήχηση και η δημιουργία στάσεων και αντιλήψεων λόγω της «επικοινωνίας» του τεκμηρίου.

Η συλλογή του τεκμηρίου μας θα γίνει από τις προσδιορισμένες πηγές(εφημερίδες) και τυχαία δειγματοληψία αν χρειάζεται, η δε ανάλυσή του θα γίνει με δύο τρόπους: α) αφ' ενός ως προς της εκτίμησης του γράφοντος και β) αφ' ετέρου ως προς την προέλευση και τον προορισμό⁷. Για την πρώτη περίπτωση η μελέτη θα γίνει σύμφωνα με τις αξίες, την ιδεολογία, την κοινωνική τάξη και τον πολιτικό χώρο που εκφράζει η εφημερίδα. Είναι οι λεγόμενες «ειλημμένες» θέσεις και εκφράζονται με: επιδοκιμασία-αποδοκιμασία, επιβεβαίωση-άρνηση, αισιοδοξία-απαισιοδοξία, κ.α. Εννοείται ότι μπορούμε να κλιμακώσουμε τις κατηγορίες αυτές μέσα από αυτή τη διάκριση και να υιοθετήσουμε το διαχωρισμό σε διάφορα επίπεδα έτσι όπως τον πρότειναν το 1943 οι Kaplan και Golsen: α) την ισχυρή θετική στάση- την απλώς θετική στάση, β) την αμφιταλαντευόμενη στάση (εν μέρει θετική, εν μέρει αρνητική), γ) την ουδέτερη στάση (ούτε θετική, ούτε αρνητική), δ) την απλή αρνητική στάση-την ισχυρή αρνητική⁸. Για τη δεύτερη περίπτωση, η οποία έχει χρησιμοποιηθεί ιδιαίτερα για τον τύπο, η μελέτη θα γίνει στην ολότητα του άρθρου και σύμφωνα με την πολιτική προέλευση του, δηλαδή σε πιο χώρο ανήκει η εφημερίδα: αριστερό-κεντρώο-δεξιό και ως εκ τούτου πιο κόμμα εκφράζει και πια ιδεολογία και, σε πιο κοινωνικό status απευθύνεται: εργατικό-αγροτικό, μεσαίο-αστικό, κεφαλαιοκρατικό, διανοουμένων ή σε status ιστορικού υποκειμένου ανεξάρτητου από τα διακριτά μέσα παραγωγής. Το σύστημα κωδικοποίησης

⁶ Βλ. M.Duverger *ό.π.*, σσ. 79-80. Ο συγγραφέας αναφέρει για την ανάλυση περιεχομένου και τον συνδυασμό κλασικής μεθόδου «...η ανάλυση περιεχομένου δεν εφαρμόζεται σε όλα τα τεκμήρια. Εδώ επανευρίσκουμε την διάκριση μεταξύ των τεκμηρίων τα οποία αναφέρονται εις γεγονότα και των τεκμηρίων τα οποία είναι αυτά καθ' εαυτά γεγονότα. Όταν χρησιμοποιώμεν μεθόδους κλασικής αναλύσεως, τα πρώτα υπόκεινται εις μίαν κριτικήν ιστορικού τύπου, ενώ τα δεύτερα εις μίαν ανάλυσιν κοινωνιολογικού τύπου. Γενικώς η ανάλυσις περιεχομένου εφαρμόζεται εις τα δεύτερα...».

⁷ Βλ. M Duverger, *ό.π.*, σσ 99-117 και Βλ. N. Κυριαζή, *ό.π.*, σσ. 297-9.

⁸ Βλ. M. Duverger, *ό.π.*, σσ. 104-5.

μετρήσεων θα αναχθεί σύμφωνα με το χώρο που καλύπτει το υπό έρευνα τεκμήριο (σταθερότητα σελίδας ή 1/στηλο, 2/στηλο,...), η παρουσία ή απουσία του και η ένταση με την οποία προβάλλεται⁹. Επίσης η «προοπτική» ανάγνωσής του θα γίνει σύμφωνα με τις αρχές της σημειολογικής επιστήμης(γλώσσα, ιδιωτισμοί, φρασσεολογία, κ.α.).

Τα περιεχόμενα

Με την ταξινόμηση που κάναμε στη μελέτη, η ύλη διαιρέθηκε ως εξής: Στην εισαγωγή γίνεται κατ' αρχάς μια συνοπτική περιγραφή της θέσης της γυναίκας κατά τις τρεις μεγάλες επαναστάσεις της ανθρωπότητας: γεωργική, βιομηχανική και τεχνολογική. Στη συνέχεια αναλύσαμε τη στάση της κοινωνίας απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια από την αρχαιότητα έως σήμερα. Ύστερα κάναμε μια αναλυτική εξειδίκευση της έρευνας και θέσαμε τα ερωτήματα τα οποία έπρεπε να απαντηθούν. Κατόπιν δώσαμε τους ορισμούς εννοιών που θα αποτελέσουν κλειδιά εξήγησης και κατανόησης της ερευνάς μας. Αυτοί ήταν: τι είναι εφημερίδα, τι είναι πολιτική και αθλητική ιδεολογία, τι είναι στάση και αντίληψη και πως αυτές διαμορφώνονται, τι είναι ταξική δομή και τι ιστορική συγκυρία. Τέλος το κεφάλαιο της εισαγωγής κλείνει με την ανάλυση του μοντέλου που υιοθετείται για τη «μορφοποίηση» των στάσεων και αντιλήψεων που είναι η: πολιτική, κοινωνική και βιολογική φιλοσοφική ανθρωπολογία και εξετάζει τον άνθρωπο αφ' ενός ως ολότητα, αφ' ετέρου ως δίφυλη ανταγωνιστική ύπαρξη στις διαφορετικές ιστορικές ή χρονικές συγκυρίες και κοινωνικές δομές.

Στο πρώτο μέρος, περίοδος 1950-1967, εξετάζονται:

Στο πρώτο κεφάλαιο οι εφημερίδες ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ και ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ από το δεξιό ιδεολογικό χώρο και ακολουθεί βιολογική, πολιτική και κοινωνική ανάλυση σύμφωνα με το ανθρωπολογικό φιλοσοφικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ από τον κεντρώο ιδεολογικό χώρο και ακολουθεί ανάλυση βάσει του ιδίου μοντέλου. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η εφημερίδα ΑΥΓΗ από τον αριστερό ιδεολογικό χώρο και επίσης ακολουθείται η προαναφερθείσα μέθοδος. Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται

---

⁹ Βλ. Ν Κυριαζή, *ό.π.*, σσ. 295-7.

η αθλητική εφημερίδα ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ η οποία απευθύνεται στο αστικό κοινωνικό status και ακολουθεί κοινωνική και βιολογική ανάλυση όπως παραπάνω. Τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζεται η αθλητική εφημερίδα ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ η οποία απευθύνεται στο εργατικό status με ανάλογη εξήγηση. Το πρώτο κεφάλαιο κλείνει με τα συμπεράσματα της υπό εξέταση ιστορικής περιόδου.

Στο δεύτερο μέρος, περίοδος 1967-1974, εξετάζονται:

Στο πρώτο κεφάλαιο η εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ που συντάσσεται με τους συνταγματάρχες και ακολουθεί ανάλυση βάσει του πιο πάνω μοντέλου. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η εφημερίδα των «ίσων» αποστάσεων ΤΑ ΝΕΑ, και ακολουθεί ανάλυση. Στο τρίτο κεφάλαιο η αθλητική εφημερίδα ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ και στο τέταρτο κεφάλαιο ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ. Το δεύτερο μέρος κλείνει με τα συμπεράσματα της δεύτερης περιόδου.

Στο τρίτο μέρος, περίοδος 1974-2000, εξετάζονται:

Στο πρώτο κεφάλαιο οι εφημερίδες: ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ(1974-1980), ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ(1980-1990) και ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ(1990-2000) από τον δεξιό ιδεολογικό χώρο και ακολουθεί ανάλυση βάσει του ανθρωπολογικού φιλοσοφικού μοντέλου. Στο δεύτερο κεφάλαιο οι εφημερίδες: ΤΑ ΝΕΑ(1974-1980), ΤΟ ΒΗΜΑ(1980-1990) και ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ(1990-2000) από τον κεντρώο ιδεολογικό χώρο και ακολουθεί ανάλυση. Στο τρίτο κεφάλαιο οι εφημερίδες: ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ και Η ΑΥΓΗ(1974-1980), Η ΑΥΓΗ(1980-1990) και ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ(1990-2000) από τον αριστερό ιδεολογικό χώρο και ακολουθεί ανάλυση της αποτύπωσης. Στο τέταρτο κεφάλαιο η εφημερίδα ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ και στο πέμπτο κεφάλαιο ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ. Ακολουθεί ανάλυση. Το τρίτο μέρος κλείνει με τα συμπεράσματα της υπό εξέταση περιόδου.

Ακολουθούν τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την έρευνα και τα συμπεράσματα των προαναφερθέντων κεφαλαίων. Τέλος αναφέρεται η βιβλιογραφία η οποία χρησιμοποιήθηκε. Αξίζει να σημειώσουμε ότι η έρευνα διήρκεσε τέσσερα έτη και όλα είναι τεκμηριωμένα με την παράθεση άρθρων και ειδήσεων. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε στη βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, στη Μπενάκειο βιβλιοθήκη(καπνεργοστάσιο), όπου οι εφημερίδες υπάρχουν με τη

μορφή microfilms, και στους εκδοτικούς οργανισμούς των εφημερίδων όπου τα έντυπα βρίσκονται ως «σώματα».

Η παρούσα διατριβή δε θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την πολύτιμη καθοδήγηση του επιβλέποντος καθηγητή κ. Νεοκλή Σαρρή, την ουσιαστική και αυστηρή διόρθωση της επίκουρης καθηγήτριας πολιτικής φιλοσοφίας του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας κ. Αγγελικής Χριστοδουλίδη-Μαζαράκη, καθώς και τις πολύτιμες συμβουλές της επίκουρης καθηγήτριας Κοινωνιολογίας του Αθλητισμού κ. Ειρήνης Καμπερίδου από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Οι επισημάνσεις δε του κ. Ιωάννη Γκιόσου, διδάκτορα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και Συνεργαζόμενου Εκπαιδευτικού Προσωπικού στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, υπήρξαν επικοδομητικές. Τέλος, ευχαριστώ το γιο μου Γιώργο για την κατανόηση που έδειξε για τις ατελείωτες απουσίες μου κατά την ευαίσθητη περίοδο της εφηβείας και της προσπάθειάς του για την εισαγωγή του στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η θέση της γυναίκας στην κοινωνία κατά τις τρεις μεγάλες επαναστάσεις της ανθρωπότητας :γεωργική, βιομηχανική, τεχνολογική.

Οι κοινωνιολόγοι και οι ιστορικοί ερευνούν για αιώνες μετά το «ξύπνημα της ανθρωπότητας» την οργάνωση της οικογένειας και της κοινωνίας, προσπαθώντας να συλλάβουν να περιγράψουν και να οριοθετήσουν τη θέση του μισού πληθυσμού της γης δηλαδή, της γυναίκας. Η οριοθέτηση αυτή της γυναίκας μέσα στην κοινωνία είναι σημαντική στην εξελικτική πορεία της ανθρωπότητας, διότι έχει σχέση με το κύτταρο που κυοφορεί και εκπαιδεύει τα νέα ανθρώπινα όντα.

Θέτοντας ως όρια περιγραφής τις τρεις μεγάλες επαναστάσεις του ανθρωπίνου είδους τη γεωργική, τη βιομηχανική και την τεχνολογική¹⁰ οι επιστήμονες προσπαθούν να περιγράψουν την εξελικτική θέση της γυναίκας σε σχέση με την παραγωγική διαδικασία και την παιδεία μέσα από τις στάσεις που διαμορφώνονται στον μικρόκοσμο δομής της κοινωνίας όπως οικογένεια, εκκλησία, εργασιακός χώρος κ.α¹¹. Η περίοδος της γεωργικής επανάστασης χαρακτηρίζει το ρόλο της γυναίκας ως κυρίαρχο, διότι είναι συνδεδεμένος με δύο παράγοντες που αναφέρονται στην επιβίωση της φυλής: την εξασφάλιση τροφής και την τεκνοποίηση. Ο πρώτος παράγοντας αλλάζει μορφή με την ανάπτυξη της «ανά ζεύγη» συμβίωσης, και την ανάδυση της μονογαμικής κοινωνίας ως μοναδικό κύτταρο κοινωνικής οργάνωσης. Η γυναίκα αποτελούσε πολύτιμο αγαθό ανταλλαγής μέσα από τον οικονομικό χαρακτήρα τον οποίο έχει η έννοια του γάμου αυτή την περίοδο, η οποία συνοδευόταν από

---

¹⁰Βλ. σχετικά, Γ. Λιενχαρτ, *Κοινωνική Ανθρωπολογία*. Gutenberg, 1985, Αθήνα και Margaret Mead, *Male and Female*, Paperback, Harper Perennial, London, 2001, όπως αναφέρει η Σ. Μαραγκού-Δρυγιαννάκη στο: *Γυναικείες Ηγετικές Μορφές: Αρχή του φεμινισμού*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα, 2001. σσ. 76-103.

¹¹Βλ. Ν. Τακάρη, *Η γυναίκα: Από την αρχαιότητα ως τη τεχνολογική επανάσταση* [χ.ε.], Αθήνα. 1984. σσ. 74-76, 110-115.

σιτηρά, ζώα ή γη. Ο δεύτερος παράγοντας, της τεκνοποίησης, που κάνει την γυναίκα να υπερτερεί, είναι η μη σύνδεση σεξουαλικής πράξης και εγκυμοσύνης. Ο άντρας νομίζει ότι δεν έχει καμιά συμμετοχή στη δημιουργία της καινούριας ζωής. Οι συγγενικές σχέσεις ορίζονται μέσω της μητέρας και όχι του πατέρα¹². Κατά την άποψη των επιστημόνων, η μετάβαση από τη μητριαρχική στην πατριαρχική δομή της οικογένειας, πριν από 3000 ή 4000 χρόνια έγινε, μετά την επίγνωση την οποία απέκτησε ο άνδρας όσον αφορά το βιολογικό του ρόλο, στην αναπαραγωγική διαδικασία σε συνδυασμό με τη σωματική του ρώμη¹³. Μέχρι εκείνη τη στιγμή θεωρείτο ότι η νέα ζωή ήταν δημιούργημα της γυναίκας. Έτσι η αλλαγή θεώρησης του άνδρα, από τη μαγική σκέψη στο λογικό στοχασμό για το ρόλο του στην αναπαραγωγή του είδους, οδήγησε στη νέα πατριαρχική κοσμοθεώρηση η οποία παίρνει μορφή εκδίκησης απέναντι στη γυναίκα για την παλαιότερη κυριαρχία της¹⁴.

Έκτοτε η γυναίκα με αγώνες καθ' όλη τη διάρκεια των αιώνων προσπαθεί να πετύχει την αναθεώρηση της δίκης που η αδικία της ιστορίας είχε αποφασίσει σε βάρος της και από γενιά σε γενιά οι επαναστάτριες μεταβιβάζουν την ιδέα των ίσων δικαιωμάτων όπως οι δρομείς τη φλόγα¹⁵.

Στη δεύτερη περίοδο της ανθρωπότητας κατά τη διάρκεια της βιομηχανικής επανάστασης η γυναίκα αξιώνει δύο αιτήματα: παιδεία και ενεργή συμμετοχή στη παραγωγική διαδικασία. Στη βιομηχανική εποχή ο διαχωρισμός της οικογενειακής εστίας από τον τόπο εργασίας με αποδοχή σ' αυτόν της γυναίκας, είναι η αρχή της χειραφέτησής της. Ο μετασχηματισμός της πυρηνικής οικογένειας λόγω των εξελίξεων των παραγωγικών σχέσεων της καπιταλιστικής κοινωνίας, όπου ο «εξωτερικός οικονομικός κόσμος» εισβάλλει και τείνει να απορροφήσει ολοκληρωτικά τον «εσωτερικό οικογενειακό χώρο», οδήγησε στην επαγγελματική και κοινωνική χειραφέτηση της γυναίκας. Από νοικοκυρά θα γίνει εργάτρια, με ό,τι εξαντλητικό

¹²Βλ. Σ. Μαραγκού-Δρυγιαννάκη, *ό.π.*, σσ. 2-7.

¹³Βλ. M. Mead, *ό.π.*, σσ. 65-78.

¹⁴Βλ. επ' αυτού όπως επικαλείται η Σ. Μαραγκού-Δρυγιαννάκη, *ό.π.*, σσ. 2-40 την: Amaury de Riencourt, *Γυναίκες και εξουσία*, μτφρ. Ν. Χούνου, εκδ. Π. Τραυλός, Αθήνα, 2001.

¹⁵Βλ. Γ. Ατσάλη, *Η γυναίκα παράγων πολιτισμού*. Αθήνα, 1983, σσ. 35-67.

συνεπάγεται αυτό για τη σωματική της αντοχή αλλά, και με άνοιγμα των οριζόντων της μέσα από τη «γνώση» του κόσμου. Από πολύ νωρίς σ' αυτήν την περίοδο¹⁶ οι πρωτοπόρες των διεκδικήσεων θα κατανοήσουν ότι η συνειδητοποίηση θα έλθει μέσα από τη μόρφωση, την καλλιέργεια και την ενημέρωση των λαϊκών μαζών του γυναικείου πληθυσμού. Έτσι ο αγώνας για τη δημιουργία σχολείων όλων των βαθμίδων θα είναι ο πυρήνας όλων των αγώνων του 19^{ου} αιώνα¹⁷.

Στις δύο μεγάλες χρονικές περιόδους της ανθρωπότητας, γεωργική και βιομηχανική, υπάρχουν πάρα πολλά δείγματα αφύπνισης και διεκδίκησης εκ μέρους της γυναίκας και επαναπροσδιορισμού του ρόλου της μέσα στην κοινωνία, όπως κατά την Αναγέννηση και τη Γαλλική επανάσταση, τα οποία όμως δεν τελεσφόρησαν¹⁸.

Ο 20^{ος} αιώνας είναι ο αιώνας των πολέμων, των μικρών και μεγάλων επαναστάσεων, της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας (τεχνολογική επανάσταση) και γενικά, της αμφισβήτησης και κρίσης των υπαρχόντων κοινωνικών θεσμών και συστημάτων όσο κανένας άλλος. Ως εκ τούτου καθ' όλη τη διάρκεια του αιώνα, και ιδίως τα τελευταία πενήντα χρόνια, υπάρχει μια αναθεώρηση των υπαρχόντων κοινωνικών συστημάτων, στάσεων και αντιλήψεων απέναντι στα καταπιεζόμενα ανθρώπινα σύνολα. Ένα από αυτά τα καταπιεζόμενα σύνολα της κοινωνίας θεωρείται και η γυναίκα η οποία θα βρεθεί στον επαναπροσδιορισμό της θέσης της με καινούρια δεδομένα. που απορρέουν όχι μόνον από τις διεκδικήσεις της, αλλά και από το σεβασμό που έχει αυτονόητα κατακτήσει μέσα από τη συμμετοχή της στους αγώνες και τους πολέμους για την επιβίωση της ανθρωπότητας¹⁹.

---

¹⁶Βλ. επ' αυτού. Μ. Σεραφετινίδου, *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, Gutenberg, Αθήνα, 1991. σσ. 93-4.

¹⁷Βλ. ειδικότερα L. Kofler, *Συμβολή στην ιστορία της αστικής κοινωνίας*, μτφρ. Τ. Κονδύλη, 3^η, Κάλβος, Αθήνα, 1978 και Σ. Ζιώγου -Καραστεργίου, *Η Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830-1893)*, *Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας*, Αθήνα, 1986. σσ. 179, 180, 184-5.

¹⁸Βλ. σχετικά: Γ. Σερεμπριάκοβα, *Γυναίκες της εποχής της Γαλλικής Επανάστασης*, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 2000.

¹⁹Βλ. σχετικά, Τ. Βερβενιώτη, *Η Γυναίκα της Αντίστασης*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1994 όπως αναφέρει και επικαλείται η Σ. Μαραγκού-Δρυγιαννάκη, *ό.π.* σσ. 104-121.

Στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πόλεμου, ξεκινά ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου των δύο φύλων, όχι μόνον σε σχέση με την ίση μεταχείριση σε όλες τις εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής αλλά, και της αλλαγής της στάσης των πολιτικών ιδεολογιών απέναντί τους²⁰. Τα πολιτικά κόμματα στα οποία αλλάζει και η πολιτική φιλοσοφική ιδεολογία απέναντι στην θεώρηση όχι μόνον των κοινωνικών θεμάτων αλλά και της «λειτουργίας»²¹ του ίδιου του ανθρώπου, ανεξαρτήτως φύλου, είναι κατά την τυπολογία του Sigmund Neumann και του Otto Kirchheimer: α) τα φιλελεύθερα κόμματα αντιπροσώπευσης β) τα σύγχρονα κόμματα ενσωμάτωσης, και γ) τα απολυταρχικά ολιγαρχικά κόμματα,²² τα οποία όλα ανήκουν σε αντίστοιχους πολιτικούς χώρους με την ευρύτερη έννοια (κεντρώο, δεξιό, αριστερό) και εκφράζονται με αντίστοιχη στο χώρο ιδεολογία. Ένας δε τρόπος έκφρασής τους μέσω του οποίου διατυπώνουν τις στάσεις και τις θέσεις τους είναι και η «τέταρτη εξουσία»²³ με το ανάλογο πολιτικό ή ιδεολογικό έντυπο έκφρασης²⁴.

Οι κοινωνικοί επιστήμονες στην Ελλάδα έχουν μελετήσει το ρόλο της γυναίκας στα τελευταία πενήντα χρόνια²⁵ ασχολούμενοι κυρίως με τις διαφοροποιήσεις των στάσεων των πολιτικών κομμάτων απέναντι στη κοινωνική, πολιτική, οικονομική και επαγγελματική θέση της γυναίκας μέσα στην κοινωνία. Ανάλογες μελέτες έχουν γίνει και σε κοινωνικά έντυπα ανάλογα με τη θέση που κατέχει το κοινό που τα αγοράζει, στην κοινωνική

---

²⁰Βλ. σχετικά, Π. Κανελλόπουλου, *Κοινωνική πρόοδος και κοινωνική πολιτική*, Αθήνα, 1976 και Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών και Μελετών Γαλλίας, *Το γυναικείο πρόβλημα*, μτφρ. Π. Πεντελίκου, Μνήμη, Αθήνα, 1980. σσ. 27-41.

²¹Βλ. Τ. Πανταζής, *Το πολιτικό σύστημα: Κοινωνιολογική θεώρηση της πολιτικής ζωής*, ΕΚΚΕ, ^{4η}, Αθήνα, 2000. σσ. 52-59.

²² Βλ. Κ. Lenk, *Πολιτική Κοινωνιολογία: Δομές και Μορφές Ενσωμάτωσης της Κοινωνίας*, μτφρ. Φ. Κοκαβέση, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1990. σσ. 123-126.

²³ Στην Αγγλία του 17-18^{ου} αιώνα, οι τρεις εξουσίες του βασιλείου ήταν ο βασιλιάς, οι ευγενείς ή λόρδοι και η αστική τάξη. Σύμφωνα με ορισμένες πηγές τον όρο τέταρτη εξουσία τον χρησιμοποίησε ο Μακώλεϋ (άγγλος ιστορικός και πολιτικός) το 1828, αναφερόμενος στον εξώστη στον οποίο κάθονταν οι δημοσιογράφοι, αν και ο Κάρλαϊλ (άγγλος ιστορικός του 19^{ου} αιώνα) απέδωσε τον όρο στον Edmund Burke ο οποίος τόνισε την λειτουργία του τύπου ως το πιο ισχυρό όργανο ελέγχου της κρατικής εξουσίας.

²⁴Βλ. Ε. Λεμπέση, *Κοινωνιολογία του Τύπου*, Αρσενίδης, Αθήνα, 1992. σ. 10.

²⁵Βλ. Ν. Τακάρη, *ό.π.*, σσ. 198-212.

ταξική πυραμίδα²⁶. Επίσης υπάρχει ένας συνδυασμός μελέτης της θέσης και της δράσης της γυναίκας με ιστορικές χρονικές περιόδους όπως το ζεύγος: γυναικεία πολιτική ισότητα και δικτατορία. Επίσης πώς δραστηριοποιούνται οι μεγάλοι οργανισμοί απέναντί της όπως: η νομική αντιμετώπισή της και η Ευρωπαϊκή κοινότητα²⁷ ή ο οικονομικός επαναπροσδιορισμός της θέσης της γυναίκας και οι επιστημονικές ανακαλύψεις όπως: γυναικεία επαγγελματική κατάρτιση και τεχνολογική επανάσταση.

Μια άλλη κριτική μελέτη η οποία έχει γίνει είναι ο επαγγελματικός χώρος που κατέχει η γυναίκα σε σχέση με την κατάρτιση νέων επαγγελματιών και οι στάσεις των κοινωνικών ομάδων σύμφωνα με το βαθμό συντηρητικότητάς τους. Άλλοι επιστήμονες εξειδικεύουν κοινωνικές ομάδες γυναικών ανάλογα με το επάγγελμα που κάνουν, όπως γιατρίνες, δικηγόρινες, ερευνήτριες, καθηγήτριες, εργάτριες κ.ά. και προσπαθούν να διερευνήσουν τη στάση των εντύπων απέναντί τους με αφορμή κάποια θετική ή αρνητική ενέργεια από μέρους τους²⁸. Ωστόσο, κριτική μελέτη αναφερόμενη στη γυναίκα-αθλήτρια ως ιδιότητα ή ως κοινωνική ομάδα δεν έχει γίνει με τον τρόπο που ένα πολιτικό ή κοινωνικό έντυπο μπορεί ν' αποτυπώσει.

Μελέτη της στάσης της κοινωνίας απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια

Κάνοντας μια αναδρομή για τη θέση της γυναίκας-αθλήτριας από την αρχαιότητα έως σήμερα διαπιστώνουμε ότι ο ρόλος αυτός άλλοτε ήταν απαγορευτικός και άλλοτε επικριτικός. Στην αρχαία Ελλάδα οι γυναίκες όχι μόνον δεν μπορούσαν να πάρουν μέρος στους Ολυμπιακούς αγώνες αλλά ούτε και να τους παρακολουθήσουν. Η δε σχέση τους με τους αγώνες ήταν ότι

²⁶Βλ. Φ. Αλεβίζου-Μ. Παπαγιαννάκη, «Νομική ισότητα, κοινωνική ανισότητα», φεμινιστικό περιοδικό *Δίνη*, τευχ. 1^ο Δεκέμβριος, Αθήνα, 1986. και Β. Κωτσοβέλου-Μ. Ρεπούση, «Φεμινιστικά έντυπα 1978-1985. Μια πρώτη προσέγγιση». Περιοδικό: *Διαβάζω*, τευχ. 198 Σεπτέμβριος, Αθήνα, 1988.

²⁷Βλ. Ευρωπαϊκή Κοινότητα, *Η θέση της γυναίκας στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα, 1988, (αναφέρεται στο Ν. Τακάρη, *όπ.*, σσ. 131-142).

²⁸Βλ. Ν. Τακάρη, *Η κοινωνική και επαγγελματική θέση της γυναίκας: Στην Ελλάδα και το εξωτερικό*, [χ. ε.], Αθήνα, 1978.

αποτελούσαν ενίοτε μέρος των τιμών που απολάμβανε ο νικητής από την πατρίδα του²⁹.

Αυτή η αρχαία ελληνική αντίληψη που ήθελε τις γυναίκες μακριά από τον αθλητισμό, με εξαίρεση τη Σπάρτη, εξακολούθησε να αποτελεί μέρος της κυρίαρχης ανδρικής ιδεολογίας για πολλούς αιώνες. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέχρι και το τέλος του 19^{ου} αιώνα πολλοί γιατροί πίστευαν ότι ο αθλητισμός και τα σπορ είχαν αρνητικές επιπτώσεις στη φυσική υγεία των γυναικών και ότι οι αθλούμενες γυναίκες δεν θα ήταν ικανές να γεννήσουν παιδιά. Η ιδανική γυναίκα είχε μόνον ηθικά και συναισθηματικά χαρακτηριστικά και δεν έπρεπε να ασχολείται με δραστηριότητες που απαιτούσαν σωματική δύναμη και αντοχή ή κατανάλωση υπερβολικής ενέργειας. Η γυναικεία ενέργεια έπρεπε να ξοδεύεται αποκλειστικά για τη δημιουργία μιας υγιούς οικογένειας και τη γέννηση απογόνων³⁰. Η αλλαγή στάσης της κοινωνίας απέναντι στην άθληση της γυναίκας άρχισε την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης, όταν και η γυναίκα λαμβάνει μέρος στην παραγωγική διαδικασία και μάλιστα «έξω από το σπίτι». Η θεσμοθέτηση του ελεύθερου χρόνου σαν «παραγωγική επένδυση» για το κοινωνικό σύνολο³¹, η φιλελευθεροποίηση της θρησκείας³², η αύξηση του αριθμού των γυναικών στα πανεπιστήμια καθώς και η ραγδαία εξέλιξη της βιομηχανικής κοινωνίας του εικοστού αιώνα είχαν σαν αποτέλεσμα να εισχωρήσει η γυναίκα και στο χώρο του αθλητισμού που ήταν ανδροκρατούμενος. Παρά τα εντυπωσιακά βήματα τα οποία έχουν γίνει στον 20^ο αιώνα για τη συμμετοχή των γυναικών στα κοινωνικά δρώμενα, η γενική στάση της κοινωνίας απέναντι στις γυναίκες που κάνουν συστηματικά σπορ δεν άλλαξε ανάλογα. Οι προαναφερθέντες λόγοι που ίσχυαν τους προηγούμενους αιώνες και οι οποίοι σχετίζονταν με την αρνητική επίδραση των σπορ στους κύριους κοινωνικούς ρόλους της γυναίκας ως μητέρας και συζύγου, καθώς και η επιβαλλόμενη από την πατριαρχική ανδροκρατούμενη

²⁹Βλ. Κ. Γογγάκη, *Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό*, Δάρδανος, Αθήνα. 2003. σσ.167-190 και 285-297.

³⁰Βλ. Γ. Σταμίρη, *Κοινωνιολογία του Αθλητισμού: Γυναίκες και Σπορ*, Ζήτα, Αθήνα, χ.χ. σ. 116.

³¹Βλ. S.Twin, *Ελεύθερος Χρόνος και Σπορ*, Αθλητική Επιστήμη, Αθήνα. 1986. σσ. 58-60.

³²Βλ. Σ. Μαργακού-Δρυγιαννάκη, *ό.π.*, σσ. 76-87 που επικαλείται τον: M. Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, New York, 1956.

κοινωνία άποψη ότι ο χώρος του αθλητισμού ανήκει στους άνδρες, εν μέρει ισχύει κατά το μεγαλύτερο μέρος του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα³³.

Σκιαγραφώντας και εξειδικεύοντας την παρούσα έρευνα

Μια εξειδικευμένη έρευνα που θα μπορούσε να γίνει είναι αυτή για την εξέλιξη που έχει συντελεστεί στην ελληνική κοινωνία από το 1950-2000 σε σχέση με τη γυναίκα-αθλήτρια. Ειδικότερα τη στάση της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια όπως αυτή φαίνεται στον έντυπο πολιτικό και αθλητικό τύπο της χώρας, σε συνάρτηση με τη διαφορετική χρονική περίοδο, την ταξική δομή, τη συλλογική ιεράρχηση των αναγκών της κοινωνίας ανάλογα με την ιστορική συγκυρία, την αλλαγή πολιτειακών και πολιτικών καταστάσεων. Από όσα προηγούνται διαφαίνεται ότι ο σκοπός αυτής της μελέτης θα είναι η αποτύπωση της κοινωνικής στάσης απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια μέσα από τις πολιτικές και αθλητικές εφημερίδες στην Ελλάδα κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Ειδικότερα η διερεύνηση θα αναφέρεται στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα και μάλιστα όχι μόνον σε σχέση με την πολιτική ή αθλητική ιδεολογία–στάση αλλά και σε συνδυασμό με την ιστορική χρονική περίοδο που εκδίδονται οι εφημερίδες. Ποια είναι η στάση που υιοθετούν απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια τα κατ' εξοχήν όργανα έκφρασης των πολιτικών ιδεολογιών-κομμάτων, δηλαδή οι πολιτικές εφημερίδες, και ποια η στάση των εξειδικευμένων αθλητικών εφημερίδων³⁴ που ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες ιδεολογίες με ανάλογο κοινωνικού αντικρίσματος αναγνωστικό κοινό κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Αυτή η μελέτη θα γίνει σε συνδυασμό με τις παραμέτρους που συνεχώς αλλάζουν και ορίζουν τη στάση των εφημερίδων όπως: α)πίεσεις από τον «έξω κόσμο»,

³³ C. Oglesby, *Women in Sport: From Myth to Reality*. Lea and Ferbig, Philadelphia, 1978.

³⁴ Ένα από τα στοιχεία της μαρξιστικής επιστημολογίας που είναι χρήσιμο για τη συγκρότηση του κατάλληλου συστήματος αναφοράς για τη κοινωνιολογική μελέτη του αθλητισμού, είναι η δυναμική σχέση που υπάρχει μεταξύ θεωρητικής και πρακτικής ενασχόλησης των ανθρώπων και της ιστορικής τους πορείας. Αυτό, όπως αναφέρει ο Γ. Σταμίρης, *Κοινωνιολογία του αθλητισμού*, όπ., σ. 66, επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι η αθλητική παραγωγή κάθε κοινωνίας σε κάθε εποχή καθρεφτίζει τόσο τις κυρίαρχες ιδέες όσο και τις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες και το τεχνολογικό επίπεδο.

β) ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες και καταστάσεις, γ) απαιτήσεις και αντιδράσεις του κοινού σε διάφορα γεγονότα καθώς και δ) προσωπικές πεποιθήσεις και αξίες του γράφοντος που πηγάζουν από την κοινωνική του καταγωγή και το ταξικό του προφίλ.

Η μελέτη θα χωριστεί σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους που στον ελλαδικό χώρο τουλάχιστον οριοθετούν όχι μόνον την αλλαγή πολιτικών ή πολιτειακών καταστάσεων αλλά οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων που οδηγούν σε νέα τάξη πραγμάτων. Η πρώτη χρονική περίοδος θα εκτείνεται από το 1950-1967, όπου η Ελλάδα προσπαθεί να κλείσει τις πληγές της όχι μόνον από τη γερμανική και ιταλική κατοχή αλλά και από έναν εμφύλιο πόλεμο ο οποίος τη δίχασε πολιτικά και κοινωνικά³⁵. Η ελληνίδα γυναίκα προσπαθεί να επαναπροσδιορίσει τη θέση της στις καθημερινές παραμέτρους της ζωής και όχι πια στα πολεμικά τεκταινόμενα στα οποία έχει διακριθεί. Η δεύτερη περίοδος εκτείνεται από το 1967-1974, όπου η Ελλάδα θα μπει σε νέες πολιτικές και πολιτειακές περιπέτειες με την

---

³⁵Βλ. *Ο Ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950: Μελέτες για την πόλωση*, επιμ. David H. Clossie, Φύλιωτφ. Αθήνα, 1987. σσ. 267-290 όπου αποτυπώνεται ο παραπάνω ισχυρισμός για διχασμό της ελληνικής κοινωνίας τόσο κοινωνικά όσο και πολιτικά. Κάποια επί μέρους παραδείγματα από άλλους μελετητές αυτής της περιόδου μπορούν να στελεχώσουν αυτήν την άποψη. Βλ. A.M. Pantelis, *Les Grands Problèmes de la nouvelle constitution hellénique*. R. Pichon & Durand-Auzias, Paris, 1979, σσ. 45-48 που αναφέρεται στο «παρασύνταγμα» και τα διατάγματα τα οποία εκδόθηκαν από το 1946-48 όπου υπήρχαν διακρίσεις σε βάρος των ηττημένων του εμφυλίου. Ένα παράδειγμα αυτών των διαταγμάτων ήταν ο Νόμος 516/48, που απαιτούσε την έκδοση πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων για την απόκτηση κρατικών αδειών ή την κατάληψη θέσεων στο δημόσιο. Επίσης ο C. Jecchinis, *Trade Union in Greece: A Study in Political Paternalism*. Labor Education Division, Roosevelt University, Chicago, 1967, σσ. 169, 172-3, αναφέρει για τις καταγραφές πληροφοριών πολιτικού περιεχομένου τις οποίες έκανε ο στρατός και η αστυνομία για όλους τους κληρωτούς με χαρακτηρισμούς που είχαν καθιερωθεί από τον εμφύλιο πόλεμο και οδηγούσαν σε διώξεις όσων είχαν συμμετάσχει στο Δημοκρατικό Στρατό καθώς και των συγγενών τους. Επίσης ο Γ. Γιαννιούπουλος, *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος, Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία (1945-1963)*: Η πρώτη μετεμφυλιακή δεκαετία, Παπαζήσης, Αθήνα, 1992, σσ 277-286, αναφέρει ότι το μετά-εμφυλιακό καθεστώς δεν ήταν ούτε δικτατορία αλλά ούτε κοινοβουλευτική δημοκρατία εφ' όσον τα έκτακτα μέτρα του εμφυλίου παρέμειναν σε ισχύ και λειτουργήσαν παράλληλα με το νέο σύνταγμα του 1952, «κατά παρέκκλιση» των θεμελιωδών του διατάξεων. «...Η ευρεία ερμηνεία επιπλέον, των συνταγματικών εξουσιών του Στέμματος όσο και οι εξωσυνταγματικές δραστηριότητες της Μοναρχίας, ο χαρακτηριστικός υψηλός βαθμός υποκαταστάσεως της νομοθετικής λειτουργίας της Βουλής από την εκτελεστική εξουσία, η παρουσία ενόπλων παραστρατιωτικών μονάδων στην ύπαιθρο (τάγματα ασφαλείας), η πρακτική των "διοικητικών εκτοπίσεων" και οι στέρησεις της ελληνικής ιθαγένειας, ο θεσμοθετημένος έλεγχος της νομιμοφροσύνης των πολιτών, οι "φάκελοι" των εκατοντάδων "εθνικώς υπόπτων", η υπαγωγή στην αρμοδιότητα των στρατοδικείων των "αντεθνικών" εγκλημάτων για τα οποία οι κατηγορούμενοι ήταν ιδιώτες και η νομική αντιμετώπιση των συλλαβανομένων στελεχών του παράνομου ΚΚΕ ως κατασκόπων. υπήρξαν όψεις της (πολύ) μετά τον εμφύλιο πόλεμο πραγματικότητα στην Ελλάδα οι οποίες συνηγορούν περί του κοινωνικού και πολιτικού διχασμού...».

εγκατάσταση του δικτατορικού καθεστώτος³⁶. Η ελληνίδα κατά την παρούσα περίοδο θα «αναστειλεί» και πάλι τις κοινωνικές-φεμινιστικές της διεκδικήσεις για τον πολιτικό της αγώνα με σκοπό την αποκατάσταση της δημοκρατίας. Η τρίτη περίοδος εκτείνεται από το 1974-2000. Η μεταπολιτευτική πολιτικά και πολιτειακά περίοδος, η νέα οικονομική και κοινωνική τάξη πραγμάτων η οποία δομείται καθώς και η τεχνολογική επανάσταση που επέρχεται επαναπροσδιορίζει το ρόλο της γυναίκας σε όλα τα επίπεδα τη ζωής.

Με βάση τα προαναφερθέντα οι ερευνητικές υποθέσεις θα επικεντρωθούν σε δύο άξονες: α) πώς οι πολιτικές εφημερίδες μέσα από την πολιτική ιδεολογία που εκφράζουν και κατ' επέκταση τη γενικότερη στάση τους απέναντι στη γυναίκα, αντιμετωπίζουν την αθλήτρια στις προλεγόμενες περιόδους και β) πώς οι αθλητικές εφημερίδες μέσα από τη διαφορετική αθλητική ιδεολογία η οποία ανταποκρίνεται και σε διαφορετικά κοινωνικά στρώματα αντιμετωπίζουν τη γυναίκα αθλήτρια στις αντίστοιχες χρονικές

³⁶ Βλ. Θ. Διαμαντόπουλου, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Η δικτατορία των συνταγματαρχών 1967-1974*. Εκδοτική Αθηνών, τ. ΙΕΤ', Αθήνα, 2000, σσ. 266-7, όπου αναφέρεται: «...Η «21^η Απριλίου» υπήρξε η τυπικότερη σφαλώς μορφή στρατιωτικής δικτατορίας που εγκαθιδρύθηκε στην Ελλάδα και ίσως σε ολόκληρη την Ευρώπη, κατά τον 20^ο αιώνα. Τα νευραλγικότερα αξιώματα του κράτους ανήκουν κατά τη διάρκεια της επταετίας, στα χέρια στελεχών των ενόπλων δυνάμεων... Η πολιτική δυσφορία για τις νέες “μη ελέγξιμες” δυνάμεις δεν ήταν ο μόνος λόγος παρεμβατικής διάθεσης των ένστολων εγγυητών της μετεμφυλιακής “νομιμότητας”. Η δυσανεμία που προκαλούσαν στους στρατιωτικούς τα νέα φιλελεύθερα κοινωνικά ήθη της δεκαετίας του 1960 συνδυαζόμενα με την εγκατάλειψη των παραδοσιακών αξιών της ελληνικής κοινωνίας, ισοδυναμούσε με άνοιγμα των εθνικών θυρών στις δυνάμεις του Μαρξισμού και του υλιστικού ευδαιμονισμού...». Και ο Μ. Μελετόπουλος *Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ*: Κοινωνία, ιδεολογία, οικονομία. Παπαζήσης, Αθήνα, 1996, σσ 449-455 αναφέρει: «...υπάρχουν ευρύτεροι λόγοι οι οποίοι συνέτειναν στην εγκαθίδρυση δικτατορικού καθεστώτος στην Ελλάδα, όπως: η δυσλειτουργία του πολιτικού συστήματος, η ψυχροπολεμική αντικοινωνιστική υστερία και ψύχωση, η αυτοκτονία του πολιτικού κόσμου κατά την δεκαετία του 1960. Τελικά ο χαρακτήρας της παρέμβασης της Δικτατορίας στην ελληνική κοινωνία ήταν ταυτόχρονα συντηρητικός, διότι συντήρησε, διέσωσε από την αποσταθεροποίηση και αναπαρήγαγε το κοινωνικό καθεστώς. Αντιδραστικός, διότι έφραξε το δρόμο στο τεράστιο ρεύμα ανανέωσης της ελληνικής κοινωνίας. Συσσωματικός, διότι επέτρεψε την είσοδο στο σύστημα στοιχείων που το αρτηριοσκληρωτικό κατεστημένο του μεσοπολέμου είχε αποκλείσει από τους μηχανισμούς εξουσίας. Λαϊκιστικός, διότι επέβαλε νέο ύφος και ήθος στην άσκηση της εξουσίας και έδωσε την ευκαιρία σε στοιχεία προερχόμενα από αγροτικά, λαϊκά και μικροαστικά στρώματα να καθιερώσουν μια νέα αντίληψη της πολιτικής και να της δώσουν ένα καινοφανές περιεχόμενο...». Και προσθέτει σ 455: «...η 21^η Απριλίου δεν υπήρξε επανάσταση διότι διατήρησε το κοινωνικό-οικονομικό καθεστώς, τους θεσμούς –πλην του κοινοβουλευτισμού-, ακόμα και τα πρόσωπα. Παρά την αγροτική ή μικροαστική τους προέλευση, οι πραξικοπηματίες ουσιαστικά χρησιμοποίησαν τη νόμιμη βία που διέθεταν, προκειμένου να παρεισφρήσουν στην εξουσία, την οποία ως τότε προστάτευαν από εξωτερικούς και εσωτερικούς της αντιπάλους, αλλά στην οποία δεν διέθεταν ούτε προσβάσεις ούτε προνόμια. Μόλις το πέτυχαν εγκαθιστώντας τους εαυτούς τους στη κορυφή του κράτους, αναπαρήγαγαν το όλο κοινωνικό-πολιτικό σύστημα, γι αυτό και η πολιτική τους υπήρξε διαχειριστική και όχι ριζοσπαστική...».

περιόδους στις οποίες η έννοια του αθλητισμού αλλάζει. Τα ερωτήματά μας με βάση αυτές τις δύο ερευνητικές υποθέσεις μπορούν να είναι:

- Ποια είναι η στάση των πολιτικών εφημερίδων απέναντι στη γυναίκα αθλήτρια τις τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους;
- Ποια η στάση των αθλητικών εφημερίδων απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια τις τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους;
- Συμβαδίζει η στάση των πολιτικών εφημερίδων με την άποψη του ιδεολογικού πολιτικού χώρου τον οποίο εκφράζουν για τη θέση που πρέπει να έχει η γυναίκα στα κοινωνικά δρώμενα και ιδιαίτερα στον αθλητισμό;
- Ταυτίζεται η στάση των αθλητικών εφημερίδων με την άποψη των κοινωνικών συνόλων στα οποία απευθύνονται, για τη θέση της γυναίκας στα κοινωνικά δρώμενα και ιδιαίτερα στον αθλητισμό;
- Υπάρχει ή όχι ο ίδιος βαθμός «ακολουθίας» μεταξύ εφημερίδας και πολιτικού κόμματος που εκφράζουν, στις τρεις υπό εξέταση περιόδους; Και αν ναι ή όχι, τι γίνεται με κοινωνικά θέματα όπως το υπό εξέταση θέμα της γυναίκας -αθλήτριας;
- Στην περίοδο της δικτατορίας όπου υπάρχει αναστολή της έκδοσης του τύπου οι ερωτήσεις διαμορφώνονται ακολούθως: ποια η στάση του επίσημου όργανου(εφημερίδα) έκφρασης των συνταγματαρχών και ποια της εφημερίδας που ακολουθεί την αξιολογική ουδετερότητα απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια;
- Ο αθλητισμός χρησιμοποιείται από τους δικτάτορες για χειραγώγηση και αποπροσανατολισμό των μαζών; Υιοθέτησαν οι δικτάτορες τις θέσεις των εθνικοσοσιαλιστικών και φασιστικών καθεστώτων του μεσοπολέμου για τον αθλητισμό;

Ορισμός των εργαλείων ανάλυσης

Για την παρούσα μελέτη υπάρχει η ανάγκη προσδιορισμού κάποιων όρων οι οποίοι θα αποτελέσουν κλειδιά εξήγησης και κατανόησης των ερευνών μας. Οι όροι οι οποίοι χρήζουν περαιτέρω ανάλυσης είναι αυτοί οι

οποίοι προαναφέρθηκαν στα ερωτήματα και στη βάση των οποίων θα βαδίσουμε. Είναι απαραίτητο, κατά την άποψή μας, να ορισθεί τι είναι εφημερίδα, όχι μόνον σαν μέσο επικοινωνίας, έκφρασης των ανθρώπων διαφορετικής ταξικής προέλευσης αλλά και σαν μέσο έκφρασης πολιτικών ή αθλητικών ιδεολογιών. Επίσης θα ορίσουμε τι είναι πολιτική και τι αθλητική ιδεολογία. Κατόπιν θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τη στάση των ανθρώπων ως ατόμων και ως συνόλων σε συνδυασμό με τη γνωστική αντίληψη των πραγμάτων στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Στη συνέχεια, συμφωνώντας ότι υπάρχει ταξική διαστρωμάτωση σε κάθε κοινωνία με διαφορετική στάση και αντίληψη στα «γεγονότα και στα πράγματα» των τάξεων που την αποτελούν, θα προσπαθήσουμε να ορίσουμε τι είναι ταξική δομή. Τέλος η ιστορική συγκυρία, είτε ως χρονικό διάστημα περιέχον ιστορικά γεγονότα είτε ως στιγμή που μπορεί να αλλάξει τη ροή και την αντίληψη των πραγμάτων, θα ολοκληρώσει την ανάλυση των εννοιών οι οποίες θα μας βοηθήσουν στην παρούσα μελέτη.

- **«Η εφημερίδα»**

Η αλλαγή της στάσης των πολιτικών κομμάτων απέναντι στη γυναίκα στο τελευταίο μισό του 20^{ου} αιώνα, φάνηκε και μέσα από το κλασικό έντυπο έκφρασης της κάθε πολιτικής ιδεολογίας. Με τον όρο «κλασικό έντυπο έκφρασης» εννοούμε την εφημερίδα η οποία είναι το μέσο έκφρασης του φιλελεύθερου καπιταλισμού³⁷ και έγινε αξίωμα της αστικής βιομηχανικής κοινωνίας σε Ευρώπη και Αμερική κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα³⁸. Είναι μέρος της πολιτικής και κοινωνικής εξουσίας καθώς και μέσο ευρύτερης εξυπηρέτησης στην ενημέρωση του μαζικού πληθυσμού. Είτε πολιτική είτε οικονομική είτε αθλητική είτε κοινωνική-πολιτιστική απευθύνεται σε όλα τα κοινωνικά σύνολα³⁹ με θέματα που εντυπωσιάζουν, που ενημερώνουν, που ελέγχουν, που χειραγωγούν. Το πέρασμα δε στη «λαϊκή» μαζική

³⁷Βλ. Μ. Σεραφετινίδου, *ό. π.*, σ. 151.

³⁸Βλ. J. Habermas, *Η ηθική της επικοινωνίας*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 1977. σ. 200.

δημοσιογραφία. στη «νέα» δημοσιογραφία όπως λέγεται, κατέστησε την εφημερίδα προσιτή στις «μάζες των πόλεων» και στις λαϊκές τάξεις⁴⁰.

Ασυνείδητα ως προς την ψυχαναλυτική ερμηνεία του περιεχομένου του μηνύματος που αποστέλλει, η εφημερίδα ακολουθεί το δόγμα της σημειολογίας⁴¹. Αντικειμενοποιεί και διαμεσολαβεί το «σκέπτεσθαι»: δηλαδή μιλάει τη γλώσσα μας όπως κι εμείς μιλάμε τη δική της, γνωρίζοντας αμφότεροι τους κανόνες και τις πρακτικές που διέπουν τον κώδικα επικοινωνίας⁴². Ως μέσον ενημέρωσης μπορεί να χαρακτηριστεί ως μετά-ειδησεογραφική, μετά την επικράτηση της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου που μοιραίως κατέκτησαν την απόλυτη προτεραιότητα στη μετάδοση των ειδήσεων⁴³. Έτσι η εφημερίδα πρέπει να δώσει στο αναγνωστικό της κοινό τα «μετά την είδηση», τα «μέσα στην είδηση», την ανάλυση των γεγονότων, την επιμόρφωση, την ψυχαγωγία και τη χρηστική ενημέρωση που θα του καλύψουν τις επιλογές του.

Σήμερα με τη γένεση της νέας τεχνολογίας της «μαζικής πληροφορικής», όπως αποκάλεσαν τη νέα περίοδο ο Σιμόν Νορά και ο Αλαίν Μίνκ, και ο έντυπος τύπος συνδέεται με τις νέες μορφές τεχνολογίας (παγκόσμιους δορυφόρους, δίκτυα τηλεπικοινωνίας με χρήση οπτικών ινών, τράπεζα πληροφοριών κ.α.) διαμορφώνοντας ένα νέο ενιαίο και παγκόσμιο σύστημα επικοινωνίας⁴⁴. Εν κατακλείδι, ο τύπος υπήρξε θεμελιωτής ιδεών, συνέβαλε στην ανάπτυξη της πνευματικής δραστηριότητας των μαζών, επέτυχε

³⁹Βλ. Μ. Σεραφετινίδου, *ό.π.*, σ. 333 «...κεντρικό πόρισμα όλων των «ερευνών κοινού» είναι ότι το κοινό των ΜΜΕ αγκαλιάζει άντρες και γυναίκες κάθε ταξικής προέλευσης, ηλικίας, εθνικής ή φυλετικής καταγωγής κλπ. Το κοινό των σύγχρονων μέσων επικοινωνίας είναι γνήσια μαζικό».

⁴⁰Δ. Μπασαντή -Κ. Στράτου, «Εισαγωγή», στο: *Ο κόσμος των ειδήσεων: Από την εφημερίδα στην τηλεόραση*, επιμ. Δ. Μπασαντή-Κ. Στράτου, Γνώση, Αθήνα, 1991, σσ. 18-23.

⁴¹Όπως αναφέρει η Μ. Σεραφετινίδου, *ό.π.*, σσ. 276-292, «... η σημειολογία, καθαρά ευρωπαϊκής προέλευσης αποτελεί την εφαρμογή και ανάπτυξη των βασικών αρχών της στρουκτουραλιστικής γλωσσολογίας στη μελέτη της κοινωνικής ζωής, όπως πρώτος επεσήμανε ο Ελβετός Σωσσύρ. Τις τελευταίες δεκαετίες ένας σημαντικός αριθμός μελετητών των μαζικών επικοινωνιών ανακάλυψε την «επιστήμη των σημείων» ως ιδιαίτερα πρόσφορη για την ανάλυση του περιεχομένου των μηνυμάτων του έντυπου και ηλεκτρονικού τύπου...».

⁴²Βλ. Σχετικά S. Hall, *Cultural representations and signifying practices. The Media and the "Ideological Effect"*, ed. S. Hall, Sage in Association with the Open University, London 1997, και S. Hall- D. Held- A. McGrew, *Η νεωτερικότητα σήμερα*, μτφρ. Θ. Τσακίρης Β. Τσακίρης 2^η, Σαββάλας, Αθήνα, 2003.

⁴³Βλ. Δ. Παπαναγιώτου, «Η Διεύθυνση, η Σύνταξη της Εφημερίδας και οι Ειδήσεις», στο: *Ο κόσμος των ειδήσεων από την εφημερίδα στην τηλεόραση*, επιμ. Δ. Μπασαντή-Κ. Στράτου, *ό.π.*, σ. 247.

⁴⁴Βλ. Μ. Σεραφετινίδου, *ό.π.*, σ. 446.

να μεταβάλει τη μέχρι τότε μοιρολατρική στάση των ανθρώπων απέναντι στα κοινωνικά θέματα. σε αξιολόγηση με κριτήρια και διαμόρφωση αντίληψης. Πάλεψε κατά της προκαταλήψης, της επιπολαιότητας και διατάραξε στερεότυπα με αιωνόβιες ρίζες. Κατέλυσε θεσμούς που βασίζονταν στη βία. Καλλιέργησε στις μάζες το περιεχόμενο της ελευθερίας, της νομιμότητας και της δικαιοσύνης. Τέλος «δημιούργησε» δύο οργανικές λειτουργίες της κοινωνικής ζωής: τη διαμόρφωση αντίληψης για τα πράγματα και τη δημιουργία της κοινής γνώμης.

Δύο επιμέρους ορισμοί οι οποίοι πρέπει να δοθούν είναι: τι ορίζεται ως πολιτική και τι ως αθλητική εφημερίδα.

α) Πολιτική εφημερίδα

Θέλοντας να δώσουμε έναν γενικό ορισμό του τι σημαίνει πολιτική εφημερίδα θα μπορούσαμε να τον οριοθετήσουμε με βάση το περιεχόμενό της, τον ιδεολογικό πολιτικό χώρο τον οποίο εκφράζει και την «πολιτική» την οποία εξυπηρετεί. Επεξηγώντας την έννοια «πολιτική» εννοούμε: α) την εκλογή των πολιτικών θεωριών ή επιχειρημάτων, την άποψη του άρθρου, την προτίμηση της είδησης, την κοσμοθεωρία του χρονογραφήματος ή του αναγνώσματος, την πρωτοβουλία για ορισμένη έρευνα καθώς και την απόφαση δημοσιοποίησης ή αποσιώπησης της είδησης, β) την τεχνική του γραπτού λόγου, δηλαδή το ύφος της πολιτικής εφημερίδας είναι απαθές και υμνητικό, ή εμπάθές και βίαιο ανάλογο όχι μόνον της ιδιοσυγκρασίας του διευθύνοντος αλλά και της συμπολιτευτικής ή αντιπολιτευτικής θέσης την οποία έχει η εφημερίδα και γ) την τεκμηρίωση της επιστημονικής άποψης ενός συγκεκριμένου δημοσιογραφικού υλικού όπως: άρθρου, σημειώματος, επιφυλλίδας, χρονογραφήματος, αναγνώσματος και έρευνας επί τη βάση μιας συγκεκριμένης πολιτικής ιδεολογίας⁴⁵.

Από τη στιγμή της ύπαρξής τους οι ελληνικές εφημερίδες αντιμετωπίστηκαν από τους ιδιοκτήτες τους σαν όργανα πολιτικής πάλης και μέσο πολιτικής προπαγάνδας. Η ένταση της πολιτικής πάλης σε όλη τη

διάρκεια του 20^{ου} αιώνα μεταξύ βασιλοφρόνων και βενιζελικών αρχικά, εθνοκοφρόνων και κομμουνιστών στη συνέχεια, οπαδών της δεξιάς και της κεντροαριστεράς αργότερα έχει την αντανάκλαση της στον τύπο. Το αναγνωστικό κοινό απαιτεί από τις εφημερίδες του δικού του ιδεολογικού χώρου περισσότερο καθοδήγηση και επιχειρήματα, και λιγότερο σφαιρική και κριτική περιγραφή των γεγονότων. Σε περίπτωση δε αλλαγής της πολιτικής του τοποθέτησης ο αναγνώστης αλλάζει και εφημερίδα⁴⁶. Σταδιακά όμως προς το τέλος του 20ου αιώνα οι πολιτικοί δεσμοί οι οποίοι συνδέουν κόμματα και τύπο εξασθενούν, και αντικαθίστανται από ένα πολύπλοκο σύστημα σχέσεων αλληλεξάρτησης μεταξύ εκδοτών και ηγετών των πολιτικών κομμάτων. Έτσι ο έντονος κομματικός χαρακτήρας του τύπου διατηρείται ακόμα και σήμερα ενώ ο πολιτικός εξασθενεί.

β) Αθλητική εφημερίδα

Είναι σίγουρο ότι ο ιστορικό-κοινωνικός χώρος, η μορφολογία και ο τρόπος οργάνωσης των ΜΜΕ συμμετέχουν στη διαδικασία πολιτιστικής παραγωγής μιας χώρας. Τα σπορ κατά τον καναδό θεωρητικό των μέσων μαζικής επικοινωνίας McLuhan, είναι ένα μέσον επικοινωνίας «του παγκόσμιου χωριού» καθώς και άμεσα προϊόντα αντανάκλασης της κουλτούρας μέσα στην οποία γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν⁴⁷. Ο κατ' εξοχήν τρόπος αποτύπωσης των σπορ, η αθλητική εφημερίδα, απευθύνεται σε ένα αναγνωστικό κοινό το οποίο δεν είναι ενιαίο. Έχει διαστρωματώσεις οι οποίες ξεκινάνε από την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο και φθάνουν μέχρι τις τοπικιστικές ψυχώσεις και τις κοινωνικές διαβαθμίσεις⁴⁸. Είναι το πιο απαιτητικό, από όλες τις κατηγορίες των αναγνωστών εφημερίδων όσον αφορά την ακρίβεια, τη λεπτομέρεια, την καταγραφή και την αξιοπιστία των ειδήσεων. Το περιεχόμενο της ειδησεογραφίας της εξαρτάται από την κοινωνική λειτουργία των σπορ και τη σημασία τους στην υπό εξέταση

---

⁴⁵Βλ. Ε. Λεμπέση, *ό.π.*, σ. 12.

⁴⁶Βλ. Ν. Λεάνδρου, *Μαζικά έντυπα επικοινωνίας στην Ελλάδα*, Δελφίνι, Αθήνα, 1992. σσ.153-4.

⁴⁷Βλ. Γ. Σταμίρη, *ό.π.*, σ. 102.

κοινωνία όπως: από την πολιτιστική παράδοση και τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της, από τους μηχανισμούς και τις σκοπιμότητες διεθνοποίησης της κουλτούρας, από την αθλητική της παιδεία κ.ά. Η αθλητική εφημερίδα, μέσα από τις γνώσεις της στα σπορ, τους αθλητικούς νόμους και τις διατάξεις, τα οικονομικά και πολιτικά οφέλη που απορρέουν από τα σπορ, τη συγκλονιστική επίδρασή τους στον αθλητή και φίλαθλο ανοίγει ένα κανάλι επικοινωνίας μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας όπου μιλούν την ίδια γλώσσα: τη γλώσσα των σπορ⁴⁹. Από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας όσον αφορά την αθλητική είδηση οι εφημερίδες κατέχουν την πρώτη θέση. Ο φίλαθλος θεωρώντας τον εαυτό του «αυθεντία» θέλει να πιστοποιήσει, να συγκρίνει, να πληροφορηθεί από τους αθλητικούς συντάκτες σημεία τα οποία θα αποτελέσουν αντικείμενο συζήτησης ή αντιπαράθεσης⁵⁰.

• *Ιδεολογία*

Ο άνθρωπος αποκτώντας συνείδηση της αυθυπαρξίας του, προσπαθεί να ενταχθεί ως μέλος ενός συνόλου, υιοθετώντας πίστεις και δοξασίες, αναλαμβάνοντας υποχρεώσεις και υπηρετώντας τα συμφέροντα της ομάδας στην οποία ανήκει. Έτσι δημιουργεί ιδεολογίες. Και ενώ η ορθολογική σκέψη και το κριτικό πνεύμα θα κυριαρχούν, οι ιδεολογίες, αν και κύκλωμα φαντασιακών νοημάτων και συμβόλων, γίνονται αποδεκτές από τις ανθρώπινες ομάδες διότι τους εξασφαλίζουν τη συνοχή και τη διάρκεια των συμφερόντων τους και τους οδηγούν σε πραξιολογικά συσπειρωμένες ενέργειες⁵¹.

α) Πολιτική ιδεολογία

Στα δημοκρατικά πολιτεύματα όπως στα μοναρχικά ή τα ολιγαρχικά ο πυρήνας της εξουσίας αποτελείται από άτομα με εξειδίκευση στην πολιτική και με έρεισμα προερχόμενο είτε από πολιτικές δυνάμεις του εσωτερικού, του

---

⁴⁸Βλ. Κ. Γεωργιάδη, «Η αθλητική είδηση», στο: *Ο κόσμος των ειδήσεων από την εφημερίδα στην τηλεόραση*, επιμ. Δ. Μπασαντή-Κ. Στράτου, ό.π., σ. 261.

⁴⁹Βλ. Γ. Σταμίρη, ό.π., σσ. 107-8.

⁵⁰Βλ. Γ. Σταμίρη, ό.π., σσ. 105-6.

⁵¹Για την ιστορική, πολιτική, κοινωνιολογική και φιλοσοφική εξέλιξη της ιδεολογίας βλέπε: Α. Χριστοδουλίδη-Μαζαράκη, *Το πρόβλημα της ιδεολογίας στο Μαρξισμό*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1987.

εξωτερικού ή του υπερκείμενου πολιτικού χώρου. Σε όλη την έκταση της ιστορίας αλλά και στις σύγχρονες κοινωνίες η έρευνα γύρω από τον πυρήνα της εξουσίας φέρνει στο φως μια ιδιαίτερη κατηγορία ανθρώπων οι οποίοι αποκαλούνται «διανοούμενοι» ή «ιντελιγκέντσια»⁵² και των οποίων ο ρόλος είναι διπλός: ενεργούν ως πολιτικά όντα στη διαδικασία ολοκλήρωσης και αμφισβήτησης της πολιτικής από τη μια και στη κατεύθυνση της «επιστημονικοποίησης» της πολιτικής με τεχνοκρατικά δεδομένα από την άλλη. Ο ρόλος αυτής της ιδιαίτερης κοινωνικής κατηγορίας θα βρει την τυπική πολιτική του μορφή στη Γαλλική επανάσταση και θα συνεχιστεί στο 19^ο και τον 20^ο αιώνα μέσα από τα φιλελεύθερα, τα ρεφορμιστικά και τα επαναστατικά σοσιαλιστικά ρεύματα παράγοντας πολιτική ιδεολογία. Όπως ορθά διέγινε ο Karl Mannheim η σχέση διανοούμενου και ιδεολογίας είναι ότι αυτός βρίσκεται αιωνίως «αιωρούμενος» πάνω από τις αντικειμενικά διαμορφούμενες ιδεολογίες τις οποίες διαμορφώνει, κρίνει και εμπνέεται⁵³. Η «παραγωγή» της πολιτικής ιδεολογίας της «διάνοησης» εμφανίζεται με διαφορετικούς τρόπους κάτω από διαφορετικές συνθήκες ή κοινωνικά και πολιτικά καθεστώτα. Η «ιντελιγκέντσια» παίρνοντας ως «πρώτη ύλη» τα πολιτικά βιώματα των ομάδων και τις αποκρυσταλλωμένες σε σύμβολα και δοξασίες συλλογικές εκδηλώσεις δημιουργεί τις ιδεολογίες οι οποίες παρουσιάζονται υπό μορφή τελειωμένων συμβολικών συστημάτων μεταβαλλόμενων και εξελισσόμενων. Οι μεταβολές και οι εξελίξεις τους δεν οφείλονται μόνον στις αλλαγές των πολιτικών χώρων που εκφράζουν αλλά,

---

⁵²Βλ. Γ.Κ. Βλάχου, *Πολιτική: Γενική εισαγωγή στην έρευνα του πολιτικού φαινομένου*, τομ. Γ', Αθήνα, 1981 σ. 411. Ο Γ. Βλάχος στον ορισμό τον οποίο δίνει για τους διανοούμενους δεν εννοεί ούτε το σκεπτόμενο ούτε τον μορφωμένο. Εννοεί την ποιοτική σημασία την οποία έχει ένα «ον» η οποία τον διαφοροποιεί από τα συνηθισμένα κοινωνικά πρότυπα. Ο διανοούμενος είναι αυτός που οργανώνει την ύπαρξή του για να είναι σε θέση να θέτει ερωτήματα και να προσπαθεί να δώσει απαντήσεις σε αυτά Ο Francois Hinkel στο περιοδικό *Nouvelle Critique* (No 116, Αύγ. Σεπτ. 1978), με τίτλο: «De Breme au CIEL» αναφέρει ότι οι διανοούμενοι εμφανίζονται ως εκπρόσωποι ενός υπέρ-πολιτικού ανθρωπιστικού ιδεώδους το οποίο προκύπτει κατά κανόνα από γνήσιο πολιτικό προσανατολισμό.

⁵³Βλ. Γ.Κ. Βλάχου, *ό.π.*, σ. 45.

αφ' ενός στις επιπτώσεις του κριτικού πνεύματος και της επιστήμης, στη δομή και τη διάρθρωση των συλλογικών συμφερόντων από τα οποία τροφοδοτούνται οι ιδεολογίες και αφ' ετέρου, στις ταξικές κοινωνικές διακρίσεις οι οποίες εμφανίζονται σε διάφορες ιστορικές περιόδους και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις πολιτικές ιδεολογίες.

β) Αθλητική ιδεολογία

Θεωρητικά μοιάζει οξύμωρο να αναφέρεται κάποιος στο θεσμό του αθλητισμού και να τον συνδέει με ιδεολογίες. Όμως ο αθλητισμός συνιστά μια πολυσύνθετη κοινωνική πραγματικότητα στις ανεπτυγμένες κοινωνίες με αποτέλεσμα να δημιουργεί την ανάγκη αφ' ενός της ανάλυσης και ερμηνείας ηθικών και πολιτιστικών στοιχείων και αφ' ετέρου να μας οδηγεί σε μια έντονη προβληματική εξ αιτίας των αντινομιών και των παθολογικών καταστάσεων που παρουσιάζει⁵⁴. Είναι πλέον αναμφισβήτητο ότι ο αθλητισμός αποτελούσε και αποτελεί σημαντικό παράγοντα της κοινωνικής ζωής και προσελκύει μεγάλες ανθρώπινες μάζες. Η ενασχόληση του πολίτη με τον αθλητισμό είτε ως αθλούμενου, είτε ως οπαδού, θεατή, τηλεθεατή, αναγνώστη απηχεί τη θέλησή του να δει τον αθλητισμό ως μέρος της όλης κοινωνικής του δραστηριότητας.

Επικαλούμενοι την άποψη του Althusser πως η ιδεολογία *«εγκαλεί τα άτομα ως συγκεκριμένα υποκείμενα»*⁵⁵ για συγκεκριμένη λειτουργία μπορούμε να υποστηρίξουμε την άποψη πως και η ιδεολογία του αθλητισμού φαίνεται να εγκαλεί τα υποκείμενα για σωματική αριστοποίηση, βελτίωση αποτελεσμάτων και επιδόσεων, επιχειρησιακή δραστηριότητα και αποκόμιση οικονομικού οφέλους, τόνωση σοβινιστικών αισθημάτων και συνακόλουθη αντιπαράθεση εντός και εκτός αθλητικών χώρων, επίταση του ανταγωνισμού της κοινωνικής ζωής και στους αγωνιστικούς χώρους, ψυχαγωγή του βιομηχανοποιημένου ανθρώπου. Τα υποκείμενα τα οποία εγκαλούνται για κάποια από τις παραπάνω

⁵⁴Βλ. Π. Λύτρα, *ό.π.*, σσ. 101-3.

⁵⁵Βλ. L. Althusser, *Θέσεις, «Ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους»*, μτφ. Ξ. Γιαταγάνη, Θεμέλιο, Αθήνα, 1983, σσ. 101-110. Στο κείμενο αυτό, άλλωστε, ο Althusser, *ό.π.*, σ. 93, επισημαίνει ότι ο αθλητισμός ως πολιτιστικός μηχανισμός παίζει ρόλο στην ανάπτυξη του σοβινισμού.

λειτουργίες βλέπουν στον αθλητισμό την πανάκεια για την επίλυση όλων των σύγχρονων κοινωνικών προβλημάτων και διακρίνονται για το φανατισμό τους, αντιμετωπίζουν τα σπορ ως φυγή από την καθημερινή πραγματικότητα, ως αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, ως αντίδοτο της ρουτίνας της εργασίας, ως χώρο εκτόνωσης από τις πολλαπλές κοινωνικές επιβαρύνσεις, ως στοιχείο εκδήλωσης της κοινωνικότητάς τους, ως διατράνωση των προσωπικών επιλογών και τέλος ως διεύρυνση της ανάγκης συμμετοχής σ' έναν κοινωνικό θεσμό⁵⁶. Η ιδεολογία του αθλητισμού κινητοποιεί μεγάλα κοινωνικά στρώματα διαφορετικής ταξικής προέλευσης, διαφορετικής επαγγελματικής και εισοδηματικής διαφοροποίησης και διαβάθμισης, καθώς επίσης και διαφορετικής πολιτικής ιδεολογικής τοποθέτησης.

• «**Η στάση**»

Οι λέξεις «στάση» και «αντίληψη», είναι δύο έννοιες οι οποίες ανήκουν στον τίτλο της παρούσας μελέτης και θα αποτελέσουν τους επόμενους όρους ανάλυσης, καθώς αναφέρονται στο «αντιλαμβάνεσθαι» και το «πράττειν» των ανθρώπων απέναντι στο υπό εξέταση θέμα της γυναίκας-αθλήτριας.

Χρησιμοποιούμε τον όρο «στάση» για να αποδώσουμε στα ελληνικά τον όρο “attitude”, και να τον διακρίνουμε από αυτόν της συμπεριφοράς. Αυτό το κάνουμε διότι στο εννοιολογικό περιεχόμενο της λέξης «συμπεριφορά» περικλείεται η δράση, ενώ η «στάση» του ατόμου απέναντι σε ένα θέμα αποβαίνει ρυθμιστική της συμπεριφοράς του. Έτσι κοινωνική στάση ενός ατόμου μπορεί να θεωρηθεί το ομοιόμορφο των αντιδράσεων του στη κοινωνία. Κατά τον D Campell η κοινωνική στάση ενός ατόμου είναι ένα σταθερό σύνδρομο ομοιόμορφων αντιδράσεων έναντι κάποιων κοινωνικών θεμάτων. Χαρακτηριστικό τους είναι η ομαδικότητα και η διάρκεια. Κατά τον K. Young, οι στάσεις εκφράζουν αξιολογικές κρίσεις κάποιων κοινωνικών συνόλων απέναντι σε κοινωνικά θέματα και κατά τον G. Allport, ο σχηματισμός τους οφείλεται: α) στην συσσώρευση εμπειριών, β) σε

---

⁵⁶Βλ. A. Ziemilski, «Scepticisme au siècle du Sport », στο: *Sport et développement humain*, Editions Social, Paris, 1975. σσ. 255-7.

εξατομίκευση, διαφοροποίηση, και ειδίκευση της αντίδρασης και της διαγωγής, γ) σε εμπειρία βίαιου γεγονότος ή τραύματος, δ) σε υιοθέτηση μορφοποιημένων στάσεων μέσω της μίμησης προτύπων όπως: γονέων, δασκάλων, πολιτικών, θρησκευτικών ηγετών κ.α. και ε) σε έμμενους προσανατολισμούς του ατόμου απέναντι στο περιβάλλον τους.

Η έννοια της στάσης κατά τους Rosenberg και Hovland⁵⁷ μπορεί να ορισθεί ως προδιάθεση απόκρισης σε κάποια είδη ερεθισμάτων. Οι αποκρίσεις είναι τριών ειδών και αποτελούν τις τρεις διαστάσεις των στάσεων⁵⁸. Συγκεκριμένα είναι: α) η γνωστική διάσταση (cognitive) που αναφέρεται στη γνωστική αναπαράσταση του αντικειμένου (γνώσεις, απόψεις, πεποιθήσεις),

β) η συναισθηματική διάσταση (affective) που αναφέρεται σε αξιολογικά συναισθήματα αρεσκείας ή δυσαρέσκειας ως προς το αντικείμενο της στάσης και γ) η συμπεριφορική διάσταση (behavior) που αναφέρεται σε συμπεριφορικές τάσεις ή προθέσεις⁵⁹. Για τους κοινωνικούς επιστήμονες «οι στάσεις» είναι αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας μύησης, χειραγώγησης, κοινωνικοποίησης⁶⁰, και αλλάζουν με βάση τη χρονική περίοδο αλλά και την κουλτούρα του ατόμου στο οποίο απευθύνονται.

Οι στάσεις που διαμορφώνουν οι εφημερίδες πολιτικές και αθλητικές απέναντι στη γυναίκα εξαρτώνται: α) από τον πολιτικό χώρο που εκφράζουν και έμμεσα από τα πιστεύω που έχει ο συγκεκριμένος χώρος για την κοινωνική θέση της γυναίκας, β) από την κοινωνική ομάδα στην οποία απευθύνονται και στην οποία είναι δέσμια(η στάση) των λαϊκών προτιμήσεων, ενδιαφερόντων και προσανατολισμών⁶¹ και γ) από τη χρονική περίοδο την οποία κυκλοφορούν

⁵⁷Βλ. Σχετικά M. J. Rosenberg, & C.I. Hovland, "Cognitive Affective and Behavioral Components of Attitude" in M. J. Rosenberg, C.I. Hovland W.J. Mc. Guire, R.P. Abelson & J.W. Brehm (eds) *Attitude Organization and Change: An Analysis of Consistency Among Attitude Components*, Yale University Press, New Haven, 1960.

⁵⁸Βλ. γενικότερα Δ. Γεώργα, *Κοινωνική Ψυχολογία*, τόμος Α&Β, Αθήνα, 1990.

⁵⁹Βλ. Stalhberg & Frey, Attitudes I: Structure, Measurement and functions, in M. Hewstone, W. Stroebe, J.P. Cobol, & J.K. Stephenson, *Introduction to social Psychology*, Basil Blackwell, Oxford, 1988, σσ. 142-166.

⁶⁰Βλ. R. E. Petty, J.R. Priester, & D. T. Wegener, Cognitive process in attitude Change, in R.S. Wyer Jr & T.K. Srull, *Handbook of Social Cognition*, Hillbale 1994 N. JQ Lawrence Erlbaum Associates Publishers και M.A. Hugg, & G.M. Vaughan, *Social Psychology: An introduction*, Prentice-Hall/Harvest Wheatseaf, London, 1995.

⁶¹Βλ. Μ. Σεραφετινίδου, *ό.π.*, σ. 251. Η συγγραφέας αναφέρει ότι: «... η άποψη των κοινωνιολόγων της πλουραλιστικής σχολής (στο Fearing, 1947, σ.127) υποστηρίζει ότι η δύναμη του κοινού είναι

και η οποία έχει διαφορετικά ειδοποιά χαρακτηριστικά⁶². Έτσι μπορούμε να μιλήσουμε για «διαφοροποίηση της στάσης» της εφημερίδας ανάλογα με την πολιτική ή αθλητική ιδεολογία⁶³ την κοινωνική διαστρωμάτωση του αναγνωστικού κοινού που απευθύνονται⁶⁴ και την χρονική περίοδο την οποία εκδίδονται.

Συνδέοντας τους δύο παραπάνω όρους, της στάσης και της αντίληψης, με το υπό εξέταση στην παρούσα εργασία έντυπο έκφρασης, την εφημερίδα μπορούμε να αναφέρουμε όσον αφορά τη σχέση: διαμόρφωση στάσης και αντίληψης-πληροφόρηση μέσω της εφημερίδας τα ακόλουθα: αν η ιστορία κατά την έκφραση του Pirenne, είναι η ερμηνευτική αφήγηση της εξέλιξης των ανθρωπίνων κοινωνιών μέσα στο παρελθόν, πρέπει να λάβει υπ' όψη της τις ατομικές και συλλογικές πράξεις και στάσεις που διαμορφώνονται εξ αιτίας της πληροφόρησης. Οι περισσότερες από τις αντιλήψεις, τις στάσεις και τις πράξεις μιας ανθρώπινης ομάδας μπορούν να ορισθούν ως απαντήσεις στις προκλήσεις που του προτείνουν οι αδιάκοπες τροποποιήσεις του εξωτερικού κόσμου, η εξέλιξη άλλων ανθρώπινων ομάδων ή η ιστορική συγκυρία που υφίσταται. Οι τροποποιήσεις αυτές γνωστοποιούνται είτε μέσω των αισθήσεων είτε μέσω της πληροφόρησης. Η πληροφόρηση προμηθεύει τον άνθρωπο με δεδομένα που πάνω τους ασκεί το λογικό του πριν από κάθε διαμόρφωση αντίληψης ή στάσης και πράξης.. «...Πρέπει να ξέρεις για να προβλέπεις, να διαμορφώνεις, να αποφασίζεις και να πράττεις...» σύμφωνα με τον Auguste

---

τόσο μεγάλη, ώστε μπορεί να "φέρνει βόλτα" τα μέσα ενημέρωσης ώστε αυτά να ανταποκρίνονται στις διαθέσεις, στις αξίες και στα πιστεύω του...» Επίσης πιο κάτω (σ. 437) αναφέρει για τα ΜΜΕ: «...τα πολιτιστικά προϊόντα (των ΜΜΕ), που προορίζονται για τα αστικά και τα μεγαλοαστικά στρώματα θα πρέπει να απηχούν αντιλήψεις, προσανατολισμούς και κριτήρια (ηθικά, πνευματικά, αισθητικά) αυτών των κοινωνικών στρωμάτων...».

⁶² Η χρονική περίοδος, κατά την οποία εκδίδεται μια εφημερίδα οριοθετείται με τρεις παραμέτρους: α) από την ύπαρξη ιστορικών γεγονότων (αλλαγή πολιτειακής κατάστασης, πόλεμος), β) από την αλλαγή στάσης της κοινωνίας απέναντι σε κοινωνικά σύνολα και γ) από την πρόοδο στα μέσα τεχνικής έκφρασης που σημαίνει και διαφοροποίηση της κοινωνίας (βιομηχανική κοινωνία-ομοιομορφία, ομοιογένεια στις ανθρώπινες σχέσεις, ηλεκτρονική τεχνολογία-επανασυναρμολόγηση του διασπασμένου πολιτισμού σε ένα «παγκόσμιο χωριό»). Την τρίτη παράμετρο την αναφέρει η Μ. Σεραφετινίδου, *ό.π.*, σσ. 448-9, στο οποίο επικαλείται τον McLuhan, *Understanding Media*, Sphere Books, London 1967, σσ. 97, 101-2 και Μ. Σεραφετινίδου Μ., *ό.π.*, σ. 452, όπου επικαλείται για την ίδια άποψη τον Η.Μ. Enzensberger, *The Consciousness Industry*, στο: *New Left Review*, November-December 1970, no 64, σ. 16.

⁶³ Βλ. Γ. Σταμίρη. *ό.π.*, σσ. 317.

⁶⁴ Βλ. Δ. Γ. Τσαούση, *Η κοινωνία του ανθρώπου*, Gutenberg, Αθήνα, 1985 και Α. Tumin, *Social stratification: The forms and the functions of the inequality*, N.J Prentice Hall. 1967.

Comte⁶⁵. Συνεπώς η εφημερίδα η οποία ανήκει στα μέσα πληροφόρησης ανθρωπίνων ομάδων έχει τη δύναμη να διαμορφώσει τις στάσεις ή τις αντιλήψεις ως τρόπο αντίδρασης αυτών απέναντι στις οποιοσδήποτε τροποποιήσεις του εξωτερικού κόσμου.

• «Η αντίληψη»

Μία έτερη λέξη-έννοια η οποία υπάρχει στον τίτλο της παρούσας εργασίας είναι: αντίληψη. Η λέξη αυτή είναι απαραίτητο να προσδιοριστεί διότι αναφέρεται στον τρόπο διαμόρφωσης του «σκέπτεσθαι», του αναγνωστικού κοινού των εφημερίδων, απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια. Θέλοντας να δώσουμε κάποιους συνοπτικούς ορισμούς του τι σημαίνει αντίληψη έτσι όπως έχουν δοθεί από διάφορους επιστήμονες οι οποίοι ασχολούνται με τον άνθρωπο και την εξήγηση της συμπεριφοράς του, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τους παρακάτω: Η αντίληψη, πάνω σε ένα θέμα, είναι το σύνολο των απόψεων τις οποίες διαμορφώνουν τα άτομα για ζητήματα τα οποία ενδιαφέρουν και επηρεάζουν την κοινωνία⁶⁶.

Δίνοντας έναν ορισμό, επί τη βάσει εξωτερικών γνωρισμάτων μέσω των οποίων τα άτομα εκφράζονται ευνοϊκά ή όχι, αντίληψη είναι: «η σχηματιζόμενη άποψη κάθε μέλους μιας κοινωνίας η οποία δεσμεύει τις πράξεις του, δεν το προσδιορίζει σαν υποκείμενο αλλά, είναι ενταγμένη σε σύνολα ανθρώπων με βάση την ιδεολογία, την κοινωνική τάξη ή άλλες παραμέτρους οι οποίες χαρακτηρίζουν το κοινό και το ψυχολογικό πλήθος»⁶⁷.

Ένας από τους τρόπους διαμόρφωσης της αντίληψης του «κοινού» και του «ψυχολογικού πλήθους», είναι η πνευματική επικοινωνία, η οποία είναι

⁶⁵Βλ. Y. Renouard, *Πληροφόρηση και μετάδοση των ειδήσεων, στο Encyclopedie de la Pleiade, Ιστορία και Μέθοδοί της*, μτφρ. Ε. Στεφανάκη, επιμ. C. Samaran, τ. Α', Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 3^η 1989, σσ. 141-3.

⁶⁶Βλ. G. Gallup, *A guide to public opinion polls*, Princeton University Press, N. York, 1984, σ 84.

⁶⁷Βλ. G. Gurvitch, *La Vocation actuelle de la Sociologie*, P. U. F., Paris, 1970, σσ. 224. Ως προς την ορολογία του ομαδικού στοιχείου η λέξη «κοινό» και «ψυχολογικό πλήθος» έχει την ακόλουθη εννοιολογική σημασία: α) «κοινό»: δέσμη ψυχικών επαφών παραγόμενη κυρίως από αντιλήψεις πνευματικής επικοινωνίας η οποία γίνεται εξ αποστάσεως και μέσω κάποιου Μέσου Μαζικής Ενημέρωσης, β) «ψυχολογικό πλήθος»: ομαδική αναστολή νοητικών λειτουργιών, αύξηση της συναισθηματικότητας και περαιτέρω συμπεριφορική κινητικότητα.

χαρακτηριστικό της σύγχρονης κοινωνίας εξ αιτίας της δυνατότητας που έχει αυτή με την εξ αποστάσεως υποβολή να διαμορφώνει απόψεις, εν αντιθέσει, προς τη διαμόρφωση της αντίληψης στην πρωτόγονη κοινωνία που ήταν αποτέλεσμα μόνον σωματικής συμπαρουσίας⁶⁸. Μέσω λοιπόν της πνευματικής επικοινωνίας το άτομο διαμορφώνει αντίληψη ανάλογη με τα πνευματικά του εφόδια, μειωμένη μεν από την επιπόλαιη εκδήλωση του συναισθηματικού μέρους της προσωπικότητας και των κοινωνικών στερεοτύπων που την συνοδεύουν, ενισχυμένη δε από ψύχραιμη κριτική η οποία εκτός των άλλων αποκτάται μέσω της εξ αποστάσεως υποβολής γνώσεων και πληροφοριών τις οποίες προσφέρουν τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.

Εκτός από την προσωπικότητα του ατόμου, την ψυχική του καλλιέργεια, τη νοητική του ανάπτυξη, η διαμόρφωση της αντίληψης εξαρτάται και από πλείστους άλλους παράγοντες οι οποίοι διαμορφώνονται αφ' ενός από το ιστορικό πνεύμα της εποχής και αφ' ετέρου από τους θεσμούς μιας κοινωνίας όπως: σύμβολα⁶⁹, αποκρυσταλλωμένα πρότυπα, στερεότυπα⁷⁰, ηθικούς κανόνες, διαρθρωτικές οργανώσεις (θρησκευτικές, πολιτικές κ.α.), ήθη, έθιμα, νομοθεσία, καθώς επίσης και από την αθροιστική συσσώρευση συνθηκών και γνώσεων τις οποίες η κοινωνία μεταδίδει σε κάθε άτομο από γενιά σε γενιά⁷¹. Επίσης μια άλλη παράμετρος η οποία διαμορφώνει την αντίληψη είναι η ομαδική συνείδηση⁷². Η ομαδική συνείδηση

⁶⁸Κ. Young, *Social Psychology*, D. Katz Dzyden Press, N. York, 1994, σ. 434. Με τον όρο σωματική συμπαρουσία, ο Young, αναφέρεται στις έννοιες του πλήθους και της μάζας που το μεν πρώτο το χαρακτηρίζει η δέσμη ψυχικών επαφών που παράγεται με τη σωματική συμπαρουσία, τη δε δεύτερη η στοιχειώδης μορφή κινητικότητας η οποία παράγεται τις περισσότερες φορές ασυνείδητα.

⁶⁹Τα σύμβολα, οι λέξεις, οι εικόνες χρησιμοποιούνται από την εξ αποστάσεως υποβολή για τη δημιουργία γνώμης. Η εξ αποστάσεως υποβολή είναι μια διαδικασία επικοινωνίας η οποία γίνεται επί τη βάση της έλλειψης λογικής στην «πρόταση» και στηρίζεται στην προθυμία αποδοχής χωρίς επεξεργασία με τα άτομα. Ο τύπος (εφημερίδες, ραδιόφωνο, τηλεόραση) ο οποίος διαμορφώνει την προσωπικότητα του ατόμου ανήκει, στην εξ αποστάσεως υποβολή και υποβάλλει το άτομο σε δοκιμασία των κριτικών του ικανοτήτων μέσω των αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων, βλέψεων, τάσεων και επιδιώξεων.

⁷⁰Στερεότυπα κατά τον Otto Klineberg, *The Social Psychology*, Henry Holt & Company, Revised Edition 1960, σσ. 354 νοούνται στοιχεία τα οποία προϋπάρχουν για τη νοητική σύνθεση του ατόμου και τα οποία δεν υπόκεινται σε άμεσες αισθητικές εντυπώσεις. Τα στερεότυπα αποτελούνται από σύνολα πεποιθήσεων τα οποία μορφοποιούνται μέσα στην κοινωνική ζωή. Τα στερεότυπα διαχωρίζονται σε κοινωνιολογικά και σε ψυχολογικά. Αποτελούν το σταθερό κοινό σημείο όλων των ατόμων σε μια κοινωνία (σχέσεις λογικών όντων προς άλλα) παρά την διαβάθμιση της ικανότητάς τους να επεξεργάζονται την «ύλη» για τη διάπλαση της προσωπικότητάς τους, μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η επί μέρους κοινωνική ομαδική συνείδηση. Διαμορφώνονται δε από την αλληλεξάρτηση της κοινωνικής διάρθρωσης και του ιδεολογικού πλέγματος μέσα στα οποία βιώνει το άτομο.

⁷¹Βλ. G. Gurvitch, *ό.π.*, σσ. 335.

⁷²Η ομαδική συνείδηση κατά τον E. Durkheim, *Les regles de la methode sociologique*, Paris, 1970.

είναι αποτέλεσμα πολλών ατομικών διανοιών οι οποίες ευρίσκονται σε αλληλεπίδραση και τα άτομα αισθάνονται την ίδια συγκίνηση, καταλήγουν στην ίδια κρίση και πολλές φορές σε κοινή δράση. Ένα χαρακτηριστικό της ομαδικής συνείδησης που συμβάλλει και αυτό στη διαμόρφωση της αντίληψης, είναι η κοινή προκατάληψη απέναντι στα «πράγματα», η οποία παραδίδεται από γενιά σε γενιά και από άνθρωπο σε άνθρωπο μέσω της συνέχειας της ανθρωπότητας. Δημιουργεί δυσκαμψία στο πνεύμα όσον αφορά την εισροή «ξένης» γνώσης, το οποίο αντιδρά με βία λόγω του ότι το συναίσθημα επηρεάζει την κρίση⁷³.

Ο τύπος αποτελεί σήμερα ένα από τα σπουδαιότερα μέσα διαμόρφωσης της αντίληψης του ατόμου εξ αιτίας της συντελούμενης πνευματικής ανάπτυξης των μαζών. Στην παρούσα εργασία, όπως έχει προαναφερθεί, με τη λέξη «τύπος» αναφερόμαστε μόνον στις εφημερίδες πολιτικές και αθλητικές. Η σημαντικότητα του τύπου στη διαμόρφωση της αντίληψης των ατόμων οφείλεται⁷⁴ στο ότι, η είδηση μένει και ως εκ τούτου υφίσταται κατεργασία από διάφορες πλευρές. Στο πρώτο στάδιο το άτομο πληροφορείται για το θέμα, στο δεύτερο εκδηλώνεται η γενική αντίδραση του ατόμου εκφραζόμενη σε αποδοκιμασία ή επιδοκιμασία και στο τρίτο υπάρχει η τελική επεξεργασία και διαμόρφωση της αντίληψης μετά την εισροή πολλών παραμέτρων⁷⁵. Τέλος μέσω της πνευματικής επικοινωνίας, με το περιεχόμενο που δόθηκε παραπάνω, ο τύπος επεκτείνει το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου σε παγκόσμιο, με αποτέλεσμα την εισροή χιλιάδων πληροφοριών για τη διαμόρφωση αντίληψης σε θέματα που άπτονται της ψυχικής και της κοινωνικής δραστηριότητας κάθε λαού. Οι κοινωνικές αντιθέσεις και απόψεις, οι ιδεολογικές συγκρούσεις, οι εθνικές φιλοδοξίες και ό,τι μπορεί να αποτελέσει μέρος του κοινωνικού γίνεσθαι μεταβιβάζονται καθημερινά στο άτομο μέσω του τύπου προς γνώση, κρίση, σύγκριση και διαμόρφωση αντίληψης.

σ. 103, υπήρξε αποτέλεσμα της κοινωνικής συμβίωσης των ατόμων. Το «εγώ» της ατομικής συνείδησης μεταβάλλεται στο «ημείς» το οποίο προκύπτει από την αλληλεπίδραση των ατόμων. Η ομαδική συνείδηση κατά το περιεχόμενό της δεν είναι έργο της εκάστοτε παρουσίας γενιάς αλλά είναι το κοινωνικό πνεύμα το οποίο παραδίδεται σε κάθε παρούσα γενιά μέσα από το νόμο και τις παραδόσεις σαν ηθική εξέλιξη της ανθρωπότητας.

⁷³Βλ. B. Russel, *The Analysis of Mind*, McMillan, N. York, 1974, σσ. 231-5.

⁷⁴Βλ. ανωτ., σσ 27-8.

⁷⁵Βλ. Π. Σταματιάδη, *Η κοινή γνώμη: Συμβολή εις την κοινωνικήν ψυχολογίαν*, Αθήνα, 1960. σσ. 73-4.

• «Η ταξική δομή»

Με την υπόθεση ότι οι δύο εξεταζόμενες αθλητικές εφημερίδες, τουλάχιστον για τις δύο πρώτες ιστορικές περιόδους, απευθύνονται σε διαφορετικά κοινωνικά status, ο επόμενος όρος ο οποίος είναι απαραίτητο να σκιαγραφηθεί είναι αυτός της ταξικής δομής μιας κοινωνίας. θεωρώντας ότι η τάξη, η ταξική συνείδηση είναι αυτή που διαμορφώνει: πιστεύω, στάσεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές των ανθρώπων απέναντι στα πολιτικά, πολιτιστικά, κοινωνικά συμβάντα μιας κοινωνίας.

Παρά τον αξιοσημείωτο όγκο δημοσιευμάτων και ερευνητικών εργασιών δεν υπάρχει σημείο συμφωνίας για διαλεκτική συζήτηση ή αρχών διατύπωσης για την ταξική δομή. Αν επιχειρήσουμε να συνοψίσουμε τις αντιλήψεις που εμφανίστηκαν και επηρέασαν την κοινωνική ταξική δομή και οι οποίες θεωρούνται σημαντικές για την κοινωνική εξέλιξη μπορούμε να καταλήξουμε σε τρία ρεύματα: α) Το μαρξιστικό-λενινιστικό το οποίο έχει διακηρυγμένο στόχο την ανάδειξη της συνεχούς καπιταλιστικής ανάπτυξης και της συνακόλουθης διαρκούς ποσοτικής και ποιοτικής αναβάθμισης της εργατικής τάξης ως κοινωνικό φαινόμενο⁷⁶, β) αυτό το οποίο ξεκινά από την ανάπτυξη της «νέας μεσαιάς τάξης» και διερευνά αφ' ενός τους τρόπους ανάδυσης των νέων μισθωτών κατηγοριών εξ αιτίας της υπερδιόγκωσης του δημοσίου τομέα και αφ' ετέρου τις κοινωνικές ομάδες που ταξικά πολύ-προσδιορίζονται και γ) αυτό το οποίο διαπραγματεύεται διάφορες θεωρητικές τάσεις με επίκεντρο το θέμα ανάπτυξης των άνισων κοινωνικών σχέσεων μεταξύ χωρών στις οποίες κυριαρχούν οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής⁷⁷.

Αναλύοντας τα δύο πρώτα ρεύματα που φαίνεται ότι καθορίζουν τη ταξική δομή στο εσωτερικό μιας χώρας θα μπορούσαμε να πούμε τα ακόλουθα:

⁷⁶Όλες οι σύγχρονες προσεγγίσεις για την έννοια της τάξης ή την ταξική δομή προέρχονται από τις μαρξιστικές θεωρητικές αφετηρίες ή τοποθετούνται κριτικά στο μαρξισμό ή αντιπαρά τίθενται συνολικά στο μαρξισμό. Οπωσδήποτε βρίσκονται σε έναν συνεχή διάλογο μαζί του, εφόσον σύμφωνα με τον παραδοσιακό μαρξισμό το πεδίο για τη διαμόρφωση των τάξεων και της ταξικής δομής είναι ο καταμερισμός της εργασίας.

⁷⁷Βλ. Α. Λύτρα, *Προλεγόμενα στη Θεωρία της Ελληνικής Κοινωνικής Δομής*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1993. σσ. 9-10.

Όσον αφορά το πρώτο ρεύμα οι ταξικές σχέσεις διαμορφώνονται δυσαρμονικά με χαρακτηριστικά την ανισότητα, την αντίθεση συμφερόντων και τελικά την εκμετάλλευση της μιας τάξης από την άλλη. Όλες οι κοινωνίες έχουν ταξικές αντιθέσεις και η ιστορία τους ορίζεται ως ιστορία ταξικών αγώνων ανάμεσα σε καταπιεστές και καταπιεζόμενους. Στις καπιταλιστικές χώρες, οι σχέσεις εκμετάλλευσης και καταπίεσης, υποστασιοποιούνται στο διαχωρισμό κατόχων μέσων παραγωγής και όσων εξαναγκάζονται να πουλούν το μοναδικό τους προσόν το οποίο είναι η εργασία⁷⁸. Υπό αυτή την προοπτική οι τρεις κύριες τάξεις της καπιταλιστικής κοινωνίας είναι:

οι κεφαλαιοκράτες, οι γαιοκτήμονες και οι μισθωτοί εργάτες, κατά τον Μαρξ⁷⁹, ενώ ο ορισμός τον οποίο δίνει ο Λένιν στα πλαίσια του ίδιου ρεύματος είναι ότι: «...οι τάξεις είναι μεγάλες ομάδες ανθρώπων που ξεχωρίζουν μεταξύ τους από τη θέση που κατέχουν μέσα σ' ένα ιστορικά καθορισμένο σύστημα κοινωνικής παραγωγής, από τη σχέση τους προς τα μέσα παραγωγής, από το ρόλο τους στην κοινωνική οργάνωση της εργασίας και συνεπώς από τους ρόλους που ιδιοποιούνται, τη μερίδα του κοινωνικού πλούτου που διαθέτουν...»⁸⁰.

Μια άλλη διατύπωση, με βάση τον μαρξιστικό οικονομικό άξονα καθορισμού της τάξης σε συνδυασμό με την κοινωνική κινητικότητα είναι ο ορισμός τον οποίο δίνει ο Max Weber στο έργο του «Οικονομία και Κοινωνία» στα πλαίσια της διαπραγμάτευσης για την κατανομή της ισχύος σε συνδυασμό με τη λειτουργιστική προσέγγιση των κοινωνικών ομάδων: «...“οι τάξεις”, “οι ομάδες ανάλογα με το status”, και τα “κόμματα” είναι φαινόμενα της κατανομής της ισχύος σε μια ενότητα. “Οι τάξεις” τοποθετούνται στο πεδίο των οικονομικών συνθηκών. “Οι ομάδες status” αφορούν την κατανομή του κοινωνικού γοήτρου⁸¹. Οι τάξεις και οι ομάδες status επιδρούν από τα

⁷⁸Βλ. Κ. Μάρξ- Φ.Ενγκελς, *Η Γερμανική Ιδεολογία*, μτφρ. Γ. Κρητικός και Κ. Φυλίνης, 4^η, τ. Α', Gutenberg, Αθήνα, 1979. σσ 63-5.

⁷⁹Βλ. Κ. Μάρξ, *Το Κεφάλαιο: Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, μτφρ. Π. Μαυρομάτης, τ. Γ', Σύγχρονη Έποχή, Αθήνα, 1987, σσ 1086-87

⁸⁰Βλ. Β.Ι. Λένιν, *Η Μεγάλη Πρωτοβουλία. Τα κόκκινα Σάββατα*, τ. 39^{ος}, Άπαντα, Νέα Βιβλία, Αθήνα, 1978-1985. σ. 15.

⁸¹Βλ. Ζ. Καζνέβ, *Δέκα Μεγάλοι Σταθμοί της Κοινωνιολογίας*, μτφρ. Μ. Λώμη, Πύλη, Αθήνα, 1979. σσ. 131-144.

αντίστοιχα πεδία τους στα “κόμματα” και δέχονται τις επιδράσεις από τη σφαίρα στην οποία το τελευταίο αναφέρεται, δηλ. την κατανομή της πολιτικής ισχύος. Οι “τάξεις” κατά τον Max Weber αποσυνδέονται από την παραγωγική οργάνωση και οριοθετούνται ως προς τη θέση τους στην αγορά δηλαδή, καθορίζονται ως εισοδηματικές τάξεις. Έτσι οι τάξεις ορίζονται: α) ανάλογα με την ιδιοκτησία (ιδιοκτήτες, μη ιδιοκτήτες), β) ανάλογα με τη θέση στην αγορά (επιχειρηματίες, εργαζόμενοι) και γ) ανάλογα με την εύκολη κοινωνική κινητικότητα γενεακή ή ατομική που ανήκουν οι επονομαζόμενες κοινωνικές τάξεις (εργατική, μικροαστική, διανοούμενοι, εκπαιδευτικοί)...»⁸². Κατά την άποψη του Weber μόνον οι «ομάδες status» αναλαμβάνουν κοινωνική δράση και ενσωματώνουν στα χαρακτηριστικά τους την κοινωνική επιδίωξη και την κοινωνική αξίωση που είναι αποτελέσματα αυτοσυνείδησης⁸³.

Όσον αφορά το δεύτερο ρεύμα, περί δημιουργίας της «νέας μεσαίας τάξης» και τη θέση των κοινωνικών ομάδων που ταξικά πολύ-προσδιορίζονται θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τα ακόλουθα: Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η ανάδυση και η ανάπτυξη της νέας «μεσαίας τάξης» στις αναπτυγμένες βιομηχανικές χώρες έγινε το βασικό πεδίο συζήτησης περί της κοινωνικής δομής. Οι νέες ομάδες μισθωτών οι οποίες εμφανίζονται, προσανατολίζουν τους ερευνητές προς δύο κατευθύνσεις, οι οποίες με μεγαλύτερη ή μικρότερη απόκλιση απομακρύνονται από το βασικό, για τον ταξικό χαρακτηρισμό κριτήριο της θέσης στην παραγωγή ανάλογα, με την σχέση προς το κεφάλαιο. Η μία κατεύθυνση για τη νέα «μεσαία τάξη» είναι αυτή η οποία αναδεικνύει τις διαφοροποιήσεις μέσα στην εργασιακή διαδικασία, τον τεχνικό καταμερισμό της εργασίας, τις διακρίσεις επομένως εξ αιτίας των διευρυνμένων εξειδικεύσεων. Η δεύτερη κατεύθυνση είναι επηρεασμένη από την προαναφερθείσα βεμπεριανή αντίληψη⁸⁴ καθώς συνδέει τις εργασιακές

⁸²Βλ. M. Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, R. Guenther and C. Wirthich, (eds), τ. Β', University of California Press, California, 1978.

⁸³Βλ. J. Giddens - D. Held, (eds) *Class, Conflict and Power. Classical and Contemporary Debates*, Mcmillan, London, 1982. σσ. 60-73.

⁸⁴Βλ. *ανωτ.*, σσ. 41-2.

εξελιξείς (εξειδικεύσεις) με την εσωτερική διαφοροποίηση των μισθωτών, την εισοδηματική ανέλιξη και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου⁸⁵.

Τα χαρακτηριστικά της «νέας μεσαίας τάξης» είναι ότι: α) μορφικά έμοιαζε με την εργατική τάξη αφού επρόκειτο για μισθωτούς, και β) ήταν μισθωτοί που είτε ασκούσαν έλεγχο, διεύθυνση, εποπτεία στην εργασία, είτε εργαζόντουσαν ως στελέχη στον κρατικό μηχανισμό, είτε τέλος εντοπίζονταν σε υπηρεσίες με πιστοποιημένη ειδικευση και μεγαλύτερο επίπεδο αμοιβών.

Το πορτρέτο του μισθωτού της «νέας μεσαίας τάξης» ανταποκρίνεται στα χαρακτηριστικά της καταναλωτικής συμπεριφοράς, του ατομισμού, της επιδίωξης της ατομικής κοινωνικής ανόδου, και απέχει από το πνεύμα της συλλογικότητας που χαρακτήριζε τον προλετάριο στην εργατική τάξη έτσι όπως την όρισε ο Μαρξ⁸⁶.

Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος του ίδιου ρεύματος περί του πολύ-προσδιορισμού και της διάχυσης των κοινωνικών ομάδων μέσα στην κοινωνία και τον «ταξικό προσδιορισμό τους» θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τα ακόλουθα: Κατά την άποψη του Ν. Πουλαντζά⁸⁷ η τάξη που διαχέεται είναι η εργατική (μισθωτοί) με τα αποσπώμενα μέρη να διεισδύουν στη «νέα μεσαία τάξη». Η διάχυση αυτή κατά τον Πουλαντζά γίνεται σε σχέση με τον «ταξικό δομικό προσδιορισμό»⁸⁸

⁸⁵Βλ. Σχετικά, J. Goldthorpe.- D. Lockwood, (eds) *Affluence and British Class Structure. The Sociological Review* XI (2), July, 1963. σσ. 133-163.

⁸⁶Ο κλασικός μαρξισμός ορίζει ως καθοριστικό πεδίο για τη διαμόρφωση των τάξεων και της ταξικής δομής τον καταμερισμό της εργασίας. Με βάση αυτό, η εργατική τάξη το μοναδικό προσόν που έχει στη κατοχή της είναι η εργατική δύναμη την οποία και πουλά για την επιβίωσή της. Στο τελευταίο κεφάλαιο του «Κεφάλαιο» (Κ. Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, ό.π., σ. 1087-88) το οποίο παρέμεινε ατελείωτο, σε ένα σύντομο κείμενο του Adam Smith που προηγείται της ερώτησης «τι σημαίνει τάξη;» γίνεται αποδεκτό ότι οι τρεις τάξεις προσδιορίζονται αντίστοιχα από τις τρεις κύριες μορφές του εισοδήματος: κέρδος-κεφαλαιοκράτες, πρόσοδο-γαιοκτήμονες, εργασία-μισθωτοί εργάτες.

⁸⁷Βλ. Ν. Πουλαντζά, *Κοινωνικές τάξεις στο Σύγχρονο Καπιταλισμό*, θεμέλιο, Αθήνα, 1984 [1974]. σσ. 16,17,28,29.

⁸⁸Στον Πουλαντζά, όπως αναφέρει ο Α. Λύτρας ό.π., σσ. 30-1, «ο ταξικός δομικός προσδιορισμός στηρίζεται στο θεωρητικό ρεύμα του «δομικού μαρξισμού» έτσι όμως όπως τον επέκτεινε ο Louis Althusser όπου: «... ο κοινωνικός προσδιορισμός συγκροτείται στη βάση τριών πεδίων: οικονομίας, πολιτικής, και ιδεολογίας. Κάθε πεδίο από αυτά τα τρία έχει ξεχωριστή δομή δεν ανάγεται στα άλλα δύο και υφίσταται αυτοτελώς. Σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό υπάρχει ένα πεδίο το οποίο επιτελεί καθοριστικό ρόλο και ένα που ασκεί κυρίαρχο, χωρίς υποχρεωτικά να ταυτίζονται. Σε έναν τέτοιο «κοινωνικό σχηματισμό» οι δομές και οι λειτουργίες τους είναι αυτές οι οποίες παίζουν τον κυρίαρχο ρόλο ενώ τα άτομα στηρίζουν τις λειτουργίες τους. Έτσι οι «τάξεις» εξετάζονται ως ομάδες ανθρώπων που κατέχουν θέσεις που προσδιορίζονται ισοδύναμα και ταυτόχρονα από οικονομικές, ιδεολογικές και πολιτικές σχέσεις. Οι σχέσεις αυτές ορίζονται ως ταξικός δομικός προσδιορισμός».

και με την «ταξική τοποθέτηση στη συγκυρία»⁸⁹. Κατά τον Wright O.E.⁹⁰ η τάξη που επαναπροσδιορίζεται είναι η «μεσαία», και για να συγκεκριμενοποιήσει και να προσεγγίσει τον επαναπροσδιορισμό, «κατασκευάζει» τις «αντιφατικές ταξικές τοποθετήσεις»⁹¹.

Στη βάση της ανάλυσης για τη «διάχυση» της εργατικής τάξης, κατά τον Πουλαντζά, βρίσκεται ότι η γενίκευση της «μισθωτοποίησης» στις καπιταλιστικές χώρες δεν σημαίνει ότι και το σύνολο των μισθωτών που είναι σ' αυτή τη διαδικασία αποτελούν μέλη της εργατικής τάξης. Η τοποθέτησή του για το χαρακτήρα και τη διάχυση της νέας αυτής μεσαίας τάξης, βασίζεται στη διάκριση παραγωγικής και μη παραγωγικής εργασίας στο μαρξιστικό έργο, που αφορά τη θέση της στις οικονομικές σχέσεις, και στη διαφορά ανάμεσα στη χειρωνακτική και τη διανοητική εργασία που αφορά τη θέση της στις πολιτικές και ιδεολογικές σχέσεις. Έτσι για την πρώτη διαφοροποίηση της εργασίας, υπάρχουν μισθωτοί οι οποίοι είναι παραγωγικοί εργάτες και ανήκουν στην εργατική τάξη και μισθωτοί οι οποίοι είναι μη παραγωγικοί εργάτες και δεν ανήκουν στην εργατική τάξη⁹². Για τη δεύτερη διαφοροποίηση, ο διαχωρισμός μεταξύ διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας αναφέρεται στη συμπύκνωση των ιδεολογικών και πολιτικών σχέσεων όπως υπάρχουν και αναπαράγονται μέσα στην παραγωγική διαδικασία καθώς και έξω από αυτήν⁹³. Με αυτή την

⁸⁹Βλ. Ν.Πουλαντζά, *ό.π.*, σσ. 17-9. Η έννοια της «συγκυρία» στο δομικό μαρξισμό είναι η διαμόρφωση σχέσεων κυριαρχίας και υποταγής μεταξύ των οικονομικών, ιδεολογικών και πολιτικών πεδίων σε μια ορισμένη χρονική στιγμή της δομής. Κατ' αυτήν την έννοια μια μερίδα ένα στρώμα μπορεί να έχει μια ταξική τοποθέτηση στη συγκυρία η οποία να αντιβαίνει τα ταξικά της συμφέροντα όπως οριοθετούνται στο δομικό της προσδιορισμό.

⁹⁰Βλ. E.O. Wright στο A Giddens-D. Held, (eds), *ό.π.*, σσ. 114.

⁹¹Με την έννοια αυτή προσπάθησε ο Wright E.O. να επαναπροσδιορίσει την θέση της «μεσαίας τάξης» στη ταξική ανάλυση. Έθεσε ως βάση ότι υπάρχουν θέσεις, που από τη φύση τους εκφράζουν αντιφατικά συμφέροντα που εκκινούν την αντίθεσή τους από τη σχέση μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας και όμως συνυπάρχουν κάτω από την ίδια «ταξική ομπρέλα». Αυτές οι θέσεις ονομάζονται «αντιφατικές τοποθετήσεις στις ταξικές σχέσεις».

⁹²Βλ. Ν. Πουλαντζά, *ό.π.*, σσ. 26, 32, 68, 273, 274. Κατά την άποψη του Πουλαντζά παραγωγικός εργάτης είναι αυτός ο οποίος με την εργασία του παράγει αξίες δηλαδή υλικό πλούτο και μη παραγωγικός εργάτης είναι αυτός που ο ρόλος του περιορίζεται στη μεταφορά της υπεραξίας που προήλθε από την παραγωγική εργασία προς όφελος του κεφαλαίου (εργαζόμενοι στο εμπόριο, σε υπηρεσίες, στο κρατικό μηχανισμό).

⁹³Βλ. Ν. Πουλαντζά, *ό.π.*, σσ. 288-341. «... Η διανοητική εργασία δεν συνδέεται μόνο με την επιστήμη, αλλά με κάθε εργασία που στο πλαίσιο της παραγωγικής διαδικασίας, χειρίζεται το αναπαλλοτρίωτο προσόν της γνώσης και υλοποιεί και αναπαράγει το περιεχόμενο της κυρίαρχης ιδεολογίας. Ο διαχωρισμός αυτός επεκτείνεται πέρα από το εργοστάσιο και στο εμπόριο, τις υπηρεσίες, το δημόσιο τομέα και αλλού. Στη διανοητική εργασία επιδρούν οι ιδεολογικές και πολιτικές

οριοθέτηση βλέπουμε ότι διαμορφώνονται δύο ομάδες μισθωτών που η μεν μια ανήκει στην εργατική τάξη η άλλη όχι.

Η έννοια των «αντιφατικών ταξικών τοποθετήσεων» είναι εκείνη με την οποία ο Wright προσπάθησε να επαναπροσδιορίσει τη θέση της μεσαίας τάξης στην ταξική ανάλυση. Βασικό αυτής της προσέγγισης είναι ότι υπάρχουν θέσεις που από τη φύση τους συνδυάζουν αντίθετα συμφέροντα και τα οποία ξεκινούν από την αντίθεση κεφαλαίου και εργασίας και συνυπάρχουν στη «μεσαία τάξη». Αυτές οι θέσεις ονομάζονται «αντιφατικές τοποθετήσεις στις ταξικές σχέσεις»⁹⁴. Δύο είδη «αντιφατικών ταξικών τοποθετήσεων» που θα μπορούσαμε να αναφέρουμε είναι: οι ιδιοκτήτες μέσων παραγωγής και εργοδότες ή αυτοαπασχολούμενοι, και οι μισθωτοί εργάτες⁹⁵.

Εν κατακλείδι συμπεραίνουμε ότι είναι δύσκολο να ορίσουμε τι σημαίνει «τάξη» με σαφή διακριτά όρια στις σύγχρονες καπιταλιστικές χώρες⁹⁶. Η μελέτη των ταξικών αντιθέσεων ή και των διαφοροποιήσεων ανάμεσα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες δεν μπορούν να γίνουν με βάση τις διακριτές θέσεις στην παραγωγή (όπου η εργατική τάξη διαχωριζόταν από τη μικροαστική τάξη), αλλά ανάμεσα σε ομάδες που έχουν υπαχθεί ή όχι στο κεφάλαιο και μορφικά είναι παρόμοιες με την εργατική, τη μεσοαστική ή και την κεφαλαιοκρατική τάξη. Με τη νέα κοινωνική διαμόρφωση εκείνο το οποίο διαφαίνεται σήμερα είναι ότι απομακρυνόμαστε από τη μαρξιστική θέση περί της κεντρικής σημασίας της παραγωγής για την οριοθέτηση των ταξικών ομάδων. Η εξειδίκευση, οι θέσεις και οι ρόλοι έχουν μεταβληθεί σε κυρίαρχο κριτήριο της ταξικής ένταξης. Ένα άλλο κριτήριο ένταξης στους νέο-μαρξιστές, όπου διαφαίνεται σε άλλους περισσότερο (Πουλαντζάς, E.O. Wright, C. W. Mills) και σε άλλους λιγότερο (B. J. Ehrenreich)

σχέσεις κυριαρχίας που επικρατούν στο κοινωνικό σχηματισμό, και επί πλέον είναι πλήρως διαχωρισμένη από τη χειρωνακτική, αναπαράγοντας το φράγμα που τις χωρίζει...».

⁹⁴Βλ. E.O.Wright, *Classes*, Verso, New York, 1985, σσ. 43-4.

⁹⁵Ο Α. Λύτρας, *ό.π.*, σσ. 42-8., κάνει μια λεπτομερή ανάλυση στην οποία αναλύονται με παραδείγματα οι αντιφατικές θέσεις που κατέχουν τα άτομα μέσα στην ίδια τάξη ενώ τα ειδοποιά στοιχεία της θέσης διχάζονται. Ένα παράδειγμα το οποίο θα μπορούσε να αναφερθεί είναι τα διευθυντικά στελέχη. Ως φορείς ορισμένων λειτουργιών του κεφαλαίου γίνονται κυρίαρχοι στις σχέσεις τους με την εργατική τάξη στην παραγωγική διαδικασία, και έτσι μοιάζουν με την αστική τάξη. Ως μισθωτοί όμως εργαζόμενοι χωρίς ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής που ανταλλάσσουν την εργασία τους με κεφάλαιο, είναι κυριαρχούμενοι από το κεφάλαιο, μοιάζουν με την εργατική τάξη.

⁹⁶Βλ. Ζ. Καζνέβ, *ό.π.*, σσ. 191-4

είναι ότι οι ιδεολογικές, πολιτικές και οικονομικές σχέσεις αποτελούν ισοδύναμους όρους ταξικού προσδιορισμού βλέποντας την τάξη να εμφανίζεται όχι μόνον με υπόσταση στην παραγωγική διαδικασία αλλά και ως ιστορικό υποκείμενο⁹⁷.

Το ερώτημα το οποίο γεννάται είναι: η τάξη ως υπόσταση στην παραγωγική διαδικασία ή ως ιστορικό υποκείμενο έχει ταξική συνείδηση; Βέβαια εδώ θα πρέπει να δοθεί ο ορισμός του τι σημαίνει ταξική συνείδηση⁹⁸. Έτσι με βάση τις παραπάνω αναφορές γεννιέται το ερώτημα, το οποίο επιβεβαιώνει και ο Georgy Lukács⁹⁹, περί της διαμόρφωσης «κοινής ταξικής συνείδησης» και άρα κοινού τρόπου δράσης, στάσης και αντίληψης στη βάση της προαναφερθείσας άποψης περί «διάχυσης» των τάξεων: «...η ουσία και η λειτουργία της ταξικής συνείδησης στον τρόπο αντίληψης είναι ενιαία για όλες τις τάξεις ή διαφοροποιείται για κάθε μια; και επίσης: διαστρωματώνεται σε επίπεδα και στο εσωτερικό της ίδιας τάξης;...». Το ερώτημα αυτό πιστεύουμε ότι θα απαντηθεί μέσα από την έρευνα η οποία θα γίνει, και θα δείχνει την κοινή ή όχι στάση και αντίληψη των τάξεων, απέναντι στο υπό εξέταση ζήτημα.

Συμπερασματικά με την παραπάνω ανάλυση του ταξικού προσδιορισμού, για την παρούσα έρευνα, στις δύο πρώτες περιόδους (1950-1967 και 1967-1974) οι

⁹⁷Κατά τον S. Ossowski, *Η ταξική δομή στη κοινωνική συνείδηση*, κάλβος, Αθήνα, 1973, [1957]: σσ. 111-123, 119-121 «...η μορφή της απόλυτης ταξικής πόλωσης δεν είναι και η μοναδική ταξική δομή που φαίνεται στο μαρξιστικό έργο (*Κεφάλαιο*, *Κομμουνιστικό μανιφέστο*). Πέρα από την καθαρά οριοθέτηση των τάξεων με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, υφίσταται η ιστορική και κοινωνιολογική οριοθέτηση με βάση πολιτικά ή ιδεολογικά κριτήρια που στην προσέγγισή της είναι πιο σύνθετη και αντιφατική. Έτσι οι κοινωνικές τάξεις που εμφανίζονται, ως δρώντα κοινωνικά υποκείμενα, δεν αντιστοιχούν σε τάξεις με κοινά χαρακτηριστικά λόγω του ενιαίου τρόπου ένταξης στην παραγωγική διαδικασία, αλλά εξ αιτίας κοινωνικών ιστορικών συνθηκών. Έτσι βλέπουμε μικροϊδιοκτήτες και μικροαστούς να οργανώνονται σε τάξη εξ αιτίας πολιτικών λόγων, ή μια τάξη αντίστοιχα να διαχέεται εξ αιτίας πολιτικών ή ιδεολογικών λόγων. Τα ειδοποιά χαρακτηριστικά των δρώντων υποκειμένων τάξεων είναι: α) η κοινωνική τάξη υποκείμενο να έχει αυτοτελή πολιτική οργάνωση και β) να γίνεται αντιληπτή, ως τάξη ιστορικό υποκείμενο, κοινωνική ομάδα μη εργαζομένων με διάκριση, π.χ. κατηγορίες προσοδούχων...».

⁹⁸Εκτός από τον θεωρητικό ορισμό του τι σημαίνει ταξική συνείδηση που λίγο πολύ ανταποκρίνεται στη παραπάνω αναφορά μας και οριοθέτησή μας στην έννοια της τάξης σε σχέση με την παραγωγική διαδικασία σύμφωνα με το πνεύμα του μαρξισμού και της κριτικής ή όχι στάσης απέναντί του, καλούμαστε να δώσουμε έναν θεωρητικό ορισμό της ταξικής συνείδησης στο «όλο» της κοινωνίας. Ως ταξική συνείδηση, σύμφωνα με τον Georgy Lukács, *Ιστορία και Ταξική Συνείδηση*, Οδυσσεύς, Αθήνα, 1975. σ. 110, «...ορίζεται το σύνολο των ιδεών, των αισθημάτων κ.λ.π. που οι άνθρωποι θα είχαν σε μια καθορισμένη κατάσταση ζωής, αν ήταν σε θέση να συλλάβουν πλήρως αυτή τη κατάσταση και τα ενδιαφέροντα που αυτή φανερώνει, τόσο σε σχέση με την άμεση δράση, όσο και σε σχέση με τη δομή –σύμφωνη με αυτά τα ενδιαφέροντα– ολόκληρης της κοινωνίας. Συνεπώς η ταξική συνείδηση είναι η ορθολογικά σύμφωνη αντίδραση των τάξεων είτε όταν αυτές «ορίζονται» σύμφωνα με την παραγωγική διαδικασία είτε όταν αυτές ορίζονται ως ιστορικό υποκείμενο...».

⁹⁹Βλ. G. Lukács, *ό.π.* σσ. 105-110.

αθλητικές εφημερίδες απευθύνονται σε τάξεις με υπόσταση στην παραγωγική διαδικασία όπως: α)εργατική-λαϊκή, β)αστοί-μικροϊδιοκτήτες ενώ για την τρίτη περίοδο(1974-2000) τα έντυπα απευθύνονται σε τάξεις οι οποίες δρουν ως ιστορικό υποκείμενο με κοινή αθλητική ιδεολογία.

- **«Η ιστορική συγκυρία»**

Η ιστορική συγκυρία, η «καιρικότητα», η όπως έχει καθιερωθεί να λέγεται η χρονική στιγμή, ή η χρονική περίοδος, όπου συντελούνται διάφορα ιστορικά γεγονότα «ικανά» να προκαλέσουν διαφοροποίηση στις στάσεις, στις αντιλήψεις και στις πράξεις της ανθρωπίνης ύπαρξης μέσα στα κοινωνικά δρώμενα, θα αποτελέσουν την επόμενη σκιαγράφηση για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης. Έχοντας χωρίσει υποθετικά την έρευνά μας σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους (1950-1967, 1967-1974, 1974-2000), με διαφορετικά ιστορικά ειδοποιά στοιχεία η κάθε μια, θα αποδείξουμε ότι η διαφορετική ιστορική συγκυρία επιδρά στο «αντιλαμβάνεσθαι» και το «πράττειν» των ανθρώπων. Στο κεφάλαιο αυτό που αφορά την ανάλυση των όρων, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε τον ορισμό της ιστορικής συγκυρίας αλλά και να τη συνδέσουμε με την κοινωνική αντίληψη και στάση των ανθρώπων.

Η ιστορία συντίθεται από πράξεις, καταστάσεις και σχέσεις που έχουν πάντοτε ορισμένη κοινωνική και χρονική ένταση. Ο λόγος που τις αφηγείται είναι ιστορικός με ορισμένη σημαντικότητα την κάθε περίοδο. Στην κλασσική ιστορία ο χρόνος εμφανίζεται σαν ένα γεωμετρικός άξονας συντεταγμένων που πάνω του έχουν τοποθετηθεί με χρονολογική σειρά τα γεγονότα. Αντίληψη ξεπερασμένη αναφωνούσε ο Lucien Febvre ο οποίος έλεγε: «...η πραγματική ιστορία δεν είναι η επιστήμη των ιστορικών γεγονότων, είναι η επιστήμη του ανθρώπου στο χρόνο. Είναι οι πράξεις των ανθρώπων την ορισμένη ιστορική στιγμή...» Και ο Fernand Braudel υπερθεμάτιζε: «...στη νέα ιστορία υπάρχει ένα «ρετσιτατίβο» στοιχείων τα οποία καθορίζουν τις πράξεις, τις στάσεις και τις αντιλήψεις των ανθρώπων ή την έκβαση ενός γεγονότος μια ορισμένη χρονική στιγμή...»¹⁰⁰. Η νέα ιστορία ξεπερνά

¹⁰⁰Βλ. Κ. Αρώνη-Τσίτλη, *ό.π.*, σ. 81. Μια νέα τάση της γαλλικής ιστοριογραφίας εκδηλώθηκε εναντίον της θετικιστικής σχολής το 1920, και εκφράστηκε μέσω του περιοδικού *Annales* από το 1930. Το

τα γεγονότα της στιγμής και την απλή αφήγησή τους και καταγίνεται με τη συγκυρία στην ορισμένη χρονική διάρκεια. Δίνει έμφαση στις ολότητες, σε μια ορισμένη χρονική διάρκεια, και ερευνά μέσα σ' αυτήν την κυκλική ταλάντωση κοινωνικών στάσεων και αντιλήψεων πολιτικής ή όχι ευστάθειας, πολιτιστικής προόδου ή στασιμότητας κ.α.¹⁰¹.

Εξετάζοντας ένα γεγονός κοινωνικό, ιστορικό ή οντολογικό περιγράφεται και ο περιρρέοντας χώρος ανθρώπων και αντικειμένων με σκοπό να δώσει την αξία της σημαντικότητας στο υπό εξέταση γεγονός. Υπό αυτήν την άποψη η εννοιολογική σημασία ενός υπό εξέταση φαινομένου ή συμβάντος ανήκει στο «δεύτερο στρώμα» ιστορικής εξέτασης: τη σημαντικότητα των συγκυριών¹⁰².

Ο Μαρξ διατείνεται ότι οι άνθρωποι δημιουργούν οι ίδιοι την ιστορία τους, όχι όμως όπως τους υπαγορεύει η βούλησή τους αλλά, μέσα στις συνθήκες τις οποίες βρίσκουν. Οι συνθήκες αυτές είναι τα συνολικά αποτελέσματα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και αποτελούν σημείο αφετηρίας ολόκληρης της ιστορικής διαδικασίας και εξέλιξης. Στον παρόντα ορισμό θα προσπαθήσουμε να δώσουμε τη διάσταση της σημαντικότητας όπως την επεσήμαναν οι θεωρητικοί της ιστορίας¹⁰³ και να αποδείξουμε τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις ανθρώπινες πράξεις -στάσεις (ατόμων, ομάδων, τάξεων) και τις ιστορικές διαδικασίες που συντρέχουν την αντίστοιχη χρονική περίοδο.

Για τη σημαντικότητα της ιστορικής διαδικασίας θα μπορούσε κανείς να μεταχειριστεί διάφορα κριτήρια για την ταξινόμηση των θεωριών και των

ανανεωτικό αυτό ρεύμα προσπαθεί να προσεγγίσει την ιστορία και από τις άλλες επιστήμες του ανθρώπου, με ότι συνεπάγεται αυτό για την εις βάθος ανάλυση ενός ιστορικού γεγονότος. Από το 1970 ασχολούνται κυρίως με την ιστορία των νοστροπιών και τις επιπτώσεις του ιστορικού γεγονότος πάνω σ' αυτές. Βλ. σχετικά, G. Beaujouan, Ο Ιστορικός χρόνος, στο *Encyclopedie de la Pleiade, Iστορία και Μέθοδοί της*, ό.π., σσ. 87-90.

¹⁰¹ Βλ. Θ. Βέϊκου, *Θεωρία και Μεθοδολογία της Ιστορίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1987, σσ. 47-52.

¹⁰² Κατά τον Θ. Βέϊκο, ό.π., σ. 54, η ιστορία τοποθετείται σε τρία στρώματα: α) ένα στρώμα επιφανείας όπου είναι η ιστορία των γεγονότων που γράφεται σε πολύ βραχύ χρόνο (μικρο-ιστορία), β) ένα βαθύτερο στρώμα όπου γράφεται μ' ένα πιο αργό και πιο ευρύ ρυθμό και είναι η ιστορία της σημαντικότητας των συγκυριών και γ) η ιστορία μακράς διάρκειας όπου εξετάζονται ολόκληροι αιώνες (στρουκτουραλιστική ιστορία).

¹⁰³ Υπάρχουν δύο διαφορετικές στάσεις που οι ιστορικοί παίρνουν συνειδητά ή ασυνείδητα απέναντι στην ιστορία: η συμβαντολογική (της παράδοσης) και η θεωρητική ή κριτική (της εποχής μας). Η πρώτη περιορίζεται στο επιφανειακό επίπεδο των γεγονότων, αγνοώντας το σύνολο της κοινωνίας και τις ανθρώπινες μάζες επιδιώκοντας ιστορική αφήγηση και όχι ανάλυση. Η δεύτερη λειτουργεί στο βαθύτερο επίπεδο των γεγονότων αποσκοπώντας στην αποκάλυψη παραγόντων, δυνάμεων ή δομών που καθορίζουν την ιστορική διαδικασία. Στη δεύτερη αυτή θεωρητική κατεύθυνση ανήκουν οι:

αντίληψεων. Με κριτήριο το ρόλο της ανθρώπινης δραστηριότητας μέσα στην ιστορική διαδικασία μπορούμε να διαιρέσουμε τις αντιλήψεις σε δύο μοντέλα. Στη πρώτη ομάδα αντιλήψεων ανήκει το αιτιοκρατικό ή το «φαταλιστικό» μοντέλο ενώ στη δεύτερη μπορεί να συμπεριληφθεί το «ακτιβιστικό» ή «ανθρωπιστικό» μοντέλο¹⁰⁴. Υιοθετώντας το φαταλιστικό μοντέλο εξήγησης της ιστορικής διαδικασίας, οι άνθρωπινες πράξεις και στάσεις δένονται και καθορίζονται με διάφορους παράγοντες¹⁰⁵ τοποθετημένους πέρα από τον άνθρωπο, ή στο κέντρο του ανθρώπου αλλά που πάνω τους ο άνθρωπος δεν εξασκεί σχεδόν καμιά ουσιαστική επίδραση.

Ένας από τους παράγοντες, του φαταλιστικού μοντέλου που καθορίζει τις πράξεις και τις στάσεις του ανθρώπου στην ιστορική διαδικασία, είναι ο ιστορικός χρόνος. Ο ιστορικός χρόνος έχει τρία κριτήρια διαίρεσης: το πρώτο είναι το «φυσικό»¹⁰⁶, το δεύτερο το «μεθοδολογικό», και το τρίτο είναι ο χρόνος «ορισμένης διάρκειας» που άπτεται και του ενδιαφέροντός μας στην παρούσα εργασία.

Με τον όρο «χρόνος ορισμένης διάρκειας» εννοούμε ένα ορισμένο σημειακά τμήμα πάνω στο βέλος του χρόνου¹⁰⁷. Οι κοινωνικές επιστήμες ενδιαφέρονται για το σημειακό χρόνο όπου περιγράφονται οι συγκυρίες (πολιτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, πολεμικές) όπου ο άνθρωπος διαμορφώνει μια αντίληψη και υιοθετεί μια στάση απέναντι σε ένα γεγονός ή φαινόμενο. Ο ιστορικός χρονολογημένος σημειακός χρόνος εμφανίζεται με τέσσερις μορφές: α) ο χρόνος των χρονικών, β) ο

Fernand Braudel, Lucien Febvre, Mare Bloch κυρίως όμως ο C. E. Labrousse, καθώς και όλο το έργο της σχολής των Annales.

¹⁰⁴Βλ. Γ. Τοπόλσκι, *Προβλήματα Ιστορίας και Ιστορικής Μεθοδολογίας*, μτφρ. Α. Μαραγκού & Γ. Μαραγκός Θεμέλιο, Αθήνα,, 1983. σ. 19 «...αν θέλαμε να υποδείξουμε τη διαφορά ανάμεσα στα δύο μοντέλα θα μπορούσαμε να πούμε ότι στο ακτιβιστικό μοντέλο η ιστορική διαδικασία θεωρείται συνέπεια των δραστηριοτήτων του ανθρώπου ενώ στο φαταλιστικό μοντέλο βρίσκουμε πάντα δυνάμεις –που ανεξάρτητα από την ανθρώπινη θέληση- καθορίζουν όχι μόνο την ιστορική διαδικασία αλλά και τη συμπεριφορά και στάση των ανθρώπων μέσα σ' αυτήν...».

¹⁰⁵Βλ. Γ. Τοπόλσκι, *ό.π.*, σσ. 20-1. Με την λέξη παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τη συμπεριφορά των ατόμων μέσω της ιστορικής διαδικασίας μπορούν να χωρισθούν σε δύο ομάδες: α) Οι παράγοντες οι οποίοι βρίσκονται πέρα από τον άνθρωπο όπως: το γεωγραφικό περιβάλλον, ο Θεός, ο νόμος, ο χρόνος, οι αντικειμενικοί νόμοι του αιτιοκρατικού μαρξισμού κ.α., β) οι παράγοντες οι δεμένοι με τον άνθρωπο σαν οντότητα βιολογική και ψυχική αλλά ανεξάρτητοι από την ανθρώπινη θέληση όπως: ψυχαναλυτικοί μηχανισμοί, δομές του ανθρωπίνου πνεύματος κ.ά.

¹⁰⁶Με τον όρο φυσικό κριτήριο αναφερόμαστε στο χρόνο ως φυσική κατηγορία αξεχώριστη από την ύπαρξη της ύλης και με τον όρο μεθοδολογικό εννοούμε τους τρόπους και τις μεθόδους γραφής της ιστορίας.

¹⁰⁷Βλ. Γ. Τοπόλσκι, *ό.π.*, σσ. 152-3.

χρόνος του χρονογράφου, γ) ο ιστορικός προοπτικός χρόνος και δ) ο ιστορικός οπισθοπροοπτικός χρόνος¹⁰⁸.

Στην παρούσα εργασία ο ιστορικός προοπτικός χρόνος είναι αυτός που άπτεται του ενδιαφέροντός μας και τι επιπτώσεις έχει το ιστορικό γεγονός στις στάσεις και στις αντιλήψεις των ατόμων μιας κοινωνίας. Είναι η σφραγίδα για την πιστοποίηση της επιστημονικότητας της ιστορίας που την διαχωρίζει από τη χρονογραφία. Η σχολή των Annales¹⁰⁹ από το 1930 και μετά με τους θεωρητικούς της, καθώς και άλλοι ιστορικοί οι οποίοι δεν ανήκουν αυστηρά σ' αυτήν ανοίγουν το μονοπάτι της μελέτης των συνθηκών γέννησης ενός ιστορικού γεγονότος καθώς και τις επιπτώσεις του στην ψυχολογία, την αντίληψη και τη στάση στα άτομα μιας κοινωνίας.

Συνδέοντας, στην παρούσα εργασία, την ανθρώπινη στάση και αντίληψη με τον ιστορικό προοπτικό χρόνο ορισμένης διάρκειας θα μπορούσαμε να πούμε τα ακόλουθα: Οι τρεις υπό εξέταση χρονικές περίοδοι στις οποίες θα εξεταστούν οι στάσεις και οι αντιλήψεις των ανθρώπων μέσα από τις πολιτικές και αθλητικές εφημερίδες απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια, ορίζονται ως «σημειακός» χρόνος από τρία διαφορετικά πολιτειακά, πολιτικά, κοινωνικά ή οικονομικά γεγονότα. Με βάση την κριτική θεωρία της ιστορίας, όπως την καθόρισε η σχολή των Annales και άλλοι θεωρητικοί, θα συνδέσουμε τη διαμόρφωση του «αντιλαμβάνεσθαι», του «σκέπτεσθαι» και του «πράττειν» με τους τρεις διαφορετικούς σημειακούς χρόνους όπως προαναφέρθηκαν¹¹⁰.

¹⁰⁸ Ο Θ. Βέικος *ό.π.*, σ. 49 και ο Γ. Τοπόλσκι, *ό.π.*, σσ. 154-163 αναλύοντας αυτές τις τέσσερις προοπτικές εξέτασης του ιστορικού χρόνου ορίζουν ως: α) χρόνο των χρονικών την επίπεδη μελέτη των συμβάντων χωρίς χρονική προοπτική και χωρίς εισαγωγή περιφρεόντων στοιχείων, β) χρόνο του χρονογράφου την επέκταση που έχει ένα ιστορικό γεγονός συγκριτικά και αναδρομικά, γ) ιστορικό προοπτικό χρόνο την γνώση και την ελίπωση αυτών που επέφερε ή επηρέασε το ιστορικό γεγονός μέσα σε μια κοινωνία και δ) ιστορικό οπισθοπροοπτικό χρόνο την περιγραφή των προϋπαρχόντων συνθηκών οι οποίες μπορεί να έγιναν και αιτία για την δημιουργία του ιστορικού γεγονότος.

¹⁰⁹ Βλ. ιδιαίτερα, Κ. Αρώνη-Τσίχλη, *ό.π.*, σσ. 81-101.

¹¹⁰ Όπως αναφέρεται *ανωτέρω* σσ. 24-5, Οι τρεις «σημειακοί ιστορικοί χρόνοι» οι οποίοι ορίστηκαν για την σημαντικότητα τους και τα διαφορετικά ιστορικά χαρακτηριστικά που έχει ο καθένας και διαμορφώνει τις στάσεις και τις αντιλήψεις των ανθρώπων στην ελληνική κοινωνία. Είναι: σημειακός ιστορικός χρόνος πάνω στον άξονα των συντεταγμένων α) από το 1950-1967, β) από το 1967-1974 και γ) από το 1974-2000.

Η γυναίκα-αθλήτρια ως ανθρωπολογικό φαινόμενο

Το «γυναικείο ζήτημα» αποτελούσε και αποτελεί θέμα κεντρικού ενδιαφέροντος για τη συγκρότηση της κοινωνικής ανισότητας ανάμεσα στα δύο φύλα καθώς οδηγεί στην παγκοσμιοποίηση της ανδροκρατίας και τη γυναικεία υποτέλεια. Ανάγεται σε μια πολυδιάστατη διαφορετικότητα ξεκινώντας από τη διάκριση και τη σύγκριση για να φθάσει στη γνώση του έμφυλου ανθρώπου για τον εαυτόν του και το σώμα του, τη σχέση του με τους συνανθρώπους του και τα σώματά τους, τη σχέση του με τη γέννηση και το θάνατο, τη σχέση του με τη φαντασία και τη δημιουργικότητά του, το συνειδητό και το ασυνειδητό, την ιδιαίτερη θέση του μέσα στον κόσμο και τέλος για τη σχέση του με τον κόσμο των υπολοίπων όντων. Η διαφορετικότητα αυτή εκφράζεται με συστηματική σύλληψη όλων των διαφορών όπως φύλο, έθνος, φυλή καθώς και με τη γνώση της δυναμικής που επικρατεί μέσα στο οντικό και κοινωνικό γίνεσθαι, φανερώνοντας τη διάκριση και τη σύγκριση του έμφυλου ανθρώπου¹¹¹. Αυτές τις προοπτικές εξετάζει η φιλοσοφική ανθρωπολογία που μέσα στις εμπειρίες, τα βιώματα και τις ανησυχίες της ανθρώπινης ύπαρξης, ανάγει και τη διαφορετικότητα του φύλου. Η φιλοσοφική ανθρωπολογία αποτελείται από επί μέρους ανθρωπολογίες οι οποίες αφ' ενός καταδεικνύουν τον άνθρωπο ως ολότητα, αφ' ετέρου τον άνθρωπο ως δίφυλη ανταγωνιστική ύπαρξη, στις διαφορετικές ιστορικές ή χρονικές συγκυρίες και κοινωνικές δομές, εκφραζόμενες με τις στάσεις, τις αντιλήψεις και τις πράξεις. Στην παρούσα έρευνα για την ανάλυση περιεχομένου, οι θεματικές της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας που μας ενδιαφέρουν είναι: η βιολογική, η πολιτισμική-κοινωνική και η πολιτική.

Α) Βιολογική φιλοσοφική ανθρωπολογία

Η οντολογική διάσταση της έννοιας φύλο με τη βιολογική διαφοροποίηση μπορεί να αποδοθεί «ιστορικά» κατά τον Γ. Πατρώνο στην «προοπτική της

---

¹¹¹Βλ. Α. Κασωτάκη-Γατοπούλου, *Φιλοσοφική ανθρωπολογία και Γυναικείο Ζήτημα*, Διατριβή, Αθήνα, 2003. σ. 8.

πτώσεως» μέσα στην Εδέμ.¹¹² Έκτοτε η ανθρώπινη ύπαρξη θα βιώσει δυναμικές, διεργασίες και αλληλεπίδρασης, με σκοπό να εντοπίσει την ταυτότητα της και να εξαυλώσει την ετερότητα της, την οποία αναγνωρίζει στα διαφορετικά όργανα αναπαραγωγής. Ο καθορισμός του φύλου πραγματοποιείται «εσωτερικά» στα ανθρώπινα χρωμοσώματα, διαμορφώνεται με τα εξωτερικά όργανα, και εκφράζεται με διαφορετικές ατομικές και κοινωνικές λειτουργίες. Έτσι η βιολογική ανθρωπολογία, ως επιστήμη, είναι αυτή η οποία καλείται να απαντήσει, αν οι βιολογικοί παράγοντες επηρεάζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Αν δηλαδή οι κατά φύλο βιολογικές και φυσιολογικές διαφορές μπορούν να εξηγήσουν κάποιες διαφορές στη νοημοσύνη, στον ψυχισμό, στις σωματοπλαστικές δυνατότητες και εν κατακλείδι στη κοινωνική συμπεριφορά¹¹³.

Η σύγχρονη έρευνα δίνει αρνητική απάντηση: το βιολογικό φύλο δεν μας επιτρέπει να προβλέψουμε νοητικές επιδόσεις ούτε αποδεικνύεται διαφοροποιητικός παράγοντας στις σωματικές επιδόσεις. Η μορφοποίηση των σωματικών ή διανοητικών δυνατοτήτων εξαρτάται από τους φυσικούς περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς ερεθισμούς¹¹⁴.

Υπό το πρίσμα της βιολογικής ανθρωπολογίας, η κοινωνική ιστορία προσπαθεί με διαφορετικές θεωρήσεις αφ' ενός μεν να ισορροπήσει ανάμεσα στα ίσα δικαιώματα των πολιτών με κατεύθυνση της κοινωνίας προς τη δημοκρατία και αφ' ετέρου στην αποδοχή και υιοθέτηση ιδεών (οργανιστική θεώρηση)¹¹⁵ για αντίληψη της ανθρώπινης κοινωνίας με βάση τον ανθρώπινο οργανισμό. Ενίοτε δε, η βιολογική ανθρωπολογία, προσπάθησε να εξηγήσει εκφράσεις πολιτισμού μιας κοινωνίας, μέσω της βιολογικής διαφοράς, και να ξεφλουδίσει τα στρώματα της συγκεκριμένης έκφρασης, έως ότου καταδείξει τη βιολογική ταυτότητά της. Όμως αυτό απέβη άκαρπο διότι δεν υπάρχει βιολογική βάση πολιτισμού αλλά,

¹¹²Βλ. Γ. Πατρώνου, *Θεολογία και Ορθόδοξο Βίωμα*, Δόμος, Αθήνα, 1994. σ. 86.

¹¹³Βλ. Ε. Παπαταξιάρχη-Θ. Παραδέλη, Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα, *Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Καστανιώτης, Αθήνα, 1992. σ. 18

¹¹⁴Βλ. για την συγκεκριμένη άποψη Δ. Κάτη, *Νοημοσύνη και Φύλο: Ο Σεξισμός στις Επιστημονικές Ιδέες για τις Γνωστικές Ικανότητες*, Οδυσσέας, Αθήνα 1990.

¹¹⁵Ε. Παπαταξιάρχη-Θ. Παραδέλη, *ό.π.*, σσ. 20-2. Ο όρος οργανιστική θεώρηση της κοινωνίας ετέθη από την ιατρική φιλοσοφία και σχηματοποιήθηκε από τον Γάλλο ιατροφιλόσοφο Cabanis. Ξεκινώντας από τη σχέση μάνας-παιδιού ως σχέση αισθητικότητας η οποία ενώνει το οργανικό με το διανοητικό σε μια ενιαία οργανική βάση προτείνει τον ανθρώπινο οργανισμό ως μοντέλο της ανθρώπινης

πολιτισμική βάση της βιολογίας μέσα από κοινωνικούς ρόλους, που μέσω της γενετικής ψυχολογίας, μαθαίνονται και δίνουν ταυτότητα.

Στην παρούσα έρευνα η σφαίρα της πρακτικής και της δράσης του αθλητισμού, ως έκφρασης πολιτισμού, καλύπτεται από το αρσενικό διαχρονικά. έστω κι αν η έννοια του αθλητισμού μεταλλάσσεται, με αποτέλεσμα το άλλο φύλο να αξιολογείται κατώτερο και να μην μπορεί να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της σωματικής άσκησης. Η συνειδητοποίηση μιας άλλης ύπαρξης με διαφορετικές βιολογικές λειτουργίες που διεκδικεί ίσο «χώρο» στην αθλητική σφαίρα προκαλεί ένα θόρυβο, που δεν προέρχεται από τη φθορά και το θάνατο της ύπαρξης αλλά από μια «εν ζωή» διάσπαση, και οδηγεί σε έμπρακτη επανάσταση αρμοδιοτήτων και δυνατοτήτων. Αξιολογήσεις ολότητας ή ατομικές τέτοιας μορφής, προϋποθέτουν και ανάλογα κοινωνικά συστήματα αξιών. Σήμερα που η έρευνα στο πεδίο της επιστήμης της βιολογίας οδηγεί σε νέες ανακαλύψεις για τις δυνατότητες του αρσενικού ή του θηλυκού, χωρίς σαφή όρια, τα συστήματα αξιολόγησης αλλάζουν. Έτσι η ίδια η ατομικότητα του ανθρώπου μεταβάλλεται στη σχέση του με τη βιολογική ετερότητα σε σημασία και «εγώτητα»¹¹⁶, και οι «κοινωνίες», (έτσι όπως ορίστηκαν στο πρώτο μέρος της μελέτης, «κοινωνική διαστρωμάτωση») εξ αιτίας των πληροφοριών αυτών, καλούνται να επαναπροσδιορίσουν τους ρόλους των έμφυλων όντων τους.

Μέσα από τις πολιτικές και αθλητικές εφημερίδες που θα εξεταστούν στις τρεις ιστορικές χρονικές περιόδους στην παρούσα έρευνα, όπου οι αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας αλλάζουν μέσα από τις επιστημονικές ιατρικές ανακαλύψεις, θα διαφανεί η αντιμετώπιση της γυναίκας-αθλήτριας μέσα από τη δυνατότητα της

κοινωνίας (διαβάθμιση αισθητικότητας θηλυκού-αρσενικού) και να εξηγήσει τις στάσεις και τις αντιλήψεις της στα γεγονότα.

¹¹⁶Βλ. σχετικά με τον όρο στον G. Edelman, *Αιθέρας Θεϊκός ΛαμπερήΦωτιά*, Κάτοπτρο. Αθήνα, 1996 σσ. 259-60, για τον οποίο είναι: «...η προσωπική ατομικότητα που αναδεικνύεται από αναπτυξιακές και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις».

«βιολογικής της ικανότητας» να αντεπεξέλθει ή όχι στις απαιτήσεις του αθλητισμού.

Β) Πολιτική φιλοσοφική ανθρωπολογία

Η πολιτική ανθρωπολογία εξετάζει το σκοπό και το ρόλο του ανθρώπου μέσα στην πολιτεία όχι μόνον ως «ζην» και «ευ ζην» αλλά και «συζήν» με τον άλλο άνθρωπο¹¹⁷. Η πολιτεία πραγματώνεται μέσα από συγκεκριμένα πολιτικά συστήματα (δημοκρατία, δικτατορία, ολοκληρωτισμός) τα οποία λειτουργούν με βάση αρχές και αξιώματα και ανάγονται στα πολιτικά κόμματα. Η πολιτική αντιμετωπίζει τον άνθρωπο ως υποκείμενο ενεργό μέσα στην ανθρώπινη κοινότητα με όρους-κανόνες, και αντιπροσωπεύεται από το πολιτικό κόμμα που την εκφράζει. Έτσι το κάθε κόμμα έχει ιδιαίτερες στάσεις αντιμετώπισης των διάφορων κοινωνικών ομάδων, ως «ενεργών» πολιτών μέσα στην πολιτεία, που πραγματώνονται: αφ' ενός μεν όταν έλθουν στην εξουσία αλλά και αφ' ετέρου εκφράζονται θεωρητικά μέσα από το κατ' εξοχήν έντυπο έκφρασης του κόμματος, την εφημερίδα.

Η πολιτική ανθρωπολογία μας διδάσκει ότι τα πολιτικά κόμματα δεν «εκφράστηκαν» ποτέ σε ά-φυλες κοινωνίες. Προσάρμοσαν την ισονομία και την ισοτιμία του πολίτη, με ασύμμετρη οντολογική και ηθική αντιμετώπιση του άντρα και της γυναίκας¹¹⁸, μέσα στα πλαίσια των ιδιαιτεροτήτων των έμφυλων κοινωνιών όπως είχαν διαμορφωθεί από τη χρονική διάρκεια και την ιστορική συγκυρία. Τα στερεότυπα, οι στάσεις, και οι αντιλήψεις των ατόμων-οπαδών, σε συνδυασμό με την ελευθερία του ανθρώπου ως «ζώου πολιτικού λόγου έχοντος» στο «φιλοσοφείν», στο «πολιτεύεσθαι» και στο «πράττειν» οδηγούσαν τα πολιτικά κόμματα (εξουσίας ή όχι) να τοποθετούνται μέσω των εφημερίδων που τα «εξέφραζαν», με διαφορετικό τρόπο για τις κοινωνικές ομάδες μέσα στην ανθρώπινη κοινότητα.¹¹⁹ Στην ερώτηση τι είναι λοιπόν ο τύπος από την σκοπιά της «φιλοσοφικής ανθρωπολογίας» θα μπορούσαμε να δανειστούμε την άποψη του

¹¹⁷Βλ. Α. Κασωτάκη-Γατοπούλου, *ό.π.*, σ. 29.

¹¹⁸Βλ. Α. Κασωτάκη-Γατοπούλου, *ό.π.*, σ. 133.

Alfred Friendly¹²⁰ ο οποίος λέει: «Μια από τις πιο σύγχρονες θεωρίες, θέλει τον τύπο όργανο επιβίωσης... ένα δαρβινικό μηχανισμό εξελικτικής προόδου με τον οποίο η κοινωνία προσαρμόζεται στο περιβάλλον και επιβιώνει... Η διεργασία με την οποία η κοινωνία επιζεί και αναπτύσσεται μέσα σε ένα μεταβαλλόμενο κόσμο αρχίζει... με την επίγνωση, την κατανόηση και τη συνεχή μελέτη του εαυτού της... Ο τύπος είναι ο εξεταστής... είναι το καλύτερο, το πιο αποτελεσματικό, το διαρκέστερο εργαζόμενο όργανο με το οποίο ένας λαός, μια κοινωνία, ένα έθνος ατενίζει τον εαυτό του και βρίσκει τι είναι και τι κάνει –το πρώτο και αναντικατάστατο βήμα για την ανάληψη δραστηριότητας- είτε αποβλέπει στη διατήρηση είτε στη διόρθωση». Όντας λοιπόν ο τύπος ένας ζωντανός οργανισμός που εξελίσσεται και καθρεφτίζει την κοινωνία, το λαό, το έθνος μας οδηγεί και στην εξέταση, μέσα από την πολιτική ιδεολογική παράμετρο, της κοινωνικής ομάδας γυναίκα-αθλήτρια.

Υπό αυτό το πρίσμα της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, στη παρούσα έρευνα, όσον αφορά την ελληνική πραγματικότητα, για την μεν πρώτη υπό εξέταση ιστορική περίοδο (1950-1967)¹²¹ κατά την άποψη του Θ. Διαμαντόπουλου¹²², τα κόμματα εκτός από τον εξαιρετικά χαμηλό βαθμό θεσμοποίησης, τις ρευστές και αναποκρυστάλλωτες δομές, τη χαμηλή διάρκεια ζωής, τις συχνές διασπάσεις, τους μη σταθερούς κανόνες δημοκρατικής ενδοκομματικής λειτουργίας, των ετερόκλητων πολιτικών συμπλεύσεων εμφανίζουν και ασαφείς θέσεις στο ιδεολογικό φάσμα τους, με αποτέλεσμα τις περαιτέρω αλλαγές σε στάσεις και αντιλήψεις. Ως εκ τούτου ο εντοπισμός και η πολιτική ιδεολογική ταυτοποίηση του

¹¹⁹Βλ. Μ. Δραγώνα-Μονάχου, Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα: Η Ανάγκη μιας Νέας Φιλοσοφικής Ανθρωπολογίας, στον τόμο *Η φιλοσοφία σήμερα*, Πρακτικά Β' Πανελληνίου Συνεδρίου Φιλοσοφίας 1983, Αθήνα 1985, σ. 213.

¹²⁰Εφημερίδα «ΒΗΜΑ» στις 12/3/1972, σ. 9, τίτλος άρθρου: Δημοσιογράφοι και εφημερίδες: *Τι πράγματι επιτελεί ο τύπος*, του Alfred Friendly (αναφ. στο Δ. Στάμου, *ό.π.*, σ. 15).

¹²¹Για την περίοδο αυτή ο Γ.Η. Κρίππας *Η ελευθερία του τύπου έναντι του δικαιώματος επί του ιδιωτικού βίου*, Διατριβή, Αθήνα, 1972, σσ. 16-8 αναφέρει ότι: «... χαρακτηρίζεται από ουσιαστική και τυπική ελευθερία του τύπου με μια επίγνωση ότι ο ρόλος της εφημερίδας δεν είναι μόνον ο χώρος έκφρασης του πολίτη αλλά και όργανο που διαμορφώνει κοινή γνώμη παρουσιάζοντας και σχολιάζοντας διαφοροτρόπως μια είδηση».

¹²²Κατά την άποψη του Θ. Διαμαντόπουλου, *Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΖΩΗ: ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ*. Από την προβενιζελική στην μεταπανδρέϊκη εποχή, Παπαζήσης, Αθήνα, 1997 σσ 207-215 «... η γεωγραφική μορφή του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα ήταν: κοινοτοποποιημένος δικομματισμός έως και τις αρχές της δεκαετίας του '50, κυριαρχούμενος πολυκομματισμός ή σύστημα κυρίαρχου κόμματος κατά την περίοδο 1952-1961 και δικομματισμό μορφής και όχι ουσίας κατά την περίοδο

κόμματος μέσω του εντύπου που εκφράζεται, την εφημερίδα, καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη. Ο «ασαφής χώρος» (δεξιός-κεντρώος) έκφρασης της εφημερίδας καθίσταται εμπόδιο στην εξήγηση στάσης-αντίληψης της εφημερίδας απέναντι στη γυναίκα αθλήτρια μέσω της πολιτικής ιδεολογίας. Αντίθετα ο αριστερός ιδεολογικός χώρος είναι ξεκάθαρος και εκδηλώνεται και αποτυπώνεται συγχρόνως στα έντυπα.

Η δεύτερη υπό εξέταση ιστορική περίοδος 1967-1974, αντιστοιχεί στην εγκαθίδρυση του στρατιωτικού καθεστώτος στην Ελλάδα χαρακτηριστικά του οποίου ήταν: ο πολιτικός, πολιτισμικός και κοινωνικός συντηρητισμός κυρίως δε ο αντι-κομμουνισμός. Ελάχιστοι από τους ηγέτες του στρατιωτικού καθεστώτος εξέφρασαν συγκεκριμένη πολιτική ιδεολογία. Πάντως ο πολιτικός τους λόγος εμπνεόταν από τη φασιστική ιδεολογία χωρίς όμως να έχει την τάση και τα χαρακτηριστικά του ολοκληρωτικού καθεστώτος¹²³. Ειδοποιά χαρακτηριστικά της πολιτικής του ιδεολογίας ήταν ο υπερεθνικισμός, ο κοινωνικός συντηρητισμός, ο αμφίσημος και πολυσυλλεκτικός λόγος¹²⁴ με αποτέλεσμα ο έντυπος τύπος να διαχωρίζεται: στους ευνοϊκά διακείμενους απέναντι στο στρατιωτικό καθεστώς και στους επικριτές του, χωρίς συγκεκριμένο ιδεολογικό πολιτικό ύφος έκφρασης. Στη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο η ελευθερία του τύπου αναστέλλεται κατ' αρχάς ολοκληρωτικά από την υπηρεσία λογοκρισίας, και στη συνέχεια διατηρείται εν μέρει η προληπτική λογοκρισία απέναντί του¹²⁵. Υπό αυτό το πρίσμα η πολιτική παράμετρος που εξετάζει την αντιμετώπιση της γυναίκας-αθλήτριας μέσα από το τύπο ανάγεται όχι με άξονα την πολιτική ιδεολογία αλλά, με τον πολιτικό-

---

1961-67. Εκείνο που συνολικά χαρακτήριζε όλες τις πολιτικές διαφοροποιήσεις δεν ήταν η ιδεολογικοπολιτική ταύτιση αλλά η συγκυριακή σύμπραξη με σκοπό την κατάκτηση της εξουσίας».

¹²³Ο ίδιος, *ό.π.*, σ. 244 υποστηρίζει ότι το στρατιωτικό καθεστώς της δικτατορίας είχε αυταρχικό και όχι ολοκληρωτικό χαρακτήρα. Αυτό δε, συνάγεται από το γεγονός της έλλειψης συνολικής κοσμοθεωρίας που να καλύπτει και να ερμηνεύει όλες τις πτυχές της ανθρώπινης ζωής, αλλά και δεν εμφάνισε τάση διάκρισης μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής ζωής που χαρακτηρίζει τα ολοκληρωτικά καθεστώτα.

¹²⁴Βλ. *ό.π.*, σ. 249, «...ο δικτάτορας-φορέας της πολιτικής εξουσίας- προσπαθεί να συνδυάσει τις αντιφατικές επιδιώξεις της χούντας, τις προσωπικές του φιλοδοξίες, τις συνεχινιακές απαιτήσεις των αξωματικών, τις ιδέες των τεχνοκρατών, καθώς και τα αιτήματα των κοινωνικών δυνάμεων. Εμπειρέχει δημοκρατισμό, αντικοινοβουλευτισμό, φιλομοναρχισμό-αντιμοναρχισμό, φιλεργατισμό-καπιταλισμό, φιλοευρωπαϊσμό- φιλοαμερικανισμό, εθνικισμό-φιλοτουρκισμό...».

¹²⁵Βλ. Ι. Ζιγδή, *Προτίμηση τη φυλακή*, Κέδρος, Αθήνα, 1977, σσ 354-358. Τα υπό του Ι. Ζιγδή αναφερόμενα στοιχεία περί λογοκρισίας του τύπου την περίοδο της δικτατορίας προέρχονται από δημοσιεύσεις του Διεθνούς Ινστιτούτου Τύπου και της Επιτροπής ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

πολιτιστικό-κοινωνικό συντηρητισμό από τη μια και την επαναστατική-προοδευτική αντίδραση από την άλλη.

Στην τρίτη ιστορικά υπό εξέταση περίοδο, η οποία αφορά το διάστημα από το 1974-2000, το πολίτευμα και το πολιτικό μας σύστημα γνώρισαν μια πρωτόγνωρη σταθερότητα. Η πολιτειακή αλλαγή συντελέστηκε χωρίς κραδασμούς και τα κόμματα απέκτησαν θεσμοποίηση και σταθερότητα. Ο πολιτικός τους λόγος μέσα από τη σαφήνιά του, γρήγορα «γνωστοποίησε» τον ιδεολογικό χώρο που θα κινηθούν. Ο έντυπος τύπος εκφραστής των πολιτικών κομμάτων εξουσίας ή όχι, χωρίζεται σε μια πρώτη ημιπερίοδο με σαφή έκφραση του πολιτικού χώρου αριστερό-κεντρώο-δεξιό, και σε μια δεύτερη, μετά την υπερδυνάμωση των μεγιστάνων των ΜΜΕ, με αμφίσημο πολιτικό λόγο για ιδεολογική τοποθέτηση. Ειδικότερα στις δεκαετίες 1990, 2000 το κύμα εξαγορών και συγχωνεύσεων έχει οδηγήσει στην ανάδειξη γιγαντιαίων επιχειρήσεων που επεκτείνουν τη δράση τους σε ολόκληρο το φάσμα των μέσων ενημέρωσης με έλεγχο: στον πολιτισμό, στον αθλητισμό, στην ψυχαγωγία αλλά και στην πολιτική διαφώτιση-χειραγώγηση¹²⁶. Η ελευθεροτυπία στην περίοδο αυτή ανάγεται σε πολλές επί μέρους ελευθερίες αφ' ενός όσον αφορά την «έκφραση» (περιεχομένου, τίτλου κ.α.), αφ' ετέρου όσον αφορά τη βιωσιμότητα της εφημερίδας μέσα από τις θετικές ενέργειες του κράτους (αποφυγή βαριάς φορολογίας, ελεύθερη ίδρυση εκδοτικής επιχείρησης, κ.α.)¹²⁷. Η δε ελευθεροτυπία της έκφρασης χαρακτηρίζεται εμφανώς από την πολιτική ιδεολογία του χώρου που εκφράζεται η εφημερίδα και έτσι, η αντιστοιχία στάσης-αντίληψης, και πολιτικού χώρου (δεξιός-κέντρο-αριστερός), για την κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια, είναι εμφανής.

Γ) Κοινωνική φιλοσοφική ανθρωπολογία

Η κοινωνική ανθρωπολογία μελετά τον τρόπο ζωής των διάφορων κοινωνικών ομάδων καθώς και την αντιμετώπισή τους από την ίδια την κοινωνία ή από επί μέρους άλλα κοινωνικά σύνολα. Η ανακάλυψη του κοινωνικού φύλου (gender) μέσα στην κοινωνική ανθρωπολογία, η διαπίστωση δηλαδή ότι το φύλο

---

¹²⁶Βλ. Ν. Λεάνδρου, *Πολιτική οικονομία των ΜΜΕ*, Καστανιώτης, Αθήνα. 2000. σ. 52.

είναι κοινωνική δράση-σχέση και πολιτισμικό σύμβολο και όχι δεδομένο της φύσης, προκύπτει μέσα από την πολιτική ρήξη με τη δυτική νοοτροπία περί του φυσικού προορισμού. Οι κοινωνικές επιστήμες ανακαλύπτουν ένα νέο αντικείμενο, μια νέα περιοχή του κοινωνικού γίνεσθαι, που μέχρι τότε ανήκε αποκλειστικά στη φύση όπως το είχε αποκρύψει η δυτική σκέψη¹²⁸. Έτσι η κοινωνική ανθρωπολογία ανακαλύπτει ότι το φύλο είναι κοινωνική δράση και πολιτισμικό σύμβολο ταυτότητας και όχι δεδομένο της φύσης¹²⁹.

Υιοθετώντας το νεότερο ιστορικό ρεύμα της ευρωπαϊκής κοινωνικής ανθρωπολογίας¹³⁰ μέσα από την έννοια του φύλου, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι αυτή που ασχολείται με τα κοινωνικά αποτελέσματα δράσης και αλληλεπίδρασης των δύο φύλων. Έτσι το φύλο είναι κριτήριο κανονικής συμπεριφοράς όπου διασφαλίζει το φυλετικό όριο άντρας-γυναίκα και προϋπόθεση ηθικής τελείωσης του ανθρώπου μέσα στην κοινωνία. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις πραγματώνεται η κοινωνική ευταξία και ευημερία και νομιμοποιούνται οι ιεραρχικές αξιολογήσεις των τομέων δράσης άντρα και γυναίκα. Υπό αυτή την έννοια, στην παρούσα εργασία, το κοινωνικό σύνολο δράσης γυναίκα-αθλήτρια επιδέχεται μια «κριτική» που δείχνει τη στάση και την αντίληψη άλλων κοινωνικών συνόλων απέναντί του.

Η Hirschon¹³¹ θέτοντας το ερώτημα από την άποψη της εθνολογίας «ποια εσωτερική και κοινωνική λογική διέπει τον ορισμό του γυναικείου ρόλου στην ελληνική κοινωνία» απαντά συμβολικά με γενικές κατηγορίες συμβολικού γεωγραφικού χώρου, όπως: σπίτι, δρόμος, δουλειά, ηθικές αναφορές της φυσιολογίας του σώματος (ανοικτό, κλειστό), λαϊκή θρησκεία, γάμος, καλλιέργεια,

¹²⁷Βλ. Δ. Στάμου, *ό.π.* σ. 15, ο οποίος παραπέμπει στον Γ.Η.Κρίππα, *Το Δίκαιον του Τύπου*, τομ. Ι, Αθήνα, 1971, σ. 7.

¹²⁸Κατά τον Ε. Παπαταξιάρχη-Θ. Παραδέλη, *ό.π.*, σσ. 20-1 «...οι δυτικές αντιλήψεις και κυρίως οι επιστημονικές παραδόσεις του γαλλικού Διαφωτισμού διέπονται από αυτό που η Jordanoval (1986: 90) ονομάζει «γλώσσες της φύσης» και με το οποίο εξηγείται κάθε σχέση ή δράση της ανθρώπινης ύπαρξης. Υπό αυτή την έννοια το φύλο αποτελεί μια πανίσχυρη φυσική γλώσσα με την οποία η ανθρώπινη δράση εδραιώνεται στη φύση».

¹²⁹Βλ. Ε. Παπαταξιάρχη-Θ. Παραδέλη, *ό.π.*, σσ. 11-14 και 22.

¹³⁰Υπάρχει και δεύτερο νεότερο ιστορικό ρεύμα κοινωνικής ανθρωπολογίας, αυτό της αμερικανικής σχολής, το οποίο μελετά το πολιτισμικό περιεχόμενο και τις συμβολικές προϋποθέσεις της δράσης των δύο φύλων.

¹³¹Βλ. R. Hirschon, "Open Body, Closed Space: The Transformation of Female Sexuality", στο *Andener* 1978, σσ. 66-88 και της ίδιας "Essential Objects and the Sacred: Interior and Exterior Space in

μόρφωση, κοινωνική τάξη, πολιτισμός, αθλητισμός κ.α. Έτσι υπάρχει αφ' ενός ένας διαφορετικός ορισμός του γυναικείου ρόλου σε κάθε συμβολικό γεωγραφικό χώρο, και αφ' ετέρου από κάθε διαφορετικό κοινωνικό σύνολο.

Κατά τον Ε. Παπαταξιάρχη μια από τις στρατηγικές ορισμού, ανάλυσης και προσέγγισης του έμφυλου ρόλου της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία, είναι και μέσω της κοινωνικής τάξης¹³². Όπως προείπαμε και αναλύσαμε η τάξη (ταξική συνείδηση) είναι αυτή που διαμορφώνει στάσεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές απέναντι σε κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά συμβάντα ή κοινωνικά σύνολα. Τα χαρακτηριστικά της ταξικής συνείδησης της ελληνικής κοινωνίας μπορούν να προσδιοριστούν με τον πολυπροσδιορισμό και τη διάχυση των κοινωνικών ομάδων “status” στη βάση τριών πεδίων: οικονομίας, πολιτικής και ιδεολογίας υπό την έννοια της συγκυρίας έτσι όπως ανέλυσε ο Louis Althusser το δομικό μαρξισμό και τον επέκτεινε στον ταξικό δομικό προσδιορισμό¹³³. Αναλυτικά, η ελληνική κοινωνία σχετικά με το δομικό προσδιορισμό, δημιουργεί κοινωνικούς σχηματισμούς με ένα συγκεκρισμένο και των τριών πεδίων με διαφορετικό βαθμό κυριαρχίας το καθένα. Έτσι οι «τάξεις», τα «status» στην ελληνική κοινωνία διαμορφώνονται ως ομάδες ανθρώπων που κατέχουν θέσεις οι οποίες χαρακτηρίζονται ισοδύναμα και ταυτόχρονα από οικονομικές, ιδεολογικές, πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις. Οι στάσεις και οι αντιλήψεις απέναντι στην γυναίκα αθλήτρια των ελληνικών κοινωνικών “status”, υπό την προοπτική της εργατικής-λαϊκής, της μεσαίας-αστικής και της τάξης ως ιστορικό υποκείμενο, στους τρεις ιστορικούς προοπτικούς χρόνους¹³⁴ θα αποτελέσουν αντικείμενο διερεύνησης μέσα από τις αθλητικές εφημερίδες οι οποίες «απευθύνονται» σε αυτά τα κοινωνικά “status”.

---

an Urban Greek Locality”, στο *Andener* 1981, σσ. 72-88, όπως αναφέρονται στο: Ε. Παπαταξιάρχη-Θ. Παραδέλη, *ό.π.*, σσ. 56, 91.

¹³²Βλ. Ε. Παπαταξιάρχη-Θ. Παραδέλη, *ό.π.*, σ. 71.

¹³³Βλ. *ανωτ.*, σημ. 88.

¹³⁴Βλ. *ανωτ.*, σημ. 110.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΧΡΟΝΙΚΗ ΥΠΟ ΕΞΕΤΑΣΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

1950-1967

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Μελέτη της εφημερίδας ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ για τον δεξιό ιδεολογικό χώρο

Η εφημερίδα «ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ» εκφράζοντας τον δεξιό ιδεολογικό πολιτικό χώρο, απευθύνεται με μια επιφύλαξη, μια καχυποψία και ένα συντηρητισμό απέναντι στις γυναίκες, όπως διαπιστώθηκε από την έρευνά μας. Άλλωστε κατά την προηγούμενη ταραχώδη ιστορική περίοδο λόγω του εμφυλίου, ο ρόλος της γυναίκας από τον συγκεκριμένο πολιτικό ιδεολογικό χώρο, περιορίστηκε στο συμβολικό «γεωγραφικό» χώρο του σπιτιού. Έτσι η στάση της εφημερίδας αποδεικνύεται ότι ακολουθεί πιστά τις θεωρίες του πολιτικού κόμματος που εκφράζει: της δεξιάς, για τη θέση της γυναίκας στα κοινωνικά δρώμενα, η οποία περιορίζεται και διαχωρίζεται διακριτά από την κοινωνική δράση του άνδρα. Το «κοινωνικό σύνολο» γυναίκα-αθλήτρια «εξετάζεται» κάτω από το ίδιο συντηρητικό πρίσμα από το κόμμα και την εφημερίδα. Οι αναφορές στο γυναικείο αθλητισμό περιορίζονται σε τρεις έως τέσσερις ετησίως και όπως διαπιστώσαμε ο αθλητισμός αντιμετωπίζεται ως μέσο «ανάδειξης και καλυτέρευσis των σωματικών προσόντων προς τέρψιν των ανδρών αναγνώστών».

Μελετώντας τη γενικότερη θεματολογική άποψη της εφημερίδας για τα αθλητικά δρώμενα διαπιστώνουμε ότι τουλάχιστον κατά τους πρώτους μήνες του 1950 δεν υπάρχουν ούτε σαν αναφορά. Οι πρώτες αναφορές εμφανίζονται από τον Μάρτιο και μετά, στη δεύτερη σελίδα σε αριστερό δίστηλο το οποίο αυξομειώνεται από τον όγκο των αθλητικών δραστηριοτήτων. Πρέπει να σημειωθεί σημασιολογικά ότι οι περιπέτειες του *Ταρζάν*, η *συνέχεια του μυθιστορήματος*, οι *κινηματογράφοι* και το *θέατρο* ή το *ραδιόφωνο* καταλαμβάνουν όλον τον υπόλοιπο χώρο μέσα στη σελίδα. Στη συνέχεια η αθλητική στήλη αλλάζει σελίδα προσπαθώντας να εξοικονομήσει χώρο όταν η ύλη υπερβαίνει το 2/στηλο. Ο τίτλος της αθλητικής στήλης ονομάζεται: «Η αγωνιστική κίνησης», και τα περιεχόμενά της φέρουν επικεφαλίδες: *ποδοσφαιρική κίνησης*, *εκδρομική κίνησης*, *αθλοπαιδιαι* και εμπεριέχουν μόνον τις ανδρικές αθλητικές δραστηριότητες. Οι αναφορές επικεντρώνονται στις δραστηριότητες των αθλητικών ομάδων οι οποίες προέρχονται από τις ένοπλες

δυνάμεις, τη χωροφυλακή ή το πυροσβεστικό Σώμα. Εκτενώς η εφημερίδα καλύπτει το άθλημα το οποίο επικρατεί, και είναι το ποδόσφαιρο. Αφιερώνει σχεδόν όλη τη στήλη στην περιγραφή κάποιου ποδοσφαιρικού αγώνα. με απίστευτες λεπτομέρειες, ενώ για τα υπόλοιπα αθλήματα αρκεί μόνον ο τόπος και η ώρα διεξαγωγής τους.

Όπως διαπιστώνουμε, την ίδια χρονιά, η αναφορά της εφημερίδας στον γυναικείο αθλητισμό είναι ελάχιστη. Παράδειγμα ενώ γίνονται δια-συλλογικοί αγώνες στίβου η συμμετοχή των γυναικών αναφέρεται επιγραμματικά ενώ η συμμετοχή των ανδρών με ονοματική αναφορά, αντιστοιχία επίδοσης και πολλές λεπτομέρειες:

«...οι αθληταί Γιαταγάνας, Μπαλάφας. Μαυροειδής Σύλλας, Πετράκης, Μαυραποστόλου ευρίσκονται εις άριστον κατάστασιν... και θα αγωνιστούν εις τα κάτωθι αγωνίσματα: Σάββατον 4 μ.μ. 110 μετ' εμποδίων, τριπλούν, ακοντισμός, 400μ., 1500μ., ύψος και δισκοβολία ελευθέρα...»

Ενώ αντίθετα η αναφορά στη συμμετοχή των γυναικών γίνεται στο ίδιο άρθρο με μιάμιση σειρά:

«Το πρόγραμμα των “Εαρινών” γυναικών θα διεξαχθεί εις το γυμναστήριον του Εθνικού το απόγευμα του Σαββάτου και την πρωίαν της Κυριακής»¹

Μετά το τέλος των αγώνων η εφημερίδα αφιερώνει ολόκληρη τη στήλη στα αποτελέσματα των ανδρών με λεπτομερείς περιγραφές από τη διεξαγωγή τους:

«...η ομάδα στίβου των ανδρών ευρίσκεται εις εξαιρετικήν κατάστασιν... τα πανελλήνια ρεκόρ τα οποία εσημειώθησαν μας δίδουν ελπίδαν για σημαντικές διακρίσεις εις τους Βαλκανικούς...πιο συγκεκριμένα με την πρώτην προσπάθειαν εις την ελευθέραν σφαιροβολίαν ο Μαυραποστόλου υπερέβη κατά 20 εκ. το προηγούμενον ρεκόρ το οποίον κατείχεν ο ίδιος...στα 110μ. μετ' εμποδίων ο Γιαταγάνας μας εθύμησεν τους έλους της Αφρικανικής Ηπείρου και μας έδωσεν ελπίδας διάκρισις για τους Βαλκανικούς...»

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 28.4.1950: 2^η σελ., 2στηλο: «Αρχίζουν αύριον οι εαρινοί αγώνες ανδρών και γυναικών».

Ενώ για τους αγώνες των γυναικών υπάρχει μια απλή αναφορά στο αγώνισμα και στο όνομα της νικήτριας αντίστοιχα:

«...τα αποτελέσματα του διαγωνισμού των γυναικών ήσαν: μήκος Παπαχαράλαμπος (ΠΓΣ), 80μ. εμπόδια γυναικών Βώσσου (ΑΟΚ), 80μ. Αργυρίου (ΠΑΝ), ... μήκος Ζωμοπούλου (ΑΟΚ) ...»¹

Η αναφορά της εφημερίδας στην γυναίκα αθλήτρια κατά το 1950 περιορίστηκε σ' αυτές τις δύο λακωνικές ειδήσεις. Σίγουρα και αξιοσημείωτες επιδόσεις παρουσιάζονται στους εαρινούς αγώνες, και αθλοπαιδιές γυναικών διεξάγονται, και ο όμιλος αντισφαίρισης υφίσταται με έντονη αγωνιστική παρουσία αλλά, δεν αναφέρονται πουθενά.

Η άποψη που αποκομίσαμε για τη γενικότερη στάση της εφημερίδας κατά το 1951, 1952 1953 απέναντι στην αθλητική στήλη είναι ότι βρίσκεται υπό «διωγμόν». Με πολύ κόπο πολλές φορές την ανιχνεύαμε, διότι άλλαζε συνεχώς σελίδα και πάρα πολύ συχνά παραλειπόταν. Όταν απουσίαζε, τη θέση της έπαιρνε η στήλη «Αι Ιπποδρομίες», η οποία δεν απουσίαζε ποτέ από τη μόνιμη θέση της. Το δε μεγαλύτερο μέρος της αθλητικής στήλης καλύπτεται, κατά την διάρκεια του χρόνου, από τις αθλητικές δραστηριότητες των ομάδων των εθνικών δυνάμεων. Δηλαδή η στήλη της «αθλητικής κίνησης» περιορίζεται στην περιγραφή των δραστηριοτήτων των στρατιωτικών ομάδων. Οι δε αναφορές στη γυναίκα αθλήτρια στα τρία αυτά χρόνια είναι μόλις οκτώ τον αριθμό.

Το 1951 γίνονται δύο αναφορές στη γυναίκα αθλήτρια, η μια τον Μάρτιο και η άλλη τον Μάιο με τη λακωνική είδηση:

«Εις το εν Ριζουπόλει γυμναστήριον του Απόλλωνος θα τελεσθούν σήμερον 3 μ.μ. οι εσωτερικοί αθλητικοί αγώνες γυναικών»²,

και:

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ. 2.5.1950: 2^η σελ., 2στηλο: «Οι ελπίδες για τους Βαλκανικούς αναπτερώθηκαν».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ. 22.3.1951, 3^η σελ., 1στηλο: «Αύριον η προεθνική ομάς συναντάται εις αγώνα προπονήσεως με την Α.Ε.Κ.».

«Εἰς το γυμναστήριον του Πανελληνίου θα διεξαχθούν σήμερον 9.30 π.μ. οἱ “εαρινοί” ἀγῶνες γυναικῶν, το πρόγραμμα των οποίων περιλαμβάνει δρόμους, ρίψεις, καὶ ἄλματα νεανίδων καὶ κορασίδων»¹.

Κατὰ το 1952 ἡ εφημερίδα περιορίζεται σε μια μόνον ἀναφορὰ στὴ γυναίκα ἀθλήτρια, μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀθλητικὴ στήλῃ καὶ ἐγκαινιάζοντας ἕναν καινούριον τρόπο παρουσιάσεώς της. Τὴ φωτογραφία! Πιο συγκεκριμένα ἡ φωτογραφία παρουσιάζει μια καλλίγραμμη καὶ ωραιότατὴ κολυμβήτρια με μαγιὸ κρατώντας στὸ χέρι της ἕνα ἑπαθλο το οποίου κοιτάζει με βλέμμα λατρείας καὶ φέρει τίτλο ο οποίος πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ εἶναι ἐπιστέγασμα ὅλης τῆς σελίδας: «Ἡ ωραιότερα παριζιάνα κολυμβήτρια»:

«Εἰς τὴν πισίναν Μονιτόρ των Παρισίων ἐγίνε διαγωνισμὸς διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς ωραιότερας ἀθλήτριας-κολυμβήτριας. Βασίλισσα του νηροῦ στίβου ἀνεκηρύχθη ἡ δεσποινὶς Ρομάν Αντρέ που διαπρέπει στα 50μ. ελευθέρας κολυμβήσεως καὶ ποζάρει προ του φακού κρατώντας θριαμβευτικῶς τὸ ἑπαθλον, που τῆς ἐδόθη»².

Το 1953 ἡ εφημερίδα ἐγκαινιάζει τὸν Ἀπρίλιο τὴν πρώτη τῆς ἀναφορὰ στὴ γυναίκα ἀθλήτρια με μια διόλου κολακευτικὴ φωτογραφία. Ἡ γερμανίδα ἀθλήτρια Φρήντριχ Ράους παρουσιάζεται σε στάση παλαιστοῦ, με υπερδιογκωμένους τοὺς μῦες καὶ ὁ τίτλος τῆς φωτογραφίας εἶναι: «Ὁ νέος Τζίμυ Λόντος».

«Ἡ γερμανίδα ἀθλήτρια τῆς γυμναστικῆς Φρήντριχ Ράους μας θυμίζει τὸν ἰδικὸν μας παλαιστήν Τζίμυ Λόντο. Ἐλπίζω κυρίες μου ὅσες ἀσχολεῖστε με τὸν ἀθλητισμὸ νὰ μὴν γίνετε ἐτσι...»³.

Τὸν ἴδιο μῆνα ὑπάρχει στὴν κυριακάτικὴ ἐκδόση τῆς εφημερίδας μια ὁλοσέλιδη ἀναφορὰ με τίτλο: «Πῶς οἱ “ἀθλητοπατέρες” δεν ἀφήνουν νὰ ἀνθίσει ὁ ἐλληνικὸς ἀθλητισμὸς». Το ἀναφέρουμε με σκοπὸ νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι δεν ὑπάρχει καμία ἀναφορὰ γιὰ τα κακῶς ἢ καλῶς κείμενα τοῦ γυναικεῖου ἀθλητισμοῦ. Ἀντιμετωπίζεται ὡς μὴ ὑπάρχων, σε ἀντίθεση με τὸν ἀνδρικό

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 5.5.1951, 5^η σελ., 2στῆλο: «Ὁ αὐριανὸς ἀγὼν Ἑλλάδος Βουλγαρίας διὰ το Ἑυρωπαϊκὸν πρωτάθλημα μπάσκετ».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 24.6.1952, 3^η σελ. φωτ.: «Ἡ ωραιότερα παριζιάνα κολυμβήτρια».

³ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 26.4.1953, 3^η σελ. φωτ.: «Ὁ νέος Τζίμυ Λόντος».

αθλητισμό όπου αναλύονται διεξοδικά όλα τα προβλήματα των υπαρχόντων αθλημάτων και προτείνονται και λύσεις¹.

Όσο κι αν φαίνεται περίεργο κατά το 1954 παρά τις επίμονες και επαναλαμβανόμενες προσπάθειές μας δεν υπάρχει ούτε μια αναφορά θετική ή αρνητική στη γυναίκα αθλήτρια. Γενικότερα η στήλη της «αθλητικής κίνησης» παραλείπεται, αντικαθιστάται από τη στήλη των ιπποδρομιών, ενώ τις περισσότερες φορές η στήλη αναφέρεται διεξοδικά στα αθλητικά δρώμενα των ομάδων των ενόπλων δυνάμεων.

Κατά το 1955 η αθλητική στήλη αλλάζει σελίδα φιλοξενίας. Από την 3^η μετακινείται στην 5^η σελίδα, ενώ επαναλαμβάνεται το ίδιο ακριβώς σενάριο: Αν δεν υπάρχει κάτι σημαντικό παραλείπεται. Η πρώτη αναφορά στη γυναίκα αθλήτρια γίνεται τον Μάιο, με μια δύο σειρών ανακοίνωση στο 2στηλο της στήλης.

«Εις το γυμναστήριον του Εθνικού Γ.Σ. αρχίζουν σήμερα, συνεχιζόμενοι και λήγοντες αύριον οι Κ' πανελλήνιοι αγώνες γυναικών... ώρα έναρξης η 5^η απογευματινή»¹.

Πρέπει να επισημανθεί ότι στην παρούσα είδηση δεν υπάρχει καμία αναφορά για το πρόγραμμα των αγώνων, ούτε των ονομάτων των αθλητριών που λαμβάνουν μέρος. Την επόμενη ημέρα η εφημερίδα αναφέρεται στους αγώνες των γυναικών όχι με ρεκόρ και συμμετοχές, αλλά με μια φωτογραφία στην 4^η σελίδα (η αθλητική κίνησης φιλοξενείται στην 5^η) στα κοσμικά της εφημερίδας. Η φωτογραφία αποτυπώνει τις αθλήτριες Κολιτσιδοπούλου (Βόλου) και Σωτηροπούλου (Κύπρου) σε:

«... λίαν προκλητικήν στάσιν και εμφάνισιν».

Στη συνέχεια κατά την ίδια χρονιά υπάρχουν τρεις αναφορές στη γυναίκα αθλήτρια οι οποίες πρέπει κατά την άποψή μας να επισημανθούν. Οι αναφορές αυτές γίνονται με τη συνοδεία φωτογραφίας και όπως θα περιγραφεί δεν παρουσιάζουν θετικά τη γυναίκα που ασχολείται με τον αθλητισμό. Η φωτογραφία συνοδεύεται συνήθως από κάποια λεζάντα η οποία εμφανίζει την

---

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 28.4.1953, 4^η σελ., ολοσέλιδο, : «Πως οι “αθλητοπατέρες” δεν αφήνουν να ανθίσει ο ελληνικός αθλητισμός».

αθλήτρια ως φιλάρεσκη ύπαρξη η οποία χρησιμοποιεί τον αθλητισμό για τη σμίεση και προβολή των σωματικών της προσόντων. Η πρώτη είναι τον Ιούνιο στην 3^η σελίδα (των κοσμικών) με μια φωτογραφία γερμανικής γυναικείας ομάδας ποδοσφαίρου με λεζάντα: «Η πρώτη γυναικεία ομάς φουτμπωλ». Η κατακλείδα η οποία συνοδεύει την φωτογραφία μας καταδεικνύει τη θέση του γράφοντος ή της εφημερίδας για τις γυναικείες κατακτήσεις.

«Εις το Αμβούργο της Γερμανίας ιδρύθη προ ημερών η πρώτη γυναικεία ποδοσφαιρική ομάς της Ευρώπης... το φουτ-μπωλ είναι ίσως το μόνον πεδión, το οποίον ο φεμινισμός δεν είχε προσπαθήσει μέχρι σήμερον να κατακτήση... Βοήθειά μας!!»².

Η δεύτερη φωτογραφία γυναίκας αθλήτριας φιλοξενείται τον επόμενο μήνα σε σελίδα μακριά από την αθλητική στήλη με τίτλο: «Ωραία σώματα στην πλάζ». Ο σχολιασμός όπως θα δούμε ο οποίος συνοδεύει τη φωτογραφία φανερώνει ότι ο αθλητισμός για τη γυναίκα είναι μέσον για την ενίσχυση της γυναικείας φιλαρέσκειας αλλά και «όφελος» για το ανδρικό φύλο όπως φανερώνει η κατακλείδα της λεζάντας στην φωτογραφία.

«Ποια ημπορεί να επιτύχει το ωραίον αυτό γύμνασμα; Η ωραιοτάτη αμερικανίς αθλήτρια Τζόνς Τζώρτζ που φαίνεται εις την φωτογραφίαν ισχυρίζεται ότι ο αθλητισμός την βοηθά πολύ εις την διατήρησιν των γραμμών του σώματός της... προς τέρψιν των ανδρών στο Μαϊάμι Μπήτς στη Φλώριδα»³.

Σε αντιδιαστολή στην ίδια σελίδα φιλοξενείται η φωτογραφία της αγγλίδας Πάτ Κέντ η οποία διευθύνει τη συμφωνική ορχήστρα στο θέατρο του Λονδίνου και τα σχόλια της λεζάντας που συνοδεύουν τη φωτογραφία είναι άκρως επαινετικά και καθόλου «ωφελιμιστικά» για το ανδρικό φύλο όπως γίνεται με τη γυναίκα αθλήτρια.

Κατά το 1956 βρίσκουμε μόνον δύο αναφορές στη γυναίκα αθλήτρια κατά τους μήνες, Ιούνιο και Ιούλιο. Οι αναφορές γίνονται μέσω δύο φωτογραφιών εκ των οποίων η μεν μια φιλοξενείται στη σελίδα 2 που είναι η

---

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 21.5.1955, 5^η σελ., 2στηλ.: «Αρχίζουν σήμερον οι πανελλήνιοι αγώνες γυναικών».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 2.6.1955, 3^η σε., φωτ., : «Η πρώτη γυναικεία ομάς φουτ-μπωλ».

³ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 10.7.1955, 4^η σελ., φωτ., : «Ωραία σώματα στην πλάζ».

σελίδα των κοσμικών και των θεαμάτων, η δε άλλη στη σελίδα 5 που είναι η στήλη η οποία περιέχει αναφορές στην έβδομη τέχνη:

«Η νεαρά αυτή αθλήτρια αγγλίσ, με την εξωτικήν ομορφιά, κάνει κάθε πρωί γυμναστική για να διατηρήση την ελαστικότητα του πλαστικού άλλωστε σώματός της... ο φωτογραφικός φακός την συνέλαβε να επιδεικνύει τας προκλητικές της γραμμάς»¹, και:

«Η ωραία τενίστρια Εσθήρ Αντιονέλλο κατέκτησεν προ ημερών το βαρύτιμον κύπελον του τουρνουά της ενώσεως δημοσιογράφων. Η ωραία Εσθήρ κατόπιν αυτού υπέγραψεν συμβόλαιον δια να γυρίσει ένα φιλμ στην Τσινετσιτά»²

Το 1957 υπάρχει μια μεταστροφή της εφημερίδας απέναντι στην αθλητική στήλη, η οποία από ένα μικρό δίστηλο αυξάνεται σε μισή σελίδα. Όμως η λακωνική αναφορά της εφημερίδας στη γυναίκα αθλήτρια συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο και την ίδια ...ποσότητα. Έτσι βρίσκουμε μόνον δύο φωτογραφικές αναφορές κατά τον Απρίλιο και τον Οκτώβριο. Και στις δύο φωτογραφίες η λεζάντα που τις συνοδεύει είναι αφ' ενός περιγραφική όσον αφορά την ενδυματολογική εμφάνιση των αθλητριών αφ' ετέρου κατακριτέα για τα αποτελέσματα του αθλητισμού στις γυναίκες:

«Η Συλβάνα Μπαμπανίνι έχει μανιάν με τα σπορ. Ιδιαίτερος αθλείται με κολύμπι και θαλάσσιο σκι. Ανωτέρω η Συλβάνα με το σκι της και το ιδιότυπον μαγιό της . Το σώμα της μοιάζει με ανδρικό χάρις εις τας αδράς και κάθε άλλο παρά πλαστικές γραμμάς του. Ίσως όμως τούτο, η ανδρική ρώμη, να οφείλεται εις τον αθλητισμόν...»³,

και:

«Η χαριτωμένη αγγλίσ Μπάρμπαρα Ρόναλ, η οποία θεωρείται ως μία από τας καλυτέρας... πυγμάχους της πατρίδος της ίδρυσεν εις το Λονδίνον σχολή μποξ.... Ανωτέρω η Μπάρμπαρα ποζάρουσα χάριν των φωτογράφων αγκαλιά με τον... σάκον εξασκήσεως. Η πυγμαχία κατά την γνώμην της είναι άκρως απαραίτητος δια τους... ανυπότακτους άνδρες»⁴.

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 17.7.1856, 2^η σελ., φωτ., : «Η αξία της πρωινής γυμναστικής».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 15.5.1856, 5^η σελ., φωτ., : «Τένις και έβδομη τέχνη».

³ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 1.4.1957, 3^η σελ., φωτ., : «Συλβάνα Μπαμπανίνι: το ανδρικό σώμα!».

⁴ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 23.8.1957, 3^η σελ., φωτ., : «Ο πυγμαχικός σάκος... σύντροφος των γυναικών».

Η αθλητική στήλη κατά τα επόμενα χρόνια συρρικνώνεται στη δεύτερη σελίδα μαζί με τα κόμικς του Ταρζάν. και επανέρχεται στο γνωστό δίστηλο. Έτσι όσο τα χρόνια περνούν η εφημερίδα κάνει όλο και πιο λίγες αναφορές στη γυναίκα αθλήτρια. Πιο συγκεκριμένα κατά το 1958 γίνεται μόνον μια αναφορά και αυτή με ειρωνική και αρνητική συγχρόνως διάθεση στη λεζάντα της φωτογραφίας. Ενώ το 1959 όσο κι αν φαίνεται περίεργο δεν υπάρχει ούτε μια αναφορά στη γυναίκα αθλήτρια ενώ υπάρχουν εκτενείς αναφορές στην πρόοδο του ανδρικού κλασσικού αθλητισμού.

«Η ανωτέρω... “γοητευτική και καλλίγραμμη” κοπέλα είνε η Ρωσίσ πρωταθλήτρια της σφαιροβολίας Ταμάρα Τύσκεβιτς η οποία έλαβε μέρος στους αγώνες της Στοκχόλμης. Όπως μπορεί κανείς να διαπιστώσει η Ταμάρα είνε επίσης πρωταθλήτρια του βάρους... δεδομένου ότι είνε(sic) απίθανο να υπάρχουν πολλές γυναίκες στον κόσμο που να διαθέτουν τα κιλά της... Πως γίνονται οι γυναίκες όταν ασχολούνται με ανδρικά αθλήματα (πάρα πολύ χοντρή)»¹.

Κατά το 1960 γίνονται οι Ολυμπιακοί αγώνες στη Ρώμη όπου λαμβάνουν μέρος γυναίκες από πολλές χώρες πλην της Ελλάδος. Θα περιμέναμε να υπήρχαν κάποιες αναφορές στα πολλά ρεκόρ τα οποία έγιναν από αθλήτριες σε αυτή την Ολυμπιάδα αλλά υπάρχει μία και μόνον. Είναι αλήθεια ότι το περιεχόμενο της λεζάντας στην φωτογραφία είναι τελείως διαφορετικού περιεχομένου και ύφους από αυτό στο οποίο μας είχε συνηθίσει η εφημερίδα. Εξάίρει θα μπορούσαμε να πούμε τα θετικά αποτελέσματα του αθλητισμού στην αποκατάσταση της υγείας των ανθρώπων.

«Βίλμα Ρούντολφ: Η ταχύτερα σήμερα γυναίκα του κόσμου. Το μυστικόν της επιτυχίας της: γυμνάζεται καθημερινώς εντατικά και σκληρά. Μικρή προσεβλήθη από μίαν ασθένειαν των ποδιών, αλλά με την καθημερινήν γύμνασιν επέτυχεν το ακατόρθωτο»².

Επίσης το μοναδικό εκτεταμένο άρθρο για το γυναικείο αθλητισμό το οποίο βρίσκουμε στην έρευνά μας για την συγκεκριμένη περίοδο, είναι αυτό

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 27.8.1958, 3^η σελ., φωτ., : «Τι κάνει ο αθλητισμός».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 9.10.1960, 11^η σελ., φωτ., : «Η ταχύτερα σήμερα γυναίκα του κόσμου».

του 1960, υπογράφεται από το δημοσιογράφο Λυκούργο Κομίνη, και είναι σε κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας. Ο δημοσιογράφος διαπιστώνει την ανυπαρξία του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα, και κάνοντας μία σύγκριση με τις χώρες του εξωτερικού, κατατάσσει την Ελλάδα στην Ανατολή. Μέσω του άρθρου ο δημοσιογράφος στηλιτεύει την μη προσφορά των αθλητικών συλλόγων στον τομέα του γυναικείου αθλητισμού αλλά, και την έλλειψη προγραμμάτων του υπουργείου παιδείας στα σχολεία:

«Έλλειψις αγωνιστικής κινήσεως. Οι αρμόδιοι αδιαφορούν... Οι αθλητικοί σύλλογοι δεν απέστειλαν ούτε μίαν αθλήτριά στην Ρώμη... στα ελληνικά σχολεία δεν ευδοκιμεί βάση προγραμμάτων του υπουργείου ο γυναικείος αθλητισμός...»¹.

Απόψεις σαν αυτή του Λυκούργου Κομίνη φαίνεται ότι είναι μεμονωμένες, διότι η εφημερίδα επανέρχεται στην προσφιλή της στάση απέναντι στις αθλήτριες και κατά το 1961. Καθ' όλη τη διάρκεια του έτους υπάρχει μία και μόνον αναφορά μέσω φωτογραφίας με το γνωστό ύφος και περιεχόμενο που έχουν μέχρι τώρα οι λεζάντες τους.

«Η πρώτη γυναικεία ομάδα, η "Σμάσερς", προσδεύει με ραγδαίο ρυθμό. Ήδη έχει κερδίσει πέντε ποδοσφαιρικούς αγώνες. Ανωτέρω τα ένδεκα μέλη της "Σμάσερς", αρκετά γοητευτικά, έτοιμα να προσελκύσουν τον άνδρα φίλαθλο στα γήπεδα... προς τέρψιν και ικανοποίησιν»¹.

Το 1962 ο γυναικείος αθλητισμός γίνεται για την εφημερίδα μέρος της νέο-εγκαινιασθείσας στήλης «ο κόσμος της γυναίκας». Για να επισημάνουμε το ρόλο που έχει η άθληση για τις γυναίκες πρέπει να πούμε ότι η συγκεκριμένη στήλη περιορίζεται σε θέματα γυναικείας ομορφιάς, συμπεριφοράς, συζυγικές συμβουλές κ.α. Οι αναφορές τις οποίες βρίσκουμε ακόμα και σ' αυτήν την στήλη για τη γυναίκα και τη γυμναστική, δεν θα τολμούσαμε να πούμε για την γυναίκα αθλήτρια, είναι μόνον δύο:

«... ο αθλητισμός κάνει το κορμί της γυναίκας όμορφο, καλλίγραμμα και σφριγηλό. Η πρωινή γυμναστική είναι απαραίτητη για κάθε σύγχρονη γυναίκα

---

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 30.10.1960, 11^η σελ., 3στηλο, Λ. Κομίνη, : «Ο γυναικείος αθλητισμός μας ευρίσκεται σε πλήρη αδράνεια».

που θέλει να διατηρήσει τη γραμμή της... κάθε πρωί πρέπει να εκτελείτε το εξής πρόγραμμα... επίσης μια άλλη χρησιμότητα της γυμναστικής, ωραίες μου κυρίες, είναι η ψυχική ανάταση που προσφέρει...»²,

και:

«Αγαπητές μου φίλες η κωπηλασία, το θαλάσσιο σκι, και το υποβρύχιο κολύμπι σε συνδυασμό με τον υπέροχο ελληνικό ήλιο σας προσφέρει ένα ονειρικό σώμα. Μην διστάζετε να αθληθείτε!...»³.

Σε κυριακάτικη έκδοση του 1962 υπάρχει ένα άρθρο το οποίο διαπιστώνει την άνοδο του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα. Οπωσδήποτε ένα τέτοιου περιεχομένου άρθρο ξαφνιάζει μετά τη θέση την οποία έχει εκφράσει η εφημερίδα στο συγκεκριμένο θέμα και ιδιαίτερα μετά την ένταξή του στη στήλη: «ο κόσμος της γυναίκας» (μαγειρική, μάσκες ομορφιάς, κ.α.). Το άρθρο, το οποίο υπογράφει ο Α. Τασούλης, αναφέρεται στους πανελλήνιους αγώνες και στη μεγάλη επιτυχία την οποία σημείωσαν:

«...ο συναγωνισμός, η αγωνιστικότητα, και η καλή εμφάνισης των αθλητριών είναι τα χαρακτηριστικά των προχθεσινών αγώνων... το γεγονός ότι δια πρώτην ίσως φοράν παρετηρήθη έντονος συναγωνισμός εις τα διάφορα αγωνίσματα αποδεικνύει ότι υπάρχει πλούσιον έμψυχον υλικόν, το οποίον αποπνέει ελπίδας για τον γυναικείον αθλητισμόν εις την πατρίδαν μας...»⁴.

Η τελευταία αναφορά στις γυναίκες-αθλήτριες γίνεται πάλι μέσα από το γνωστό τρόπο παρουσίασης του θέματος, δηλαδή φωτογραφία με ανάλογη λεζάντα. Το άθλημα που παρουσιάζεται θα μπορούσε να χαρακτηριστεί πρωτοπόρο για την εποχή εκείνη. Είναι «κατς» γυναικών!

«Αρχίζουν σήμεραν εις το Παναθηναϊκόν στάδιον οι αγώνες κατς γυναικών. Εις την φωτογραφίαν απεικονίζονται δύο αθλήτριαι αι οποίαι σας προιδεάζουν για το πλούσιον θέαμα το οποίον θα απολαύσετε. Αθηναίοι... σπεύσατε!»⁵.

---

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 16.2.1961, 5^η σελ., φωτ., : «Οι... ποδοσφαιρίνες της Αγγλίας».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 19.7.1962, 4^η σελ., 2σθλο και φωτ., : «Ειδικές ασκήσεις... για ωραία γραμμή».

³ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 26.7.1962, 4^η σελ., 1σθλο και φωτ., : «Απλή γυμναστική στο γαλάζιο κύμα».

⁴ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 22.7.1962, 11^η σελ., 3σθλο, : «Ο αθλητισμός στίβου γυναικών εις άνοδον. Δυνατότης περαιτέρω εξέλιξεως».

⁵ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 2.8.1962, 4^η σελ., φωτ., «Αγώνες κατς γυναικών».

Το 1963 βρίσκουμε μόνον μια αναφορά στη γυναίκα αθλήτρια. Για μία ακόμα φορά ο αθλητισμός συνδυάζεται με την ομορφιά, την πρόκληση και την φιλαρέσκεια. Η φωτογραφία απεικονίζει ένα πανέμορφο μανεκέν, προκλητικά ντυμένο, σημεία στα οποία δίνονται μεγαλύτερη σημασία μέσα από τη λεζάντα παρά, του ότι η γυναίκα αυτή είναι και αθλήτρια:

«...Από τη στιγμή που ανακαλύφθηκε ένα νέο άθλημα του σκι ήταν μοιραίο να κάνουν και την εμφάνισίν των και αι νέαι πρωταθλήτριαι. Η ανωτέρω νεαρά αγγλίσ Τζάκυ Μπόνερ θεωρείται στην πατρίδα της πρωταθλήτρια του θαλάσσιου σκι και έχει λάβει μέρος σε πολλούς αγώνες...Στην ιδιωτική της ζωή είναι μαννεκέν και ίσως ο αθλητισμός της δώσει και τον τίτλο της σταρ ή τουλάχιστον της στάρλετ. Στην φωτογραφία “απεικονίζονται” τα αποτελέσματα του θαλάσσιου σκι»¹.

Το 1964 εμφανίζονται δύο μόνον αναφορές οι οποίες ίσως ανταποκρίνονται σε μια πραγματική διάσταση την οποία παίρνει ο αθλητισμός σε σχέση με τον άνθρωπο. Είναι το γνωστό πρόβλημα των αναβολικών τα οποία δίνουν υπερβολικές δυνατότητες στον αθλητή ή την αθλήτρια αντίστοιχα. Οι δύο δημοσιογραφικές αναφορές γίνονται για τον αγγλικό γυναικείο αθλητισμό και τα ρεκόρ που επιτυγχάνονται:

«Την Κυριακή στο γουάιτ σίτυ του Λονδίνου η Αγγλίσ Μαίρη Ραντ κατέρριψε το ρεκόρ του άλματος εις μήκος της Βρετανικής αυτοκρατορίας με 6,53. Ανωτέρω η στιγμή της... προσγειώσεως. Οι βιολογικές δυνατότητες των γυναικών αυτών ισοδυναμούν με άνδρες και δεν γνωρίζομε αν ο αθλητισμός εις τοιαύτην μορφήν είναι ωφέλιμος δια τας γυναίκας αι οποίαι θα γίνουν μητέραι. Σίγουρα η χορήγησις αναβολικών δημιουργεί... ανδρογυναίκες»², και:

«Η Πάολα Πράις επέτυχε πρότινος να καταρρίψει το βρετανικό ρεκόρ των 80μ. μετ’ εμποδίων γυναικών στο γουάιτ σίτυ με την επίδοσιν 10.7. Σίγουρα ο γυναικείος αθλητισμός έχει ξεφύγει από τα βιολογικά όρια της γυναίκας»³.

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 3.9.1962, 4^η σελ., φωτ., : «Από μανεκέν πρωταθλήτρια του σκι και ίσως αύριο σταρ».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 9.7.1964, 4^η σελ., φωτ., : «Ένα μεγάλο βιολογικό ρεκόρ».

³ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 27.7.1964, 4^η σελ., φωτ., : «Ένα μεγάλο γυναικείο ρεκόρ».

Κατά το 1965 υπάρχουν τέσσερις αναφορές στη γυναίκα-αθλήτρια οι οποίες συνοδεύονται με φωτογραφίες καλλίγραμμων αθλητριών. Οι υπότιτλοι οι οποίοι συνοδεύουν τις φωτογραφίες συνδέουν τον αθλητισμό με τα «καλλίγραμμα και φιδίσια» κορμιά τα οποία επιτυγχάνονται μέσω της εκγύμνασης. Συγχρόνως προτείνουν στο κοινό να σπεύσει «...προς τέρψιν οφθαλμών». Επίσης είναι απαραίτητο να επισημάνουμε ότι η εφημερίδα ακολουθεί την ίδια τακτική όσον αφορά την ένταξη της είδησης για τη γυναίκα αθλήτρια μέσα στην εφημερίδα. Πιο συγκεκριμένα η φωτογραφία ή η αναφορά καταχωρείται στην κοσμική στήλη ή στη στήλη «ο κόσμος της γυναίκας» και ποτέ στην αθλητική. Αναφέρουμε τρεις από τις τέσσερις πανομοιότυπες αναφορές:

«Ανατέρω... ένα μπουκέτο από μερικά λουλούδια του Βορρά που θα μας παρουσιάσουν σήμερα τις ικανότητές τους στη σουηδική γυμναστική με τα καλλίγραμμα φιδίσια κορμιά τους... προς τέρψιν των θεατών»¹,

και:

«Τα ναυτικά σπορ κατακτούν τις ελληνίδες, και σπορ τα οποία κατά το παρελθόν ήσαν γνωστά μόνον από τον κινηματογράφο. Το θαλάσσιο σκί δημιουργεί νέες Νηρηίδες. Όπως βλέπετε μόνον με τον αθλητισμόν αποκτάτε ένα όμορφο σώμα»².

Η τρίτη αναφορά γίνεται στους Πανελλήνιους αγώνες κολύμβησης οι οποίοι διεξάγονται τον Αύγουστο και αποτελούν αθλητικά το πιο σημαντικό γεγονός του καλοκαιριού. Εν τούτοις η αναφορά στο γεγονός ακολουθεί το ίδιο «χαριτόβρυτον» ύφος και φρασεολόγιο που συνοδεύει τη φωτογραφία:

«Η έξοχη και καλλίγραμμος πρωταθλήτρια του Ολυμπιακού Καίτη Μπαζεβανέλη αναμένεται να δημιουργήσει νέα ρεκόρ εις τα αγωνίσματα του πανελληνίου πρωταθλήματος κολυμβήσεως. Εις την φωτογραφίαν η νηρηίς έτοιμος να θυσιάσει εις τον Ποσειδώνα...»³.

---

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 9.6.1965, 4^η σελ., φωτ., : «Σήμερον βράδυ εις το στάδιον η πρώτη σουηδική επίδειξις».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 15.7.1965, 2^η σελ., φωτ., : «Τα ναυτικά σπορ».

³ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 4.8.1965, 2^η σελ., φωτ., : «Η Νηρηίς».

Το 1966 η στήλη της «αθλητικής Ακρόπολης» είναι ένα μικρό δίστηλο το οποίο πολλές φορές παραλείπεται. Από τον Ιανουάριο έως και τον Ιούλιο δεν υπάρχει ούτε μία αναφορά στη γυναίκα-αθλήτρια. Οι πρώτες δύο αναφορές καταχωρούνται το μήνα Αύγουστο και αναφέρονται στους πανελλήνιους αγώνες κολύμβησης ενώ υπάρχει και μία τρίτη η οποία καταδεικνύει τις αρνητικές επιπτώσεις από την «πρόοδο» του γυναικείου αθλητισμού παγκοσμίως:

«Η περίπτωση της Ρουμανίδος Ολυμπιονίκου του γυναικείου άλματος εις ύψος Γιολάντας Μπάλας, η οποία αποκλείσθηκε από τους πανευρωπαϊκούς αγώνες της Βουδαπέστης προ ημερών επειδή δεν δέχθηκε να υποβληθεί στην ειδική ιατρική εξέταση διακρίσεως του γυναικείου φύλου της, εδημιούργησεν ή μάλλον ξανάφερε στην επιφάνεια της επικαιρότητας ένα πρόβλημα αθλητικό...»

Το άρθρο κάνει μια εκτενή αναφορά στα περιστατικά γυναικών αθλητριών με υπερ-επιδόσεις όπως οι Ρωσίδες Ταμάρα και Ιρίνα Πρες οι οποίες δεν κατέβηκαν στο παγκόσμιο πρωτάθλημα στίβου για να μην υποβληθούν σε ιατρικές εξετάσεις διαπίστωσης φύλου. Το άρθρο επισημαίνει ότι οι ιατρικές εξετάσεις στην ολυμπιάδα του Τόκιο περιορίστηκαν:

«...στην διαπίστωση του ερμαφροδιτισμού των αθλητριών παρά για τις περιπτώσεις χρησιμοποίησις ναρκωτικών για την επίτευξη υψηλών επιδόσεων...»

Το 3ο στήλο άρθρο συνεχίζει με μια κριτικού περιεχομένου αναφορά στον γυναικείο αθλητισμό και τις επιπτώσεις του στον προορισμό της γυναίκας που είναι η μητρότητα.¹

Τέλος κατά το 1967 η εφημερίδα εκτός του ότι συρρικνώνει την αθλητική στήλη (ένα 2/στήλο) και τη «συμπιέζει» δίπλα στα κοινωνικά, αρκείται σε τέσσερις μόνον αναφορές, ολιγόλογες και χωρίς το «πλουσιο φωτογραφικό» υλικό των προηγούμενων ετών, στη γυναίκα αθλήτρια. Η πρώτη γίνεται τον Φεβρουάριο με μια ανακοίνωση της μιάς σειράς για τον γυναικείο ανώμαλο δρόμο ο οποίος έχει ήδη διεξαχθεί.

---

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 11.9.1966, 2^η σελ., 3/στήλο.: «Αθλήτριαι ή αθληταί. Ένα πρόσφατον παράδειγμα».

Άρα και να ήθελε κάποιος να παρακολουθήσει το αγώνισμα... έχει ήδη γίνει:

«Ο χθεσινός ανώμαλος δρόμος γυναικών διεξήχθη από τη γυμναστική ακαδημία προς το κτήμα Συγγρού»¹.

Οι δύο επόμενες αναφορές γίνονται με αφορμή τους πανελλήνιους αγώνες κολύμβησης γυναικών και ανδρών. Παρατηρούμε ότι ενώ υπάρχουν εκτενείς αναφορές με λεπτομέρειες, σχόλια και πρόγραμμα των αγώνων για τους άνδρες, για τις γυναίκες οι αναφορές αρκούνται σε δύο φωτογραφίες.

«Ο Καρύδης πρωταθλητής κολύμβησης, μετά τη νίκη του στο πανελλήνιο πρωτάθλημα πλαισιώνεται από δύο πρωταθλήτριες-Νηρηίδες του ελληνικού υγρού στίβου Μπαξεβανέλλη και Σπυροπούλου. Στην φωτογραφία ο τυχερός πρωταθλητής...!»²,

και:

«Οι μεγάλες μορφές των κολυμβητικών αγώνων Λομβάρδου και Ηλιοπούλου. Οι αθλήτριες εξέπληξαν όχι μόνον για τις αθλητικές τους ικανότητες αλλά και για τα πλούσια σωματικά προσόντα τα οποία διαθέτουν και τα οποία θα τις βοηθούσαν στον χώρο του θεάματος και της μόδας»³.

Η τελευταία αναφορά της εφημερίδας για το 1967 γίνεται με άρθρο του Σταμ. Γράτσια σε κυριακάτικη έκδοση για τους Μεσογειακούς αγώνες και τη συμμετοχή των ελληνίδων αθλητριών. Ευελπιστεί ο δημοσιογράφος ότι θα συμμετάσχει σημαντικός αριθμός γυναικών από την Ελλάδα, ενώ στηλιτεύει τη μη συμμετοχή ελληνίδων αθλητριών ούτε στους Ολυμπιακούς της Ρώμης (1960) αλλά ούτε και του Τόκιο (1964)¹.

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, 1950-1967, υπό το πρίσμα της ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ.

Ο αθλητισμός για την εφημερίδα, όπως διαπιστώνεται στην υπό εξέταση περίοδο 1950-1967, αποτελεί μια απαραίτητη ανδρική δραστηριότητα.

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 24.2.1967, 4^η σελ., 1/στηλο.,: «Ο χθεσινός ανώμαλος».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 9.7.1967, 11^η σελ., φωτ.,: «Ο τυχερός πρωταθλητής».

³ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 23.7.1967, 11^η σελ., φωτ.,: «Η ομορφιά του αθλητισμού... δεν κρύβεται».

Η θετική, έως ισχυρή θετική στάση απέναντι στην κοινωνική ομάδα άντρας-αθλητής την οποία ακολουθεί η εφημερίδα (ποσοτική έκταση, κριτική, παρότρυνση, φωτογραφίες, κ.α.), έρχεται σε αντίθεση με αυτήν που αποτυπώνεται στην εφημερίδα απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια. Αν λοιπόν εξετάσουμε τη στάση αυτή υπό το πρίσμα της βιολογικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, διαπιστώνουμε ότι η εφημερίδα συνειδητοποιεί μια άλλη ύπαρξη με διαφορετικές βιολογικές λειτουργίες η οποία διεκδικεί ίσο χώρο στην αθλητική σφαίρα, και αντιδρά. Αυτό φανερώνεται από τον τρόπο που παρουσιάζει ή απαλείφει την ειδήση. Η ταύτιση της γυναίκας-αθλήτριας με την γυναίκα της οποίας σκοπός της είναι να «στολίζει» την κοσμική στήλη και να «τέρπει» τον άνδρα αναγνώστη είναι πρόδηλη. Το μέσον είναι η φωτογραφία, η οποία απεικονίζει σχεδόν πάντα ημίγυμνα καλλίγραμμα σώματα (αποτέλεσμα του αθλητισμού όπως ισχυρίζεται) και συνοδεύεται από λεξάντα που πέρα από τις πληροφορίες που προσφέρει κάνει και έναν μειωτικό υπαινιγμό (σεξουαλικής υφής) για τις αθλήτριες. Με αυτόν τον τρόπο η εφημερίδα φαίνεται να θεωρεί ως κατώτερο το άλλο φύλο (τη γυναίκα) ώστε να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της σωματικής άσκησης. Έτσι η «εγώτητα»² της γυναίκας-αθλήτριας επιδέχεται μια αποδοκιμασία και άρνηση συγχρόνως. Βέβαια θα πρέπει να αναφερθεί ότι στη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου (διάστημα δεκαεπτά ετών) υπάρχουν μόλις δύο άρθρα τα οποία εκφράζουν απαισιοδοξία για την πρόοδο του ελληνικού γυναικείου αθλητισμού.

Υπό το πρίσμα της πολιτικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας και με τη γνώση ότι ο τύπος είναι το όργανο μέσω του οποίου μια κοινωνία, ένα έθνος, ένας λαός, ένα κόμμα ατενίζει τον εαυτόν του³ διαπιστώνουμε ότι η εφημερίδα ακολουθεί απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια την ίδια πολιτική «συντήρησης» με τη στάση της δεξιάς πολιτικής ιδεολογίας (κόμματος) απέναντι στη γυναίκα. Η δεξιά πολιτική ιδεολογία αντιμετωπίζει με μια καχυποψία την κοινωνική αυτή ομάδα οδηγούμενη από «νοοτροπίες» και

---

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 20.8.1967, 11^η σελ., 2στηλο,: «Θα συμμετάσχουν ή όχι ελληνίδες στους Μεσογειακούς».

² Βλ. ανωτ., σημ. 116.

³ Βλ. ανωτ., σημ. 120.

«προκαταλήψεις». Οι μικροαστικές αντιλήψεις οι οποίες χαρακτηρίζουν τον ιδεολογικό αυτό χώρο επεκτείνονται και στη γυναίκα-αθλήτρια με μια αποτύπωση στην οικεία εφημερίδα. Άλλωστε η στάση αυτή ακολουθήθηκε εκ μέρους της δεξιάς παράταξης-ιδεολογίας και στην περίοδο της κατοχής και του εμφυλίου πολέμου. Το 1940-50 δραστηριοποιούνται (πολεμικά και πολιτικά) μόνον οι γυναίκες οι οποίες ανήκουν στο ΚΚΕ και την ΕΠΟΝ. Οι γυναίκες της δεξιάς ιδεολογίας ανακόπτονται από την απροκάλυπτη επέμβαση και σε επίπεδο αντιλήψεων, του αγγλικού συντηρητικού ιμπεριαλισμού¹. Ο προσανατολισμός αυτής της πολιτικής ιδεολογίας επεκτείνεται και στην υπό εξέταση περίοδο, και χρησιμοποιεί την αποστολή της γυναίκας που είναι η μητρότητα, ως εμπόδιο για την περαιτέρω δραστηριοποίηση της γυναίκας σε κάθε τομέα ή δραστηριότητα. Παρά λοιπόν την διαπιστωμένη ύπαρξη κονιορτοποιημένου δικομματισμού (1950-67)², η εφημερίδα στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της κοινής γνώμης αυτήν την περίοδο³ ακολουθεί πιστά (έτσι όπως αποτυπώνει την είδηση) τη συντηρητική θέση της δεξιάς ιδεολογίας - αποδοκιμασία, άρνηση- όσον αφορά τη δραστηριοποίηση της γυναίκας στο χώρο του αθλητισμού.

Επομένως από τη σκοπιά της κοινωνικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας τοποθετώντας τη γυναίκα στο «συμβολικό γεωγραφικό χώρο»⁴ του δρόμου, ο γυναικείος αθλητισμός υφίσταται την κριτική αντιμετώπιση των αντιλήψεων του κεφαλαιοκρατικού-αστικού κοινωνικού status⁵. Περιορίζουν τη γυναίκα κοινωνικά στο «γεωγραφικό χώρο του σπιτιού» και την αντιμετωπίζουν μόνον στο ανθρωπολογικό και ατομικό επίπεδο. Ορίζουν το φύλο ως δεδομένο της φύσης επηρεασμένοι από τη δυτική σκέψη (sex), και όχι ως gender (κοινωνική δράση-σχέση και πολιτισμικό σύμβολο). Η έρευνά μας (για την περίοδο 1950-1967) έδειξε ότι η εφημερίδα ακολουθεί πιστά για τη γυναίκα-αθλήτρια τις θεωρίες της αστικής ιδεολογίας. Οι σεξιστικού περιεχομένου αναφορές στις

¹ Α. Παπαρήγα, *Για την απελευθέρωση της γυναίκας*, 6^η, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1986. σσ. 12, 24-9, 36, 65.

² Βλ. *ανωτ.*, σημ. 122.

³ Βλ. *ανωτ.*, σημ. 121.

⁴ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 58-9.

⁵ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 40-6.

λεξάντες που συνοδεύουν τις αθλήτριες είναι προφανές. Το φύλο ορίζεται ως sex. Ο αθλητισμός ενίοτε γίνεται επικίνδυνος όχι για τον άνθρωπο-γυναίκα αλλά για την γυναίκα-μητρότητα. Δεν προάγει τη σωματική και ψυχική υγεία αλλά δημιουργεί καλλίγραμμα σώματα προς... τέρψιν! Έτσι υπάρχει μια αποδοκιμασία στη σχέση γυναίκα-αθλητισμός-μητρότητα και μια επιδοκιμασία στη γυναίκα-αθλητισμός-sex. Εν κατακλείδι, καθ' όλη την περίοδο των δεκαεπτά χρόνων υπάρχει ένα μοναδικό άρθρο του Λ. Κομίνη το 1960, ο οποίος εκφράζει τις ανησυχίες του για το γυναικείο αθλητισμό στην Ελλάδα και ο τρόπος που αντιμετωπίζεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Μελέτη της εφημερίδας ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ για τον δεξιό ιδεολογικό χώρο

Η εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ εκφράζοντας τον δεξιό με μια τάση προς τον κεντρώο πολιτικό χώρο, ακολουθεί μια συντηρητική στάση απέναντι στη γυναίκα όσον αφορά το «γεωγραφικό χώρο» ο οποίος ορίζεται έξω από το σπίτι. Η μητρότητα, η μόδα, η ομορφιά είναι οι δραστηριότητες που «περιορίζει» η εφημερίδα τη γυναίκα. Τα άρθρα για τη γυναίκα αθλήτρια τα οποία ανιχνεύσαμε κατά την έρευνά μας ήταν ελάχιστα και δεν είχαμε τη δυνατότητα επιλογής και αποδελτίωσης. Για τον αθλητισμό γενικότερα, η στάση της εφημερίδας δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί συνεπής χωροταξικά. Η στήλη εμφανίζεται ως μονόστηλο στην δεύτερη σελίδα κάτω από τον τίτλο: «η κίνησης της πόλεως» η οποία περιλαμβάνει την «ανακτορικήν κίνησην», την «θεατρικήν κίνησην», τις παρουσιάσεις βιβλίων και τα εφημερεύοντα φαρμακεία.... Κάποιες δε ιδιαίτερες λεπτομέρειες για τη στάση της εφημερίδας απέναντι στον αθλητισμό είναι ότι σε αντίθεση με την ΑΚΡΟΠΟΛΗ, η οποία αναφέρεται διεξοδικά στο λαϊκό άθλημα του ποδοσφαίρου, η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ αναφέρεται σε αθλήματα τα οποία ανταποκρίνονται σε κοινωνικά status με μεγάλη οικονομική επιφάνεια (ιστιοπλοΐα, τένις, ιππασία). Επίσης οι αναφορές σε διοργανώσεις και επιτυχίες των αθλητικών ομάδων των ενόπλων δυνάμεων κατέχουν εξέχουσα θέση.

Από τον Ιανουάριο του 1950 έως 25 Φεβρουαρίου Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, το ΒΗΜΑ, η ΕΣΤΙΑ, η ΒΡΑΔΙΝΗ, ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, το ΕΘΝΟΣ, η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, το ΕΜΠΙΡΟΣ και οι ΚΑΙΡΟΙ βγαίνουν σε κοινή έκδοση με τίτλο ΑΘΗΝΑΪΚΟΣ ΤΥΠΟΣ. Η αθλητική στήλη εμφανίζεται στη δεύτερη σελίδα σε μικρό 2στηλο ή παραλείπεται. Οι αναφορές στη γυναίκα αθλήτρια είναι ελάχιστες (ένδεκα συνολικά αναφορές καθ' όλη τη διάρκεια του έτους) και μόνον σαν πληροφόρηση των προγραμμάτων κάποιων αθλητικών δρωμένων που μπορεί να έχουν διεξαχθεί, όπως:

«Εἰς το γήπεδον του Πανιωνίου θα διεξαχθεῖ ἀθλητικὴ ἡμερίδα ἀπὸ τις ομάδες του κέντρου»¹,
και:

«Εἰς το γυμναστήριον του Ἐθνικοῦ διεξήχθησαν οἱ πρώτου εαρινοὶ ἀγῶνες ἀθλητριῶν με τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα.»².

Ἡ ἐπόμενη ἐπιγραμματικὴ ἀναφορὰ τῆς εφημερίδας γίνεται τὸ Μάιο μῆνα πάλι με ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ 2^ο στήλο καὶ ὑπὸ τύπο ἀπλῆς πληροφόρησης. Διαβάζουμε ὅμως καθ' ὅλη αὐτὴ τὴ διάρκεια λεπτομερεῖς ἀναφορὲς καὶ κριτικὲς γιὰ τὰ ἀθλητικὰ ἀνδρικά τεκταινόμενα.

«Εἰς το γυμναστήριον του Ἐθνικοῦ θα διεξαχθοῦν τὴν 4^η μ.μ. του προσεχοῦς Σαββάτου οἱ ἀγῶνες δια το περιφερειακὸν πρωτάθλημα ἀθλητριῶν»³.

Οἱ ἐπόμενες δύο ἀναφορὲς τῆς εφημερίδας (ἡ μία φωτογραφία) καταδεικνύουν ὅτι ὁ γυναικεῖος ἀθλητισμὸς στὴν Ελλάδα ἀνθεῖ γιὰ πάρα πολλὰ ἀθλήματα ὅπως ἡ κολύμβηση καὶ ἡ ἐλεύθερη γυμναστική. Ἡ στάση ὅμως, καὶ αὐτῆς τῆς εφημερίδας ἀπέναντί του (ὅπως καὶ τῆς ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ), χαρακτηρίζεται «ἐπιγραμματικὴ» καὶ «σφικτὴ»:

«Ἐνα θαυμάσιον πράγματι στιγμιότυπον ἀπὸ τὰς χθεσινὰς ἐπιδείξεις τῶν μαθητῶν εἰς τὸ στάδιον: τὸ ἄλμα μίας νεαρᾶς μαθητρίας ...»⁴,
και :

«Εἰς το ὀλυμπιακὸν κολυμβητήριον ἐτελέσθη χθὲς παρουσία αρκετῶν φιλάθλων ἡ γ' κολυμβητικὴ ἡμερὶς με πλούσιαν συμμετοχὴ κολυμβητῶν καὶ κολυμβητριῶν... ἐπίσης ἡ κολυμβήτρια Ρουμπέν κατέρριψεν τὴν ἐπίδοσιν τῶν 50μ ἐλευθέρως...»⁵.

Οἱ πιο πολλὲς ἀναφορὲς τῆς εφημερίδας στὴ γυναῖκα ἀθλήτρια (τέσσερις), ἐμφανίζονται κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιο, κατ' ἐξοχὴν μῆνα τῶν ἀθλητικῶν δρωμένων στὴν Ελλάδα, καὶ μας φανερώνουν ὅτι ὁ γυναικεῖος

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 16.2.1950, 2^η σελ., ἀποσπ. ἀπὸ 1/στήλο.: «Αθλητικὴ ἡμερὶς».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 21.3.1950, 2^η σελ., ἀποσπ. ἀπὸ 1/στήλο.: «Οἱ ἀγῶνες ἀθλητριῶν».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 18.5.1950, 2^η σελ., ἀποσπ. ἀπὸ 2/στήλο.: «Αγῶνες ἀθλητριῶν».

⁴ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 6.6..1950, 3^η σελ., φωτ.: «Νεανικὴ ἀλκὴ».

⁵ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 22.6.1950, 2^η σελ., ἀποσπ. ἀπὸ 2/στήλο.: «Κολυμβητικὴ ἡμερὶς».

αθλητισμός είναι ενεργός παρά την τυπική και επιγραμματική αναφορά της εφημερίδας σε σχέση με τον ανδρικό αθλητισμό. Σ' αυτόν(ανδρικό) υπάρχουν μακροσκελείς αναφορές με απίστευτες λεπτομέρειες και μια θετική παρότρυνση η οποία προκύπτει από τη σημασιολογία του λεξιλογίου για τη συμμετοχή και την ανάπτυξή του:

«Εις το γυμναστήριον του Εθνικού ήρχισαν οι 15^{οι} αθλητικοί αγώνες γυναικών»¹,

και:

«Την 5^{ην} μμ σήμεραν θα διεξαχθούν εις το γυμναστήριον του Εθνικού οι αγώνες γυναικών β' κατηγορίας»²,

επίσης:

«Εις το Ολυμπιακόν κολυμβητήριον διεξήχθησαν χθες το απόγευμα με απόλυτον επιτυχίαν και συμμετοχήν από όλο το κέντρον και την περιφέρειαν τα αγωνίσματα της όγδοης και τελευταίας κολυμβητικής ημερίδας κορασίδων και γυναικών... τα αποτελέσματα έχουν ως εξής...»³.

Η αναφορά που κάνει η εφημερίδα στον ξένο αθλητισμό, και ιδιαίτερα στο γυναικείο, είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Η μοναδική που υπάρχει στο 1950 επιδέχεται μια αρνητική κριτική σε σχέση με τη γυναίκα και τις φυσιολογικές δυνατότητές της.

«Τηλεγραφούν εκ του ακρωτηρίου Γκρίν Νε ότι δύο αμερικανίδες εισήλθον εις το ύδωρ ενωρίς σήμεραν προκειμένου να διέλθουν κολυμβώσαι την Μάγλην. Αύται είναι η Σίρλεν Μαίη Φράνς... και η Φλώρενς Τσαντγουίκ...τελευταίαι πληροφορία αναφέρουν ότι η κολυμβήτρια Τσαντγουίκ... κατέρριψεν το γυναικείον ρεκόρ διαβάσεως της Μάγλης με τεραστίαν προσπάθειαν θέτοντας εις κίνδυνον την ζωήν της. Άραγε αξίζει τον κόπο οι γυναίκες να υπερβάλουν της φύσεώς των προκειμένου να αναδειχθούν; Βεβαίως όχι και δεν θα έπρεπε να το επιτρέψουν οι διοργανωταί »⁴.

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 5.7.1950, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο,: «Οι 15^{οι} αθλητικοί αγώνες γυναικών».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 12.7.1950, 2^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο,: «Οι αγώνες αθλητριών».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 27.7.1950, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο,: «Οι κολυμβητικοί αγώνες».

⁴ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 9.8.1950, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο,: «Κατερρίφθη το γυναικείον ρεκόρ διαβάσεως της Μάγλης».

Η τελευταία αναφορά της εφημερίδας για το 1950 γίνεται τον Αύγουστο και μας «πληροφορεί» ότι υπάρχει και γυναικείο βόλεϊ, που όπως διαβάζουμε διεξάγεται σε επίπεδο πρωταθλήματος. Βέβαια όπως διαπιστώσαμε κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας, αν η συγκεκριμένη διοργάνωση αναφερόταν σε άνδρες σίγουρα θα υπήρχε λεπτομερής αναφορά.

«Η γυναικεία ομάδα του Πανιωνίου ενίκησεν εις το βόλεϊ μπωλ την γυναικείαν ομάδα του Εθνικού Πειραιώς και αναδείχθη δια τέταρτον έτος πρωταθλήτρια»¹.

Κατά το 1951 η εφημερίδα περιορίζει τη στήλη για τον αθλητισμό σε 1στηλο και όχι μόνον. Η ανίχνευσή της γίνεται με δυσκολία διότι αλλάζει συνεχώς σελίδα και ονομασία. Άλλοτε εμφανίζεται στη 2^η σελίδα στο 3στηλο η «Ζωή της Πόλεως» και ονομάζεται: «Αθλητική Κίνησις» και άλλοτε στην 4^η ή 5^η σελίδα και ονομάζεται: «Αθλητική Ζωή». Επίσης δύο εκ των αναφορών ανιχνεύονται στη μόνιμη στήλη: «Σημειώσεις ενός Αθηναίου» (ποικίλα θέματα από όλο το κόσμο την οποία υπογράφει: ο Αθηναίος και ασκεί κριτική) στη 2^η σελίδα, και τέλος θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η εφημερίδα μάς «στερεί» τη δυνατότητα επιλογής και αποδελτίωσης διότι οι αναφορές κατά το τρέχον έτος είναι μόνον πέντε.

«Βουδαπέστη 2. Η Ουγγρίς κολυμβήτρια Εύα Νόβακ κατέρριψε χθές το παγκόσμιον ρεκόρ κολυμβήσεως γυναικών μήκους 200 γυάρδων με χρόνον 2 λεπτά και 34''. Το ρεκόρ ανταποκρίνεται εις ανδρικός επιδόσεις και διερωτώμεθα που θα οδηγήσει η επιστήμη την γυναίκα. Θα είναι βιολογικά ίδια με τον άνδρα; Με τις ίδιες δυνατότητες; ...» σημειώσεις ενός Αθηναίου², και:

«Λονδίνον 24, τηλεγραφούν εκ Μαϊάμι της Φλώριδος ότι η κ. Χάρρυ Κοέν , προπονούμενη δια νέαν προσπάθειαν διάπλουν της Μάγχης τον προσεχή Αύγουστον, διέπλευσε το στενόν μεταξύ Μαϊάμι Μπήτς και της πόλεως Μαϊάμι αποστάσεως 13 χλμ. εις 6 ώρας. Διερωτώμεθα διατί αυτή η ματαιοδοξία εκ

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 4.8.1950, 2η σελ., αποσπ. από 2/σ τηλο.; «Ο Πανιώνιος πρωταθλητής».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. 3.1.1951, 2^η σελ., αποσπ. από 2/σ τηλο.; «Γυναικείον ρεκόρ κολυμβήσεως».

μέρους των γυναικών να συναγωνισθούν τους άνδρες, αφού η υπέρτατη αποστολή τους είναι η μητρότητα;». Σημειώσεις ενός Αθηναίου¹.

Οι τρεις επόμενες και τελευταίες για το τρέχον έτος αναφορές της εφημερίδας γίνονται κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Η μία είναι απλά η πληροφόρηση για τέλεση γυμναστικών αγώνων και οι άλλες δύο μας πληροφορούν ότι «υπάρχει» και γυναικείο μπάσκετ μπωλ και μάλιστα σε επίπεδο πρωταθλήματος:

«Το Σάββατο και την Κυριακή θα διεξαχθούν εις το γυμναστήριον του Εθνικού Γ.Σ. οι πανελλήνιοι αθλητικοί αγώνες γυναικών με το ακόλουθο πρόγραμμα...»²,

και:

«Δια το γυναικείον πρωτάθλημα μπάσκετ μπωλ το Σπόρτιγκ ενίκησεν την ΑΕΚ με 22-15 και ο Ολυμπιακός τον Πειραιϊκόν με 29-24...»³,

επίσης:

«Κατά τους νυκτερινούς αγώνας δια το πρωτάθλημα μπάσκετ ο Ολυμπιακός ενίκησεν την Αρμενικήν με σκορ 23-11»⁴.

Το 1952 η αθλητική στήλη αλλάζει ονομασία: «Αθλητική Ζωή» πλέον, αλλά όχι και η αντιμετώπισή της απέναντι στη γυναίκα αθλήτρια. Πολλές φορές παραλείπεται και αντικαθίσταται από τα προγνωστικά και τα αποτελέσματα των Ιπποδρομιών. Επίσης δίνεται μια έμφαση στα ποδοσφαιρικά δρώμενα χωρίς βέβαια τις λεπτομερείς αναφορές και φωτογραφίες που χαρακτήριζαν την ΑΚΡΟΠΟΛΗ. Το «πλήθος» των ειδήσεων για τη γυναίκα αθλήτρια ανέρχεται σε έξι. Οι τέσσερις εξ αυτών είναι πληροφοριακού περιεχομένου και πληροφορούν την τέλεση αγώνων, ενώ οι άλλες δύο με έναυσμα την τέλεση των Ολυμπιακών αγώνων αναφέρονται η μεν μία στην απόφαση μη συμμετοχής (γυναικών) εκ μέρους της Ελλάδας η δε άλλη στην αποτυχία κάποιας ξένης αθλήτριας.

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 25.4.1951, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο.: «Προπονείται η κ. Κόεν».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 6.6.1951, 2^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο.: «Οι πανελλήνιοι γυναικών».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 24.7.1951, 2^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο.: «Το μπάσκετ μπωλ γυναικών».

⁴ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2.8.1951, 2^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο.: «Το μπάσκετ μπωλ γυναικών».

«Χθές την 6.30 συνήλθεν υπό την προεδρίαν του βασιλέως η επιτροπή Ολυμπιακών αγώνων και αποφάσισεν... εν συνεχεία η επιτροπή καθόρισε τον αριθμόν της κατ' άθλημα συμμετοχής εις τους Ολυμπιακούς.... Η Ολυμπιακή επιτροπή έκρινε ότι καμιά γυναίκα αθλήτρια από την Ελλάδα δεν θα μπορούσε να συμμετάσχει...»¹,

και:

«Ένα αθλητικό είδωλο γκρεμίστηκε κατά την 5^η ημέρα της ΙΕ' Ολυμπιάδος: Το είδωλον της Μπλανκερ Κόεν η οποία από της εποχής των Ολυμπιακών αγώνων του Λονδίνου και πολύν ενωρίτερον είχε γίνει ασυναγώνιστος. Και μάλιστα γκρεμίστηκε μετά πατάγου και συνετρίβει...η Ολυμπιάς των ρεκόρ που ζούμε εις τας ημέρας μας κρημνίζει όλα τα ρεκόρ... και δεν εφείσθη ούτε της λεβεντόκορμης Ολλανδέζας που είχε πλέον με τους αναρίθμητους θριάμβους της καταστή θρυλική...»².

Το άρθρο αφού περιγράψει τους αναρίθμητους θριάμβους της με λεπτομέρειες καταλήγει στις τελευταίες στιγμές της συγκεκριμένης ήττας και επιβραβύει τον αξιοπρεπή τρόπο που άφησε τον στίβο αφού δεν μπόρεσε στον πειρασμό να χρησιμοποιήσει τα σκεύασματά της επιστήμης για να διατηρηθεί στη κορυφή. Στη συνέχεια το άρθρο αναφέρεται στη γυναίκα του Εμίλ Ζάτοπεκ, την Ντάνα Ζατπκόβα μητέρα δύο παιδιών η οποία κέρδισε τρεις αγώνες δρόμου και αποθεώθηκε στο γύρο του θριάμβου. Αυτή ήταν και η μοναδική αναφορά της εφημερίδας στους Ολυμπιακούς αγώνες-γυναίκα-αθλήτρια.

Όπως προαναφέραμε οι αναφορές της εφημερίδας στη γυναίκα-αθλήτρια είναι από ελάχιστες έως ανύπαρκτες με αποτέλεσμα να μην υπάρχει δυνατότητα επιλογής και αποδελτίωσης. Οι ειδήσεις-αναφορές για τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα κατά το 1953 ανέρχονται μόλις σε... τέσσερις! Δύο γίνονται τον Μάιο, δύο τον Ιούνιο και τον Αύγουστο και είναι του τύπου:

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 6.6.1952, 2^η σελ. 1/στηλο.: «60μελής αποστολή εις τους Ολυμπιακούς. Αι αποφάσεις της ΕΟΑ».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 20.7.1952, 2^η σελ.,3/στηλο.: «Το είδωλον της Μπλάνκερς Κόεν συνετρίβει».

«Κατά την δευτέραν και τελευταίαν ημέραν των διεξαχθέντων εις τον Εθνικόν ΓΣ εαρινών αγώνων μεταξύ των αθλητριών ενίκησαν...»¹, και:

«Κατά τον χθεσινόν τελευταίον αγώνα πρωταθλήματος μπάσκει γυναικών το Σπόρτιγκ ενίκησεν τον Παναθηναϊκόν με 29-28. Πρωταθλήτρια ομάς ανακηρύχθη ο Πειραικός»².

Το 1954 η εφημερίδα πολλές φορές παραλείπει την αθλητική στήλη και συνεχίζει την ίδια ελάχιστη ποσοτικά τηλεγραφική αναφορά στην αθλήτρια. Επίσης υπάρχει επί πλέον μια δυσκολία στην έρευνα διότι, αφ' ενός δεν υπάρχει σταθερή θέση της στήλης όσον αφορά τη σελίδα, αφ' ετέρου δε η αθλητική είδηση ανιχνεύεται και σε διαφορετικού περιεχομένου στήλες όπως: «Σημειώσεις ενός αθηναίου»:

«Απόψε το βράδυ φθάνουν εις τας Αθήνας τα μέλη του διεθνούς φήμης σουηδικού γυμναστικού ομίλου Sofia Fickorna τα οποία θα δώσουν στην χώρα μας μερικές παραστάσεις-επιδείξεις... εξιστορείται το πρόγραμμα και στη συνέχεια η μέθοδος που εφαρμόζει η διευθύντριά του Καρκλβίστ «...η ολιγωτέρα έντασις χάριν της μεγαλυτέρας αποτελεσματικότητος...»³.

Η κριτική του «αθηναίου» που υπογράφει τη συγκεκριμένη στήλη καλεί τους θεατές να σπεύσουν να θαυμάσουν: «...την ευκαμψίαν, την ελαφρότητα και την δεξιότητα των 25 νεανίδων του σουηδικού γυμναστικού ομίλου...». Επίσης ο δημοσιογράφος αναφέρεται: «...εις την σμίλησιν του ωραίου σώματος της γυναίκας όταν αυτή χρησιμοποιεί τον αθλητισμό με μέτρο, και δη τον χορό...». Η είδηση συνοδεύεται από φωτογραφία της ομάδας των κοριτσιών από παράσταση σε άλλη χώρα.

Οι άλλες επτά ειδήσεις-αναφορές που ανιχνεύσαμε στην εφημερίδα κατά το τρέχον έτος ήταν του ίδιου τύπου είτε αναφέρονταν σε ελληνικές είτε σε ξένες ειδήσεις οι οποίες είναι τρις τον αριθμό:

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 5.5.1953, 2^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο, «Οι εαρινοί αγώνες γυναικών».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 18.8.1953, 2^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο, «Το πρωτάθλημα μπάσκει γυναικών».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 9.5.1954, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο, και φωτ., «Εις το Ωδείο Ηρώδου».

«Εἰς το στάδιον ἔλθξαν οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες γυναικῶν με τα κάτωθι αποτελέσματα...»¹,
και:

«Οὐάσιγκτον: Ἡ παγκόσμιος γυναικεία ἐπίδοσις ελευθέρας κολυμβήσεως 4χ100 γυάρδες κατερρίφθη χθές με χρόνον 3'59 και 2/10 υπέρ της ομάδος του «γουόλτερ ρήντ» της Ουασιγκτόνως. Το παλαιόν ρεκόρ 4' 54 και 3/10 ανήκεν εἰς την ομάδα «τάουν κλαμπ του Σικάγου»²,
επίσης:

Αμβούργον: «Ἡ Ουγγρική γυναικεία ομάς κατέρριψεν το παγκόσμιον ρεκόρ σκυταλοδρομίας 3χ800 υαρδών εν Βουδαπέστη σημειώσασα χρόνον 6' 36'' και 2/10. Το μέχρι τούδε επίσημον ρεκόρ ἦτο 6' 49''»³.

Κατά το 1955 ἡ εφημερίδα κάνει οκτώ αναφορές στην υπό ἐξέταση κοινωνική ομάδα. Οἱ εἰδήσεις εντοπίζονται στους κατ' ἐξοχὴν ἀθλητικούς μῆνες Ἰούνιο-Ἰούλιο-Αύγουστο και ἐκτός ἀπὸ δύο οἱ οποίες συνοδεύονται ἀπὸ κάποιο κριτικό σχόλιο οἱ υπόλοιπες εἶναι τοῦ ἰδίου τηλεγραφικοῦ εἰδησεογραφικοῦ τύπου. Ἡ πρώτη προέρχεται ἀπὸ ξένο εἰδησεογραφικὸ πρακτορεῖο και ἀναφέρεται σε κατάρριψη γυναικείου ρεκόρ:

Μόσχα: «Ἡ Νίνα Μαρτινένγκο ἐκ Λένινγκραδ κατέρριψε χθές το παγκόσμιο ρεκόρ γυναικῶν εἰς το πένταθλον με 4977 μονάδας. Υπερέβη την προκάτοχον του ρεκόρ αὐτοῦ κατὰ 80 μονάδας. Εἶναι ἀπορίας ἄξιον ἕως που θα φθάσουν αἱ σωματικαὶ δυνατότητες των γυναικῶν. Αἱ ἐπιδόσεις αἱ οποίαι ἔφερε εἰς τα ἀγωνίσματα ἡ εν λόγω ἀθλήτρια ἀνταποκρίνεται μόνον εἰς ἀνδρας. ...»⁴.

Ἡ δευτέρα ἀναφέρεται στους βαλκανικοὺς ἀγῶνες και τὴ συμμετοχὴ των ἐλλήνων ἀθλητῶν με τὶς ἐπιδόσεις τους. Ἐπίσης ὁ δημοσιογράφος Α. Σέμπος ὁ οποίος υπογράφει τὴν εἰδηση-ἄρθρο, ἀφὸ ἀναφέρει κατάρριψη γυναικείου ρεκόρ ἀπὸ ξένες ἀθλήτριες διερωτᾶται γιατί ἡ Ελλάδα δεν

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 4.5.1954, 2^η σελ., ἀποσπ. ἀπὸ 2/σὴλο: «Οἱ ἀγῶνες ἀθλητριῶν».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 18.4.1954, 2^η σελ., ἀποσπ. ἀπὸ 2/σὴλο: «Κατάρριψις γυναικείου κολυμβητικοῦ ρεκόρ».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 23.7.1954, 2^η σελ. ἀποσπ. ἀπὸ 1/σὴλο: «Κατάρριψις ρεκόρ».

⁴ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 9.7.1955, 2^η σελ., ἀποσπ. ἀπὸ 1σὴλο: «Κατερρίφθη το ρεκόρ γυναικῶν εἰς το πένταθλον».

συμμετέχει στους βαλκανικούς αγώνες αφού διαθέτει αθλήτριες υψηλού επιπέδου στο στίβο:

«... η Ελλάδα δεν συμμετείχε ούτε την εφετινή χρονιά με γυναικεία ομάδα. Κάτι πρέπει να γίνει με τον γυναικείο αθλητισμό στη χώρα μας, ο οποίος απουσιάζει από τις ξένες διοργανώσεις...». Η λεζάντα της φωτογραφίας η οποία συνοδεύει το άρθρο είναι: «Αρκετόν ενδιαφέρον παρουσίασεν ο δρόμος δοομ γυναικών που συμπεριλαμβάνετο εις το πρόγραμμα των βαλκανικών. Ανωτέρω αι αθλήτριαι της Γιουγκοσλαβίας Στάμνικ και Στεφάνοβιτς οδηγούσαι το αγώνισμα»¹.

Η εφημερίδα και κατά το 1956 ακολουθεί την ίδια «πολιτική» στην αθλητική ειδησεογραφία. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1956 δεν αναφέρονται ούτε σαν είδηση από την αθλητική στήλη της εφημερίδας, η οποία περιορίζεται μόνον σε μία εκτενή αναφορά στις εκδηλώσεις για το άναμμα της φλόγας και την παραλαβή της από την Αυστραλία η οποία είναι η διοργανώτρια χώρα. Τα τηλεγραφικού τύπου αποσπάσματα από 1σθηλα ή 2σθηλα στην γυναίκα-αθλήτρια φτάνουν τα τέσσερα τον αριθμό. Τα τρία προέρχονται από την ξένη αθλητική ειδησεογραφία και μόνον μία από τα ελληνικά αθλητικά δρώμενα:

«Την 10^{ην} π.μ. εις το γυμναστήριον του Εθνικού ΓΣ θα συνεχισθούν και θα λήξουν οι πανελλήνιοι αγώνες γυναικών»².

Η μία δε από τις τρεις ξένες ειδήσεις που άπτεται του ενδιαφέροντός μας διότι συνοδεύεται από κριτικό σχόλιο περί των φυσικών δυνατοτήτων των γυναικών είναι:

«Η αμερικανίς κολυμβήτρια Καρίν Κοέν κατέρριψεν τα παγκόσμια ρεκόρ των 100μ πεταλούδας...και 200μ. υπτίως... αι επιδόσεις της ισοφάρισαν το περυσινό ρεκόρ των ανδρών. Ο αθλητισμός με τις διαστάσεις που παίρνει οδηγεί τον γυναικείον οργανισμόν μακράν της μητρότητος και... πλησίον εις τους άνδρας»³.

¹ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 17.8.1955, 3^η σελ., 2/σθηλο και φωτ.: «Η αθλητική συγκέντρωση της Κωνσταντινουπόλεως. Πως εκρίθη η τελική μάχη των βαλκανικών αγώνων».

²ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 1.7.1956, 2^η σελ., αποσπ. από 1/σθηλο: «Αγώνες γυναικών».

³ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 10.7.1956, 2^η σελ., αποσπ. από 1/σθηλο: «Κολυμβητικά ρεκόρ».

Το 1957 η εφημερίδα μειώνει την αθλητική στήλη και από 2στηλο την κάνει 1στηλο. Επίσης πολλές φορές παραλείπεται (Μάρτιο έως και μέσα Απριλίου) και αντικαθιστάται από τα νέα των υποδρομιών. Όσον δε αφορά τη σελίδα που εμφανίζεται η αθλητική στήλη οφείλουμε να πούμε ότι έχει μια «μεταναστευτική» τάση προς τη 5^η και 7^η σελίδα με μόνιμη τελικά εγκατάσταση στην 5^η. Από τις πέντε συνολικά αναφερόμενες ειδήσεις στη γυναίκα-αθλήτρια δύο είναι αυτές οι οποίες άπτονται του ενδιαφέροντός μας. Η πρώτη με έναυσμα χορευτικού ρεσιτάλ προτρέπει τις γυναίκες να ασκούνται μέσω του χορού διότι μόνον αυτός τους ταιριάζει (σωματικά) και τις εκφράζει (ψυχικά):

«Η καλλιτέχνις του χορού Ντόρα Κ. Τσάτσου εμφανίζεται εις χορευτικόν ρεσιτάλ την Τρίτην ... Η Ντόρα Τσάτσου από ηλικίας 9 ετών επεδόθη εις τον χορόν, έτυχεν δε διπλώματος της επαγγελματικής χορευτικής σχολής Παλλούς Μάνου. Ακολούθως εφοίτησεν εις την Ν. Υόρκην... Ο χορός είναι η πλέον κατάλληλος άσκησις δια τας γυναίκας. Μέσω αυτού εκφράζουν τα συναισθήματα και τον ψυχικόν των κόσμων...»¹.

Η δεύτερη μας πληροφορεί για την ύπαρξη στον ελλαδικό χώρο εργατικού αθλητισμού:

«Αι εργάτριαι διαπρέπουν και εις τον αθλητισμόν. Εις το γήπεδον της ΑΕΚ θα γίνουν αύριον 10.30 π.μ. οι πρώτοι ετήσιοι αγώνες των αθλητικών ομάδων της εργατικής εστίας... »².

Η αθλητική στήλη κατά το 1958 και 1959 «φιλοξενείται» εναλλάξ στην 5^η, 7^η και στην 2^η σελίδα, ή πολύ συχνά παραλείπεται ακόμα και από την κυριακάτικη έκδοση η οποία έχει πλούσιο αθλητικό περιεχόμενο. Ο τίτλος της στήλης και το περιεχόμενο εμπλουτίζεται με τα «προγνωστικά» (προβλέψεις του προ-πο) τα οποία πολλές φορές αντικαθιστούν κάθε αθλητική είδηση. Οι επτά συνολικά αναφορές στη γυναίκα-αθλήτρια και στα δύο έτη καταδεικνύουν τη σημαντικότητα που «απολαμβάνει» από την εφημερίδα η κοινωνική αυτή ομάδα. Οι δύο ειδήσεις του 1958 οι οποίες απέχουν από την

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 10.2.1957, 5^η σελ., αποσπ. από 1/σ τηλο και φωτ.: «Ρεσιτάλ χορού».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 18.5.1957, 5^η σελ., αποσπ. από 1/σ τηλο: «Οι αγώνες της εργατικής Εστίας».

απλή πληροφόρηση και εμπεριέχουν κάποιο είδος κριτικής αντιστοιχίας με τις φυσικές δυνατότητες των ανδρών αθλητών είναι:

«Σαν Ντιέγκο: Εκατόν εβδομήκοντα επτά γυναίκες αεροπόροι θα εκκινήσουν σήμερα δι' αγώνα ο οποίος θα διεξαχθή μεταξύ Σαν Ντιέγκο και Τσάρλεστον της Β. Καρολίνας. Η απόστασις είναι 3360 χιλιόμετρα. Ο αγών θα διεξαχθή κατά τας ώρας της ημέρας... Αι γυναίκες κατέκτησαν και τους αιθέρας ένα μεγάλο προπύργιο των ανδρών. Οψόμεθα...»¹, και:

Βουκουρέστιον «Η ρουμανίς Γιολάντα Μπάλας εβελτίωσεν σήμερα το παγκάσμιον ρεκόρ άλματος εις ύψος γυναικών επιτυχούσα επίδοσιν 1.81μ. Η επισήμανσις η οποία είχε γίνει από την στήλη μας δια τας επιδόσεις των αθλητριών σε σχέση με τις δυνατότητές τους θα ήτο χρησιμον να μην παραβλέπονται...»².

Η αναφορά που κάνει η εφημερίδα στη γυναίκα-αθλήτρια κατά τα δύο επόμενα έτη 1959, 1960 είναι «ελάχιστη». Παρά το ότι το 1960 διεξάγονται οι Ολυμπιακοί αγώνες στη Ρώμη η αθλητική ειδησεογραφία για την κοινωνική αυτή ομάδα, περιορίζεται σε δύο ειδήσεις. Η μεν πρώτη αναφέρει ότι καμία γυναίκα δεν θα συμμετάσχει στους Ολυμπιακούς αγώνες της Ρώμης:

«Η Ολυμπιακή επιτροπή συνεδρίασε χθες υπό την προεδρία του Διαδόχου με θέμα την κατάρτισιν της αθλητικής ομάδος που θα συμμετάσχη εις τους Ολυμπιακούς αγώνες της Ρώμης... Η ολυμπιακή ομάς δεν θα περιλαμβάνει καμία ελληνίδα αθλήτρια...»³,

η δε δεύτερη μας πληροφορεί ότι ο ρόλος της γυναίκας στην Ελλάδα στους σύγχρονους Ολυμπιακούς αγώνες όπως και στους αρχαίους, είναι αυτός της «συνοδοῦ»:

«...ανθοδέσμη προσεφέρθη εις την κ. Λεοντοπούλου την μοναδικήν γυναίκα συνοδεύουσα την ελληνικήν ομάδα...»⁴.

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 5.7.1958, 5^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Αγών γυναικών αεροπόρων».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 1.8.1958, 5^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Κατάρριψις γυναικείου ρεκόρ».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 29.7.1960, 5^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Η Ολυμπιακή ομάς».

⁴ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 23.7.1960, 7^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Εφθασεν εις την Ρώμην η ελληνική Ολυμπιακή ομάς».

Οι υπόλοιπες τέσσερις αναφορές της εφημερίδας στην ίδια χρονιά περιορίζονται στη γνωστή τηλεγραφική ειδησεογραφική στάση όπως

«Η ρωσίσ Οζολίν κατέρριψε τον παγκόσμιο ρεκόρ του ακοντισμού»¹,

και:

«Δια το συνεχιζόμενον τουρνουά μπάσκετ μπωλ γυναικών η ομάς του Ολυμπιακού ενίκησεν ευκόλως την ομάδα του Τρίτωνος»².

Οπισθοδρομώντας, στο 1959 υπάρχουν μόνον πέντε αναφορές στη γυναίκα αθλήτρια με τον προλεγόμενο τρόπο:

«Κατά τους αγώνες δια το πρωτάθλημα μπάσκετ μπωλ γυναικών ο Σπόρτιγκ ενίκησεν τους Αμπελοκήπους με 64-54 και ο Ολυμπιακός τον Πανιώνιο με 65-44»³,

και:

«Την 5.30 μ.μ. σήμερα εις τον Εθνικόν ΓΣ θα τελεσθούν πρωτοβουλία του ΣΕΓΑΣ αγώνες στίβου αθλητριών»⁴.

Το 1961 η εφημερίδα ακολουθεί τον ίδιο πιστό τρόπο αντιμετώπισης της κοινωνικής ομάδας, γυναίκα-αθλήτρια. Πιο αναλυτικά, η αθλητική στήλη ανιχνεύεται και πάλι όπως πάντα με αρκετή δυσκολία σε διαφορετικές σελίδες: 2^η, 5^η, 7^η, και με διαφορετική «ονομασία»: *αθλητική ζωή, αθλητική κίνησις και προγνωστικά, αθλητικά προγνωστικά*. Οι ειδήσεις-αναφορές της εφημερίδας κατά το τρέχον έτος ανέρχονται στις οκτώ. Ακολουθείται και πάλι η ίδια τακτική παρουσίασης των ειδήσεων για τη γυναίκα αθλήτρια, επιγραμματική:

«Εις το στάδιον οργανούνται σήμερα 4^η μ.μ. αθλητική ημερίς γυναικών»⁵ ή παραλείπεται. Όταν π.χ. η εφημερίδα ανακοινώνει στις 19 Απριλίου την ετήσια διοργάνωση των αγώνων στίβου του ΣΕΓΑΣ στο Παναθηναϊκό στάδιο και υπάρχει λεπτομερής ανάλυση των ανδρικών συμμετοχών, δεν αναφέρεται καθόλου στις γυναίκες αθλήτριες που θα συμμετάσχουν. Επίσης το Μάιο υπάρχει μια είδηση η οποία μας πληροφορεί ότι υπάρχει γυναικείος

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 9.8.1960, 7^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο: «Παγκόσμιο ρεκόρ».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 30.8.1960, 7^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο: «Το μπάσκετ γυναικών».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 8.7.1959, 5^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο: «Το μπάσκετ-μπωλ γυναικών».

⁴ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 18.7. 1959, 5^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Αι αθλήτριαι».

⁵ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 15.4.1961, 5^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο: «Αγώνες αθλητριών».

ιστιοπλοϊκός αθλητισμός και μάλιστα σε υψηλό επίπεδο για να τελούνται αγώνες πρωταθλήματος:

«...Κατά τους προχθεσινούς ιστιοπλοϊκούς αγώνες σημειώθηκαν τα κάτωθι αποτελέσματα: σκάφη λάιτινγκ γυναικών 1) Τρούντη, 2) Δούβλαρη...»¹.

Τέλος μία είδηση τον Ιούνιο του ιδίου έτους αποδεικνύει όχι απλώς τη στάση της εφημερίδας και του ιδεολογικού χώρου που εκφράζει απέναντι στη γυναίκα και τον αθλητισμό αλλά και την «άποψη» αυτών οι οποίοι ηγούνται και αποφασίζουν γι' αυτόν.

«Οι ολυμπιακοί του Τόκιο θα τελεσθούν τον Οκτώβριο εξ αιτίας των μουσώνων. Η πρότασις των Ρώσων όπως συμπεριληφθούν εις το πρόγραμμα των Ολυμπιακών αγώνων όλα τα αθλήματα των γυναικών απερρίφθη υπό του συνεδρίου με ψήφους 29 έναντι 9. Η Ρωσία ομίλησε περί ανισότητας γυναικών και ανδρών σε σχέση με τον αθλητισμό...»².

Το 1962 και 1963 όταν η εφημερίδα μειώνει την ύλη της (βγαίνει με λιγότερες σελίδες) παραλείπεται η αθλητική στήλη, όταν όμως την αυξάνει (δεκαπέντε σελίδες) η αθλητική στήλη κατέχει την ίδια ποσότητα (1στηλου) και ενίοτε αλλάζει ονομασία. Ενδεικτικά οι ειδήσεις-αναφορές ανέρχονται κατά το 1962 σε τέσσερις και το 1963 σε έξι με ένα άρθρο πραγματική έκπληξη. Από τις τέσσερις αναφορές του 1962 υπάρχει μία της οποίας η κατακλείδα στιγματίζει τον αθλητισμό από το φύλο και τα όρια τα οποία μπορεί να προσεγγίσει.

«Δύο πανελλήνια ρεκόρ γυναικών και ένα κορασίδων επετεύχθησαν χθές κατά την γ' ημέραν των κολυμβητικών αγώνων. Εις την βαθμολογίαν προηγείται ο ΠΑΟ και ακολουθούν ο Ολυμπιακός, Καλαμάκι, Βόλος, ΝΜ Πατρών, Εθνικός Πειραιώς, Σύρου, ΝΟ Χαλκίδος, ΝΟ Βουλιαγμένης, ΝΟ Μυτιλήνης, Ηρακλής, Καλαμάτα. Η άνοδος της αθλητικής κολυμβητικής δραστηριότητας των γυναικών είναι αλματώδης. Αρκεί να μην υπερβούν τα όρια του γυναικείου φύλου»³.

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 16.5.1961, 7^η σελ. αποσπ. από 1/στηλο: «Οι ιστιοπλοϊκοί αγώνες γυναικών».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 21.6.1961, 5^η σελ. αποσπ. από 1/στηλο: «Συνεδρίασε η Ο.Ε.».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 8.9.1962, 7^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Οι κολυμβητικοί».

Το δε 1963 υπάρχει ένα άρθρο μακροσκελές και ανυπόγραφο το οποίο εκπλήσσει τον αναγνώστη σε σχέση με τη στάση της εφημερίδας απέναντι στον αθλητισμό και πιο ειδικά στην κοινωνική ομάδα: γυναικά-αθλήτρια.

Η θετική έκπληξη που καταλαμβάνει τον αναγνώστη με την τοποθέτηση του δημοσιογράφου στην αρχή του άρθρου, την διαδέχεται η επαναφορά στη κοινωνική πραγματικότητα με δύο φράσεις που σκοπό έχουν να περιχαρακωθεί η κοινωνική ομάδα:

«...Εκείνο το οποίον είναι ευκολότερον και προτιμότερον είναι να ιδρυθούν ειδικά σωματεία μόνον δια τον γυναικείον αθλητισμόν...» και «...βέβαια θα πρέπει να ακολουθείται διαφορετικό αθλητικό πρόγραμμα των κοριτσιών μα σκοπό να προστατευθή η αυριανή τους μητρότητα...».

Το άρθρο έχει ως εξής:

«Είναι νομίζομεν καιρός να γίνει κάτι ακόμα σοβαρότερον και αποδοτικόν δια την τόνωσιν του γυναικείου αθλητισμού μας ο οποίος καθυστερεί παρά την υπεράνθρωπον προσπάθειαν που καταβάλλεται... το πρόβλημα είναι δύσκολον και πρέπει να απασχολήσει τους αρμόδιους. Τρεις κατά την γνώμην μας πρέπει να είναι οι κατευθύνσεις. Η μία είναι το σχολείον. Μόνον αυτό μπορεί να καλλιεργήση εις μεγάλην έκτασιν την αγάπη των μαθητριών δια τον γυναικείον αθλητισμόν... Η δευτέρα πρέπει να είναι η διαφώτισις των γονέων. Το σκέλος αυτό του προβλήματος είναι το δυσκολότερον, διότι πολλοί γονείς θεωρούν κακόν να πηγαίνουν τα κορίτσια των εις τα γυμναστήρια όπου έχουν την επιτήρησιν των γυμναστών και γυμναστριών και ελέγχονται. Όμως αυτοί δεν ενοχλούνται όταν τα κορίτσια τους τρέπονται προς άλλας συγκεντρώσεις και κατευθύνσεις όπου οι κίνδυνοι δια την τιμήν της οικογενείας είναι μεγάλοι... Εκείνο το οποίον είναι ευκολότερον και προτιμότερον είναι να ιδρυθούν ειδικά σωματεία μόνον δια τον γυναικείον αθλητισμόν... Είναι λοιπόν αναγκαίον όσοι ενδιαφέρονται για τον γυναικείον αθλητισμόν να βοηθήσουν ώστε να διαφωτισθούν οι γονείς επί του ότι αλλού κινδυνεύει η αρετή και η τιμή των κοριτσιών και όχι εις το γυμναστήριον... και να βεβαιωθούν ότι σφάλουν όταν αντί να κατευθύνουν τις αυριανές μητέρες ελληνίδες εις την σχολικήν άθλησιν αναζητούν τον τρόπο να τις απαλλάξουν με πιστοποιητικά ιατρών, όπως

βεβαιώνουν οι γυμνασταί και οι γυμνάστρια. Βέβαια θα πρέπει να ακολουθείται διαφορετικό αθλητικό πρόγραμμα των κοριτσιών με σκοπό να προστατευθεί η αυριανή τους μητρότητα... τα κορίτσια έχουν ανάγκη της αθλήσεως με μέτρο και τούτο θα πρέπει να το κατανοήσουν και οι γονείς και καθ' επέκτασιν και η κοινωνία»¹.

Οι υπόλοιπες πέντε αναφορές-ειδήσεις είναι του ίδιου περιεχομένου και τυπολογίας, επιγραμματικές και τηλεγραφικές:

«Εις το γυμναστήριον του Εθνικού συνεχίζονται και λήγουν σήμερα οι εαρινοί αγώνες στίβου γυναικών»².

Το 1964 είναι η χρονιά τέλεσης των Ολυμπιακών αγώνων στο Τόκιο. Η «διάθεση» της εφημερίδας δεν αλλάζει. Την αθλητική στήλη την διακατέχει «μεταναστευτική» τάση, όσον αφορά τη σελίδα εμφάνισης, και συνεχής «αλλαγή ταυτότητας» όσον αφορά την ονομασία της. Την πρώτη αναφορά στο γυναικείο αθλητισμό την εντοπίζουμε τον Ιούλιο με την ίδια «τηλεγραφική» ταυτότητα:

Συνεχίζονται και λήγουν σήμερα εις το γυμναστήριον ΑΟ Φιλοθέης οι αρζάμενοι χθές αγώνες στίβου γυναικών...»³.

Οι δύο επόμενες αναφορές είναι ένας συνδυασμός ειδήσεως μετά σχολιασμού και ερωτημάτων τα οποία θέτει ο δημοσιογράφος για τη γυναίκα-αθλήτρια. Τα ερωτηματικά τα οποία τίθενται στο τέλος των ειδήσεων απευθύνονται σε διαφορετικό ερωτώμενο. Η μεν πρώτη απευθύνεται στην ελληνική κοινωνία, η δε δεύτερη στις ίδιες τις γυναίκες-αθλήτριες:

«Η Λερίου εις την δισκοβολίαν και η Βρετάκου εις τον δρόμον 80μ μετ' εμποδίων ανεδείχθησαν νικήτριαι εις την ημερίδα με το Ισραήλ. Και διερωτώμεθα διατί καμία ελληνίς αθλήτρια δεν συμμετέχει εις τους Ολυμπιακούς αγώνας του Τόκιο;

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 20.7.1963, 7^η σελ., 2/σπηλο: «Διατί υστερεί ο γυναικείος αθλητισμός; Η αντίληψις των γονέων το μεγαλύτερον εμπόδιον».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 5.5.1963, 9^η σελ., αποσπ. από 1/σπηλο: «Αγώνες γυναικών».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 19.7.1964, 11^η σελ., αποσπ. από 1/σπηλο: «Αγώνες γυναικών».

Φοβούνται αι οικογένειαι μήπως η ελληνική κοινωνία μετά τον γυρισμόν των κοριτσιών αμφοσβητήσῃ την τιμήν των; Η ελληνική κοινωνία θα πρέπει να στέκεται πιο θαρραλέα απέναντι στην γυναικεία χειραφέτιση...»¹.

και:

«...αξιοσημείωτον γεγονός απέτελεσε η νίκη της αυστραλέζας Φρέντζερ εις τα 100μ ελευθέρως. Η αθλήτρια είχε νικήσει και εις την Μελβούρνη το 1956 και εις την Ρώμην το 1960. Η επίδοσίς της όμως τώρα ήτο καλυτέρα. Αυτό θα πρέπει να απασχολήσει σοβαρώς τας γυναίκας δια να μην λαμβάνουν ουσίας όπου θα τις οδηγούσε να γίνουν άντρες»².

Τα δύο επόμενα έτη 1965,1966 η ύλη της εφημερίδας αυξάνει κατά τρεις σελίδες. Η αθλητική στήλη «μετακινείται» στην 9^η σελίδα, αλλά μπορεί ενίοτε να απαντηθεί και στην 7^η. Η ονομασία της στήλης αποκτά και καινούρια ονομασία εκτός αυτών που έχουν αναφερθεί: «Αθλητικάί επικαιρότητες». Επίσης υιοθετείται ένας νέος τρόπος αποτύπωσης των ανδρικών αθλητικών δρώμενων: η φωτογραφία. Στο υπό εξέταση θέμα: γυναίκα-αθλήτρια, η εφημερίδα ακολουθεί την ίδια ανάλογη ποσοτική παρουσία, με τα προηγούμενα έτη, και με την ιδίου τύπου έκφραση. Ακριβέστερα, οι αναφορές του 1965 ανέρχονται σε έξι ενώ του 1966 σε οκτώ. Το δε 1967, κατά τους πρώτους υπό εξέταση μήνες, δεν ανευρίσκεται καμία είδηση για τα αθλητικά δρώμενα του γυναικείου αθλητισμού. Εκτός των υπολοίπων πέντε επιγραμματικών ελληνικών και μη αναφορών κατά το 1965 του τύπου:

«Εις το γυμναστήριον του ΑΟ Φιλοθέης διεξάγονται σήμερον από της 10 πμ. Αγώνες στίβου δια τας κατηγορίας γυναικών, νεανίδων και κορασίδων αθλητριών»³,

και:

«Κίγκστον: Η ολυμπιονίκης των 100μ. Γουιό Τόνς κατά την διάρκεια διεθνούς μήτιγκ, χθες την εσπέραν ενταύθα, ισοφάρισεν το παγκόσμιο ρεκόρ του δρόμου 100 βαρδών, επιτυχούσα χρόνον 10'' 03»¹,

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 22.9.1964, 7^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο: «Νίκα αθλητριών».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 14.10.1964, 5^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο: «Η Φρέντζερ χαρακτηρίζεται ως φαινόμενο».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 18.4.1965, 9^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο: «Αγώνες γυναικών».

υπάρχει και μία η οποία μας πληροφορεί για γυναικείο θαλάσσιο σκι και μάλιστα σε επίπεδο συλλόγων:

«Εις τον όρμον της Βουλιαγμένης διεξάγονται σήμερον την πρωίαν διασυλλογικοί αγώνες γυναικών θαλασσίου σκι δια το κύπελον Αθηνών»².

Το 1966 μία είδηση από το Λονδίνο μας γνωρίζει ότι υπάρχει ελληνική ομάδα επιτραπέζιας αντισφαίρισης και μάλιστα σε επίπεδο εθνικής αντιπροσώπευσης:

Λονδίνον: Κατά τους διεξαχθέντας σήμερον ενταύθα ατομικούς αγώνες γυναικών εις το Ευρωπαϊκόν πρωτάθλημα επιτραπέζιου αντισφαιρίσεως η Σκριβάνου (Ελλάς) ενίκησε την Βίδινες (Λουξεμβούργο) εις..., η ετέρα ελληνίς αθλήτρια που μετέχει των αγώνων ενικήθη υπό της Ρωσσίδος...»³.

Οι υπόλοιπες επτά ειδήσεις είναι του ίδιου τύπου τηλεγραφικής πληροφόρησης, η οποία μπορεί να συνοδεύεται με την γνωστή κριτική άποψη της εφημερίδας, περί φυσικών ικανοτήτων των γυναικών. Επιγραμματικά:

«Δύο νέαι πανελλήνιοι επιδόσεις κατά τους αγώνες στίβου γυναικών τα «Αανίτεια». Δημιουργός και των δύο η Σασαγάση με 5.65 μ. εις το άλμα εις μήκος, και 12'2 εις τα 100 μ.. Όπως έχουμε αναφέρει είναι αδύνατον γυναικα με φυσιολογικά χαρακτηριστικά να επιδίδεται σε πολλά αθλήματα (μήκος, ύψος, 100μ. 80μ. κ.α.) και μάλιστα με υψηλές επιδόσεις. Οι υπεύθυνοι δεν θα πρέπει να θυσιάζουν την υγεία των γυναικών με σκοπό τα μεγάλα ρεκόρ»⁴.

Αναλύοντας δύο από τις τελευταίες αναφορές του 1965, 1966 από τον ελληνικό και διεθνή χώρο, όσον αφορά την ελληνική παρουσία αθλητριών γυναικών, αντιλαμβανόμαστε ότι ο γυναικείος αθλητισμός στην Ελλάδα είναι «ενεργός» και μάλιστα σε αθλήματα τα οποία «ξεφεύγουν» του συνηθισμένου. Προφανώς η εφημερίδα και ότι αντιπροσωπεύει αυτή: κοινωνικά status και πολιτική ιδεολογία την οδηγούν να αντιλαμβάνεται τον αθλητισμό και δη τον γυναικείο με κλειστό τρόπο. Κατά το 1967, στους πρώτους υπό εξέταση μήνες, δεν υπάρχει καμία αναφορά στην υπό εξέταση κοινωνική ομάδα..

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 20.7.1965, 7η σελ., αποσπ. Από 1/στηλο: «Ισοφαίρισις παγκοσμίῳ ρεκόρ».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 4.7.1965, 11^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Θαλάσσιο σκι».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 19.4.1966, 7^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Ελληνική νίκη».

⁴ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 12.7.1966, 7^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Οι αγώνες γυναικών».

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, 1950-1967, υπό το πρίσμα της ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ.

Μετά την έρευνα στην εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ κατά την περίοδο 1950-1967, διαπιστώσαμε τη βιολογική ανισότητα απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια μέσα από την ουδέτερη και συγχρόνως αρνητική στάση που ακολουθεί η εφημερίδα στη σημειολογία της. Ο αθλητισμός, γενικότερα, όπως απορρέει από την αντιμετώπιση της αθλητικής στήλης (χωροταξική ένταξη, παράληψη, ποσοτική παρουσία, αλλαγή ονομασίας), επιδέχεται μια «περιθωριοποίηση». Η παρουσία των αθλητικών δρωμένων «φαίνεται» ότι δεν ενδιαφέρει το αναγνωστικό κοινό που αντιπροσωπεύει η εφημερίδα. Σε όλη την υπό εξέταση περίοδο, μόλις δύο φωτογραφίες αθλητικού περιεχομένου «κοσμούν» τη στήλη.

Έτσι, υπό το πρίσμα της φιλοσοφικής βιολογικής ανθρωπολογίας, η γυναίκα-αθλήτρια επιδέχεται βιολογικά την προαναφερθείσα αντιμετώπιση: ουδέτερη-αρνητική. Όπως διαφαίνεται, κατά την άποψη της εφημερίδας, ο φυσικός προορισμός της γυναίκας είναι η μητρότητα. Οποιαδήποτε φυσική δραστηριότητα (αθλητισμός), που την θέτει σε «κίνδυνο», επιδέχεται αρνητική κριτική. Η μειωμένη φυσική δυνατότητα της γυναίκας-αθλήτριας, κατά την άποψη της εφημερίδας, η οποία απορρέει από τη βιολογική της λειτουργία, αποδεικνύεται πάντα στην κατακλείδα κάθε αθλητικής είδησης που αναφέρεται σε νέο ρεκόρ ή νέα δραστηριότητα επισημαίνοντας τον μοναδικό προορισμό της: τη μητρότητα! Άλλως, η είδηση αντιμετωπίζεται σημειολογικά, ως ουδέτερα-θετική (λακωνικού τύπου έκφραση), έως ουδέτερα-αρνητική (παράληψη). Ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας-αθλήτριας, σύμφωνα με την πολιτισμική βάση της βιολογίας, είναι ανύπαρκτος¹! Έτσι η «εγώτητα»² της αντιμετωπίζεται ως ουδέτερη στην πολιτισμική συμβολή, εξ αιτίας των μειωμένων φυσικών δυνατοτήτων της.

Πριν εξετάσουμε τη στάση της εφημερίδας από τη σκοπιά της πολιτικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας θεωρούμε απαραίτητο να την «τοποθετήσουμε»

---

¹ Βλ. ανωτ., σσ. 51-4.

² Βλ. ανωτ., σημ. 116.

πολιτικά στον δεξιό, με μια αποκλίνουσα κεντρώα τάση, πολιτικό χώρο που ανήκει. Σίγουρα η πολιτική περίοδος 1950-1967 λόγω της δικομματικής κονιορτοποίησης (μεταπολεμική, μετεμφυλιακή)¹ δεν «αφήνει» να οριστεί με σαφήνεια ο κεντρώος χώρος: κεντρώα τοποθέτηση με αριστερή τάση και κεντρώα τοποθέτηση με δεξιά τάση. Όμως, η συγκεκριμένη εφημερίδα ακολουθεί κατάδηλα μια δεξιά πολιτική, με ελάχιστη αποχρώσα ένδειξη προς το κέντρο. Υπό αυτή την προοπτική, και με τη γνώση ότι ο τύπος είναι το όργανο μέσω του οποίου μια κοινωνία, ένα έθνος, ένας λαός, ένα κόμμα αποτυπώνεται, όπως προείπαμε², διαπιστώνουμε ότι η εφημερίδα «υιοθετεί» απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια τη συντηρητική στάση της δεξιάς πολιτικής ιδεολογίας. Ακολουθεί την ίδια πολιτική της *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ* την οποία εξετάσαμε -συντηρητισμός και καχυποψία από προκαταλήψεις και νοοτροπίες- αλλά εκφράζεται μέσα από την αρνητική-ουδετερότητα και την παράληψη, αγνοώντας την κοινωνική αυτή ομάδα. Ο προορισμός της γυναίκας ταυτίζεται επίσης με τον προσανατολισμό της δεξιάς πολιτικής ιδεολογίας, τη μητρότητα, και αναστέλλει οποιαδήποτε αθλητική δραστηριότητα¹ που θα εμπόδιζε κατά τη γνώμη της την αποστολή αυτή. Η εφημερίδα λοιπόν, «αιωρούμενη» στον δεξιό χώρο στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της κοινής γνώμης αυτήν την περίοδο ακολουθεί πιστά (έτσι όπως αποτυπώνει την είδηση) τη συντηρητική θέση της δεξιάς ιδεολογίας -αποδοκιμασία, ουδετερότητα άρνηση- όσον αφορά τη δραστηριοποίηση της γυναίκας στο χώρο του αθλητισμού.

Υπό το πρίσμα της κοινωνικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ όπως και η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ «τοποθετώντας» τη γυναίκα στο «συμβολικό γεωγραφικό χώρο» του δρόμου, ο γυναικείος αθλητισμός υφίσταται την κριτική αντιμετώπιση των αντιλήψεων του συντηρητικού κεφαλαιοκρατικού-αστικού κοινωνικού status. Περιορίζουν τη γυναίκα στο «γεωγραφικό χώρο του σπιτιού» και την εξετάζουν μόνον σε ανθρωπολογικό και ατομικό επίπεδο. Ορίζουν το φύλο ως δεδομένο της φύσης επηρεασμένοι από τη δυτική σκέψη (sex), και όχι ως gender (κοινωνική δράση-σχέση και

---

¹ Βλ. ανωτ., σημ. 122.

² Βλ. ανωτ., σημ. 120.

πολιτισμικό σύμβολο). Η έρευνά μας (για την περίοδο 1950-1967) έδειξε ότι η εφημερίδα ακολουθεί πιστά για τη γυναίκα-αθλήτρια τις θεωρίες της συντηρητικής αστικής ιδεολογίας. Τα δύο άρθρα του 1963 και 1964, με τις προτάσεις του το ένα και την κατακλείδα του το άλλο, καταδεικνύουν τη ρατσιστική αντιμετώπιση και τη κοινωνική περιθωριοποίηση της γυναίκας αθλήτριας. Ο αθλητισμός γίνεται επικίνδυνος όχι για τον άνθρωπο-γυναίκα αλλά αφ' ενός για την γυναίκα-μητρότητα, αφ' ετέρου για τη γυναίκα-τιμή-οικογένεια υπό τη σεξιστική προοπτική. Έτσι υπό αυτό το πρίσμα υπάρχει μια αποδοκιμασία στη σχέση γυναίκα-αθλητισμός-μητρότητα-οικογενειακή τιμή.

---

¹ Βλ. Α. Παπαρήγα, *ό.π.*, σ. 12.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Μελέτη της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ για τον κεντρικό ιδεολογικό χώρο

Η εφημερίδα ελευθερία εκφράζει «καθαρά» τον κεντρικό ιδεολογικό χώρο. Η ύλη της απεικονίζει έναν πλουραλισμό ως προς τη θεματολογία. Το πολιτικό άρθρο δεν κυριαρχεί σε σημείο που να ασφυκτιά η υπόλοιπη ύλη.(όπως στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ). Ο αναγνώστης πληροφορείται συνοπτικά για τα τεκταινόμενα σε όλους τους χώρους (οικονομικά, κοινωνικά, καλλιτεχνικά, κ.α.) και από όλο τον κόσμο. Τα αθλητικά όμως δρώμενα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό είναι γεγονότα τα οποία, όπως φαίνεται, δεν «αφορούν» την εφημερίδα. Η αθλητική στήλη ως «πρόσφυγας» προσπαθεί να βρει μια θέση 1/στηλου από την 2^η έως και την 6^η σελίδα με διαφορετική ονομασία: *Αθλητική Ελευθερία* ή *Αθλητική Κίνησης* και χωρίς βέβαια να το κατορθώνει πάντα. Ακόμα και στην κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας σε ένα σύνολο οκτώ ή δώδεκα σελίδων η αθλητική στήλη μερικές φορές παραλείπεται.

Η διαγραφείσα και περιρρέουσα στάση της εφημερίδας απέναντι στη γυναίκα είναι «ασαφής και ενίοτε προοδευτική». Τοποθετώντας η εφημερίδα τη γυναίκα έξω από το «γεωγραφικό χώρο» του σπιτιού, απεικονίζει γεγονότα και καταστάσεις εκ των οποίων άλλα την αφορούν και άλλα όχι. Η ομορφιά, η μόδα, τα καλλιτεχνικά και κοινωνικά δρώμενα, το παιδί και τα τεκταινόμενα του σπιτιού είναι αυτά τα οποία την αφορούν και εμφανίζονται σε ανάλογες ή και σε αποκλειστικά δικές της στήλες. Στη γενικότερη αθλητική της τοποθέτηση η εφημερίδα, όπως ανωτέρω περιγράψαμε, είναι και απέναντι στη γυναίκα αδιάφορη. Με πολύ κόπο ανιχνεύσαμε κάποιες τηλεγραφικού τύπου αθλητικές ειδήσεις που την αφορούν και όχι πάντα στην αθλητική στήλη.

Κατά το 1950, η εφημερίδα εμφανίζει μερικές ειδήσεις (έξι τον αριθμό) για τη γυναίκα αθλήτρια, την περίοδο από Μάιο έως και Ιούνιο. Επιλέγει αφ' ενός τη φωτογράφιση των αθλητριών για να απεικονίσει την είδηση αφ' ετέρου τον τηλεγραφικό τύπο ειδήσεων. Όπως:

«Η Ειλίν Τζένσεν είναι η ωραιότερη αθλήτρια που φωτογραφίζεται και η οποία ήρχισε την καριέρα της ως φωτογραφικό μοντέλο και το συνέχισε εις την κολύμβησιν...»¹,

και:

«Από την χθεσινήν έναρξιν των κολυμβητικών αγώνων... Αι κολυμβήτριαι του ΑΟ Παλαιού Φαλήρου... ποζάρουν εις τον φακόν μετά την νίκην τους εις την σκυταλοδρομία 4χ50...»²,

επίσης:

«Σήμερον και ώραν 7 μ.μ. η σχολές ρυθμικής γυμναστικής και μπαλέτου θα δώσουν ετήσιαν επίδειξιν ... Εις την επίδειξιν λαμβάνουν μέρος πολλαί αγγλίδες και αμερικανίδες καθώς και αθλήτριαι άλλων ξένων παροικιών εις την Ελλάδα... θαυμάστε την κορμοστασιά την οποία δίδει ο χορός...»³.

Οι τηλεγραφικού τύπου δε ειδήσεις κατά την τρέχουσα χρονιά ανιχνεύονται με πολύ κόπο στο 1/στηλο της αθλητικής στήλης:

«Από τας δοκιμάς των γυμναστικών επιδείξεων που θα γίνουν εις το Παναθηναϊκόν στάδιον... σπεύσατε να θαυμάσετε την ομορφιά και την πλαστικότητα που δίδει στο σώμα ο αθλητισμός»⁴,

και:

«Εις την Βουδαπέστην συνεχίσθησαν και έληξαν οι αγώνες γυναικείου ευρωπαϊκού πρωταθλήματος μπάσκετ μπωλ..., νικήτρια ανεκυρήχθη η..., η ελληνική ομάδα δεν μπορεί να βγει από τα ελληνικά σύνορα. Ίσως οι αρμόδιοι πρέπει να ανησυχούν»⁵,

επίσης:

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 11.6.1950, 2^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Αστήρ της τηλεόρασεως και της διαφημίσεως τώρα αθλήτρια».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 8.6.1950, 2^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο και φωτ.: «Ενεκαινιάσθη η νέα κολυμβητική περίοδος».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 7.6.1950, 2^η σελ., φωτ. με λεζάντα: «Ο χορός είναι γυμναστική».

⁴ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 2.6.1950, 4^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Αι γυμναστικάί επιδείξεις».

⁵ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 23.6.1950, 2^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Η Ρωσία πρωταθλήτρια Ευρώπης στο Μπάσκετ Μπωλ».

«Γυμναστήριον Εθνικού γυμναστικού συλλόγου: Β' ημέρα περιφερειακών αγώνων γυναικών... δρόμος..., ακοντισμός...,»¹,
και:

«Εις το γυμναστήριον του Εθνικού διεξήχθησαν προχθές οι αγώνες αθλητριών απεκλεισθεισών ορισμένων αθλητριών..., Ωραιότητα εν εμφάνισιν έκαναν η Αδάμ με δύο ικανοποιητικά ρεκόρ και...»².

Στις 18 Ιανουαρίου του 1951 η εφημερίδα ανακοινώνει ότι: «...λόγω του υποβληθέντος υπό της κυβερνήσεως περιορισμού των σελίδων των εφημερίδων η στήλη Αθλητική Ελευθερία θα περιλαμβάνεται μόνον εις το φύλλο εκάστης Παρασκευής...». Βεβαίως με μια πιο επισταμένη ματιά διαπιστώνουμε ότι από τις υπόλοιπες μόνιμες στήλες (κοινωνικά, ελευθεροστομίες, θέατρο, βιβλία, κινηματογράφος, στήλη συνταξιούχου, κ.α.) δεν παραλείπεται σχεδόν καμία. Υπό αυτήν την προοπτική οι αθλητικές ειδήσεις «ασφυκτιούν» στην 2^η ή στη 3^η σελίδα σ' ένα μικρό 1/στηλο. Αυτές δε οι οποίες αναφέρονται στη γυναίκα αθλήτρια είναι ελάχιστες, τηλεγραφικές και εμφανίζονται μόνον κατά τους εαρινούς και καλοκαιρινούς μήνες έτσι:

Την Κυριακήν το πρωί θα γίνει στη Νέα Σμύρνη ο πρώτος εφετινός ανώμαλος δρόμος γυναικών...»³,
και:

«...οι 11^{οι} πανελλήνιοι αγώνες χιονοδρομιών θα γίνουν εις το Βέρμιο ... στους αγώνας συμμετέχουν χιονοδρόμοι των Αθηνών της Θεσσαλονίκης... Η γυναικεία ομάδα της Πιερίας και της Θεσσαλονίκης καθώς επίσης και του Βόλου. Ας τις απολαύσουμε ...»⁴,
επίσης:

«Αύριον εις το Ζηρίνιον γυμναστήριον Κηφισιάς θα διεξαχθή ο δεύτερος αθλητικός διαγωνισμός γυναικών. Αι αθλήτριαι που θα συμμετάσχουν είναι ελάχισται και δεν αξίζουν τον κόπον οι εν λόγω αγώνες»⁵.

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 2.5.1950, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Οι σημερινοί αγώνες γυναικών».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 14.5.1950, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Αγώνες γυναικών».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 19.1.1951, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Ανώμαλος δρόμος γυναικών».

⁴ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 10.2.1951, 2^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο και φωτ. «Οι χιονοδρομίες».

⁵ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 11.4.1951, 2^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Αγώνες γυναικών».

Όμως μέσα σ' αυτήν την ελάχιστη αναφορά στη γυναίκα αθλήτρια ανιχνεύσαμε 2 άρθρα τα οποία θα μπορούσαμε να πούμε τοποθετούνται θετικά και επικριτικά συγχρόνως απέναντι στις συνθήκες που επικρατούν στην χώρα μας για τη γυναίκα και την ενασχόλησή της με τον αθλητισμό. Το πρώτο μάλιστα είναι ενυπόγραφο αλλά ο δημοσιογράφος περιορίζεται μόνον στα αρχικά του ονόματός του, Δ.Λ.Χ.:

«...Μέσα στις άγριες περιοχές και τους ασχημάτιστους δρόμους του χορού και τους δύσβατους δρόμους της χορευτικής μας τέχνης παλεύουν οι καλλιτέχνες μας να ανοίξουν κάποια δίοδο και να δημιουργήσουν κάτι... Μια καλλιτέχνίδα που εργάζεται με ενθουσιασμό και θέλει να δημιουργήσει είναι η κ. Κ. Πράτσικα η οποία έχει κάνει μεγάλη προσπάθεια για να υπερπηδήσει τα εμπόδια ... η πραγματικότητα για την άσκηση των γυναικών στην Ελλάδα είναι αμείλικτη, οι συνθήκες είναι δυσμενείς, τα μέσα πενιχρά και το κλίμα όχι ευνοϊκό...»¹, και:

«...Αριστερά μαθήτριαι παρελαύνουσαι μετά σορτς, δεξιά μαθήτριαι εις χορευτικήν επίδειξιν..., αι σπουδάστριαι της γυμναστικής ακαδημίας εξέπληξαν, αντιθέτως οι 40 χιλιάδες φίλαθλοι που παρευρέθησαν παρηκολούθησαν μίαν παρωδία ανδρών και γυναικών με αγώνας χωρίς οργάνωσιν και στόχον...»².

Κατά το 1952 ενώ πληθαίνουν οι στήλες οι οποίες αναφέρονται στη γυναίκα με αναφορές για τη συμμετοχή της στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στις συναυλίες στα καλλιστεία (ολοσέλιδη αναφορά την 8^η Απριλίου), εν τούτοις, δεν ανιχνεύσαμε ανάμεσα σε αυτές τις στήλες κάτι για την ενασχόληση της γυναίκας με τον αθλητισμό και τα θετικά του αποτελέσματα σ' αυτήν. Πολλές δε φορές η αθλητική στήλη παραλείπεται όταν συμβαίνουν σημαντικά πολιτικά γεγονότα όπως η δίκη των 29 κομμουνιστών για κατασκοπεία ή όταν πρέπει να παρουσιασθεί η μόδα από το Παρίσι και τα καλλιτεχνικά δρώμενα της Νέας Υόρκης!

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 17.4.1951, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Η τέχνη του χορού».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 5.6.1951, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο και φωτ. με λεζάντα: «Αι σχολικαί επιδείξεις εις το Παναθηναϊκόν στάδιον».

Επίσης ανιχνεύουμε έναν περίεργο παραλληλισμό στη στήλη της αθλητικής Ελευθερίας και βρίσκουμε μια διπλή φωτογραφία η οποία μας παρουσιάζει αφ' ενός μεν μια στάρλετ του Χόλλυγουντ η οποία μας ενημερώνει για τα σχέδια της και αφ' ετέρου μια αθλήτρια του καλλιτεχνικού πατινάζ η οποία μας εντυπωσιάζει δια τα αποτελέσματα του αθλητισμού:

«...στη δεξιά πλευρά απεικονίζεται η στάρλετ Νάνσυ Βαλεντίν του Χόλλυγουντ όπου μας ενημερώνει για τα μελλοντικά της σχέδια και στην αριστερή πλευρά απεικονίζεται η Υβόν Σάντζετ πρωταθλήτρια του πατινάζ η οποία μας εκπλήσσει με την χάριν και την ομορφιά της... θαυμάστε και τις δύο...!»¹.

Κατά την διάρκεια του τρέχοντος έτους ανιχνεύσαμε έξι ή επτά συνολικά ειδήσεις για τη γυναίκα αθλήτρια, τηλεγραφικού όμως τύπου. Συγκεκριμένα:

«...Σήμεραν εις τον χώρον της γυμναστικής Ακαδημίας εις τας 10πμ θα διεξαχθή ο ανώμαλος δρόμος αθλητριών...»²,

και:

«Η πρωταθλήτρια Ελλάδος εις την σφαιροβολίαν Φανή Αργυρίου η οποία κατέρριψε την προηγούμενη εβδομάδα το πανελλήνιον ρεκόρ...»³,

επίσης:

«...Χθές το βράδυ συνεχίσθησαν οι αγώνες μπάσκετ γυναικών εις το γήπεδον του Τρίτωνος... Η ομάς του Παλαιού Φαλήρου ανεκηρύχθη νικήτρια...»⁴.

Βρίσκουμε όμως δύο άρθρα τα οποία υπογράφει ο δημοσιογράφος Δ. Καπλάνογλου και έχουν διάθεση κριτικής για την πολιτεία και τις ενέργειές της για την ανάπτυξη του γυναικείου αθλητισμού στη χώρα μας. Έτσι:

«Για πρώτη φορά το κράτος δείχνει ενδιαφέρον για τον αθλητισμό... Αυτές τις τελευταίες ημέρες οι φίλαθλοι είδαν με χαρά πολλούς από τους εκπροσώπους της κυβερνήσεως κοντά τους... Σημειώνομε αυτό το κρατικό

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 8.1.1952, 2^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Η ξεχωριστή ομορφιά δύο γυναικών».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 10.2.1952, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Αθλητισμός».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 10.4.1952, 4^η σελ., φωτ και λεζάντα: «Η σφαιροβολία».

⁴ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 8.5.1951, 4^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο: «Οι χθεσινοί αγώνες μπάσκετ γυναικών».

ενδιαφέρον και ευχόμαστε όπως στο μέλλον οι κυβερνείται αυτής της χώρας να συνεχίσουν να δείχνουν την ιδίαν στοργή δια την αθλούσα ελληνική νεολαία.... Όμως κάποιος θα έπρεπε να ερωτήσει τι συμβαίνει με τον γυναικείον αθλητισμό; Εις ποία χάλια ευρίσκεται; Η ελληνική γυναικεία παρουσία στα παγκόσμια αθλητικά δρώμενα είναι ανύπαρκτος... Η Ελλάς και εις αυτόν τον τομέα θα πρέπει να κατέχη πρωτεύουσα θέσι(sic) στη παγκόσμια αθλητική οικογένεια και οι πολιτεία και η κοινωνία δεν πρέπει να λησμονούν τις υποχρεώσεις τους...»¹,

και:

«...οι εφετινοί αγώνες τένις παρουσίασαν πλουσίαν συμμετοχήν αθλητριών αλλά από άποψι(sic) επιπέδου δεν ικανοποίησαν. ... Οι περισσότερες που πήραν μέρος ήταν από τα Βόρεια προάστια που κατέβηκαν στα κορτς για συμμετοχήν και μόνον. Χωρίς αξίωσιν να διακριθούν και χωρίς φιλοδοξίαν... Έλειψε η αγωνιστική διάθεσις... Το γυναικείον τένις όπως και όλα τα αθλήματα περνάει κρίσιν ή δεν ανεπύχθησαν ποτέ... χειροκροτήσαμε όμως όλοι την πρωταθλήτρια Βίκυ Γεωργαντά και την Θεσσαλονικιά Έλζα Βασιλικού οι οποίες αγωνίσθησαν με πείσμα και επιμονή... Αξίζει να σημειωθεί η νίκη της Λανίτου-Καβουνίδου που έρχεται στο τένις μετά από την μεγάλη δόξα που γνώρισε στον αθλητισμό στίβου ήταν μία ευχάριστη έκπληξι για όλους εμάς..., Διερωτόμεθα όμως: Υπάρχει οργάνωσις εκ μέρους της πολιτείας δια να ασχολούνται με το συγκεκριμένο ευγενές άθλημα όχι μόνον τα Βόρεια προάστια αλλά και οι υπόλοιπες συνοικίες της Αττικής; ... »².

Τα δύο επόμενα έτη, 1953 και 1954, ενώ η εφημερίδα πραγματοποιεί ένα άνοιγμα προς την πολυπληθότητα της ύλης της, εν τούτοις, δεν συμπεριλαμβάνονται σ' αυτήν οι αθλητικές ειδήσεις. Εκτός από την κάθε είδους κοσμική είδηση, λογοτεχνικά έργα σε συνέχειες, ιστορικές στήλες, κ.α., που πλουτίζουν την εφημερίδα η αθλητική στήλη «εμφανίζεται» και

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 7.2.1952, 4^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο: «Ματιές στα σπορ».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 5.6.1952, 3^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο: «Εντυπώσεις από τους πανελλήνιους αγώνες τένις. Τι πρέπει να γίνει δια το μέλλον».

«στριμώχνεται» οπουδήποτε χωράει μέσα στις οκτώ σελίδες της. Πολλές δε φορές αντικαθίσταται από τα υποδορομιακά νέα ή τα αποτελέσματα του... λαχείου. Οφείλουμε δε να ομολογήσουμε ότι τα δύο αυτά έτη η εφημερίδα μας «κούρασε» ψάχνοντας επί ματαίω πολλές φορές να βρούμε την αθλητική είδηση.

Έτσι κατά το 1953 ανιχνεύσαμε έξι ειδήσεις τηλεγραφικού τύπου που αναφέρονται στη γυναίκα αθλήτρια όπως:

«...Με επιτυχίαν διεξήχθησαν χθες εις το γυμναστήριον του Εθνικού τα αγωνίσματα της β' αθλητικής ημερίδας του ΣΕΓΑΣ...»¹,

και:

«...Η εξαιρετική αθλήτρια Κλωνάρη η οποία ασφαλώς εις το προσεχές μέλλον θα καταρρίψη τα ελληνικά ρεκόρ του ύψους και των 80μ. μετ' εμποδίων... Η ιπτάμενη αθλήτρια σε μια θεαματική φωτογραφία...»².

Το δε 1954 εκτός από τις γνωστές τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις όπως:

«...Οι πανελλήνιοι κολυμβητικοί αγώνες γυναικών θα τελεσθούν αύριον και ώραν 2.30 με τα κάτωθι αγωνίσματα...»³,

και:

«...Ηρχισαν χθες εις το κολυμβητήριον Αθηνών οι πανελλήνιοι αγώνες γυναικών... Νεαραί κολυμβήτριαι ποζάρουν εις τον φακόν από την χθεσινήν κολυμβητική ημερίδα...»⁴,

ανιχνεύσαμε δύο άρθρα στην αθλητική στήλη τα οποία προσέλκυσαν το ενδιαφέρον μας. Το πρώτο, το οποίο υπογράφει ο Δ. Καπλάνογλου, αναφέρεται μετά το τέλος της κολυμβητικής περιόδου σε συμβουλευτικές προτάσεις προς την πολιτεία και κάθε υπεύθυνο για την ανάπτυξη της αγωνιστικής γυναικείας κολύμβησης:

«...Αξιόλογον πρόοδον εσημείωσεν η γυναικεία κολύμβησης κατά το 1954..., Η κολυμβητική περίοδος για το 1954 ετελείωσεν... η κολύμβησης είναι

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 9.4.1953, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Οι χθεσινοί αγώνες γυναικών του ΣΕΓΑΣ εις το γυμναστήριον του Εθνικού».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 3.6.1953, 3^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Η ιπτάμενη αθλήτρια».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 15.9.1954, 5^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Κολυμβητικοί αγώνες».

⁴ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 3^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Κολυμβητήριον Αθηνών».

για τις γυναίκες το πρώτο άθλημα και δια τούτο η πολιτεία δεν πρέπει να την αφήσει ανεκμετάλλευτη για ελληνικές νίκες στο εξωτερικό..., Η κολυμβητική ομοσπονδία πρέπει να δημιουργήσει κλειστή πισίνα για να προπονούνται οι γυναίκες οι οποίες είναι ευάλωτες στις καιρικές συνθήκες... η κοινωνία και το κράτος πρέπει να δραστηριοποιηθούν και να προωθήσουν ο κάθε ένας με τον τρόπο του την γυναικεία κολύμβηση...»¹.

Το δεύτερο, το οποίο και αυτό ανιχνεύεται στην αθλητική στήλη, μας εξέπληξε αρνητικά διότι προσδίδει ένα καταστροφικό ρόλο στη γυναίκα ως σύντροφο των αθλητών. Κοινώς κατά την εφημερίδα δια παν άσχημο που συμβαίνει στους άνδρες φταίει η γυναίκα λες και αυτοί είναι άβουλα όντα:

«... Ζητήσατε την γυναίκα και στον στίβο. Τα ειδύλλια αναστατώνουν την Ιταλίαν. Ο έρως κατέστρεψε τη φόρμα του πρωτοπυγμάχου Μίτρι και οδήγησε στην αποτυχία τον ποδηλατοδρόμο Κόπι..., η ιστορία των πρωταθλητών που χάθηκαν για το χατίρι του έρωτα συγκινεί την Ιταλίαν... ο πρώτος επειδή ξεμυαλίστηκε από μίαν «λευκή κυρία» και ο δεύτερος ύστερα από μακροχρόνια απουσία ζήτησε διαζύγιο και επέστρεψε..., η γυναίκα είναι η καταστροφή των αθλητών ... οι αθληταί πρέπει να είναι καλόγεροι και να ευρίσκονται μακριά της αν θέλουν να προπονούνται σκληρά και να επιτυγχάνουν μεγάλες επιδόσεις...»².

Κατά τα δύο επόμενα έτη 1955 και 1956 η αθλητική στήλη παραλείπεται ακόμα και την Πέμπτη που είναι η προγραμματισμένη της ημέρα.. Όσον αφορά την αντιμετώπιση της γυναίκας αθλήτριας θα απαντούσαμε ότι είναι ένα σχεδόν ανύπαρκτο θέμα. Ακόμα και στο παράθεμα της στήλης «τα σπορ στους ξένους στίβους» δεν υπάρχει καμία αναφορά σε γυναίκα που διακρίθηκε σε κάποιο αγώνισμα. Έτσι οι συνολικές τηλεγραφικές αναφορές και στα δύο έτη ανέρχονται σε δέκα τον αριθμό και μάλιστα σε περίοδο (Απρίλιο- Ιούλιο) που υπάρχει μια έντονη αθλητική δραστηριότητα. Έτσι:

---

¹ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 30.9.1954, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Με το τέλος της κολυμβητικής περιόδου...».

²ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 11.9.1954 5^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο, φωτ. και λεζάντα: «Τα ειδύλλια καταστρέφουν τους αθλητάς.»

«...Εις το παναθηναϊκόν στάδιο έγιναν χθες αι επιδείξεις της Γυμναστικής Ακαδημίας..., θαυμάστε τα καλλίγραμμα σώματα των κοριτσιών εξ αιτίας του αθλητισμού...»¹,

και:

«...Οι Αγγλίδες Χόαρ και Ντρέιγκ νικήτριαι της κατηγορίας γυναικών του αυτοκινητιστικού ράλυ... Αι δύο Αγγλίδες οδήγησαν μόνες τους το αυτοκίνητόν των εις τον σκληρόν γύρον της Ελλάδος...και εις επικίνδυνας διαδρομάς αι Αγγλίδαι υπήρξαν θαρραλέες και σκληρές...»²,

επίσης:

«... από τον συναρπαστικόν αγώνα Αμπελοκήπων και Τρίτωνος..., συνεχίζεται και σήμερον το κύπελλον σπορτιγκ ομάδων γυναικών με τον αγώνα ΑΟ Φαλήρου και Δάφνης...»³.

Θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι για δεύτερη φορά η εφημερίδα πραγματοποιεί έναν ανεξήγητο παραλληλισμό κάνοντας φωτο-μοντάζ με δύο φωτογραφίες μέσα στην αθλητική στήλη. Γυναίκες και στις δύο, αθλήτριες στη μια, μοντέλα που διαφημίζουν μηχανές στην άλλη. Πιο συγκεκριμένα:

«Μέγα κοσμικόν γεγονός εις την Αγγλίαν ήτο οι ετήσιοι αγώνες τοξοβολίας εις τους οποίους λαμβάνουν μέρος αι μεγαλύτεραι τοξότριαι του κόσμου Ανωτέρω η Λάουρανς... Παρεμπιπτόντως στα δεξιά θαυμάστε το μοντέλο που λανσάρει τις πιο ελαφριές φωτ. μηχανές από τη Γερμανία...»⁴.

Τρεις ενδεικτικές αναφορές από το 1956 μας επιβεβαιώνουν τη γενικότερη στάση της εφημερίδας απέναντι στα αθλητικά δρώμενα:

«Υπό του ΑΟ Σπόρτιγκ συνεχίζονται αι προετοιμασίαι δια την διοργάνωσιν του μεγάλου τουρνουά μπάσκετ μπωλ μεταξύ γυναικών. Οι αγώνες θα γίνουν τον Ιούλιον και εκτός της καναδικής ομάδος θα συμμετάσχουν και η ΑΟ Αλεξανδρείας...»⁵,

και:

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 6.5.1955, 6^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Αι επιδείξεις της Γυμναστικής Ακαδημίας».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 2.6.1955, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Οι πρώτοι νικηταί του ράλυ της ΕΛΠΑ».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 10.6.1955, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Το μπάσκετ γυναικών».

⁴ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 3.7.1956, 6^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Γυναίκες εν δράση».

⁵ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 27.5.1956, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Διεθνές τουρνουά μπάσκετ γυναικών».

«Από τις θαλάσσιες γυμναστικές επιδείξεις των φοιτητριών της Γυμναστικής. Ακαδημίας αι οποίαι παραθερίζουν εις το Ζούμπερι και μας κατέπληξαν...»¹,

επίσης ανιχνεύσαμε κατά το τρέχον έτος και μία είδηση από το χώρο της ορειβασίας στο εξωτερικό:

«...Η κατάκτησις του Έβερεστ από τον Χίλαρυ και τον σέρπανυ Τένσιγκ είχε συγκινήσει βαθύτατα τον κόσμον ... μία άλλη κατάκτησις της κορυφής από την Γκανές Χιμάλ είχε κινήσει το παγκόσμιο ενδιαφέρον διότι οφείλεται σε γυναίκα Η γαλλίδα ορειβάτιδα Κλώντ Κογκάν πάτησε προχθές μία από τις απάτητες κορυφές του Έβερεστ... Ακολουθεί η αφήγησις της ορειβάτιδος...»².

Το 1957 η εφημερίδα συνεχίζει να δημοσιεύει τη στήλη της αθλητικής ελευθερίας κάθε Πέμπτη αλλά τα αθλητικά νέα τα έχουν αντικαταστήσει τα ιπποδρομικά νέα, οι εκδρομές, τα καινούρια μαγιώ, κ.α.. Εκτός από τις τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις ανιχνεύσαμε μία επισήμανση του καθηγητού Χ. Καμπαντλή ο οποίος με έναυσμα τις ετήσιες γυμναστικές επιδείξεις προτρέπει κορίτσια και αγόρια στην δια βίου άθληση όπως στο εξωτερικό:

«...Δεν αμφιβάλλομε ότι όλοι οι γονείς και η φίλαθλος και φιλογυμναστική αθηναϊκή κοινωνία την οποίαν διακρίνει ένα πολύ σπάνιον γυμναστικόν και αγωνιστικόν αισθητήριον – πολύτιμος προγονική κληρονομία-θα τιμήση και θα κατακλύση το στάδιον... δια να απολαύσει το απaráμιλλο θέαμα το οποίον θα εκτυλιχθεί ενώπιόν της ... των ρωμαλέων και ηλιοψημένων αγοριών και κοριτσιών ... είναι καιρός πλέον να αντλήσωμεν και ημείς οι έλληνες τα διδάγματα εκείνα τα οποία όλη η υφήλιος ακολουθεί δια την άθλησιν και την διάπλασιν των κοριτσιών και των αγοριών για όλη τους τη ζωή όπως την edίδαζαν οι αρχαίοι πρόγονοί μας...»³.

Το δε 1958 εξ αιτίας των εκλογών η στήλη της αθλητικής ελευθερίας παραλείπεται εξ αιτίας των πολιτικών ειδήσεων και επιστρέφει προς το τέλος Μαΐου με σχεδόν το ίδιο άρθρο του Χ. Καμπαντλή που είχε δημοσιευθεί τον

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 26.5.1956, 4^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Γυμναστικά επιδείξεις εις τη θάλασσα».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 3.5.1956, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Μία γυναίκα κατακτά την απάτητη κορυφή».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 1.5.1957, 6^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Αι σχολικά επιδείξεις».

ίδιο μήνα του 1957. Για δε τη γυναίκα αθλήτρια υπάρχει μία και μοναδική είδηση η οποία μάλιστα αναφέρεται σε ελληνίδα η οποία εστέφθη πρωταθλήτρια Ευρώπης:

«...Κατά τηλεγράφημα ληφθέν εκ Γενεύης όπου τελούνται οι αγώνες κυνηγετικού όπλου η δεσποινίς Ολγα Τζαβάρα εξαίρετος σκοπεύτρια έλαβε μίαν λαμπράν νίκην διεθνούς σημασίας... η επιτυχία της ελληνίδος αθλητρίας οφείλεται εις τον ζήλον και την μοναχικήν προετοιμασίαν της...καθώς γνωρίζομεν η ελληνική πολιτεία δεν ενδιαφέρεται δια τα κλασσικού τύπου αθλήματα των γυναικών, όχι δι' αυτά τα οποία χρειάζονται ιδιαίτερες προετοιμασίες...»¹.

Τα δύο επόμενα έτη 1959 και 1960 η εφημερίδα αυξάνει τον αριθμό των σελίδων της και πλουτίζει την κυριακάτικη έκδοσή της. Τα γυναικεία ζητήματα μόδας, συμβουλών ομορφιάς, κοσμικών δραστηριοτήτων, ερωτικών σκανδάλων από όλο τον κόσμο, καλύπτουν ολοσέλιδα αφιερώματα. Ακόμα και για τον τρόπο και τα τσιγάρα που πρέπει να καπνίζει μία γυναίκα υπάρχουν συμβουλές. Με αυτά θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι δεν υπάρχει εκ μέρους της εφημερίδας συντηρητική στάση απέναντι στις δραστηριότητες της γυναίκας αλλά αντιμετώπιση του γυναικείου αθλητισμού ως μη υπάρχοντος. Θα μπορούσε η άθληση να αποτελέσει μέρος της υγείας και της ομορφιάς των γυναικών (όπως στην ΑΥΓΗ) όμως αγνοείται τελείως. Ακόμα και οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Ρώμης καλύπτονται μόνον σε ότι αφορά τη συμμετοχή του διαδόχου στην ιστιοπολοΐα και κάποια συνέντευξη του αρχηγού της ελληνικής αποστολής Σίμιτσεκ για την ελληνική ομάδα στην οποία δεν περιλαμβάνονται οι γυναίκες ούτε σαν αναφορά. Τέλος δεν υπάρχει καμία αναφορά στο παγκόσμιο συνέδριο γυναικών το οποίο έγινε στη Κοπεγχάγη και απ' ότι γνωρίζουμε έγιναν μακροσκελής αναφορές στις θετικές «επιπτώσεις» του αθλητισμού στη σωματική και ψυχική υγεία των γυναικών. Έτσι ενδεικτικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε κάποιες τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις:

---

¹ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 3.7.1958, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η ελληνίς Τζαβάρα πρωταθλήτρια Ευρώπης».

«Εἰς τὴν σημερινὴν κολυμβητικὴ ἡμερίδαν ἡ ὁποία θὰ διεξαχθῇ εἰς τὸ ολυμπιακὸν κολυμβητήριον θὰ λάβουν μέρος νεαραὶ πρωταθλήτριαι τοπικῶν ομάδων.. ἀνωτέρω μία ομάς ἀθλητριῶν...»¹,

καὶ:

«... Ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος θὰ μετὰσχη εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς τῆς Ρώμης εἰς τὴν ἱστιοπλοίαν ...χθες ὁ διάδοχος παρήλασε σηματοφόρος τῆς ἐλληνικῆς ἀποστολῆς...»².

Ἀναφέραμε ἐξ' ἀρχῆς ὅτι ἡ εφημερίδα μας «κούρασε» ἐξ αἰτίας ἀφ' ἐνὸς μεν τῆς παράληψης τῆς ἀθλητικῆς στήλης καὶ ἀφ' ἐτέρου τῆς διαφορετικῆς χωροταξικῆς φιλοξενίας τῆς(3^η, 4^η, 5^η , 6^η σελίδα). Ἐτσι καὶ τὸ 1961 ἡ εφημερίδα παραλείπει τὴν ἀθλητικὴ ἐλευθερία ὡς στήλη γιὰ νὰ ἀνακοινῶσει προγράμματα κινηματογράφων ἢ νὰ δημοσιεύσει μισο-σέλιδες διαφημίσεις, καθὼς καὶ ἀποτελέσματα λαϊκοῦ λαχείου. Ἐνδεικτικὰ :

«...Τὴν Κυριακὴν θὰ διεξαχθῇ ἐπὶ ἀποστάσεως 2000 μ τὸ πρωτάθλημα Ἑλλάδος ἀνωμάλου δρόμου γυναικῶν . Ἡ ἐκκίνησις θὰ δοθῇ ἀπὸ τὸ γυμναστήριον τοῦ ΑΟ Φιλοθέης...»³,

καὶ:

«...Τὴν 15^{ην} Ἀπριλίου θὰ διεξαχθοῦν εἰς τὸ στάδιον ἀγῶνες γυναικῶν. Εἰς τοὺς ἀγῶνας θὰ συμμετάσχουν αἱ δέκα καλύτεραι ἀθλήτριαι τῶν ἐπαρχιῶν αἱ ὁποῖαι θὰ προσκληθοῦν νὰ συμμετάσχουν ...»⁴.

Επίσης:

«Με συμμετοχὴ ἀθλητριῶν ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀρχίζουν σήμερον εἰς τὸ στάδιον... τὸ πρόγραμμα ἔχει ὡς ἐξῆς:... δύο ἐθνικά ρεκόρ προβλέπεται ὅτι θὰ κατερριφθοῦν εἰς τοὺς πανελληνίους ἀγῶνας γυναικῶν ἀπὸ τὴν Σοφία Λερίου εἰς τὴν σφαιροβολίαν καὶ τὴ Στέλλα Μουσοῦρη εἰς τὰ 200μ»⁵,

καὶ:

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 15.7.1959, 4^η σελ., φωτ. καὶ λεζάντα: «Ἡ σημερινὴ κολυμβητικὴ ἡμερίς».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 24.6.1960, 5^η σελ., ἀποσπ. ἀπὸ 1/στήλο: «Ὁ Διάδοχος θὰ μετὰσχη τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 10.3.1961, 4^η σελ., ἀποσπ. ἀπὸ 2/στήλο: «Ἀνώμαλος δρόμος γυναικῶν».

⁴ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 7.4.1961, 5^η σελ., ἀποσπ. ἀπὸ 1/στήλο: «Ἀγῶνες γυναικῶν».

⁵ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 14.7.1962, 4^η σελ., ἀποσπ. ἀπὸ 2/στήλο: «Πανελληνιοὶ ἀγῶνες γυναικῶν».

«Την 28^η και 29^η Ιουλίου θα διεξαχθούν εις το γυμναστήριον της Φιλοθέης οι ετήσιοι αγώνες γυναικών τα Λανίτεια. Οι αγώνες θα είναι νυκτερινοί, και θα διεξαχθούν υπό το φως των προβολέων...»¹.

Το 1963 ανακαλύπτουμε τη δημοσίευση ενός άρθρου του Paolo Glorioso κορυφαίου αθλητικογράφου ο οποίος αφού προβεί σε μία σύγκριση των κοινωνικών δομών Αμερικής και Ευρώπης συνεχίζει με μια ανάλυση της ανάπτυξης του γυναικείου αθλητισμού στις δύο αυτές ηπείρους.

«...Και στις Ην Πολιτείες όπως και στις άλλες πολιτισμένες χώρες το πρ'βλημα της οικογένειας είναι το επίκεντρον των συζητήσεων που αφορούν την κοινωνία...Διέρχεται κρίσι η οικογένεια; Ποιος ή τι πταίει γι αυτό; Μήπως η γυναικεία άνοδος; Στις Ευρωπαϊκές χώρες υπάρχει η τάσι να εξετάζεται η συμπεριφορά του άνδρα. Στις Ην. Πολιτείες συμβαίνει το αντίθετο. Ο άνδρας αισθάνεται να απειλείται... δεν υπάρχει αμφιβολία πως οι αμερικανίδες αποκτούν μεγαλύτερη βαρύτητα στην κοινωνία. Οι κοινωνιολόγοι ανησυχούν. Κατακτούν όλο και περισσότερους τομείς δράσης... ο αθλητισμός είναι ένας από αυτούς ... υπάρχει γιγαντιαία άνοδος του αθλητισμού των γυναικών εις τις Ην. Πολιτείες σε σύγκριση με την Ευρώπη αλλά και πιο πολύ με την πατρίδα μας... βέβαια θα πρέπει να υπάρξη μέτρο και στην άνοδο του γυναικείου αθλητισμού... θα ήταν ανόητο να σταματήση κανείς την χειραφέτησι της γυναίκας αλλά θα ήταν εξ' ίσου ανόητο να αφήσωμε να εξελιχθή με άναρχο τρόπο....» Paolo Glorioso².

Το 1964 η εφημερίδα αυξάνει τις σελίδες της σε οκτώ. Η αθλητική στήλη εμφανίζεται στην 6^η σελίδα. Επίσης είναι η χρονιά τέλεσης των Ολυμπιακών αγώνων στο Τόκιο. Υπάρχουν ολοσέλιδες περιγραφές προετοιμασίας της εθνικής ομάδας, ή της παρέλασής της στο Ιαπωνικό στάδιο αλλά δεν υπάρχει καμία αναφορά για την παντελή απουσία γυναικών στην εθνική ομάδα. Ακόμα και οι διθυραμβικές αναφορές του δημοσιογράφου της εφημερίδας Δ. Καπλάνογλου για τις νίκες των ξένων αθλητριών γυναικών

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 19.7.1962, 5^η σελ., αποσπ. από 1/σπηλο: «Τα Λανίτεια».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 20.4.1963, 5^η σελ., 4/σπηλο: «Η γυναικοκρατία στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το πρόβλημα της οικογένειας. Διαρκώς μεγαλύτερος ο ρόλος των γυναικών».

στους αγώνες δεν επισύρουν κανένα συνειρμό για την παντελή απουσία των ελληνίδων. Ένα άρθρο του ιδίου δημοσιογράφου μάλλον θεωρεί μη ικανοποιητικού επιπέδου της ελληνίδες αθλήτριες για να συμμετάσχουν, αλλά και πάλι δεν διερωτάται γιατί:

«...Οι ολυμπιακοί αγώνες είναι δια τους εκλεκτούς ...ακούω και διαβάζω μερικά απαράδεκτα πράγματα ... η κολυμβητική ομοσπονδία επιμένει ότι πρέπει να σταλή εις το Τόκιο η μικρή κολυμβήτρια Σωτηρίου..., μα το επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού εις την Ελλάδα είναι τόσο χαμηλό που ούτε για τα δικά μας πρωταθλήματα δεν κάνει...»¹.

Επίσης την ίδια χρονιά εγκαινιάζεται μια καινούργια κυριακάτικη στήλη για την γυναίκα με τίτλο: «Η γυναίκα και ο κόσμος της», την οποία υπογράφει η Τασσώ Καββαδία. Η στήλη καλύπτει παντός είδους θέματα (από φεμινιστικά έως συμβουλές ομορφιάς) και μεταξύ των άλλων και τα οφέλη από την άθληση των γυναικών. Με έναυσμα τις δημοτικές εκλογές η υποψήφια κ. Κατσέλη προτείνει μέσω της στήλης την δημιουργία χώρων για την άθλησή των γυναικών:

«...η κ. Κατσέλη προτείνει γυμναστήρια παιδικούς σταθμούς διότι έτσι η γυναίκα θα φροντίσει το σώμα της και θα απελευθερωθεί... θα έχει ψυχική και σωματική υγεία... ίσως οι γυναίκες αν ηγηθούν του αθλητισμού θα επιτύχουν εκεί που οι άνδρες έχουν αποτύχει.... Ας κάνουμε μια στροφή στον τρόπο σκέψεώς μας κατά 45 μοίρες τουλάχιστο... οι δήμοι πρέπει να δημιουργήσουν και γυμναστήρια δια τας γυναίκας. Ο γυναικείος αθλητισμός υστερεί εις την χώραν μας σε σχέση με τις Ευρωπαϊκές χώρες ... τα δημοτικά γυμναστήρια πρέπει να γίνουν τα φυτώρια δια τις αυριανές αθλήτριες...»².

Στην ίδια στήλη φιλοξενείται επιστολή της πανελλήνιας ένωσης γυναικών προς τον υπουργό παιδείας Λουκή Ακρίτα για τα προγράμματα γυμναστικής των σχολείων τα οποία δεν συμπεριλαμβάνουν τα κορίτσια:

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 24.7.1964, 6^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι δια τους εκλεκτούς».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 5.7.1964, 6^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο (τη γυναικεία στήλη): «Ας αλλάξουμε τον τρόπο σκέψης μας».

«...η πανελλήνια ένωση γυναικών απευθύνθηκε εις τον υφυπουργόν παιδείας δια το αίτημά της το οποίον ήτο η διδασκαλία σε αγόρια και κορίτσια του μαθήματος αγωγής του πολίτου , οικιακής οικονομίας και γυμναστικής. Δεν μπορεί την ώρα που τα αγόρια γυμνάζονται τα κορίτσια να μαθαίνουν τρόπον εκμάθησις ραψίματος ενός κομβίου... ο υφυπουργός υποσχέθη να εξετάση τα αιτήματά των...»¹.

Ενώ η στήλη: «η γυναίκα και ο κόσμος της» υπήρξε για μας μια πηγή όπου μπορούσαμε να ανιχνεύσουμε κάποιες σημαντικές τοποθετήσεις για την γυναικεία χειραφέτηση σε πολλούς τομείς, κατά το 1965 η στήλη κατακλύζεται με συνταγές μαγειρικής, συμβουλές ομορφιάς, κοινωνικά νέα κ.α. Δίνεται η εντύπωση ότι ολόκληρη η εφημερίδα αναφέρεται στους άνδρες και μόνον αυτή η κυριακάτικη στήλη ανήκει στις γυναίκες και στα «ενδιαφέροντά τους». Βέβαια οι τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις δεν παραλείπονται. Έτσι:

«...Κατά τους διεξαχθέντας εαρινούς αγώνας στίβου γυναικών πρότευσαν οι κάτωθι αθλήτριαι: 100μ Ρεϊζή... σφαιροβολία Κορνάρου...»², και:

«Οι επιδείξεις στο στάδιο Νους υγιής εν σώματι υγιή «...Τοις κείνων ρήμασι πειθόμενοι οι μαθήτριες εις το Παναθηναϊκόν στάδιον θα επιδείξουν απόψε την σωματική τους υγεία, ευρωστία και ευλυγισία ... τέσσερις χιλιάδες νέοι θα γυμνασθούν και θα χορέψουν λεβέντικους χορούς ... το γενικό πρόσταγμα των κοριτσιών θα έχει η κ. Ειρήνη Παπανικολάου...»³.

Η εφημερίδα δεν παρεκκλίνει τη στάση της και για τα επόμενα δύο χρόνια. Τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις, ανυπαρξία αθλητικής στήλης είναι και πάλι η δημοσιογραφική της στάση απέναντι στον αθλητισμό. Δύο μοναδικές αναφορές που ανακαλύψαμε για το γυναικείο αθλητισμό ήταν μέσα από τη στήλη η γυναίκα και ο κόσμος της:

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 26.7.1964, 8^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο (τη γυναικεία στήλη): «Τα προγράμματα γυμναστικής στα σχολεία».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 18.5.1965, 6^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Οι εαρινοί αγώνες στίβου γυναικών».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 30.5.1965, 4^η σελ., αποσπ. από στήλη 24 Ώρες, φωτ. και λεζάντα: «Τα νιάτα της Αθήνας».

«... Μάχη επικρατήσεως Γυναικείες απαιτήσεις Σε διεθνή κλίμακα ...Τρία είναι τα βασικά βήματα που πραγματοποίησε το Διεθνές Συνέδριο για τα Δικαιώματα της γυναίκας . Έγινε στην Ελβετία με πρόεδρο... Ενεργό συμμετοχή και στον αθλητισμό για την ψυχική και σωματική υγεία...οι απαιτήσεις τους βασίζονται στην ανυπαρξία προγραμμάτων στις χώρες τους για την άθλησή τους... εμπρός αθηναίες απαιτείστε και αθληθείτε...»¹.

Η δεύτερη είδηση από την ίδια στήλη αναφέρεται στις γερμανίδες και τις κατακτήσεις τους σε σχέση με τον αθλητισμό. Η είδηση υπογράφεται από την Τασσώ Καββαδία και χαιρετίζεται με ενθουσιώδη τρόπο:

«...Οι γκραίτχεν παραγκωνίζουν αργά αλλά σταθερά τους αρσενικούς συναδέλφους των σε όλους τους τομείς του δημοσίου κοινωνικού και επαγγελματικού βίου... Μία τελευταία επίτευξη τους είναι και αυξημένη επίδοσή τους στον αθλητισμό... από το 1960-65 η αύξηση των γυναικών στον αθλητισμό υπολογίζεται σε 35% ... κι αν εξέταση κανείς τα επί μέρους αθλήματα ξαφνιάζεται με την συγκριτική ποσοστολογία τους ... Ακόμα και το ποδόσφαιρο το κατ' εξοχήν αυτό ανδρικό παιγνίδι αποκτά μανιώδεις παίκτριες. Οι γυναικείες ομάδες ανταγωνίζονται επαξίως τις ανδρικές στα γερμανικά γήπεδα...»².

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1950-1967, υπό το πρίσμα της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.

Μετά την έρευνα στην εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ κατά την περίοδο 1950-1967, διαπιστώσαμε ότι η γυναίκα «αγνοείται»! Δεν υπάρχει ούτε θετική ούτε αρνητική «πράξη» από μέρους της στα δρώμενα της κοινωνίας. Δεν φαίνεται τουλάχιστον να διεκδικεί κανένα ενεργό ρόλο στα πολιτικά, πολιτιστικά ή κοινωνικά γεγονότα. Από την ύλη και την χωροταξική της δομή η εφημερίδα φαίνεται ότι απευθύνεται μόνον σε άνδρες.

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 3.4.1966, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Γυναικείες απαιτήσεις σε διεθνή κλίμακα».

² ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, 17.4.1966, 8^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο (τη στήλη η γυναίκα και ο κόσμος της): «Οι Εύες στην υφήλιο. Γερμανία».

Όσον αφορά τη στάση της απέναντι στα εν γένει αθλητικά γεγονότα η εφημερίδα δεν φαίνεται να έχει και σε μεγάλη «υπόληψη» τη στήλη. Αγνοείται, παραλείπεται, μετακινείται, συρρικνώνεται, και γενικά η αθλητική είδηση εξαρτάται από την υπόλοιπη ύλη που έχει η εφημερίδα προς καθημερινή «διαχείριση».

Έτσι υπό το πρίσμα της φιλοσοφικής βιολογικής ανθρωπολογίας η γυναίκα-αθλήτρια επιδέχεται βιολογικά την προαναφερθείσα ουδέτερη με αρνητικό ποσοστό αντιμετώπιση. Όπως διαφαίνεται από τον τρόπο που διαχειρίζεται τη γυναικεία είδηση η εφημερίδα προορίζει τη γυναίκα αθλήτρια ή μη, για την «οφθαλμική ψυχαγωγία» των ανδρών αναγνώστών. Στην είδηση, όποτε δίνεται, δεν υπάρχει κατακλείδα που να προσδιορίζει τις βιολογικές δυνατότητες της γυναίκας και έτσι δεν καθορίζεται σαν ανώτερο ή κατώτερο όν από τον άνδρα. Συνεπώς, δεν της δίνεται και κανένας βιολογικός προσδιορισμός, όπως η μητρότητα. Οι τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις αντιμετωπίζονται σημειολογικά, με μια ουδέτερα-θετική στάση εκ μέρους της εφημερίδας έως ουδέτερα-αρνητική όταν παραλείπονται. Ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας-αθλήτριας σύμφωνα με την πολιτισμική βάση της βιολογίας είναι αδιάφορα-ανύπαρκτος¹. Η «εγώτητά»² της αντιμετωπίζεται ως ουδέτερη στην πολιτισμική συμβολή εξ αιτίας της αγνόησης της εκ μέρους της εφημερίδας και όχι εξ αιτίας του καθορισμού των μειωμένων φυσικών δυνατοτήτων της.

Πριν εξετάσουμε τη στάση της εφημερίδας υπό το πρίσμα της πολιτικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας θεωρούμε απαραίτητο να «τοποθετήσουμε» την εφημερίδα στον πολιτικό χώρο που ανήκει. Παρά το ότι, όπως έχουμε προαναφέρει, η συγκεκριμένη χρονική υπό εξέταση περίοδος χαρακτηρίζεται από κονιορτοποιημένο δικομματισμό η συγκεκριμένη εφημερίδα εκφράζει πολιτικά τον κεντρώο πολιτικό χώρο αφήνοντας ίσες αποστάσεις από τα δύο άκρα. Ίσως υπό αυτήν την προοπτική του κεντρώου χώρου θα αναμέναμε μια διαφορετική δραστηριοποίηση της γυναίκας, από αυτήν που εκφράζει ο δεξιός χώρος πολιτική ή μη, η οποία θ' αποτυπωνόταν μέσω της εφημερίδας. Όμως η

---

¹ Βλ. ανωτ., σημ. 51-4.

² Βλ. ανωτ., σημ. 116.

επισταμένη μελέτη της εφημερίδας μας οδήγησε να διαπιστώσουμε την υιοθέτηση εκ μέρους της, της δεξιάς συντηρητικής στάσης, χωρίς όμως αυτή να εκφράζεται με καχυποψία, προκαταλήψεις και νοοτροπίες.

Έτσι φαίνεται να αγνοεί τη κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια μέσα από την παράλειψη και την αρνητική ουδετερότητα. Η εφημερίδα ευρισκόμενη στο κεντρώο πολιτικό χώρο στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της κοινής γνώμης αυτήν την περίοδο ακολουθεί τη στάση της δεξιάς συντηρητικής ιδεολογίας (έτσι όπως αποτυπώνει την είδηση), ουδετερότητα-άρνηση όσον αφορά τη δραστηριοποίηση της γυναίκας στο χώρο του αθλητισμού.

Υπό το πρίσμα της κοινωνικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ τοποθετώντας τη γυναίκα «στο συμβολικό γεωγραφικό χώρο» του δρόμου, ακολουθεί διαφορετική κριτική στάση απ' ότι το δεξιό αστικό status. Ορίζει μεν το φύλο ως δεδομένο της φύσης (sex), αλλά το αποδέχεται και ως gender κοινωνική-δράση σχέση, πολιτισμικό σύμβολο σε κάποιες δραστηριότητες(θέατρο, μουσική, κινηματογράφο, λογοτεχνία, κ.α.), εκτός του αθλητισμού. Δεν αναγνωρίζει όμως τη γυναίκα-αθλήτρια ως ομάδα κοινωνικής δράσης. Όχι ως αποτέλεσμα κοινωνικής και ρατσιστικής περιθωριοποίησης αλλά, ίσως, υπό την έννοια ότι ο αθλητισμός γενικότερα δεν αποτελεί λίθο στο πολιτισμικό κτίσμα. Υπό αυτή την προοπτική η ουδετερότητα μέσω της αγνόησης της είδησης αποτυπώνεται στην εφημερίδα για την κοινωνική ομάδα δράσης γυναίκα-αθλήτρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Μελέτη της εφημερίδας Η ΑΥΓΗ από τον αριστερό ιδεολογικό χώρο

Η εφημερίδα ΑΥΓΗ αρχίζει να εκδίδεται, στην παρούσα υπό εξέταση περίοδο, το 1953 και εκφράζει τον αριστερό ιδεολογικό χώρο. Όμως, όπως διαμορφώνεται η θεματολογική της μορφή, ξεφεύγει από την «στεγνή» πολιτική αρθρογραφία με μια πληθώρα διαφορετικού είδους άρθρων (πολιτιστικά, κοινωνικά, αθλητικά, οικονομικά, κ.α.) και έτσι απευθύνεται σε όλα τα κοινωνικά, πολιτιστικά, οικονομικά και πολιτικά status της ελληνικής κοινωνίας. Η γυναίκα σαν οντότητα και παραγωγική δύναμη αντιμετωπίζεται ισότιμα με τον άνδρα. Ο αριστερός «γεωγραφικός χώρος» έξω από το σπίτι ακολουθεί προοδευτική στάση απέναντι στη γυναίκα σε όποια δραστηριότητα κι αν συμμετέχει. Σε αντίθεση με την εφημερίδα ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ και λιγότερο με την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ το γυναικείο φύλο δεν αποτελεί διακοσμητικό και αναπαραγωγικό στοιχείο «προς τέρψιν και διαιώνισιν». Η γυναίκα παρουσιάζεται ως μια «μοντέρνα προσωπικότης»(sic) η οποία αγωνίζεται για την ειρήνη, την πολιτική ψήφο, τον πολιτισμό, την επιστήμη και διεκδικεί την κοινωνική της αποδοχή σε ότι κι αν δραστηριοποιείται.

Ο αθλητισμός για την αριστερή ιδεολογία είναι ένας χώρος αγωνιστικής άμιλλας και διάκρισης του ανθρώπου, ανεξαρτήτως φύλου και πέρα από τα κοινωνικά και οικονομικά status. Υπό αυτό το πρίσμα η στήλη του αθλητισμού κατέχει χωροταξικά στην εφημερίδα μόνιμη και ξεχωριστή θέση. 2/στηλα, 3/στηλα και ολοσέλιδες κυριακάτικες αφιερώσεις μας ενημερώνουν για τα αθλητικά δρώμενα όχι μόνον της Ελλάδας αλλά και ολόκληρου του κόσμου. Η γυναίκα-αθλήτρια κατέχει ξεχωριστή θέση σ' αυτές τις δημοσιεύσεις. Η πληθώρα των άρθρων που αναφέρονται σ' αυτήν μας δίνει την δυνατότητα επιλογής και αποδελτίωσης. Τα άρθρα βρίσκονται όχι μόνον στην αθλητική στήλη αλλά και στο ολοσέλιδο εβδομαδιαίο αφιέρωμα που κάνει η εφημερίδα: «Γυναίκα-Σπίτι-Παιδί-Δουλειά».

Από την πληθώρα των άρθρων (τριάντα περίπου) που ανιχνεύσαμε κατά το 1953 υπάρχουν δύο τα οποία ξεφεύγουν από την απλή ειδησεογραφική αναφορά του τύπου:

«Η Διεθνής Ομοσπονδία Αθλητισμού ανεγνώρισε μια σειρά από παγκόσμια ρεκόρ που κατερρίφθηκαν το 1952 ή και παλιότερα. Τα νέα επίσημα ρεκόρ είναι: 100 γυράδες Τζάκσον Αυστραλία...»¹, και προβαίνουν σ' ένα συγκρητισμό με το γυναικείο αθλητισμό στο εξωτερικό. Πιο αναλυτικά, στα άρθρα που ακολουθούν, επισημαίνεται η συμμετοχή και η κοινωνική αποδοχή των γυναικών που ασχολούνται με τον αθλητισμό από τις κοινωνίες της Ευρώπης σε σχέση με την Ελλάδα. Το πρώτο ανιχνεύεται στην αθλητική στήλη ενώ το δεύτερο είναι απόσπασμα από 4/σπηλο που έχει θέμα τον εορτασμό της Διεθνούς ημέρας της γυναίκας:

«...Παράλληλα με την επίδοσιν στα καθαρά αθλητικά αγωνίσματα οι ρωσίδες αθλήτριες σημειώνουν επιτυχίες και στο καλλιτεχνικό πατινάζ, ένα από τα ωραιότερα και δυσκολότερα αγωνίσματα, που απαιτεί δεξιοτεχνία και μακρόχρονη εξάσκηση. Στο σπορ υπάρχει παράδοση στις Σοβιετικές Λέμπεντεφ, Πάνσιν και Μπαντίφ... ο αθλητισμός καλλιεργεί το σώμα και την ψυχή σε όλους και ιδιαιτέρως στα κορίτσια. Αυτό καλό θα ήταν να το καταλάβουν όλοι οι κοινωνικοί παράγοντες στην πατρίδα μας και να στρέψουν τα μάτια τους στις ξένες χώρες όπου ο γυναικείος αθλητισμός βρίσκεται σε άνθηση. Η θέσις των γυναικών που ασχολούνται με τον αθλητισμόν προβάλλεται θετικά στην κοινωνίαν σε αντίθεση με την Ελλάδα όπου ο γυναικείος αθλητισμός αγνοείται ή επιδέχεται αρνητικήν κοινωνικήν κριτικήν»², και:

«...οι κατακτήσεις της γυναίκας αλλού και η οικτρή θέσις της εδώ... στη Σοβιετική Ένωση 2 εκατομμύρια γυναίκες παίρνουν μέρος στον αθλητισμό και εκπροσωπούν τη χώρα τους σε διεθνείς συναντήσεις. Υπάρχουν όμως και αυτές οι οποίες ασχολούνται με τον αθλητισμόν για την καλήν σωματικήν υγιείαν τους. Εις την Ελλάδα όχι μόνον δεν έχομε αξιοπρεπή εμφάνισι του γυναικείου αθλητισμού εις το εξωτερικό αλλά και αποτρεπτικές παραινέσεις για την άθληση των γυναικών... »³.

¹ ΑΥΓΗ, 14.2.1953, 2^η σελ., αποσπ. από 2/σπηλο: «Ανεγνώρισθησαν νέα παγκόσμια ρεκόρ στα αγωνίσματα γυναικών».

² ΑΥΓΗ, 25.2.1953, 2^η σελ., 2/σπηλο και φωτ.: «Ένα ωραίο σπορ και μια αισθητική χαρά».

³ ΑΥΓΗ, 11.3.1953, 2^η σελ., αποσπ. από 2/σπηλο με φωτ.: «Διεθνής Ημέρα της Γυναίκας».

Κατά το 1954 η εφημερίδα, με την πληθώρα των άρθρων της για τη γυναίκα, αποτυπώνει την αριστερή ιδεολογική στάση απέναντί της και, δεν την θεωρεί μόνον στυλοβάτη της γενετικής εξέλιξης της κοινωνίας αλλά, και ισότιμο μέλος της εργατικής τάξης με ότι συνεπάγεται αυτό. Έτσι συνεχίζει την πλούσια αναφορά της στις γυναίκες-αθλήτριες του εξωτερικού αλλά και της Ελλάδας μέσω των οποίων επισημαίνεται η εξέλιξη του γυναικείου αθλητισμού στις Ανατολικές χώρες. Εξέλιξη που προωθείται από το ίδιο το κράτος και επιβραβεύεται από τις κοινωνίες:

«Έφθασαν χθές στην Αθήνα οι σοβιετικές αθλήτριες του καλλιτεχνικού πατινάζ επί πάγου που θα πάρουν μέρος στις επιδείξεις. Ο αθλητισμός στη Σοβιετική Ένωση τυγχάνει μια ιδιαίτερης μεταχείρισης(sic) σε σχέση με τη χώρα μας»¹,

και:

Μόσχα: «Χθες στη Σοβιετική Ένωση εορτάσθηκε η καθιερωμένη γιορτή των αθλητριών... μακάρι και στην πατρίδα μας να είχε την ίδια τύχη ο γυναικείος αθλητισμός και την ίδια ανταπόκριση από τους γονείς και την κοινωνία»².

Επίσης:

«... Το επίπεδο των ελληνίδων κολυμβητριών δεν ήταν και το καλύτερο... Οι έλληνες προπονητές θα πρέπει να δεχθούν σεμινάρια από τους Σοβιετικούς σε μαθήματα διδακτικής αγωνιστικής έτσι ώστε και οι ελληνίδες να λαμβάνουν μέρος σε διεθνείς αγώνες και να διακρίνονται... Η γυναικεία κολύμβηση στην χώρα μας δεν τυγχάνει της καλύτερης αντιμετώπισης εκ μέρους της πολιτείας αλλά και της κοινωνίας. Θα πρέπει όλοι να καταλάβουν ότι ο αθλητισμός για την γυναίκα είναι πηγή υγείας και ευεξίας, και τις προετοιμάζει για τον ενεργό τους ρόλο μέσα στη κοινωνία »³.

Τέλος από το πλήθος των άρθρων θα μπορούσαμε να αναφέρουμε το άρθρο του ειδικού Σοβιετικού Λβώφ ο οποίος επισημαίνει τα προβλήματα του

¹ ΑΥΓΗ, 14.7.1954, 2^η σελ., 2/στηλο, φωτ.: «Αθλήτριες του καλλιτεχνικού πατινάζ».

² ΑΥΓΗ 21.7.1954, 3^η σελ. αποσπ. από 2/στηλο: «Γιορτάσθηκε προχθές στην ΕΣΣΔ η ημέρα των αθλητριών. Εορτή της νεότητας, της δυνάμεως και της ομορφιάς».

³ ΑΥΓΗ, 20.8.1954, 4^η σελ., 1/στηλο, και φωτ.: «Οι χθεσινοί κολυμβητικοί αγώνες».

γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα από τεχνικής αγωνιστικής άποψης. Το άρθρο αφού αναφέρεται στους ευρωπαϊκούς αγώνες της Βέρνης και ο λόγος που οι αθλήτριες της Ανατολικής Ευρώπης θα υπερσχύσουν προτείνονται προπονητικές λύσεις για την άνοδο του γυναικείου στίβου στην Ελλάδα. Επισημαίνει ότι: «...το ανθρώπινο δυναμικό υπάρχει αλλά δεν αξιοποιείται με το σωστό τρόπο για καλύτερα αποτελέσματα. Η ελληνική ομοσπονδία στίβου θα πρέπει να δεχθή τις εξειδικευμένες γνώσεις των ρώσων προπονητών...»¹.

Το 1955 η εφημερίδα συρρικνώνει την ύλη της κατά δύο σελίδες, λόγω οικονομικών προβλημάτων όπως ανακοινώνει η ίδια, αλλά τα αφιερώματα στη γυναίκα συνεχίζονται με την ίδια συχνότητα και έκταση. Τα άρθρα για τη γυναίκα αθλήτρια συνεχίζονται με μεγάλη συχνότητα και θεματική ποικιλία. Έτσι, εκτός τα ενημερωτικού τύπου άρθρα:

«Διεξήχθη χθες οι αγώνες Μπάσκετ γυναικών μεταξύ Τρίτωνος-ΑΟ Αμπελοκήπων και Ολυμπιακού-Πανιωνίου. Στην φωτογραφία δύο παίκτριες από τον χθεσινό αγώνα μπάσκετ μεταξύ των γυναικείων ομάδων Τρίτωνος και ΑΟ Αμπελοκήπων διεκδικούν με πείσμα την μπάλα... τον αγώνα κέρδισε...»², υπάρχουν και αυτά της παραίνεσης προς την ελληνική πολιτεία για αναβάθμιση του γυναικείου αθλητισμού:

«...Οι ελληνίδες αθλήτριες δεν στάθηκαν ικανές να αντιμετωπίσουν τις Ουγγαρέζες. Ο γυναικείος αθλητισμός πρέπει να αντιμετωπισθεί με τον αέρα της αναβάθμισης όλων των γυναικείων δραστηριοτήτων έτσι ώστε να μπορεί να σταθή επάξια δίπλα στον ευρωπαϊκό γυναικείο αθλητισμό»³.

Επίσης υπάρχουν κάποια άρθρα που με έναυσμα την είδηση επισημαίνουν τα ευεργετικά αποτελέσματα του αθλητισμού στην υγεία των γυναικών και στην έρευνα της βιολογίας περί των ανθρωπίνων δυνατοτήτων:

«Έληξαν οι Πανελλήνιοι κολυμβητικοί αγώνες γυναικών με θρίαμβο της

¹ ΑΥΓΗ, 1.8.1954, 4^η σελ., 3/στηλο και φωτ.: «Οι αθλήτριες της Ανατολικής Ευρώπης θα κυριαρχήσουν στους αγώνες της Βέρνης».

² ΑΥΓΗ, 8.11.1955, 4^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο και φωτ.: «Οι αγώνες Μπάσκετ γυναικών».

³ ΑΥΓΗ, 26.8.1955, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο, και φωτ.: «Στο Παναθηναϊκό στάδιο σαράντα χιλιάδες φίλαθλοι αποθέωσαν χθες τους αθλητές και τις αθλήτριες της Ουγγαρίας».

κολυμβητικής ομάδας του Ολυμπιακού. Έλαβαν μέρος δώδεκα ομάδες από το κέντρο και την περιφέρεια. Στην φωτογραφία μια ομάδα κολυμβητριών που πήραν μέρος στους αγώνες. Θα πρέπει να γνωρίζουν όλοι ότι ο αθλητισμός προάγει την υγεία της γυναίκας και την προετοιμάζει για την ενεργή συμμετοχή της τόσο στην κοινωνία όσο και στην οικογένεια...»¹,

και:

«...Ποιο είναι το ανώτατο όριο στα άλματα στις ρίψεις και στους δρόμους από τις γυναίκες αθλήτριες; Οι ρεκορντγούμαν βοηθούν την πρόοδο της βιολογικής επιστήμης, η οποία μελετά και συγκρίνει τα όρια του ανθρώπινου οργανισμού, καθώς και τις μυϊκές και οργανικές δυνατότητες, που προκύπτουν από την άθλησιν»².

Στην ίδια χρονιά υπάρχουν δύο άρθρα τα οποία προσέλκυαν την προσοχή μας εξ αιτίας του περιεχομένου τους. Το μεν πρώτο μας πληροφορεί για την ύπαρξη εργατικού-αθλητισμού καθώς και για τις πολιτικές ελευθερίες που υπάρχουν τη συγκεκριμένη περίοδο:

«Στις 9πμ θα δοθή απάντησις εκ μέρους της αστυνομίας, στην ΑΕ Παγκρατίου, αν θα επιτραπή η τέλεσις των ΙΑ΄ Αγώνων Απελευθερώσεως τους οποίους έχει αθλοθετήσει η Αυγή. Τα προηγούμενα έτη υπήρξαν δυσκολίες εκ μέρους της αστυνομίας εξ αιτίας του φορέα που διοργάνωνε τους αγώνες με αποτέλεσμα πολλοί αθλητές που ανήκουν στον αριστερό χώρο να μην συμμετάσχουν για να μην “στιγματισθούν”. Ελπίζουμε ότι και τα Εργατικά Σωματεία θα προτρέψουν τους αθλητές και τις αθλήτριες να συμμετάσχουν. Οι γονείς ας αφήσουν τις νέες να λάβουν μέρος εις τους συγκεκριμένους αγώνες για να τιμήσουν την απελευθέρωσιν...»³.

Από το περιεχόμενο του άρθρου διαπιστώνουμε ότι τα εργατικά σωματεία έχουν οργανωμένα αθλητικά τμήματα μαζικής άθλησης τα οποία έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής σε οργανωμένους αγώνες. Από την τελευταία

¹ ΑΥΓΗ, 20.9.1955, 4^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο και φωτ.: «Η Ζωή και τα Σπορ».

² ΑΥΓΗ, 4.9.1955, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο και φωτ.: «Το φράγμα των αθλητικών ρεκόρ».

³ ΑΥΓΗ, 13.9.1955, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Οι ΙΑ΄ αθλητικοί αγώνες απελευθερώσεως».

προτροπή προς τους γονείς πληροφορούμαστε ότι στα αθλητικά αυτά τμήματα συμμετέχουν και γυναίκες. Η δεύτερη πολιτικού όμως περιεχομένου πληροφορία την οποία αντλούμε από το περιεχόμενο είναι ότι ενώ έχουν περάσει αρκετά χρόνια από το τέλος του εμφυλίου πολέμου υπάρχει μια «ειδική» μεταχείριση και μια καχυποψία απέναντι στις κοινωνικές δραστηριότητες του αριστερού χώρου.

Το δε δεύτερο και τελευταίο άρθρο για το τρέχον έτος τυγχάνει της ιδιαίτερης προσοχής μας λόγω των πληροφοριών που μας δίνει για τη σύνδεση οικονομικών status και αθλητισμού. Διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν αθλήματα όπως τένις, κωπηλασία, ιππασία που ασχολούνται μόνον οικονομικά ευκατάστατες αθλήτριες και αυτό οφείλεται στην μη οικονομική επιχορήγηση από την πολιτεία. Κατά την εφημερίδα λοιπόν ο αθλητισμός στην Ελλάδα είναι και ταξικός:

«...οικονομικοί αλλά και ταξικοί είναι κυρίως οι λόγοι που δεν αναπτύσσεται το ωραίο αυτό σπορ της κωπηλασίας στην πατρίδα μας. Το κράτος δεν επιχορηγεί τα πανάκριβα αυτά σκάφη. Το αποτέλεσμα είναι μόνον οι πλούσιοι και οι πλούσιες αθλήτριες να μπορούν να ασχοληθούν με το συγκεκριμένο αυτό άθλημα. Όπως καταλαβαίνεται στην πατρίδα μας υπάρχουν ακριβά αθλήματα όπως η ιππασία, η κωπηλασία, το τένις όπου δεν μπορούν να συμμετέχουν οι γυναίκες από όλα τα κοινωνικά στρώματα. Ο γυναικείος αθλητισμός στην Ελλάδα, αφού δεν επιλαμβάνεται το κράτος, έχει εκτός από τα κοινωνικά προβλήματα και ταξικά...»¹.

Το πλήθος και η ποικιλία των άρθρων που αναφέρονται στη γυναίκα-αθλήτρια κατά το 1956 μας επιτρέπει να επιλέξουμε μία διαφορετική άποψη έκφρασης της σύγκρισης με άλλες χώρες σε δύο τομείς: αφ' ενός της επιστημονικής κατάρτισης των προπονητικών μεθόδων που εφαρμόζονται και αφ' ετέρου της κοινωνικής και κρατικής αντιμετώπισης για την άμεση

---

¹ ΑΥΓΗ, 2.10.1955, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο. και φωτ.: «Για να προοδεύσει η ελληνική γυναικεία κωπηλασία. Από τους πανελλήνιους κωπηλατικούς αγώνες στη Θεσσαλονίκη. Το πλήρωμα της τετρακώπου Βόλου».

δραστηριοποίηση της γυναίκας στον αθλητισμό. Για την πρώτη περίπτωση ως μοντέλο πρότυπο λαμβάνεται η Ανατολική Ευρώπη:

«Η προπόνησις γυναικών και στο άθλημα των καταδύσεων είναι πλέον γεγονός..., σε μερικές πεισίνες της Αγγλίας οι προπονηταί εφαρμόζουν το σύστημα της Σοβιετικής Ένωσης..., προηγείται προπόνησις στην ξηρά..., τότε στην Ελλάδα θα αρχίσει να “αντιμετωπίζεται σοβαρά” το συγκεκριμένο άθλημα το οποίο προάγει το σώμα σε συνδυασμό με τη θάλασσα; Πότε οι έλληνες προπονηταί θα καταλάβουν ότι το προπονητικό σύστημα των Ανατολικών χωρών και σε αυτό το άθλημα είναι το καλύτερο; ...»¹,

και:

«...οι νέες επαναστατικές μέθοδοι προπονήσεως που εφαρμόζονται σε όλη την Ευρώπη έχουν και στον γυναικείο αθλητισμό εγκαταλειφθή. Η συμμετοχή της γυναίκας σε όλα τα αθλήματα και οι προπονητικές που εφαρμόζονται στην Ανατολική Ευρώπη δεν αγγίζουν καθώς φαίνεται την Ελλάδα. ...Ο γυναικείος αθλητισμός είναι δέσμιος των κοινωνικών αντιλήψεων στην χώρα μας. Υπάρχουν επιτρεπτά και μη αθλήματα, επιτρεπτές και μη προπονητικές. Ο γυναικείος αθλητισμός όπως και ο ανδρικός ευρίσκεται σε πλήρη μαρασμό»².

Όπως διαπιστώνουμε στις κατακλείδες των δύο αυτών άρθρων στηλιτεύεται η μη επιστημονική προπονητική αντιμετώπιση του γυναικείου αθλητισμού στην χώρα μας σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Η Ελλάδα όπως φαίνεται αντιμετωπίζει ερασιτεχνικά και με κάποια επιφύλαξη και αυτή την πλευρά της γυναίκας αθλήτριας.

Επίσης, για την δεύτερη περίπτωση (κοινωνική-κρατική αντιμετώπιση) η εφημερίδα κατά το τρέχον έτος προβαίνει σε σύγκριση του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα με τις Ανατολικές χώρες υπό το πρίσμα αφ' ενός του κράτους και αφ' ετέρου της κοινωνίας:

« Το 1952 κινέζικος αθλητισμός δεν υπήρχε..., στον τόπο μας ελάχιστες γυναίκες επιδίδονται στον αθλητισμό. Εκτός από μίαν τυχαίαν συνάντησιν με

¹ ΑΥΓΗ, 6.7.1956, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο και φωτ.: «Μαθήματα Καταδύσεως Γυναικών».

² ΑΥΓΗ, 5.8.1956, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Νεκρά περίοδος του ελληνικού αθλητισμού».

αθλητή η μη φίλαθλος μπορεί να περάση ολόκληρη τη ζωή της κάνοντας τη γνωριμία της με τον αθλητισμόν μόνον εξ ακοής. Στην Ελλάδα ο αθλητισμός και η γυναίκα δεν συνδέονται όπως στην Κίνα και την Ανατολική Ευρώπη με την υγεία, και την συμμετοχική δραστηριότητα. Εκεί είναι μέρος της καθημερινής ζωής.... Στην Ελλάδα το ζήτημα γυναίκα και άθληση είναι κρατικό (δεν υπάρχει ενδιαφέρον για ανάπτυξη εκ μέρους της πολιτείας), ταξικό (υπάρχουν ιδιαίτερα αθλήματα για την κάθε τάξη) αλλά και κοινωνικό (δεν υπάρχει ενημέρωση για τα θετικά αποτελέσματα του αθλητισμού στην οικογένεια, στο σχολείο, στην εργασία, και αλλού)...»¹, και:

«Η νικήτρια ομάδα γυναικών στους κωπηλατικούς αγώνες του Παλαιού Φαλήρου είναι και πάλι ο ΑΟ Ολυμπιακός... Η συμμετοχή των γυναικών στην άθληση, όποια μορφή κι αν έχει αυτή, απέδειξε (σε άλλες χώρες) ότι προάγει την γυναίκα, την απελευθερώνει, και της δημιουργεί ισόρροπη ψυχική κατάσταση. Στην Ελλάδα οι αναστολές κάποιων κοινωνικών ομάδων είναι εμφανείς γι' αυτή τη γυναικεία δραστηριότητα»².

Στις κατακλείδες των δύο τελευταίων άρθρων εμμέσως επιρρίπτονται ευθύνες στην ίδια την πολιτεία για την μη ενημέρωση των κοινωνικών status, για τα οφέλη της γυναίκας όταν δραστηριοποιείται στον αθλητισμό.

Το 1957 η αθλητική στήλη στην εφημερίδα «φτωχαίνει» σε ποικιλία αλλά όχι σε ποσότητα. Διατηρεί το 3/στηλο, 4/στηλο ή τα κυριακάτικα ολοσέλιδα αφιερώματα αλλά η θεματολογία της περιορίζεται στα «ποδοσφαιρικά δρώμενα» τα οποία συνεπαίρνουν το κοινό. Όμως βρίσκει τρόπο να αναφερθεί στα αθλητικά δρώμενα των γυναικών μέσα από τρεις στήλες που εγκαινιάζει: «Η Γυναίκα- Το Παιδί- Το Σπίτι- Η Δουλειά», «Οι Νέοι μπροστά στη ζωή» και «Αντίπαλοι από τις επαρχίες», στις οποίες υπάρχουν πολλά αφιερώματα στη γυναίκα και στις δραστηριότητές της στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Ειδικά στην πρώτη στήλη φιλοξενούνται άρθρα και συνεντεύξεις ελληνίδων και ξένων επιφανών γυναικών οι οποίες σκιαγραφούν

¹ ΑΥΓΗ, 15.8.1956, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Ο γυναικείος κινέζικος αθλητισμός».

² ΑΥΓΗ, 25.8.1956, 2^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο και φωτ.: «Η νικήτρια ομάδα των κωπηλατικών».

τη θέση της γυναίκας σε όλο σχεδόν τον κόσμο. Οι δε αναφορές τους στη γυναίκα και στην ενασχόλησή της με τον αθλητισμό είναι πάντα θετικές και παραινετικές. Από τη χρονιά αυτή παραθέτουμε ένα από τα πολλά άρθρα-συνεντεύξεις που «φιλοξενούνται» στις στήλες αυτές και εμπεριέχουν κριτικές αντιμετώπισης και αποδοχής για τη γυναίκα-αθλήτρια:

«...στην ΕΣΣΔ υπάρχουν 25 εκατομμύρια γυναίκες που ασχολούνται με τον αθλητισμό...το κοινωνικό μας σύστημα ευνοεί και επιβραβεύει τη συμμετοχή της γυναίκας στην άθληση..., η ισότητα είναι αυτή η οποία θα πρέπει να διεκδικήσει η γυναίκα στην Ελλάδα για να κατακτήσει τη θέση που της αρμόζει παντού..., ο αθλητισμός της προσφέρει υγεία, ζωντάνια, δύναμη, ομορφιά ψυχής και αυτό θα πρέπει να το καταλάβει η ελληνική κοινωνία. Η άθληση σε οποιαδήποτε μορφή της (πρωταθλητισμού ή κοινωνική) είναι η διέξοδος, η δραστηριοποίηση και η παρουσία της γυναίκας δίπλα στον άνδρα...». Εμείς προσυπογράφουμε. (Δημοτ. Σύμβουλος της Μόσχας)¹.

Στη συνέντευξη της που φιλοξενείται στη στήλη «Η Γυναίκα- Το Παιδί- Το Σπίτι- Η Δουλειά», η Δημοτική Σύμβουλος της Μόσχας, όπως διαβάζουμε, παραθέτει εκτός των άλλων και τη θέση που κατέχει η γυναίκα-αθλήτρια στο κοινωνικό σύστημα της Σοβιετικής Ένωσης και προβαίνει σε μια συγκριτική αναφορά με την Ελλάδα. Στο άρθρο παρεμβαίνει και ο δημοσιογράφος ο οποίος επικροτεί και προσυπογράφει τις απόψεις της.

Το 1958 η εφημερίδα, μέσα από την αθλητική στήλη, αναφέρεται λεπτομερώς με άρθρα σε όλα τα διεξαγόμενα γυναικεία αθλήματα. Σε ένα από αυτά, με έναυσμα τους διεξαγόμενους αγώνες στίβου στη Δράμα, επισημαίνεται η αρνητική αντιμετώπιση του επαρχιώτικου γυναικείου αθλητισμού εκ μέρους των τοπικών κοινωνιών, και παροτρύνει τις γυναικείες οργανώσεις για δραστηριοποίηση ενημέρωσης για τα οφέλη από την ενασχόληση των γυναικών με αυτόν.

«...Με την τέλεσιν των αγώνων στην Δράμα και την Πάτρα έγινε μια αρχή προς την κατεύθυνσιν της τονώσεως του επαρχιακού μας γυναικείου

---

¹ ΑΥΓΗ, 9.5.1957, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Η Αλεξάνδρα Τιμοφένιεβα εκθέτει τις εντυπώσεις της για τις γυναίκες».

αθλητισμού. Βέβαιον είναι ότι οι αγώνες αυτοί είχαν θετική απήχηση στις τοπικές κοινωνίες. Είναι όμως επίσης βέβαιον ότι δεν θα επιτευχθεί κανένα σχεδόν θετικό αποτέλεσμα αν δεν δοθεί συνέχεια για την διάδοσιν του γυναικείου αθλητισμού στη επαρχία. Οι γυναικείες οργανώσεις πρέπει να μεριμνήσουν ώστε με την κατάλληλη προπαγάνδα να πεισθούν όλοι για τα οφέλη του αθλητισμού στις γυναίκες...»¹.

Επίσης στην εβδομαδιαία στήλη της γυναίκας: «Η Γυναίκα- Το Παιδί- Το Σπίτι- Η Δουλειά» διαβάζουμε τις απόψεις του γυναικείου τμήματος της ΕΔΑ για τη γυναίκα-αθλήτρια. Αυτό στην έρευνά μας έχει ιδιαίτερη σημασία διότι σκιαγραφείται καθαρά η άποψη του αριστερού χώρου για την κοινωνική αυτή ομάδα. Η ΕΔΑ, αντιλαμβάνεται ως αναγκαία προϋπόθεση τη συμμετοχή της γυναίκας για την ανάπτυξη μιας χώρας. Επίσης, ότι ο βαθμός της κοινωνικής της δραστηριοποίησης, στην οποία συμπεριλαμβάνεται και ο αθλητισμός, εξαρτάται από τις «εσωτερικές» συνθήκες της κοινωνίας που ζει. Ο αθλητισμός κατά την άποψή της πρέπει να παίζει πρωτεύοντα ρόλο στη ζωή της γυναίκας, και παροτρύνει τους ευρύτερους «γεωγραφικούς χώρους» να λειτουργούν θετικά προς αυτή την κατεύθυνση:

«...η ΕΔΑ έχει την γνώμη ότι η ισοτιμία των γυναικών δεν είναι μόνον ζήτημα αποκαταστάσεως δικαιουσύνης αλλά ότι συμμετοχή του μισού πληθυσμού της χώρας σε κάθε δραστηριότητα είναι βασική και αναγκαία προϋπόθεσις για την οικονομικήν, πολιτικήν, οικονομικήν, κοινωνικήν και πολιτιστικήν ανάπτυξιν της Ελλάδος..., η ΕΔΑ περαιτέρω πιστεύει ότι τα γυναικεία ζητήματα, σαν ζητήματα κοινωνικής συμμετοχής, είναι στενά συνδεδεμένα με τις εσωτερικές κοινωνικές συνθήκες μιας χώρας..., ο αθλητισμός ως μέσον διάκρισις(sic) και κοινωνικής συμμετοχής της γυναίκας πρέπει να παίζει πρωτεύοντα ρόλο εις την ζωήν της. Το κράτος, η οικογένεια, το σχολείο, η εργασία πρέπει να παροτρύνει την Ελληνίδα στην άθληση και στον πρωταθλητισμό...»².

¹ ΑΥΓΗ, 22.7.1958, 4^η σελ., 2/στηλο: «Οι αγώνες της Δράμας».

² ΑΥΓΗ, 28.8.1958, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η θέσις της γυναίκας στην οικογένεια, την εργασία και την δημόσια ζωή Οι απόψεις του γυναικείου τμήματος της ΕΔΑ προς το Συνέδριο της Διεθνούς Ενώσεως Γυναικών».

Το 1959 και 1960 η εφημερίδα ακολουθεί την ίδια θεματική στην αθλητική στήλη η οποία εμφανίζεται με δύο τίτλους: Η Ζωή και τα Σπορ, και Η Αθλητική Αυγή. Οι εκτενείς αναφορές στους αγώνες γυναικών σε όλα τα αθλήματα είναι ποσοτικά ισάξια με αυτές των ανδρών. Από την αθλητική στήλη επιλέγουμε τα άρθρα τα οποία με έναυσμα τους περιφερειακούς αγώνες στίβου και κολυμβήσεως αναφέρονται στη μη ανάπτυξη του περιφερειακού επαρχιακού γυναικείου αθλητισμού:

«...Στην Καβάλα συνεχίσθηκαν και έληξαν οι 24^{οι} πανελλήνιοι αγώνες γυναικών. Τα αποτελέσματα ήταν μέτρια. Τις περισσότερες νίκες απέσπασαν οι αθλήτριες του κέντρου. Κάτι πρέπει να γίνει με τον γυναικείο αθλητισμό στην επαρχία. Στην Ανατολική Ευρώπη ο γυναικείος αθλητισμός είναι ανεπτυγμένος σε όλη την επικράτεια των χωρών...Τα γυναικεία σωματεία θα πρέπει να προπαγανδίσουν τα οφέλη από τον αθλητισμό στις γυναίκες. Και οι γονείς και η κοινωνία να πεισθή γι αυτό»¹,
και:

«...δυστυχώς τίποτα δεν γίνεται για την όσο είναι δυνατόν διάδοση της ελληνικής κολυμβήσεως μεταξύ της νεολαίας και ιδιαίτερα των κοριτσιών. Το γεγονός ότι τα τελευταία δέκα χρόνια η Ρουμπέν είναι αήττητη στα γυναικεία αγωνίσματα είναι ενδεικτικό για τη μη έκτασι της ανανεώσεως του γυναικείου υγρού στίβου...Θα πρέπει να γίνει μιας μεγάλης εκτάσεως προπαγανδιστική εκστρατεία υπέρ του ωραίου αυτού αθλήματος και στην επαρχία έτσι ώστε περισσότερες γυναίκες να ασχοληθούν και να αναδειχθούν...»².

Επίσης εμπεριέχοντας τον ίδιο προβληματισμό, (περί ανάπτυξης του επαρχιακού γυναικείου αθλητισμού), δημοσιεύεται και προσυπογράφεται από τον υπεύθυνο της αθλητικής στήλης Θ. Μαργαρίτη η άποψη, για το πώς βλέπουν οι ξένοι προπονητές τον ελληνικό αθλητισμό, του Σουηδού προπονητή στίβου Μέλμπεργκ ο οποίος ζει στην Ελλάδα:

«...η συμμετοχή των γυναικών είναι ενθαρρυντική για το μέλλον Αυτό οφείλεται ότι και στην Ελλάδα άρχισαν εκδηλώσεις μαζικής αθλητικής

¹ ΑΥΓΗ. 4.8.1959, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Οι πανελλήνιοι αγώνες γυναικών».

² ΑΥΓΗ. 2.8.1959, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Η ελληνική κολυμβήσις».

επιδόσεως και στο γυναικείο αθλητισμό . Το έμφυχο υλικό συνεχώς αυξάνει... πρέπει όμως να επεκταθή πέραν του Πειραιά και της Πάτρας. Να σταματήσει ο υδροκεφαλισμός της επαρχίας ο οποίος θέλει την γυναίκα να μην ασχολείται με τον αθλητισμό...» Τελειώνοντας ο κ. Μέλμπεργκ είπε: «...ότι είναι επιβεβλημένη η προπαγάνδα για τον γυναικείο αθλητισμό...». Εμείς προσυπογράφουμε. Θ. Μαργαρίτης¹

Τα δύο επόμενα άρθρα το πρώτο του 1959 και το δεύτερο του 1960 για τη γυναίκα-αθλήτρια ανιχνεύονται και αποσπώνται στην ολοσέλιδη στήλη της γυναίκας: «*Η Γυναίκα- Το Παιδί- Το Σπίτι- Η Δουλειά*». Είναι από δύο συνέδρια το πρώτο της Λυών και το δεύτερο της Κοπεγχάγης τα οποία είναι αφιερωμένα το μεν πρώτο στην ιατρική διάσταση και άποψη των αθλητιών για το γυναικείο αθλητισμό, το δε δεύτερο στην πολιτική και κοινωνική ισοτιμία της γυναίκας όπου συμπεριλαμβάνεται και η αθλητική δραστηριότητα. Όπως διαπιστώνουμε ο αθλητισμός κατέχει ιδιαίτερη θέση στη ζωή της γυναίκας, υπό το πρίσμα των επιστημόνων, και γίνεται σημείο επισήμανσης και αναφοράς στις διεθνείς συναντήσεις. Η στάση της εφημερίδας είναι ότι προσυπογράφει και τα δύο άρθρα επικροτώντας την άποψη των επιστημόνων για την ανάγκη άθλησης της γυναίκας:

«Οι γνωστότεροι αθλητίες της Ευρώπης συγκεντρώθηκαν την περασμένη εβδομάδα στη Λυών για να εξετάσουν ένα θέμα που προκαλεί πάντα ζωηρότατο ενδιαφέρον: τα γυναικεία σπορ. Υπάρχουν πολλοί ακόμα που πιστεύουν ότι οι ζωηρές ασκήσεις δεν είναι ωφέλιμες για τον γυναικείο οργανισμό. Σύμφωνα με τις απόψεις των η μορφολογία της γυναίκας δεν ευνοεί μία έντονη σωματική δραστηριότητα... Οι οπαδοί των γυναικείων σπορ υπογραμμίζουν τα αναμφισβήτητα πλεονεκτήματα που η σύγχρονη γυναίκα απέκτησε κάνοντας σπορ. Τα σώματα των γυναικών που κάνουν σπορ είναι πιο νεανικά και γερνούν πολύ αργότερα από τα σώματα εκείνων που περιορίζονται στα παιδιά... Τόσο όμως οι οπαδοί όσο και οι αντιτιθέμενοι στον γυναικείο αθλητισμό συμφωνούν ότι μια κάποια άσκηση είναι αναγκαία για το γυναικείο

---

¹ ΑΥΓΗ, 9.9.1959, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Πως βλέπει ο Σουηδός προπονητής κ. Μέλμπεργκ τον ελληνικό αθλητισμό».

σώμα είτε στα πλαίσια του πρωταθλητισμού είτε στα πλαίσια της γενικότερης υγιεινής, διαίτας και καθαριότητας... Τα ερωτήματα και οι απαντήσεις των αθλητιάτρων συγκεντρώθηκαν στα γενικά προβλήματα που παρουσιάζουν τα σπορ για την γυναίκα: Οι γυναίκες είναι σωματικά ίσες προς τους άνδρες; Σε ότι αφορά τον αθλητισμό, ασφαλώς όχι... Αποτελεί ο αθλητισμός κίνδυνο εξανδρισμού των γυναικών; Κατά τους ειδικούς δεν μπαίνει τέτοιο ζήτημα... Ποιά αθλήματα πρέπει να αποφεύγει η γυναίκα; Πρώτα-πρώτα κάθε έντονη προσπάθεια κατά τη διάρκεια της ήβης... Ποια σπορ ενδείκνυνται για τις γυναίκες; Τα σπορ είναι επικίνδυνα ορισμένες ημέρες του μηνός; Πολλές εσφαλμένες ιδέες επικρατούν για το ζήτημα αυτό... Ο αθλητισμός έχει επίδραση στον τοκετό; Για το ζήτημα αυτό υπάρχουν οι πιο αντιφατικές απόψεις... Θα πρέπει να κάνει σπορ η γυναίκα την περίοδο της εγκυμοσύνης;... Έως ποια ηλικία μπορεί μια γυναίκα να κάνει σπορ; Η απάντηση είναι απλή: Όσο έχει διάθεση και κουράγιο... Τα συμπεράσματα του συνεδρίου τα οποία προσυπογράφει και η εφημερίδα είναι ότι: Η γυναίκα επιβάλλεται να αθλείται καθημερινά ή τουλάχιστον τρεις φορές την εβδομάδα για όλη της ζωή. Έτσι επιτυγχάνεται η σωματική της υγεία και η ψυχική της ισορροπία»¹, και:

«...η ισοτιμία της γυναίκας πρέπει να εκδηλώνεται στην πράξη και όχι με την νομοθεσία και μόνο. Η γυναίκα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ισότιμο βιολογικά και διανοητικά όν σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής... η άθληση είναι μια δραστηριότητα άκρως απαραίτητη για την σωματική και ψυχική υγεία της γυναίκας. Σε πολλές όμως χώρες η άθλησις των γυναικών αποτελεί αντικείμενο αρνητικής κοινωνικής κριτικής και ενδείκνυται μόνον για τους άνδρες. Το συμπέρασμα του συνεδρίου το οποίο ασπάζεται και η εφημερίδα ως προς τον τομέα αυτό είναι, ότι και ο χώρος αυτός πρέπει δυναμικά να κατακτηθεί από τις γυναίκες και να πάρουν το μερίδιο που τους αναλογεί»².

¹ ΑΥΓΗ, 13.8.1959, 4^η σελ. 4/στήλο: «Τα σπορ και η γυναίκα: Στον αθλητισμόν οφείλουν οι κοπέλλες την ομορφιά τους. Τα συμπεράσματα του συνεδρίου της Λυών».

² ΑΥΓΗ, 23.6.1960, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Μία διάλεξις ενδιαφέρουσα: Η Γυναίκαia συγκέντρωσις της Κοπεγχάγης».

Το 1961 η εφημερίδα εμφανίζεται καθημερινά με 4/στηλη αθλητική ενημέρωση και ολοσέλιδη κυριακάτικη. Τα αθλητικά δρώμενα ανδρών και γυναικών έχουν κυρίαρχη θέση. Η είδηση ακολουθείται συνήθως από κρίση και τοποθέτηση της εφημερίδας απέναντι στο γεγονός. Η στάση της απέναντι στην ελληνίδα γυναίκα-αθλήτρια συνεχίζει να είναι συγκριτική και προτρεπτική με άλλες χώρες, όπου ο γυναικείος αθλητισμός σημειώνει ραγδαία άνοδο:

«Η πρόοδος του αθλητισμού στην Νέα Κίνα ακολουθεί τους εξαιρετικά γρήγορους ρυθμούς της προόδου που σημειώνεται σε όλους τους τομείς... Σε πιο επίπεδο βρίσκεται ο κινέζικος αθλητισμός απαντά ο Γάλλος δημοσιογράφος Ζαν Μορώ από το Πεκίνο... Ο κινέζικος γυναικείος αθλητισμός βρίσκεται σε πλήρη άνοδο από το 1957 και μας εντυπωσιάζει με τα αποτελέσματά του... Η πρόοδος του γυναικείου αθλητισμού σε μια χώρα όπου πριν από 40-50 χρόνια έβαζαν τα πόδια τους σε καλούπια για να μην μεγαλώσουν και στην οποία πριν από ακόμα δέκα χρόνια προκαλούσε σκάνδαλο η εμφάνιση κοριτσιών με γυμνά μπράτσα μας κάνει να απορούμε πως στην Ελλάδα που η κοινωνία δεν πέρασε ποτέ τέτοια κρίση ο γυναικείος αθλητισμός είναι τόσο πίσω και όπως φαίνεται ούτε η πολιτεία αλλά ούτε και η κοινωνία έχουν διάθεση να προωθήσουν»¹, και:

«Μόσχα Φεβρουάριος: Η Μάγια ... είναι σήμερα η μεγαλύτερη χορεύτρια των Μπολσόι .... Ο αθλητισμός στη Σοβιετική Ένωση διανθίζει σε όλες της εκφράσεις του... Στην Ελλάδα δύο σχολές χορού που υπάρχουν είναι ιδιωτικών συμφερόντων. Γιατί το κράτος δεν ενθαρρύνει την δημιουργία σχολών χορού έτσι ώστε και τα φτωχά κορίτσια να μπορούν να ασχοληθούν με το άθλημα αυτό. Δεν μπορεί να υπάρχουν αθλήματα στα οποία να διακρίνεται η ταξική διαφορά. Δεν μπορεί ο αθλητισμός στην Ελλάδα να διακρίνει φτωχούς και πλούσιους»².

¹ ΑΥΓΗ, 12.2.1961, 7^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Το μεγάλο άλμα του κινέζικου αθλητισμού».

² ΑΥΓΗ, 22.2.1961, 7^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο και φωτ: «Μάγια Πλισέτσκαγια: η μεγαλύτερη χορεύτρια του κόσμου».

Τα δύο επόμενα άρθρα προέρχονται από αποσπάσματα δημοσιεύσεων για την ημέρα της γυναίκας και τους αγώνες για την καταξίωσή της. Συγκεκριμένα στο πρώτο η σελίδα αναφέρεται στην ελληνίδα αγωνίστρια και τους αγώνες της σε καιρό πολέμου και ειρήνης. Για τον τομέα του αθλητισμού η δημοσιογράφος προτρέπει τις γυναίκες με την στάση τους να πείσουν για τα οφέλη που αποκομίζουν από την ενασχόλησή τους με τον αθλητισμό:

«...Πέρα από την τριπλή καταπίεση που υφίσταται η γυναίκα όσον αφορά τις δραστηριότητές της και τις επιλογές της θα πρέπει η ίδια να εξοστρακίσει τις αδυναμίες της τη μοιρολατρία την αδράνεια, και να απαιτήσει το μερίδιό της στα αθλητικά δρώμενα. Η αθλήτρια θα πρέπει η ίδια να πείσει τον κοινωνικό και οικογενειακό της περίγυρο για τα οφέλη που έχει από την ενασχόλησή της με τον αθλητισμό στην οποιαδήποτε μορφή του...»¹.

Το δεύτερο άρθρο δημοσιεύεται στη στήλη της γυναίκας με έναυσμα ένα ταξίδι της Νίνας Σκανδάλη, προέδρου της Ένωσης Αριστερών Γυναικών, στη Σοβιετική Ένωση. Η πρόεδρος, έτσι όπως διαβάζουμε, αισθάνεται στη χώρα αυτή λες και βρίσκεσαι σε «καθεστώς γυναικοκρατίας». Για την ενασχόληση της γυναίκας με τον αθλητισμό αναφέρει:

«Εντυπώσεις από ένα ταξίδι της Νίνας Σκανδάλη... Παντού οι γυναίκες στη Σοβιετική Ένωση ασχολούνται με τον αθλητισμό. Πέρα από τα δύο εκατομμύρια που αθλούνται σε επίπεδο πρωταθλητισμού τα εργατικά σωματεία έχουν τις δικές τους αθλητικές γυναικείες ομάδες. Έτσι οι γυναίκες στον ελεύθερο χρόνο τους φροντίζουν τη σωματική και ψυχική υγεία τους»².

Το 1962 η εφημερίδα συνεχίζει την ίδια πολιτική ποιότητας, ποσότητας και χωροταξίας των ειδήσεων για τη γυναίκα-αθλήτρια. Οι ειδήσεις ανάλογα με το περιεχόμενό τους βρίσκονται είτε στην αθλητική στήλη (4^η ή 5^η σελ.), είτε στη σελίδα της γυναίκας (7^η σελ.), είτε στις πολιτιστικές επιστημονικές ειδήσεις (2^η σελ.). Έτσι υπάρχουν οι απλές ενημερωτικές ειδήσεις για το πρόγραμμα των αθλητριών στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (4^η σελ.), η είδηση που μετατρέπεται σε άρθρο συγκρίνοντας τη θέση της γυναίκας-αθλήτριας

¹ ΑΥΓΗ, 8.3.1961, 2^η σελ., 2/στήλο: «Διεθνής ημέρα της γυναίκας».

² ΑΥΓΗ, 25.8.1961, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Εντυπώσεις από ένα ταξίδι της Νίνας Σκανδάλη».

μεταξύ της ξένης χώρας και της Ελλάδας (7^η σελ.), καθώς και οι πρωτο-εμφανιζόμενες ειδήσεις για τις ανακαλύψεις της επιστήμης (βιολογίας, ιατρικής) που προέρχονται από την άθληση των γυναικών (2^η σελ.). Αναφέρουμε αντιπροσωπευτικά δείγματα αυτών των ειδήσεων, και ειδήσεων-άρθρων:

«Η άνθησι του γυναικείου αθλητισμού. Πόσον μας χαροποίησαν τα δύο ρεκόρ τα οποία κατερρίφθησαν χθες στο Στάδιον. Ο αθλητικός σύλλογος του Ολυμπιακού προηγείται στην βαθμολογία... Η Κοντώση κατέρριψε τον ρεκόρ των 100μ. και η Κατσικαδέλη των 800μ... Αύριο ολοκληρώνονται οι αγώνες με τα ακόλουθα αγωνίσματα...»¹,

επίσης:

«Οι Βρετανικές αρχές προ ημερών απεφάσισαν την ίδρυση ειδικών ομάδων ναυαγοσωστριών... Η Ελλάδα θα έπρεπε να ιδρύσει μια παρόμοια ομάδα η οποία θα βοηθούσε τους καλοκαιρινούς μήνες όπου συμβαίνουν τόσοι πνιγμοί. Η ομάδα πρέπει να είναι ειδικά εκπαιδευμένη και κατά προτίμηση να προέρχεται από αθλήτριες της αγωνιστικής κολύμβησης...»².

Τέλος αναφέρουμε το πρωτο-εμφανιζόμενο τύπου άρθρο: «γυναίκα-αθλήτρια επιστημονικές ανακαλύψεις» το οποίο φιλοξενείται σε ιδιαίτερη στήλη στη 2^η σελίδα και υπογράφεται από τον αθλητικογράφο Τάσο Μιχαηλίδη

«...μήπως με την σημερινή εξέλιξι του αθλητισμού ο αθλητής και η αθλήτρια δεν εκπληρώνει μια κοινωνική αποστολή; Βοηθά την επιστήμη με τις δυνατότητες που δίνει για έρευνες σχετικά με τα όρια της αποδόσεως του ανθρώπινου οργανισμού. Ο Γερμανός καθηγητής Ράχελ παρακολουθώντας γυναίκες και άνδρες να αθλούνται ανέτρεψε τον μύθο της διογκωμένης καρδιάς... Ο αθλητισμός δικαιώνει την ύπαρξί του με τον τεράστιον προπαγανδιστικό ρόλο που παίζει στην νεολαία, που στην επιθυμία της να μιμηθή τα ινδάλματά της ακολουθεί το δρόμο που οδηγεί στα γυμναστήρια. Στην σωματική και ψυχική δηλαδή υγεία...» Τ. Μιχαηλίδης³.

¹ ΑΥΓΗ, 9.8.1962, 5^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο και φωτ.: «Δύο νέα ρεκόρ στους αγώνες γυναικών».

² ΑΥΓΗ, 2.6.1962, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο και φωτ.: «Αγγλίδες εκπαιδεύονται ως ναυαγοσώστες».

³ ΑΥΓΗ, 8.7.1962, 2^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Ένα επίκαιρο θέμα».

Από το 1963 η εφημερίδα αρχίζει και παραχωρεί το μεγαλύτερο μέρος της αθλητικής στήλης στο ποδόσφαιρο. Η καινούρια ονομασία της στήλης ανταποκρίνεται εν μέρει και στο περιεχόμενό της: «Η Αυγή στους στίβους και στα γήπεδα». Τα αθλητικά άρθρα-ειδήσεις συνεχίζει να υπογράφει ο δημοσιογράφος Τ. Μιχαηλίδης, ο οποίος στηλιτεύει συνεχώς την ανυπαρξία και κακή κατάσταση του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα. Ενδεικτικά:

«Ανύπαρκτος ο γυναικείος αθλητισμός στην πατρίδα μας. Οι ΚΗ΄ αγώνες στίβου που έγιναν χθες στο στάδιον..., έδειξαν για μια ακόμα φορά την ανυπαρξία του γυναικείου αθλητισμού μας. Πενιχρή συμμετοχή, μετριότατες οι επιδόσεις και γενικά καμία ένδειξις για μελλοντική ανάπτυξίς του. Θλιβερό το θέαμα και αποκαρδιωτικό που το επέτεινε η απουσία των φιλάθλων. Πραγματικά είναι ζήτημα αν παρακολούθησαν τους αγώνες περισσότεροι από 300 φίλαθλοι. Πρέπει να ερωτήσωμεν την κοινωνία γιατί δεν συμμετέχει όπως στους αγώνες των ανδρών; Γιατί δεν ενθαρρύνει τις γυναίκες να αθλούνται; Γιατί οι προπονητές δεν εφαρμόζουν τους τρόπους προπόνησις που εφαρμόζονται στις ξένες χώρες για να εξελιχθεί και να αναπτυχθεί ο γυναικείος αθλητισμός;»¹.

Ένα άλλο άρθρο στην ίδια χρονιά το οποίο αναφέρεται στη γυναίκα-αθλήτρια και εκφράζει την άποψη της εφημερίδας για την κοινωνική αυτή ομάδα γράφεται με αφορμή την ημέρα της γυναίκας. Το άρθρο αφού κάνει μια εισαγωγή για την ιστορία του παγκόσμιου γυναικείου κινήματος και τους στόχους που αυτό έβαλε το 1857 και το 1910 στη συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης, συνεχίζει αναφερόμενο γενικά στη θέση της γυναίκας στην Ελλάδα και μας πληροφορεί ότι ο γυναικείος ενεργός πληθυσμός ανέρχεται στο 33 τοις εκατό. Στη συνέχεια εξετάζει τα προβλήματα των ελληνίδων κατά επάγγελμα και κατά κοινωνική κατηγορία. Έτσι στο επόμενο φύλο της 8^{ης} Μαρτίου σε συνέχεια αναφέρεται στην κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια στην Ελλάδα:

---

¹ ΑΥΓΗ, 30.7.1963, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στήλη: «Οι ΚΗ΄ πανελλήνιοι αγώνες στίβου γυναικών».

«...πολύ μικρό ποσοστό της χώρας μας ασχολείται με τον αθλητισμό. Η παρουσία μας σε διεθνείς συναντήσεις είναι ανύπαρκτη. Η οικογένεια και γενικότερα η κοινωνία αντιμετωπίζει καχύποπτα την ενασχόληση της γυναίκας με τον αθλητισμό. Θεωρούν ότι βλάπτεται η μητρότητα η οποία κατά τη γνώμη τους είναι ο μοναδικός προορισμός της γυναίκας και θίγεται η ηθική τιμή της οικογένειας. Θα πρέπει όλοι κάποια στιγμή να καταλάβουν τα οφέλη που έχει η γυναίκα όταν αθλείται. Η πολιτεία θα πρέπει να κάνει μία εκστρατεία ενημέρωσης για το σκοπό αυτό»¹.

Κατά το 1964 η εφημερίδα εξ αιτίας των πολιτικών εξελίξεων (εκλογές, δολοφονία Λαμπράκη) αλλάζει «μορφή» και ακολουθεί μια πιο αυστηρή επιλογή στα άρθρα τα οποία είναι πια περισσότερο πολιτικά. Υπό αυτές τις συνθήκες η αθλητική στήλη καθώς και άλλες οι οποίες αναφέρονται στις κοινωνικές δραστηριότητες της ελληνικής κοινωνίας συρρικνώνονται ή και παραλείπονται. Τα οικονομικά προβλήματα του κόσμου, η μη πολιτική σταθερότητα, οι κοινωνικές αντιξοότητες κατακλύζουν την ύλη. Υπό αυτή τη νέα μορφή της εφημερίδας ανιχνεύσαμε τρία άρθρα πολιτικά μεν αλλά που εμπεριέχουν δε και εκφράζουν τις αντιλήψεις του αριστερού χώρου για την κοινωνική υπό εξέταση ομάδα γυναίκα-αθλήτρια. Το πρώτο απευθύνεται και αναφέρεται στη νέα γενιά και τις προοπτικές της μέσα στη κοινωνία. Τις προοπτικές της αυτοδιάθεσης, της εκπαιδευτικής αναγέννησης, των πολιτιστικών και αθλητικών δραστηριοτήτων. Εμπεριέχει όμως και έναν παραλληλισμό αντιπαράθεσης της προοδευτικής άποψης που εκφράζει ο αριστερός χώρος της ΕΔΑ για τη γυναίκα και την ενασχόλησή της με τον αθλητισμό, με τον πολιτικό χώρο της Ένωσης Κέντρου:

«...και στον τομέα του αθλητισμού καμία πρόβλεψη από την Ένωση Κέντρου... Το αίτημα των γυναικών για αθλητισμό χωρίς προκαταλήψεις και διακρίσεις με τους άντρες μόνον η ΕΔΑ το εκφράζει. Ο πουριτανισμός και η υποκρισία πρέπει να εκλείψουν ώστε να αναπτυχθεί ο γυναικείος αθλητισμός που τόσο υστερεί σε σχέση με την Ευρώπη...»².

¹ ΑΥΓΗ, 7., 8.3.1963, 3^η σελ., 2/σηλο: «Διεθνής ημέρα της γυναίκας. Τα προβλήματα των ελληνίδων»

² ΑΥΓΗ, 14.2.1964, 5^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδο: «Η ώρα της Νέας Γενιάς».

Το επόμενο άρθρο το οποίο υπογράφει ο Τ. Μιχαηλίδης είναι απόσπασμα ομιλίας του Η. Ηλιού προς αθλητικούς παράγοντες. Εκφράζεται με οργή για την ταξική διαφοροποίηση την οποία υιοθετεί η Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή η οποία συντάσσεται με τις απόψεις της Ένωσης Κέντρου. Οι λέξεις που χρησιμοποιεί για να εκφράσει την άποψη, απέναντι στις γυναίκες-αθλήτριες, του κεντρώου και του δεξιού πολιτικού χώρου είναι πουριτανισμός και συντηρητισμός.

«...αφού ανέπτυξε το μέρος του αθλητικού προγράμματος της ΕΔΑ που αναφέρεται στις σχέσεις σωματείων, κράτους, αθλητών ο κ. Ηλιού ανέπτυξε και τις απόψεις για το γυναικείο αθλητισμό και κατηγορήσε την Ε.Ο.Α. η οποία συντάσσεται με την Ένωσι Κέντρου για πουριτανισμό και συντηρητισμό και στο θέμα αυτό...» Τ. Μιχαηλίδης¹.

Το επόμενο άρθρο ανιχνεύεται στη στήλη «Κουβεντιάζοντας με τις γυναίκες». Είναι απόσπασμα από ομιλία της Διδώς Σωτηρίου σε γυναικεία Παναθηναϊκή διάσκεψη στην οποία λαμβάνουν μέρος όλα τα κοινωνικά, οικονομικά και επιστημονικά status. Η κ. Διδώ Σωτηρίου όπως διαβάζουμε έχει τον ρόλο συντονίστριας και καλεί στο βήμα αντιπροσώπους γυναικείων οργανώσεων για να εκφράσουν τα παράπονα και τις προτάσεις τους. Έτσι δεν θα μπορούσε να λείπει ούτε η φωνή των αθλητριών.

«Έχουν άδικο όσοι δεν πρόσεξαν αυτό που την περασμένη Κυριακή έγινε στον τόπο μας. Συνήλθε στο «Κεντρικόν» μια γυναικεία Παναθηναϊκή συνδιάσκεψη τέτοιας ποιότητας που θα την χαρακτήριζε κανείς γυναικεία Βουλή χωρίς να χαρακτηριστεί υπερβολικός... Γυναίκες από όλα τα δημοκρατικά κόμματα, όλες τις τάξεις, όλα τα επαγγέλματα και μαζί μια λαμπρή εκπροσώπηση επιστημόνων καλλιτεχνών αθλητριών.... Η κ. Σωτηρίου κάλεσε στο βήμα την αθλήτρια στίβου του ΑΟ Ολυμπιακού Λερίου η οποία ομίλησε για τις διακρίσεις που υφίστανται από του άντρες αθλητές και προπονητές. Εξέφρασε τα παράπονά της για την πολιτική που ακολουθεί η πολιτεία απέναντι στις γυναίκες αθλήτριες. Απαίτησε ενημέρωση των γυναικών για τα οφέλη της άθλησης έτσι ώστε αυτή να

---

¹ ΑΥΓΗ, 12.5.1964, 4^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Η ΕΟΑ έχει αριστοκρατική αντίληψη για τον αθλητισμό».

λάβει μορφή μαζικής δραστηριότητας. Επίσης επεσήμανε την όχι ίδια αντιμετώπιση εκ μέρους της κοινωνίας και των φιλάθλων»¹.

Κατά τα τρία επόμενα έτη 1965, 1966, 1967 η ασταθής πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα επηρεάζει όπως διαβάζουμε όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες. Ακόμα και τον αθλητισμό. Έτσι τα άρθρα που ανιχνεύουμε για τη γυναίκα-αθλήτρια δεν βρίσκονται στην αθλητική στήλη αλλά εμπεριέχονται σε πολιτικού χαρακτήρα ομιλίες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό που στηλιτεύουν τη μειονεκτική θέση της γυναίκας σε όποια κοινωνική ομάδα κι αν ανήκει. Το πρώτο άρθρο το οποίο εμπεριέχει τη θέση του αριστερού πολιτικού χώρου για τη γυναίκα-αθλήτρια το βρίσκουμε σε συζήτηση που οργανώνει η Ρολάν Λερούά μέλος του Κέντρου Μαρξιστικής Σκέψης στη Γαλλία. Η Λερούά εντοπίζει έναν ταξικού τύπου διαχωρισμό στο γυναικείο αθλητισμό της Δυτικής Ευρώπης και προβαίνει σε μία σύγκριση με τις απόψεις των κομμουνιστών:

«Η γυναίκα βγαίνει από τη μυθολογία και διεκδικεί στον κόσμο την πραγματική της θέση. Από τις 20-27 Ιανουαρίου πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι η 4^η βδομάδα της Μαρξιστικής σκέψης... Το πρόγραμμα αυτής της βδομάδας με τίτλο "οι γυναίκες μέσα στο έθνος" συμπεριέλαβε τα εξής θέματα: η γυναίκα και η εργασία, η γυναίκα και κοινωνική ζωή, γυναίκα και έρωτας, γυναίκα και αθλητισμός, προοπτική εικόνες και μύθοι της γυναίκας... Ρολάν Λερούά: Η μελέτη της θέσης της γυναίκας στη κοινωνία σε σχέση με τις δραστηριότητες και ιδιαίτερα με τον αθλητισμό μας οδηγεί στο συμπέρασμα των ταξικών αντιμετωπίσεων στις χώρες της Δ. Ευρώπης. Οι κομμουνιστές πιστεύουν και υλοποιούν ότι οι γυναίκες πρέπει να αθλούνται και να συμμετέχουν σε όλα τα αθλήματα. Στην Δυτική Ευρώπη όμως διαπιστώνουμε ότι οι γυναίκες σε άλλες χώρες δέχονται μια συντηρητικού τύπου κριτική για τη συμμετοχή τους στην άθληση και σε άλλες συμμετέχουν σε αθλήματα που η οικονομική τους κατάσταση τους επιτρέπει...». Η εφημερίδα υιοθετεί και προσυπογράφει².

¹ ΑΥΓΗ, 31.5.1964, 4^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Γυναικεία Βουλή».

² ΑΥΓΗ, 2.5.1965, 6^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Εβδομάδα της Μαρξιστικής σκέψης στη Γαλλία».

Το δεύτερο άρθρο είναι απόσπασμα από ομιλία στην Πανελλήνια Ένωση Γυναικών και επισημαίνει ότι για την αρνητική στάση της κοινωνίας απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια ευθύνεται τόσο ο συντηρητισμός της ίδιας όσο και η διαφορετική ταξική συνείδηση των οικονομικών status:

«...Χαιρετίζουμε την πρώτη γενική συνέλευση της ΠΕΓ ... για να μην υπάρχει καμία άνιση μεταχείριση απέναντι στη γυναίκα από την κοινωνία... η γυναίκα-αθλήτρια αντιμετωπίζεται πολλές φορές φαιδρά και αυτό είναι απόρροια της ταξικής συνείδησης της κοινωνίας και του συντηρητισμού που διακατέχει ακόμα πολλές γυναίκες. Θα πρέπει και οι ίδιες να κατανοήσουν τα σωματικά και ψυχικά οφέλη από την ενασχόληση τους με τον αθλητισμό...»¹.

Το 1966 υπάρχουν δύο άρθρα από τις δύο καινούριες στήλες: «Γνωρίζοντας τη Γυναίκα» και «Για τις Αναγνώστριες: Σπίτι και Δουλειά και Ομορφιά». Το πρώτο είναι ένα ελπιδοφόρο άρθρο για τη θέση της γυναίκας στην Ελλάδα μέσα από τους αγώνες της ΕΔΑ. Για δε το γυναικείο αθλητισμό αναφέρει:

« Η γυναίκα δεν υστερεί σε κανένα τομέα...Η άποψη ότι ο γυναικείος αθλητισμός ο οποίος συνδέθηκε αρνητικά στην ελληνική κοινωνία με την τιμή της οικογένειας και τη μητρότητα εξ αιτίας των συντηρητικών στάσεων των τάξεων τείνει να μεταστραφεί. Οι αγώνες των γυναικών της ΕΔΑ εντείνονται για να αποδειχθεί ο θετικός ρόλος του αθλητισμού στην σωματική και ψυχική υγεία της γυναίκας...»².

Στο δεύτερο το οποίο προέρχεται από μία δημόσια συζήτηση στο δικηγορικό σύλλογο, με θέμα την κοινωνική και αντισυνταγματική ανισότητα των γυναικών στην Ελλάδα, βλέπουμε ότι εμπεριέχει τον προβληματισμό για τη θέση της γυναίκας-αθλήτριας. Μας εντυπωσιάζει η ιδιαίτερη σημασία που δίνεται στη γυναίκα-αθλήτρια από την επιστημονική κοινότητα η οποία ελέγχει τα συνταγματικά και κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών:

---

¹ ΑΥΓΗ, 30.5.1965, 9^η, αποσπ. από 2/στήλο: «Γυναίκες και Πορεία».

² ΑΥΓΗ, 8.3.1966, 5^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο και φωτ.: «Ο μύθος για τη γυναίκα διαλύεται μπροστά στη σύγχρονη πραγματικότητα».

«Ανισότητες γυναικών και κοινωνία ήταν το θέμα μιας δημόσιας συζήτησης που έγινε στο δικηγορικό σύλλογο Αθηνών... η κ. Αλ. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου εκπρόσωπος του Συλλόγου για τα δικαιώματα της γυναίκας αναφέρθηκε και στην ρατσιστική αντιμετώπιση εκ μέρους της κοινωνίας της γυναίκας-αθλήτριας και κάλεσε τη κ. Δομνίτσα Καβουνίδου να αναφέρει προσωπικές της εμπειρίες από την πολύχρονη παρουσία της στον αθλητισμό. Η κ. Καβουνίδου είπε: “Τα πάντα ξεκινούν από το σπίτι. Είχα την τύχη οι γονείς μου και ιδιαίτερα ο πατέρας μου να είναι αυτός που μας παρότρυνε για άθληση, γνωρίζοντας τα οφέλη από την ενασχόλησή μας με τον αθλητισμό. Αν η βάση της κοινωνίας μας που είναι η οικογένεια πεισθεί τότε και η κοινωνία θα αντιδράσει θετικά με παρότρυνση και όχι με αρνητική κριτική. Η πολιτεία θα πρέπει να ανοίξει τα γυμναστήρια και στις γυναίκες και να παροτρύνει τους φιλάθλους να ενθαρρύνουν την προσπάθεια των γυναικών για σωματική και ψυχική υγεία. Πέρα από τον πρωταθλητισμό πιστεύω ότι θα πρέπει να οργανωθεί η άθληση και στο χώρο εργασίας των γυναικών...”¹.

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1950-1967, υπό το πρίσμα της ΑΥΓΗΣ

Μελετώντας την ΑΥΓΗ κατά την περίοδο 1950-1967, διαπιστώνουμε ότι η γυναίκα αντιμετωπίζεται σαν ισότιμη ύπαρξη στα δρώμενα της κοινωνίας. Διεκδικεί ίσο και ίσως, μερικές φορές μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής σε πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο. Υπό αυτήν την προοπτική η στάση της εφημερίδας απέναντι στα αθλητικά δρώμενα έτσι όπως εκφράζεται χωροταξικά και ποσοτικά φανερώνει τη θετική άποψη απέναντί τους. Η στήλη καλύπτει 4/στηλα, 3/στηλα ή και πολλές φορές ολοσέλιδες αναφορές στις αθλητικές δραστηριότητες στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Οι ειδήσεις για τη γυναίκα-αθλήτρια κατέχουν καθημερινή θέση όχι μόνον στην αθλητική στήλη αλλά και στα ολοσέλιδα αφιερώματα για την γυναίκα. Η θετική και

---

¹ ΑΥΓΗ, 18.12.1966 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: ««Αντισυνταγματική-αντικοινωνική η ανισότητα των γυναικών»».

παραινετική σημειολογία της εφημερίδας προς κάθε γυναίκα που αθλείται ή πρόκειται να αθληθεί είναι προφανής.

Έτσι, υπό το πρίσμα της φιλοσοφικής βιολογικής ανθρωπολογίας, η γυναίκα-αθλήτρια αναγνωρίζεται βιολογικά με την καταγραφείσα προηγούμενη άποψη: ισότιμα και θετικά σε οτιδήποτε αυτή δραστηριοποιείται.. Όπως διαφαίνεται, κατά την άποψη της εφημερίδας, η βιολογική δυνατότητα της γυναίκας «επαρκεί» και δεν «εξαντλείται» μόνον στην μητρότητα. Έτσι η οποιαδήποτε φυσική δραστηριότητα (αθλητισμός) που την προάγει, κρίνεται θετική. Η ισότιμη φυσική δυνατότητα της γυναίκας-αθλήτριας, κατά την άποψη της εφημερίδας, η οποία απορρέει από την βιολογική της λειτουργία, καταδεικνύεται πάντα στο τέλος κάθε άρθρου ή είδησης με προτρεπτικές θετικές παραινέσεις και συμβουλές για τα οφέλη του αθλητισμού, σωματικά και ψυχικά, για την γυναικεία ανθρώπινη ύπαρξη.

Υπάρχουν δύο άρθρα από επιστημονικά ιατρικά συνέδρια, το ένα του 1955 και το δεύτερο του 1960, τα οποία επισημαίνουν ότι οι βιολογικές δυνατότητες των γυναικών είναι ισάξιες των ανδρών για άθληση. Υπό αυτή τη σημειολογική άποψη η είδηση αντιμετωπίζεται ως ισχυρά-θετική με εκτενή άρθρα και ειδήσεις που στην κατακλείδα τους προτρέπουν κάθε επιστημονικό, κοινωνικό ή πολιτικό ιθύνοντα να ενεργοποιηθεί θετικά για την άθληση της γυναίκας. Έτσι ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας-αθλήτριας, σύμφωνα με την πολιτισμική βάση της βιολογίας, είναι όχι μόνον υπαρκτός αλλά και ισότιμος¹. Υπό αυτήν την στάση η «εγώτητά»² της αντιμετωπίζεται ως ισχυρά-θετική στην πολιτισμική συμβολή.

Πριν την εξέταση της γυναίκας-αθλήτριας υπό την προοπτική της πολιτικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η εφημερίδα ΑΥΓΗ παρά την μετά-εμφυλιακή πολιτική κατάσταση και την ασαφή θέση των κομμάτων στον ιδεολογικό χώρο κατά την περίοδο αυτή³

---

¹ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 51-4.

² Βλ. *ανωτ.*, σημ. 116.

³ Βλ. *ανωτ.*, σημ. 122.

εκφράζει με καθαρότητα την αριστερή ιδεολογία. Προβάλλει την κοινωνική δραστηριότητα ανδρών και γυναικών, παλεύει για τα εργασιακά τους δικαιώματα, διεκδικεί τις πολιτικές τους ελευθερίες. Υπό αυτή την προοπτική, και με τη γνώση ότι ο τύπος είναι το όργανο μέσω του οποίου μια κοινωνία, ένα έθνος, ένας λαός, ένα κόμμα αποτυπώνεται, όπως προείπαμε¹, διαπιστώνουμε ότι η εφημερίδα «υιοθετεί» απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια την «προοδευτική» άποψη της πολιτικής ιδεολογίας.

Ο προορισμός της γυναίκας κατά την άποψη της αριστερής πολιτικής ιδεολογίας βρίσκεται σε οτιδήποτε διαδραματίζεται μέσα σ' ένα έθνος, ένα κράτος, ένα λαό, μια κοινωνία και δεν εξαντλείται μόνον στην μητρότητα. Έτσι η κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια προτρέπει: «για πιο ψηλά, πιο δυνατά, πιο γρήγορα». Η εφημερίδα τοποθετείται στην απέναντι όχθη από αυτό το οποίο εκφράζει η δεξιά πολιτική ιδεολογία ότι ο αθλητισμός βλάπτει τον μοναδικό προορισμό της γυναίκας τη μητρότητα, και εκθέτει επιστημονικές απόψεις, από συνέδρια καθώς και το απόσπασμα του 1964 από ομιλία του Ηλία Ηλιού ο οποίος χαρακτηρίζει τη στάση του Κέντρου και της Δεξιάς συντηρητική και πουριτανιστική, για το αντίθετο. Έτσι στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της κοινής γνώμης αυτήν την περίοδο², η εφημερίδα ακολουθεί πιστά (έτσι όπως αποτυπώνει την είδηση) την προοδευτική θέση της αριστερής ιδεολογίας –επιδοκιμασία και ισχυρή θετική στάση– όσον αφορά τη δραστηριοποίηση της γυναίκας στο χώρο του αθλητισμού.

Υπό το πρίσμα της κοινωνικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, η ΑΥΓΗ «τοποθετώντας» τη γυναίκα στο «συμβολικό γεωγραφικό χώρο»³ του δρόμου, την αντιμετωπίζει ως ισάξια με τη τοποθέτησή της στο «συμβολικό γεωγραφικό χώρο» του σπιτιού. Η γυναίκα, όπως αποτυπώνεται στις σελίδες της εφημερίδας (ολοσέλιδα αφιερώματα στη γυναίκα και στις δραστηριοτητές της στην Ελλάδα και το εξωτερικό), δραστηριοποιείται σε όλους τους

---

¹ Βλ. *ανωτ.*, σημ. 120.

² Βλ. *ανωτ.*, σημ. 121.

³ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 58-9.

κοινωνικούς χώρους και αντιμετωπίζεται όχι μόνον ως ον σε ανθρωπολογικό και ατομικό επίπεδο αλλά και πολιτισμικό. Υπό αυτή την προοπτική ο γυναικείος αθλητισμός αντιμετωπίζεται κάτω από το πρίσμα των προοδευτικών αντιλήψεων του εργατικού-λαϊκού status, το οποίο ορίζει το φύλο ως gender (κοινωνική δράση-σχέση και πολιτισμικό σύμβολο).

Η έρευνά μας (για την περίοδο 1950-1967) έδειξε ότι η εφημερίδα ακολουθεί πιστά για τη γυναίκα-αθλήτρια αυτές τις προοδευτικές θεωρίες. Τα άρθρα καθ' όλη την υπό εξέταση περίοδο σημειολογικά είναι: προτρεπτικά για άθληση, συγκριτικά με άλλες χώρες, επιστημονικά για τα οφέλη της άθλησης στις γυναίκες και επικριτικά για πολιτικούς και κοινωνικούς φορείς που τοποθετούνται αρνητικά στο γυναικείο αθλητισμό. Τέλος τα τρία αποσπάσματα, τα δύο πρώτα του 1964 από ομιλίες του Ηλία Ηλιού και της Διδώς Σωτηρίου και το τρίτο του 1966 της Αλ. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου τα οποία προσυπογράφει και η εφημερίδα, αποτυπώνουν με εμφανή σημειολογία μια ισχυρά θετική στάση και αντίληψη της αριστεράς, απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια, ως πολιτισμικό σύμβολο με κοινωνική δράση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Μελέτη της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, η οποία απευθύνεται στο αστικό status

Πριν προβούμε στην ανάλυση της αντιμετώπισης της γυναίκας-αθλήτριας από τα κοινωνικά status στην υπό εξέταση περίοδο 1950-1967, θεωρούμε απαραίτητο να την «ταυτοποιήσουμε» με βάση την ανάλυση η οποία έχει γίνει στο πρώτο μέρος της μελέτης μας¹. Θεωρούμε ότι η περίοδος αυτή ανταποκρίνεται πλήρως σ' ότι εκφράζει ο Λένιν όταν λέει: «...οι τάξεις είναι μεγάλες ομάδες ανθρώπων που ξεχωρίζουν μεταξύ τους από τη θέση που κατέχουν μέσα σ' ένα ιστορικά καθορισμένο σύστημα κοινωνικής παραγωγής, από τη σχέση τους προς τα μέσα παραγωγής, από το ρόλο τους στη κοινωνική οργάνωση της εργασίας και συνεπώς από τους ρόλους που ιδιοποιούνται στη μερίδα του κοινωνικού πλούτου που διαθέτουν...»². Υπό αυτή την προοπτική υιοθετώντας την άποψη του Max Weber³ θα εξετάσουμε τη συγκεκριμένη περίοδο με την κινητικότητα γενεακή ή ατομική που εμφανίζουν οι επονομαζόμενες κοινωνικές τάξεις (εργατική, αστική, μικροαστική, διανοούμενοι, εκπαιδευτικοί), όταν αναλαμβάνουν κοινωνική δράση και συνενσωματώνουν τα χαρακτηριστικά τους στην κοινωνική επιδίωξη και καταξίωση που είναι αποτέλεσμα της αυτοσυνείδησής τους.

Η υπό εξέταση εφημερίδα ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ εκπροσωπεί την αθλητική ομάδα του Παναθηναϊκού (ΠΑΟ). Η ομάδα αυτή εδρεύει στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας και οι φίλαθλοί της αντιπροσωπεύουν σε μεγάλο ποσοστό την λεγόμενη αστική και μικροαστική τάξη. Η άλλη εφημερίδα η οποία εξετάζεται είναι το ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ και εκπροσωπεί την ομάδα του Ολυμπιακού (ΟΣΦΠ). Η ομάδα εδρεύει στον Πειραιά και εκφράζει καθαρά την εργατική τάξη.

Μελετώντας την ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, η οποία απευθύνεται στο αστικό κοινωνικό status, διαπιστώνουμε μια αμφιταλαντευόμενη στάση ανάμεσα στα

---

¹ Βλ. ανωτ., σσ. 40-7.

² Βλ. ανωτ., σημ. 80.

³ Βλ. ανωτ., σ. 42.

άρθρα και στις δημοσιευμένες φωτογραφίες. Έτσι, μέσα από τα άρθρα αυτή δείχνει ότι συντάσσεται με τις προοδευτικές απόψεις που ακολουθεί ο αριστερός ιδεολογικός χώρος, ενώ με τις φωτογραφίες οι οποίες συνοδεύονται από λεζάντες, δεν «ξεφεύγει» από τη συντηρητική στάση που ακολουθούν οι δεξιές πολιτικές εφημερίδες. Θα περιμέναμε περισσότερες αναφορές απ' αυτήν θετικές ή αρνητικές με ή χωρίς φωτογραφίες. Η εφημερίδα εκδίδεται με 4 και πολύ αργότερα με 6 σελίδες και κατακλύζεται από το κατ' εξοχήν δημοφιλές άθλημα το ποδόσφαιρο. Η 2^η σελίδα περιλαμβάνει τα κοινωνικά, κινηματογραφικά, θεατρικά, αθλητική εγκυκλοπαίδεια, σκίτσα και κοσμικά δρώμενα. Οι ειδήσεις που αναφέρονται στη γυναίκα και την ενασχόλησή της με τον αθλητισμό επικεντρώνονται στους εαρινούς και καλοκαιρινούς μήνες και δημοσιεύονται στη 3^η σελίδα. Επίσης στην ίδια σελίδα βρίσκουμε ενίοτε γι' αυτήν (ένα ή δύο κατ' έτος) μακροσκελή άρθρα ειδησεογραφικά και κριτικά για τις δραστηριότητές της.

Κατά το 1950 η εφημερίδα αφιερώνει ελάχιστο χώρο στη γυναίκα αθλήτρια. Οι ειδήσεις, τα άρθρα και οι φωτογραφίες εντοπίζονται στην 2^η σελίδα, ανάμεσα στους κινηματογράφους, στις αθλητικές πενιές και στο χρονογράφημα, ενώ κάποιες άλλες στην 3^η. Συνήθως είναι αποσπάσματα από 2/στηλο ή 3/στηλο, σπάνια δε αναφέρονται ολόκληρα σ' αυτήν. Έτσι η πρώτη αναφορά έρχεται σαν διαπίστωση για τη κατάσταση του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα και είναι απόσπασμα από 3/στηλο:

« ...Ο ΣΕΓΑΣ θα πρέπει να μεριμνήσει και για τον γυναικείο αθλητισμό. Οι πρόσφατοι αγώνες απέδειξαν ότι ευρίσκεται σε νηπιακή κατάσταση. Το πιο θλιβερό είναι ότι όλο και λιγότερες γυναίκες γράφονται στα αθλητικά σωματεία...»¹.

Η δεύτερη αναφορά περιλαμβάνεται στη 2^η σελίδα ανήκει στη στήλη «σκίτσα» και μας «ξάφνιασε» για το περιεχόμενό της. Η εφημερίδα με έναυσμα μία είδηση επιχειρεί υποθετική τοποθέτηση με ερωτήσεις και απαντήσεις συγχρόνως. Η άποψη της εφημερίδας και η στάση που κρατά απέναντι στη γυναίκα αθλήτρια είναι «επιφυλακτική» και «διστακτική»

απέναντι στο κοινωνικό status που απευθύνεται. Το άρθρο υπογράφεται από τον δημοσιογράφο Αν. Λαμπίρη είναι από τη μόνιμη στήλη «σκίτσα» και έχει τίτλο: «Η Δνις ΔΙΑΙΤΗΤΗΣ»:

«Κάτι που θα μας φαινόταν αν όχι εξωφρενικό τουλάχιστον περίεργο και θα προκαλούσε συναγερμό στους φιλάθλους είνε η πληροφορία ότι στον δείνα αγώνα θα εμφανισθεί η τάδε γυναίκα... διαιτητής. Η περίπτωσης όμως αυτή έλαβεν χώραν εις την Βιέννην χωρίς να δημιουργήσει ούτε συναγερμόν ούτε και σχόλια.... Ας αφήσουμε όμως να δουλέψει λιγάκι η φαντασία μας και ας σκεφτούμε τι θα γινότανε αν η ΗΧΩ δημοσίευε μία ημέρα την κατωτέρω είδηση: “Εις το γήπεδον “τρεχαγύρευε” θα λάβη χώραν αγών μεταξύ των ομάδων ΑΒΓ και ΧΨΩ με διαιτητήν την δεσποινίδα Πέναλτυ”

Με την διάδοσι της ειδήσεως παρατηρήθηκαν αμέσως τα εξής:

1) Μεγάλη συγκίνησις μεταξύ των νεωτέρων και γηραιότερων φιλάθλων. Οι μεσόκοποι έδειξαν σχετικήν ψυχραιμίαν.

2) Περιέργεια και ευρεία συζήτησις περί των προσόντων, όχι των διαιτητικών αλλά των σωματικών της δεσποινίδος Πέναλτυ.

3)Εξαιρετικόν ενδιαφέρον και επισταμένη αίτησις πληροφοριών διά την αμφίεσιν της δεσποινίδος διαιτητού.

4)Ανησυχία. Εφόσον η ΧΨΩ έχει περισσότερα λεβεντόπαιδα από την ΑΒΓ δεν θα υπάρξῃ... μεροληψία εκ μέρους της;

Αλλά ας αφήσωμε και ας περάσωμε νοερά εις την επόμενη μέρα. Είνε(sic) άλλωστε και ο μόνος τρόπος δια να γλυτώσουμε από τα συνεχή τηλεφωνήματα των φιλάθλων οι οποίοι ζητούν την φωτογραφία της δεσποινίδος με σορτς... Είνε η ημέρα του αγώνος. Το γήπεδον είνε κατάμεστο από τον κόσμο που ήλθε να απολαύσει... την διαιτησία! Τα σχόλια δίνουν και παίρνουν: Είνε όμορφη; Δεν είνε; Είνε ψηλή, ξανθιά, κοντή, παχιά, μελαχροινή, αφράτη, αδύνατη, χλωμή, σταράτη, σοβαρή, χαμογελαστή, ακούραστη, καμαρωτή, μανούλι... όλα τα θηλυκά επίθετα της πλούσιας γλώσσας φτερουγίζουν στις θέσεις των θεατών...Δύο νεαρές γυναικες που κάθονται ανάμεσα από τους αγωνιούντας συζύγους, κουβεντιάζουν ψιθυριστά...δεν θα τον αφήσω τον σύζυγό μου μόνο

---

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 11.1.1950, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Χρειάζεται δουλειά».

του αφού θα παίζουνε και οι γυναίκες τώρα. Ακούς εκεί οι ξετσίπωτες... Ας έρθουμε στην πραγματικότητα όμως. Ίσως για την πρώτη γυναικεία διαταγή γίνουν όλα όσα η φαντασία μας υπαγόρευσε, μα μετά. Για σκεφτείτε να λέγανε στους παππούδες μας όταν ήταν είκοσι χρονών ότι η αδελφή ή η γυναίκα τους θα φορούσε σορτς ή μαγιό! Σήμερα όμως; Ίσως συνηθίσουμε και αποδεχθούμε...» *Αν. Λαμπίρης*¹.

Επίσης στην ίδια στήλη «σκίτσα» υπάρχει ένα τρίστιχο ποίημα με σατιρική διάθεση και τίτλο: αθλητική σάτιρα το οποίο αναφέρεται στη γυναίκα αθλήτρια και στις ενέργειες της πολιτείας γι' αυτήν:

«Αθλητικές Σάτιρες. ΑΘΛΗΤΡΙΕΣ...

Στ' αθλούμενα κορίτσια μας όπως διεπιστώθη

Ενδεδειγμένη προσοχή ουδέποτε εδόθη

Κωφεύουν οι αρμόδιοι κάνουν πως δεν προσέχουν

Τας αθλητριάς π' αγνοούν ακόμη και να τρέχουν.

Ο ΣΕΓΑΣ την ευθύνη του πρέπει να εννοήση

Να ευρεθή προπονητής που θα καθοδηγήση

Την κάθε μας αθλήτρια εις το αγώνισμά της

Πως απ' την στασιμότητα θα σπάση τα δεσμά της

Στη χώρα του Ολυμπισμού να οι Ελληνοπούλες

Τις άφησαν στην τύχη τους για να διακριθούν

Σε κάνουν οι αρμόδιοι να σούρχωντ' αναούλες

Που θέλουν επιδόσεις των να παρακολουθούν!...»².

Το επόμενο άρθρο ακολουθεί την «προοδευτική αντίληψη» για τη γυναίκα αθλήτρια και υιοθετείται από την εφημερίδα. Το άρθρο συντάσσει η διευθύντρια της ρυθμικής σχολής κ. Ζουρούδη, και συνυπογράφεται εκ μέρους της εφημερίδας από τον δημοσιογράφο Τ. Μιχαηλίδη. Αυτή εκτός του ότι παροτρύνει τις γυναίκες να αθλούνται για το καλό της ψυχικής και σωματικής

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΦΩΝΗ, 23.1.1950, 2^η σελ. 1/στήλο, «Η Δνις ΔΙΑΙΤΗΤΗΣ».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 7.5.1950, 2^η σελ., 1/στήλο: «Αθλητικές Σάτιρες. Αθλήτριες!...».

υγείας τους στηλιτεύει και αυτούς οι οποίοι πιστεύουν πως αν ασχοληθεί η γυναίκα με το χορό και την άθληση πρέπει να διαφθαρεί ηθικά και σωματικά. Πιο συγκεκριμένα:

«...ο χορός είναι άσκησις και η άσκησις είναι χορός των μελών του σώματος. Οι γυναίκες που ασχολούνται με τον αθλητισμό και τον χορό έχουν σφιχτοδεμένο σώμα που ακτινοβολεί υγεία. Οι καταχρήσεις (οινόπνευμα, ξενύχτια, τσιγάρο) είναι πράγματα τα οποία δεν χωρούν στην ζωή της αθλήτριας και της χορεύτριας. Η διαρκής άσκησις εκτονώνει τον ψυχικόν της κόσμον. Και τώρα γεννάται το ερώτημα: Πως είναι δυνατόν με τέτοιους όρους ζωής να διαφθαρεί η γυναίκα σωματικά και ψυχικά όπως υποστηρίζουν πολλές καθυστερημένες αντιλήψεις της εποχής μας; Γιατί επικρατεί η εσφαλμένη αντίληψις ότι για να γίνει κάποια αθλήτρια ή χορεύτρια πρέπει απαραίτητα να διαφθαρεί σωματικά ή ψυχικά; Αυτός είναι ο σοβαρότερος λόγος που κάνει τους περισσότερους κηδεμόνες να εμποδίζουν τα κορίτσια τους να επιδοθούν εις τον αθλητισμόν και τον χορόν...Εάν ρίχναμε μία ματιά έξω από την χώρα μας όπου δεν επικρατούν οι εσφαλμένες αυτές αντιλήψεις θα διαπιστώναμε ότι ο γυναικείος αθλητισμός ανθεί...Χωρίς να θέλω να θίξω το κράτος είμεθα υποχρεωμένοι να τονίσωμε ότι δεν έχει επιδείξει μέχρι στιγμής κανένα ενδιαφέρον για τον γυναικείον αθλητισμόν...Με τις άοκνες προσπάθειες της κ. Ζουρούδη και τις απόψεις της για τον γυναικείο αθλητισμό συντάσσεται και η εφημερίδα μας...»Τ. Μιχαηλίδης¹.

Ένα δείγμα των φωτογραφιών, οι οποίες συνοδεύονται από λεζάντες και συντάσσονται με τη «συντηρητική άποψη» ότι η γυναίκα αθλήτρια είναι για να κοσμή τις εφημερίδες, κατακλύζουν τις σελίδες της εφημερίδας κυρίως τον Μάιο και τον Ιούνιο που διεξάγονται τα πανελλήνια πρωταθλήματα αθλοπαιδιών, οι κολυμβητικοί αγώνες και οι γυμναστικές επιδείξεις:

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 30.1.1950, 8^η σελ., 3/στηλο και φωτ.: «Αθλήτριαι και χορεύτριαι δημιουργούν γερά σώματα αποφεύγοντας τις καταχρήσεις».

«Ένα γκρούπ από τας κολυμβητριάς που μετέσχον εις τους χθεσινούς πρώτους κολυμβητικούς αγώνας. Θαυμάστε κάλλος και ομορφιάν...»¹, και:

«Όλο δροσιά από νιάτα και κολύμπι οι αθλήτριες του υγρού στίβου ποζάρουν εις τον φωτογραφικόν φακόν. Πρώτη κατά σειράν η αθλήτρια Χατζηαργύρη. Εις την ιδίαν σειράν Ρουμπέν και Μαλακατέ. Θαυμάστε!»², επίσης:

«Η γυναικεία ομάς μπάσκει μπολ Φαλήρου όπως ηγωνίσθη και ενίκησεν την ομάδα του Παναθηναϊκού...ο αθλητισμός κάνει ωραία και δυνατά σώματα όπως μπορείτε και εσείς να θαυμάσετε...»³.

Η εφημερίδα επιχειρεί ενίοτε να περιγράψει την ενασχόληση της νεολαίας με τον αθλητισμό, με μακροσκελή «φιλολογικά» άρθρα. Λ.χ., ο δημοσιογράφος Τίμος Μωραΐτης με τίτλους: «Τα εκδρομικά νειάτα προσδίδουν στο Αττικό τοπίο ελληνική χάρι κι' ομορφιά, ή Οι ιαχές των στίβων αναστατώνουν τους περιπατητάς» μας πληροφορεί για τις πρωινές κυριακάτικες αθλητικές δραστηριότητες της νεολαίας. Ως εκ τούτου το άρθρο μας πληροφορεί και για τη γυναίκα αθλήτρια που μέσα από τις δραστηριότητές της διαφαίνεται και η τοποθέτηση της εφημερίδας:

«Η Κυριακή μπορεί να αποκληθή ανεπιφύλακτα η ημέρα των αθλητικών εξορμήσεων της νεολαίας μας. Σε μυριάδες ανέρχονται οι αθλούμενοι νέοι που "ξεμπουκάρουν" κατά την ημέραν αυτήν προς όλες τις κατευθύνσεις για να εκπληρώσουν κάποιον εσώψυχο αθλητικό σκοπό. Μυρμηγκιά ολάκαιρη από σπαρταριστά νειάτα που ασφουκτιούν από υπερβολικήν υγεία και δονούνται ολόψυχα από τον ηλικιακό της νεότητας δυναμισμό... Και πρώτα απ' όλα οι νέοι (αδιακρίτως φύλου) των φυσιολατρικών και εκδρομικών σωματείων, ζηλωταί της φυσιολατρικής ιδέας, πριν ακόμα ανατείλει ο ήλιος θα εκδράμουν... Αυτές πάλι οι πασίχαρες και σφριγηλές υπάρξεις των κοριτσιών, που θα φορέσουν το

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 8.6.1950, 1^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Η ομορφιά θαμπώνει».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 22.6.1950, 2^η σελ., φωτ και λεζάντα: «Η δροσιά του καλοκαιριού».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 5.5.1950, 2^η σελ., φωτ. με λεζάντα: «Οι αθλήτριαι ποζάρουν εις τον φακόν».

κλειστό μάλλινο πουλόβερ, το μακρύ παντελόνι... για να αυλακώσουν γεμάτες νεανική παρόρμηση τα ψηλώματα και τις ακρογιαλιές... πόσο φαιδρύνουν και χαροποιούν την όψιν της πολιτείας... Ποιος δεν είδε τα θαρραλέα αυτά αθλητικά “νερατζοκόριτσα” της Αθήνας και δεν καμάρωσε την αγαλματώδη ελληνική ομορφιά!... Δεν είναι(sic) μόνον οι εκδρομείς... Παντού εις τους γυμναστικούς στίβους τα κορίτσια κοσμούν τον χώρο με το σφρίγος της νεότητάς τους... Με μια τέτοια αθλητική κίνησι η πρωτεύουσα έχει καταστή πράγματι το προπύργιον και το υπόδειγμα συγχρόνως του ελληνικού αθλητισμού με την έντονη παρουσία κοριτσιών εν αντιθέσει με την ελληνικήν επαρχίαν όπου ελάχιστες γυναίκες αθλούνται... Η καθολικωτέρα ανάπτυξι των σπορ και με την συμμετοχήν των γυναικών είνε πόθος πανελλήνιος...Κι ελπίζομεν να είνε και πόθος των αρμοδίων του κράτους που επί του προκειμένου πρέπει να επέμβει λυσιτελώς για την ανάπτυξιν του γυναικείου αθλητισμού. Το ελπίζομεν και αναμένομεν!...»¹.

Μελετώντας την εφημερίδα από την αρχή του 1951 επιβεβαιώνεται η πρωθύστερη διαπίστωσής μας. Φωτογραφίες μας θυμίζουν ότι υπάρχει και γυναικείος αθλητισμός! Το πρωτάθλημα ποδοσφαίρου «κατακλύζει» και καλύπτεται από την εφημερίδα μέχρι και την τελευταία λεπτομέρεια του ενώ τα γυναικεία πρωταθλήματα αθλοπαιδιών, οι διασυλλογικοί αγώνες στίβου ή άλλες γυναικείες αθλητικές διοργανώσεις υφίστανται μόνον ως τηλεγραφική είδηση ή ως φωτογραφική ποικιλία στη σελίδα:

« Η νικήτρια της δισκοβολίας εις τους β'εαρινούς αγώνες Λάβδα του ΠΑΟ, η οποία επέτυχεν βολήν 28μ. και 27. Θαυμάστε την κίνησιν του σώματός της!»²,

και:

«Μερικαί αθλήτριαι από τας λαβούσας μέρος εις τους διεξαχθέντας σχολικούς αγώνας στίβου με εξαιρετικήν επιτυχίαν ποζάρουν προ του φωτογραφικού φακού του ρεπόρτερ μας»³,
επίσης:

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 2.4.1950, 2^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Το αθλητικό κλίμα της Αθήνας, μέσα εις το οποίον δρα η νεολαία μας».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 18.4.1951, 3^η σελ., φωτ. με λεζάντα: «Η δισκοβόλος».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 21.5.1951, 3^η σελ., φωτ. με λεζάντα: «Εαρινοί σχολικοί αγώνες».

«Την Τετάρτην αρχίζουν με συμμετοχή όλων των κολυμβητριών οι δεύτεροι κολυμβητικοί αγώνες της περιόδου.. όπου τα αθλητικά κορμιά των κοριτσιών θα τέρψουν τους οφθαλμούς μας... Θαυμάστε την Δίδαν Ρουμπέν και Δίδαν Χατζηαργύρη»¹.

Όμως υπάρχουν γύρω στα δέκα συνολικά μακροσκελή άρθρα 3/στηλα και 4/στηλα. τα οποία με έναυσμα κάποιους σχολικούς αγώνες ή πρωταθλήματα κάνουν αναφορές στις δραστηριότητες του γυναικείου αθλητισμού. Η εφημερίδα μέσω αυτών τοποθετείται θετικά και προσυπογράφει:

«Μία πραγματική αθλητική κυψέλη. Ο μεγάλος ζήλος των μαθητριών και το ενδιαφέρον της γυμνάστριας έκαναν το γυμνάσιον της Αγίας Σοφίας στον Πειραιά κέντρο του γυναικείου αθλητισμού. Κορίτσια από τα Ταμπούρια, την Κοκκινιά, τη Λεύκα, το Κερατσίνι δίνουν κάθε ημέρα το παρών σε όλες τις αθλητικές δραστηριότητες πρωί και απόγευμα... Η γυμνάστρια κ. Παυλίση είναι αυτή που συγκροτεί και αναζωογονεί τον πυρήνα των αθλητριών... κάθε ταξίς έχει το ιδιόν της δυναμικόν... η κτιριακή κατάστασις όμως είναι αφόρητος... η πολιτεία θα πρέπει κατά την άποψίν μας να συνδράμει και να συμβάλλει ώστε ο αθλητικός αυτός πυρήνας να εξελιχθεί και να μας εκπροσωπήσει σε μεγάλες διοργανώσεις... εμείς καλούμε τους υπεύθυνους να σκύψει και να δει πως εργάζεται το Γ' Γυμνάσιον Θηλέων και τι καρπούς αποδίδει». Ανδρ. Χριστοφοράκης².

Επίσης:

«Από την ημέρα εκείνη –πριν 25 χρόνια- που ο αείμνηστος Δάλλας έσπασε το σιδηρούν παραπέτασμα και οδήγησε την γυναίκα στο στίβο οι αθλήτριές μας επετέλεσαν και επιτελούν σημαντικές προόδους... Ο γυναικείος μας αθλητισμός καίτοι έχει σημειώσει σημαντικές προόδους, εν τούτοις ακόμη δεν είνε δυνατόν να διεκδικήσει Ολυμπιακός ή διεθνείς νίκας... Πάντως τίποτε δεν μπορεί να αποκλεισθή εάν η εργασία συνεχισθή... Αν η κοινωνία και οι

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 23.6.1951, 3^η σελ., φωτ. με λεζάντα: «Αρχίζει το πρωτάθλημα κολυμβήσεως γυναικών».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 19.4.1951, 3^η σελ., 3/στηλο: «Η αθλητική κίνησις εις το Γον γυμνάσιον θηλέων».

γονείς ενθαρρύνουν τα κορίτσια να αθλούνται μεθοδικώς και με σύστημα ίσως κάποια ημέρα να ανεβούν εις το Ολυμπιακόν βάθρο...»¹.

Το 1952 η εφημερίδα συνεχίζει να εκδίδεται με τέσσερις σελίδες, να απουσιάζει τη Δευτέρα ενίοτε και την Τετάρτη. Μελετώντας την διαπιστώνουμε ότι σε γενικές γραμμές η εφημερίδα ακολουθεί τον ίδιο τρόπο στάσης και παρουσίασης των γυναικείων αθλητικών ειδήσεων: τηλεγραφικές, με διάνθιση φωτογραφιών, οι οποίες εμφανίζονται με την πρόθεση να ξεκουράσουν το μάτι από την «συμπυκνωμένη ανδρική αθλητική είδηση»:

«Ένα γκρουπ από αμερικανίδες αθλήτριες σε στιγμή ανάπαυλας της προπονήσεώς των πλαισιούνται από Έλληνας δημοσιογράφους και αθλητάς...»², επίσης:

«Ένα χαριτωμένο γκρουπ κολυμβητριών συμμετέχουν της Ε' κολυμβητικής ημερίδας εις το Ολυμπιακόν κολυμβητήριον. Θανμάστε τα αποτελέσματα της άθλησης!»³,

και:

«Μια υπέροχη φιγούρα της αμερικανίδος Ολυμπιονίκου Μακ Κόρμικ η οποία εις το Ελσίνκι κατέκτησεν το χρυσούν μετάλλιον εις τας καταδύσεις...»⁴.

Μελετώντας τα καλοκαιρινά φύλλα της εφημερίδας διαπιστώνουμε ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Ελσίνκι «απασχολούν» την εφημερίδα μόνον από τη μεριά των ανδρών αθλητών. Παράδειγμα σε άρθρο της 23^{ης} Ιουλίου «Αθληταί και αθλήτριαι ετοιμάζονται δια τον μεγάλον συναγωνισμόν», δεν υπάρχει καμία αναφορά σε γυναίκα αθλήτρια παρά μόνον σε άνδρες όπως του Τζαμαϊκανού Χέρμπερτ Μακ Κίνλεϋ ή του Ιταλού δισκοβόλου Κοσολίνι κ.α. Αναφορές δε που επιχειρεί σε προηγούμενες Ολυμπιάδες, όπως του Λονδίνου, περιγράφει μόνον τα ανδρικά δρώμενα και επιδόσεις. Κατά την διάρκεια τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων η αρθρογραφία καλύπτει μόνον τους άνδρες

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 10.6.1951, 3^η σελ., 4/στηλο: «Σύντομη αναδρομή στην ιστορία του γυναικείου αθλητισμού από το 1926 έως το 1951».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 24.7.1951, 24.7.1951, 3^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Οι αμερικανίδες κολυμβήτριες φωτογραφίζονται».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 10.7.1951, 1^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Το γυναικείον πρωτάθλημα κολυμβήσεως ήρχισεν!».

⁴ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 15.8.1951, 1^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Οι καταδύσεις είναι ρυθμός, χορός και σκληρή προπόνησις».

έλληνες αθλητές ενώ στην μετά Ελσίνκι περίοδο η εφημερίδα επανέρχεται σ' αυτούς με δύο πρωτοσέλιδα άρθρα «διαριγνύοντας τα ιμάτιά της» για την αποτυχία του αθλητισμού στην χώρα μας. Αποδίδεται στο κράτος και την Ολυμπιακή επιτροπή η παταγώδης αποτυχία γυναικών και ανδρών:

«Η Ολυμπιακή επιτροπή απέτυχε παταγωδώς! Είναι συνυπεύθυνος με το κράτος δια την κακήν τύχη του αθλητισμού μας και την ήττα μας στο Ελσίνκι... παραλείπουν η επιτροπή και το κράτος το καθήκον τους όπως οργανώνουν πανεθνικάς αθλητικές σταυροφορίας για τα οφέλη του αθλητισμού εις τα κορίτσια και τα αγόρια... η γυναικεία παρουσία ήταν ανύπαρκτος... το κράτος προδίδει την αθλητική ιδεολογία με την συστηματική καταπολέμησιν του αθλητισμού και με την περιφρόνησιν της υγείας των παιδιών μας, ιδιαιτέρως των κοριτσιών...»¹.

Συνεχίζοντας την έρευνά μας στα μακροσκελή άρθρα τα αναφερόμενα στη γυναίκα αθλήτρια διαπιστώνουμε την θετική και προτρεπτική θέση της εφημερίδας απέναντί της πάντα με έναυσμα κάποια ξένη ή ελληνική είδηση όπως:

«... Ο Αθλητικός Σύλλογος ελληνίδων αποφοίτων Αλεξανδρείας διοικείται από γυναίκες και άγει το 10^{ον} έτος από της ιδρύσεως του με κύρια χαρακτηριστικά: εργασία, θυσίες και αγάπη στο γυναικείο αθλητισμό... Μία ψυχή, ένα σώμα, ένας κοινός σκοπός η καλλιέργεια του γυναικείου αθλητισμού, η ανάδειξις ενός μικρού συλλόγου εις ποσότητα μεγάλου όμως σε ήθος αθλητικού πνεύματος, αθλητικής σταδιοδρομίας... Μία χούφτα γυναίκες κατορθώνουν ότι δεν κατορθώνουν όλοι οι άνδρες στην πατρίδα μας... Όπως διαπιστώνουμε μια ελληνική αθλητική οικογένεια στην ξενιτιά τιμά τον γυναικείο μας αθλητισμό!»²,

και:

«Ένα ευχάριστο ραντεβού με την πρωταθλήτρια της Ιαπωνίας. Το χλωμό κορίτσι με τα σχιστά μάτια, που ξετρέλλανε τους Αθηναίους φιλάθλους και έγινε

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 18.8.1952, 1^η σελ., αποσπ. από 6/στηλο: «Η παταγώδης αποτυχία ανδρών και γυναικών!».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 13.8.1952, 3^η σελ., αποσπ. από 6/στηλο: «Ο Αθλητικός Σύλλογος Ελληνίδων αποφοίτων της Αλεξανδρείας».

το αντικείμενο των θερμότερων τους εκδηλώσεων... Η ζωή τα όνειρά της και οι φιλοδοξίες της μας ενθουσίασαν και στις μεταφέρουμε... Ευχόμεθα η ελληνική κοινωνία και οι ελληνίδες αθλήτριες κάποια στιγμή να σκέφτονται με τον ίδιο “ντροπαλό” αλλά προοδευτικό τρόπο! Α. Σιδηρόπουλος¹».

Το 1953 η εφημερίδα τείνει να δώσει έναν αέρα κοσμικής κίνησης εμπλουτίζοντας την 2^η σελίδα της με καλλιτεχνικά, ραδιοφωνικά, κοινωνικά και θεατρικά νέα. Η τακτική και η στάση της εφημερίδας συνεχίζει να είναι η ίδια: Ολιγόλογες τηλεγραφικές ειδήσεις, φωτογραφίες με καλλίγραμμες αθλήτριες (συνήθως με μαγιό) όπως:

«Η νεαρά Γαλλίς Υβέτ Ντουσιέρ διακρίνεται δια την αριστοτεχνικήν επίδοσίν της εις τους κλασσικούς χορούς όσον και εις το καλλιτεχνικόν πατινάζ Θανμάστε την χάριν και την κορμοστασίαν...»²,
και:

«Το ασθενές φύλο αγωνίζεται. Μια ωραία φάσις από τον γυναικείο αγώνα χόκεϊ επί χόρτου που διεξήχθη εις το στάδιον Γουόμπλεν του Λονδίνου... ως φαίνεται οι άγγλοι είναι πιο προοδευτικοί από εμάς εις τον γυναικείον αθλητισμόν»³.

Επίσης μακροσκελή προτρεπτικά και παραινετικά άρθρα όπως:

«Μια ενδιαφέρουσα στατιστική ανασκόπησις... Κατά την παρελθούσαν περίοδον ο γυναικείος αθλητισμός στίβου εσημείωσεν εις όλον τον κόσμον μία γενικήν άνοδον, που κατά το μεγαλύτερον ποσοστόν οφείλεται αυτή στην τέλεσιν των Ολυμπιακών Αγώνων και στους αρκετούς διεθνείς τοιούτους... τι γίνεται όμως εις την Ελλάδα; Υπάρχει γυναικείος αθλητισμός στίβου; Διατί οι υπεύθυνοι δεν παραδειγματίζονται από τους Άγγλους, Γερμανούς, Ρώσους, Αμερικανούς, Ούγγρους; ... Συμπαρασταθείτε στις γυναίκες που αθλούνται!»⁴,
και σκωπτικά τα οποία συνοδεύονται και με φωτογραφίες:

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 23.8.1952, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Αγιάκο Γιοσικάουα η γκέισα της Οζάκα».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 4.2.1953, 2^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Η χάρις της αθλήσεως».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 26.3.1953, 3^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Το γυναικείον χόκευ».

⁴ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 10.1.1953, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Σημαντική πρόοδος σημειώθη το 1952 στον αθλητισμό στίβου γυναικών».

«Μεταξύ των γυναικών του Κάνσας και του Όνλεν κάθε χρόνο γίνεται ιδιότυπος αθλητικός αγών δια το ατλαντικόν κύπελον εις το οποίον αι λαμβάνουσαι μέρος πρέπει να είναι άνω των 18 ετών και να κρατάνε ένα τηγάνι... που έχει μέσα τηγανίτες!!! Η απόστασις που τρέχουν είναι 115 γυάρδες...»¹.

Το 1954 η εφημερίδα αυξάνει τις σελίδες έκδοσής της, χωρίς όμως να σταθεροποιείται. Άλλοτε εκδίδεται με τέσσερις, άλλοτε με έξι και ενίοτε με επτά ή δώδεκα σελίδες. Εν τούτοις η έρευνα δεν απέδωσε και ανάλογο αριθμό άρθρων ή αναφορών στη γυναίκα αθλήτρια. Σίγουρα δεν θα περιμέναμε ισόποση αναφορά με τους άνδρες αθλητές αλλά, μία αναλογική αύξηση σε σχέση με τον όγκο των σελίδων της. Ένα παράδειγμα άνισης αντιστοιχίας είναι το άρθρο που ακολουθεί και επισημαίνει την αθλητική κατάσταση της επαρχίας. Το άρθρο είναι 4/σθλο καλύπτει το 1/2 της σελίδας και ενώ υπάρχει μία λεπτομερής ονομαστική αναφορά στους άνδρες αθλητές οι γυναίκες αθλήτριες «καλύπτουν» μόνον τρεις σειρές:

«...Είναι γεγονός ότι η ελληνική επαρχία υστερεί στον τομέα του γυναικείου αθλητισμού. Και όμως υπάρχει υλικόν που καταλλήλως καλλιεργούμενον είναι δυνατόν να παρουσιάσει ταλέντα ισάξια όπως της ανωτέρας εικονιζομένης αθηναίας...»².

Βέβαια περιστασιακά η εφημερίδα «αφυπνίζεται», και κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες όπου αρχίζουν και τα κολυμβητικά αθλήματα:

«Όσο ο καιρός γλυκαίνει και η θάλασσα γαληνεύει πλησιάζει και η εποχή των θαλασσίων σπορ. Ήδη η κωπηλατική κίνησις άρχισε και παρουσιάζει έντασι και οι προπονήσεις γίνονται τακτικότερα. Ανωτέρω αι κωπηλάτριαι του Ν.Ο. Παλ. Φαλήρου αι οποίαι επρώτευσαν πέρυσι. Θαυμάστε τες!...»¹.

Στα μακροσκελή της άρθρα η εφημερίδα προβληματίζεται και επισημαίνει τα αδύνατα σημεία του γυναικείου μας αθλητισμού, πάντα με ένανσμα κάποια αθλητική διοργάνωση. Όπως:

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 5.2.1953, 3^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Γυναίκες τρέχουν στο στίβο κρατώντας τηγάνι».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 9.1.1954, 3^η σελ., αποσπ. από 4/σθλο: «Δικαία απαιτήσις της αθλούμενης επαρχίας».

«Ενώ το ανδρικό μας μπάσκει μπωλ σημειώνει διεθνείς επιτυχίας... αντιθέτως το γυναικείο μας μπάσκει ευρίσκεται εν καταπτώσει και διεθνώς κατέχει μια εκ των τελευταίων θέσεων, δια να μην πούμε ακριβώς την τελευταία... Η έλλειψις ικανού εμψύχου υλικού και κυρίως η αδιαφορία που δεικνύουν οι σύλλογοί μας... είναι οι λόγοι δια τους οποίους το ασθενές φύλον της χώρας μας κρατείται μακράν κάθε αθλητικής εκδηλώσεως... τίποτε δεν δεικνύει προς το παρόν ότι το γυναικείο μας μπάσκει θα ορθοποδήση... Είναι όμως γεγονός ότι οι σύλλογοί μας όχι μόνον δεν δεικνύουν το ανάλογο ενδιαφέρον δια τις δραστηριότητες του γυναικείου αθλητισμού αλλά εις πολλούς δυστυχώς κυριαρχεί η εντύπωσις ότι ο γυναικείος αθλητισμός είναι εις βάρος του ανδρικού, και ότι οι γυναίκες πρέπει να ασχολούνται μόνον με τον οίκον τους... Ως μόνον μέσον εξευρέσεως αθλητριών είναι το σχολείον. Δυστυχώς όμως οι αρμόδιοι κωφεύουν συνεχώς και νομίζουν ότι μόνον με την καθιέρωσιν της "φουφούλας" δια τας αγωνιζομένας αθλητρίδας θα επιτύχουν την άρτιαν σωματικήν διαπαιδαγώγησιν των ελληνίδων... Τέλος το υπουργείον Παιδείας αδιαφορεί και αναστέλλει κάθε γυναικεία αθλητική δραστηριότητα... Οψόμεθα! Α. Μελισσινός»¹.

Πάντα η εφημερίδα τοποθετείται θετικά απέναντι στη γυναίκα και την ενασχόλησή της με τον αθλητισμό και τα θετικά που αυτός επιφέρει στη σωματική και ψυχική της υγεία, στην οικογενειακή και κοινωνική της ισορροπία, φέρνοντας πάντα παραδείγματα από το εξωτερικό. Το πρώτο προέρχεται από μία συνέντευξη της διάσημης γαλλίδας τραγουδίστριας Λέσλυ Καρόν, η οποία εκτός από το τραγούδι ασχολείται επαγγελματικά και με το χορό:

«Όλοι είμαστε αθληταί. Ο χορός είναι спор; Βεβαίωτα απαντά η χαριτωμένη Λίλλυ. Θέλει γερή προπόνησι όπως και τα спор... Ο χορός και ο αθλητισμός είναι δύο καλοί γείτονες που και οι δύο ευδοκιμούν με την προπόνησιν... Τα οφέλη είναι τεράστια δια την σωματικήν υγείαν των γυναικών... το υγιές και καλογυμνασμένο σώμα γίνεται ιδανική φωλεά δια τις

---

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 12.3.1954, 3^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Η θάλασσα μας καλεί».

μέλλουσες μητέρες. Η αυτοπεποιθησίς τους αυξάνει κατακόρυφα. Η άριστη εμφάνισίς τους εξ αιτίας της αθλήσεώς τους γίνεται πρεσβευτής της καλής επαγγελματικής και κοινωνικής αποκαταστάσεώς τους...»².

Το δεύτερο άρθρο ενδεικτικά προέρχεται από την ιέρεια της γυμναστικής Μάγια Κάρλκβιστ από συνέντευξη που δίνει στον Τάκη Γ. Σακελλαρίου και προσυπογράφει η εφημερίδα, επισημαίνοντας τα οφέλη που δίνει ο αθλητισμός στη γυναίκα και τις παραινήσεις της προς του έλληνες ιθύνοντες:

«Δοξάζω τον Θεόν που γιορτάζω τα 70 χρόνια μου κάτω από τον ιερών βράχον της Ακροπόλεώς σας... Αειθαλής, παρά τους 70 Μαίους, ευθυτενής, βεργολυγερή, υψηλή, λεπτόγραμμη, με πνευματική διαύγεια μας ανέλυσεν το ιδικόν της γυμναστικόν σύστημα... Οι γυναίκες που έρχονται εις την σχολήν μας είναι μαθήτριες, σπουδάστριες ή υπάλληλοι και νοικοκυρές οι οποίες τρέχουν στο γυμναστήριόν μας για να εξασκηθούν με πίστη και ενθουσιασμόν... να σμιλέσουν το σώμα τους και να εκτονώσουν την ψυχήν τους... Εις την Στοκχόλμη λειτουργούν πενήντα εξειδικευμένα τέτοια γυμναστήρια και καλώ τους έλληνες υπεύθυνους του αθλητισμού να δώσουν μία βαρύτητα εις τον γυναικείον αθλητισμό: το υπουργείον Παιδείας, την ΕΑΣΑ, τους αθλητικούς συλλόγους. Η εφημερίδα και ο ΠΑΟ συνυπογράφουν την κινητοποίησιν της Μάγια Καρλκβίτς για τη γυμναστική αναβίωσι και αναγέννησι της γυναικάς αθλήτριας»³.

Οι χαρακτηριστικές φωτογραφίες με γυναίκες αθλήτριες, οι οποίες συνοδεύονται και με ανάλογες λεζάντες, «κοσμούν» τις σελίδες της υπό εξέταση ανδρικής αθλητικής εφημερίδας και κατά το 1955. Όμως όσο η συγκεκριμένη υπό εξέταση χρονική περίοδος (1950-1967) εξελίσσεται, η έρευνά μας φέρνει στην επιφάνεια άρθρα τα οποία αντιμετωπίζουν χωρίς «υποκρισία» το θέμα του γυναικείου αθλητισμού στη χώρα μας:

---

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 11.2.1954, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Εις το γυναικείον μπάσκετ. Η έλλειψις ικανού εμπύχου υλικού και η αδιαφορία των συλλόγων μας».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 9.3.1954, 8^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Ο χορός είναι σπορ: Βεβαιότατα απαντά η χαριτωμένη Λέσλυ Κάρν».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 15.5.1954, 3^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο, και φωτ με λεζάντα: «Ομιλεί η Μάγια Καρλκβίτς, η ιέρεια της γυμναστικής».

«Το μέλλον του γυναικείου μας αθλητισμού ευρίσκεται εις τας χείρας των εκπαιδευτικών. Πρέπει η άθλησις των γυναικών να εισαχθή ως υποχρεωτική εις τα ανώτερα και τα μέσα ιδρύματα... Είναι αναμφισβήτητον γεγονός ότι ο γυναικείος αθλητισμός παρά τα μικρά βήματα προόδου που επιχειρεί κατ' έτος, ευρίσκεται ακόμη εις πολὺν μακράν απόστασιν από το σημείον που έχει φθάσει ο γυναικείος ευρωπαϊκός και παγκόσμιος αθλητισμός... πολλοί μα πάρα πολλοί είναι οι λόγοι που παρεμποδίζουν την ανάπτυξιν του γυναικείου αθλητισμού... Δια να λάβει σάρκα και οστά ο γυναικείος αθλητισμός πρέπει πρωτίστως να διαδοθή εις την επαρχίαν... διερωτόμεθα όμως είναι δυνατόν αυτό να γίνη αφού πάντα σχεδόν υπάρχει η κακή αντίληψις περί αθλητισμού των γονέων και της κοινωνίας; ... έτσι προτεινόμεν ο γυναικείος αθλητισμός να εισαχθεί επισήμως εις τα σχολεία και να καθιερωθή υποχρεωτικώς μεταξύ των μαθητριών της μέσης εκπαιδύσεως... εάν αυτό δεν γίνει να μην αναμένωμεν να μας παρουσιάση σπουδαία πράγματα εις το μέλλον ο γυναικείος αθλητισμός... και εάν δεν πραγματοποιηθούν αι δέουσαι ενέργειαι που αναφέρομεν εις την αρχήν του σημειώματός μας, ο γυναικείος αθλητισμός θα σβύσῃ συντόμως...»¹.

Υπό το ίδιο πρίσμα και το επόμενο άρθρο επισημαίνει τα δεινά και την ανυπαρξία του ελληνικού γυναικείου αθλητισμού σε διασυλλογικό επίπεδο και προτείνει λύσεις, όπως:

«Απαισιόδοξοι είναι αι προβλέψεις δια τον γυναικείον μας αθλητισμόν... Το υπάρχον έμψυχον υλικόν είναι ελάχιστον και η συμμετοχή των ιδίων πάντα αθλητριών στους στίβους και σε κάθε άθλημα κουραστική... Τι πρέπει λοιπόν να γίνει δια να μην συνεχισθή αυτή η κατάστασις; Πρώτα-πρώτα πρέπει οι σύλλογοι να δείξουν μεγαλύτερον ακόμη ενδιαφέρον. Δεύτερον πρέπει οι ίδιες οι αθλήτριες να προσπαθήσουν να διαδώσουν τον αθλητισμόν εις τον κύκλον τους ... Τελευταίον και κυριώτερον είναι να διαδοθή ο αθλητισμός των κοριτσιών εις τα γυμνάσια... Πρέπει οι γυμνασταί και αι γυμνάστρια να παροτρύνουν με κάθε τρόπο τας μαθητρίδας των να γυμνάζονται συστηματικά... οι δε γυμνασιάρχαι και

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 26.3.1955, 3^η σελ., αποσπ. από 6/στηλο και φωτ. με λεζάντα: «Διατί η κοιτίς του αθλητισμού να υστερεί και σ' αυτόν τον τομέα».

αι διευθύντριαι να ενημερώνουν σε κάθε ευκαιρία τους γονείς των δια τα οφέλη που προσφέρει ο αθλητισμός εις την γυναίκα...»¹.

Επίσης με έναυσμα το υψηλό επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού στο εξωτερικό και την θέση που έχει κατακτήσει η γυναίκα εκεί σε πολλούς τομείς, διερωτάται τότε και η Ελλάδα ως κοινωνία θα μπορέσει να απελευθερώσει τη γυναίκα:

«Το ασθενές φύλον εγκατέλειψε τον φερετζέ και συναγωνίζεται τους άνδρας εις τον στίβον... Οι αθλήτριες της κοινοπολιτείας και της δυτικής Ευρώπης κυριαρχούν εις τους δρόμους ενώ η ρωσική επιβολή επεκτείνεται εις τα άλματα και εις τας ρίψεις... Σε στενή παρακολούθησι της εξελίξεως του αθλητισμού ανδρών, ο γυναικείος πραγματοποιεί γοργά βήματα και ανέρχεται τας βαθμίδας της προόδου... Έτσι η γυναίκα εκέρδισε μόνη και με το σπαθί της τα δικαιώματά της τα οποία σε άλλους τομείς των κοινωνικών εκδηλώσεων ακόμη τα αμφισβητούν... Από το 1930 οι γυναίκες σήκωσαν ψηλά τα μάτια τους ατένισαν χωρίς ντροπή τον ήλιο, πέταξαν τα βαριά ρούχα και τις βαρύτερες προλήψεις φόρεσαν την αθλητική στολή και χύθηκαν στους στίβους... Στην Ευρώπη κάθε πρόληψις έχει αρθεί και αυτό φαίνεται καθαρά από τις Αγγλίδες οι οποίες παρ' όλο ότι είναι γνωστές για τον πουριτανισμό τους δεν δίστασαν να παραμερίσουν κάθε κοινωνική και οικογενειακή προκατάληψι και να ασχοληθούν με τον αθλητισμόν: Εμείς διερωτόμεθα τότε η Ελλάδα θα βγάλει τον φερετζέ και θα διώξει τις κοινωνικές προκαταλήψεις απέναντι στη γυναίκα και στις δραστηριότητές της;»².

Την ίδια χρονιά η εφημερίδα εγκαινιάζει μια νέα στήλη στην τέταρτη σελίδα με τίτλο: «Θέατρο και αθλητισμός», όπου δημοφιλείς ηθοποιοί τοποθετούνται με απόψεις και προτάσεις για τον αθλητισμό στη χώρα μας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η συνέντευξη του Ν. Βεντίκου στην Μελίνα Μερκούρη:

---

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 3.5.1955, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, και φωτ. με λεζάντα: «Τα συμπεράσματα απ' τους τελευταίους αγώνες».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 1.2.1955, 3^η σελ., αποσπ. από 6/στηλο: «Μια εύγλωττος ανασκόπησις του γυναικείου αθλητισμού».

«Η θριαμβεύτρια των Καννών. Είμαι φίλαθλος όσο δεν φαντάζεσθε. Μου αρέσει το ποδόσφαιρο και συμπαθώ με φανατισμό τον Παναθηναϊκόν. Ησυχολούμην με την κολύμβησιν, αλλά έδειρα την κοπέλα που με ενίκησε...! Δια να προοδεύσει ο ελληνικός αθλητισμός χρειάζεται χρήμα και ο γυναικείος να αλλάξει η κοινωνική προκατάληψις. Η γυναίκα πρέπει ν' απελευθερώσει τον εαυτόν της, να γνωρίσει το σώμα της, να αθληθῇ. Ο λαμπερός ήλιος, η γαλάζια θάλασσα, το βουνό, το κλίμα, η Μεσόγειος την καλούν να διώξει ότι την βαραίνει και να αθληθῇ, να βάλῃ το σώμα της σε δοκιμασίες και απολαύσεις...»¹

Το 1956 η εφημερίδα εμφανίζεται με τέσσερα αντιφατικά άρθρα. Έτσι, μας εκπλήσσει άλλοτε με άρθρα που ζητούν την αφύπνιση της ελληνικής πολιτείας και κοινωνίας για την ενίσχυση του γυναικείου αθλητισμού, άλλοτε με επισημάνσεις για την πρόδοό του ή όχι και, άλλοτε με φωτογραφίες και λεζάντες αθλητριών που υποδηλώνουν την πρόθεση της εφημερίδας να τέρψει το ανδρικό φίλαθλο αναγνωστικό κοινό της. Όπως:

«Η γαλλίς Μαρίζα Λουίζα ήταν πέρυσι ένα μανεκέν εις το Παρίσι. Κάποτε όμως που έπρεπε να διαφημίσει ένα μαγιό κατάλαβε πως ήταν δυνατόν να γίνει πρωταθλήτρια του στίβου... το μανεκέν είναι ομορφιά δια τον αθλητισμόν όχι όμως και δια τους Ολυμπιακούς Αγώνες... θαυμάστε το σφρίγος και τις γραμμές της Μαρίζα...!»²,

ή

«...επί κεφαλής της βραζιλιάνικης ποδοσφαιρικής αποστολής εις την Ευρώπη έχει τεθεί η πανέμορφη αθλήτρια σινιορίτα Ζερμαίν Ντιόνα... η σινιορίτα θα προηγείται της αποστολής και θα παρελαύνει εμπρός από τους ποδοσφαιριστάς με την βραζιλιάνικη σημαία...οι ευρωπαίοι θεατές θα ενθουσιαστούν... σπεύσατε και θαυμάστε...!»³.

Τα δύο επόμενα άρθρα όπως προείπαμε εκφράζουν την απογοήτευση για την πρόοδο του γυναικείου αθλητισμού στη χώρα μας:

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 22.5.1955, 4^η σελ., αποσπ. από 4/σ τηλο και φωτ. με λεζάντα: «Μελίνα Μερκούρη. Αθλητισμός και θέατρο».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 25.1.1956, 3^η σελ., αποσπ. από 1/σ τηλο και φωτ. με λεζάντα: «Από μανεκέν πρωταθλήτρια».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 2.3.1956, 3^η σελ., αποσπ. από 1/σ τηλο και φωτ. με λεζάντα: «Τα μυστικά βραζιλιάνικα όπλα».

«...Ο γυναικείος αθλητισμός μας παρουσίασεν ελάχιστη πρόοδο... σαν γενικό συμπέρασμα μπορούμε να πούμε ότι ο γυναικείος αθλητισμός παραμένει στάσιμος και το μόνον παρήγορον είναι ότι οι περισσότερες αθλήτριες είναι σε μικρή ηλικία, έτσι μπορούν να εξελιχθούν μέχρι να ξυπνήσει η ελληνική κοινωνία και πολιτεία...»¹,
και:

«...οι εαρινοί αγώνες απέδειξαν ότι εις τα γυναικεία αγωνίσματα υστερούμε πολύ εις τον γυναικείον αθλητισμόν... αι αθλήτριαι εις την χώραν μας ασχολούνται κατά διαστήματα με τα αθλήματα και αποσύρονται. Η πολιτεία και η κοινωνία θα πρέπει να καταλάβουν ότι ο γυναικείος αθλητισμός πρέπει να λειτουργεί καθ' όλον το έτος και καθ' όλην την παραγωγική περίοδον των γυναικών...»².

Ενώ τα δύο άλλα εκθειάζουν την πρόοδο του γυναικείου αθλητισμού, με έναυσμα την διοργάνωση αγώνων ή αθλοπαιδιών:

«Το ελληνικό μπάσκετ μωλ παρουσιάζει ήδη σημαντική πρόοδον. Πρέπει να γίνουν αγώνες με ξένες ομάδες για να αποδειχθή η τεχνική άνοδός του... Γενική είναι η διαπίστωσις ότι το ελληνικό γυναικείο μπάσκετ τον τελευταίον καιρό εσημείωσε αλματώδη πρόοδο και η δυναμικότης του έφθασε σε ζηλευτά επίπεδα... Ενώ πρώτα διαθέταμε μία ή δύο αξιόλογες παίκτριες, σήμερα διαθέτουμε ένα πλήθος ικανών παικτριών από τις οποίες μπορούμε να συγκροτήσωμε ομάδα ικανή να αναμετρηθή με ξένα συγκροτήματα... από όλα αυτά συμπεραίνουμε ότι το γυναικείον μπάσκετ έχει ήδη εισέλθη πλέον στον δρόμο της σταθεράς προόδου.»³,

και:

«Το γυναικείο πικ-πογκ προόδευσε σημαντικά. Υπάρχουν αυτήν την στιγμή πολλάί και καλά πικ-πονίστριαι που η τεχνική τους είναι ήδη αξιόλογος... Η τελευταία διοργάνωσις του εαρινού πρωταθλήματος πικ-πογκ

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 23.3.1956, 3^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Ελάχιστη η πρόοδος του γυναικείου αθλητισμού».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 16.6.1956, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Υστερούμε εις τον γυναικείον αθλητισμόν».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 29.1.1956, 3^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Κρίσεις και συμπεράσματα από τις συναντήσεις μπάσκετ των γυναικών».

γυναικών έδωσε την ευκαιρία να γίνουν κολακευτικά κρίσεις γύρω από την αγωνιστική και τεχνική άνοδον του γυναικείου πιγκ-πογκ... παλαιότερα το άθλημα ήτο πτωχόν και δεν είχε να παρουσιάση και πολλά πράγματα. Αι πιγκ-πονίστριαι κάποτε εμετρούντο στα δάκτυλα εν αντιθέσει προς την σημερινήν πληθώρα που υπάρχει...»¹.

Αν και για το 1957 συλλέξαμε από την έρευνά μας αρκετά άρθρα τα οποία αναφέρονται διθυραμβικά στη γυναίκα αθλήτρια και τα επιτεύγματά της ή τις προσδοκίες της εν τούτοις θα αρκεστούμε σ' ένα και μόνον. Ο τίτλος του δικαιολογεί και την επιλογή μας: «Ο γυναικείος αθλητισμός μας και η κοινωνική προκατάληψις». Εκπλαγήκαμε από το περιεχόμενο το οποίο ανταποκρινόταν πλήρως στις σκέψεις και στους προβληματισμούς μας που μας οδήγησαν στην συγκεκριμένη έρευνα. Το άρθρο το οποίο υπογράφει ο Δημ. Μπότσαρης θεωρούμε ότι είναι η πρώτη χωρίς υποκρισία τοποθέτηση απέναντι στα αίτια που οδηγούν στον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση της κοινωνικής ομάδας γυναίκα αθλήτρια:

«Η βασική αιτία που νοσεί είναι η νοοτροπία των γονέων που δεν αφήνουν τις κοπέλες να γυμνάζονται και να διακρίνονται συγχρόνως εις τους στίβους... Έχει από πολλές πλευρές επιχειρηθή και έχουν αναζητηθή σε ποικίλες κατευθύνσεις τα αίτια και οι αφορμές της ανυπαρξίας σχεδόν του ελληνικού γυναικείου αθλητισμού... Γεγονός εκτός πάσης συζητήσεως είναι πως ο γυναικείος αθλητισμός έστω και από την εποχή της εικονικής υπάρξεως του ποτέ δεν ήτο σε θέση να συγκριθί με τον ανδρικόν της χώρας μας και ποτέ η ποιότης της στάθμης του δεν παρείχε το δικαίωμα της παράλληλης συγκρίσεώς του με τον διεθνή... Το κυριώτερο σημείο και το ουσιαστικότερο αίτιο πάνω στο οποίο έχει από χρόνια “ γαντζωθή ” ο γυναικείος αθλητισμός είναι η κοινωνική προκατάληψις. Να ερμηνευθή ο όρος δεν χρειάζεται να εξηγηθή όμως ο τρόπος με τον οποίο καταλαβαίνει ο ρωμιός το νόημά του, ασφαλώς είναι απαραίτητο. Η ελληνική οικογένεια ανέχεται τις πιο απίθανες ιδιοτροπίες του άρρενος όμως αποκλείει και χλευάζει μία τάσι ή μία κλίσι του θήλεος. Το ίδιο ισχύει και για την

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 3.4.1956, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο και φωτ. με λεζάντα: «Διαπιστώσεις από το εαρινό πρωτάθλημα πιγκ-πογκ».

ελληνική κοινωνία. Ο κύκλος της οικογενείας πολύ δύσκολα καταλαβαίνει την ανάγκη και το απαραίτητο της κλίσεως και της ροπής (πάντα φυσικά στις ομαλές τους μορφές) του κοριτσιού. Όσο το κορίτσι είναι στο σχολείο, του συγχωρείται μία ενέργεια μέσα στα γήπεδα του μπάσκετ ή τους στίβους των σταδίων, επειδή νομίζουν, ότι έτσι δεν ελέγχονται, αφού κατοχυρώνονται πίσω από... το μάθημα της γυμναστικής. Όταν όμως τελειώσει η κοπέλα το γυμνάσιο τότε τα πάντα τελειώνουν και όλα απαγορεύονται. Ο πατέρας ή ο αδελφός δεν μπορούν να εξηγήσουν –δεν έχει σχέση αν είναι φίλαθλοι- το νόημα του αθλητισμού και η μητέρα με κανένα τρόπο δεν παραδέχεται πως η κόρη της μπορεί να ασχολείται με τίποτε άλλο, εκτός από το πιάνο, τα γαλλικά της, τη δουλειά του γραφείου της αν εργάζεται ή την επιμέλεια του νοικοκυριού μέσα στο σπίτι. Στην επαρχία ειδικότερα απ' όπου μπορούν να βγουν οι εκλεκτότερες μονάδες του γυναικείου αθλητισμού, ο χώρος της κοινωνικής προκταλήψεως έχει αποπνικτική μορφή. Σπάνιες εξαιρέσεις υπάρχουν αλλά και αυτές δεν παίρνουν μεγάλη έκταση. Θα θυμούνται οι φίλαθλοι την περίπτωση... Πολύ μεγάλη έκταση με θλιβερές διαπιστώσεις παίρνει το θέμα του γυναικείου αθλητισμού, τόσο στην επήρεια που υφίσταται από τη νοσηρή συνήθεια της κοινωνικής προκαταλήψεως, όσον και στην ύπαρξή του τη σημερινή μέσα στους στίβους. Οι αθλήτριες οι αξιόλογες, εκείνες που είναι σε θέση να συναγωνισθούν επιτυχώς μόνο... τις Τουρκάλες, μετρώνται δυστυχώς στα δάκτυλα της μιας χειρός! Είναι δύσκολο να αναφέρουμε άλλη χώρα για σύγκριση... Αυτές οι λίγες αθλήτριές μας που έχουν το θάρρος και το κουράγιο να κατεβαίνουν ακόμα στα γυμναστήρια και να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, αδέσμευτες και ανεξάρτητες από τις νοσηρές κοινωνικές προκαταλήψεις, αυτές οι πραγματικά ηρωικές κοπέλες που υπερήφανα ποδοπατούν τους αρρωστημένους νόμους μιας παλαιωμένης και ανόητης προκαταλήψεως και ορθώνουν σήμερα το παράστημά τους σαν τέλειο και αληθινό παράδειγμα πίστεως και αγνών ιδεωδών, αυτές οι ίδιες οι κοπέλλες περιφρονούνται τις περισσότερες φορές από την ίδια την ανωτάτη μας αθλητική αρχή... Έτσι η ελληνίδα γυναίκα ατενίζει και ενσαρκώνει τον προορισμό της και τα όνειρά της σε ιδιόρρυθμο πλαίσιο λογικής και πραγματικότητας. Κάτω από το αμείλικτο βάρος της πλέον νοσηράς κοινωνικής προκαταλήψεως, η

προσπάθεια της ελληνίδος αθλητριάς γίνεται δύσκολη και εάν μάλιστα σ' αυτή προστεθή και ο χλιαρός τρόπος με τον οποίον οι αρμόδιοι αντιμετωπίζουν το πράγμα, τότε είναι εντελώς αδύνατον η γενική μορφή του θέματος να βελτιωθή. Ευχής έργον θα ήταν να γίνει ριζική ανακαίνισης... Η όλη υπόθεση να πάρει την έκτασι σταυροφορίας και η επαρχία να είναι ο κυριώτερος στόχος. Μέσα στα γυμνάσια και τα τόσης φύσεως σχολικά ιδρύματα ... υπάρχει ο τρόπος και η δυνατότης να δημιουργηθή ο πυρήνας που να ζεστάνη την παγωμένη έκφρασι και υπόστασι του ελληνικού γυναικείου αθλητισμού απηλαγμένος από κάθε είδους κοινωνική κριτική και προκατάληψι...»¹.

Τα δύο επόμενα έτη 1958 και 1959 η εφημερίδα πέρα από τις γνωστού τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις για τη γυναίκα αθλήτρια και τις φωτογραφίες αθλητριών με λεζάντες, τα άρθρα που φανερώνουν «στάση» απέναντί της είναι ελάχιστα. Ενδεικτικά αναφέρουμε δύο άρθρα από το 1958 από τα οποία το μεν πρώτο με έναυσμα κάποιες βαθμολογικές ρυθμίσεις από την παγκόσμια ομοσπονδία στίβου επισημαίνει το επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού σε σχέση με άλλα κράτη:

«...Ο γυναικείος μας αθλητισμός στίβου συγκριτικά με τον ανδρικό αλλά και με τα άλλα μας αθλήματα υστέρησε όπως πάντα. ...αυτό δεν θα απασχολούσε μόνον εμάς και θα το βλέπαμε σαν ένα εσωτερικό ζήτημα άνευ σημασίας αν δεν επρόκειτο να προστεθούν στο εγγύς μέλλον τα γυναικεία αγωνίσματα εις την βαθμολογίαν των Βαλκανικών... έτσι θα πρέπει να στρέψουμε την φροντίδα μας εις τον γυναικείον αθλητισμόν ... να μην υστερούμε από τα άλλα κράτη... τουλάχιστον αν μη τι άλλο θα πρέπει να βρούμε τέσσερις ή πέντε αθλήτριες να αποσπούν πρώτες θέσεις... Διερωτάται όμως κάποιος, αυτή είναι η επιδίωξις μας; Η εικόνα ή το βάθος του γυναικείου αθλητισμού πρέπει να μας απασχολεί. Επιτέλους!»²,

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 16.5.1957, 3^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Ο γυναικείος αθλητισμός και η κοινωνική προκατάληψις».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 11.1.1958, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Ο γυναικείος μας αθλητισμός υστέρησε όπως πάντα και το 1957».

το δε δεύτερο με έναυσμα την κατάκτηση παγκόσμιου ρεκόρ από νεαρά αθλήτρια η εφημερίδα τοποθετείται αρνητικά στις «πρόσθετες» μεθόδους ανάπτυξης του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα:

«...Το παγκόσμιον ρεκόρ το οποίον κατέρριψεν προ ημερών η 13ετής Αυστραλή Ίλσα Κόνραντς και... προκάλεσεν το ενδιαφέρον ολοκλήρου του αθλητικού κόσμου... Διερωτάται όμως κανείς πώς επιτυγχάνουν τέτοιες επιδόσεις αι οποίαι δεν ανταποκρίνονται στην ηλικία τους και τις δυνάμεις τους; ..., ένα φαινόμενον το οποίο παρατηρείται μόνον εις την κολύμβησιν όπου παιδιά να κερδίζουν ενήλικες... τι συμβαίνει με αυτάς τας γυναίκας; ...Η απάντηση την οποία δίνει η εφημερίδα από μεν τους προπονητάς είναι ότι οφείλεται στην σωματοπλαστική ευχέρεια και την δυνατότητα να γλιστρούν αυτά τα παιδιά στο νερό σαν τα ψάρια, από δε τους ιατρούς οφείλεται σε πρόσθετες βοηθητικές ουσίες αι οποίαι θα καταστρέψουν εις το μέλλον τους οργανισμούς των. Αυτές οι περιπτώσεις είναι οι άσχημες όψεις του γυναικείου αθλητισμού οι οποίες ελπίζουμε ότι δεν θα εισαχθούν εις την χώρα μας και δεν θα υιοθετηθούν»¹.

Το άρθρο του 1959 που επύλεξαμε πληροφορεί τους αναγνώστες της εφημερίδας για την πρόοδο του γυναικείου αθλητισμού στην Ευρώπη και επί τη ευκαιρία επισημαίνει και την κατάσταση στον ελλαδικό χώρο:

«Το γυναικείο φουτ-μπωλ κάνει κρότο στην Γερμανία. Έχουν ιδρυθή ήδη 22 σύλλογοι και σε κάθε ματς δημιουργείται πανικός από τον συνωστισμό για την είσοδο των φιλάθλων στο γήπεδο... Το ωραίον φύλον κατέκτησε την Γερμανίαν. Την είχε κατακτήσει από τότε που είχε δημιουργηθή η χώρα, είχε όμως αφήσει ένα σημείον ... άτρωτον. Δηλαδή τα ποδοσφαιρικά γήπεδα... Μέχρι προ καιρού οι γυναίκες είχαν μείνει μόνον στις εξέδρες... Με αυτά όμως δεν ηρκούντο. Ήθελαν πιο μεγάλη και πιο ενεργή συμμετοχή στην ποδοσφαιρική κίνησι της πατρίδος των. Και έτσι εδημιούργησαν γυναικείο ποδόσφαιρο που γνώρισε επιτυχία άνευ προηγουμένου... Οι ειδικοί παραδέχονται πως το γυναικείον φουτ-μπωλ είναι πιο θεαματικό και πιο οικονομικά προσοδοφόρο από κάθε άθλημα...

---

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 13.4.1958, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Κολυμβήτριαι μόλις 18 ετών δημιουργούν παγκόσμια ρεκόρ».

Κι αν αυτό γίνεται εις την Ευρώπη τι συμβαίνει εις την χώρα μας; Πού ευρίσκεται, όχι το γυναικείο ποδόσφαιρο, αλλά το επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού μας; Διότι για τέτοια πρωτοποριακά βήματα θα πρέπει να περάσουν μερικές δεκάδες χρόνια για να αποδεχθεί η ελληνική κοινωνία τη συμμετοχή των γυναικών στο ποδόσφαιρο...»¹.

Το 1960 είναι το έτος των Ολυμπιακών αγώνων της Ρώμης. Εν τούτοις οι αναφορές της εφημερίδας είναι ελάχιστες ακόμα και για τους άνδρες αθλητές, και «εμφανίζονται» όταν πραγματοποιούνται μεγάλα ρεκόρ. Έτσι, δεν θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί διαφορετικά και η γυναίκα αθλήτρια. Οπωσδήποτε πριν προβούμε στην ενδεικτική αναφορά των άρθρων πρέπει να επισημάνουμε, ότι δεν υπάρχει εκ μέρους της εφημερίδας καμία αναφορά για την «θριαμβευτική απουσία» των ελληνίδων αθλητριών από τους Ολυμπιακούς. Με τίτλους όπως: «Υπάρχουν σήμερα και υπεραθλήτριες;» ή «Οι ρωσίδες αθλήτριες κατακτούν και την Ρώμην» και «Τα γυναικεία ρεκόρ ανέρχονται συνεχώς» η εφημερίδα αναφέρεται στις ξένες αθλήτριες και επιχειρεί να αιτιολογήσει τις υψηλές επιδόσεις των γυναικών, οι οποίες πρέπει να επισημάνουμε πλησιάζουν των ανδρών, αποδίδοντάς τις στις σύγχρονες μεθόδους προπόνησης. Στο τέλος του άρθρου-είδηση η εφημερίδα επανέρχεται στα γνωστά ερωτήματα του «τίς πταίει» για το χαμηλό επίπεδο των ελληνίδων αθλητριών:

«Υπεράνθρωπος είναι ο χαρακτηρισμός που χρησιμοποιούμε για αθλητάς του στίβου όπως... οι επιδόσεις των πλησιάζουν τα όρια της φαντασίας... Οι γυναίκες έχουν λιγότερα από σαράντα χρόνια ολυμπιακής πείρας και λιγότερες ακόμα ευκαιρίες για να φθάσουν στο μάξιμουμ των αποδόσεών τους... Αρκετοί όμως είναι αυτοί οι οποίοι πιστεύουν ότι τα αποτελέσματα της Ρώμης θα δικαιώσουν τις προσπάθειες αθλητριών και προπονητών και θα τους οδηγήσουν στο τελειότερο αποτέλεσμα...»

Και η κατακλείδα του άρθρου όπως προείπαμε επανέρχεται στις γνωστές διαπιστώσεις για τον ελληνικό χώρο:

---

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 6.4.1959, 3^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Το γυναικείο φουτμπωλ κάνει κρότο στην Γερμανία».

«...οι έλληνες προπονητές θα πρέπει να ερωτήσουν τους συναδέλφους τους για τις νέες αυτές μεθόδους και για τις "σχολές φοίτησεως" μήπως και ο ελληνικός γυναικείος αθλητισμός δει άσπρη ημέρα! »¹,

και:

«Οι ρωσίδες αθλήτριες κατακτούν και την Ρώμην... Η δευτέρα ημέρα των Ολυμπιακών ανέδειξε τις ρωσίδες αθλήτριες... Τούτο φυσικά κατά μεγάλη αναλογία οφείλεται εις τους προπονητάς και εις την σωστήν γυμναστική και τακτική που αυτοί ακολουθούν... Τι γίνεται συνάδελφοι εις την πατρίδα μας; Πώς προπονούνται οι ελληνίδες αθλήτριες; Ποίοι μέθοδοι χρησιμοποιούνται; Οφείλεται κάποια στιγμή να απαντήσετε με τις επιδόσεις των αθλητριών σας ή τις παραιτήσεις σας. Οψόμεθα...»².

Θα θέλαμε να αναφέρουμε ένα ακόμα άρθρο το οποίο υπογράφει ο Νικ. Βελισσαράτος και αναφέρεται στην άνθηση του γυναικείου αθλητισμού στην ελληνική παροικία της Αλεξάνδρειας. Με έναυσμα την αθλήτρια της σκοποβολής και της κολύμβησης Τίνα Βαφειάδου, η οποία επισκέπτεται την Αθήνα, ο δημοσιογράφος περιγράφει με γλαφυρή ενθουσιώδη λογοτεχνική γραφή τη συνάντηση και τις αθλητικές δυνατότητες, δραστηριότητες των ελληνίδων αθλητριών εκεί:

«Αυτές τις ημέρες η Αθήνα μας φιλοξενεί μία δεκαεφτάχρονη καλλονή από την Αλεξάνδρεια... Δεν είναι τόσο η εξαίσια ομορφιά, το υπέροχο σώμα, το αρμονικό σύνολο της... Η Τίνα είναι πρωταθλήτρια Αιγύπτου εις την σκοποβολήν, υπέροχη αμαζόνα και δεινή κολυμβήτρια... δια να μην ομιλήσουμε δια τα άλλα χαρίσματα όπως του χορού, της μουσικής κ.α.... Η μητέρα της Μάγδα Λένκευ (ουγγαρέζα) πρωταθλήτρια Ευρώπης εις την κολύμβησιν με υπέροχο διαπλασμένο σώμα, κατάξανθη, με γαλάζια μάτια, μας ενημέρωσε δια το υψηλό επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού εις την Αλεξάνδρεια...Η επισήμανση της κ. Λένκευ ήτο: " ότι ενώ διαβιούμε σε μια βαθιά θρησκευόμενη μουσουλμανική χώρα με πολύ αυστηρές κοινωνικές και νομικές απαγορεύσεις η

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 28.8.1960, 3^η σελ., αποσπ. από3/στηλο: «Υπάρχουν σήμερα και υπεραθλήτριες; Ένα εύλογον ερώτημα που γίνεται επίκαιρον εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 4.9.1960, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Οι ρωσίδες αθλήτριες κατακτούν και την Ρώμην».

ελληνική παροιμία και εις τον τομέα του γυναικείου αθλητισμού όπως και σε άλλα θέματα ακολουθεί την προοδευτικήν Ευρώπη και όχι την Ελλάδα..., γνωρίζω ότι και εις τον τομέα αυτόν (του γυναικείου αθλητισμού) εσείς εδώ υστερείτε!"...»(sic)¹,

και ο δημοσιογράφος κλείνει με την εξής φράση η οποία είναι κατάδηλη της θέσης του:

«...Εις την Ελλάδα η ελληνική κοινωνία διατηρεί μία ηθική καχυποψία απέναντι σε γυναικεία ζητήματα και γυναικείες δραστηριότητες...».

Το 1961 η εφημερίδα μας αιφνιδιάζει με τη διακύμανση του αριθμού των σελίδων της, οι οποίες ανέρχονται άλλοτε σε τέσσερις, έξι και ενίοτε σε οκτώ. Το πλήθος των εγχώριων ποδοσφαιρικών ειδήσεων πολλές φορές δείχνει να «ασφυκτιά» μέσα στις σελίδες της μη επιτρέποντας στον αναγνώστη άλλου είδους πληροφόρηση. Επίσης, η εφημερίδα εμπλουτίζει τις σελίδες της με την ιστορική πορεία των συλλόγων Πανιωνίου και Πανελληνίου χωρίς βέβαια να κάνει καμία αναφορά στα γυναικεία τμήματα ενώ ξέρουμε ότι υπάρχουν έστω και σε υποτυπώδη κατάσταση.

Εκτός από τις τηλεγραφικού τύπου αναφορές:

«Υπό λαμπράς επιτυχίας εστέφθησαν οι γενόμενοι εις το γήπεδον ΠΑΟ παρουσία 6000 χιλιάδων θεατών γυμναστικά επιδείξεις του Αρσακείου Αθηνών της φιλεκπαιδευτικής εταιρείας. Εξετελέσθησαν πρωτότυποι γυμναστικά ασκήσεις... οι κορασίδες επί το έργον...»²,

υπάρχουν και τα μακροσκελή άρθρα τα οποία μπορούμε να τα χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες. Αυτά τα οποία περιγράφουν με ελπιδοφόρες λέξεις την πορεία του γυναικείου αθλητισμού και τα παραινετικά προς την πολιτεία και την κοινωνία μετά τις δυσόιωνες διαπιστώσεις για το επίπεδό του. Θα θέλαμε να αναφέρουμε ότι τα άρθρα υπογράφονται από τον δημοσιογράφο Ν. Βελισσαράτο και το σύνολό τους δεν υπερβαίνει τα πέντε ή έξι ετησίως. Ενδεικτικά από την πρώτη κατηγορία αναφέρουμε:

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 21.8.1960, 3^η σελ., αποσπ. από2/στήλο, φωτ. και λεζάντα: «Μικρή ξενητευμένη ελληνοπούλα πρωταθλήτρια εις την σκοποβολήν».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 24.5.1961, 3^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Το κάλλος των θηλέων».

«Συμπεράσματα από τους πρώτους γυναικείους αγώνες. Κατά τα φαινόμενα ο γυναικείος αθλητισμός θα γίνει προνόμιο της επαρχίας μας... Στην συμπτωτεύουσα έχει δημιουργηθεί ένα ευχάριστο ρεύμα πολυπληθούς προσελεύσεως κοριτσιών στα γυμναστήρια... Εκτός από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη ευχάριστα νέα έρχονται από τας Σέρρας, Λαμία και Βόλον. Κατά τις διεξαχθείσες εκεί ημερίδες παρουσιάσθησαν πολλές νεαρές αθλήτριες με ικανοποιητικές επιδόσεις... Έτσι λοιπόν παρουσιάζεται η στάθμη του γυναικείου μας αθλητισμού μετά τις πρώτες ημερίδες, ενώ αναμένεται ότι η πρόοδος θα είναι ακόμη πιο σημαντική για να μπορέσουμε να ανεβάσουμε το επίπεδο των επιδόσεων του τομέως αυτού...»¹,

επίσης:

«Η β' πανελλήνιος ημερίς στίβου που ετελέσθη στον Βόλο παρουσίασε μερικά στοιχεία πολύ ενθαρρυντικά δια το μέλλον του αθλητισμού μας γυναικών... Η διοργάνωσις αποτελεί ένα μέρος των προσπαθειών της Ομοσπονδίας δια την βελτίωσιν της στάθμης του γυναικείου αθλητισμού στον τόπο μας. Αναλυτικά... Η ημερίς του Βόλου διοργανωτικώς αλλά και από άποψη συμμετοχής εσημείωσεν τεράστιαν επιτυχία. Επίσης θα πρέπει να επισημάνομεν την θετικήν συμμετοχήν του ΣΕΓΑΣ έτσι ώστε να μην συμβή κανένα τεχνικό λάθος. Τα μέλη της τεχνικής επιτροπής γυναικών του ΣΕΓΑΣ με επί κεφαλής την κ. Καβουνίδου κατώρθωσαν να δώσουν μορφή και χρώμα αξιόλογων αγώνων»².

Ενδεικτικά από την δεύτερη κατηγορία:

«Το φλέγον ζήτημα που μένει πάντοτε άλυτο. Μόνον αν καλλιεργηθή συστηματικώς ο καθόλου αθλητισμός εις τα δημοτικά σχολεία και τα γυμνάσια ως και εις τις ανώτατες σχολές της χώρας θα επιτευχθεί η βελτίωσις του γυναικείου αθλητισμού εις όλα τα спор... από των αρχαιοτάτων χρόνων ο αθλητισμός αποτελούσε έναν από τους σημαντικώτερους παράγοντες της παιδείας... όλοι πίστευαν πως ο αθλητισμός είναι ένα μέσον εξευγενισμού του

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 14.4.1961, 3^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο. Φωτ. και λεζάντα: «Συμπεράσματα από τους πρώτους γυναικείους αγώνες».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 11.6.1961, 3^η σελ., αποσπ. από 5/στήλο: «Ένα καλό βήμα έγινε εις τον Βόλον για τον γυναικείον αθλητισμόν».

πνεύματος και του χαρακτήρος που συμβάλλουν στην εξέλιξη του ανθρώπου... Δυστυχώς σήμερα η πραγματική αυτή έννοια έχει κατά κάποιον τρόπο παραμεριστεί και διαστρεβλωθεί. Ανταποκρίνεται μόνον εις τους άρρενες... Οι ώρες της γυμναστικής δια τα κορίτσια όλο και λιγοστεύουν στα γυμνάσια με χίλιες δύο δικαιολογίες... Η αρχή λοιπόν για να αρχίση μία πρόοδος της προκοπής και μια αθλητική ευημερία στον γυναικείο αθλητισμό αργότερα, θα γίνει μόνον όταν ο αθλητισμός εισχωρήσει με όλα του τα φόντα στην μαθητική νεολαία των κοριτσιών...»¹.

Τα δύο επόμενα έτη 1962 και 1963 η εφημερίδα μάς στερεί την «πολυτέλεια» της επιλογής των μακροσκελών άρθρων. Συνολικά τέσσερα. Αυξάνει όμως τις σελίδες της ιδιαίτερα το 1963 που σταθεροποιεί τις ημερήσιες εκδόσεις σε έξι και τις κυριακάτικες άλλοτε σε οκτώ και άλλοτε σε δεκατρείς. Επίσης εγκαινιάζει τη στήλη: *Η Αθλητική Κίνηση εις όλην την Ελλάδα*, στην οποία βρίσκουμε ελάχιστες πληροφορίες για την κίνηση του γυναικείου αθλητισμού στην επαρχία. Όπως:

«Ποίαι αθλήτριαι θα επικρατήσουν στην μάχην των πανελληνίων γυναικών οι οποίοι το τρέχον έτος διοργανώνονται εις τας Σέρρας... Τελειώνοντας το παρόν σημείωμα ελπίζουμε ότι η διοργάνωσις αυτή θα σταθεί εις το ύψος που της αξίζει και ότι δεν θα παρακολουθήσουμε το θέαμα άλλων διοργανώσεων εις την επαρχίαν, δηλ κριτών σε χρέη προπονητών και καθοδηγητών... καθώς και της κοσμιότητας των φιλάθλων»², και:

«Ελάχιστη η άνοδος του αθλητισμού εις την Β. Ελλάδα του ανταποκριτού μας Τ. Χασήρ... Μέσα στα πλαίσια της πρωταθλητικής εξορμήσεως ο Απόλλων Καλαμαριάς δημιούργησεν τμήμα γυναικείου αθλητισμού, το οποίο αποτελείται από μαθήτριες του γυμνασίου Καλαμαριάς, και

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 30.4.1961, 3^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο: «Ο γυμνασιακός αθλητισμός θα ανυψώση το επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού εις όλα τα σπορ».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 14.7.1962, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η μάχη των πανελληνίων γυναικών εις τας Σέρρας».

διαπρέπει. Η γυμνάστρια του σχολείου σε συνεργασία με τον προπονητή καταβάλουν τεράστιες και φιλότιμες προσπάθειες...»¹.

Από τα άρθρα τα οποία αναφέρονται στο επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα επιλέγουμε αυτά τα οποία με έναυσμα την είδηση «τοποθετούνται» μέσω του δημοσιογράφου:

«Μία παράδοσις που άρχισε προ δεκάδων ετών με την συμμετοχή της τότε πρωταθλήτριάς μας Δομνίτσας Λανίτου στους Πανευρωπαϊκούς αγώνας, θα συνεχισθή κι εφέτος... Παρά τη μικρή στάθμη του γυναικείου μας αθλητισμού, εν τούτοις η Ελλάς δεν απέφυγεν τη συμμετοχή αυτή... Και διερωτώμεθα θα διασυρθούμε ή θα μας εκπροσωπήση επάξια η μοναδική μας αθλήτρια Λερίου; Πότε επιτέλους η Ελλάς θα αποκτήση άξιο αθλητικό δυναμικό στον γυναικείο αθλητισμό; Πότε η κοινωνία και η πολιτεία θα συνδράμουν και δεν θα κωφεύουν; ... Ν. Γ.»²,

και:

«Η Μαίρη Πιγκνάλ ξανάρχισε εντατικές πάλι προπονήσεις. Κάθε πρωί η γλυκειά αυτή μαμά συνοδεύεται από το νεογνόν της στις προπονήσεις... Με μια φορητή κούνια κατευθύνεται σ' ένα γυμναστήριο που είναι κοντά στο σπίτι της . Εκεί αφού αφήση το μωρό της σε κάποια από τις άλλες αθλήτριες, φορά την αθλητική της φόρμα και ξαναπαίρνοντας την κούνια με το μωρό τραβά για το χορτάρινο στίβο... Ποία αίσθησι θα προκαλούσε αυτή η σκηνή εις την Ελλάδα; Τι θα έλεγε η γειτονιά βλέποντας μια τέτοια σκηνή; Η άστοργη μάνα...Όμως η θέσις της γυναικάς και ιδιαίτερα της μάνας πρέπει να είναι παντού. Να πρωταγωνιστεί και εις τον τομέα του αθλητισμού...»³.

Με τίτλο: Χωρίς Αθλητικές Ελπίδες Ανέτειλε ο Νέος Χρόνος ένα 4/στηλο μακροσκελές άρθρο αναφέρεται και στο μαρasmus του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα:

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 14.2.1963, 5^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Ελάχιστη η άνοδος του αθλητισμού εις την Β. Ελλάδα».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 30.8.1962, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η Λερίου χρειάζεται ήδη τη βοήθεια του κ. Γιούλα».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 3.7.1962, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Η αθλήτρια των 7 μέτρων».

«...Δυστυχώς χωρίς ελπίδες ανέτειλε ο νέος χρόνος και για τον γυναικείο αθλητισμό. Όχι μόνον θαύματα δεν πρέπει να περιμένουμε αλλά ίσως και υποβάθμισί του... Ατυχώς γινόμαστε προάγγελοι κακών ειδήσεων όχι για όσους τολμούν να δουν την αλήθεια για το γυναικείο αθλητισμό αλλά για όσους χρόνια και χρόνια τώρα τον κρατούν εις την μετριότητα... Έτος 1963: Αντί να είναι η εποχή μιας νέας άνθισης του γυναικείου αθλητισμού μας, ατυχώς θα είναι ένα ακόμη βήμα προς την δύσιν του... Σκληρές προβλέψεις που εξέρχονται όμως εύκολα αν θα διαπιστώση κανείς την κατάσταση που εξακολουθεί να επικρατεί... Γιατί τι γίνεται τώρα που να μπορεί να μας αναπτρώση τις ελπίδες; Σχεδόν τίποτε...»¹.

Στην επόμενη χρονιά του 1964, η εφημερίδα θα μπορούσε να μετονομασθεί από «Αθλητική» σε «Ποδοσφαιρική Ηχώ». Οι αναφορές στα αθλητικά δρώμενα, εκτός ποδοσφαίρου, είναι ελάχιστες και για τους άνδρες αθλητές αλλά και για τις γυναίκες αθλήτριες. Εν τούτοις, ενίοτε η εφημερίδα βρίσκει τον «χώρο» να φιλοξενεί απόψεις διακεκριμένων πολιτών οι οποίοι τοποθετούνται ως προς την «ιδέα» αθλητισμός και πολλές φορές προσυπογράφει και η εφημερίδα. Από ένα τέτοιο άρθρο, που υπογράφει ο δικηγόρος Αναστάσιος Ποζατσίδης, ξεχωρίσαμε το απόσπασμα που αναφέρεται στη γυναίκα αθλήτρια και με το οποίο συμφωνεί και η εφημερίδα:

«...έτσι και ο γυναικείος αθλητισμός εις την Ελλάδα πρέπει να έχει υπεύθυνον κεφαλήν και να οργανωθεί επί ορθολογιστικής και ιδιωτικής πρωτοβουλίας με μέριμνα και συντονισμόν από το ελληνικόν κράτος. Μόνον η παιδεία σώζει την νεολαία, και εις την παιδείαν συμπεριλαμβάνεται και ο αθλητισμός για άνδρες και γυναίκες. Έτσι θα αποδοθούν εις την κοινωνίαν σώματα υγιή και ιδιαιτέρως των γυναικών αι οποίαι θα γίνουν και μητέρας... Εμείς συμφωνούμε απόλυτα με τον κ. Ποζατσίδη και ιδιαιτέρως στο σημείο μητρότητα και αθλητισμός»².

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 13.1.1963, 8^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Κάτι πολύ θλιβερό αλλά πέρα για πέρα αληθινό».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ< 5.7.1964, 1^η και 3^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Αθλητισμός: Η σπουδαία υπόθεσις που έχει αφεθή εις το έλεος του Θεού».

Από τα ελάχιστα μακροσκελή άρθρα, τέσσερα τον αριθμό, ξεχωρίσαμε ένα το οποίο άπτεται του ενδιαφέροντός μας και το οποίο παραδόξως κάλυπτε τη μισή σελίδα με τον «πηχυαίο» τίτλο: *Αποτελματώνεται πλήρως ο αθλητισμός των γυναικών*. Το άρθρο το οποίο υπογράφει ο δημοσιογράφος Ν. Σ. Βελισσαράτος, ξεκινά με διαπιστώσεις:

«... όλα αυτά μας οδηγούν στο συμπέρασμα πως ο ελληνικός γυναικείος αθλητισμός αποτελματώνεται ολοένα ενώ καμία ακτίς φωτός δεν εισδύει στο βαθύ σκοτάδι που βασιλεύει επάνω του και ως εκ τούτου κάθε ελπίδα ανορθώσεώς του πάει να πνιγεί μέσα στη γενική άθλια εικόνα του αθλητικού μας επιπέδου. Οι πληγές που έχει ο αθλητισμός γυναικών, τούτο τον καιρό, δεν είναι καινούργιο φρούτο. Είναι παλιές και μάλιστα παμπάλαιες. Πολλές φορές οι στήλες τούτες διαπίστωσαν τα δεινά του... δυστυχώς παραμένη η ίδια γηρασμένη κατάσταση και η οποία μέρα με τη μέρα γίνεται χειρότερη στα μάτια εκείνων που από μακριά παρακολουθούν την εξέλιξη ενός κακού προηγούμενου που όμοιό του δεν έχει να παρουσιάσει καμία χώρα του πλανήτη μας...», στη συνέχεια αποδίδει ευθύνες:

«...Για το δημιουργηθέν λίαν δυσχερές κλίμα στον αθλητισμό των γυναικών ποίοι φέρουν την ευθύνη; Ίσως πότε ουδείς. Είναι κι αυτή μία άποψις σωστή εν μέρει. Και λέγομεν εν μέρει διότι... δεν υπάρχει νόμος για να επιβληθούν κυρώσεις στους κρατικούς ιθύνοντες αλλά και στην κοινωνία οι οποίοι δεν κατενόησαν την χρησιμότητα του αθλητισμού για την νεολαία μας στην οποία συμπεριλαμβάνονται και οι γυναίκες...», και τέλος προτείνει λύσεις:

«...Και για να μην κλείσουμε το σημείωμά μας με την παράθεσι μόνον των διαπιστώσεων, που μας υπαγορεύει η σημερινή αφόρητη πλέον κατάσταση και ακόμη για να σταματήσει ένα κακό που έγινε μάλιστα...Θα πρέπει το κράτος να λάβη τα ακόλουθα μέτρα που κρίνονται απαραίτητα για να τεθούν οι βάσεις της γυναικείας αθλητικής αναγεννήσεως... Επίσης η ελληνική κοινωνία θα πρέπει να βγη από τις προκαταλήψεις της όσον αφορά τις δραστηριότητες των

γυναικών, αθλητριών και άλλων, διότι θα βαδίζουμε από το κακό στο χειρότερο και σ' αυτόν τον τομέα θυμίζοντας άλλες εποχές και άλλα ήθη»¹.

Το 1965 δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί έτος του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα. Οι αναφορές είναι αφ' ενός μεν ελάχιστες αφ' ετέρου δε απαισιόδοξες για την πορεία του. Ένα μακροσκελές άρθρο, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται και η κοινωνική προκατάληψη για το γυναικείο αθλητισμό, υπογράφει ο δημοσιογράφος Ν. Παπαρέσκου και αναφέρεται στη δυνατότητα ανάληψης από την Ελλάδα της τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων. Το απόσπασμα προέρχεται από συζήτηση η οποία διεξήχθη στη Βουλή και επιδέχεται την κριτική του δημοσιογράφου:

«...Εκτός από τις δυσκολίες τις οποίες προαναφέραμε και οι οποίες υπάρχουν η δυνατότης να ξεπερασθούν με τα μέτρα που προείπαμε η Ολυμπιακή Επιτροπή θα πρέπει να εμφυσήσει εις την κοινωνιάν και την πολιτείαν την ενεργοποίηση όλου του αθλητικού δυναμικού της χώρας, ανδρικού και γυναικείου... Αν θα θέλαμε όταν αναλάβουμε την διοργάνωσιν των Ολυμπιακών Αγώνων μετά από είκοσι χρόνια να έχομεν μια αξιοπρεπή εμφάνισιν του γυναικείου αθλητισμού θα πρέπει οι οικογένειαι να παροτρύνουν, τα αθλητικά σωματεία να δίνουν την ίδια βαρύτητα με τον ανδρικό και η πολιτεία να είναι οικονομικός αρωγός όλης αυτής της προσπάθειας...»².

Το επόμενο άρθρο «κριτικής και προτάσεων» για το γυναικείο αθλητισμό και όχι μόνον ανήκει στον δημοσιογράφο Ν. Βελισσαράτο και γράφεται με έναυσμα τις ετήσιες γυμναστικές επιδείξεις στο στάδιο:

«... Η “εβδομάδα της γυμναστικής” παραμένει ένα όνειρο ενεστώτος χρόνου και ένα σχέδιο του μέλλοντος. Οι εκπρόσωποι της κυβερνήσεως και ο Πρωθυπουργός πρέπει να επείσθησαν με όσα είδαν... Πέρα από τους κατάλληλους χώρους που πρέπει να ευρεθούν και το πρόγραμμα του υπουργείου παιδείας που πρέπει να αναπροσαρμοσθή δια το μάθημα της γυμναστικής με αύξησι ωρών και διορισμό διπλωματούχων γυμναστών και γυμναστριών από την

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 18.7.1964, 3^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο: «Αποτελμάτνεται πλήρως ο αθλητισμός των γυναικών».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 30.4.1965, 2^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, φωτ. με λεζάντα: «Η τρομερή δύναμις της προκαταλήψεως».

ΕΑΣΑ, οι εκπρόσωποι της κυβερνήσεως και ιδιαίτερα ο πρωθυπουργός κ. Γ. Παπανδρέου οφείλουν να κατανοήσουν όλες τις προηγούμενες υποδείξεις μας ώστε η χώρα μας να σταθή με αξιώσεις δίπλα στα προηγμένα κράτη και εις το γυναικείον αθλητισμόν... Η γυναικεία μαθητιώσα νεολαία μας πρέπει να παύση να μας δίδει την εντύπωση ότι είναι “φυλακισμένη” όχι βέβαια σε εγκληματολογικές και πολιτικές φυλακές αλλά αφ’ ενός μεν στην κοινωνική προκατάληψη και αφ’ ετέρου στις αρνητικές διατάξεις του αναχρονιστικού νόμου 5120/32... Αποφυλακίστε τις μαθήτριες και αφήστε τες να αθληθούν...»¹.

Το στίγμα της στάσης της εφημερίδας απέναντι στη γυναίκα αθλήτρια κατά το τρέχον έτος ολοκληρώνεται με μια είδηση η οποία προέρχεται από το Λονδίνο και γίνεται έναυσμα τοποθέτησης:

«Λονδίνον, Μάιος Η κοκκινομάλλα και πρώην βασίλισσα της ομορφιάς Μάριον Σέππαρντ, πήρε το πρώτο ποδοσφαιρικό της μάθημα... Θα είναι επικεφαλής μιας γυναικείας ποδοσφαιρικής ομάδος..., οι αντίπαλες των κοριτσιών θα είναι η γυναικεία ομάδα Στουμάρκετ Λέιντς και οι εισπράξεις θα... Εις την Ελλάδα ενώ το ποδόσφαιρο είναι το αγαπημένο άθλημα ανδρών και γυναικών εν τούτοις τα ποδοσφαιρικά σωματεία δεν έχουν δημιουργήσει γυναικεία τμήματα. Φαντάζεσθε όμως αγαπητοί αναγνώστες πόσοι από εσάς θα επέτρεπαν στις γυναίκες, στις αδελφές σας ή στις κόρες σας να τρέχουν κάθε Κυριακή στο γήπεδο με σορτς και να τις χειροκροτούν εκατοντάδες φίλαθλοι; Σας απαντώ κανένας! Ιδείτε όμως τι γίνεται εις την Αγγλία όπου η κοινωνία της είναι συντηρητική και οι Άγγλοι πουριτανοί; Υπάρχουν εκατοντάδες ποδοσφαιρικοί γυναικείοι σύλλογοι και οι γυναίκες συμμετέχουν σε όλα τα αθλήματα... Ίσως οι Άγγλοι έχουν καταλάβη ότι η άθληση είναι υγεία για κάθε ανθρώπινη ύπαρξι. Μήπως κι εμείς;»².

Τα δύο επόμενα έτη 1966 και 1967 η εφημερίδα γίνεται πιο πλουραλιστική όσον αφορά την ποικιλία των ειδήσεων. Η δεύτερη σελίδα κατακλύζεται από κοινωνικές και κοσμικές ειδήσεις, θέατρο και

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 2.6.1965, 3^η σελ., αποσπ. από 6/στηλο: «Συμπεράσματα από τις γυμναστικές επιδείξεις. Η “φυλακισμένη” μαθητιώσα νεολαία είναι ικανή για ανώτερα επιτεύγματα».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 16.5.1965, 5^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Μια βασίλισσα της ομορφιάς παίζει μπάλα. Μιμηθείτε την».

κινηματογράφο, ραδιοφωνικό πρόγραμμα και κοσμικές ειδήσεις οι οποίες ενίοτε συνοδεύονται από φωτογραφίες. Το δε 1967 η εφημερίδα φιλοξενεί μακροσκελή πολιτικά και καθοδηγητικά άρθρα με πηχτούς τίτλους όπως: *Η Ελληνική Πατρίς, Πολιτεία και Εκκλησία* κ.ά. Το υπό εξέταση θέμα της έρευνάς μας τυγχάνει μιας «ιδιαίτερης τύχης» από την ανέρευνση άρθρων κατά το 1966. Το πρώτο το οποίο υπογράφει ο δημοσιογράφος Ν.Σ. Βελισσαράτος αναφέρεται στον νέο νόμο του υπουργείου παιδείας ο οποίος θα δώσει την ευκαιρία να ανθίσει ο σχολικός αθλητισμός μαθητών και μαθητριών. Η εφημερίδα αισθάνεται υπερήφανη διότι αυτό προέκυψε από τις παραινήσεις μέσω των σελίδων της. Πιο συγκεκριμένα για τη γυναίκα αθλήτρια αναφέρει:

«...Φρεσκαρισμένη εμφανίζεται τώρα η αθλητική δραστηριότητα στα Λύκεια και τα Γυμνάσια της χώρας. Αγώνες αθλοπαιδειών, ανωμάλου δρόμου, και ημερίδες στίβου προβλέπει η εγκύκλιος καθ' όλην την διάρκεια του σχολικού έτους... Παλαιότερα οι αθλητικές εκδηλώσεις πραγματοποιούντο στο τέλος κάθε σχολικής περιόδου. Μετά όμως από τις επελθούσες ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις εκκινήθησαν τα λιμνάζοντα ύδατα της Σωματικής Αγωγής και δια τας μαθητρίδας. Με τα νέα μέτρα... οι μαθήτριες θα μουνται στον αθλητισμόν και τα οφέλη που έχει αυτός από πολύ ενωρίς και θα τον συνεχίζουν αφού τελειώσουν το σχολείο. Οι οικογένειες θα απολαμβάνουν καθ' όλον το έτος τα κορίτσια τους στις αθλητικές δραστηριότητες και θα παροτρύνουν αυτά να τις συνεχίζουν και μετά την αποφοίτησί τους. Η πολιτεία σε συνεργασία με τα αθλητικά σωματεία θα είναι αναγκασμένοι να δημιουργήσουν γυναικεία τμήματα στους συλλόγους τους... Είμεθα υπερήφανοι διότι όλα αυτά τα θετικά προέκυψαν από τα συνεχή μας άρθρα (αν κάποιος διαβάσει συστηματικά τις σελίδες μας) δια την άσχημη κατάσταση του μαθητικού αθλητισμού εξ αιτίας των μέτρων που δεν έπαιρνε μέχρι τούδε η πολιτεία!»¹.

Με τίτλο: Η «Αθλητική Ηχώ» ανοίγει δημόσια συζήτηση, η εφημερίδα φιλοξενεί στις σελίδες της απόψεις ειδημόνων για αθλητικά θέματα. Στο τέλος κάθε τεκμηρίωσης απόψεων, η εφημερίδα τοποθετείται πάνω σ' αυτές μέσω

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 20.1.1966. 3^η σελ., αποσπ. από 3/σπηλο: «Ν 170.99: Η θαυματουργός εγκύκλιος του Υπ. Παιδείας».

του δημοσιογράφου υιοθετώντας τες ή όχι. Ανακαλύπτουμε ένα τέτοιου είδους άρθρο με τίτλο: *Ποία спор είναι κατάλληλα δια επιδόσεις εις την γυναίκα*. Σίγουρα μας ξαφνιάζει η άποψη του υπογράφοντος Διον. Πληθάκη καθηγητή αγωνιστικής στην ΕΑΣΑ, για τη γυναίκα αθλήτρια αλλά δεν μας ξαφνιάζει η στερνή σημείωση της εφημερίδας πάνω στις απόψεις του:

Κατ' αρχάς αναφέρεται στην διαφορετική μειονεκτική σωματοπλαστική κατασκευή της γυναίκας:

«...Η γυναίκα διαφέρει βασικά από τον άνδρα. Έχει λεπτότερο οστικό σύστημα, μεγάλο κορμί σε σχέση με τα κάτω άκρα και το κέντρο βρίσκεται χαμηλά. Η λεκάνη της είναι μεγάλη, η ωμική της ζώνη χαλαρή... έχει μεγάλο χρόνο αντιδράσεως... η ανταλλαγή της ύλης της είναι προσαρμοσμένη μόνον για μητρότητα...»,

στην συνέχεια επικεντρώνεται στη μειωτική συμπεριφορική διάστασή της:

«... Η γυναίκα είναι σε πολλά πράγματα ατομική και συντηρητική. Δεν έχει τον ισχυρό αγωνιστικό βαθμό του άνδρα. Την θέσι της δυνάμεως, της αντοχής και της σκληρότητος καλύπτει η απαλότης, η κομψότης, η κινητικότητα και ο ρυθμός. Υπέρμετρος φανατισμός και αγωνιστικότης δεν είναι γυναικεία γνωρίσματα. Έρευνες κατέδειξαν... η γυναίκα δεν είναι κατάλληλη για ωρισμένα αγωνίσματα όπως για δρόμους, ποδηλασία, άλμα... εάν η γυναίκα επιδοθή σε τέτοια αθλήματα πρέπει να υπολογίση ότι θα της παρουσιασθούν σωματικές διαταραχές και θα χάση την θηλυκότητά της... η γυναίκα διαθέτει τις καλύτερες προϋποθέσεις για τα καλλιτεχνικά, ρυθμικά και αισθητικά αγωνίσματα...»,

η δε εμφάνισή της «απασχολεί έντονα» τον υπογράφοντα:

«...Η γυναίκα από τέτοιες προπονήσεις χάνει την χάρη και η έκφρασι του προσώπου γίνεται σκληρή και ανδροπρεπής. Συγχρόνως μεταβάλλεται και η ψυχική της ζωή. Πλησιάζει στις εκδηλώσεις της τον τρόπο του άνδρα και χάνει την ετοιμότητα για τα μετέπειτα μητρικά της καθήκοντα. Αγωνίζεται ξεροκέφαλα και έμμονα σαν άνδρας...»,

και τέλος, επειδή η εφημερίδα γνωρίζοντας το αναγνωστικό της κοινό και τις αντιδράσεις τις οποίες θα είχε από μία τέτοια δημοσίευση προσκαλεί σε ανοικτό διάλογο:

«...Ασφαλώς θα υπάρξουν πάρα πολλοί οι οποίοι θα διαφωνήσουν με την προαναφερθήσα μελέτη του καθηγητού, όπως και ημείς... Θα ήταν λοιπόν ενδιαφέρονσα μια δημόσια συζήτηση, από την οποία πολλά θα έχουν να ωφεληθούν, εκτός εκείνων που βρίσκονται ακόμη στα θρανία του λυκείου ή του πανεπιστημίου και οι πλατιές λαϊκές μάζες των ελλήνιδων που δεν μπόρεσαν για τον α ή β λόγο να μείνουν παραπάνω στα θρανία. Και η πείρα των γυναικών της τελευταίας κατηγορίας είναι υπολογίσιμος... Εμείς αναμένομεν τις αντίθετες απόψεις»¹.

Στο ίδιο πνεύμα αλλά με θετική τοποθέτηση στη γυναίκα αθλήτρια χωρίς όρια και περιορισμούς δημοσιεύεται το 1967 ένα μακροσκελές άρθρο για τα οφέλη των νέων από την ενόργανη γυμναστική. Οι απόψεις που φιλοξενούνται είναι του Γ. Μ. Οικονόμου με πλήρη στοιχεία χωρίς όμως να αναφέρεται η ιδιότητά του. Ο αρθρογράφος λοιπόν αφού αναφέρεται στο τι σημαίνει ενόργανος γυμναστική, συνεχίζει:

«...η ενόργανος γυμναστική δύναται να ισχυροποιήση και να ενώση έναν λαό... Με αυτήν ο δυνατός ψυχικά και σωματικά νέος ή νέα γίνονται δυνατότεροι. Οι αδύνατοι ψυχικά και σωματικά γίνονται δυνατοί... Το θέαμα που ζετυλίχθηκε μπρος στα μάτια μου, μού εφάνέρωσε την ομορφιά της γυμναστικής στα ανθρώπινα σώματα. Σεπτέμβρης του 1933 εις την Ρώμη. Επιδείξεις ενοργάνου γυμναστικής... το θέαμα ήταν από εκείνα που έχουν κάτι από το μαγικό πέταγμα των αγγέλων στον έναστρο ουρανό... τα κορμιά ανδρών και γυναικών γεμάτα νεύρα, μυνώνες και αρμονία..., το βήμα τους γεμάτο ζωντάνια και στυλ... και έτσι κυρίαρχοι του αέρα και της γης άρχισαν να εκτελούν τις ασκήσεις τους. Πράγματι όταν η ανθρώπινη πληρότητα φθάνει την τελειότητα, όταν η ανθρώπινη προσωπικότητα βρίσκει τρόπο να εκφραστή τότε ξεπερνιέται και αυτή η ομορφιά. Οι άνδρες δεν ξεχωρίζουν από τις γυναίκες. Τα σώματα ήταν τέλεια, αρμονικά και όμοια... Σήμερα ως γνωστόν η ενόργανος γυμναστική έχει μια ραγδαία διάδοσιν εις όλον τον κόσμον... εις την πατρίδα μας όμως όχι! Ίσως αν σκεφτεί κάποιος ότι γυναίκες και άνδρες μπορούν να

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 10.2.1966, 3^η, 4^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο: «Ποια σπορ είναι κατάλληλα δια την γυναίκα. Εάν θέλει μεγάλα ρεκόρ...».

γυμνάζονται εις τον ίδιον χώρον με τους ίδιους προπονητάς ίσως σοκάρει την ελληνική κοινωνία και ίσως έχει αναστείλη την χρηματοδότηση του αθλήματος εκ μέρους της πολιτείας... Αθλητισμός δεν σημαίνει άνδρας! Πρέπει να αλλάζωμε πορεία και ιδεολογία. Στροφή 90 μοιρών πρέπει να κάνωμε. Άνθρωποι με στενότητα μυαλού θα πρέπει να μην αναλαμβάνουν καίριες θέσεις εις τον αθλητισμόν και αποκλείουν τις γυναίκες από την ομορφιά του... Ο κ. Οικονόμου μας ευρίσκει σύμφωνους. Ο αθλητισμός δεν διαχωρίζει άνδρα και γυναίκα αφού και στους δύο δίδει ομορφιά και λεβεντιά»¹.

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1950-1967, υπό το πρίσμα της ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΗΧΟΥΣ

Μελετώντας την ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ κατά την περίοδο 1950-1967, διαπιστώνουμε ότι: αθλητισμός ίσον ποδόσφαιρο. Είναι το κατ' εξοχήν άθλημα που καλύπτεται και στην παραμικρή λεπτομέρεια και δείχνει πολλές φορές να μην το «χωρά» η εφημερίδα. Υπό αυτήν την προοπτική, το πλήθος των υπολοίπων ειδήσεων αναφέρεται στις ανδρικές αθλητικές δραστηριότητες. Ποσοτικά και χωροταξικά η στάση της εφημερίδας για τη γυναίκα αθλήτρια, όταν αναφέρεται σ' αυτήν, είναι ουδέτερη ή θετική. Όταν επικρατεί η ουδέτερη στάση η είδηση, κατέχει θέση ξεκούρασης των οφθαλμών του αναγνώστη μέσα από μια φωτογραφία με λεζάντα. Όταν επικρατεί η θετική στάση η εφημερίδα με μακροσκελή 3/στηλα, 4.στηλα ή και 5/στηλα άρθρα γι' αυτήν, σκιαγραφεί, αποδίδει ευθύνες και προτείνει λύσεις. Το πρώτο είδος ειδήσεων που εκπροσωπεί την ουδέτερη στάση αποτελεί μειονότητα σε σχέση με το δεύτερο είδος της είδησης που εκπροσωπεί τη θετική στάση.

Τοποθετώντας αυτή τη θετική στάση υπό το πρίσμα της φιλοσοφικής βιολογικής ανθρωπολογίας διαπιστώνουμε ότι η εφημερίδα αποδέχεται μια άλλη ύπαρξη με διαφορετικές βιολογικές λειτουργίες που είναι ικανή να ανταπεξέλθει στο χώρο του αθλητισμού, που συνδυάζει το δικαίωμα στην εργασία, την αποστολή στη μητρότητα αλλά και στην άθληση που της δίνει

---

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 9.7.1967, 4^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Η ενόργανος γυμναστική! Καλλιεργεί και αυξάνει τις ψυχικές αρετές των νέων».

δύναμη στο σώμα και στην ψυχή. Όταν η εφημερίδα αναφέρεται σε μη οργανωμένες αθλητικές δραστηριότητες (ορειβασία, θαλάσσια μπάνια, κ.α.) δεν παραλείπει να επισημαίνει τις θετικές επιπτώσεις τους στις βιολογικές της λειτουργίες. Τέλος η στάση της εφημερίδας τεκμηριώνεται, με την αντίδρασή της στην δημοσίευση κατά το 1966 των απόψεων καθηγητού της ΕΑΣΑ: περί επιτρεπτών και μη αθλημάτων στις αθλήτριες λόγω των βιολογικών τους ανισοτήτων έναντι των ανδρών. Γνωρίζοντας το αναγνωστικό κοινό της η εφημερίδα το προσκαλεί να στείλει τις αντίθετες απόψεις του προς δημοσίευση με τις οποίες συντάσσεται και, θα συνταχθεί και αυτή¹.

Αν πάλι αυτή η θετική στάση εξετασθεί από τη σκοπιά της κοινωνικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας η ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, «τοποθετώντας» τη γυναίκα στο «συμβολικό γεωγραφικό χώρο»² του δρόμου φαίνεται να της αναγνωρίζει ισάξια δικαιώματα με τον άνδρα. Προφανώς όπως αποτυπώνεται μέσα από συνεντεύξεις επωνύμων και μέσα από τις παραινήσεις προς τους υπεύθυνους για ανάπτυξη του γυναικείου αθλητισμού, αναγνωρίζεται η συμμετοχή της γυναίκας-αθλήτριας στο πολιτισμικό επίπεδο. Η εφημερίδα ακολουθώντας μία προοδευτική στάση και αντιμετωπίζοντας τη γυναίκα ως gender και όχι ως sex παροτρύνει την κοινωνική ολότητα να την αντιμετωπίσει έτσι. Το άρθρο του Δημ. Μπότσαρη: *γυναικείος αθλητισμός και κοινωνική προκατάληψη* το οποίο με καυστικότητα επικρίνει την ελληνική οικογένεια και τη ρατσιστική συμπεριφορά της έναντι αγοριών και κοριτσιών καθώς επίσης και την ελληνική πολιτεία με την αρνητική λήψη μέτρων στην εκπαίδευση απεικονίζει κατάδηλα τη κοινωνική στάση της εφημερίδας: Μια ισχυρή θετική στάση και αντίληψη απέναντι στη γυναίκα αθλήτρια ως ισότιμο πολιτισμικό στοιχείο.

Υπό τις ανωτέρω προοπτικές (βιολογική και κοινωνική) η εφημερίδα ενώ απευθύνεται στο συντηρητικό αστικό status μας «ξαφνιάζει», αποτυπώνοντας μια προοδευτική, θετική στάση που ανταποκρίνεται στο

---

¹ Βλ. ανωτ., σσ. 179-180, σημ.1.

² Βλ. ανωτ., σσ. 58-9.

εργατικό και διανοουμενίστικο status, απέναντι στη γυναίκα αθλήτρια ως ισότιμο βιολογικό και πολιτισμικό στοιχείο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Μελέτη της εφημερίδας ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, η οποία απευθύνεται στο εργατικό κοινωνικό status

Μελετώντας την αθλητική εφημερίδα ΑΘΛΗΤΙΚΟΝ ΦΩΣ ή το ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ όπως μετονομάστηκε αργότερα (1956), η οποία ανταποκρίνεται στο εργατικό κοινωνικό status και εκπροσωπεί την ομάδα του Ολυμπιακού ο οποίος εδρεύει στον Πειραιά και στηρίζεται από τις εργατικές και λιμενικές συνοικίες, διαπιστώσαμε στη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου (1950-1967) μια μεταλλασσομένη στάση και όσον αφορά γενικά την ύλη της αλλά και το ενδιαφέρον της για την υπό εξέταση κοινωνική ομάδα: γυναίκα-αθλήτρια.

Ερευνώντας διεξοδικά τα αρχεία της εφημερίδας (δεν υπάρχει φωτογραφημένη σε μικρο-φίλμ στα αρχεία της βιβλιοθήκης της Βουλής) διαπιστώσαμε ότι η εφημερίδα αρχίζει να εκδίδεται από το 1955 και μετά. Επίσης θα πρέπει να διασαφηνίσουμε ότι κατά τα δύο πρώτα χρόνια η ύλη της εφημερίδας είναι ποικίλη, αναφέρεται σε όλα τα κοινωνικά και αθλητικά δρώμενα και δείχνει να διαβάζεται από διαφορετικών ενδιαφερόντων κοινό. Ο αριθμός των σελίδων κυμαίνεται μεταξύ έξι και οκτώ. Στη συνέχεια όμως η εφημερίδα αλλάζει, «φτωχαίνει», το άθλημα του ποδοσφαίρου και ότι αυτό επισύρει την κατακλύζει. Αυτό όμως θα διατυπωθεί ευκρινέστερα στην ανάλυση που θα ακολουθήσει.

Η εφημερίδα κατά τα δύο πρώτα έτη 1956 και 1957 κυκλοφορεί με έξι και οκτώ σελίδες. Η ποικιλία της ύλης της εκπλήσσει τον ανυποψίαστο αναγνώστη, ο οποίος διαπιστώνει ότι τη δεκαετία του '50 υπάρχει μια τόσο πλούσια αθλητική εφημερίδα. Κοινωνικά δρώμενα, καλλιτεχνικές ειδήσεις, κριτική θεάτρου, προτάσεις εξόδου, απόψεις των ανθρώπων του πνεύματος και της τέχνης για τον αθλητισμό είναι κάποιες από τις μόνιμες στήλες της εφημερίδας. Η κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια κατά τα έτη αυτά αντιμετωπίζεται με γνώμονα την προοδευτική στάση του αριστερού ιδεολογικού χώρου ο οποίος την ενθαρρύνει για δραστηριοποίηση σε όλα τα αθλήματα. Πέρα από τις καθημερινές ειδήσεις για τις αθλητικές δραστηριότητες των γυναικείων τμημάτων των αθλητικών συλλόγων υπάρχει ιδιαίτερη στήλη με τίτλο: «Η αθλούμενη ελληνίδα» η οποία συνοδεύεται και

από φωτογραφία της αθλήτριας της οποίας σκιαγραφείται το πορτρέτο. Γενικότερα υπάρχει μια «φραστική ενθάρρυνση» για την ενασχόληση της γυναίκας με όλα τ' αθλήματα. Παραθέτουμε κάποιες συνεντεύξεις-πορτρέτα από τη στήλη «η αθλούμενη ελληνίδα»:

«Η Μαρία Καλπούζου ..., ως γνωστή εις το χώρο του μπάσκετ ως Μαράκι είναι εκτός πάσης αμφισβήτησεως ένα από τα πιο εξαιρετα κορίτσια που ασχολείται με τον αθλητισμό και συνδυάζει τη γυναικεία χάρι και ομορφιά συνδυασμένα με την αγωνιστική διάθεση..., και αν υπήρχε εθνική ομάδα γυναικών σίγουρα θα ήταν μέλος της..., προικισμένη με έξοχα σωματικά προσόντα χαρίζει στους φίλους του γυναικείου αθλητισμού στιγμές άφθαστου μεγαλείου και ωραιότητας..., έχει δε κατακτήσει τη συμπάθεια ολοκλήρου του κόσμου με την απλότητα και τους καλούς της τρόπους..., η ίδια μας λέγει: μου αρέσουν όλων των ειδών οι διασκεδάσεις ...επειδή όπως καταλαβαίνω θα με ρωτήσετε για τη συμπάθειά μου στους άνδρες σας λέγω πως μου αρέσουν ο Πουμπάνης, ο Ματθαίου και ο Στεφανίδης...»¹,

και:

«... Αστέρια του γυναικείου αθλητισμού Λουκία Σκριβάνου Το χρυσό χέρι του μπάσκετ με την υπέροχην κορμοστασιά..., αι απόψεις της δια την πρόοδον του γυναικείου αθλητισμού είναι αι ακόλουθοι: Νομίζω ότι πρώτα πρέπει να ασχοληθώ το επίσημον κράτος και εν συνεχεία οι ίδιοι οι αθλητές δια την πρόοδόν τους ..., το όνειρό μου είναι να μετάσχω κάποια στιγμή στην εθνική ομάδα εις τους πανευρωπαϊκούς αγώνες μπάσκετ ...»²,

επίσης:

«Φώφη Πολυμενάκου η εκπληκτική σκόρερ του Σπόρτιγκ, Μια εξαιρετική αθλήτρια..., Δεν υπάρχει φίλος του μπάσκετ μωλλ ο οποίος δεν γνωρίζει τη γνωστή Φώφη..., μια εκπληκτική μπασκεμπολίστρια του Σπόρτιγκ.... Η Φώφη ξεκίνησε το 1952 και έπαιζε μπάσκετ με τη γυμναστική ακαδημία..., τα εξαιρετα προσόντα της και η επιθετική της διάθεση την καθιστά την μεγαλύτερα απειλή για

¹ΑΘΛΗΤΙΚΟΝ ΦΩΣ, 11.4.1955, 5^η σελ., αποσπ. από 2/σθλο και φωτ με λεζάντα: «Η αθλούμενη ελληνίδα: Μαρία Καλπούζου, η υπ' αριθμόν 1 παίκτρια του ΠΑΟ».

²ΑΘΛΗΤΙΚΟΝ ΦΩΣ, 19.4.1955, 4^η σελ., αποσπ. από 2/σθλο, φωτ. και λεζάντα: «Η αθλούμενη ελληνίδα: Αστέρια του γυναικείου αθλητισμού: Γεωργία Σκριβάνου».

τις άλλες ομάδες..., η άποψίς μου για τον γυναικείον αθλητισμόν είναι ότι: έμψυχον υλικόν υπάρχει αρκεί και το κράτος να ενδιαφερθεί... ελπίζω ότι το Αθλητικόν Φως το οποίον ασχολείται με το γυναικείο αθλητισμό θα συνηγορήσει και θα βοηθήση προς αυτήν την κατεύθυνσιν...»¹.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι κατά το τρέχον έτος η εφημερίδα δεν εκδίδεται καθημερινά, ούτε με σταθερές ημέρες έκδοσης μέσα στην εβδομάδα. Οι αναφορές της στη γυναίκα-αθλήτρια από το Μάιο και μετά (έναρξη της κολυμβητικής περιόδου) καλύπτονται με φωτογραφίες οι οποίες συνοδεύονται από μακροσκελείς λεζάντες που υπογράφει ο δημοσιογράφος Άρης Μελισσινός. Έτσι:

«...θαυμάστε αγαπητοί αναγνώστες πέντε από τας κολυμβητριάς μας αι οποίαι συμμετέχουν εις τους παννατικούς αγώνας της Χαλκίδος...»²,
και:

«...οι γυμνάστριες της Γυμναστικής Ακαδημίας κατακλύζουν τις ακτές του Ζούμπερι μετά το τέλος των μαθημάτων τους. Οι φοιτήτριες σε μια χαρακτηριστική φωτογραφία...»³,
επίσης:

«... οι υπέροχες Νηρηίδες! Ένα κολυμβητικό μπουκέτο του ΑΟ Παλαιού Φαλήρου που χθες κατέρριψαν πολλά πανελλήνια ρεκόρ. Οι αθλήτριες σε μια χαρακτηριστική φωτογραφία. Θαυμάστε τες...!»⁴.

Το 1956 η εφημερίδα μετονομάζεται από ΑΘΛΗΤΙΚΟΝ ΦΩΣ σε ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ. Τα αρχεία της εφημερίδας (σώματα) ξεκινούν από τον Απρίλιο μήνα. Δεν γνωρίζουμε αν αυτό οφείλεται σε καταστροφή των σωμάτων ή από τότε ξεκινά να τυπώνεται. Η στήλη: «Η γυναίκα αθλούμενη» παραλείπεται, και οι αναφορές ακόμα και τηλεγραφικού τύπου για τις αθλήτριες είναι ελάχιστες. Από δε τον Ιούνιο η εφημερίδα αναφέρεται μόνο στο ποδόσφαιρο και ό,τι είναι συναφές προς αυτό, σαν να μην υπάρχει άλλο άθλημα ανδρικό ή γυναικείο.

¹ΑΘΛΗΤΙΚΟΝ ΦΩΣ, 25.4.1955, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο, φωτ. και λεζάντα: «Η αθλούμενη αθλήτρια: Φώφη Πολυμενάκου, Η εκπληκτική σκόρερ του Σπόρτιγκ. Μία εξαιρετική αθλήτρια».

²ΑΘΛΗΤΙΚΟΝ ΦΩΣ, 22.8.1955, 2^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Ολόδροσα νιάτα».

³ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 6.6.1955, 4^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Οι φοιτήτριες της Γυμναστικής Ακαδημίας... κολυμπούν».

⁴ΑΘΛΗΤΙΚΟΝ ΦΩΣ, 4.9.1955, 2^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Γοργόνες εν δράσει...».

Όμως υπάρχουν δύο άρθρα τα οποία αναφέρονται στο μαρασμό του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα. Το πρώτο υπογράφεται από τον δημοσιογράφο Π. Λινάρδο, ο οποίος με έναυσμα μία δημοσίευση του ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΥ, θέτει ερωτήματα για το επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού:

«...Τα αθλητικά παρασκήνια είναι μια συμπαθητική στηλίτσα του Ταχυδρόμου στην οποία θίγονται κάποια σοβαρά θέματα του αθλητισμού μας..., Τι γίνεται με τον γυναικείον αθλητισμόν; Διαιτί η πολιτεία δεν μεριμνά δια αυτό το αξιόλογο έμψυχον υλικόν το οποίον υπάρχει εις την πατρίδα μας..., Διαιτί ο κοινωνικός περίγυρος δεν ενθαρρύνει τα κορίτσια στην άθληση;..., όταν η πολιτεία καταλάβει δια το καθήκον της και φροντίσει αθλητάς και αθλητρίας όπως έναν μαθηματικό ή έναν ικανό σπουδαστή τότε θα ανθήσει και ο γυναικείος αθλητισμός ..., το επίπεδό του, όπως όλοι γνωρίζουμε, είναι το χαμηλότερον της Ευρώπης..., Εμείς προσυπογράφουμε τη στήλη του Ταχυδρόμου...»¹,

το δε δεύτερο υπογράφεται από τον Άρη Μελισσινό ο οποίος με έναυσμα τους πανελλήνιους αγώνες στίβου επισημαίνει, ότι ο γυναικείος αθλητισμός στην Ελλάδα οδηγείται σε εξαφάνιση:

«...Τα εφετινά ανύπαρκτα ρεκόρ αποδεικνύουν ότι ο γυναικείος αθλητισμός εν Ελλάδι κινδυνεύει να εξαφανισθή..., και διερωτόμεθα δαιτί τόση αδιαφορία από αυτούς που λέγονται προαγωγοί του γυναικείου αθλητισμού;... Διαιτί η ελληνική κοινωνία λειτουργεί αποτρεπτικά απέναντι στα κορίτσια που θέλουν να αθληθούν;... Διαιτί η ελληνική πολιτεία δεν ενημερώνει τους γονείς μέσω των σχολείων δια τα οφέλη του αθλητισμού στις γυναίκες; Δια πόσο θα μεσουρανούν οι Λανίτου-Καβουνίδου, Λερίου και Σαββατιανού;... Κατωτέρω δίδονται τα ποσοστά συμμετοχής γυναικών στον αθλητισμό σε διάφορες χώρες της Ευρώπης και στην Ελλάδα. Μπορείτε να κάνετε τις συγκρίσεις σας...»².

Κατά το 1957 η εφημερίδα τυπώνεται από τον Ιανουάριο με 6 και 8 σελίδες. Το ποδόσφαιρο και ιδιαίτερα οι απίστευτες λεπτομέρειες για την ομάδα του Ολυμπιακού την κατακλύζουν. Υπό αυτές τις «συνθήκες» οι

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 26.4.1956, 1^η και 4^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Το δράμα των πρωταθλητών και πρωταθλητριών μας».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 13.8.1956, 3^η και 4^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο και φωτ.: «Εις πλήρη μαρασμόν οδηγείται ο γυναικείος αθλητισμός εις την Ελλάδα...».

ειδήσεις για την γυναίκα-αθλήτρια είναι ελάχιστες, ακόμα και οι τηλεγραφικού τύπου. Όπως:

«Η προσθία κολύμβησις και το ύπτιο κρόουλ είναι τα καλύτερα σπορ για να αποκτήσουν οι γυναίκες αρμονικό και καλλίγραμμα σώμα λέει η γαλλίδα πρωταθλήτρια εις την κολύμβησιν Μονίκ Μπαρλιού η οποία προσφάτως πήρε το δίπλωμα προπονήτριας..., σπεύσατε να την μιμηθείτε...»¹,

και:

«Το θρυλικό θηλυκό δελφίνι της Καλιφόρνιας..., Η αμερικανίς κολυμβήτρια εσάρωσε τα παγκόσμια ρεκόρ μεγάλων αποστάσεων..., Η Τσατγουίκ επέρασε κολυμώντας τρεις φορές το στενό της Μάγχης, τον Βόσπορον, τον Ελλήσποντον, το Γιβραλτάρ, το κόλπο του Μπρίστολ και τα Δαρδανέλλια..., Ποιος είπε για μειωμένες σωματικές δυνατότητες των γυναικών; Ποιος είπε ότι οι σωματικές δυνάμεις τους δεν τις βοηθούν; Ιδού το παράδειγμα...»² Περ. Κομνηνός.

Εντοπίσαμε όμως δύο ενυπόγραφα άρθρα τα οποία επισημαίνουν την ανυπαρξία ή το χαμηλό επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα. Το πρώτο υπογράφει ο Περ. Κομνηνός, και καταλογίζει ευθύνες στο υπουργείο Παιδείας για το χαμηλό επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα με έναυσμα τους Βαλκανικούς:

«...Εν σχέσει με τους Βαλκανικούς αγώνας. Σύγκρισις του γυναικείου αθλητισμού μεταξύ της Ελλάδος και της Βουλγαρίας..., Εις τους Βαλκανικούς αγώνας οι οποίοι πρόκειται να διεξαχθούν εις Αθήνας προσετέθησαν και αθλήματα γυναικών..., Είναι γνωστόν ότι ο γυναικείος μας αθλητισμός ευρίσκεται εις νηπιώδη κατάστασιν και τούτο οφείλεται εις την αδιαφορίαν του υπουργείου Παιδείας και του διευθυντού σωματικής αγωγής ο οποίος θα έπρεπε να υποχρεώσει τας καθηγητρίδας σωματικής αγωγής των γυμνασίων να οργανώσουν αθλητικάς ομάδας και να πείσουν τους γονείς των μαθητριών δια

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 1.7.1957, 2^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Το γυναικείο αρμονικό σώμα».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 12.8.1957, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο και φωτ. με λεζάντα: «Το θρυλικό θηλυκό δελφίνι της Καλιφόρνιας».

τα οφέλη του αθλητισμού εις την υγείαν των κοριτσιών των και να μην εμποδίζουν αυτά να συμμετάσχουν εις τα πρωταθλήματα.... Η σύγκρισις με την Βουλγαρίαν υπήρξε απογοητευτική για όλους εμάς οι οποίοι παρευρεθήκαμε εις τους αγώνας... »¹.

Το δεύτερο υπογράφεται από τον δημοσιογράφο Δ. Γαργανίτη ο οποίος με αφορμή μία ημερίδα αγώνων στίβου γυναικών επιρρίπτει ευθύνες στην ελληνική κοινωνία για τα πενιχρά αποτελέσματα του γυναικείου αθλητισμού στην χώρα μας:

«Με πενιχράν συμμετοχήν διεξήχθη χθες η πρώτη ημερίς των αγώνων στίβου νεανίδων..., Δυστυχώς όμως από την πρώτην ημέραν διεπιστώθη η πενιχράς συμμετοχή των αθλητριών..., Διαπιστώνομεν όμως με στενοχώρια ότι ούτε οι αρμόδιοι ανησυχούν..., εμείς όμως σήμεραν θα θέλαμε να θίξωμε την αρνητικήν στάσιν της ελληνικής κοινωνίας στο γυναικείο αθλητισμό. Οι γονείς αποτρέπουν τα κορίτσια να συμμετάσχουν! Ο κοινωνικός περίγυρος πολλές φορές κάνει αρνητικήν κριτικήν δια την ηθικήν των κοριτσιών τα οποία αθλούνται εις τα στάδια και τα κολυμβητήρια. Τι φοβούνται; Ο γυναικείος αθλητισμός θα εξαφανισθή ολοκληρωτικώς από την χώραν μας...»².

Κατά το ίδιο έτος τέλος επισημαίνουμε μία συνέντευξη την οποία παίρνει ο δημοσιογράφος Μίμης Φωτεινόπουλος από μία γυναίκα η οποία «υπηρετεί» από τη δική της θέση την εθνική ομάδα ποδοσφαίρου. Οι εμπειρίες της την οδηγούν να μας πει ότι η πολιτεία αδιαφορεί για το γυναικείο αθλητισμό, άποψη την οποία προσυπογράφει και ο δημοσιογράφος:

« Το γυναικείον φύλο στην υπηρεσία του αθλητισμού! Μαρίκα Ασδέρη, η μοναδική γυναίκα με πλούσια... ποδοσφαιρική δράση!..., η κ. Ασδέρη είναι μια σημαντική παράγοντας του ελληνικού ποδοσφαίρου η οποία διεκπεραιώνει ό,τι πρόβλημα προκύπτει με την εθνική ομάδα..., η ίδια μας λέει: δεν με εντυπωσιάζει καθόλου ότι με αποδέχονται τόσο θετικά σε ένα τόσο ανδρικό άθλημα..., άλλωστε πιστεύω ότι η αθλητική νοοτροπία πρέπει να είναι ίδια είτε

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 17.4.1957, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο και φωτ. με λεξάντα: «Εν σχέσει με τους Βαλκανικούς Αγώνας. Σύγκρισις του γυναικείου αθλητισμού της Ελλάδος και των άλλων χωρών».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 11.11.1957, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Ο γυναικείος αθλητισμός θα εξαφανισθή ολοκληρωτικώς».

άνδρας είσαι είτε γυναίκα..., έτσι έρχεται και η συζήτηση για την ενίσχυσιν του γυναικείου αθλητισμού από το επίσημο κράτος..., η άποψις της κ. Ασδέρη είναι ότι: το ελληνικό κράτος αδιαφορεί δια τα αθλήματα των ανδρών και εσείς ελπίζετε ότι θα ενδιαφερθεί για τις γυναίκες; Έχομε πολύ δρόμο μπροστά μας για να διαθέσει κονδύλια η ελληνική πολιτεία για την ανάπτυξιν γυναικείων αθλητικών συλλόγων ..., Εμείς προσυπογράφουμε τις θέσεις της κ. Ασδέρη για το ελληνικό ποδόσφαιρο που αυτή υπηρετεί αλλά και τις απόψεις της για το γυναικείο αθλητισμό εις την Ελλάδα!»¹.

Μελετώντας την «εξέλιξη» της εφημερίδας τα επόμενα τρία χρόνια 1958, '59, '60 διαπιστώνουμε ότι η είδηση και η χωροταξία της ύλης περιορίζεται μόνο στο ποδόσφαιρο. Το άθλημα αυτό ως κυρίαρχο το συνδέει άμεσα και με την καλλιτεχνική ζωή της χώρας. Τραγουδιστές και ηθοποιοί φιλοξενούνται σε 5/στηλες ½ σελίδες συνεντεύξεις, εμφανιζόμενοι να κρατούν τη συγκεκριμένη εφημερίδα και να πλέκουν το εγκώμιο της ομάδας του Ολυμπιακού. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το γυναικείο φύλο έχει τις περισσότερες παρουσίες. Βέβαια η στήλη της αθλούμενης γυναίκας σταμάτησε, αλλά η άποψη κάθε «ειδήμονος καλλιτέχνης» περί του ποδοσφαίρου μονοπωλεί την 3^η σελίδα. Το 1958 χρονιά εκλογών η εφημερίδα φιλοξενεί φωτογραφίες με λεζάντες υποψηφίων... περισσότερες και από τις πολιτικές εφημερίδες που έχουμε μελετήσει. Υπό αυτές τις προοπτικές οι ειδήσεις με φωτογραφίες που αναφέρονται στη γυναίκα-αθλήτρια, γιατί άρθρα δεν υπάρχουν, και τα τρία αυτά έτη ανέρχονται μόλις σε πέντε. Έτσι για το 1958:

«Η φωτογραφία είναι άσχετη προς τα... καλλιστεία ..., Η πρώτη σκέψις σας θα είναι ασφαλώς καλλιστεία!... Το μπουκέτο ωστόσο των δροσερών αυτών κοριτσιών δεν έχει καμία σχέση με το σχετικό θέμα! Οι δέκα ωραιότητες κοπέλλες είναι κολυμβήτριες διαφόρων συλλόγων που ποζάρουν μετά από μία

---

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 17.6.1957, 3^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο και φωτ. με λεζάντα: «Το γυναικείο φύλο εις την υπηρεσίαν του αθλητισμού».

*προπόνησί τους στη λίμνη της Βουλιαγμένης..., Αν εσείς τώρα θέλετε να αναδείξετε τη Μις Κολυμβήτρια είναι δικαίωμα σας...!»¹,
και:*

«Το πρωτάθλημα μπάσκει των γυναικών του κέντρου συνεχίσθη με δύο αξιόλογες συναντήσεις... είναι ο μόνος τομέας ο οποίος είναι ενεργός και υπάρχουν ελπίδες διάκρισις στην Ελλάδα και το εξωτερικόν...»².

Για το 1959 παρά τις επίπονες προσπάθειές μας όσο και να μας φαίνεται περίεργο ανακαλύψαμε μία μόνο είδηση τηλεγραφικού τύπου!

«Γυναικεία αστέρια του στίβου... Η γνωστή αθλήτρια του Πανιωνίου Μιχαλαρέα η οποία δια την προσεχήν περίοδον δίδει πολλές υποσχέσεις αρίστης εμφανίσεως. Τούτο το εγγνάται η καθημερινή χειμερινή της προπόνησις η οποία συντελεί εις το να ευρίσκεται εις καλήν φόρμαν...»³.

Τέλος για το 1960 «αρκούμεθα»... σε δύο μόνο ειδήσεις: οι οποίες βέβαια συνοδεύονται και από φωτογραφίες με ανάλογες λεζάντες. Έτσι:

«Τα θηλυκά δελφίνια του Ολυμπιακού... Μία πεντάς η οποία δεν είναι ποδοσφαιρική και διαπρέπει ...Πέντε Νηρηίδες του Ολυμπιακού οι οποίες με έξοχον εμφάνισιν έφεραν τον Ολυμπιακόν εις την πρώτην θέσιν..., θαυμάστε τα λυγρόκορμα κορίτσια...»⁴,

και:

«Η βαλκανιονίκης των 800 μ. Οι φίλαθλοι χειροκρότησαν την νικήτριαν των 800 μ. Τσιράιν η οποία με άνεσιν επεβλήθη των αντιπάλων της ...Εθαυμάσθη το στυλ της νικητριάς η οποία διέτρεξε με το ίδιο στυλ όλην την απόστασιν...»⁵.

Η γυναίκα κατά το 1961 εμφανίζεται στην εφημερίδα μέσω της παρουσίας καλλιτεχνίδων σε 5/σπηλες συνεντεύξεις οι οποίες αναφέρονται στο ποδόσφαιρο, στην ομάδα και στις καλλιτεχνικές τους δραστηριότητες. Οι δημοσιογράφοι Γεώργιος Γαργανίτης και Νίκος Καρελλάς είναι αυτοί οι

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 19.5.1958, 5^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Η φωτογραφία είναι άσχετη με τα καλλιστεία».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 6.10.1958, 5^η σελ., αποσπ. από 1/σπηλο: «Το γυναικείον πρωτάθλημα Μπάσκει».

³ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 5.2.1959, 2^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Γυναικεία αστέρια του στίβου».

⁴ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 19.9.1960, 4^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Τα θηλυκά δελφίνια του Ολυμπιακού».

⁵ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 24.9.1960, 6^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Η βαλκανιονίκης των 800 μ.».

οποίοι αφ' ενός μεν παίρνουν τις συνεντεύξεις και αφ' ετέρου «διανθίζουν» τα κείμενα με «γαργαλιστικές» λεπτομέρειες. Όσον αφορά τις αναφορές της εφημερίδας στη γυναίκα-αθλήτρια αυτές αρκούνται στις τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις. Όπως:

«Ικανοποιητικά επιδόσεις κατά την πρώτην ημέραν των διασυλλογικών αγώνων στίβου... Ένας όμιλος γυναικών αι οποίαι έλαβον μέρος εις τον χθεσινόν ανώμαλον δρόμον..., νικήτρια ανεδείχθη η Κατσικαδέλη»¹,

και:

«Η ομάς του Δ' Γυμνασίου η οποία ανεδείχθη νικήτρια εις το πρωτάθλημα του Βόλει γυναικών. Οι αθλήτριες επί το έργον...»²,

επίσης:

«Μία ωραία φωτογραφία των σπουδαστριών της Γυμναστικής Ακαδημίας σωματικής αγωγής εις το κολυμβητήριο του Αγίου Ανδρέα στο Ζούμπερι...»³,

και:

«Μία εκπληκτική κορασίς του ΑΟΠΦ Αλέκα Αναγνώστου είναι μία μεγάλη ελπίς της ελληνικής κολυμβήσεως ..., το άστρο της θα λάμψη πολύ σύντομα ..., ο γυναικείος αθλητισμός και ιδιαιτέρως η κολύμβησις θριαμβεύει στο Φάληρο και το Πασαλιμάνι!»⁴.

Τη μοναδική μακροσκελή είδηση για τη γυναίκα αθλήτρια την εντοπίσαμε κατά το μήνα Ιούλιο. Η είδηση εκτός του ότι είναι άκρως ενδιαφέρουσα είναι και προτρεπτική για τους αναγνώστες-φλάθλους!

«Παγκοσμίου ενδιαφέροντος η πρώτη γυναικεία παλαιστική σύγκρουσις στην Αθήνα ...Ο αγών κατς μεταξύ γυναικών είναι δια το πρωτάθλημα Ευρώπης. Η τίγρις των ρίγκ Πωλέτ Κοτινί φθάνει εις Αθήνας την Κυριακήν από το Παρίσι, ενώ η ωραία Ιταλίσ Λίνα Μαγνιάνι έρχεται τη Δευτέρα από τη Ρώμη..., οι πληροφορίες που συγκεντρώσαμε δείχνουν ότι το θέαμα της προσεχούς Τετάρτης θα είναι πραγματικά συγκλονιστικόν και φοβερόν... όπως λέγεται η Γαλλίς είναι

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 13.3.1961, 7^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Ικανοποιητικά επιδόσεις γυναικών».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 27.3.1961, 2^η σελ., φωτ και λεζάντα: «Το πρωτάθλημα βόλει γυναικών».

³ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 12.6.1961, 2^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Οι φοιτήτριες της Γυμναστικής Ακαδημίας κολυμπούν...».

⁴ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 28.8.1961, 2^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Η γυναικεία ελληνική κολύμβησις».

η πιο αιμοβόρος γυναίκα εις το παγκόσμιον πρωτάθλημα..., οι φίλαθλοι ευρίσκονται σε συναγερμό και οι διοργανωτές μας πληροφορούν όπως προμηθευτούμε εγκαίρως τα εισιτήρια μας... διότι εξ αιτίας του φύλου θα γίνουν ανάρπαστα... Φίλαθλοι σπεύσατε! ...»¹.

Τα δύο επόμενα έτη 1962 και 1963 οι συνολικές ειδήσεις για τη γυναίκα-αθλήτρια ανέρχονται μόλις σε τρεις! Όμως, οι αναφορές στη γυναίκα-καλλιτέχνη, στη γυναίκα-καλλιστεία και στη γυναίκα-φωτογράφιση... με μαγιά κατακλύζουν την εφημερίδα όσες φορές την εβδομάδα κι αν εκδίδεται αυτή. Λ.χ.:

«Η πρωταθλήτρια του Πανιωνίου Σοφία Λερίου καθ' ήν στιγμήν ετοιμάζεται να εξαπολύση την σφαίραν της εις την απόστασιν των 12.45 μ. εις τους πανελληνίους αγώνας...»²,

και:

«Η θανμασία κολυμβήτρια του ΝΟ Βουλιαγμένης Έφη Λέντζου! Μία από τις μεγαλύτερες ελπίδες της ελληνικής κολυμβήσεως...»³,

επίσης:

«Αι αθλήτριαι του Πανιωνίου κερδίζουν δια τρίτην φοράν τον τίτλον εις τον στίβον..., Γενικά δύναται να λεχθή ότι ο θεσμός των πανελληνίων αγώνων γυναικών έπιασε από διοργάνωσι εις διοργάνωσι..., μήπως πέραν των συλλόγων πρέπει να ευαισθητοποιηθεί και το υπουργείο;...»⁴.

Το 1964 έχουν διασωθεί ελάχιστα φύλλα της εφημερίδας στα οποία δεν ανευρίσκουμε καμία είδηση για τη γυναίκα-αθλήτρια. Το 1965 όμως επισημάνανε κάποιες ειδήσεις οι οποίες έχουν πάντα στο επίκεντρό τους την ομάδα του Ολυμπιακού και μόνον ό,τι αναφέρεται στο άθλημα της κολύμβησης. Οι τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις συνοδεύονται με φωτογραφίες οι οποίες αναδεικνύουν... τα αθλητικά προσόντα των αθλητριών. Γενικότερα όσον αφορά τη χωροταξική ύλη της, η εφημερίδα εγκαινιάζει νέες στήλες

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 2^η σελ., αποσπ. από 4/σθλο, φωτ. και λεζάντα: «Παγκοσμίου ενδιαφέροντος η πρώτη γυναικεία παλαιστική σύγκρουσις στην Αθήνα».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 16.7.1962, 2^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Η πρωταθλήτρια του Πανιωνίου».

³ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 23.7.1962, 2^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Έφη Λέντζου».

⁴ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 17.8.1963, 2^η σελ., αποσπ. από 2/σθλο: «Αι αθλήτριαι του Πανιωνίου διαπρέπουν».

όπως: ταχυνδρομείο, αθηναϊκά, έτσι γίνονται και θα γίνουν, εδώ κι εκεί, χωρίς φόβο και πάθος με μόνη αναφορά στο ποδόσφαιρο. Έτσι:

«Αι κολυμβήτριαι εξορμούν... Η Λέντζου αριστερά και η Μπαζεβανέλλη δεξιά επέτυχαν κατά την πρώτην χειμερινήν ημερίδα σπουδαία νίκη εις το κλειστόν κολυμβητήριον της σχολής ναυτικών δοκίμων. Αι κολυμβήτριαι αποθανατίζονται μετά τον αγώνα από συνεργάτη της εφημερίδος μας...»¹,

και:

«Η πρωταθλήτρια του Ολυμπιακού Λέντζου η οποία διεκρίθη εις τους πανελλήνιους αγώνες και η έξοχη κολυμβήτρια του Ολυμπιακού Μπαζεβανέλλη η οποία απέσπασε προχθές την πρώτην θέσιν. Ο αθλητισμός είναι υγεία και αρμονία...»².

Ανευρίσκουμε όμως δύο διαφορετικού τύπου και είδους ειδήσεις οι οποίες αναφέρονται στη γυναίκα-αθλήτρια και δεν αναφέρονται στην κολύμβηση και στον Ολυμπιακό:

«...Ενώ εδώ εις την Ελλάδα έγινε αντιληπτή η σημασία της γυμναστικής και εχρησιμοποιήθη αύτη ως μέσον αγωγής του ανθρώπου ενυψωθείσα(sic) μάλιστα εις περιωπήν εθνικού θεσμού, εν τούτοις ένα και μόνον αθλητικόν σωματείον ο Παναθηναϊκός διατηρεί τμήμα ενοργάνου γυμναστικής και μάλιστα και γυναικείον.... Κατά το λήξαν έτος το τμήμα ενοργάνου γυμναστικής του Παναθηναϊκού διοργάνωσε επίδειξιν γυμναστικής εις το εθνικόν γυμναστήριον των Αναβρύτων...»³,

και:

«Αποκάλυψις βόμβα. Η Τόμπις είναι τσεχοσλοβάκα και όχι Ισραηλίτις... Η εκπληκτική κολυμβήτρια που εσάρωσε τα ρεκόρ στην πισίνα μας, ηγωνίσθη εις τους πανευρωπαϊκούς με τα χρώματα της Τσεχοσλοβακίας. Η ίδια εδήλωσε ότι είναι εβραία μόνον κατά το θρήσκευμα και πατρίδα της είναι η Τσεχοσλοβακία και όχι το Ισραήλ!»⁴.

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 18.3.1965, 2^η σελ., φωτ. και λεξάντα: «Αι κολυμβήτριαι εξορμούν...».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 6.9.1965, 2^η σελ., φωτ. και λεξάντα: «Η ενασχόλησις με την κολύμβησιν σμυλεύει το σώμα αρμονικά...».

³ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 7.1.1965, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Ο Παναθηναϊκός και η γυμναστική του».

⁴ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 26.7.1965, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Αποκάλυψις βόμβα».

Θα πρέπει να ομολογήσουμε ότι κατά το 1966 η εφημερίδα εμπεριέχει αρκετές ειδήσεις οι οποίες αναφέρονται στη γυναίκα-αθλήτρια, εν αντιθέσει με το 1967 στο οποίο δεν υπάρχει καμία. Το 1966 από τον ίδιο εκδοτικό οργανισμό κυκλοφορούν δύο νέες εφημερίδες όμορες της εφημερίδας ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ. Αυτές είναι Ο ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΣ ΑΓΩΝ και ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ. Η πρώτη κυκλοφορεί μόνο κάθε Σάββατο με 10 ή 12 σελίδες και αναφέρεται σε όλες τις προετοιμασίες για την ποδοσφαιρική ομάδα του Ολυμπιακού εν όψει του αγώνα της Κυριακής. Η δεύτερη κυκλοφορεί τρεις φορές την εβδομάδα με 4 ή 3 σελίδες και όπως αναμενόταν εκθειάζει τη δόξα της προαναφερθείσας ομάδας. Στη δεύτερη σελίδα της πιο πάνω εφημερίδας ανευρίσκουμε για πρώτη φορά μία μόνιμη στήλη η οποία υπογράφεται από γυναίκα δημοσιογράφο τη Σούλα Κατσιβέλη, η οποία δεν θα μπορούσε να παρεκκλίνει ειδησεογραφικά από την ποδοσφαιρική ιδεολογία του Ολυμπιακού. Πιο συγκεκριμένα, η στήλη τιτλοφορείται: *Σκέψεις μιας οπαδού και εξυμνεί, τα κατορθώματα του Ολυμπιακού με εκφράσεις του τύπου: «...Μπράβο σας και πάλι ερυθρόλευκοι..., Εύγε σας λεβέντες του θρύλου, Δεχθείτε την απέραντη αγάπη, την απέραντη ευγνωμοσύνη μας και τα άπειρα ευχαριστώ μας..., Δώστε μας τη τελική χαρά..., Ανυψώστε μας στα ουράνια και μην μας αφήνετε να θρηνούμε κατεβαίνοντας τα σκαλιά του Άδη...!».*

Οι υπόλοιπες ειδήσεις για τη γυναίκα-αθλήτρια αναφέρονται είτε στο άθλημα της κολύμβησης με τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις, όπως:

« Σαρώνουν τα ρεκόρ εις την πισίνα οι Σωτηροπούλου και Σωτηρίου αι οποίαι κατέπληξαν και προχθές Οι δύο υπέροχες Νηρηίδες του Ολυμπιακού συγκλονίζουν την πισίνα. Η ελληνική κολύμβηση μπορεί να είναι υπερήφανη με τα δελφίνια του Ολυμπιακού και την υπέροχη δουλειά η οποία γίνεται στο σύλλογό μας...»¹,

και:

«Μοναδικό αθλητικό φαινόμενο που καταπλήσσει τους κολυμβητικούς

---

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 25.7.1966, 4^η σελ., αποσπ. από 2/σ τηλο, φωτ. και λεζάντα: «Σαρώνουν με ρεκόρ».

στίβους..., ποτέ άλλοτε ση χώρα μας τόσο μικρή σε ηλικία κολυμβήτρια κατήγαγε τόσο μεγάλες επιτυχίες και μάλιστα σε χρονικό διάστημα οκτώ μηνών! Η Ντίνα Σπυροπούλου παρουσίασε τούτη την έκπληξι!..., σήμερα θεωρείται το φαινόμενο των ελληνικών στίβων...»¹,

είτε πάλι στο άθλημα της κολύμβησης όμως αυτή τη φορά μέσω συνεντεύξεων τις οποίες υπογράφουν οι δημοσιογράφοι Άρης Μελισσινός και Θ. Μπαλφούσιας:

«Η Μεγάλη Τζένη Σωτηρίου δεν έσβησε! Δεν πίστευε ότι θα νικήση την Μπαζεβανέλλη αλλά τώρα έχει μεγάλη εμπιστοσύνη στον εαυτόν της... Το μεγάλο αστέρι εμφανίσθη δειλά το 1962..., τώρα ως γυναίκα μετά την συνδρομή της οικογένειά της και του Ολυμπιακού θριαμβεύει..., Ο γυναικείος αθλητισμός καρποφορεί όταν εμπιστευόμαστε το γυναικείο φύλο και όχι όταν το αμφισβητούμε..., Η αθλήτρια μας εδέχθη στο σπίτι της και μας μίλησε για τον εαυτόν της και τα όνειρά της...»²,

και:

«Καίτη Μπαζεβανέλλη! Η ασύγκριτη αθλήτρια της ελληνικής κολυμβήσεως... Η πανέμορφη αθλήτρια μας εδέχθη στο σπίτι της στο Κερατσίνι και μας μίλησε για όλα..., οι ασχολίες και τα χόμπι της Καίτης..., οι προτιμήσεις της κολυμβήτριας για το άλλο φύλο... δηλώνει λάτρης του μπασκεμπολίστα..., η ενθάρρυνση των γονιών της και του περίγυρου του Κερατσινίου όπου κατοικεί την οδήγησαν στις μεγάλες της νίκες...»³.

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1950-1967, υπό το πρίσμα της εφημερίδας ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ.

Μελετώντας τις εφημερίδες ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ καθώς και τις όμορές της Ο Ολυμπιακός Αγών και Τα Νέα του Ολυμπιακού (τυπώνονται περιστασιακά από το 1966) κατά τη χρονική περίοδο 1950-1967 καταλήγουμε στην ίδια

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 25.8.1966, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Μοναδικό αθλητικό φαινόμενο».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 25.8.1966, 2^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο και φωτ. με λεζάντα: «Η μεγάλη Τζένη Σωτηρίου».

³ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 6^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο και δύο φωτ. με λεζάντα: «Καίτη Μπαζεβανέλλη! Η μεγάλη αθλήτρια της ελληνικής κολυμβήσεως».

σχεδόν διαπίστωση με την προηγούμενη αθλητική εφημερίδα (Αθλητική Ηχώ). Το ποδόσφαιρο είναι το μοναδικό άθλημα! Ο Πειραιάς και όλες οι εργατικές συνοικίες γύρω από αυτόν (Κερατσίνι, Κοκκινιά, Δραπετσώνα κ.α.) ζουν και δουλεύουν όλη την εβδομάδα με ένα μόνο όνειρο: την Κυριακή στο Στάδιο Καραϊσκάκη με τον Ολυμπιακό! Η σύνδεση τού ποδοσφαίρου με κάθε κοινωνική, πολιτική, καλλιτεχνική και καθημερινή δραστηριότητα επωνύμων και μη, αποτελεί τη μοναδική θεματολογία των εφημερίδων αυτών. Και για να επιβεβαιώσουμε αυτή την αποτύπωση θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η συγκεκριμένη περίοδος συμπεριλαμβάνει τέσσερις Ολυμπιάδες, στις οποίες δεν γίνεται καμία αναφορά! Σημειολογικά θα πρέπει ν' αναφέρουμε ότι η *Αθλητική Ηχώ* και το *Φως των Σπορ* έχουν μια εμφανή διαφορά ως προς τον τρόπο έκφρασης. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται στο *Φως των Σπορ* δεν είναι η απλή καθαρεύουσα που χρησιμοποιείται απ' όλες τις εφημερίδες ως επίσημος τρόπος γραφής κατά τη συγκεκριμένη περίοδο αλλά είναι πιο εκλαϊκευμένη, με λαϊκές εκφράσεις και σημειολογία για ν' «ανταποκρίνεται» στο εργατικό status.

Υπό αυτή τη προοπτική οι ειδήσεις για τη γυναίκα-αθλήτρια είναι ελάχιστες έως, για κάποιες χρονιές, ανύπαρκτες(1967). Όμως η τάση της εφημερίδας μέσα από αυτές μπορεί να χαρακτηριστεί ουδέτερη-θετική. Το πρώτο χαρακτηριστικό της στάσης (ουδέτερη) διαπιστώνεται όταν η είδηση γι' αυτήν, όπως έχουμε αναφέρει ήδη, κατέχει θέση ξεκούρασης των οφθαλμών του αναγνώστη μέσα από μια φωτογραφία με λεζάντα. Το δεύτερο χαρακτηριστικό της στάσης (θετική) διαπιστώνεται, όταν η εφημερίδα δίνει «ποδοσφαιρικό βήμα» σε γυναίκα δημοσιογράφο σε μόνιμη στήλη με σκοπό, να κάνει κριτική, να εμψυχώνει παίκτες και να παροτρύνει φιλάθλους. Κίνηση η οποία δείχνει ότι αποδέχεται και την ενεργό συμμετοχή της στο «αθλείσθαι».

Η εφημερίδα στα πλαίσια της φιλοσοφικής βιολογικής ανθρωπολογίας διαπιστώνουμε ότι αποδέχεται μια άλλη ύπαρξη με διαφορετικές βιολογικές λειτουργίες που είναι ικανή να αντεπεξέλθει στο χώρο του αθλητισμού, έστω κι αν αυτός περιορίζεται στο ποδόσφαιρο και στην κολύμβηση. Μέσα από την αρθρογραφία και τη χωροταξία της ύλης διαπιστώνουμε ότι η έλλειψη

ειδήσεων για τη γυναίκα αθλήτρια δεν οφείλεται στην αρνητική αξιολόγηση των σωματικών και βιολογικών δυνατοτήτων της γυναίκας εκ μέρους της εφημερίδας, αλλά ότι αυτή δεν «παίζει» ποδόσφαιρο! Όταν όμως αθλείται μέσω της κολύμβησης προβάλλεται, ενθαρρύνεται και επιβραβεύεται. Οι προσωπικές 1/2σέλιδες και 5/στηλες συνεντεύξεις κολυμβητριών αποδεικνύουν την ισότιμη αποδοχή της εφημερίδας απέναντι στη γυναίκα.. Βέβαια οφείλουμε να αναφέρουμε ότι μερικές φορές η φωτογραφία με την κολυμβήτρια, η φωτογραφία με την καλλιτέχνη που είναι λάτρης του Ολυμπιακού, η φωτογραφία με καλλίγραμμες μοντέλα-αθλήτριες που παροτρύνουν τις γυναίκες για άθληση, κατέχουν θέση περισσότερο ξεκούρασης των οφθαλμών του ανδρικού αναγνωστικού κοινού παρά επιβράβευση ή παρότρυνση.

Επίσης, επί τη βάσει της κοινωνικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, το ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ «τοποθετώντας» τη γυναίκα στο «συμβολικό γεωγραφικό χώρο»¹ έξω από το σπίτι, της αναγνωρίζει ισάξια δικαιώματα με τον άνδρα. Στη γυναίκα αθλήτρια, όπως αποτυπώνεται μέσα από συνεντεύξεις επωνύμων και μέσα από τις παραινέσεις προς τους υπεύθυνους για ανάπτυξη του γυναικείου αθλητισμού, αναγνωρίζεται η συμμετοχή της στο πολιτισμικό επίπεδο. Η εφημερίδα ακολουθώντας μία προοδευτική στάση και αντιμετωπίζοντας τη γυναίκα ως gender και όχι ως sex προβάλλει στην κοινωνία και επιβραβεύει τις γυναίκες που αθλούνται, ελέγχοντας και παροτρύνοντας εμμέσως τους ιστούς της κοινωνίας να την αντιμετωπίσουν έτσι. Είναι η πρώτη εφημερίδα όπου βρίσκουμε αθλητική στήλη να υπογράφεται από γυναίκα και μάλιστα να αρθρογραφεί ένα κατ' εξοχήν ανδρικό άθλημα: το ποδόσφαιρο!² Η είδηση ότι γυναίκα είναι αυτή που κατέχει τη θέση των δημοσίων σχέσεων και ρυθμίζει όλες τις λεπτομέρειες της ελληνικής εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου με επαινετικά σχόλια εκ μέρους του δημοσιογράφου, καταδεικνύει την αποδοχή εκ μέρους της εφημερίδας της ικανότητας της πολιτισμικής συμβολής της γυναίκας³.

---

¹ Βλ. ανωτ., σσ. 58-9.

² Βλ. ανωτ., σ. 200.

³ Βλ. ανωτ., σσ. 194-5, σημ 1.

Υπό τις ανωτέρω προοπτικές (βιολογική και κοινωνική) η εφημερίδα εκφράζοντας το εργατικό status ανταποκρίνεται στις προοδευτικές απόψεις του όσον αφορά τη γυναίκα. Τα άρθρα και οι θέσεις της εφημερίδας αναγνωρίζουν τη βιολογική δυνατότητα της γυναίκας για άθληση. Κοινωνικά την τοποθετούν ξεκάθαρα στο «γεωγραφικό χώρο του δρόμου» και της αναγνωρίζουν συμμετοχή στην αθλητική δραστηριοποίηση. Η ανάθεση σ' αυτήν ρόλων με επιτυχία, όπως αποφαίνεται η εφημερίδα, αποτυπώνει τη θετική στάση του εργατικού status απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια.

Συμπεράσματα περιόδου 1950-1967

Ενώ οι κοινωνίες της Ευρώπης μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου θα εισέλθουν πολιτικά στην αστική πλουραλιστική δημοκρατία¹ η Ελλάδα εξ αιτίας του εμφυλίου θα διατηρήσει με μεγάλη καθαρότητα τα «ιδεολογικά σύνορα» σε κάθε κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική δραστηριότητα για τουλάχιστον 30 ακόμα χρόνια. Από πολιτική άποψη αυτό καταδεικνύεται αφ' ενός μέσα από νόμους και διατάγματα που συνεχίζουν να υπάρχουν και στο νέο σύνταγμα του 1952² και αφ' ετέρου μέσω του κοινωνικού διχασμού ο οποίος είναι προϊόν του εμφυλίου. Από κοινωνική άποψη η ιδεολογία διατηρείται αφ' ενός μέσω του διαχωρισμού των ανθρώπων σε αριστερούς και δεξιούς βάσει του οποίου οργανώνουν όλες τις καθημερινές τους εκφράσεις (πολιτιστικά, γάμους, αθλητικά, καφεενεία, κ.α.), και αφ' ετέρου μέσω της «καθαρότητας» της κοινωνικής διαστρωμάτωσης της ελληνικής κοινωνίας³. Υπό αυτήν την προοπτική η παρούσα εργασία, για την υπό εξέταση περίοδο, είχε την «ευκολία» και της πολιτικής ιδεολογικής ταυτοποίησης των εφημερίδων αλλά και της ταξικής πολιτιστικής τους απεικόνισης.

Έτσι, η έρευνα της περιόδου 1950-1967 μας έδωσε τη δυνατότητα απάντησης σε δύο από τις ερωτήσεις των ερευνητικών υποθέσεων και μας οδήγησε σε μερικώς αναμενόμενα συμπεράσματα⁴. Οι πολιτικές εφημερίδες που «ανήκουν» στο δεξιό και αριστερό ιδεολογικό χώρο ταυτίζονται απόλυτα μαζί τους (δεξιά αριστερά) και αποτυπώνουν στην είδηση τη συντηρητική ή

---

¹Βλ. Μ. Σεραφετινίδου, *ό.π.*, σ. 102. Όπως αναφέρει η συγγραφέας επικαλούμενη τους θεωρητικούς του σύγχρονου πολιτικού πλουραλισμού το είδος αυτό της δημοκρατίας προϋποθέτει την ύπαρξη κοινωνικής συναίνεσης από όλα τα μέλη του πολιτικού συστήματος τα οποία αποδέχονται τους «κανόνες του παιχνιδιού» βάσει βάσει των οποίων καθορίζονται η πολιτική διαδικασία, η πολιτική συζήτηση, η πολιτική συμμετοχή, κ.ά.

²Βλ. *ανωτ.*, σημ. 35.

³Βλ. Μ. Σεραφετινίδου, *ό.π.*, σ.70. Κατά την άποψη της συγγραφέως: «...στις κοινωνίες του αναπτυγμένου καπιταλισμού αλλάζει σημαντικά η ταξική σύνθεση του πληθυσμού εξ αιτίας του εκμηχανισμού και της αυτοματοποίησης της παραγωγής. Τα μεσοστρώματα διογκώνονται με ασαφείς στάσεις και συμπεριφορές, συντασσόμενα τότε με την εργατική τάξη και τότε με το κεφάλαιο ενώ η ίδια η εργατική τάξη συνεχώς συρρικνώνεται...». Κατά την άποψή μας η μεταπολεμική Ελλάδα δεν ανταποκρίνεται στα παραπάνω χαρακτηριστικά και ως εκ τούτου η κοινωνική της διαστρωμάτωση είναι σαφής όσον αφορά το εργατικό και το αστικό status με συνέπεια οι στάσεις και οι συμπεριφορές τους να αποτυπώνουν την πολιτική ή την πολιτιστική τους ιδεολογία.

⁴Βλ. *ανωτ.*, σ. 25.

προοδευτική στάση αντίστοιχα για την κοινωνική υπό εξέταση ομάδα. Αντίθετα η εφημερίδα που εκφράζει τον κεντρώο πολιτικό χώρο αποτυπώνει τη συντηρητική στάση της δεξιάς απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια, ενώ αντίθετα ο πολιτικός της λόγος ακολουθεί τη «γραμμή» των ίσων αποστάσεων. Όσον αφορά τις αθλητικές εφημερίδες η μεν ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ ξεφεύγει από τις συντηρητικές απόψεις του κοινωνικού αστικού status που απευθύνεται, το δε ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ αποτυπώνει κατάδηλα τις προοδευτικές απόψεις του κοινωνικού εργατικού status.

Πιο αναλυτικά μελετώντας τις εφημερίδες «ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ» και «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», οι οποίες εκφράζουν το δεξιό ιδεολογικό πολιτικό χώρο, διαπιστώνουμε ταύτιση στάσης εφημερίδας και συντηρητικού δεξιού πολιτικού χώρου απέναντι στην κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια. Η «άλλη» ύπαρξη με τις διαφορετικές βιολογικές λειτουργίες, η οποία διεκδικεί ίσο χώρο στην αθλητική σφαίρα, επιφέρει έντονες αντιδράσεις. Ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας-αθλήτριας σύμφωνα με την πολιτισμική βάση της βιολογίας είναι ανύπαρκτος. Η μειωμένη φυσική δυνατότητα της γυναίκας-αθλήτριας κατά την άποψη των εφημερίδων καταδεικνύεται πάντα στην κατακλείδα κάθε αθλητικής είδησης η οποία επισημαίνει το μοναδικό ρόλο της: τη μητρότητα! Οι μικροαστικές αντιλήψεις της «καχυποψίας και των νοοτροπιών» που χαρακτηρίζουν το συντηρητικό χώρο της δεξιάς ο οποίος επηρεάζεται (μετεμφυλιακά) από τον αγγλικό συντηρητικό ιμπεριαλισμό¹, ανακόπτουν και την αθλητική δραστηριότητα της γυναίκας. Οι εφημερίδες συνεχίζουν να αποτυπώνουν τις δεξιές αντιλήψεις της πολεμικής και μεταπολεμικής-μετεμφυλιακής περιόδου (μη συμμετοχή σε αντίσταση) οι οποίες αδρανοποιούν τη γυναίκα έξω από το «γεωγραφικό χώρο του σπιτιού» και την εξετάζουν μόνον σε ανθρωπολογικό και ατομικό επίπεδο.

Μελετώντας την εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ», η οποία ιδεολογικά εκφράζει τον κεντρώο πολιτικό χώρο, διαπιστώσαμε μία ανακολούθια. Ενώ ο «πολιτικός της λόγος» όπως αποτυπώνεται κρατάει ίσες αποστάσεις από τα

---

¹Βλ. Α. Παπαρήγα, *ό.π.*, σ. 65.

δύο άκρα. δεν συμβαίνει το ίδιο με την υπό εξέταση είδηση. Ίσως από τη σκοπιά του κεντρώου χώρου θα αναμέναμε μια διαφορετική αντιμετώπιση της κοινωνικής ομάδας γυναίκα-αθλήτρια. Όμως η παράλειψη και η αρνητική-ουδετερότητα απέναντι στην είδηση αποτυπώνει τη συντηρητική στάση της δεξιάς ιδεολογίας. Διαφοροποιείται όμως απ' αυτήν σε δύο σημεία: αφ' ενός δεν εκφράζεται με προκαταλήψεις, καχυποψία και νοοτροπίες (όπως η δεξιά) όταν δημοσιεύει την είδηση και αφ' ετέρου αποδέχεται τη γυναίκα στο συμβολικό «γεωγραφικό χώρο του δρόμου» ως gender: κοινωνική-δράση, πολιτισμικό σύμβολο όχι όμως και στον αθλητισμό υπό την προοπτική ότι αυτός κατά την άποψή της δεν συνεισφέρει στο πολιτισμικό οικοδόμημα.

Η ταύτιση της εφημερίδας «ΑΥΓΗ» με τον αριστερό ιδεολογικό χώρο που εκφράζει, είναι απόλυτη. Ο προορισμός της γυναίκας κατά την άποψη της αριστερής πολιτικής ιδεολογίας βρίσκεται σε οτιδήποτε διαδραματίζεται μέσα σ' ένα έθνος, ένα κράτος, ένα λαό, μια κοινωνία και αυτό αποτυπώνει και η εφημερίδα. Η ισότιμη φυσική δυνατότητα της γυναίκας-αθλήτριας, η οποία απορρέει από τη βιολογική της λειτουργία, καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής της ακόμα και κατά την περίοδο της μητρότητας, είναι κατάδηλη στη κριτική κάθε είδησης. Η «εγώτητά» της στην πολιτισμική συμβολή ως gender είναι όχι μόνον υπαρκτή αλλά και ισότιμη με του άνδρα. Υπό την προτροπή: «πιο ψηλά, πιο δυνατά, πιο γρήγορα» η εφημερίδα συμφωνεί απόλυτα με την προοδευτική άποψη του αριστερού ιδεολογικού χώρου για τη δραστηριοποίησή της γυναίκας και στον χώρο του αθλητισμού.

Η μελέτη της αθλητικής εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η εφημερίδα δεν αποτυπώνει τη συντηρητική άποψη του αστικού κοινωνικού status στο οποίο απευθύνεται. Μέσα από την ανίχνευση των ελάχιστων ειδήσεων για τη γυναίκα-αθλήτρια, οδηγηθήκαμε σε συμπεράσματα μη αναμενόμενα σε σχέση με τη συντηρητική στάση του αστικού status. Η εξήγηση η οποία δίνεται μας παραπέμπει στο πρώτο μέρος της παρούσας έρευνας (ταξική δομή) περί πολυμορφίας, διάχυσης και κινητικότητας της μεσαίας-αστικής τάξης όπου εντάσσονται κοινωνικές ομάδες με διαφορετικές πολιτικές, οικονομικές και ιδεολογικές σχέσεις. Η δε

έρευνα απάντησε αφ' ενός στο ότι η λειτουργία της ταξικής συνείδησης στο τρόπο αντίληψης είναι ενιαία για όλες τις κοινωνικές ομάδες που εντάσσονται σε μια τάξη¹, και αφ' ετέρου ότι μια ιδεολογία (αθλητική ιδεολογία του Παναθηναϊκού) μπορεί να συσπειρώσει ανομοιογενή άτομα σε κοινή δράση. Υπό αυτήν την προοπτική η εφημερίδα αποδέχεται μια άλλη ύπαρξη με διαφορετικές βιολογικές λειτουργίες ισότιμη και ικανή να συμμετάσχει σε κάθε είδους δραστηριότητα. Αντιτίθεται σε οπισθοδρομικές απόψεις για τις επιπτώσεις μερικών αθλημάτων στο γυναικείο σώμα και προτρέπει τις γυναίκες να συμμετάσχουν σε κάθε είδους δραστηριότητα που θα τους δώσει δύναμη στο σώμα και στην ψυχή. Η κοινωνία, η πολιτεία και η οικογένεια καλείται να «δει» τη γυναίκα ως gender στον τομέα του αθλητισμού, όπως η εφημερίδα, αποβάλλοντας κάθε είδους προκατάληψη και λαμβάνοντας τα απαραίτητα μέτρα προς επίτευξη αυτού του σκοπού.

Η έτερη αθλητική εφημερίδα ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ απευθύνεται στο εργατικό-λαϊκό κοινωνικό status, άποψη η οποία προκύπτει και από τη σημειολογία στους γλωσσικούς ιδιωτισμούς που χρησιμοποιούνται. Η εφημερίδα συμφωνεί απόλυτα με τις αντιλήψεις και στάσεις του εργατικού status του Πειραιά, της Δραπετσώνας, της Κοκκινιάς, του Περάματος, της Νίκαιας, κ.ά., που εκπροσωπούν την αθλητική ιδεολογία του Ολυμπιακού, και ακολουθεί τις προοδευτικές απόψεις του αριστερού χώρου (ΚΚΕ), για τη θέση της γυναίκας στα κοινωνικά δρώμενα, ενώ προχωρά και ένα βήμα πιο πέρα. Εκτός από την αποτύπωση της αποδοχής-παρότρυνσης της κοινωνικής ομάδας γυναίκα-αθλήτρια δίνει και δημοσιογραφικό ποδοσφαιρικό βήμα-στήλη σε γυναίκα δημοσιογράφο(από τις πέντε υπό εξέταση εφημερίδες είναι η μοναδική), όπου αυτή εμψυχώνει τους παίκτες και παροτρύνει τους φιλάθλους. Η όλη στάση της εφημερίδας αποτυπώνει ότι: αφ' ενός η γυναίκα αναγνωρίζεται ως ον με ισότιμες βιολογικές δυνατότητες για άθληση και αφ' ετέρου ότι αυτή δραστηριοποιείται στο συμβολικό γεωγραφικό χώρο του δρόμου ως gender.

---

¹ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 40-7.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
Η ΧΡΟΝΙΚΗ ΥΠΟ ΕΞΕΤΑΣΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
1967-1974

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Μελέτη της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ η οποία εκφράζει το στρατιωτικό καθεστώς των συνταγματαρχών

Η εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ είναι το κατ' εξοχήν έντυπο έκφρασης του στρατιωτικού καθεστώτος της δικτατορίας. Εκδίδεται με επτά σελίδες στην καθημερινή της έκδοση, στην αρχή της περιόδου (1967-1974), ενώ στην κυριακάτικη με 12. Στη συνέχεια η εφημερίδα αυξάνει τις σελίδες της όπου σε διάφορους περιόδους πλησιάζει τις 16 και τις 20. Σημειολογικά είναι ένα έντυπο που δεν περιορίζεται στις πολιτικές ειδήσεις αλλά μας πληροφορεί για οτιδήποτε συμβαίνει στον καλλιτεχνικό, κοινωνικό, οικονομικό ή δημόσιο χώρο στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Έτσι σε μια τέτοια εφημερίδα ποικίλης πληροφόρησης δεν θα μπορούσε να λείπει η παρουσία της γυναίκας υπό πολλές και διαφορετικές προοπτικές. Στις μόνιμες στήλες του Αλέκου Σακελλάριου και του Νίκου Τσιφόρου φιλοξενούνται οι καινοτόμες κινήσεις ή οι αναχρονιστικές ενέργειες κρατών για τα δικαιώματα της γυναίκας ενώ υπάρχουν 1/στηλα, 2/στηλα επαινετικά ή επικριτικά για τις πολιτικές δραστηριοποιήσεις των γυναικών, για τα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη που πρέπει αυτές να μεγαλώνουν, για τον κυρίαρχο ή όχι ρόλο που πρέπει να παίζει η μητρότητα στη ζωή τους, κ.α. Στην κυριακάτικη έκδοση υπάρχει μόνιμη στήλη: *Ο Κόσμος της Γυναίκας*, με συμβουλές αισθητικής, συμπεριφοράς, μαγειρικής, κ.α.

Το αθλητικό ρεπορτάζ της εφημερίδας δεν παραλείπεται ποτέ και φιλοξενείται στη 3^η ή 4^η σελίδα με 2/στηλα και 4/στηλα. Η ονομασία της στήλης είναι: *Αθλητική Κίνησης*, *Αθλητικός Κόσμος* και *Αθλητικά Νέα*. Εκείνο δε το οποίο διαπιστώσαμε μελετώντας την εφημερίδα είναι ότι ο αθλητισμός δεν χρησιμοποιείται ως μέσο αποπροσανατολισμού και χειραγώγησης της μάζας όπως συνήθιζαν και συνηθίζουν τα ολοκληρωτικά καθεστήματα. Έχει μια «ήσυχη» παρουσία στην εφημερίδα χωρίς εξάρσεις, παραινέσεις ή μηνύματα. Το ποδόσφαιρο είναι το άθλημα που κατακλύζει τις στήλες με λεπτομέρειες, περιγραφές και ειδήσεις από όλη την Ελλάδα. Οι ειδήσεις για τις κινήσεις του «κυρίαρχου» άνδρα του αθλητισμού κ. Ασλανίδη συμπληρώνουν την αθλητική ενημέρωση των αναγνωστών. Επίσης πολλές από τις ειδήσεις για τη γυναίκα-

αθλήτρια θα τις βρούμε σε στήλες του κοινωνικού ή επιστημονικού ρεπορτάζ, στον *Κόσμο της Γυναίκας*, σε εξωτερικές ειδήσεις, και αλλού.

Έτσι κατά το 1967 η εφημερίδα μέσα από την αθλητική στήλη μας πληροφορεί αφ' ενός μεν για τις δραστηριότητες των αθλητριών, με τις τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις χωρίς σχολιασμό:

«...Δύο νέα πανελλήνια ρεκόρ επιτεύχθηκαν χθες από γυναίκες κολυμβήτριες... το ένα η Λομβάρδου στα 200μ. γυναικών και το άλλο η...»¹, και:

«Εις τας εγκαταστάσεις του Α.Ο. Βουλιαγμένης θα διεξαχθούν οι αγώνες θαλασσίου σκι νέων...Εις την φωτογραφίαν η δεκαεξαέτις πρωταθλήτρια του σκι Κάθου Κάραγιαν...»², επίσης:

«...Η Γαλλίς κολυμβήτρια Ντανιέλ Ντορνεάλ κατέρριψε το Ευρωπαϊκό ρεκόρ 200μ. κρούσε με 2' 15 εκπλήσσοντας τους πάντας...»³, και αφ' ετέρου με έναυσμα κάποιες ειδήσεις επιδίδεται σε κριτικό σχολιασμό και συγκριτική ανάλυση. Έτσι στην αθλητική στήλη με αφορμή την πληροφόρηση για την αθλητική συνάντηση των εθνικών ομάδων Ευρώπης και Αμερικής η εφημερίδα προβαίνει σε κριτικού τύπου σχόλιο για τις ανορθόδοξες μεθόδους οι οποίες χρησιμοποιούνται στις αθλήτριες με αποτέλεσμα αυτές να μην απολαμβάνουν το «δώρο» της μητρότητας. Συγκεκριμένα:

« Η συνάντησις των εθνικών ομάδων Ευρώπης και Αμερικής έληξεν με την νίκη των Ευρωπαίων Οι γυναίκες της Γερμανίας και της Αγγλίας εξέπληξαν με τις υψηλές επιδόσεις τους ενώ αυτές των αθλητριών της Σοβιετικής Ένωσης χαρακτηρίσθηκαν αφύσικες δια τις γυναικείες δυνατότητες. Οι Σοβιετικές αθλήτριες προσέγγισαν τα αθλητικά όρια των ανδρών αθλητών. Αι προπονητικά και άλλαι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται εις τας Ανατολικάς χώρας

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 13.7.1967, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Δύο νέα ρεκόρ επιτεύχθηκαν χθες εις την κολύμβησιν»

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 21.7.1967, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Οι πανευρωπαϊκοί του θαλασσίου σκι».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 19.8.1967, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Εξωτερικά Νέα».

καταστρέφουν τον γυναικείον οργανισμόν, ο οποίος ένεκα αυτών δεν θα χαρεί ποτέ την μητρότητα »¹.

Η επόμενη είδηση η οποία εκθειάζει τα καλά αποτελέσματα της άθλησης στις γυναίκες όσον αφορά το σώμα τους και την ψυχή τους, την βρήκαμε στη στήλη: *Ο Κόσμος της Γυναίκας*. Η στήλη συμβουλευεί ακόμα και για τις ώρες που πρέπει να αθλούνται οι γυναίκες καθώς και για το είδος της άθλησης που πρέπει να ακολουθούν. Έτσι:

«...Η καλύτερη ώρα για την γυμναστική των γυναικών είναι μεταξύ πέντε και οκτώ το απόγευμα. Σκοπό έχει να κάψει τις θερμίδες και να σας δώσει ένα τέλειο σώμα δυνατό και καλλίγραμμο. Πέρα όμως από αυτό η γυμναστική καλλιεργεί την ψυχήν και προσδίδει εις την γυναικείαν φύσιν μία εσωτερική και εξωτερική ηρεμία... η καταλληλότερη ώρα για άθληση είναι πέντε με οκτώ το απόγευμα, όμως για τις αθλήτριες που ασχολούνται μεθοδικά και καθημερινά είναι οι πρωινές ώρες... »².

Στη στήλη Εξωτερικά Νέα ανακαλύψαμε μια είδηση από την Μ. Βρετανία η οποία με αφορμή την ανισότητα των γυναικών αναφέρεται στις διακρίσεις που υφίστανται οι γυναίκες στην αγγλική κοινωνία. Όμως η εφημερίδα προβαίνει και σε μια ανάλογη αντιστοίχιση με το τι συμβαίνει στην ελληνική κοινωνία και μάλιστα στον τομέα που άπτεται του ενδιαφέροντός μας:

« Πολλά από τα άρρενα μέλη της βουλής των κοινοτήτων λένουν ότι υποστηρίζουν την ισότητα των φύλων αλλά ελάχιστοι πράττουν κάτι το θετικόν εις την φοβερήν ανισότητα που κατακλύζει την Αγγλικήν κοινωνίαν. Εις την βιομηχανίαν, το εμπόριον, την παιδείαν, την πολιτικήν, τον αθλητισμόν, τον πολιτισμόν η γυναίκα υφίσταται μια άνιση μεταχείρισιν από μέρους της πολιτείας..., οι ίδιες οι γυναίκες θα πρέπει να κινητοποιηθούν ώστε να αντιστρέψουν το αρνητικόν κλίμα που επικρατεί εις την ανδροκρατούμενην κοινωνία μας ..., εις τον αθλητισμόν οι γυναίκες θα πρέπει να απαιτούν την ιδίαν μεταχείρισιν όσον αφορά τας προπονητικές συνθήκας και τα οικονομικά οφέλη

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 12.8.1967, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Αγώνες γυναικών».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 20.8.1967, 8^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Την ώρα που δύνει ο ήλιος».

που προκύπτουν από την ενασχόλησίν τους με αυτόν... Εις την πατρίδα μας οι γυναίκες παρά τα βήματα που έχουν γίνει αντιμετωπίζουν σε πολλούς τομείς την ανδροκρατούμενη κοινωνία μας... και εις τον αθλητισμόν η ελληνίδα αθλήτρια δεν απολαμβάνει τα ίδια δικαιώματα με τους άνδρες αθλητές...»¹.

Το 1968 η εφημερίδα κυκλοφορεί με 10 ή 12 σελίδες. Η στήλη Αθλητικός Κόσμος κρατά πάντα ένα σταθερό 3/στηλο ή 4/στηλο στην 4^η σελίδα. Η παρουσία της γυναίκας είναι έντονη μέσα από δραστηριότητες κοινωνικές, καλλιτεχνικές, επιστημονικές, κ.α. Η ελληνίδα-αθλήτρια είναι περισσότερο εμφανής σε στήλες και άρθρα τα οποία δεν αναφέρονται σε αθλητικά δρώμενα. Στις στήλες όπως: *Η Γυναίκα και ο Κόσμος της, Το 24ωρο Αθήνα-Πειραιάς, Εξωτερικά Νέα*, είναι αυτές στις οποίες εν μέσω φεμινιστικών ή μη άρθρων ανιχνεύσαμε αναφορές στη γυναίκα-αθλήτρια. Ειδικότερα εκτός από τις τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις:

«...Το Μπάσκετ Γυναικών... σήμερα και ώρα 4.30 εις το γήπεδον του Πανελληνίου Αθλητικού Συλλόγου ξεκινά το πανελλήνιον πρωτάθλημα γυναικών. Ο πρώτος αγώνας θα είναι μεταξύ του ΑΟ Ολυμπιακού και του ΑΟ Βύρωνος...»²,

και την ένθερμη υποστήριξη της πατρίδος στο γυναικείο αθλητισμό:

«... 13.160.000 δίδονται για αθλητικούς συλλόγους. ...Δια πρώτην φοράν το επίσημον κράτος ενδιαφέρεται δια την πρόοδον και του γυναικείου αθλητισμού.... Ο γενικός διευθυντής αθλητισμού κ. Ασλανίδης μεταξύ άλλων ανέφερε το ενδιαφέρον του κράτους για την ανάπτυξιν του γυναικείου αθλητισμού, την δημιουργίαν γυναικείων συλλόγων και την υποστήριξιν των αθλητριών με σκοπόν την εμφάνισί των εις τους προσεχείς Ολυμπιακούς Αγώνας...»³,

που εμφανίζονται στον Αθλητικό Κόσμο, ανιχνεύουμε και τις έμμεσες αναφορές.

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 29.7.1967, 3^η σελ.. αποσπ. από 2/στηλο: ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΝΕΑ. «Ανισότης εις βάρος των γυναικών εις Αγγλίαν».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 13.6.1968, 4^η σελ.. αποσπ. από 3/στηλο: «Το Μπάσκετ Γυναικών».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 11.5.1968, 4^η σελ.. αποσπ. από 3/στηλο: «Επιχορηγήσεις σε αθλητικούς συλλόγους».

Έτσι ανευρίσκουμε δύο φεμινιστικού τύπου άρθρα από τα οποία το πρώτο υπογράφει η Νανά Νταουνάκη και διαπιστώνεται ότι η ελληνίδα γυναίκα-αθλήτρια δεν απολαμβάνει τα ίδια δικαιώματα με τους άνδρες αθλητές:

«...θεωρούσα ότι η αρχή της ισότητας ανδρών και γυναικών είναι ανάγκη να τύχει παγκοσμίου αναγνώρισεως δια νόμου και εν πράξει, η γενική συνέλευσις του ΟΗΕ εσήφισεν την κατάργησιν των διακρίσεων εις βάρος των γυναικών..., εις την Ελλάδα και εις τον τομέα του αθλητισμού η ελληνίδα δεν λαμβάνει τα ίδια προνόμια με τους άνδρες, την ιδίαν κοινωνικήν αποδοχήν και καταξίωσιν...»¹,

και το δεύτερο υπογράφεται από τον Άγγλο δημοσιογράφο Γιασμίν Μάρκς και καυστικότερα περιγράφει τις αντιλήψεις των ανδρών για τις γυναίκες ακόμα και στον τομέα του αθλητισμού. Το άρθρο στην κατακλείδα του ασπάζεται τις απόψεις του:

«...Σήμεραν άνδρες και γυναίκες θεωρούνται εντελώς ίσοι και οι αντιλήψεις περί εξαρτήσεως των γυναικών από το ισχυρόν φύλον ανήκουν εις το παρελθόν. Αυτό όλοι πιστεύομεν αλλά δεν συμβαίνει και στην πραγματικότητα. Οι άνδρες νομίζουν ότι οι γυναίκες ανήκουν εις άλλην κατηγορίαν πολιτών.... Ο αθλητισμός αποτελεί για τις γυναίκες κατά την άποψίν τους τρόπος σμίλεψις του σώματος των αλλά μέχρι εκεί. Στον τομέα του αγωνιστικού αθλητισμού οι άνδρες βλέπουν τις γυναίκες ως κατώτερα βιολογικά όντα. Θεωρούν ότι αι σωματικά τους δυνάμεις δεν τους επιτρέπουν να υπερβάλουν τον εαυτόν τους και να συνδυάσουν μητρότητα και πρωταθλητισμό... εις την χώραν μας θεωρούμε ότι αι αντιλήψεις των ανδρών είναι ακόμα πιο αναχρονιστικές για τις γυναίκας!»².

Στο ίδιο έτος και στη στήλη *Ο Κόσμος της Γυναίκας* με παρακινούμενη από τις επιδόσεις κάποιας αθλήτριας στη κολύμβηση η δημοσιογράφος Μαίρη Μασουρίδου προτρέπει τις γυναίκες για κολύμπι και άθληση εκθειάζοντας τα

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 24.5.1968, 5^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, από τη στήλη 24ωρο Αθήνα-Πειραιάς: «Τα δικαιώματα της Ελληνίδος Η διακήρυξις του ΟΗΕ εν σχέσει(sic) με την ελληνικήν πραγματικότητα».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 13.10.1968, 11^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Υπάρχει ισότης των δύο φύλων; Οι άνδρες αντιπαθούν τις δραστήριες γυναίκες».

ευεργετήματα που θα προκύψουν στο σώμα και την υγεία τους εξ αιτίας των παραπάνω δραστηριοτήτων. Και γράφει χαρακτηριστικά:

«Θάλασσα! Ασκεί τόσο μεγάλη γοητεία σε όλους πολύ περισσότερο σε μας που η χώρα μας κατά το μεγαλύτερο μέρος αγκαλιάζεται από αυτήν. Αυτήν που συνδέει την ιστορία και τη μυθολογία μας... Εις τα πλαίσια λοιπόν της ενάρξεως της ναυτικής εβδομάδος εντοπίσαμε ένα χαρούμενο έξυπνο και γελαστό κορίτσι το οποίο κατέρριψε το πανελλήνιον ρεκόρ 200μ υπτίως... πρόκειται για την πρωταθλήτρια Ελλάδος και αθλήτρια του Ολυμπιακού Κούλα Ηλιοπούλου... Η Ηλιοπούλου δεν επαναπαύεται στις νίκες της ασκείται τέσσερις ώρες ημερησίως και συμβουλεύει τις γυναίκες να αθλούνται αν θέλουν να έχουν καλήν σωματικήν και ψυχικήν υγείαν... Εμείς συμβουλεύομε τις ελληνίδες αν θέλουν να έχουν ένα καλλίγραμμα και γεμάτο υγεία σώμα πρέπει να αθλούνται και ιδιαίτερα τώρα το καλοκαίρι να κολυμπούν»¹.

Το 1969 η εφημερίδα «μεγαλώνει» σε σελίδες. Έτσι και η αθλητική στήλη γίνεται 5/στηλη και φιλοξενείται μονίμως στην 7^η σελίδα. Το ποδόσφαιρο όμως, είναι και σ' αυτήν την εφημερίδα, όπως και στις αθλητικές της προηγούμενης περιόδου εφημερίδες, η κυρίαρχη είδηση. Οι αναφορές στη γυναίκα συνεχίζονται μέσω: αφ' ενός της κυριακάτικης στήλης *Ο Κόσμος της Γυναίκας*, και αφ' ετέρου μέσω άλλων στηλών όπως: *Το 24ωρο Αθήνα-Πειραιάς* ως απόσπασμα. Η γυναίκα-αθλήτρια εμφανίζεται στις καθημερινές εκδόσεις άλλοτε ως πολύ σύντομη είδηση και άλλοτε ως μέρος των φεμινιστικών κατακτήσεών της, ενώ στις κυριακάτικες, παρά το ότι το αθλητικό ρεπορτάζ είναι ολοσέλιδο απουσιάζει. Πέρα, όμως, από τις αναφορές η σημειολογική ανάλυση των άρθρων κατά το έτος αυτό μας οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι η εφημερίδα ακολουθεί μια συντηρητική και επιφυλακτική στάση απέναντι στις γυναικείες κατακτήσεις. Όμως σε καμία περίπτωση δεν αγνοείται.

Το πρώτο τετράμηνο δεν υπάρχει καμία είδηση για τη γυναίκα-αθλήτρια ούτε υπό τύπον τηλεγραφήματος. Από το Μάιο όμως που ξεκινούν οι

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 14.7.1968, 12^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο, από τη στήλη Ο Κόσμος της Γυναίκας: «Μια πρωταθλήτρια δεκατεσσάρων ετών».

αθλητικές δραστηριότητες ανιχνεύουμε μερικές χωρίς όμως να υπάρχει η πολυτέλεια της επιλογής. Έτσι:

«...στο κλειστό κολυμβητήριο της σχολής ναυτικών δοκίμων διεξάγεται σήμερα το πρωτάθλημα κολυμβήσεως νεανίδων... δικαίωμα συμμετοχής έχουν τα κορίτσια έως 15 ετών. Το πρόγραμμα έχει ως εξής...»¹,
και:

«Αύριον αναμένεται να αφιχθή εις Αθήνας η εθνική ομάς τέννις της Μεγ. Βρετανίας και θα επακολουθήση η άφιξις και άλλων ομάδων...η διοργάνωσις αυτή αντιστοιχεί με το παγκόσμιον πρωτάθλημα και θα θαυμάσομεν τα αστέρια του παγκόσμιου τέννις... το πρόγραμμα της α και β προκριματικής φάσεως έχει ως εξής... παρακαλούνται οι φίλαθλοι να τιμήσουν με την παρουσίαν των την συγκεκριμένην διοργάνωσιν...»²,
επίσης:

«...Σήμερα στις 8 συνέρχεται η επιτροπή αγώνων... η επιτροπή εκτός της κληρώσεως θα συζητήση δια την ανάπτυξιν του αθλήματος εις την Ελλάδα και ιδιαιτέρως για το γυναικείο μπάσκετ το οποίο ευρίσκεται σε κάθοδο παρά το πλήθος των συλλόγων οι οποίοι δραστηριοποιούνται και επιχορηγούνται από το κράτος...»³.

Τέλος εντοπίσαμε μία είδηση η οποία μας πληροφορεί για το χαμηλό επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στο στίβο:

«...Υπό του ΣΕΓΑΣ κατηρτίσθησαν οι Εθνικές ομάδες στίβου ανδρών και γυναικών... η επιτροπή έκρινε ότι το επίπεδο των περισσότερων αθλητριών είναι χαμηλό και δια τούτο η συμμετοχή των γυναικών θα είναι η μικρότερα που έχει συμμετάσχη σε Βαλκανικούς αγώνες. Η επιτροπή έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου στους προπονητάς για τις χαμηλές επιδόσεις των γυναικών...»⁴.

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 3.5.1969, 11^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Το πρωτάθλημα κολυμβήσεως των νεανίδων».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 14.5.1969, 11^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο: «Μεγάλοι αγώνες τέννις μεταξύ των γυναικών».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 20.6.1969, 9^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Συγκέντρωσις στην ΕΟΑΠ για το μπάσκετ γυναικών».

⁴ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 21.6.1969, 7^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Καταρτίστηκε η Εθνική ομάς στίβου».

Το 1970 διαπιστώνεται μια μεταστροφή της εφημερίδας. Ο όγκος της παραμένει ο ίδιος αλλά η ποικιλής ύλης εφημερίδα αλλάζει και μεταλλάσσεται σε ένα «στεγνό» πολιτικό έντυπο με έκδηλη υποστήριξη στο στρατιωτικό καθεστώς. Οι μόνιμες στήλες πολλές φορές παραλείπονται. Οι κοινωνικές, καλλιτεχνικές και πνευματικές ειδήσεις ανιχνεύονται με δυσκολία. Το ίδιο υφίσταται και η παρουσία της γυναίκας. Η μόνιμη κυριακάτικη στήλη *Ο Κόσμος της Γυναίκας* πολλές φορές παραλείπεται. Οι αναφορές στις καλλιτεχνικές και πνευματικές δραστηριότητές της απουσιάζουν. Η γυναίκα-αθλήτρια εμφανίζεται σε ελάχιστες ειδήσεις καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, στην αθλητική στήλη, η οποία «ψάχνει να βρει χώρο» για να εκθειάσει τα κατορθώματα του ποδοσφαίρου ή τις γενναιόδωρες επιχορηγήσεις του κ. Ασλανίδη (Γ.Γ. αθλητισμού). Έτσι:

«Εξαιρετικήν επιτυχίαν εσημείωσαν αι γυμναστικάί επιδείξεις των θηλέων... το πρόγραμμα περιελάμβανε χορόν, ρυθμικήν γυμναστικήν και αγώνας δρόμου... Ο πρόεδρος της φιλεκπαιδευτικής εταιρείας κ. Κουρμούλης εξέφρασεν τις ευχαριστίες και τα συγχαρητήριά του εις τας γυμνάστριας δια το υπέροχον θέαμα... η παρούσα εκδήλωσις μας εγέμισεν χαράν και υπερηφάνεια δια τα αθλούμενα κορίτσια τα οποία ελπίζομεν ότι θα ακολουθήσουν αυτήν την ωραίαν συνήθειαν και μετά της αποφοιτήσεώς των από το σχολείον...»¹,

και:

«...παρουσία του αρχιεπισκόπου Ιερωνύμου και του υφυπουργού Παιδείας Σιώρη καθώς και χιλιάδες κόσμου επραγματοποιήθησαν το απόγευμα της παρελθούσης Κυριακής αι γυμναστικάί επιδείξεις Μέσης εκπαίδευσεως. Η παρουσία τώσων εύρωστων αγοριών και κοριτσιών μας εχαροποίησαν όλους... τα κορίτσια μέσω των ρυθμικών κινήσεων αι οποία αναδείκνυν την γυναικείαν φύσιν και πλαστικότητα και τα αγόρια... απέδειξαν ότι η αθλητική πολιτική της κυβερνήσεως εις τα σχολεία είναι η καλυτέρα...»²,
επίσης:

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 31.5.1970, 10^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Αι γυμναστικάί επιδείξεις».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 2.6.1970, 9^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Αι Γυμναστικάί Επιδείξεις».

«...Σήμερα και ώρα 9 π.μ διεξάγεται στο γυμναστήριον του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου ημερίς στίβου γυναικών με το ακόλουθο πρόγραμμα...»¹.

Το 1971 η εφημερίδα ακολουθεί την ίδια πολιτική γραμμή ένθερμης υποστήριξης προς το καθεστώς των συνταγματαρχών. Έτσι μειώνονται οι μόνιμες στήλες, τα εξωτερικά νέα, οι κριτικές επωνύμων κ.α. Η αθλητική στήλη αλλάζει ονομασία και λέγεται ΣΠΟΡ, φιλοξενείται στην 8^η και 9^η σελίδα, η ποσοτική της παρουσία είναι 3/στηλη και η θεματολογία της εξαντλείται στο ποδόσφαιρο. Η κυριακάτικη στήλη όμως: *Ο Κόσμος της Γυναίκας* γίνεται αφ' ενός πιο πλούσια. (πολλές φορές καλύπτει όλη την σελίδα), και αφ' ετέρου τα θέματα στα οποία αναφέρεται δεν είναι μόνον συμβουλές ομορφιάς. Η θέση της γυναίκας αθλήτριας αποτυπώνεται με ελάχιστες ειδήσεις οι περισσότερες δε τηλεγραφικού τύπου. Όπως:

«...διεξάγεται σήμερα εις το στάδιον της Ν. Σμύρνης ο 12^{ος} ετήσιος ανώματος δρόμος γυναικών αποστάσεως 3000μ. Θα συμμετάσχουν τα σωματεία Αθηνών, Πειραιώς και Τριπόλεως...»²

και

«Συνεχίζονται σήμερα στο γυμναστήριο του Εθνικού ΓΣ οι αναβληθέντες λόγω των εαρινών διασυλλογικών αγώνες γυναικών. Οι αγώνες θα αρχίσουν στις 9πμ...»³.

Επισημάναμε όμως δύο αναφορές στη γυναίκα-αθλήτρια με ενδιαφέρον και κριτική άποψη. Η πρώτη είναι είδηση που μας πληροφορεί για τις αθλητικές δραστηριότητες της ΔΕΗ και απορεί για τη μη δραστηριοποίηση των γυναικών και σ' αυτόν τον τομέα:

«Αθλητικός οργανισμός εις την ΔΕΗ..., μετά τας ομιλίας του κ. Ασλανίδη και Καρδαμάκη ακολούθησαν αι επιδείξεις των ομάδων..., Η απουσία των γυναικών ως ενεργά μέλη ήταν έκδηλη. Εκτός από τη συνδικαλιστική απουσία

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 15.11.1970, 14^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Ημερίς στίβου γυναικών».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 17.1.1971, 14^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Αγώνες γυναικών».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 9.5.1971, 14^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Αγώνες γυναικών».

τους οι γυναίκες απουσίαζαν και από τις αθλητικές δραστηριότητες. Απορούμε οι γυναίκες δεν έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον ούτε για την γυμναστική ομάδα; ...»¹.

Η δεύτερη αναφορά γίνεται μέσω άρθρου το οποίο υπογράφει ο δημοσιογράφος Μιχάλης Μακράκης και επισημαίνει τις βιολογικές και μυϊκές ομοιότητες-διαφορές ανδρών και γυναικών. Ο δημοσιογράφος ορμώμενος από τις κοινωνικές και όχι μόνον κατακτήσεις του γυναικείου φύλου αναφέρεται στην άθληση και τον πρωταθλητισμό των γυναικών. Ο δημοσιογράφος θαυμάζει τα ωραία σώματα τα οποία σμιλεύονται με την γύμναση, απορρίπτει τις υπερβολές στην άθληση που κατά την άποψή του οφείλεται στα αναβολικά και επικαλείται επιστημονικές μαρτυρίες για να αποδείξει ότι η μητρότητα και ο γάμος διαφοροποιεί τη συμπεριφορά της γυναίκας από αυτήν του άνδρα. Έτσι:

«...Αν παραδεχθούμε πως το θάρρος έχει κάποια σχέση με τη σωματική δύναμη θα πρέπει να παραδεχθούμε πως η γυναίκα έχει διαρκέστερη ανθεκτικότητα από τον άνδρα. Ίσως και γι αυτό σε ορισμένες χώρες η θητεία της στο στρατό είναι υποχρεωτική. Σήμερα στην Αμερική το κίνημα για την απελευθέρωση της γυναίκας αποσκοπεί σε όλους τους τομείς: οικογενειακό, επαγγελματικό, κοινωνικό... η κατάκτησης του αθλητικού στίβου αποτελεί ένα σημαντικό επίτευγμα των γυναικών σε όλον τον κόσμο. Θαυμάζουμε τα ωραία σώματα των γυναικών στα στάδια, στα γυμναστήρια και στους στίβους. Όμως υπάρχουν και χώρες που ωθούν τις γυναίκες πέρα από τις φυσικές δυνατότητές τους με παντός είδους τρόπους και σκευάσματα. Οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης πιστεύουμε ότι κατέχουν την πρωτοκαθεδρίαν.... Ωστόσο η γυναίκα παρά την παρέκκλισίν της στον ανδρογυνισμό, δεν παύει στην πραγματικότητα να είναι γυναίκα με όλη της τη θηλυκότητα, έχοντας ως κύριο ενδιαφέρον της το γάμο και τη μητρότητα...Σύμφωνα με τον ψυχολόγο Έντουαρντ Ζίγκλερ η γενετική διαφορά αποτελεί σημαντικό συστατικό στοιχείο σε πολλές διαφορές συμπεριφοράς μεταξύ ανδρών και γυναικών. Γι αυτές τις διαφορές μάλιστα η επιστήμη συγκεντρώνει σήμερα ολοένα και περισσότερα στοιχεία παρ' όλο που η

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 8.5.1971, 7^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Λαμπρά εκδηλώσεις εις το γήπεδον Σπόρτιγκ. Αθλητικός οργανισμός εις την ΔΕΗ».

κοινωνία πορεύεται αμετάκλητα προς την ολοένα και μεγαλύτερη ισότητα των δύο φύλων...»¹.

Το 1972 η εφημερίδα εκδίδεται με καθημερινή 16σέλιδη έκδοση. Η πλούσια χρηματοδότηση της εφημερίδας είναι έκδηλη. Η αθλητική στήλη μεγαλώνει σε όγκο με 3/στηλα και 4/στηλα ενώ στην κυριακάτικη έκδοση καλύπτει πολλές φορές και ολόκληρη σελίδα. Σ' αυτήν βέβαια δεν παραλείπονται να εξαίρονται οι κυβερνητικές κινήσεις στον τομέα του αθλητισμού και ιδιαίτερος οι κινήσεις του γραμματέα του αθλητισμού κ. Ασλανίδη. Οι ειδήσεις για τη γυναίκα-αθλήτρια είναι λίγες μεν αλλά ουσιαστικές και θετικές. Όπως:

«...26 ελληνίδες αθλήτριες θα συμμετάσχουν εις το 6^ο διεθνές μήτιγκ που αρχίζει σήμερα εις το στάδιον Καραϊσκάκη... Αι αθόρυβαι αυταί εργάτριαι του αθλητισμού θα εκπροσωπήσουν επαξίως την χώραν μας όπως μας διαβεβαίωσαν... αν και οι συνθήκες προπονήσεώς των είναι σκληρές εξ αιτίας των υλικών αλλά και των κοινωνικών συνθηκών εν σχέσει προς τους άνδρας αθλητάς, θα προσπαθήσουν δια το καλύτερον...»²,

και:

«...Οι αθλήτριές μας παρά την πρόοδόν τους και το πλήθος των ταλέντων τους δεν μπορούν να διακριθούν ούτε στην 31^η Βαλκανιάδα εξ αιτίας των ξένων αθλητριών που δραστηριοποιούνται στις χώρες αυτές... στον αθλητισμό γυναικών δεν μπορεί ακόμα να γίνει σοβαρός λόγος για κατακτήσεις γιατί αυτή τη στιγμή διαθέτουμε μόνο μία αθλήτρια διεθνούς επιπέδου την Δέσποινα Καφενίδου. Η Καφενίδου θα είναι η μοναδική αθλήτριά μας που θα πάη στο Μόναχο αν περάση το όριο των 35μ στη σφαίρα όπου και αγωνίζεται... αντίθετα με τους άνδρες αν κατορθωθή κάποτε να διακρίνονται οι αθλήτριές μας στο Βαλκανικό χώρο τότε θα είναι έτοιμες να γυρίσουν στην Ελλάδα με

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 2.5.1971, 5^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Πιο δυνατή από τον άνδρα».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 14.6.1972, 8^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Αρχίζει το διεθνές μήτιγκ στίβου».

χρυσά Ολυμπιακά μετάλλια. Προς το παρόν αυτό αποτελεί μακρινό όνειρο παρά τις μεγάλες προσπάθειες της χώρας μας...»¹,
επίσης:

«...κάτω από το άγρυπνο ενδιαφέρον του κ. Παττακού και του κ. Ασλανίδη οι οποίοι παρακολουθούσαν τους αγώνες οι κολυμβήτριες Ιωαννίδου στο πρόσθιο και η Αυλωνίτου στο ελεύθερο εξεσήκωσαν τους φίλαθλους του Ολυμπιακού όπου και ανήκουν. Μετά το πέρας των αγώνων ο κ. Ασλανίδης δήλωσε ότι το γυναικείο κολυμβητικό τμήμα του Ολυμπιακού δραστηριοποιείται με μεγάλες επιτυχίες και ευχήθηκε στην επόμενη Ολυμπιάδα να μπορέσουν οι ελληνίδες κολυμβήτριες να συμμετάσχουν...»².

Το 1972 είναι επίσης το έτος τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων στο Μόναχο. Οι αναφορές της εφημερίδας είναι καθημερινές με σταθερή ολοσέλιδη χωροταξία στην 7^η σελίδα και οι ειδήσεις για τις γυναίκες-αθλήτριες συνεχείς και με θετικά σχόλια για τις ιδιαίτερες ικανότητές τους. Λ.χ.:

«...δύο ακόμη παγκόσμια ρεκόρ κατερρίφθησαν χθες στην κολύμβηση Η Αυστραλέζα Γκουλτ και η Κινέζα Λόκι μας εξάφνιασαν με το υπέροχον στυλ τους και την τέλεια σωματική τους διάπλασι. Απέδειξαν ότι δεν υστερούν καθόλου έναντι των ανδρών σε δύναμι και τεχνική ...»³,

και:

« Η Στέκερ πρώτη στα 100 μ. γυναικών... Η πρωταθλήτρια της Αν. Γερμανίας Στέκερ μας εντυπωσίασε με την σβελτάδα και την γρηγοράδα της και συνέτριψε την αυστραλέζα Μπούλ σε έναν αγώνα υψηλής ταχύτητας και τεχνικής. Οι γυναίκες σπρίντερς πλησίασαν τα ρεκόρ των ανδρών ενώ ξεπέρασαν το στυλ και την τεχνική των...»⁴,

επίσης:

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 2.7.1972, 8^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Ετοιμοι για τα μετάλλια στην Ολυμπιάδα του Μονάχου».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 22.7.1972, 9^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Νέα ρεκόρ και χθες εις την κολύμβησιν».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 2.9.1972, 7^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Δύο ρεκόρ κόσμου στην κολύμβησιν».

⁴ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 3.9.1972, 7^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Η Στέκερ πρώτη στα 100 μ. γυναικών».

«Νέον ρεκόρ στο ύψος γυναικών... Η Δυτικογερμανής πρωταθλήτρια Μάιφορτ ανεδείχθη νικήτρια στο ύψος γυναικών με 1,92 μ. που είναι ρεκόρ κόσμου. Η αθλήτρια είναι μόλις 16 ετών και θαυμάστε πως απογειώθηκε με το εξαίρετον άλμα της...»¹.

Η εφημερίδα κατά το 1973 συνεχίζει να εκδίδεται με 16 σελίδες στην καθημερινή της έκδοση και 20 στην κυριακάτικη. Τα σπορ συνεχίζουν να κατέχουν μόνιμα και σταθερά την 7^η σελίδα με 3/στηλα και 4/στηλα. Για τη γυναίκα εγκαινιάζεται μια καινούρια στήλη με τίτλο: *ΓΥΝΑΙΚΑ '73* με συμβουλές ομορφιάς, μαγειρικής, μόδας, υγείας, κοινωνικής συμπεριφοράς, κ.α. Επίσης πολλές φορές υπάρχουν αναφορές στη γυναίκα και στη νέα στήλη: *Συνέβησαν εδώ και αλλού στην 7^η σελίδα. Οι ειδήσεις και η κριτική εδώ προέρχεται από γεγονότα που συνέβησαν στον ελλαδικό και όχι μόνον χώρο. Η γυναίκα-αθλήτρια κατέχει τη δική της θέση, πάντα με θετική προοπτική, προτροπή για άθληση αλλά και πάντα με την υπενθύμιση της προοπτικής της μητρότητας. Έτσι υπό την προοπτική της υγείας και της ομορφιάς μέσω της άθλησης η εφημερίδα στην κατακλείδα της προτρέπει τις αναγνώστριές της:*

«...Τον τίτλο της Αμερικανίδος βασίλισσας των κύκνων κατέκτησε από τους κριτικούς και τους θαυμαστές της η ελληνικής καταγωγής 27χρονη πρίμα μπαλαρίνα του Αμερικαν Μπάλλετ Θήατερ της Νέας Υόρκης Σύνθια Γκρέγκορν... Η ίδια μας είπε ότι όλη της η ζωή ήτο χορός και άθλησις... η καθημερινή γύμνασις την οδήγησε σε αυτό το υπέροχο αποτέλεσμα σωματικής και τεχνικής τελειότητας... η άθληση μας λέει η ίδια είναι η καλύτερη φροντίδα κάθε γυναίκας για το σώμα της και την ψυχή της..., Κυρίες μου αθληθείτε!»², επίσης:

«... Ο Μπόμπυ Ρίγκ 55 ετών πρόκειται να αγωνισθή στο τέννις με μία γυναίκα. Τη σούπερ σταρ του αθλήματος Μπίλλι Τζων Κίνγκ. Για να διαπιστώσω αν η καρδιά του είναι καλά για τον αγώνα επισκέφθη έναν διάσημο καρδιοχειρουργό του Χιούστον... Οι γυναίκες αθλήτριες με την δυναμικότητα και

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 4.9.1972, 7^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Νέον ρεκόρ στο ύψος γυναικών».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 7.9.1973, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο, με φωτ. και λεζάντα: «Μια ελληνοαμερικανίδα "βασίλισσα των κύκνων". Η Σύνθια Γκρέγκορν».

την ομορφιά τους μπορούν να προκαλέσουν εμφράγματα! Κυρίες μου εμπρός δια άθλησι...»¹.

Όμως οι ακρότητες της άθλησης στους άνδρες και στις γυναίκες οι οποίες διαπιστώθηκαν στους Ολυμπιακούς του Μονάχου και όχι μόνον γίνονται έναυσμα αποτροπής ιδιαιτέρως των γυναικών από αυτές υπό την προοπτική της μητρότητας:

«...το τέλος της εποχής των αθλητών οι οποίοι κατέρριπτον ρεκόρ δια τεχνητών μέσων φαίνεται ότι εγγίζει. Βρετανοί επιστήμονες και αρμόδιοι αθλητικοί παράγοντες ανήγγειλον ως σημαντικήν πρόοδον την επισήμανσιν μεθόδου επισημάνσεως ιχνών αναβολικών φαρμάκων... οι τρομερές επιδόσεις εις τους Ολυμπιακούς του Μονάχου εκ μέρους των γυναικών, αι οποίαι επαρουσιάσθησαν υπέρ το δέον ανδροπρεπείς οδήγησεν τους επιστήμονες στα εργαστήριά τους... αυτάι αι αθλήτριαι δεν αναρωτιούνται δια τας βλάβας τας οποίας προκαλούν εις το γενετικόν τους σύστημα; Πώς θα γίνουν μητέραι; ...»².

Βεβαίως υπάρχουν και οι τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις που αναφέρονται σ' αυτήν όπως:

«...Συνεχίζονται και λήγουν σήμερον εις το Καραϊσκάκη οι πανελλήνιοι αγώνες στίβου γυναικών με πολλά ρεκόρ εκ μέρους της ομάδος του Ολυμπιακού... πιο συγκεκριμένα το γυναικείο αθλητικό τμήμα στίβου και κολυμβήσεως διαπρέπουν πανελληνίως και μερικές φορές διαπρέπουν και στο εξωτερικό...»³,

και:

«...Αρχίζει σήμερον το πανελλήνιον πρωτάθλημα μπάσκετ γυναικών. Οι αγώνες θα διεξαχθούν εις το γήπεδον του Πανιωνίου Γ.Σ. Οι αγώνες θα ξεκινήσουν στις 4 μ.μ. και θα απολαύσουμε τον αγώνα μεταξύ των ομάδων Παναθηναϊκού και Πανελληνίου...»⁴.

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 19.10.1973, 7^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο από τη στήλη: Συνέβησαν εδώ και αλλού: «Τεστ καρδιάς για το φόβο της αθλήτριας».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 1.11.1973, 7^η σελ., απόσπ. από τη στήλη: Συνέβησαν εδώ και αλλού: «Ντομπάρισμα στοπ».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 23.9.1973, 14^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Λήγουν σήμερον οι πανελλήνιοι αγώνες στίβου».

⁴ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 15.6.1973, 7^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Πανελλήνιοι αγώνες μπάσκετ γυναικών».

Στις αρχές του 1974 η εφημερίδα κυκλοφορεί με 20 και 23 σελίδες στην καθημερινή της έκδοση. Η χρηματοδότηση της εκ μέρους του στρατιωτικού καθεστώτος είναι έκδηλη εξ αιτίας αφ' ενός μεν του πλήθους των σελίδων σε σύγκριση με άλλα έντυπα και αφ' ετέρου από την πολιτική σημειολογία που ακολουθεί η εφημερίδα. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι κατά το τρέχον έτος η εφημερίδα έχει μεταλλαχθεί ως προς το περιεχόμενο της ύλης της. Οι πολιτικές ειδήσεις, η πολιτική κριτική και τα έντονα πολιτικά γεγονότα που συνταράσσουν τον ελλαδικό χώρο έχουν αντικαταστήσει την πλούσια και ποικίλη ύλη της εφημερίδας. Έτσι, οι μόνιμες στήλες στις οποίες ανακαλύψαμε ειδήσεις για τις γυναίκες και ιδιαιτέρως για τις αθλήτριες δεν υπάρχουν. Όμως διαβάζουμε στην αθλητική στήλη πληροφορίες για τα δρώμενα των αθλητριών στον ελλαδικό και όχι μόνον χώρο. Συγκεκριμένα:

«... αι μαθήτριαι εντυπωσίασαν με την ευελιξίαν και την ικανότητά των εις τας γυμναστικές ασκήσεις... το πλήθος παραληρούσε μετά τον αγώνα των 1000 μ που διέτρεζον αι αθλήτριαι καταρρίπτοντας το ρεκόρ εφήβων... τας γυμναστρίας των αντιστοίχων σχολείων συνεχάρησαν ο αρχιεπίσκοπος κ. Σεραφείμ καθώς και οι παρευρισκόμενοι υπουργοί δια το εξαίρετον έργον που διατελούν στα κορίτσια. Ο αθλητισμός επεσήμανε ο υπουργός παιδείας κ. Χρήστου είναι ιδιαίτερα ωφέλιμος δια τας γυναίκας και η πολιτεία κινείται προς ανάπτυξίν του...»¹,

και:

«... Από πλευράς επιδόσεων ξεχώρισαν τα δύο πανελλήνια ρεκόρ της Τρίμη στο ύψος με 1,76 και της Κοκοσέλη στην σφαιροβολία με 14,70... ο ελληνικός γυναικείος αθλητισμός μετά τις προσπάθειες της κυβερνήσεως αποδίδει καρπούς και ίσως απολαύσουμε διακρίσεις των αθλητριών εις το εξωτερικόν..., εμείς το ευχόμεθα ολοψύχως»².

Επίσης:

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 28.5.1974, 15^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Αι γυμναστικάι επιδείξεις εις το στάδιον».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 6.7.1974, 6^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Από την Τρίμη και την Κοκοσέλη δύο νέα ρεκόρ».

«...Με αξιόλογες επιδόσεις άρχισαν χθες στο στάδιο Καραϊσκάκη τα Τσιικλητήρεια. Από πλευράς επιδόσεων ξεχώρισαν αυτά της Σαβίνσκα στις 220 υάρδες με 22'' 8 που αποτελεί νέο ρεκόρ Ευρώπης...οι δικές μας αθλήτριες κατέβαλαν φιλότιμες προσπάθειες αλλά δεν διακρίθηκαν. Ο γυναικείος αθλητισμός εις την Ελλάδα φάνηκε ότι έχει πολύ δρόμο να διανύση ακόμα για ανάλογες νίκες»¹.

Τέλος εντοπίσαμε σε μια από τις ακριβοθώρητες εμφανίσεις της στήλης Συνέβησαν εδώ και αλλού μία είδηση για την εμφάνιση γυναίκας διαιτητού στη Νέα Υόρκη με θετική σημειολογία εκ μέρους της εφημερίδας:

« Η Κάρολ Πόλις είναι η πρώτη γυναίκα διαιτητής στη νέα Υόρκη. Στην φωτογραφία δείχνει με υπερηφάνεια την άδεια ασκήσεως επαγγέλματος που έλαβε από την Αμερικανική επιτροπή αθλητισμού. Τα φεμινιστικά σωματεία και οργανώσεις υπεδέχθησαν με χαρά την είδηση πιστεύοντας ότι ένα ανδρικό κάστρο έπεσε. Η είδηση πραγματικά εξέπληξεν ακόμα και τις γυναίκες που εργάζονται στην εφημερίδα μας αλλά όλοι πιστεύομεν ότι η γυναίκα είναι ικανή για όλα και ιδιαιτέρως στον τομέα του αθλητισμού με όποιον τρόπο και αν συμμετέχει... »²

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1967-1974, υπό το πρίσμα του ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Μελετώντας τον ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΣΜΟ κατά την περίοδο 1967-1974, διαπιστώνουμε με έκπληξη³ ότι η εφημερίδα δεν αγνοεί τη γυναίκα αλλά την αντιμετωπίζει ως ύπαρξη με διακριτούς δικούς της χώρους δράσης. Υπ' αυτή την έννοια διεκδικεί μεγάλο ποσοστό συμμετοχής στα πολιτιστικά δρώμενα ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο με τα πολιτικά. Συνεπώς ο αθλητισμός ο οποίος ανήκει στην πολιτιστικούς μηχανισμούς δράσης των πολιτών «αφήνει» τη

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 11.7.1974, 4^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο: «Η Σεβίνσκα ρεκόρ Ευρώπης στις 220 υάρδες».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 21.7.1974, 11^η σελ., αποσπ. από τη στήλη Συνέβησαν εδώ και αλλού: «Γυναίκα διαιτητής ποδοσφαίρου».

³ Υπό το καθεστώς των ιδεολογικών συνθημάτων τα οποία κατακλύζουν τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους όπως: «Πατρίς-Θρησκεία-Οικογένεια» και «Ελλάς-Ελλήνων Χριστιανών» οριοθετείται κατάδηλα ο συντηρητικός χώρος ο οποίος «επιτρέπει» στη γυναίκα να δραστηριοποιείται.

γυναίκα να δραστηριοποιείται στο χώρο του. Η στάση που αποτυπώνει η εφημερίδα απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια είναι θετική. Οι ειδήσεις γι' αυτήν εντοπίζονται όχι μόνον στην αθλητική στήλη αλλά και σε άλλα αφιερώματα ή μόνιμες στήλες για τη γυναίκα. Η παραινετική σημειολογία της εφημερίδας προς κάθε γυναίκα που αθλείται ή πρόκειται να αθληθεί είναι έκδηλη.

Έτσι υπό το πρίσμα της φιλοσοφικής βιολογικής ανθρωπολογίας η γυναίκα-αθλήτρια φαίνεται ν' αναγνωρίζεται βιολογικά ως ισότιμο όν στον πολιτιστικό τομέα του αθλητισμού. Όπως διαπιστώνεται, κατά την αποτύπωση της εφημερίδας η βιολογική δυνατότητα της γυναίκας «επαρκεί» και δεν εξαντλείται μόνον στην μητρότητα. Αποποιείται όμως και τις υπερβολές των εργαλείων του αθλητισμού που θα αναστείλουν αυτόν τον προορισμό. Η ισότιμη φυσική δυνατότητα της γυναίκας-αθλήτριας, η οποία απορρέει από τη βιολογική της λειτουργία, καταδεικνύεται στο τέλος κάποιων ειδήσεων ή άρθρων με προτρεπτικές παραινήσεις και συμβουλές, για τα οφέλη του αθλητισμού σωματικά και ψυχικά για τη γυναικεία ανθρώπινη ύπαρξη. Το άρθρο του δημοσιογράφου Μιχ. Μακράκη το 1971, ο οποίος προσυπογράφει μέσα από την είδηση ότι: «οι γυναίκες είναι πιο ανθεκτικές σωματικά από τους άνδρες», αποτυπώνει έντονα την βιολογική αποδοχή της γυναίκας. Υπό αυτή τη σημειολογική άποψη η είδηση αντιμετωπίζεται ως θετική, και στην κατακλείδα της προτρέπει κάθε επιστημονικό, κοινωνικό, πολιτικό ιθύνοντα αλλά και την ίδια τη γυναίκα να ενδιαφερθούν και να δραστηριοποιηθούν για την άθληση. Έτσι ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας-αθλήτριας, σύμφωνα με την πολιτισμική βάση της βιολογίας είναι υπαρκτός. Υπό αυτήν την προοπτική η «εγώτητά της»¹ αντιμετωπίζεται ως θετική στην πολιτισμική συμβολή.

Όπως έχει αναφερθεί στην εισαγωγή² το καθεστώς των συνταγματαρχών το οποίο κυριαρχεί τη δεύτερη υπό μελέτη ιστορική περίοδο 1967-1974, δεν έχει τα χαρακτηριστικά ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος. Τα ειδοποιά στοιχεία του είναι ο υπέρ-εθνικισμός, ο κοινωνικός συντηρητισμός και ο αμφίσημος πολυσυλλεκτικός λόγος. Υπό αυτή την προοπτική ο

---

¹ Βλ. ανωτ., σημ. 116.

² Βλ. ανωτ., σσ. 56-7.

αθλητισμός δεν χρησιμοποιείται ως μέσο χειραγώγησης και αποπροσανατολισμού της κοινωνικής μάζας. Αυτό βεβαίως προκύπτει και από την παρουσία του και αποτύπωσή του στην υπό μελέτη εφημερίδα. Η σημειολογία, η χωροταξική τοποθέτηση και η «ήσυχη» απεικόνιση των γεγονότων δεν συνάδουν ότι ο αθλητισμός είναι προπαγανδιστικό μέσο. Η πολιτική του υπέρ-εθνικισμού, έτσι όπως εκφράστηκε στα ολοκληρωτικά καθεστώτα(εύρωστα σώματα-δείγματα εθνικής πολιτιστικής ανωτερότητας)¹, δεν υλοποιείται από το καθεστώς των συνταγματαρχών. Βεβαίως αυτό το οποίο εξάιρεται όσον αφορά το ρόλο της γυναίκας, από την πολιτική ηγεσία της δικτατορίας, είναι η κοινωνική και πολιτιστική της δραστηριοποίηση. Υπό αυτή την προοπτική και η συμμετοχή της στον αθλητισμό αποπνέει μια «υγίη» εικόνα. Η πολιτική στάση του καθεστώτος, όπως αποτυπώνεται από την εφημερίδα, προτρέπει την ελληνίδα να αθληθεί και την πολιτεία να επενδύσει στο γυναικείο αθλητισμό.

Υπό το πρίσμα της κοινωνικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ τοποθετώντας τη γυναίκα στο «συμβολικό γεωγραφικό χώρο του δρόμου»² αντιδρά και δεν συντάσσεται με τις συντηρητικές στάσεις των φασιστικών καθεστώτων τα οποία διαπαιδαγωγούν τις γυναίκες με το πνεύμα του νοικοκυριού και της αναπαραγωγής περιορίζοντας τις στο «γεωγραφικό χώρο» του σπιτιού. Η στάση του στρατιωτικού καθεστώτος των συνταγματαρχών διαφοροποιείται έντονα απέναντί τους και υιοθετεί την εθνικοσοσιαλιστική ιδεολογία της δεκαετίας του 1940 για το ρόλο της γυναίκας ως gender και στο χώρο του αθλητισμού³. Η μελέτη της εφημερίδας κατά την περίοδο 1967-1974 μας οδήγησε στο

---

¹ Βλ. Ι. Λουκάς, *Εθνικοσοσιαλισμός και Ελληνισμός*, Γρηγόρη, Αθήνα, 1991, σσ 175-201.

² Βλ. *ανωτ.*, σσ. 58-9.

³ Ο Ι. Λουκάς ο.π. σ. 186 επικαλούμενος τον J. Goebbels, (*Ημερολόγιο Από το Κάιζερχοφ στην Καγκελαρία*, μετ. και επιμ. Ε. Μειμάρη, Πλειάς, Αθήνα, 1974, σ. 85) αναφέρει ότι: «...ο ρόλος της γυναίκας εξάιρεται κοινωνικά υποβαθμίζεται πολιτικά..., η γυναίκα είναι ένα κεφάλαιο για το έθνος και το κόμμα..., η γυναίκα είναι η σύντροφος του άνδρα σε όλες τις δραστηριότητες..., ο άνδρας είναι ο οργανωτής της ζωής και η γυναίκα ο βοηθός του και το εκτελεστικό του όργανο..., από την πρώτη περίοδο της ανόδου του εθνικοσοσιαλισμού στην εξουσία η νεαρή γυναίκα δεχόταν την ίδια εκπαίδευση με το νεαρό άνδρα στα πλαίσια της συστηματικής αθλητικής αγωγής...».

συμπέρασμα ότι ακολουθεί πιστά την εξελικτική μορφή αυτής της ιδεολογίας και τοποθετεί τη γυναίκα δίπλα στον άνδρα: ως συμπορευτή στην φυλετική ένωση, στην εργασία και στην κοινωνική δραστηριοποίηση. Πιο αναλυτικά υπό την προοπτική ότι «ο αθλητισμός αποτελεί εθνικό καθήκον»¹ η γυναίκα καλείται να βγει στο «γεωγραφικό χώρο του δρόμου» και να αθληθεί για την άριστη σωματική και ψυχική υγεία της έτσι ώστε να αποτελέσει «υγιές μέλος» στα δρώμενα της κοινωνίας. Οι κατακλείδες των άρθρων ή των ειδήσεων μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αντιμετωπίζεται θετικά η προοπτική: γυναίκα-πολιτισμικό-σύμβολο-δράση-σχέση-αθλητισμός.

---

¹ Η πολιτιστική προοπτική του αθλητισμού από τους συνταγματάρχες εκφράζεται με το σύνθημα: «Κάθε πόλις και στάδιο κάθε χωριό και γυμναστήριο». Οι γυμναστικές επιδείξεις που πραγματοποιούνται στα στάδια με το πέρας του σχολικού έτους εξέφραζαν τις πολιτικές απόψεις του εθνικοσοσιαλισμού της δεκαετίας του 1930 που είχαν υιοθετηθεί και στην Ελλάδα από τον Ιωάννη Μεταξά(νεολαίες) απ' όπου οι συνταγματάρχες φαίνεται να υιοθετούν πολλά στοιχεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Μελέτη της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ, η οποία εκφράζει τον ευρύτερο δημοκρατικό χώρο

Η πολιτική εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ είναι από τις ελάχιστες που συνεχίζουν να εκδίδονται κατά τη διάρκεια της δικτατορίας. Ο λόγος της μη διώξής της από τους συνταγματάρχες, τον οποίο επικαλούμαστε εμείς μετά τη μελέτη της, είναι μάλλον αφ' ενός η «ανώδυνη» πολιτική της θεματολογία και αφ' ετέρου η «ήρεμη» σημειολογία της. Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι καθ' όλη τη διάρκεια της δικτατορίας οι πρωτοσέλιδοι τίτλοι της καλύπτουν τα πολιτικά δρώμενα σε όλο τον κόσμο εκτός από την Ελλάδα! Μόνον προς το τέλος του 1973 η εφημερίδα αρχίζει να κάνει κάποια δειλά βήματα αρνητικής κριτικής απέναντί τους. Αυτή τη «σιωπή» την εκλαμβάνουμε εμείς όχι σαν αδυναμία αντιπαράθεσης, αλλά αφ' ενός σαν προσπάθεια επιβίωσης με σκοπό την έμμεση ενημέρωση των πολιτών, και αφ' ετέρου ως αρνητική στάση απέναντί τους(στους συνταγματάρχες) χωρίς καμία αναφορά στο «εποικοδομητικό τους» έργο.

Στην αρχή η εφημερίδα εκδίδεται με έξι και αργότερα με εννέα σελίδες. Είναι ποικίλης ύλης με πολλές μόνιμες στήλες, με ευθυμογραφήματα από τον Δ. Ψαθά, με λογοτεχνικά έργα σε συνέχειες, με κριτικές απόψεις επωνύμων για τα πολιτιστικά δρώμενα, κ.α. Τα ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΝΕΑ εμφανίζονται στην 5^η, 7^η, ή και 9^η σελίδα σε 2/στηλα ή 3/στηλα. Οι ειδήσεις και τα άρθρα όμως για την γυναίκα-αθλήτρια που άπτονται του ενδιαφέροντός μας δεν βρίσκονται εκεί. Η γυναίκα γενικά έχει δικές της στήλες καθημερινής παρουσίας που μέσα εκεί βρίσκουμε και τις αθλητικές της δραστηριότητες. Σε γενικές γραμμές η γυναίκα αντιμετωπίζεται ως «ασθενές φύλο» με συντηρητική κριτική στάση ακόμα και απέναντι στο πως ντύνεται. Άρθρα του τύπου:

«...η διεφθαρμένη μόδα... η κατακραυγή των κοινωνικών στρωμάτων εις Βουλγαρίαν και Κίναν... Η Μαίρη Κονάντ η σχεδιάστρια της μίνι φούστας είναι η πιο δυστυχημένη γυναίκα στον κόσμο... η φήμη της τερματίζεται...»¹,

¹ΤΑ ΝΕΑ, 12.5.1968, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Μόδα και κοινωνικές αντιδράσεις. Οι περισσότερες χώρες καταδικάζουν το μίνι».

υπάρχουν αρκετά καθ' όλη τη διάρκεια της δικτατορίας, ενώ επιβραβεύει όποια σχεδιάστρια επαναφέρει με τα σχέδιά της το συντηρητισμό:

«Η σχεδιάστρια Μόλλυ Πάρνις ντύνει τις Αμερικανίδες με ταγιέρ και μίντι. Αυτός είναι ένας αξιοπρεπής τρόπος εξόδου των γυναικών...»¹.

Ο αθλητισμός ως δραστηριότητα βελτίωσης της υγείας της γυναίκας κατέχει εξέχουσα θέση στα άρθρα που την αφορούν. Όμως κι εδώ δίνεται μια προτεραιότητα στην μητρότητα και στην προσαρμογή της άσκησης στη γυναικεία φύση.

«...η γυναίκα θα πρέπει να αθλείται και να ακολουθεί όμως πρόγραμμα σύμφωνα με τις δυνατότητες της γυναικείας φύσεως. Η μητρότητα είναι αυτή στην οποία θα πρέπει να δίνει προτεραιότητα κάθε αθλήτρια και να ενεργεί αναλόγως...»²,

και:

Ούτε δόξα ούτε χρήματα αλλά μητρότητα Το παιδί είναι η ευτυχία μας... γόησες της οθόνης και του στίβου ιστορούν την προσωπική περιπέτειά τους «...παρά τα εμπόδια και τις απογοητεύσεις οι αθλήτριες συμφωνούν ότι η μητρότητα πρέπει να προηγείται ...»³.

Έτσι διαπιστώνουμε ότι η «συγκρατημένη» σημειολογία και άποψη υπάρχει σε κάθε άρθρο ή είδηση για την γυναίκα και την ενασχόλησή της με τον αθλητισμό. Το 1967 βρίσκουμε πολλές αναφορές σ' αυτήν, οι περισσότερες όμως όχι στην αθλητική στήλη, αλλά στη στήλη: *Γυναίκα και Υγεία*, με άμεση σύνδεση την σωματική και την ψυχική της υγεία καθώς επίσης και την σωματοπλαστική. Έτσι:

«...οι ψυχολόγοι και οι ψυχαναλυτές πιστεύουν ότι ο αθλητισμός είναι ένα από τα φάρμακα εναντίον της κατάθλιψης και της μελαγχολίας που καταλαμβάνει τις γυναίκες ... όταν οι γυναίκες αθληθούν και αγαπήσουν το

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 16.5.1969, 5^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Επανέρχεται η ευπρέπεια».

² ΤΑ ΝΕΑ, 9.6.1970, 5^η σελ., αποσπ. από 5/στήλο: «Γυναίκα και κοινωνικές δραστηριότητες».

³ ΤΑ ΝΕΑ, 15.5.1967, 5^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Η μητρότητα είναι ο πρώτος ρόλος για κάθε γυναίκα».

σώμα τους τότε θα επανέλθει και η ψυχική τους ισορροπία...»¹,

επίσης:

«...έχετε καταληφθή από μανία διαίτης για να διατηρήσετε το σώμα σας και τη γραμμή σας... ο αθλητισμός είναι το φάρμακο και για την παχυσαρκία...»²,

τέλος:

«...κόπωση νευρική ψυχική, σωματική δεν είναι εύκολο να αντιμετωπίσει μια γυναίκα μόνη της... ένα από τα φάρμακα είναι ο αθλητισμός, η δραστηριότητα, η φύση...»³,

«...Αν θέλετε να χάσετε βάρος χρειάζεται να τρώτε συχνότερα και να γυμνάζεστε πολύ... οι αθλήτριες διατηρούν καλλίγραμμα και σφριγηλό σώμα μέσα από τη γυμναστική...»⁴.

Τέλος στην ίδια κατηγορία μέσα από το ολοσέλιδο κυριακάτικο αφιέρωμα στην γυναίκα υπάρχει στήλη με τίτλο: *Γυναίκες και διατροφή* όπου και η άθληση παίζει κυρίαρχο ρόλο για καλή υγεία:

«...μεγάλο ρόλο στην προφύλαξη από την παχυσαρκία παίζουν η γυμναστική και τα σπορ. Συνιστώνται όλα τα είδη των σπορ και η συνεχής άθληση... αθλήτρια σημαίνει υγεία, ζωντάνια...»⁵.

Όμως υπάρχουν και οι ειδήσεις τηλεγραφικού ή όχι τύπου που αναφέρονται στον γυναικείο πρωταθλητισμό. Αναφορικά:

«...Μορφή του πανελληνίου πρωταθλήματος πεντάθλου γυναικών που διεξήχθη χθές εις το γήπεδον του Πανιωνίου ανεδείχθη η Σασαγιάννη η οποία κατέρριπεν δύο νέα ρεκόρ...»⁶,

και:

«...Δια το πρωτάθλημα αθλοπαιδιών γυναικών θα διεξαχθούν αύριο στο γήπεδο του Μίλωνος οι εξής αγώνες μπάσκετ...»⁷.

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 23.5.1967, 5^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η γυναίκα και το δικαίωμα στην υγεία».

² ΤΑ ΝΕΑ, 24.5.1967, 5^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η γυναίκα και το δικαίωμα στην υγεία».

³ ΤΑ ΝΕΑ, 26.5.1967, 5^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η γυναίκα και το δικαίωμα στην υγεία».

⁴ ΤΑ ΝΕΑ, 2.6.1967, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Η καταπολέμησης της γυναικείας παχυσαρκίας».

⁵ ΤΑ ΝΕΑ, 17.6.1967, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Γυναίκα και διατροφή».

⁶ ΤΑ ΝΕΑ, 29.5.1967, 9^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Δύο νέα ρεκόρ επέτυχε η Σασαγιάννη».

⁷ ΤΑ ΝΕΑ, 3.6.1967, 9^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Αθλοπαιδιές γυναικών».

Μια άλλη προοπτική του γυναικείου αθλητισμού είναι η πολιτική. Οι δηλώσεις του «άρχοντα» του αθλητισμού κ. Ασλανίδη μας θυμίζουν τη σύνδεση της εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας του Χίτλερ με τον αθλητισμό:

«...ο αθλητισμός αποτελεί μεγάλη φροντίδα της Εθνικής κυβερνήσεως... πρόθεσής μας είναι με βάση το σχολείο όλη η νεολαία κορίτσια και αγόρια να αθλούνται έτσι ώστε η Ελλάδα να καταλάβη την θέση που της πρέπει στους διεθνείς στίβους...πέρα όμως από αυτό η πολιτεία πιστεύει ότι η άθλησις των γυναικών και η δημιουργία υγιούς σώματος μέσω αυτής θα δώσει εις το έθνος εύρωστους νέους όπως αυτών της Σπαρτιατικής πολιτείας...»¹.

Το 1967 σίγουρα μας έχει εκπλήξει με το πλήθος των «προοπτικών» του γυναικείου αθλητισμού. Έτσι υπάρχει και μία είδηση για τις ακρότητες που μπορούν να φθάσουν οι αθλήτριες με σκοπό τη διάκριση και τη νίκη:

«Τεχεράνη 10 Μαΐου... Η συνεχίζουσα εδώ τις εργασίες της επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων έλαβε τις εξής αποφάσεις: Οι αθλητές που θα μετέχουν εις τους προσεχείς Ολυμπιακούς Αγώνες θα δηλώνουν το φύλο τους... υπενθυμίζεται ότι ο λόγος αποφάσεως περί δηλώσεως του φύλου τους και εξακριβώσεως αυτού μετά από έλεγχο προέκυψε από διάφορα επεισόδια τα οποία εκδηλώθησαν σε παρελθόντα χρόνο όπου αθλήτριες μετά τις επιδόσεις των ηρνήθησαν να κάνουν τεστ πιστοποιήσεως του γυναικείου φύλου των... ο αθλητισμός όταν υπερβαίνει τα εσκαμμένα οδηγεί την γυναίκα σε ανδροποίηση... παν μέτρον άριστον...»²,
και στην ίδια θεματολογία με έναυσμα τις κοινωνικές κατακτήσεις των γυναικών η εφημερίδα φιλοξενεί την άποψη του Άγγλου ανθρωπολόγου Μονάτγκιου όπου η γυναίκα και στον τομέα του αθλητισμού ακολουθώντας ακρότητες «αρσενικοποιείται!»:

«...Νέα Υόρκη... Όσο και να προσπαθήσουν οι γυναίκες δεν θα μπορέσουν να γίνουν... και να αντικαταστήσουν το ισχυρό φύλο στις κοινωνικές, επαγγελματικές δραστηριότητες... οι γυναίκες είναι τέλεια πλάσματα αλλά με

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 31.7.1967, 7^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Ο κ. Ασλανίδης δηλώνει ότι ο γυναικείος αθλητισμός είναι παράγοντας βιολογικής ανόδου.

² ΤΑ ΝΕΑ, 10.5.1967, 7^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «ΘΑ δηλώνουν το φύλο τους».

άλλη αποστολή... αυτό είναι το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Άγγλος ανθρωπολόγος Μόνατγκιου... κατά τον επιστήμονα ο τομέας του αθλητισμού τον οποίον προσπαθεί να κατακτήσει η γυναίκα με λάθος τρόπο την οδηγεί σε «αρσενικοποίηση» και καταστροφή του γενετικού της συστήματος... η άθληση για τον γυναικείο οργανισμό είναι ωφέλιμη μέσα στα πλαίσια όχι του πρωταθλητισμού αλλά της υγιούς καθημερινής γύμνασης»¹.

Το 1968 η εφημερίδα αλλάζει. Η πολύ-πληθότητα των ειδήσεων περιορίζεται. Τα ποικίλης ύλης άρθρα και ειδήσεις, από τον ελλαδικό και όχι μόνον χώρο, ελαχιστοποιούνται. Οι μόνιμες κοινωνικές και πολιτιστικές στήλες αντικαθίστανται από τις πολιτικές εξελίξεις. Τα πολιτικά γεγονότα πρωταγωνιστούν. Έτσι και η αθλητική στήλη υφίσταται την συρρίκνωσή της, πόσο μάλλον οι αναφορές στη γυναίκα-αθλήτρια, οι οποίες γίνονται ελάχιστες και ανάγονται οι περισσότερες στα οφέλη υγείας που έχει η γυναίκα όταν γυμνάζεται. Οι τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις γι αυτήν περιορίζονται. Η μόνιμη στήλη της γυναίκας με ειδήσεις και συμβουλές συνεχίζει να υπάρχει στην ίδια χωροταξικά θέση(5^η σελ.) αλλά από 3/στηλο γίνεται 1/στηλο ενίοτε δε 2/στηλο. Έτσι:

«...οι άνθρωποι σήμερα ζουν καλύτερα από το παρελθόν και έχουν μεγαλύτερη προστασία ιατρική και φαρμακευτική... η υγεία των παιδιών στα σχολεία παρακολουθείται και η γυμναστική και τα σπορ αποτελούν τη μεγαλύτερη απασχόληση της νεολαίας... οι γυναίκες στις αναπτυγμένες χώρες κάνουν γυμναστική και σπορ και έτσι προσέχουν τον εαυτόν τους. Η λογική άθληση και όχι ο πρωταθλητισμός προσφέρει σε κάθε γυναίκα ένα υγιές και καλογυμνασμένο σώμα καθώς και μια ψυχική ισορροπία...»²,

και:

---

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Όσο κι αν το επιθυμούν οι γυναίκες δεν μπορούν να γίνουν ισάξιες των ανδρών»,

² ΤΑ ΝΕΑ, 11.9.1968, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Πως οι γυναίκες θα ζήσουν χωρίς αρρώστιες».

«...κάθε πρωί εκατοντάδες αμερικανίδες κάνουν τζόκιν στο σέντραλ πάρκ στη Νέα Υόρκη. Το σώμα τους και η εμφάνισίς τους είναι στις προτεραιότητές τους..., μήπως και οι ελληνίδες θα έπρεπε κάθε πρωί να τρέχουν και να γυμνάζονται; Μήπως τα όμορφα σώματά των θα έπρεπε να είναι πιο σφριγηλά από τη γυμναστική; Η απάντηση κυρίες μου για ψυχική και σωματική υγεία είναι στην απόφασή σας να βγείτε από το σπίτι και να τρέξετε στους αθλητικούς χώρους...»¹.

Η επόμενη θεματολογική αναφορά γίνεται με έναυσμα τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μεξικού οι οποίοι καλύπτονται πλήρως δημοσιογραφικά και γίνονται λεπτομερείς αναφορές με ολοσέλιδες δημοσιεύσεις. Οι ειδήσεις για τις ξένες αθλήτριες κατέχουν ξεχωριστή θέση. Οι ειδήσεις για την ελληνίδα-αθλήτρια περιορίζονται σε ευχές. Κατ' αρχάς η αναφορά γίνεται στη μη συμμετοχή ελληνίδων αθλητριών:

«... εζήντα αθληταί και 38 συνοδοί θα απαρτίζουν την αποστολή στο Μεξικό... καμία αθλήτρια δεν εκρίθη ικανή να μας εκπροσωπήση. Παρά τα μεγάλα βήματα και την μεγάλη ανάπτυξη που έχει λάβει ο γυναικείος αθλητισμός στην Ελλάδα δεν εβρέθη γυναίκα να έχει καλύψει τα όρια των αγωνισμάτων..., η πολιτεία θα πρέπει να δώσει μεγαλύτερο βάρος στον γυναικείο πρωταθλητισμό. Η γυναίκα ελληνίδα αθλήτρια θα πρέπει να εκπροσωπήση κάποια στιγμή με αξιώσεις την χώρα μας στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο χώρο»², κατά δεύτερον στην ασφάλεια του ολυμπιακού χωριού... για τις γυναίκες με ευχολόγιο στην κατακλείδα όσον αφορά την ελληνίδα αθλήτρια:

« Η γυναικεία συνοικία του αθλητικού χωριού στο Μεξικό φρουρείται τόσο καλά ώστε κανένας άνδρας δεν μπορεί να προσεγγίση... Οι γυναίκες αισθάνονται ασφαλείς και μακριά από τα αδιάκριτα βλέμματα... μακάρι να υπήρχαν και Ελληνίδες αθλήτριες για να εκπροσωπήσουν την πατρίδα μας και ας

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 18.8.1968, 5^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Αθληθείτε όπως οι Αμερικανίδες...».

² ΤΑ ΝΕΑ, 13.9.1969, 9^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η αποστολή στο Μεξικό δεν θα συμπεριλαμβάνει καμία γυναίκα».

μην μπορούσαμε να τις δούμε. Μακάρι και οι δικές μας αθλήτριες να ήταν εκεί και ας μην έπαιρναν καμία διάκριση. Μακάρι!»¹, και τρίτον στην παρθενική συμμετοχή γυναίκας στο άναμμα της φλόγας στο στάδιο υπό φεμινιστική προοπτική:

«...η κυριαρχία των γυναικών αναμένεται μεγαλειώδης όχι μόνον στα ρεκόρ αλλά και στην παρουσία της τελετής. Δια πρώτη φορά στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων γυναίκα θα μπάση στο στάδιο την φλόγα. Η 20χρονη μεξικανή αθλήτρια Νόρμα Ερικουέττα Μπαζίλιο αφού μπει στο στάδιο και διατρέξει απόσταση 400μ. θα ανάψει το βωμό του Ολυμπιακού σταδίου. Άλλο ένα κάστρο των ανδρών-αθλητών έπεσε... μακάρι και στη χώρα μας...»². Τέλος άλλο ένα ανάλογο τύπου άρθρο, φεμινιστικού αθλητικού περιεχομένου, μας πληροφορεί και πάλι... για κατάρριψη κάστρου από την ελληνίδα αθλήτρια:

«...και στον τομέα του αθλητισμού στην Ευρώπη και στην Αμερική οι γυναίκες διατείνονται ότι σε λίγο καιρό θα έχουν κυριαρχήσει επί των ανδρών. Οι συνεχείς προπονήσεις και οι εξειδικευμένοι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται στις γυναίκες αθλήτριες θα καταρρίψουν το κάστρο των ανδρών που λέγεται αθλητισμός... μακάρι και στην χώρα μας ο γυναικείος αθλητισμός να είχε μια τέτοια επιστημονική άνοδο έτσι ώστε οι ελληνίδες αθλήτριες να διακήρυτταν ότι θα καταρρίψουν το ανδρικό αθλητικό κάστρο»³.

Κατά το 1969 η θεματολογική της εφημερίδας ανάγεται στα παγκόσμια πολιτικά γεγονότα τουλάχιστον όσον αφορά το πρωτοσέλιδο. Οι αναφορές στη γυναίκα είναι ελάχιστες μέχρι και τον Ιούνιο. Τον Ιούλιο όμως η εφημερίδα επανέρχεται με πολλές αναφορές και κυρίως με φεμινιστικά άρθρα τα οποία μεταφράζονται από εφημερίδες της Ν. Υόρκης και των Παρισίων. Οπωσδήποτε όμως στο τέλος υπάρχει η άποψη και η κρίση της εφημερίδας:

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 7.10.1968, 7^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο: «Σωστό φρούριο η συνοικία των αθλητριών στο ολυμπιακό χωριό του Μεξικού».

² ΤΑ ΝΕΑ, 12.10.1968, 15^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «MEXICO 68. Ανάβει η φλόγα».

³ ΤΑ ΝΕΑ, 11.11.1968, 5^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Το σύνθημα εφόδου των γυναικών: Η κυριαρχία του κόσμου μας ανήκει».

«Ν. ΥΟΡΚΗ. Το ασθενές φύλο κατηγορεί: Γιατί οι άνδρες μας φοβούνται; Είμαστε ισodύναμες ή και ανώτερες..., Κάποτε ο διάσημος Αϊνστάιν είχε πει: είναι πιο δύσκολο να απαλλαγείς από μία προκατάληψη παρά να διασπάρσεις το άτομο. Το ίδιο συμβαίνει και με τις προκαταλήψεις που συνοδεύουν τις γυναίκες σε όλες τους τις δραστηριότητες από την ανδροκρατούμενη κοινωνία μας... η διάσημη κοινωνιολόγος Πιτρέτ Σαρτέν λέει ότι: " η γυναίκα το μόνο που κατέκτησε είναι να ντύνεται όπως θέλει και να κυκλοφορεί πιο ελεύθερα"... πολλές διακρίσεις εις βάρος της γυναίκας ακόμα διατηρούνται. Η καχυποψία διακατέχει τα περισσότερα μέλη της κοινωνίας όταν οι γυναίκες κατακτούν τομείς που πιο πριν δραστηριοποιούνταν μόνον άνδρες... ο τομέας του αθλητισμού είναι ένας άλλος τομέας όπου η γυναίκα αντιμετωπίζεται με καχυποψία. Αν κάποια κατακτήσει κάποιο ρεκόρ όλοι διερωτούνται αν είναι άνδρας ή γυναίκα..., ακόμα και η ελληνική κοινωνία πώς αντιμετωπίζει τις λυγρόκορμες αθλήτριες που με τα σορτς τους ή και τα μαγιό τους ευρίσκονται στους ίδιους χώρους με τους άνδρες αθλητές; Σας απαντούμε με καχυποψία και κριτική για την ηθική των κοριτσιών. Ελπίζουμε ότι όλα αυτά σε λίγο καιρό θα εκλείψουν...»¹.

Όσον αφορά τη γυναίκα-αθλήτρια οι ειδήσεις, εκτός από τις τηλεγραφικού τύπου για αθλητικές δραστηριότητες των γυναικείων σωματείων:

«Το απόγευμα και ώρα 4μμ. ξεκινά το πανελλήνιο πρωτάθλημα μπάσκετ γυναικών. Τα παιχνίδια θα διεξαχθούν στο γήπεδο του Σπόρτιγκ και οι φίλαθλοι παρακαλούνται να ενισχύσουν με την παρουσία τους τις προσπάθειες των γυναικών. Το πρωτάθλημα θα ανοίξει ο αγώνας Παναθηναϊκού-Σπόρτιγκ»², αναφέρονται και στην ισότητα μέσω του αθλητισμού, στην κοινωνική καταξίωση μέσω του αθλητισμού καθώς και στην θεματική γυναίκα-αθλητισμός-υγεία. Για παράδειγμα:

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 12.5.1969, 7^η σελ., αποσπ. από 6/στηλο, ολοσέλιδο: «Το ασθενές φύλο κατηγορεί».

² ΤΑ ΝΕΑ, 10.6.1969, 13^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Το πανελλήνιο πρωτάθλημα μπάσκετ γυναικών».

«...τα θέματα τα οποία απασχολούν τη γυναίκα σήμερα είναι ο έρωτας, ο γάμος η κοινωνική καταξίωση, η εργασία, οι δραστηριότητες... μία από τις δραστηριότητες είναι και ο αθλητισμός. Πως βλέπουν τα άλλα κοινωνικά σύνολα τη γυναίκα αθλήτρια; Πως αντιμετωπίζεται από τους άνδρες αθλητές αλλά και από την οικογένεια... Η γυναίκα αθλήτρια τη σημερινή εποχή απολαμβάνει τον θαυμασμό όλων των φιλάθλων και κυρίως του ανδρικού φύλου... τα γήπεδα όπου διεξάγονται αγώνες γυναικών γεμίζουν και οι αθλήτριες επιβραβεύονται μέσω των θερμών χειροκροτημάτων...»¹,

και

« Κάθε γυναίκα μπορεί να καμαρώνει για το κορμί της αρκεί να προσέχει τη διατροφή της και να αθλείται..., οι ειδικοί απαντούν ότι η γυναίκα το καλοκαίρι μπορεί να αθλείται περισσότερο δηλαδή να περπατά, να κολυμπά, και να γυμνάζεται. Η γυμναστική σμιλεύει το σώμα και δίνει αυτοπεποίθηση στη γυναίκα όπου το μεγαλύτερο όπλο της είναι ένα καλοφτιαγμένο κορμί... οι αθλήτριες ξεχωρίζουν για την πλαστικότητά τους, την αυτοπεποίθησή τους και την άριστη υγεία της..., η συμβουλή μας είναι σωστή διατροφή και συχνή άθληση για τέλεια αισθητική παρουσία και σωματική υγεία»².

Το 1970 η εφημερίδα «κατακλύζεται» από φεμινιστικού είδους άρθρα και ειδήσεις. Μέσα από αναφορές σε προκαταλήψεις, ισοτιμία, και ισονομία των γυναικών επισημάνουμε και τη στάση της εφημερίδας για τη γυναίκα αθλήτρια. Οι απόψεις αυτές δεν φιλοξενούνται στην αθλητική στήλη αλλά αποτυπώνονται έμμεσα στην 5^η σελίδα και στο μόνιμο 2/σπηλο: *Αναφορές στη γυναίκα* όπου η θεματολογία της δεν περιορίζεται πια σε συμβουλές υγείας και ομορφιάς. Έτσι διαβάζουμε άρθρα τα οποία μέσω του αθλητισμού εξισώνουν τις σωματικές δυνατότητες ανδρών και γυναικών:

«...η αμερικανίδα ανθρωπολόγος Μάργκαρετ Μίντ πιστεύει ότι η γυναίκα έχει περάσει προ πολλού το μύθο της προκαταλήψεως και ότι οι

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 14.7.1969, 7^η σελ., αποσπ. από 4/σπηλο: «Πως σκέφτεται η γυναίκα του 1969».

² ΤΑ ΝΕΑ, 31.8.1969, 7^η σελ., αποσπ. από 4/σπηλο: «Η άθληση και η διατροφή είναι τα μυστικά του τέλειου σώματος για τις γυναίκες».

περισσότεροι άνδρες τη θεωρούν ισότιμη... κατά τους επιστήμονες οι γυναίκες έχουν μεγαλύτεραν αντοχήν στην αϋπνία, στο κρύο ή τη ζέση και κάθε είδους κακουχία... οι γυναίκες αθλήτριες βλέπουμε ότι σε πιο σύντομο χρονικό διάστημα κατέκτησαν τα ρεκόρ που έκαναν οι άνδρες. Από τη στιγμή που τους δόθηκε η δυνατότητα συμμετοχής σε αθλητικούς αγώνες αποδεικνύουν ότι είναι ισάξιες με τους άνδρες...»¹.

Επίσης πάλι μέσω φεμινιστικών αναφορών πληροφορούμαστε για τα κάστρα των ανδρών-αθλητών που έχουν πέσει ανά τον κόσμο και τις ευχές να συμβεί το ίδιο και στην Ελλάδα:

«... η επανάσταση των γυναικών στην Αμερικανική κοινωνία έχει επηρεάσει και την Ευρώπη. Οι γυναίκες διαλέγουν, επιλέγουν, διαμαρτύρονται κατακτούν... τα προπύργια της ανδρικής κυριαρχίας πέφτουν... στην Αμερική οι γυναίκες γυρίζουν με σορτς, καπνίζουν και διαλέγουν και ερωτικό σύντροφο... κάνουν γυμναστική και επιδίδονται σε αθλητικές δραστηριότητες που κάποτε ανήκαν μόνον στους άνδρες, πχ το ράγκμπι ή το μποξ! Έχετε δει γυναίκες να τρέχουν και να δέρνονται; Η Ευρώπη το περιμένει με χαρά! Θα ευελπιστούσαμε και στην χώρα μας να δούμε έναν ποδοσφαιρικό αγώνα μεταξύ γυναικών, αν και κάτι άκουσα για τις δραστηριότητες του αθλητικού τμήματος του Ολυμπιακού... ελπίζουμε ότι και στην πατρίδα μας ο γυναικείος αθλητισμός θα αναπτυχθεί σε όλα τα αθλήματα όπως και στις άλλες χώρες και η ελληνική πολιτεία θα μεριμνήση δι' αυτό... »².

Στη συνέχεια έχουμε κάποια παλινδρόμηση μέσω των άρθρων για την κοινωνική θέση της γυναίκας στην Ελλάδα τα οποία άλλοτε την απεικονίζουν άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά. Τούτο αποτυπώνεται και μέσω του αθλητισμού. Η θετική αποτύπωση:

«...Το θέμα δεν είναι επίκαιρο και παρουσιάζει αιφνιδιαστικές εξελίξεις... και στην ελληνική κοινωνία ο ρόλος της γυναίκας άλλαξε και καθορίστηκε πάνω σε νέες βάσεις.

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 13.1.1970, 5^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Η νέα επανάσταση των αμερικανίδων. Ποιο φύλο είναι το ισχυρότερο».

² ΤΑ ΝΕΑ, 12.2.1970, 7^η σελ., αποσπ. από 7/στηλο: «Θα δηλώση υποταγή το ισχυρό φύλο;».

Απέκτησε δικαιώματα, έγινε ελεύθερη μπορεί και αποφασίζει μόνη για τον άνδρα που θα πάρει και τακτοποιεί τη ζωή της μονάχη της... και στον τομέα του αθλητισμού όπως και στους προαναφερθέντες έχει κάνει τεράστια άλματα. Κάποτε έπρεπε να πάρη την έγκρισι όλης της οικογένειας για να αθληθί. Τώρα παίρνει τη τσάντα της και τρέχει στα στάδια και τα κολυμβητήρια...»¹, και η αρνητική:

«...πιστεύουμε ότι ακόμα και σήμερα στην πατρίδα μας δεν υπάρχει πολιτική για την γυναίκα, για τη θέση της και την υπόστασή της γιατί ποτέ κανείς δεν σκέφθηκε σοβαρά και δεν ασχολήθηκε μαζί της με σκοπό να την βοηθήση αντικειμενικά. Οι άνδρες αποφασίζουν γι αυτές χωρίς να τις γνωρίζουν. Έτσι τα μέτρα που παίρνουν δεν επιφέρουν καμία πρόοδο... και στον αθλητισμό συμβαίνει το ίδιο. Σε όλους τους τομείς και τα σωματεία ηγούνται άνδρες. Πως μπορούν αυτοί να σκύψουν πάνω στα ιδιαίτερα προβλήματα του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα; Διερωτώμεθα κι εμείς! »², επίσης:

«Το σημαντικότερο γεγονός από το τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου είναι η κοινωνική καταξίωση της γυναίκας..., και εδώ είναι η συναίσθηση ότι υπάρχει μία νέα κατάσταση στις σχέσεις των δύο φύλων που δημιουργεί την ανάγκη της επανεξετάσεως του ρόλου που παίζει καθένα από αυτά... ακόμα και σήμερα στην ελληνική κοινωνία υπάρχει η κοινωνική παραδοσιακή αντίληψη για τη γυναίκα η οποία είναι εσφαλμένη και αρνητική... έχει αποδειχθεί πλέον επιστημονικώς ότι η γυναίκα οργανικά, ψυχολογικά, πνευματικά και βιολογικά δεν είναι κατώτερη από τον άνδρα... παρά τις αντίθετες απόψεις κάποιων ειδημόνων η γυναίκα είναι ρωμαλέα, ανθεκτική απέναντι στις δοκιμασίες, αποφασιστική και ταχύτατη..., Αναρωτόμεθα λοιπόν διατί τόσο χρόνια βρίσκεται μακριά από τον αθλητισμό; Ποιες κοινωνικές δυνάμεις είναι αυτές

---

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 4.5.1970, 13^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η αφύπνιση της γυναίκας. Το μεγάλο πρόβλημα της εποχής».

² ΤΑ ΝΕΑ, 11.5.1970, 9^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η θέση της γυναίκας στην κοινωνία».

που την αποκλείουν; Γιατί πολλές φορές υφίσταται αρνητική κριτική η αθλήτρια όσον αφορά την ηθικήν της, το φύλο της και την θηλυκότητά της; ...»¹,

Η εφημερίδα το 1971 σταματά να εκδίδεται Δευτέρα και Τρίτη ενώ τις υπόλοιπες ημέρες συρρικνώνεται στις 12 σελίδες. Αυτό δείχνει αφ' ενός μεν την οικονομική δυσχέρεια της εφημερίδας και αφ' ετέρου την αντιπαράθεση της με το στρατιωτικό καθεστώς. Η γυναίκα συνεχίζει να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στην 7^η σελίδα, μέσα από τις δραστηριότητες των φεμινιστικών κινημάτων ανά τον κόσμο με θέματα όπως: το δικαίωμα της ψήφου. η αντισύλληψη. η κοινωνική και πολιτισμική της δραστηριοποίηση κ.ά. :

«Λυσσαλέες αμαζόνες επιτίθενται εναντίον του ανδρικού σωβινισμού. Ψυχαναλυτής: οι καημένες μισούν τον εαυτό τους Νέα Υόρκη..., Οι αμερικανοί σύζυγοι που είδαν τις γυναίκες τους να μολύνονται από το μικρόβιο του φεμινισμού έχουν ακόμα να τραβήξουν πολλά... οι φανατικές αγωνίστριες ενισχύουν το αγωνιστικό τους μέτωπο και ετοιμάζονται για νέες εξορμήσεις... ο διάλογος οποίος εκτυλίχθηκε μεταξύ του αντι-φεμινιστή Μαίηλερ και της συγγραφέως νέο-φεμινίστριας Μάκφερσον είναι χαρακτηριστικός: ...είναι λυσσαλέες αμαζόνες οι οποίες υποβάλουν σε νεκροτομικές μελέτες τις σχέσεις και τα δικαιώματα των δύο φύλων και κάνει έκκληση να μαζεψτούν στο σπίτι και να επιστρέψουν στους ηθικούς κανόνες και τους φυσικούς νόμους... Η Μαίηλερ απαντά ότι καλό είναι και οι άνδρες να εκπαιδευθούν στην σκούπα γιατί η δραστηριοποίησή τους έξω από το σπίτι μόνον δυστυχίες έχει δώσει στην ανθρωπότητα...»².

Η αθλητική στήλη εμφανίζεται ολοσέλιδη. Εν τούτοις οι αναφορές για τη γυναίκα-αθλήτρια δεν ανιχνεύονται σ' αυτήν αλλά έμμεσα σε φεμινιστικές ειδήσεις. Έτσι εκτός από τις τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις για το πρόγραμμα των αθλητικών σωματείων ή τις επιδόσεις των αθλητριών όπως:

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 8.6.1970, 7^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Παρεξηγημένο φύλο. Κανένας δεν κατάλαβε ακόμα τις γυναίκες».

² ΤΑ ΝΕΑ, 4.3.1971, 5^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο: «Ανταλλαγή πυρών στο μέτωπο των δύο φύλων».

«...Η πρωταθλήτρια της δισκοβολίας Δ. Καφενίδου κατά την χθεσινή προπόνηση υπό την επίβλεψη του ομοσπονδιακού προπονητή Παπαγεωργίου επέτυχε έγκυρον και μετρηθείσαν βολήν 51μ...»¹,

και:

«Με το χθσινό εκπληκτικό 53,36 στο δίσκο η θαυμάσια πρωταθλήτριά μας Δέσποινα Καφενίδου δημιούργησε το πρώτο διεθνούς κλάσεως ρεκόρ του ελληνικού γυναικείου αθλητισμού. Ευχόμεθα και στις άλλες αθλήτριες τέτοιες επιτυχίες...»²,

υπάρχουν και οι αναφορές στην ελληνίδα αθλήτρια με έναυσμα τις ειδήσεις απ' όλο τον κόσμο:

«...Υπό την επίβλεψη του μπακ της Άρσεναλ Μπόμπυ Μακ Νάμπ έκαναν την πρώτη τους προπόνηση οι ωραιότερες παίκτριες του κόσμου. Όπως είναι γνωστό τα πιο όμορφα μανεκέν του Λονδίνου δημιούργησαν δύο ποδοσφαιρικές ομάδες οι οποίες θα δίνουν αγώνες μεταξύ τους. Οι ομάδες αυτές δεν είχαν προπονητή και πέρασαν πολλές περιπέτειες μέχρι να βρουν τεχνικό ηγέτη..., Στην χώρα μας ούτε σαν σκέψη δεν υπάρχει η δημιουργία ποδοσφαιρικών ομάδων. Βέβαια στην Ελλάδα δεν υπάρχουν οργανωμένα σωματεία για κλασικά γυναικεία αθλήματα και θα υπάρχουν για αυτά τα οποία θεωρούνται ανδρικά;»³,

και:

«...Οι καλύτερες ποδοσφαιρίστριες του κόσμου οι θηλυκοί Πελέ δίνουν το ραντεβού τους το μεταπροσεχή μήνα στο στάδιο των Αζτέκων και καταγίνονται με τραχείς αγώνες για την κατάκτηση του πολύτιμου κυπέλλου που αθλοθέτησε η ποδοσφαιρική ομοσπονδία γυναικών Γαλλίας..., Στη Γαλλία υπάρχουν σήμερα 150 ποδοσφαιρικά σωματεία στα δε μητρώα της ΦΙΦΑ 5020 ποδοσφαιρίστριες...όσον αφορά τον αριθμό των κοριτσιών που κλωτσούν τη μπάλα από ευχαρίστηση και για ψυχαγωγία είναι αδύνατον να υπολογισθή... ευελπιστούμε να γίνει κάποια αρχή και στη χώρα μας και να αποτελέσουμε μέλος

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 8.3.1971, 13^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη: «Η Καφενίδου πέτυχε 51μ.».

² ΤΑ ΝΕΑ, 12.4.1971, 15^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Έκανε ρεκόρ 53.36μ.».

³ ΤΑ ΝΕΑ, 2.4.1971, 14^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη, φωτ. και λεζάντα: «Οι ωραίες προπονούνται».

της ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας η οποία απαριθμεί μεγάλο αριθμό αθλητριών και θιασωτών του γυναικείου ποδοσφαίρου στον υπόλοιπο κόσμο...»¹.

Στην συνέχεια ο γυναικείος αθλητισμός, μέσα από τα δύο επόμενα άρθρα, συνδέεται με δύο κατ' εξοχήν ανδρικά αθλήματα και τα θετικά αποτελέσματά τους στο γυναικείο σώμα, όταν αυτές ασχολούνται με αυτά:

«...Η εποχή μας δημιουργεί προβλήματα για τις γυναίκες και λόγω της κοινωνικής προόδου και χειραφετήσεως των καθώς και των αυξημένων ευθυνών που έχουν αναλάβει... πολλές είναι υποχρεωμένες να κυκλοφορούν βράδυ σε επικίνδυνες περιοχές και δρόμους ή και να ζουν μόνες. Έτσι είναι υποχρεωμένες να προστατεύουν μόνες τους εαυτούς τους και μόνο με την σωματική τους δύναμη.... Ο αθλητισμός είναι αυτός ο οποίος δυναμώνει τη μυϊκή δύναμή της και την καθιστά ικανή να αμυνθεί... Ο Γκαστόν Ετιέν είπε: Η γυναίκα για να αθληθεί πρέπει να προετοιμάση κατάλληλα τον οργανισμό της και να ενισχύσει το μυϊκό και το ψυχικό της σύστημα. Κάθε αθλήτρια πρέπει να φέρει μαζί της και όργανα αναχαίτισεως της επιδρομολογικής της ισορροπίας. Επομένως θα γίνη υγιέστερη. Η γυναίκα πρέπει να αθλήται σε όλα τα σπορ. Δεν υπάρχουν αντρικά και γυναικεία. Οι ειδικοί απαντούν αρνητικά ότι η ενασχόληση με ένα σπορ που θεωρείται αρνητικό μπορεί να αλλάξει τον χαρακτήρα της και την ιδιοσυγκρασία της. Διακηρύσσουν δε ότι ο αθλητισμός δημιουργεί βεβαιότητα σιγουριά, αυτοπεποίθηση και προ πάντων υγεία. Στην Ελλάδα τέτοιου είδους αθλήματα είναι άγνωστα στον περισσότερο γυναικείο αθλητισμό. Εμείς πιστεύουμε ότι η πολιτεία πρέπει να ενημερώνη και να οργανώμη και η κοινωνία να αποδέχεται και να προωθή τις ελληνίδες σε όλες τις αθλητικές δραστηριότητες. Ακόμα και αυτές που θεωρούνται “ανδρικές”...»².

Και:

«...το ποδόσφαιρο κάνει επίσης καλό στη σεξουαλική ζωή δήλωσε η Μπριγκίτα Τάρνμπεργκ έξω δεξιά της γυναικείας σουηδικής ομάδας. Αν οι γυναίκες καταγίνονταν περισσότερο με τα σπορ πολλοί γάμοι δεν θα διαλύονταν

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 21.6.1971, 11^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο: «Οι γυναίκες ζήλεψαν τη δόξα και είναι στα ίχνη του Πελέ».

² ΤΑ ΝΕΑ, 27.8.1971, 3^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο και φωτ. : «Αμυντικό όπλο: Γυναίκες μάθετε καράτε και κάνετε αθλητισμό».

λόγω ερωτικής ανεπαρκείας... είναι γνωστό ότι οι Σουηδέζες αγαπούν πολύ τα σπορ και ότι η γυμναστική που κάνουν συχνά στο ύπαιθρο συντελεί ώστε να έχουν τα ωραιότερα και πιο αρμονικά σώματα στον κόσμο. Απεναντίας σφάλλουν όσοι φαντάζονται ότι εξ αιτίας της έντονης άσκησης οι Σουηδέζες έχουν αποκτήσει σώματα παλαιστών με εξογκωμένους ακαλαίσθητους μυς και νευρώδη αντρικά κορμιά... οι Ελληνίδες όπως και οι Σουηδέζες πρέπει να αγαπούν τα σπορ για να διατηρούν αμείωτη τη γυναικεία χάρη. Να μην τα θεωρούν βιοποριστικό επάγγελμα αλλά ένα ευχάριστο παιχνίδι που δίνει υγεία και ευεξία... η Σουηδία διαθέτει σήμερα την ισχυρότερη γυναικεία ποδοσφαιρική ομάδα του κόσμου και ακολουθεί όχι εξαντλητικές προπονήσεις όπως η ομάδα της Δανίας. Στη Σουηδία υπάρχουν σήμερα 3000 ομάδες οι οποίες έχουν κατανεμηθεί σε τρεις κατηγορίες και τρεις ομίλους....Οι γυναίκες από 10 έως 60 ετών αθλούνται . Έτσι εξηγούνται τα καλλίγραμμα και υγιή κορμιά η ευκινησία και η ελαστικότητα των μυών ακόμα και σε προχωρημένη ηλικία... Οι προτάσεις μας προς την ελληνίδα είναι ότι θα πρέπει να βγη από το σπίτι και να κάνει όλα τα σπορ: στίβο, αθλοπαιδιές, ενόργανη, κολύμβηση, ακόμα και ελληνορωμαϊκή πάλη, όπως κάνουν οι Σουηδέζες, για να αποκτήσουν όμορφα κορμιά και να έχουν και ωραία οικογενειακή ζωή...»¹.

Τέλος η θετική στάση της εφημερίδας απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια αποτυπώνεται μέσω μιας νομικής κατοχύρωσης των αθλητριών στην Σουηδία. Η εφημερίδα στην κατακλείδα της έκδοσης εκφράζει ευχές υπέρ της ελληνίδας αθλήτριας:

«... η Σουηδία αναπροσαρμόστηκε σε όλους τους τομείς και πραγματοποιεί μεταρρυθμίσεις παντού..., στον τομέα του αθλητισμού εφαρμόζεται ένα νέο νομικό πλαίσιο χωρίς να διαχωρίζει τα δύο φύλα. Οι αθλήτριες προπονούνται πια με τους αθλητές μαζί κάτω από τις ίδιες συνθήκες. Αυτό αναγνωρίζει τη βιολογική ισότητα. Ελπίζουμε ότι και στην πατρίδα μας αν ποτέ αλλάξει ο νόμος στον τομέα του αθλητισμού θα αναφέρεται και στα δύο

---

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 10.5.1971, 14^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Το ποδόσφαιρο κάνει καλό στις γυναίκες».

φύλα με τις ίδιες προϋποθέσεις οικονομικές και κοινωνικές! Ελπίζουμε ότι η ελληνική πολιτεία θα μεριμνήση γι' αυτό και ιδιαίτερα ο κ. Ασλανίδης...»¹.

Το 1972 είναι το έτος τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων στο Μόναχο. Τα ρεκόρ, οι αμφιβολίες για τη μυϊκή δυνατότητα των γυναικών, για την εξακρίβωση του φύλου των αθλητριών, καθώς και η δολοφονία των Ισραηλινών από Παλαιστίνιους δεσπάζουν όχι μόνον στην αθλητική στήλη αλλά και στα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας. Αυτό γίνεται διότι, όπως μας εξηγεί η εφημερίδα σε ένα άρθρο της 14^{ης} Σεπτεμβρίου, τα ρεκόρ και οι επιδόσεις έχουν γίνει στόχος γοήτρου των κυβερνήσεων και όχι για την ανάδειξη του ωραίου, του μεγάλου και του αληθινού. Άρθρα της παρακάτω σημειολογίας κατακλύζουν από τον Σεπτέμβριο και μετά την εφημερίδα:

« Η Λυτικογερμανίδα Χάιντι Ρόζενταλ σε μια προσπάθειά της στο μήκος πεντάθλο όπου σημείωσε επίδοση 6. 83. Η Ρόζενταλ ανεδείχθη τελικά δεύτερη στο πένταθλο... Οι μεγάλες επιδόσεις των Ανατολικογερμανίδων και των Ρωσίδων μας οδηγεί στο ότι οι χώρες αυτές εφαρμόζουν άλλων ειδών μεθόδους. Η γυναικεία φύση, βλέποντας τις αθλήτριες αυτές, καταλαβαίνουμε ότι έχει αλλοιωθεί...»²,

και:

«...από τότε που τελούνται οι Ολυμπιακοί Αγώνες, το 1896, το σύνθημα είναι: "ψηλότερα, ταχύτερα, δυνατότερα". Αυτή η μυϊκή φρενίτιδα οδήγησε στην κλιμάκωση των προσπαθειών για εθνικό γόητρο μέσω των μεταλλίων. Έτσι για να φθάση ένα κράτος στη νίκη πρέπει να εκπαιδεύση τους αθλητές και τις αθλήτριες μεθοδικά. Ο συναγωνισμός έχει φθάσει στο απροχώρητο και οι προπονητές όπως και οι κυβερνήσεις ζητούν από άνδρες και γυναίκες μεγαλύτερη επίδοση και μυϊκή αντοχή...αλλά αυτές οι προσπάθειες οδήγησαν τις γυναίκες αθλήτριες να ομοιάζουν με άνδρες. Η ταυτοποίηση φύλου είναι πια απαραίτητη... αναρωτιόμαστε όμως που θα οδηγηθούν αυτοί οι οργανισμοί των αθλητριών; Μήπως θα πρέπει να είμαστε υπερήφανοι για τις ελάχιστες

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 16.4.1971, 9^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η μάχη ισότητας τώρα και στη Σουηδία. Κοινωνία διαρκούς εξελίξεως».

² ΤΑ ΝΕΑ, 4.9.1972, 14^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο φωτ. και λεζάντα: «Παγκόσμιο ρεκόρ στο πένταθλο γυναικών».

συμμετοχές των ελληνίδων κολυμβητριών; Μήπως θα πρέπει να είμαστε ευχαριστημένοι που ο γυναικείος αθλητισμός στην Ελλάδα είναι σε τόσο χαμηλό επίπεδο; Μήπως, κάτω από αυτές τις προοπτικές πρέπει να υπερηφανευόμαστε που δεν έχουμε στείλει σχεδόν καμία αθλήτρια στους Ολυμπιακούς Αγώνες; Μάλλον!»¹,
επίσης:

«...οι άνδρες συμφωνούν με την άποψη της κοινωνιολόγου Χέλγκε Προς, ότι η γυναίκα είναι από βιολογικές και μεταφυσικές αιτίες για το ρόλο της νοικοκυράς... η βιολογική ανισότητα εντοπίζεται και στον αθλητικό στίβο όπου στους τελευταίους Ολυμπιακούς Αγώνες υπερτέρησαν γυναίκες τέρατα! Γυναίκες με αναβολικά! Χωρίς αυτά δεν θα μπορούσαν να διακριθούν και να πετύχουν αυτά τα μεγάλα ρεκόρ. Ο γυναικείος αθλητισμός στην Ελλάδα δεν θα μπορούσε ποτέ να φθάσει αυτά τα μεγάλα ρεκόρ διότι δεν χρησιμοποιεί καμία χημική βοήθεια. Κυρίες μου αθληθείτε για την δική σας υγεία με μόνο σύμμαχο την δική σας δύναμη και τίποτα άλλο»².

Οπωσδήποτε υπάρχουν και οι τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις για τις αθλητικές δραστηριότητες των σωματείων αλλά και άρθρα ενθάρρυνσης και προτροπής των γυναικών για άθληση με στόχο όχι μόνον τη σωματική και ψυχική υγεία αλλά και... την προστασία τους:

«...Όταν οι κοινωνίες γίνονται ζούγκλες οι γυναίκες οφείλουν να γυμνάζονται και να εκπαιδεύονται στις πολεμικές τέχνες...από μία έρευνα που έγινε έδειξε ότι οι εξαφανίσεις γυναικών έχουν αυξηθεί επικίνδυνα στις μεγαλουπόλεις... η λύσις είναι η αυτοάμυνα μέσω των αθλητικών πολεμικών τεχνών, π.χ. το καράτε. Στην πατρίδα μας υπάρχουν ελάχιστα γυμναστήρια που προσφέρουν αυτό το είδος της άσκησης και ιδιαίτερα σε γυναίκες..., όμως κάθε είδους άσκησι στις γυναίκες τις θέτει σε μνίκη εγρήγορση για να αμυνθούν στους κινδύνους του δρόμου...»³

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 5.9.1972, 5^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο: «Μια γιορτή των λαών, ένας χορός των λαών».

² ΤΑ ΝΕΑ, 16.10.1972, 5^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο με φωτ.: «Η άλλη πλευρά της χειραφετήσεως. Ο διπλός ρόλος της γυναίκας».

³ ΤΑ ΝΕΑ, 23.5.1971, 7^η σελ., αποσπ. από 6/στηλο: «Οι εχθροί του γυναικείου φύλου και πώς αντιμετωπίζονται».

Το 1973 και 1974 η εφημερίδα «προαισθανόμενη» την αλλαγή της πολιτικής κατάστασης αλλάζει και την ουδέτερη στάση της απέναντι στο στρατιωτικό καθεστώς των συνταγματαρχών. Τα πρωτοσέλιδά της αναφέρονται σ' αυτούς, επικρίνουν τις επιλογές τους, και μέσα από τη σημειολογία της η εφημερίδα «στέκεται» πια έκδηλα απέναντί τους. Η εφημερίδα πολιτικοποιείται έντονα. Οι ποικίλοι είδους ειδήσεις από τον ελλαδικό αλλά και τον παγκόσμιο χώρο δεν ανιχνεύονται. Οι μόνιμες στήλες με τα καλλιτεχνικά, οικονομικά, κοινωνικά και λογοτεχνικά νέα δεν υπάρχουν. Αντικαθίστανται από στήλες με πολιτικό περιεχόμενο. Εν τούτοις η αθλητική στήλη επιβιώνει και μάλιστα χωροταξικά εμφανίζεται στην 2^η σελίδα και ενίοτε καταλαμβάνει ολόκληρη σελίδα. Όμως πάλι οι ειδήσεις για την ελληνίδα αθλήτρια δεν ανιχνεύονται σ' αυτήν αλλά στα άρθρα με φεμινιστικό περιεχόμενο. Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι η γυναικεία άθληση ανάγεται στις διαχρονικές κατακτήσεις του φεμινιστικού κινήματος. Έτσι:

Ήρα Φελουκατζή «...το κίνημα απελευθερώσεως των γυναικών άλλοι το ειρωνεύονται και άλλοι το παραδέχονται... μέσα από διαμάχες αντιδράσεις και μανιφέστα η κινητοποίηση των γυναικών για την ανεξαρτησία τους έχει λάβει σημαντική μορφή... η ισότητα στην εργασία, στον έρωτα, στις κοινωνικές δραστηριότητες και τις ευθύνες είναι το σύνθημα της σημερινής Ευρωπαϊάς... η βιολογική ισότητα της είναι ένα από τα αιτήματα των γυναικών. Δεν απαρνούνται τη μητρότητα, αλλά μπορούν συγχρόνως με αυτήν να λειτουργούν στα κοινωνικά δρώμενα. Οι γυναίκες θέλουν να βγουν από τη γνάλα και να αντιμετωπίσουν τις “καιρικές συνθήκες”. Να τρέξουν, να εργασθούν, να αθληθούν να νοιώσουν ζωντανές... όσον αφορά τη βιολογική ισότητα στις αθλητικές δραστηριότητες πολλά έχουν γίνει αλλά και πολλά μένει να γίνουν έτσι ώστε η ελληνίδα να πρωταγωνιστήσει σε διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις. Εκείνο το οποίο μας ενδιαφέρει στην παρούσα χρονική περίοδο είναι η άθληση να αποτελέσει μέσο εκτονώσεως των γυναικών και κοινωνικής αποδοχής των αθλητριών από την πολιτεία, την οικογένεια, την εκκλησία και το σχολείο...»¹,

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 4.5.1973, 5^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο: «Κίνημα γυναικών: Κίνδυνος εξτρεμισμού».

« Όχι παράταση πολέμου μεταξύ ανδρών και γυναικών. Υπάρχει μια ύφεση για την απελευθέρωση της γυναίκας . Που οφείλεται; Τι μεσολάβησε; Δεν είναι εύκολο να δώσει κανείς απάντηση σε κοινωνικά φαινόμενα. Οι απόψεις των πρωταγωνιστριών του κινήματος είναι πιο ρεαλιστικές πια. Είναι αλήθεια, ότι η γυναίκα μπορεί να πάρει τη θέση της στο σημερινό σκληρό κόσμο. Είναι αλήθεια, ότι πρέπει να αποκτήσει ίσα δικαιώματα αφού έχει αποδειχθεί επιστημονικά, ότι πνευματικά και βιολογικά είναι ισοδύναμη με τον άνδρα και μερικές φορές αποδεικνύεται με μεγαλύτερη ποιότητα..., Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι το φεμινιστικό κίνημα παρουσιάζεται διχασμένο όσον αφορά τις απόψεις περί σωματικής και βιολογικής ισότητας με τους άνδρες. Οι μεν υποστηρίζουν ότι η εξοικείωση και η εξάσκηση λείπει για να γίνουν οι γυναίκες ισοδύναμες, οι δε υποστηρίζουν ότι η υπερβολική σωματική άσκηση οδηγεί τη γυναίκα σε ανδροποίηση. Ως παράδειγμα επικαλούνται τις αθλήτριες οι οποίες αγωνίζονται σε ανδροπρεπή αθλήματα και λαμβάνουν αναβολικά προς επίτευξη υψηλών επιδόσεων που προσεγγίζουν τους άνδρες... το παν μέτρον άριστον είναι η καλύτερη λύση αν και κατά την άποψή μας η ισότητα μπορεί να επιτευχθεί και σε άλλους τομείς... εν τούτοις εμείς πιστεύουμε ότι η άθληση πρέπει να κατέχει πρωτεύουσα θέση στην ζωή κάθε γυναίκας και ιδιαιτέρως της ελληνίδας η οποία καταπιέζεται από όλους και όλα! »¹.

Το δε 1974, τουλάχιστον μέχρι τη μεταπολίτευση, υπάρχουν πολλές ειδήσεις και άρθρα από ξένες εφημερίδες με αναφορές όπως γυναίκα και εργασία, γυναίκα και μοναξιά, γυναίκα και επιστήμη, γυναίκα και οικογένεια και βέβαια θα μπορούσα να αναφέρω και άλλες πολλές τέτοιες θεματικές ενότητες. Όμως στα πλαίσια της παρούσας έρευνας θα αναφέρω ένα άρθρο της Αγγελικής Κορωνάκη η οποία με έναυσμα το έτος της γυναίκας αναφέρεται στην ελληνίδα και τα προβλήματά της από τα οποία δεν θα μπορούσε να λείπει ο αθλητισμός. Έτσι:

«...ο αθλητισμός είναι ένα κομμάτι της κοινωνικής δραστηριότητας των γυναικών το οποίο αντιμετωπίζεται με καχυποψία εκ μέρους μεγάλων

---

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 15.7.1973, 5^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο και φωτ.: «Το κίνημα αλλάζει προσανατολισμό. Ο νέος φεμινισμός».

πληθυσμιακών ομάδων. Στην πατρίδα μας η συντηρητική κοινωνία αντιμετωπίζει με μια προκατάληψη τα κορίτσια με τα σπορς και τα μαγιό που κατακλύζουν πια τα στάδια και τις πισίνες. Η πολιτεία δεν επιχορηγεί τους γυναικείους αθλητικούς συλλόγους όπως των ανδρών. Οι φίλαθλοι αντιδρούν περίεργα όταν πηγαίνουν σε αγώνες μπάσκετ γυναικών. Η λύση για το συγκεκριμένο πρόβλημα στην πατρίδα μας είναι μία: ενημέρωση. Ενημέρωση των γυναικών για τα οφέλη του αθλητισμού στο σώμα τους και την ψυχή τους και της ελληνικής κοινωνίας για τις ίσες δυνατότητες και ευκαιρίες που έχουν πια άνδρες και γυναίκες...»¹.

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1967-1974, υπό το πρίσμα των ΝΕΩΝ

Η εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ είναι από τις ελάχιστες που συνεχίζουν να εκδίδονται κατά την περίοδο 1967-1974, όπου το δικτατορικό καθεστώς «κλείνει» κάποιες από αυτές(ΑΥΓΗ), ενώ κάποιες άλλες αναστέλλουν τη λειτουργία τους οικειοθελώς(ΕΣΤΙΑ, ΒΡΑΔΙΝΗ). ΤΑ ΝΕΑ, ακολουθώντας μία ήσυχη πολιτική θεματολογία και αποφεύγοντας να θίξουν τα «καλώς ή τα κακώς κείμενα» των συνταγματαρχών(διαπιστώνουμε ότι μέχρι και το 1973 δεν υπάρχει πρωτοσέλιδος τίτλος που να αναφέρεται στα πολιτικά δρώμενα στην Ελλάδα), «υπάρχουν» και τυπώνονται για να ενημερώνουν τους πολίτες.

Από τις θεματολογικές ενότητες της εφημερίδας που παραμένουν σταθερές είναι η στήλη για τον αθλητισμό. Ακόμα και όταν, από το 1973 και μετά, η εφημερίδα αλλάζει σημειολογία και καταργεί στήλες, η αθλητική θεματολογία καλύπτει ενίοτε και ολοσέλιδες αναφορές. Οι ειδήσεις όμως για τη γυναίκα-αθλήτρια μέσω της αθλητικής στήλης είναι ελάχιστες και τηλεγραφικού τύπου. Οι μακροσκελείς όμως με κριτική και συμπεράσματα εντοπίζονται σε ειδικές στήλες για τη γυναίκα που αναφέρονται στους φεμινιστικούς της αγώνες. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι από το πλήθος των

---

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 17/18.7.1974, 5^η σελ., αποσπ από 6/στήλο: «Μία έρευνα με την ευκαιρία του έτους της γυναίκας. Η ελληνίδα και τα προβλήματά της».

μαχητικών φεμινιστικών άρθρων που διαβάζουμε καθ' όλη τη διάρκεια της δικτατορίας μας δημιουργείται η εντύπωση ότι διαβάζουμε έντυπο για τους κοινωνικούς αγώνες των γυναικών. Μετά από όλα αυτά συμπεραίνουμε ότι η στάση της εφημερίδας απέναντι στη γυναίκα και στην έξοδό της στο «γεωγραφικό χώρο του δρόμου»¹ είναι απόλυτα θετική, και ιδιαίτερα στη γυναίκα-αθλήτρια προτρεπτική και παραινετική για άθληση. Πιο αναλυτικά:

Διαπιστώσαμε ό,τι η γυναίκα-αθλήτρια αναγνωρίζεται βιολογικά και ισότιμα με το άλλο φύλο σε ό,τι κι αν δραστηριοποιείται. Παρά το ότι στην αρχή της περιόδου έως το 1969 η εφημερίδα δίνει μία προτεραιότητα στη μητρότητα και κρατά μια επιφυλακτική και κριτική στάση σε οτιδήποτε «καινούριο» βλέπει, στη συνέχεια αλλάζει ριζικά. Κατά την άποψη της εφημερίδας η βιολογική δυνατότητά της, της επιτρέπει να δραστηριοποιείται ακόμα και σε αθλήματα τα οποία θεωρούνται ανδρικά. Τα φεμινιστικού περιεχομένου άρθρα και ειδήσεις εμπεριέχουν σχεδόν πάντα αναφορές για το γυναικείο αθλητισμό. Η ισότιμη φυσική δυνατότητα της γυναίκας-αθλήτριας, κατά την άποψη της εφημερίδας, η οποία απορρέει από τη βιολογική της λειτουργία, καταδεικνύεται πάντα στο τέλος κάθε άρθρου ή είδησης με προτρεπτικές και θετικές παραινέσεις για τα οφέλη που προκύπτουν στο γυναικείο σώμα από την ενασχόλησή του με τον αθλητισμό. Οπωσδήποτε, όμως, υπάρχουν και άρθρα τα οποία επισημαίνουν τα «αρνητικά οφέλη» από αυτόν, όταν η βιολογική λειτουργία της γυναίκας αλλοιώνεται εξ αιτίας των αναβολικών. Υπό αυτή τη σημειολογική άποψη η είδηση αντιμετωπίζεται ως ισχυρά θετική με απευθυνόμενες κατακλείδες αφ' ενός μεν προς τις γυναίκες και αφ' ετέρου προς κάθε πολιτικό, πολιτιστικό ή κοινωνικό ιθύνοντα για τα θετικά οφέλη του αθλητισμού. Έτσι ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας-αθλήτριας, σύμφωνα με την πολιτισμική βάση της βιολογίας είναι όχι μόνον ισότιμος αλλά και διεκδικίσιμος ενώ η εγώτητά της υπό την βιολογική προοπτική, στον χώρο του αθλητισμού είναι και αντιμετωπίζεται ως ισχυρά θετική.

---

¹ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 58-9.

Πριν εξετάσουμε τη στάση της εφημερίδας υπό το πρίσμα της πολιτικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας θεωρούμε απαραίτητο να αναφέρουμε τους λόγους, που εμείς διαπιστώσαμε μέσω της έρευνας, «υπάρξης» της εφημερίδας σε μια στρατιωτική περίοδο. Αυτό εξετάζεται με τη γνώση ότι η εφημερίδα «πλησιάζει» τον κεντρικό ιδεολογικό πολιτικό χώρο και δεν συγκλίνει προς το δεξιό ο οποίος είναι πιο «προσφυλής» στο δικτατορικό καθεστώς. Υπό αυτήν την προοπτική διαπιστώνουμε ότι η θεματολογία, η σημειολογία των ειδήσεων, οι πρωτοσέλιδοι τίτλοι: «δεν αγγίζουν, δεν κρίνουν και δεν κατακρίνουν» τους συνταγματάρχες. Ακολουθούν την αξιολογική ουδετερότητα που δεν «ανησυχεί» το δικτατορικό καθεστώς που της επιτρέπει να τυπώνεται. Από αυτόν τον πολιτικό χώρο του κέντρου, όσον αφορά την εξεταζόμενη είδηση γυναίκα-αθλήτρια η εφημερίδα ακολουθεί την προοδευτική στάση απέναντί της με μια ιδιαιτερότητα. Της δίνει διεκδικητικό ρόλο όχι στην αθλητική στήλη ως είδηση αλλά μέσα σε ολοσέλιδες φεμινιστικές αναφορές όπου ο πολιτικός της ρόλος βρίσκεται σε οτιδήποτε διαδραματίζεται σ' ένα κράτος, ένα έθνος, ένα λαό και ο αθλητισμός αποτελεί αναπόσπαστο μέρος δραστηριοποίησής της στην «υγή του» όμως μορφή όπου δεν οδηγεί στα άκρα. Έτσι στα πλαίσια της διαμόρφωσης κοινής γνώμης, αυτή την ευαίσθητη πολιτική περίοδο στην Ελλάδα¹, η εφημερίδα ακολουθεί πιστά την προοδευτική θέση της αριστερής ιδεολογίας –επιδοκιμασία και ισχυρή θετική στάση– όσον αφορά τη δραστηριοποίηση της γυναίκας στον χώρο του αθλητισμού.

Κοινωνικά, τα ΝΕΑ «τοποθετώντας» τη γυναίκα στο «συμβολικό γεωγραφικό χώρο του δρόμου» την αντιμετωπίζει ισάξια με τον άνδρα. Η γυναίκα όπως αποτυπώνεται στην είδηση προτρέπεται να δραστηριοποιηθεί σε όλους τους κοινωνικούς χώρους και να προβάλλει την προσωπικότητά της όχι μόνον σε ατομικό και ανθρωπολογικό επίπεδο αλλά και πολιτισμικό. Υπό αυτήν την προοπτική ο γυναικείος αθλητισμός αντιμετωπίζεται κάτω από το πρίσμα του εργατικού-λαϊκού status το οποίο ορίζει το φύλο ως gender (κοινωνική δράση-σχέση, πολιτισμικό σύμβολο). Η έρευνά μας για την περίοδο 1967-1974 έδειξε ότι η γυναίκα μέσα σ' ένα γενικότερο ρεύμα ώθησης

---

¹ Βλ. ανωτ., σημ. 123 και 124.

έξω από το «γεωγραφικό χώρο του σπιτιού» καλείται και να αθληθεί οπωσδήποτε! Οι ειδήσεις από το εξωτερικό και τα άρθρα από μεταφράσεις τα οποία προσυπογράφουν πολλές φορές και οι δημοσιογράφοι της εφημερίδας αποτυπώνουν ισχυρά θετική στάση και αντίληψη απέναντι στη γυναίκα αθλήτρια ως πολιτισμικό σύμβολο με κοινωνική δράση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Μελέτη της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, η οποία απευθύνεται στο αστικό κοινωνικό status

Μελετώντας την εφημερίδα ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ κατά την περίοδο 1967-1974, η οποία όπως έχουμε προαναφέρει απευθύνεται στο αστικό κοινωνικό status, διαπιστώσαμε ότι με ελάχιστες παρεκκλίσεις ακολουθεί την ίδια στάση απέναντι στην γυναίκα αθλήτρια όπως και κατά την περίοδο 1950-1967. Πιο αναλυτικά οι ειδήσεις για τη γυναίκα αθλήτρια είναι δυσεύρετες, εμφανίζονται μόνον κατά τους εαρινούς και θερινούς μήνες, τα κριτικού τύπου άρθρα είναι σπανιότατα ενώ απουσιάζουν και οι φωτογραφίες αθλητριών με λεζάντα. Επίσης απουσιάζουν και οι τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις οι οποίες υπήρχαν ακόμα και στις πολιτικές εφημερίδες. Οι ελάχιστες αναφορές αποτυπώνονται στην 2^η σελίδα, στις μόνιμες στήλες: ΠΕΙΡΑΪΚΟΙ ΚΑΙ ΑΘΗΝΑΪΚΟΙ ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ και ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΜΟΥ. Η εφημερίδα και αυτήν την περίοδο εκδίδεται με 6 ή 8 σελίδες και με το κατ' εξοχήν δημοφιλές άθλημα το ποδόσφαιρο.

Έτσι, το 1967 εμφανίζεται με ελάχιστες ειδήσεις σύντομης μορφής όπως:

«Η Χαρούλα Σασαγιάννη αναμένεται να πάρη τα χρυσά μετάλλια στα 100μ. στο μήκος και στα 80 μετ' εμποδίων κατά τους αρχομένους μεθαύριον πανελληνίους αγώνες στίβου γυναικών...»¹,

και:

Παράξενος αγών δρόμου νεανίδων αθλητριών. Οι αμερικανοί φημίζονται δια τους εξωφρενισμούς τους..., ένας αγώνας όμως δρόμου γυναικών ξεπέρασε τους προηγούμενους..., οι γυναίκες που έπαιρναν μέρος σε αυτόν τον αγώνα έπρεπε να είναι ντυμένες με στολή πυροσβέστη με όλον τον εξοπλισμόν τους..., η αξιολύπητη όψις του αθλητισμού εμφανίσθη με το πέρας του αγώνος εις τα πρόσωπα των αθλητριών..., ελπίζομε στην πατρίδα μας να μην δούμε κάτι ανάλογο!»².

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 4.6.1967, 2^η σελ., φωτ με λεζάντα: «Οι Πανελλήνιοι Γυναικών».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 18.5.1967, 2^η σελ., αποσπ. από 1/στήλη: «Παράξενος αγών δρόμου νεανίδων αθλητριών».

Επίσης υπάρχουν κάποιες ειδήσεις για διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις οι οποίες στο τέλος αναφέρονται στο επίπεδο του ελληνικού γυναικείου αθλητισμού και θέτουν κάποια ερωτηματικά στους υπεύθυνους. Όπως:

« Στις 15 Απριλίου αρχίζει το παγκόσμιο πρωτάθλημα μπάσκετ γυναικών το οποίον θα πραγματοποιηθεί εις την Τσεχοσλοβακίαν..., θα λάβουν μέρος οι καλύτερες ομάδες του κόσμου..., στην ανωτέρω φάσιν διακρίνεται η Ρωσίσ Ραβίλια Σαλίμοβα σε έναν τελευταίον αγώνα μεταξύ των ομάδων Ρωσίας ΗΠΑ όπου ως άνδρας διεκδικεί την μπάλαν από αντίπαλόν της..., η πατρίδα μας δεν θα εκπροσωπηθή στο συγκεκριμένο τουρνουά διότι οι υπεύθυνοι έκριναν ότι το επίπεδο των γυναικών του μπάσκετ στην Ελλάδα δεν ανταποκρίνεται σε τέτοιες διοργανώσεις. Κύριοι υπεύθυνοι πότε θα ανταποκρίνεται; »¹.

Και κάποιες αρνητικές ειδήσεις οι οποίες γίνονται αφορμή να μακαρίζεται το χαμηλό επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα. Έτσι:

«Είναι ή δεν είναι γυναίκες η(sic) παγκόσμιες αθλήτριες; Σε μια από τις πιο πολύπλοκες ερωτήσεις που ίσως δώσει την απάντησι σ' αυτή, η επικείμενη Ευρωπαϊκή αθλητική σεζόν, είναι: πιο είναι το μέλλον των Ρωσίδων παγκοσμίων πρωταθλητριών... και της Ρουμανίδος παγκοσμίου πρωταθλήτριας..., και οι τέσσερις τους δεν έλαβαν μέρος στους Πανευρωπαϊκούς της Βουδαπέστης, το περασμένο Φθινόπωρο, για πολλούς και διαφόρους λόγους επισήμως αλλά ανεπισήμως... επειδή δεν δέχθηκαν να περάσουν από ειδική ιατρική εξέτασι(sic) –υποχρεωτική για όλες τις αθλήτριες- σε μια προσπάθεια αποκλεισμού όλων εκείνων που αμφισβητείται το φύλο και η θηλυκότητά τους..., διαβάζοντας τέτοιες ειδήσεις διερωτόμεθα μήπως θα πρέπει να είμαστε ευχαριστημένοι με το χαμηλό επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα αφού δεν χρησιμοποιούνται τέτοια “ μέσα” για να έχουμε διακρίσεις. Περηφανεύομαστε ότι οι αθλήτριές μας είναι αθλήτριες και όχι αθλητές!»².

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 6.4.1967, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Το πρωτάθλημα Μπάσκετ των Γυναικών».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 19.4.1967, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Είναι ή δεν είναι γυναίκες η(sic) παγκόσμιες αθλήτριες?».

Το 1968 είναι το έτος των Ολυμπιακών Αγώνων του Μεξικού. Η εφημερίδα από την αρχή του έτους και μέσα από την 3^η σελίδα καλεί τους αναγνώστες της να δηλώσουν συμμετοχή στον διαγωνισμό με έπαθλο τη δωρεάν μετάβαση των νικητών για να παρακολουθήσουν τους αγώνες στο MEXICO CITY. Η εφημερίδα συνεχίζει να εκδίδεται με 6 ή 8 σελίδες, συνεχίζει να κατακλύζεται από τον «βασιλιά» των αθλημάτων το ποδόσφαιρο και τέλος συνεχίζει να αναφέρεται ελάχιστα στις γυναίκες αθλήτριες. Επίσης θα πρέπει να επισημάνουμε, προς έκπληξή μας, ότι η δικτατορία δεν χρησιμοποιεί τον αθλητισμό προς ίδιον όφελος. Οι εμφανίσεις και η προβολή του ισχυρού άνδρα του αθλητισμού κ. Ασλανίδη είναι ελάχιστες μέσα από τις σελίδες της. Έτσι πέρα από τις τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις για τη γυναίκα αθλήτρια οι οποίες εμφανίζονται μόνον κατά τους εαρινούς και θερινούς μήνες και τις ελάχιστες φωτογραφίες με καλογυμνασμένα κορμιά αθλητριών η εφημερίδα επανέρχεται σε ειδήσεις ή άρθρα για την ταυτοποίηση του φύλου τους:

«Είναι τέλεια γυναίκα και δεν χρειάζεται ιατρική εξέταση για να διαπιστωθεί. Ένα γνήσιο ανδρικό μάτι μπορεί να το καταλάβει αμέσως..., δεν ανήκει στα ανδροπρεπή γυναικεία σώματα των ρίψεων..., οι Ευρωπαίοι θα τα βρουν σκούρα στο MEXICO CITY από τις Αμερικανίδες κολυμβήτριες..., οι Ελληνίδες θα παραστούν αλλά με ελάχιστες έως μηδενικές πιθανότητες διάκρισης»¹,

και:

« Σας περιμένουμε στο Μεξικό αναφωνούν τα καλόκορμα αυτά κορίτσια από την Λατινική Αμερική. Ελάτε να θαυμάσετε την ομορφιά του αθλητισμού μέσα από τα γυναικεία αγωνίσματα της ρυθμικής και της γυμναστικής και όχι των ανδρικών-γυναικίων αθλημάτων..., εκεί αναρωτιόμαστε τι είναι αυτά που αγωνίζονται: άνδρες ή γυναίκες;... ελπίζουμε ότι πριν τους αγώνες θα διασαφηνίζεται αυτό ιδιαίτερα για τα αγωνίσματα των ρίψεων...»².

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 11.1.1968, 3^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Η τέλεια γυναίκα».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 22.1.1968, 3^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Σας περιμένουμε στο MEXICO CITY».

Τέλος μπορούμε να αναφέρουμε ένα δυσεύρετο άρθρο για επιδόσεις ελληνίδας αθλήτριας. Αυτό αναφέρεται στο χώρο της κολύμβησης και το συνδέει με τα οφέλη που επιφέρει η άθληση στο γυναικείο σώμα:

«Λεσπόζει αυτή την περίοδο στο κολυμβητικό στερέωμα της χώρας μας..., τα εκπληκτικά σωματικά της προσόντα οδηγούν τους ειδικούς να πιστεύουν ότι η Μαίρη θα μας δώσει μεγάλες επιδόσεις..., ο αθλητισμός σμιλεύει το σώμα, καλλιεργεί το πνεύμα και επιφέρει την ψυχική ισορροπία ακόμα και στις γυναίκες. Το σλόγκαν της σημερινής εποχής βλέποντας τέτοια υγιή γυναικεία σώματα είναι: Γυναίκες αθληθείτε!»¹.

Το 1969 η εφημερίδα συνεχίζει να εκδίδεται με 6 ή 8 σελίδες. Στην 2^η σελίδα υπάρχουν μόνιμες στήλες με μικρές ειδήσεις από τον χώρο του αθλητισμού με κριτική και σχόλια(Φουντουκίδης, Διακογιάννης), ενώ συγχρόνως στην ίδια σελίδα οι απόψεις για το ποδόσφαιρο των καλλίγραμμων αοιδών και ηθοποιών καταλαμβάνουν 2/στηλα και 3/στηλα. Οι ειδήσεις για τη γυναίκα αθλήτρια είναι και αυτήν τη χρονιά μετρημένες και εντοπίζονται κατά τον Αύγουστο και Σεπτέμβριο με αφορμή τους Πανευρωπαϊκούς αγώνες οι οποίοι γίνονται στο στάδιο Καραϊσκάκη. Στο τέλος δε αυτών πάντα υπάρχει κάποια κριτική ή προτροπή για τον ελληνικό γυναικείο αθλητισμό. Έτσι βρίσκουμε αναφορές του τύπου:

«Τσίχοβα: Ήλθα για νίκη και ρεκόρ και τα πέτυχα..., ανέβηκε χθες πρώτη στο βάθρο και απέσπασε τα χειροκροτήματα των αθλητών..., της άξιζε το χρυσό μετάλλιο..., συγχρόνως συνέτριψε και το παγκόσμιο ρεκόρ..., η ίδια στη συνέντευξη τύπου είπε ότι αισθάνεται ιδιαίτερα ευτυχισμένη που κέρδισε το χρυσό μετάλλιο στην Αθήνα..., σε ερώτηση του δημοσιογράφου πόσα βάρη σηκώνει στην προπόνηση η αθλήτρια απάντησε ότι είναι γυναίκα και δεν θα ήθελε να αναφέρει τα κιλά που σηκώνει..., η Τσίχοβα είναι σπουδάστρια στην Γυμναστική Ακαδημία του Λένινγκραντ.... Η άποψις μας είναι ότι οι γυναίκες αν και ασχολούνται με αθλήματα τα οποία μπορούν να χαρακτηρισθούν ανδρικά θα πρέπει να προσέχουν την διαμόρφωση της σωματικής τους διάπλασης. Οι

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 25.3.1968, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Αυτή που σαρώνει κάθε Κυριακή τα ρεκόρ: Μαίρη Λομβάρδου. Η χρυσή ελπίδα του υγρού στίβου».

ελληνίδες ρίπτριες μπορούν να χαρακτηρισθούν μοντέλα κομψότητας μπροστά στην Τσίχοβα!»¹.

και:

«Ράνκι : Ήμουν σίγουρη από την πρώτη βολή!..., καθηγήτρια στίβου, στο τέλος των σπουδών της στην Ακαδημία Σωματικής Αγωγής της Βουδαπέστης είναι η πρώτη νικήτρια του ακοντισμού με την θαυμασία βολή των 69.76 μέτρων..., γλυκειά, απλή κοπέλα με ευγενική φυσιογνωμία χαμογελούσε συνέχεια κατά την διάρκεια της συνέντευξης με μία ανυπόκριτη συστολή..., η Ράνκι είναι ένα πρότυπο αθλήτριας και για τις ελληνίδες..., οι ιθύνοντες του κλασσικού αθλητισμού θα πρέπει να παραδειγματίζονται από τέτοια κορίτσια και να εφαρμόζουν τρόπους προπονήσεως και εκπαιδεύσεως στις ελληνίδες αθλήτριες. Μ. Γερακάρης»².

Επίσης περιγράφοντας πορτρέτα ελληνίδων αθλητριών, κυρίως από το χώρο της κολύμβησης, εξαίρουν το ήθος και την προσπάθειά τους ενώ συγχρόνως προτρέπουν τα κορίτσια να ασχοληθούν με τον αθλητισμό και να τους μοιάσουν. Έτσι:

«Μαίρη Λομβάρδου: Ένα φαινόμενο του υγρού στίβου στον ελληνικό χώρο..., κατέχει 6 πανελλήνιες επιδόσεις επί συνόλου 15 γυναικείων αγωνισμάτων..., στην Βαλκανιάδα της Σμύρνης θα διαπρέψει..., ένα μεγάλο ολόλαμπρο και μεγαλεπήβολο αστέρι του υγρού στίβου..., μια αθλήτρια με προσωπικότητα και κάτι ξεχωριστό..., το μεγάλο "πράσινο δελφίνι" της κολυμβήσεώς μας πάντα αξίζει τον ευμενή λόγο..., πασχίζει φιλότιμα το ολόλαμπρο αστέρι μας και επιδιώκει συνεχώς το καλύτερο..., ο φίλαθλος κόσμος της εύχεται το καλύτερο και αναμένει..., αυτό είναι το ήθος του γυναικείου μας αθλητισμού. Σεμνότης και προσπάθεια! Η Μαίρη ας γίνει πρότυπο για όλα τα κορίτσια που θέλουν να αθληθούν. Α.Μ.Πατσουράκος»³.

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 17.9.1969, 5^η, 6^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Ομίλει αυτή που εξακόντησε τη σφαίρα στα 20.43 μέτρα».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 19.9.1969, 3^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Η νικήτρια του ακοντισμού. Δεν με επηρεάζει ο άνεμος».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 6.8.1969, 5^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Όλος ο φίλαθλος κόσμος την αγαπά και περιμένει πολλά απ' αυτήν».

Επίσης θα πρέπει να επισημάνουμε ότι διατρέχοντας περίοδο δικτατορίας κατά το τρέχον έτος η παρουσία της πολιτικής ηγεσίας του αθλητισμού(κ. Ασλανίδη) μέσα από τις στήλες της εφημερίδας είναι πιο συχνή και περισσότερο διθυραμβική.

Το 1970 η εφημερίδα εμφανίζεται με την ίδια στάση απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια όσον αφορά την ποσοτική και χωροταξική «μεταχείριση» της είδησης. Ελάχιστες ειδήσεις και αναφορές σχεδόν μόνον στις κολυμβήτριες του τύπου:

«Μία περίφημη κολυμβήτρια που συνεχώς ανέρχεται σταθερά είναι η Μ. Ιωαννίδου, η αρχόντισσα της προσθίας κολυμβήσεως... η περίφημη αυτή αθλήτρια μέχρι τους Βαλκανικούς αγώνες αναμένεται ότι θα έχει επιτύχει στα 200μ. προσθίως 2.52-2.54..., η μελετημένη προπόνησις και η διαρκής σωστή προσπάθεια πάντα φέρνουν αυτό που επιδιώκεται: Την άνοδον και την πρόοδον. Η Μ. Ιωαννίδου γεμάτη πείσμα και όρεξι για κολύμπι και μέσα από τη σωστή προπόνησι, αυτήν που χρειαζόταν σαν κολυμβήτρια του προσθίου διαπρέπει... η νεαρά κολυμβήτρια έχει πίστιν και δύναμιν για αυτό που κάνει που δεν θα εξανεμισθή αν δεν φθάση στο ένδοξον και δαφνοστεφές τέρμα! Ευχόμεθα την ίδιαν πρόοδον και στις άλλες μας κολυμβήτριες. Α. Μ. Πατσουράκος»¹.

Αν υπάρξει κάποια διεθνής αθλητική συνάντηση τότε μέσα από το γεγονός μπορεί να γίνει και αναφορά στον ελληνικό γυναικείο αθλητισμό. Όπως:

«Αν. Γερμανία: Φαβορί στις γυναίκες..., η Ανατ. Γερμανία είναι σε θέση να “κτυπήσει” την Ρωσία στις 25 του μηνός στην Βουδαπέστη στον τελικό του κυπέλλου Εθνών στον στίβο, μεταξύ γυναικείων ομάδων...,αυτήν την στιγμήν οι αθλήτριες της Ανατ. Γερμανίας εμφανίζονται σαν οι καλύτερες στην Ευρώπη από πλευράς επιδόσεων και εκτός απροόπτου κατέρχονται ως φαβορί..., και διερωτόμεθα: η Ελλάδα θα συμμετάσχη; Έχει αθλήτριες ο στίβος που να μπορούν να σταλούν στην συγκεκριμένη διοργάνωση; Φοβούμαι πως όχι! Ο κλασσικός γυναικείος αθλητισμός δεν μας έχει δώσει τη χαρά των διακρίσεων»².

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 9.7.1970, 4^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Μια περίφημη κολυμβήτρια που συνεχώς ανέρχεται σταθερά».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 13.8.1970, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Αν. Γερμανία: Φαβορί στις γυναίκες. Μπορεί να νικήση Ρωσία, Δ. Γερμανία, Μ. Βρετανία, Πολωνία και Ουγγαρία».

Την ίδια χρονιά παρουσιάζονται τα μεγαλεπήβολα σχέδια της πολιτείας(κ. Ασλανίδης!) για την πρόοδο του ελληνικού αθλητισμού στα οποία συμπεριλαμβάνονται και ο γυναικείος αθλητισμός.

«...ο ελληνικός αθλητισμός θα προοδεύσει τεχνικώς με την δημιουργίαν αθλητικών κοινοβίων εις όλην την χώραν..., προσβλέποντας στο πρόσωπο του κ. Ασλανίδη τον αναμορφωτή του ελληνικού αθλητισμού και τον άνθρωπο που θα δώσει στους προπονητάς ηθική υπόστασι και κοινωνική αξιοπρέπεια, υπεδέχθησαν οι μαθηταί της σχολής τον Γενικόν Γραμματέα Αθλητισμού, στις εγκαταστάσεις του Αγίου Κοσμά, με ενθουσιώδεις εκδηλώσεις..., διακρίναμε και εκπροσώπους του ωραίου φύλου όχι ως μαθήτριες της σχολής προπονητών αλλά με την ιδιότητα των αθλητριών. Ο κ. Ασλανίδης απευθυνόμενες σε γνωστές αθλήτριες διαβεβαίωσε ότι η επιστημονική εξιδεικευσις των προπονητών θα είναι προσοδοφόρα και για την πρόοδο του γυναικείου αθλητισμού ο οποίος στηρίζεται σε εμπειρικούς προπονητάς με απογοητευτικά γι' αυτόν αποτελέσματα. Γ. Αμπατής»¹.

Το 1971 προς μεγάλη μας έκπληξη εμφανίζονται ειδήσεις για τη γυναίκα-αθλήτρια που αφορούν αθλήματα όπως: το πινγκ- πονγκ, μπάσκετ, βόλεϊ, ποδηλασία, κ.α.! Θα μπορούσαμε να πούμε ότι από τις απούσες αναφορές κατά τα προηγούμενα χρόνια δεν υπήρχε τίποτα από όλα αυτά για τις γυναίκες-αθλήτριες και εμφανίζονται αίφνης! Έτσι:

«...Μία εκ των σπουδαιότερων επιτυχιών της γυναικείας εθνικής ομάδος μας πινγκ-πονγκ ήτο και η επιτυχία της επί της πανισχύρου εθνικής ομάδας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής με σκορ 3-1..., στην διεθνή συνάντησι η οποία πραγματοποιείται στο Παρίσι το ελληνικό γυναικείο team πήρε μεγάλη νίκη επί των Ηνωμένων Πολιτειών..., οι ελληνίδες αθλήτριες με άφογο στυλ και πολλές δυνάμεις διέπερψαν..., τα τελευταία 10 χρόνια το πινγκ- πονγκ και ιδιαίτερα η γυναικεία ομάδα, η οποία φιλοξενείται δια προπόνησι στον όμιλο

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 17.7.1970, 3^η σελ., αποσπ. από 4/σηλο: «Ο ελληνικός αθλητισμός θα προοδεύσει τεχνικώς με την δημιουργίαν αθλητικών κοινοβίων εις όλην την χώραν».

αντισφαίρισης της Φιλοθέης, έχει ραγδαία πρόοδο..., εμείς ευχόμεθα καλή συνέχεια στα κορίτσια μας»¹.

Το γυναικείο μπάσκετ επίσης έχει κάποιες αναφορές στο τρέχον έτος ακόμα και από τις μόνιμες στήλες Φουντουκίδη, Διακογιάννη: Σχολιάζοντας την Επικαιρότητα. Όπως:

«Μπράβο Λουκία..., Φαινόμενον σταθερότητος και λαμπράς αποδόσεως η Λουκία Σκριβάνου. Επέτυχε 32 πόντους στο ντέρμπυ του γυναικείου πρωταθλήματος μπάσκετ Πειραιϊκού-Σπόρτιγκ..., θα πρέπει να έχουν περάσει 15 χρόνια από την πρώτη της εμφάνισι ως μπασκεμπολίστρια ... Υπόδειγμα ήθους και σταθερότητος η Λουκία αντιπροσωπεύει το προφίλ κάθε ολοκληρωμένης αθλήτριας όπου ο αθλητισμός αποτελεί μέσο σωματοπλαστικής και ψυχικής αρμονίας... »²,

επίσης:

«...Κάπως δυσκολότερα από ότι αναμενόταν το κολέγιο ενίκησε εκτός έδρας το Παλαιό Φάληρο και επέρασε στους τελικούς... Ο αγώνας διεξήχθη ως εξής..., και διέπρεψαν από την ομάδα του Φαλήρου Τζίντζου, Παυλιδάκη και Αυγινού ενώ από το κολέγιον οι: Βαρβιτσιώτη, Χατζηθεοδώρου, Τσερκεζόγλου..., Π. Ξανθόπουλος»¹.

Η εφημερίδα κατά το τρέχον έτος, στη μόνιμη στήλη του Ν Γερακάρη: Απαντήσεις σε θέματα που συζητιούνται, αναφέρεται σε μια επιβράβευση αθλήτριας με ένα βραβείο που μάλλον ανταποκρίνεται σε διαφορετικές ενασχολήσεις και δραστηριότητες από αυτήν του αθλητισμού! Είναι το βραβείο της χρηστοηθείας και της εναρέτου συμπεριφοράς! Ο δημοσιογράφος στην κατακλείδα της είδησης παροτρύνει τα κορίτσια και τις οικογένειές τους προς άθληση :

«...Σε μια σεμνή τελετή η Εστία Νέας Σμύρνης τίμησε με το βραβείο της χρηστοηθείας, της εναρέτου συμπεριφοράς και των εξαιρέτων αθλητικών επιδόσεων την πρωταθλήτρια του Πανιωνίου Μαντώ Κοκοσέλη..., ο γυναικείος

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 8.4.1971, 2^η σελ., αποσπ. από 2/σηλο: «Η γυναικεία ομάς πινγκ-πονγκ ενίκησε Η.Π.Α. με 3-1 σετ».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 14.5.1971, 2^η σελ., αποσπ. από 2/σηλο: «ΜΠΡΑΒΟ ΛΟΥΚΙΑ».

αθλητισμός στην πατρίδα μας πρέπει να επιβραβεύεται έτσι ώστε να παροτρύνονται και άλλα κορίτσια να αθλούνται. Επίσης είναι και ένα μήνυμα προς τις οικογένειες που έχουν κορίτσια και διστάζουν να τους επιτρέψουν να αθληθούν...»².

Το 1972 ανευρίσκουμε δύο άρθρα τα οποία περιγράφουν με μελανά χρώματα το γυναικείο αθλητισμό στην χώρα μας. Και στα δύο κοινός παρανομαστής και αίτιο του μαρασμού είναι η μη χρηματοδότησή του. Το ένα από τα δύο μάλιστα επισημαίνει το χορό των εκατομμυρίων που διαδραματίζεται στο ποδόσφαιρο ενώ οι αθλήτριες δεν μπορούν ούτε να σιτιστούν καλά για να αποδώσουν. Πιο αναλυτικά:

«...Ένα αθλητικό αστέρι στον τόσο φτωχό όσον αφορά τον κλασσικό αθλητισμό ουρανό της Κρήτης. Ένα αστέρι που η λάμψη του θα φωτίσει όλη την Ελλάδα..., όλοι την αγαπούν στην μεγαλόνησο. Ο Διευθυντής Σωματικής Αγωγής κ. Λαμπράκης επισημαίνει: είναι ένα από τα μεγαλύτερα αστέρια στους δρόμους ταχύτητας και ημιαντοχής, αλλά θα πρέπει να βρη την βοήθειαν που χρειάζεται..., δεν μπορεί να συνεχίση τις προπονήσεις εάν δεν συτισθή επαρκώς...!, χάνει κιλά και η πολιτεία δεν βοηθά..., πιστεύω ότι υπάρχουν πολλές αθλήτριες που εγκαταλείπουν τον αθλητισμό εξ' αιτίας της ένδειας ακόμα και στο φαγητό...!. Α. Παναγιωτόπουλος»³.

Επίσης το δεύτερο τεκμήριο προέρχεται από συνέντευξη την οποία δίνει ο υπεύθυνος του γυναικείου μπάσκετ κ. Κολλιόπουλος:

«...Και μία γενική ερώτησις: πως βλέπετε σήμερα το γυναικείο μπάσκετ; Αναμφισβήτητα έχει προοδεύσει στον τεχνικό τομέα υπάρχει όμως πολύ δουλειά που πρέπει να γίνει από τα σωματεία για να φθάση σε εκείνο το οποίο υπήρχε πριν από δέκα χρόνια..., δυστυχώς όμως το κλίμα το οποίο επικρατεί στον γυναικείο αθλητισμό μάλλον αποτρέπει τις κοπέλες να ασχοληθούν με αυτόν...,

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 5.6.1971, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Το κολλέγιο στους τελικούς του μπάσκετ».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 13.4.1971, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Το ήθος μιας αθλήτριας. Κοκοσέλη: Ήταν η μεγαλύτερη τιμή που μου έχει γίνει ποτέ».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 9.7.1972, 2^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η νέα αθλήτρια της Κρήτης Σταμ. Παπαδάκη. Ένα φαινόμενον του στίβου».

και οικονομικά τα σωματεία δεν έχουν την δυνατότητα να καλύψουν τα έξοδά των..., Γκολφινόπουλος»¹.

Κατά τα δύο επόμενα έτη 1973 και 1974 η εφημερίδα αναφέρεται στο ελάχιστο δυνατό στη γυναίκα-αθλήτρια και κυρίως με ειδήσεις-άρθρα από το εξωτερικό. Αναφορικά:

«...Η Αυστραλέζα Τζούντυ Χάτσον είναι φαινόμενο εις τον υγρόν στίβον... Το νεαρότερον μέλος της Ολυμπιακής ομάδος της Αυστραλίας διαπρέπει εις τους παγκόσμιους υγρούς στίβους. Αναρωτώμεθα λοιπόν διατί σε μία θαλάσσια χώρα όπως η Ελλάδα στερούμεθα διεθνών διακρίσεων; ...»²,

Επίσης ανιχνεύσαμε και κάποιες αναφορές για τη δυσοίωση κατάσταση του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα. Όπως:

«...Η ημερίδα στίβου της προπερασμένης Πέμπτης έδειξε ότι υπάρχουν ελπίδες να ξεφύγει από τη μετριότητα ο αθλητισμός των γυναικών... ο Ομοσπονδιακός προπονητής και υπεύθυνος της προεθνικής ομάδος γυναικών κ. Βυτινάρος μας είπε: “Αν εξαιρέσωμε την μικρή συμμετοχή λόγω των διαγωνισμών η δοκιμή μας επέτυχεν πλήρως..., ο κλασικός γυναικείος αθλητισμός παρουσιάζει μία σταδιακή άνοδο τα τελευταία δύο χρόνια. Πιστεύομε ότι με ενθάρρυνση και δουλειά οι γυναίκες κάποια ημέρα θα διακριθούν και διεθνώς... ” Γ. Θεοδωρόπουλος»¹,

και:

«...Νεκρή περίοδος για την ομάδα μπάσκετ του Φαλήρου δεν υπάρχει. Οι αθλήτριες προπονούνται σκληρά καθ' όλην την διάρκεια του έτους κάτω από το μάτι του κ. Μποζάνου, ο οποίος επεσήμανε: “Δεν αρκοούν οι προσπάθειες του σωματείου αλλά χρειάζεται η ηθική και υλική συμπαράσταση της πολιτείας και η ενθάρρυνση εκ μέρους του σπιτιού. Η οικογένεια της κάθε αθλήτριας πρέπει να είναι αρωγός και συμπαράστατης της... ”.

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 6.7.1972, 2^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Ματαιούνται οι τελικοί μπάσκετ γυναικών».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 21.1.1972, 2^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο και φωτ.: « Τζούντυ Χάτσον: Το φαινόμενον του υγρού στίβου!».

Η άποψις της εφημερίδος είναι ότι πρέπει να προσπαθήσωμε όλοι για την πρόοδον του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα... »².

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1967-1974, υπό το πρίσμα της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ

Το ποδόσφαιρο, οπωσδήποτε, αποτελεί και αυτήν την περίοδο τη διασκέδαση και την εκτόνωση της αστικής τάξης! Στη συνέχεια αν προκύψει κάτι αθλητικό θα αναφερθεί από την εφημερίδα! Το έντυπο εκδίδεται με οκτώ σελίδες, με μόνιμες στήλες(Φουντουκίδη, Διακογιάννη), με καλλιτεχνικές ειδήσεις, με απόψεις αοιδών και ηθοποιών για ποδόσφαιρο και ποδοσφαιριστές... Η γυναίκα-αθλήτρια αντιμετωπίζεται ισόποσα χωροταξικά και γεωγραφικά με τον άνδρα αθλητή ο οποίος και αυτός αναφέρεται με έναυσμα κάποια διεθνή διοργάνωση(Πανευρωπαϊκούς, Ολυμπιακούς). Οι φωτογραφίες και οι λεζάντες που τις ακολουθούν, σε αντίθεση με την προηγούμενη εξεταζόμενη περίοδο, δεν ενέχουν θέση ξεκούρασης των οφθαλμών των αναγνωστών αλλά επιβράβευσης και προτροπής! Υπό αυτήν την προοπτική η στάση της εφημερίδας μπορεί να χαρακτηριστεί θετική. Μέσα από τις ειδήσεις, όσες εντοπίζονται, καλεί την πολιτεία να μεριμνήσει για το γυναικείο αθλητισμό στην Ελλάδα, καλεί την οικογένεια να συμπαρασταθεί και να προτρέψει το κορίτσι του στην άθληση. τέλος καλεί τα νέα κορίτσια να μιμηθούν τις «υγιείς» γυναίκες αθλήτριες του κόσμου.

Πιο αναλυτικά, η γυναίκα-αθλήτρια αντιμετωπίζεται βιολογικά ισάξια με τον άνδρα. Η εφημερίδα τοποθετώντας την γυναίκα «στον γεωγραφικό χώρο του δρόμου»³ της δίνει δικαίωμα ισάξιας συμμετοχής και δράσης με τον άνδρα-αθλητή. Σωματικά της αναγνωρίζεται η δυνατότητα συμμετοχής σε όλα τα αθλήματα ακόμα, και σε αυτά τα οποία η εφημερίδα αποκαλεί ανδρικά. Το έντυπο όμως εκφράζει κάποιες επιφυλάξεις για τις βιολογικές δυνατότητες των

---

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 9.2.1973, 2^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Οι γυναίκες έδωσαν πολλές ελπίδες...».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 22.8.1974, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο και φωτ.: «Πανίσχυρη και φέτος η γυναικεία ομάδα μπάσκετ του ΑΟΠΟΦ».

³ Βλ. ανωτ., σσ. 58-9

ορίων των αθλητριών, με έναυσμα τις ειδήσεις από τον διεθνή χώρο όσον αφορά την εξέτασή τους για την ταυτοποίηση του φύλου τους. Σε αυτό το σημείο η εφημερίδα συνιστά στις ελληνίδες αθλήτριες να ακολουθούν το μέτρο με βάση της δυνατότητές τους. Φθάνει δε και να τις μακαρίζει που δεν έχουν «το υψηλό επίπεδο» των ξένων αθλητριών αλλά παραμένουν βιολογικά γυναίκες!

Η εφημερίδα, όσον αφορά την κοινωνική δραστηριοποίηση της γυναίκας, θεωρεί δεδομένη την έξοδο της από τον «γεωγραφικό χώρο του σπιτιού» και της αναγνωρίζει την συμβολή της στο πολιτισμικό οικοδόμημα της χώρας μέσω του αθλητισμού. Με τις φωτογραφίες, τα άρθρα και τη σημειολογία της αναγνωρίζει την γυναίκα αθλήτρια ως πολιτισμικό σύμβολο gender και όχι ως sex. Με αφορμή το άρθρο της 13^{ης} Απριλίου 1971 για την βράβευση αθλήτριας για εξαιρετη συμπεριφορά και ήθος η εφημερίδα παροτρύνει κάθε κοινωνικό φορέα να προτρέψει τα κορίτσια στην άθληση. Όταν οι ειδήσεις αναφέρονται στο χαμηλό επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού συμβουλεύει την πολιτεία να μεριμνήσει υλικά και ηθικά για την γυναίκα-αθλήτρια. Η στάση του εντύπου απέναντι στην κοινωνική αυτή ομάδα χαρακτηρίζεται θετική παρά την ελάχιστη αναφορά του σ' αυτήν.

Η ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ την συγκεκριμένη ιστορική περίοδο της δικτατορίας 1967-1974, όπου ο αθλητισμός είναι εργαλείο έκφρασης των συνταγματαρχών για χειραγώγηση του λαού, ακολουθεί θετική αλλά συγχρόνως και φειδωλή στάση απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια. Το έντυπο παρά το ότι εκφράζει το αστικό status του κέντρου των Αθηνών(Παναθηναϊκός) ακολουθεί την προοδευτική αντίληψη για την έξοδο της γυναίκας στο γεωγραφικό χώρο του δρόμου όπου της αναγνωρίζει στον τομέα του αθλητισμού τη βιολογική ισότητα του μέτρου και την πολιτισμική συμβολή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Μελέτη της εφημερίδας ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, η οποία απευθύνεται στο εργατικό κοινωνικό status

Η εφημερίδα κατά τη διάρκεια της περιόδου 1967-1974 εκδίδεται στην αρχή με 6 και στη συνέχεια με 8 σελίδες. Η ποικιλία της ύλης τουλάχιστον στην 2^η σελίδα καλύπτει όλα τα καλλιτεχνικά, κοινωνικά και με αποχρώσα ένδειξη τα πολιτικά δρώμενα μέσω του αθλητισμού. Ο «άρχοντας» του αθλητισμού κ. Ασλανίδης εμφανίζεται από τις στήλες του έντυπου συχνότερα απ' ό τι εμφανιζότανε από το έντυπο έκφρασης και προβολής του έργου των συνταγματαρχών: τον ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΣΜΟ. Οι υπόλοιπες σελίδες καλύπτουν οπωσδήποτε το ποδόσφαιρο, αλλά και το κατ' εξοχήν καλλιεργούμενο άθλημα του Πειραιά: την κολύμβηση. Η γυναίκα-αθλήτρια και αυτήν την περίοδο βρίσκει το χώρο της στο έντυπο για να εκφραστούν τα προβλήματά της(αθλητικά) αλλά και οι επιβραβεύσεις της. Έτσι η εφημερίδα, όπως διαπιστώσαμε, δίνει βήμα σε όλους, παράγοντες ή μη του αθλητισμού που έχουν να πουν κάτι για τον γυναικείο-αθλητισμό στην Ελλάδα. Η θετική στάση του έντυπου, απέναντι στη γυναίκα και την ενασχόλησή της με τον αθλητισμό, επισημαίνεται με τη μόνιμη στήλη στην 3^η σελίδα: «Από το αυτί στο χαρτί» την οποία εμπιστεύεται στη δημοσιογράφο Σούλα Κατσιβέλη που αρθρογραφεί για ένα κατ' εξοχήν ανδρικό άθλημα το ποδόσφαιρο!

Το 1967 οι ειδήσεις που κυριαρχούν για τη γυναίκα-αθλήτρια είναι από τον χώρο της κολύμβησης. Συνεντεύξεις, φωτογραφίες, κριτικές, συμβουλές. Όπως:

«Ο Άρης συμβουλεύει..., η ανόρθωσις της γυναικείας κολυμβήσεως πρέπει να ακολουθήση τα ακόλουθα βήματα..., Πρώτον να γίνει πραγματική εκπαίδευσις μέσω ειδικευμένων καθηγητών σωματικής αγωγής στις ελληνίδες κατά τους θερινούς μήνες..., Δεύτερον να γίνει η κολύμβησις υποχρεωτικό μάθημα στα σχολεία..., Τρίτον Να δημιουργηθούν κολυμβητήρια και να καταρτισθή πρόγραμμα για τις γυναίκες ..., Τέταρτον η ελληνική οικογένει να ενθαρρύνει τα κορίτσια στην γύμναση μέσω του υγρού στίβου...»¹,

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 6.7.1967, 3^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Ο Άρης Μελισσινός συμβουλεύει. Η ανόρθωσις της γυναικείας κολυμβήσεως».

και:

«Η θαυμασία κολυμβήτρια ..., είναι αυτή που κολυμπά με την ίδια επιτυχία όλα τα στυλ..., Κατά την άποψη των τεχνικών η πολυνίκης κολυμβήτρια διακρίνεται για το πείσμα και τη μαχητικότητά της..., το ήθος επίσης της εξάισιας αυτής κολυμβήτριας από το Κερατσίνι είναι παράδειγμα προς μίμηση(sic) όλων των αθλητριών...»¹.

Τέλος οι ολόσωμες φωτογραφίες των κολυμβητριών: Λομβάρδου, Σωτηροπούλου, Μπαξεβανέλη, Σωτηρίου, κ.α., αποτελούν μέρος της καθημερινής έκδοσης της εφημερίδας με λεζάντες επιβράβευσης. θαυμασμού και παρότρυνσης για τα νέα κορίτσια.

Το 1968 είναι η χρονιά των Ολυμπιακών αγώνων στο Μεξικό. Αναφορές πολλές στις γυναίκες αθλήτριες αλλά και σ' αυτήν την εφημερίδα δεσπόζει το θέμα της ταυτοποίησης του φύλου των αθλητριών:

«Διακόσιες κοπέλες αρνούνται να διέλθουν από ιατρικών έλεγχον..., ο πρόεδρος της ιατρικής επιτροπής της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, Βέλγος πρίγκιψ Αλεσάντρο Ντε Μέρντε ανακοίνωσε ότι οι αθλήτριες οι οποίες δεν θα προσέλθουν να επιβεβαιώσουν το φύλον των δεν θα λάβουν μέρος εις τους αγώνας..., στη φωτογραφία η εκρηκτική Γαλλίς κολυμβήτρια Κικί Καρόν είναι από τις 200 οι οποίες αρνούνται να ταυτοποιήσουν το φύλον τους. Και αναρωτιόμαστε διατί; Αν όλα είναι υγιή και νόμιμα διατί φοβούνται; ...Μήπως θα πρέπει να είμαστε ευχαριστημένοι με το χαμηλό αλλά σε υγιή πλαίσια επίπεδο του ελληνικού γυναικείου αθλητισμού;... »².

Επίσης με έναυσμα το μεγάλο Ολυμπιακό γεγονός η εφημερίδα αναφέρεται σ' ένα ακόμα ανδρικό κάστρο που κατέκτησαν οι γυναίκες: Η τελευταία λαμπαδηδρόμος θα είναι γυναίκα! Ειδικότερα:

«Η επέλασις των γυναικών..., Η ωραιότητα Μεξικανίδα πρωταθλήτρια του στίβου Ενρικούετα Μπαζίλιο που διακρίνεται εις την φωτογραφίαν αλλάζει την ιστορία μεταφοράς της Ολυμπιακής φλόγας. Θα είναι η τελευταία

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 16.7.1967, 1^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Καίτη Μπαξεβανέλη: Το αστέρι της ελληνικής γυναικείας κολυμβήσεως».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 15.10.1968, 3^η σελ., αποσπ. από τη στήλη ΕΠΙΚΑΙΡΑ: «Διακόσιες κοπέλες αρνούνται τον ιατρικών έλεγχον».

λαμπαδηδρόμος της 19^{ης} ολυμπιάδας!..., Αυτό απεφασίσθη από την Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή προς έκπληξι όλων..., Ας τα βλέπομε εις την Ελλάδα όπου αφ' ενός μεν ακόμα υπάρχουν ενδοιασμοί εις την ελληνικήν οικογένειαν για άθληση των κοριτσιών τους και αφ' ετέρου η ελληνική πολιτεία θα έπρεπε να δώσει μεγαλύτεραν σημασίαν εις τον γυναικείον αθλητισμόν... »¹.

Όσον αφορά τα υπόλοιπα αθλήματα η εφημερίδα, με έναυσμα μία είδηση από το Λονδίνο, μας ξαφνιάζει με την πρωτο-εμφανιζόμενη τοποθέτησή της περί ποδοσφαίρου και την ενασχόληση της ελληνίδας με αυτό. Λ.χ.:

«...Πληροφορίες από το Μαντσεστερ αναφέρουν ότι ο περίφημος ποδοσφαιριστής της Γιουνάιτεντ Μπόμπυ Τσάρλτον επισκεπτόμενος λύκειο της πόλεως εδήλωσε ότι τα κορίτσια γνωρίζουν καλύτερα το ποδόσφαιρο απ' ότι οι μαθητές..., ο Μπόμπυ εθαύμασε τον αγώνα μεταξύ των γυναικείων ομάδων και εξήρε την τέλεια τακτική τους..., θα ήταν υπερβολή να προτείναμε στους δύο μεγάλους ποδοσφαιρικούς συλλόγους της χώρας μας, Ολυμπιακό και Παναθηναϊκό, να ιδρύσουν και γυναικείες ομάδες στο δημοφιλές αυτό άθλημα; Θα ήταν μια ευχάριστη έκπληξη κάθε σαββατοκύριακο να βλέπουμε τις αθλήτριες και σ' αυτό το ομαδικό και δημοφιλές άθλημα!»².

Το 1969 δεν θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι διακρίνεται για την πολύ-πληθότητα των ειδήσεων του. Εν τούτοις η στάση της εφημερίδας απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια ακόμα και μέσα από τις ελάχιστες αναφορές σ' αυτήν είναι κατάδηλα θετική. Χαρακτηριστικά:

«...Το στολίδι του ελληνικού αθλητισμού η υπέροχη κολυμβήτρια Τζένη Σωτηρίου εκόσμησεν με την παρουσία της και την μόρφωσίν της το διεθνές σεμινάριον των πρωταθλητών στίβου. Η αθλήτρια συμμετείχε ως διερμηνεύς λόγω των γλωσσών τα οποίας ομιλεί αλλά και της πολύπλευρης μόρφωσός της..., η κολυμβήτρια Τζένη Σωτηρίου αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση δια όλα τα

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 12.10.1968, 3^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά στους Ολυμπιακούς: «Η επέλασις των γυναικών».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 7.11.1968, 3^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Μπόμπυ Τσάρλτον: Τα κορίτσια γνωρίζουν πιο καλά φουτ-μπωλ από τ' αγόρια».

νέα κορίτσια. Και καλλιέργεια σώματος αλλά και πνεύματος. Κορίτσια αθληθήτε και μορφωθήτε..., Θ. Μπαλφούσιας»¹,

και:

«...Πώς θα προοδεύσει ο κλασσικός αθλητισμός..., η βάση καλής προετοιμασίας των αθλητών μας είναι το μυστικό των επιτυχιών..., επίσης ο κλασσικός γυναικείος αθλητισμός θα πρέπει να στηριχθεί στην καλύτερα φυσική προετοιμασία, μέσω της προπονήσεως σε φυσικό περιβάλλον. Έτσι θα μπορέσουν τα κορίτσια μας να ανταποκριθούν στις υψηλές απαιτήσεις των διεθνών συναντήσεων..., ο γυναικείος αθλητισμός χρειάζεται χρηματοδότηση και παρότρυνση! Ιωάννη Ν. Μαμουζέλου»².

Το 1970 αντίθετα με την προηγούμενη χρονιά παρά ότι δεσπόζει το παγκόσμιο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου στο Μεξικό ανευρίσκουμε αρκετές θετικές τοποθετήσεις για τη γυναίκα-αθλήτρια στην Ελλάδα. Αυτές είναι είτε παραινετικές για τα νεαρά κορίτσια μέσω υποδειγμάτων-αθλητριών:

«...η εκπληκτική Τζένη Σωτηρίου σε μια άλλη πτυχή του πολύπλευρου ταλέντου της. Η ασύγκριτη, μοναδική ερμηνεύτρια της Τερψιχόρης, η μεγάλη Τζένη εγοήτευσε στο κινηματοθέατρο ΡΕΞ. Η χάρις, η αρμονία και το εκπληκτικό ταλέντο της εκφράστηκε μέσα από την κοιμωμένη του Τσαικόφσκυ..., η κολύμβησης και ο χορός σε μια σπάνια αρμονική συνύπαρξη. Η Τζένη μέσω των αθλητικών αλλά και πνευματικών της επιδόσεων αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση για όλα τα νεαρά κορίτσια...»¹,
είτε επιβραβευτικές:

« Η εκπληκτική κολυμβήτρια Μαίρη Ιωαννίδου χάρισε στην Ελλάδα δύο ρεκόρ και ένα μετάλλιο..., στην χθεσινή διεθνή συνάντησι στο κολυμβητήριο στο στάδιο Καραϊσκάκη η έζοχη ρεκορντούμαν πήρε την γ' θέση(sic) αφού πάλεψε ηρωικά με τις νικήτριες των Ολυμπιακών αγώνων...Μπράβο Μαίρη! Σ' ευχαριστούμε»,

και:

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 26.1.1969, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Τζένη Σωτηρίου: Ομιλεί δια το σεμινάριον των πρωταθλητών στίβου».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 8.6.1969, 4^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Πως θα προοδεύσει ο κλασσικός αθλητισμός».

«Χειροκροτήματα για τα πέντε μετάλλια..., ημέρα για ελληνικά χειροκροτήματα ήταν χθές στην πισίνα..., οι νικήτριες ανέβηκαν πέντε φορές στο βάθρο με τὰ χρώματα της γαλανόλευκης και μας ετίμησαν..., Μπράβο στα κορίτσια που μας έκαναν υπερήφανους!»², είτε συμβουλευτικές προς την πολιτεία:

«...Δεν ευρίσκεται σε επίπεδο ικανοποιητικής εξελίξεως το γυναικείο μπάσκετ αλλά υπάρχουν προϋποθέσεις αν επιδειχθή το αναγκαίον ενδιαφέρον να πάρη το δρόμο της επιτυχίας του ανδρικού μπάσκετ..., ήδη σε σύγκριση με τα περυσινά δεδομένα υπάρχει μια ελπιδοφόρος πρόοδος..., παράλληλα όμως με την αύξηση των ομάδων στο πρωτάθλημα παρατηρείται και μία βελτίωσις της τεχνικής των κοριτσιών... οι προοπτικές είναι ευνοϊκές αλλά πρέπει να υπάρξη και ενδιαφέρον από αυτούς που ασχολούνται με το άθλημα αυτό..., η πολιτεία θα πρέπει να συνδράμει υλικά(προπονητές, γήπεδα, επιχορηγήσεις στις αθλήτριες) και ηθικά(σχολείο, οικογένεια) τις αθλήτριες. Άρης Μελισσινός»³.

Το 1971 συναντούμε αρκετές ειδήσεις αλλά και άρθρα για τη γυναίκα-αθλήτρια από την Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό. Η κατακλείδα αυτών είναι πάντα θετική γι' αυτήν. Έτσι υπάρχουν οι επιγραμματικές ειδήσεις που μας πληροφορούν για την διεξαγωγή αγώνων, όπως:

«Νέα του στίβου..., Δύο ημερίδες στίβου γυναικών διεξάγονται την προσεχή και μεταπροσεχή Δευτέρα στο στάδιο Καραϊσκάκη. Οι φίλαθλοι παρακαλούνται να ενισχύσουν με την παρουσία τους τις αθλήτριες...»⁴, και:

«...Υπό της ΕΟΚ επελέγησαν αι κάτωθι αθλήτριαι αι οποίαι θα αποτελέσουν την εθνική ομάδα η οποία θα μετάσχη του 6^{ου} Βαλκανικού

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 6.6.1970, 6^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Η Τζένη με μοερόφι... μπαλαρίνας».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 21.8.1970, 1^η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Η εκπληκτική Μαίρη Ιωαννίδου μας χάρισε δύο ρεκόρ και ένα μετάλλιο» και βλ. στην ίδια εφημερίδα, 3^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο, από τη στήλη ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ: «Χειροκροτήματα για τα πέντε μετάλλια στην πισίνα».

³ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 7.5.1970, 7^η σελ., αποσπ. από τη στήλη 5' ΛΕΠΤΑ ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ: «Το γυναικείο Μπάσκετ».

⁴ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 12.5.1971, 5^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Νέα του Στίβου. Ημερίδα Γυναικών».

πρωταθλήματος μπάσκετ νεανίδων όπου θα διεξαχθή από 23 έως 25 Ιουλίου στην πόλι Σάτε Μάρε της Ρουμνίας»¹,

αλλά και οι συνεντεύξεις αθλητριών που μέσω αυτών η εφημερίδα τοποθετείται απέναντι στην υπό εξέταση κοινωνική ομάδα:

«...Όνειρό μου είναι να σπουδάσω γυμνάστρια και να ευρίσκομαι στα γήπεδα τα οποία τόσο αγαπώ! Ένα μεγάλο αστέρι του κλασσικού γυναικείου αθλητισμού είναι και η μαθήτρια του Οικονομικού Λυκείου Πάφου..., από πολύ μικρή είχε μεγάλη θέληση να διαπρέψει στο γυναικείο κλασσικό αθλητισμό, όπου μετά την εγγραφή της στο οικονομικό Λύκειο Πάφου την ξεχώρισαν οι καθηγητές της γυμναστικής..., η συνέντευξις που ακολουθεί μας φανερώνει την προσωπικότητα της αθλήτριας, το ήθος όπως και τα σχέδιά της..., ο αθλητισμός προάγει τον άνθρωπο στο σώμα και την ψυχή του..., εμείς να ευχηθούμε καλή δύναμη και πάντα επιτυχίες στη Χρυσούλα..., στις ελληνίδες αθλήτριες να προσπαθήσουν να της μοιάσουν...»².

Τέλος στην ίδια χρονιά αξίζει να αναφέρουμε μία είδηση η οποία έρχεται από την Αγγλία. Είναι απόσπασμα από συνέντευξη γνωστού Άγγλου ποδοσφαιριστή ο οποίος τοποθετείται αρνητικά απέναντι στην ενασχόληση της γυναίκας με το ποδόσφαιρο. Η εφημερίδα όπως διαπιστώνουμε στην κατακλείδα της έχει άλλη άποψη. Πιο αναλυτικά:

«Άλαν Μπωλ: “Το φουτ μπωλ πρέπει να μείνη άθλημα ανδρικό..., το γυναικείο ποδόσφαιρο θα αποτύχη..., το γυναικείο ποδόσφαιρο είναι κάτι που τον τελευταίο καιρό εξαπλώνεται με τρομακτική ταχύτητα..., το γεγονός αυτό απασχολεί πολύ κόσμο διότι αν το γυναικείο ποδόσφαιρο επισημοποιηθή θα δημιουργήση ένα νέο μεγάλο κύκλο εργασιών..., το γυναικείο ποδόσφαιρο δημιουργήθηκε πριν κάποια χρόνια ;αλλά κανείς δεν πίστευε ότι θα έφθανε σε τέτοιο σημείο να απασχολήση τους υπεύθυνους..., δημιουργήθηκαν ομοσπονδίες, διοργανώνονται διεθνή τουρνουά... η άποψίς μου είναι ότι είναι ένα καθαρά ανδρικό άθλημα στο οποίο οι γυναίκες δεν μπορούν να συμμετέχουν

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 1.7.1971, 4^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Κατηρτήσθη η Εθνική Μπάσκετ Γυναικών».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 15.6.1971, 7^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Ένα πολυσύνθετο αστέρι του γυναικείου αθλητισμού: Χρυσούλα ΑΣιώτου».

λόγω ιδιοσυγκρασίας..., άλλωστε για να προσαρμοσθή σ' αυτές έχουν αλλάξει και οι κανονισμοί, όπως: μικρότερη μπάλα, δύο ημίχρονα της μισής ώρας, μεγαλύτερο time out...”, η άποψίς μας είναι ότι δεν υπάρχουν ανδρικά και γυναικεία αθλήματα. Ο κάθε σωματότυπος ανδρικός ή γυναικείος μπορεί να ανταποκριθή με τον δικό του τρόπο απέναντι σε κάθε άθλημα..., οι ποδοσφαιρίνες μπορούν να προσφέρουν καλύτερο θέαμα και λιγότερο φανατισμό από τους άνδρες»¹.

Το 1972 είναι το έτος διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων του Μονάχου. Η εφημερίδα αφιερώνει ολοσέλιδα αφιερώματα όχι μόνον κατά την διάρκεια των αγώνων αλλά και δύο μήνες πριν την διεξαγωγή τους. Μέσα από τα πορτρέτα αθλητών και αθλητριών, από το παγκόσμιο στερέωμα, γνωστοποιούν στους αναγνώστες τους όσα θα διαδραματιστούν στο Μόναχο. Κατά την διάρκεια των αγώνων η εφημερίδα καλύπτει με πέντε δημοσιογράφους το μεγάλο αυτό αθλητικό γεγονός και με τρεις σελίδες στην καθημερινή της έκδοση. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι υπάρχει ισόποση κατανομή των αφιερωμάτων σε αθλήτριες και αθλητές. Έτσι από το Μόναχο επιλέγουμε και την συνέντευξη της Αμερικανίδας Μ. Μπράουν, αθλήτριας των 1500 μ., για να διαπιστώσουμε ότι υπάρχει κάποια επιφύλαξη απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια ακόμα και στις πιο προηγμένες χώρες ακόμα και από το Ολυμπιακό Κίνημα. Η εφημερίδα στην κατακλείδα της είδησης δεν παραλείπει να αναφερθεί και στην ελληνίδα αθλήτρια. Έτσι:

«Οι αθλήτριες της Αμερικής σε μειονεκτική θέση έναντι των αθλητών..., οι άνδρες λαμβάνουν όσα θέλουν, κατήγγειλε η δρομέας των 1500 μ. Μ. Ντ. Μπράουν στο Μόναχο..., “Αν βρισκόμαστε στο έτος 600 π.Χ. αντί του 1972 και αντί του Μονάχου βρισκόμαστε στην Αθήνα οι 900 γυναίκες που μετέχουν στους Ολυμπιακούς Αγώνες θα οδηγούντο στον πλησιέστερο κρημό και θα ερρίπτοντο στο κενό..., τα πράγματα άλλαζαν από τότε. Στις γυναίκες δεν απαγορεύεται να μετάσχουν στους αγώνες επί ποινή θανάτου. Έτσι με τη συμμετοχή των γυναικών σε 40 αγωνίσματα κατά την εφετινή Ολυμπιάδα η αντίληψις ότι ο αθλητισμός

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 29.6.1971, 3^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο: «Αλαν Μπωλ: Το φουτ-μωλ πρέπει να μείνη άθλημα ανδρικό».

αποτελεί ανδρικό προνόμιο κατερρίφθη για πάντα..., εν τούτοις υπάρχουν πολλές γυναίκες οι οποίες πιστεύουν ότι τα πράγματα δεν έχουν εξελιχθεί αρκετά..., κύμα δυσαρέσκειας επικρατεί στο χωριό των γυναικών κυρίως μεταξύ των αμερικανίδων οι οποίες πιστεύουν ότι οι διακρίσεις για τις αθλήτριες αποτελεί τον κανόνα..., δεν υπάρχει γιατρός στο χωριό των γυναικών, πρέπει να μεταβούν σε αυτό των ανδρών... επίσης αναφέρουν οι παροχές υλικού και επισκεπτηρίων είναι τα μισά απ' ότι παίρνουν οι άνδρες..., επίσης κατά την προ-Ολυμπιακή προετοιμασία οι άνδρες ευνοήθηκαν στο μέρος της προπόνησης και ήλθαν ένα μήνα ενωρίτερα στην Γερμανία..., και διερωτώμαι: αυτές δεν είναι διακρίσεις εις βάρος των αθλητριών; Οι αθλήτριες αντιμετωπίζονται το ίδιο με τους αθλητές από την Ολυμπιακή Επιτροπή ή βρισκόμαστε εδώ για να στολίσουμε μόνον τους αγώνες;...”, επί του θέματος οι αθλητικοί συντάκτες της εφημερίδας διαπιστώνουμε καθημερινά τις διακρίσεις αθλητριών και αθλητών και στην χώρα μας. Η πολιτεία θα πρέπει να σκύψει πάνω στο γυναικείο αθλητισμό ισόποσα με τον ανδρικό και με περισσότερη φροντίδα, έτσι ώστε να συμμετάσχουν και ελληνίδες αθλήτριες στους Ολυμπιακούς Αγώνες σε όλα τα αγωνίσματα και όχι μόνον στην κολύμβηση όπως συμβαίνει σήμερα»¹.

Τα δύο επόμενα έτη 1973 και 1974 η εφημερίδα αυξομειώνει τις σελίδες της σε 6, σε 8, ή και 12. Τα αφιερώματα και οι ειδήσεις για τη γυναίκα-αθλήτρια ακολουθούν την ίδια χωροταξική και ποσοτική εμφάνιση στις σελίδες της. Από το 1974 αξίζει να αναφέρουμε τη συνέντευξη της Κύπριας αθλήτριας Μαρούλας Λάμπρου, στον δημοσιογράφο Ν. Βελισσαράτο, όπου ενδιάμεσως της συνεντεύξεως με έναυσμα τις κατηγορίες που εξακοντίζουν στην αθλήτρια περί λήψης αναβολικών, η εφημερίδα εκφράζει άποψη. Ειδικότερα:

«...Η Μαρούλα Λάμπρου απαντά στους... ψιθυριστάς: Τα “χάπια μου” είναι οι φυσικές μου δυνάμεις..., η Μαρούλα Λάμπρου είναι πλέον μία προσωπικότητα και οντότητα του ελληνικού αθλητισμού. Δεν αρέσκεται στις υπεκφυγές..., δεν κατανοεί τα σχόλια όταν ξεπερνάνε την πραγματικότητα και

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 5.9.1972, 8^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Οι αθλήτριες της Αμερικής σε μειονεκτική θέση έναντι των αθλητών».

αγγίζουν τα όρια της συκοφαντήσεως..., “εγώ θα ήθελα να πω ότι δεν χρειάζομαι τα χάπια. Τα χάπια είναι η καθημερινή μου προπόνηση..., τα δικά μου χάπια είναι η καθημερινή εντατική προπόνησις, ο καλός και υγιεινός τρόπος ζωής που διάγω και σε φυσικές δυνάμεις που μου χάρισε ο Θεός...”, οι ελληνίδες αθλήτριες μπορεί να ευρίσκονται πίσω στο παγκόσμιο στερέωμα του αθλητισμού αλλά δεν εμφανίζουν, από τις πρόσθετες ουσίες, τα φαινόμενα των Ολυμπιακών του Μονάχου, όπου οι γυναίκες έπρεπε να αποδείξουν ότι είναι γυναίκες...!, ο δρόμος του γυναικείου αθλητισμού είναι μακρύς αλλά είναι αυτός που η Μαρούλα υπέδειξε: ο υγιεινός τρόπος ζωής, η καθημερινή προπόνησις και παν μέτρον άριστον...»¹.

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1967-1974, υπό το πρίσμα της εφημερίδας το ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ

Η εφημερίδα κατά την τρέχουσα περίοδο εκδίδεται με 6, 8, ή και 12 σελίδες. Σε αντίθεση με την προηγούμενη περίοδο(1950-1967), και τα άλλα αθλήματα βρίσκουν το χώρο τους. Ιδιαίτερα αυτά στα οποία δραστηριοποιείται ο αθλητικός Σύλλογος του Ολυμπιακού όπως η κολύμβηση, το μπάσκετ και ο στίβος. Ιδιαίτερα δε, το γυναικείο τμήμα κολύμβησης του Ολυμπιακού έχει εξέχουσα θέση στις σελίδες της εφημερίδας. Όσον αφορά τη γυναίκα-αθλήτρια η εφημερίδα με έναυσμα ειδήσεις ή άρθρα από το διεθνή και εγχώριο χώρο τοποθετείται θετικά, προτρεπτικά και παραινετικά απέναντι στο γυναικείο αθλητισμό, σε αντίθεση με την προηγούμενη περίοδο όπου ενίοτε η φωτογραφία και η λεζάντα αποτελούσε την «ξεκούραση» των αναγνωστών.

Παρατηρούμε ότι σωματοπλαστικά και βιολογικά η γυναίκα-αθλήτρια αντιμετωπίζεται από την εφημερίδα ισάξια με τον αθλητή. Οι βιολογικές δυνατότητές της επαρκούν για τη δραστηριοποίησή της στους στίβους, στα κολυμβητήρια και στα γήπεδα. Επίσης η εφημερίδα της αναγνωρίζει την ισάξια συμμετοχή της στο κατ’ εξοχήν ανδρικό άθλημα: το ποδόσφαιρο! Μέσω δε των ειδήσεων, των άρθρων, και των συνεντεύξεων την παροτρύνει

---

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 10.6.1974, 4^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο: «Τα χάπια μου είναι οι φυσικές μου δυνάμεις».

προς άθληση, για την σωματική και ψυχική της υγεία. Η μόνη επισημάνση και αρνητική τοποθέτηση του εντύπου απέναντι στις αθλήτριες είναι όταν αυτές υπερβαίνουν τα βιολογικά τους όρια μέσω «ουσιών» και τείνουν να πλησιάσουν τους αθλητές σε επιδόσεις και αντοχές. Μάλιστα με αφορμή κάποια είδηση μακαρίζει τον ελληνικό γυναικείο αθλητισμό που βρίσκεται μεν σε χαμηλό επίπεδο αλλά είναι «υγιής». Υπό αυτήν την προοπτική η εφημερίδα τοποθετείται προφανώς θετικά, παρά την φειδωλότητα των ειδήσεων, στη βιολογική δυνατότητα της γυναίκας προς άθληση.

Κοινωνικά η εφημερίδα αναγνωρίζει την έξοδο της γυναίκας στο «γεωγραφικό χώρο του δρόμου»¹ για να διαδραματίσει κάποιο ρόλο στον αθλητισμό(δημοσιογραφικό-αθλητικό). Υπό αυτήν την προοπτική η γυναίκα αναγνωρίζεται από το έντυπο ως gender με πολιτισμική συμβολή. Αξίζει να αναφέρουμε, ότι εξ αιτίας μίας ειδησης από το Ολυμπιακό χωριό του Μονάχου περί άνισης μεταχείρισης αθλητών και αθλητριών², η εφημερίδα στην κατακλείδα της αναγνωρίζει ότι το πρόβλημα αυτό υπάρχει και στην Ελλάδα και καλεί την πολιτεία να αντιμετωπίσει ισότιμα και ισόποσα τις αθλήτριες με τους αθλητές. Τέλος με το βήμα δημοσιογραφίας που δίνει στην Σούλα Κατσιβέλη και αυτήν την περίοδο, και μάλιστα για την ενθάρρυνση των ποδοσφαιριστών του Ολυμπιακού, επιβεβαιώνονται οι προθέσεις τις εφημερίδας. Προφανώς η στάση της είναι σαφώς θετική απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια ως πολιτισμικό σύμβολο στον αθλητισμό.

Σύμφωνα με τις προαναφερθείσες προοπτικές (βιολογική, κοινωνική) η εφημερίδα εκφράζει ξεκάθαρα τις προοδευτικές απόψεις του εργατικού κοινωνικού status για δραστηριοποίηση του γυναικείου φύλου. Την αναγνωρίζει ως ισοδύναμη απέναντι στους αθλητές αλλά γυναίκα, και ισότιμη κοινωνικά μέσω της πολιτισμικής της συμβολής στο χώρο του αθλητισμού.

---

¹ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 58-9.

² Βλ. *ανωτ.*, σσ. 270-1.

Συμπεράσματα περιόδου 1967-1974

Η δεύτερη υπό εξέταση περίοδος 1967-1974 είναι η περίοδος της δικτατορίας στην Ελλάδα. Η ταυτότητα της δικτατορίας των συνταγματαρχών έτσι όπως χαρακτηρίστηκε από έγκριτους ιστορικούς και κοινωνιολόγους υπήρξε διαχειριστική και όχι ριζοσπαστική¹. Η χώρα μας, όσον αφορά τον τύπο, θα μπει σε λογοκρισία. Οι περισσότερες εφημερίδες κλείνουν. Αυτές που συνεχίζουν να εκδίδονται δεν θα τολμούσαμε να πούμε ότι αποτυπώνουν πολιτική ιδεολογία(δεξιά, κεντρώα, αριστερή) αλλά υπάρχουν αυτές που συντάσσονται με τους συνταγματάρχες (ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ) και αυτές που ακολουθούν την αξιολογική ιδιαιτερότητα και επιβιώνουν: (ΤΑ ΝΕΑ). Από κοινωνικής άποψης η «καθαρότητα» της κοινωνικής διαστρωμάτωσης που υπήρχε την προηγούμενη περίοδο(1950-1967) στην ελληνική κοινωνία αρχίζει να υποχωρεί². Τα κοινωνικά status εργατικό και αστικό εξ αιτίας της μετακίνησης των μεσο-στρωμάτων δεν ανταποκρίνονται σε σαφείς συμπεριφορές.

Η έρευνα της περιόδου 1950-1967 υπό την ανωτέρω ανάλυση δεν μπορεί να δώσει σαφείς απαντήσεις στα ερωτήματα τα οποία έχουν τεθεί στο πρώτο μέρος της έρευνας³. Μπορούν όμως να απαντηθούν ερωτήματα κάτω από το πρίσμα του πολιτικού-πολιτιστικού-κοινωνικού συντηρητισμού και της επαναστατικής-προοδευτικής στάσης μέσα από τις πολιτικές εφημερίδες, όπως: πώς οι δικτάτορες βλέπουν τη δραστηριοποίηση της γυναίκας στον χώρο του αθλητισμού, (ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ) και επίσης πώς η νέο-εισερχόμενη αξιολογική ουδετερότητα στον τύπο⁴, την οποία εκφράζουν ΤΑ

---

¹ Βλ. ανωτ., σημ. 36.

² Βλ. ανωτ., σ. 201, σημ. 3. Κατά την άποψη της Μ. Σεραφετινίδου «...στις κοινωνίες του ανεπτυγμένου καπιταλισμού αλλάζει σημαντικά η ταξική σύνθεση του πληθυσμού εξ' αιτίας του εκμηχανισμού και της αυτοματοποίησης της παραγωγής. Τα μεσοστρώματα διογκώνονται με ασαφείς στάσεις και συμπεριφορές συντασσόμενα τότε με την εργατική τάξη και τότε με το κεφάλαιο...». Κατά την άποψή μας η περίοδος 1950-1967 ανταποκρίνεται πλήρως στα χαρακτηριστικά τα οποία δίνει η συγγραφέας και ως εκ τούτου η προαναφερθείσα καθαρότητα στην κοινωνική διαστρωμάτωση υποχωρεί.

³ Βλ. ανωτ., σσ. 25-6.

⁴ Βλ. Μ. Σεραφετινίδου, *ό.π.*, σσ. 152-4.

ΝΕΑ, «αντιμετωπίζει» τη γυναίκα-αθλήτρια. Όσον αφορά δε τις αθλητικές εφημερίδες ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ και ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ πώς αυτές τοποθετούνται απέναντι στην υπό εξέταση κοινωνική ομάδα σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο.

Ειδικότερα, μελετώντας τον ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΣΜΟ διαπιστώνουμε ότι η εφημερίδα αναγνωρίζει και αναδεικνύει τη γυναίκα σε όλους τους χώρους δράσης, εκτός του πολιτικού, παρά το ότι ένα από τα χαρακτηριστικά του καθεστώτος ήταν η συντήρηση¹. Έτσι, η γυναίκα συμμετέχει στον αθλητισμό, ο οποίος ανήκει στους πολιτιστικούς μηχανισμούς δράσης, με ισότιμη φυσική δυνατότητα η οποία απορρέει από τη βιολογική της λειτουργία και αναγνωρίζεται στην κατακλείδα κάθε είδησης και άρθρου. Βέβαια το έντυπο πιστό στη σημειολογία του συνθήματος των συνταγματαρχών: Πατρίς-Θρησκεία-Οικογένεια αναστέλλει την αθλητική δραστηριοποίησή της κατά τη διάρκεια της τεκνοποιίας και της μητρότητας. Επίσης και κοινωνικά η εφημερίδα ακολουθεί την προοδευτική στάση απέναντί της υιοθετώντας την εξελικτική μορφή της εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας του μεσοπολέμου².

Η εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ ακολουθώντας την πολιτική των ίσων αποστάσεων και της ήσυχης ειδησεογραφίας συνεχίζει να εκδίδεται χωρίς προβλήματα καθ' όλη την διάρκεια της δικτατορίας. Η γυναίκα και ιδιαίτερα η γυναίκα-αθλήτρια κατέχει εξέχουσα και ισότιμη βιολογικά θέση με τον άνδρα μέσα από φεμινιστικού είδους άρθρα τα οποία είναι προτρεπτικά και παραινετικά. Η κοινωνική της δραστηριοποίηση θεωρείται από την εφημερίδα ως δεδομένη σε οτιδήποτε διαδραματίζεται μέσα στην ελληνική πολιτεία με αποτέλεσμα πολλές φορές να μας δημιουργείται η εντύπωση ότι διαβάζουμε έντυπο για τους κοινωνικούς αγώνες των γυναικών. Ο γυναικείος αθλητισμός κατέχει εξέχουσα θέση στα πολιτιστικά δρώμενα. Η γυναίκα καλείται να αθληθεί ακόμα και στα ονομαζόμενα «ανδρικά» αθλήματα!

Εν κατακλείδι οι δύο πολιτικές εφημερίδες τοποθετούνται θετικά απέναντι στην αθλητική δραστηριοποίηση των γυναικών. Απαντώντας στα

---

¹ Βλ. ανωτ., σημ. 36.

² Βλ. ανωτ., σ. 224 σημ. 3 και σ. 225 σημ. 1.

ερωτήματα της περιόδου οι εφημερίδες ακολουθούν τη προοδευτική στάση και ιδιαίτερα ΤΑ ΝΕΑ θα μπορούσαμε να πούμε και επαναστατική(φεμινιστικά, προτρεπτικά άρθρα)!

Από τις αθλητικές εφημερίδες η μεν ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ συνεχίζει να εκφράζει με φειδώ αλλά θετικά τη στάση της για το γυναικείο αθλητισμό, όπου η έννοια του μέτρου είναι αυτή η οποία διέπει κάθε αθλητική της δραστηριότητα σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Το δε ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ συνεχίζει να είναι θετικό και πιο πληθωρικό στις ειδήσεις του, αλλά σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, «στέκεται» στη χρήση των ουσιών οι οποίες αλλοιώνουν τη γυναικεία φύση. Έτσι προτιμά το χαμηλό αλλά υγιές επίπεδο του ελληνικού γυναικείου αθλητισμού έναντι των ευρωπαϊκών δεδομένων.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Μελέτη της περιόδου 1974-2000

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Μελέτη των εφημερίδων ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ για τον δεξιό ιδεολογικό χώρο.

Το 1974 είναι το έτος της αποκατάστασης της δημοκρατίας. Η έννομη δημοκρατική τάξη επιστρέφει και μαζί με αυτήν η ελεύθερη επανακυκλοφορία του τύπου. Πλήθος καινούριων αλλά και παλαιών εφημερίδων εμφανίζονται μέσα στα πλαίσια των πολιτικών παρατάξεων και των κοινωνικών ζυμώσεων. Ως εκ τούτου τη συγκεκριμένη περίοδο 1974-2000, έχουμε την ευχέρεια επιλογής περισσοτέρων της μιας εφημερίδων για κάθε πολιτική ιδεολογία καθώς και για κάθε κοινωνικό αθλητικό status.

Από τη δεξιά πολιτική ιδεολογία επιλέγουμε τρεις εφημερίδες: Την ΑΚΡΟΠΟΛΗ για την περίοδο 1974-1980, την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ για την περίοδο 1980-1990 και τον ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΤΥΠΟ για την περίοδο 1990-2000.

• Μελέτη της εφημερίδας ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ για την χρονική περίοδο 1974-1980

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ εκδίδεται με 10 έως και 14 σελίδες. Είναι μια πολιτική εφημερίδα, που όπως και την προηγούμενη υπό εξέταση περίοδο 1950-1967, συνεχίζει την ποικιλότητα όσον αφορά την ύλη της. Στήλες κοινωνικού, λογοτεχνικού, καλλιτεχνικού, οικονομικού, κινηματογραφικού, αθλητικού, και άλλων περιεχομένων ξεκουράζουν τον αναγνώστη από την έντονη πολιτική ειδησεογραφία. Η αθλητική στήλη με την ονομασία: ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΣΠΟΡ ή ΜΑΤΙΕΣ στα ΣΠΟΡ μας κουράζει στην αναζήτησή μας καθώς δεν εμφανίζεται σε συγκεκριμένη σελίδα αλλά όπου υπάρχει χώρος. Έτσι διαπιστώνουμε ότι η εφημερίδα ακολουθεί την ίδια χωροταξική πολιτική για τα αθλητικά δρώμενα με την προηγούμενη υπό εξέταση περίοδο 1950-1967. Όσον αφορά τη γενική παρουσία της γυναίκας αυτή είναι ελάχιστη και μέσω καλλιτεχνικών ειδήσεων ή ολοσέλιδων κυριακάτικων αφιερωμάτων στη μόδα, στη μαγειρική και στην ομορφιά. Θεωρώ δε απαραίτητο να αναφέρω την παρουσία ημίγυμων καλλίγραμμων γυναικών στην κυριακάτικη στήλη οι οποίες συνοδεύουν τις... συνταγές μαγειρικής! Με βάση τα προ-αναφερόμενα η γυναίκα-αθλήτρια

εμφανίζεται σπάνια στην αθλητική στήλη ακόμα και ως είδηση τηλεγραφικού τύπου. Οι δε φωτογραφίες αθλητριών είναι ελάχιστες.

Διαπιστώσαμε ότι τα δύο επόμενα έτη 1975, 1976 οι αναφορές στις αθλήτριες είναι ελάχιστες και τηλεγραφικού τύπου. Άλλωστε την ίδια αντιμετώπιση έχουν σχεδόν όλα τα αθλητικά τεκταινόμενα εκτός του ποδοσφαίρου. Λ.χ.:

«Η Αλεξανδροπούλου επέτυχε ρεκόρ πανκορασίδων..., Το πανελλήνιο κολυμβητικό πρωτάθλημα συνεχίστηκε χθες με δύο ακόμη ρεκόρ που επέτυχαν τα κορίτσια. Το πιο σημαντικό ήταν της Αλεξανδροπούλου, η οποία ετερμάτισε πρώτη στα 100 μ. υπτίως με χρόνο 1.20»¹,

και:

«...Παράλληλα με τους έξι τελικούς των ανδρών διεξάγονται σήμερα και τέσσερα τελικά γυναικών. Και στα δύο η Μαρούλα Λάμπρου διεκδικεί μετάλλια ή βαθμούς. Στο μήκος και στα 100 μ. θα βοηθήσει την ελληνίδα αθλήτρια η Γιαννακίδου η οποία σίγουρα θα βαθμολογηθεί στο πρώτο αλλά δεν θα τερματίσει στην πρώτη εξάδα στο δεύτερο..., στην δυσκολία η Καραφύλη που το Σάββατο έκανε πανελλήνιο ρεκόρ δύσκολα θα βαθμολογηθεί...»²,

επίσης:

«Συνεκροτήθη η εθνική ομάδα στίβου γυναικών για την Βαλκανιάδα του Τσέλιε Γιουγκοσλαβίας ως εξής: Λάμπρου, Γιαννακίδου Καλοπαίδη...»³.

Όπως αντιλαμβανόμαστε, με αφορμή την τελευταία είδηση, η εφημερίδα δεν μπαίνει ούτε καν στον κόπο να αναφέρει τα αθλήματα που συμμετέχουν οι γυναίκες. Τα δύο επόμενα άρθρα τα ανευρίσκουμε να εμπεριέχονται το μεν πρώτο σε φεμινιστικού περιεχομένου είδηση, το δε δεύτερο στη μόνιμη στήλη του Θ. Παπακωνσταντίνου, όπου σχολιάζει ελευθέρως την επικαιρότητα όπως αναφέρει ο ίδιος. Πιο αναλυτικά:

« Η παγκόσμια διάσκεψη γυναικών στο Μεξικό πραγματοποιείται από χθες το μεσημέρι..., χιλιάδες αντιπρόσωποι από 133 χώρες ξεπόννησαν, έπειτα

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 2.8.1975, 8^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Δύο Νέα Ρεκόρ στην Πισίνα».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 8.8.1975, 11^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Το πανελλήνιο πρωτάθλημα στίβου».

³ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 30.5.1976, 8^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Συνεκροτήθη η εθνική ομάδα στίβου γυναικών».

από συζήτηση δύο εβδομάδων, ένα δεκαετές πρόγραμμα δράσης που προορίζεται να γίνη ο καταστατικός χάρτης των γυναικών. Ποιες θα είναι οι πρακτικές συνέπειες των αποφάσεων της ιστορικής αυτής διασκέψεως;... Ένα από τα κοινωνικά προβλήματα ανισότητας το οποίο και εθίγει ήταν αυτό της άνισης μεταχειρίσις μεταξύ αθλητριών και αθλητών που παρατηρείται ακόμα και στις αναπτυγμένες χώρες. Οι αθλήτριες επεσήμαναν τους διαχωρισμούς οι οποίοι παρατηρούνται ακόμα και κατά την διάρκεια του κορυφαίου αθλητικού γεγονότος όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες μεταξύ αθλητριών και αθλητών. ...»¹, και:

« Η “εξίσωσις” της γυναίκας. Θύμα φυσικών διαφορών και διακρίσεων η γυναίκα ευρίσκεται από ετών εις το προσκήνιον με το περίφημον κίνημα Απελευθερώσεως των Γυναικών και με την περυσινήν υιοθέτησιν του εκ μέρους του ΟΗΕ...Τας φυσικάς διαφοράς της γυναίκας από τον άνδρα ουδείς δύναται να μεταβάλη. Αι κοινωνικαί όμως οικονομικαί, πολιτικά, ηθικά και οικογενειακά διακρίσεις επιδέχονται αμβλύνσεις ή και καταργήσεις αλλά με δύο απαραίτητως κριτήρια: Πρώτον το συμφέρον της γυναίκας ως ανθρωπίνης υπάρξεως και δεύτερον το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου... είναι όμως δικαιολογημένη αυτή η ικανοποίησις των γυναικών; Εξισώθησαν πράγματι με τον άνδρα; Το γεγονός ότι ημπορούν να κάμνουν ότι θέλουν και να διαθέτουν όπως θέλουν τον εαυτόν των τις έκαμνε ευτυχεστέρους;... Το γεγονός ότι βλέπομεν σε αθλητικούς αγώνας γυναίκες να ομοιάζουν προς τους άνδρες αθλητές μέσω χημικών ή κατασταλτικών μέσων μας κάμνει να διερωτώμεθα αν είναι ευτυχισμένες και ικανοποιημένες. Θεωρούν ό,τι με το να ομοιάζουν με άνδρες βιολογικά και ψυχικά οι γυναίκες-αθλήτριες αναδεικνύουν τα θετικά οφέλη από την ενασχόλησι τους με τον αθλητισμό; Αυτή είναι η ισότης των αθλητριών; Κάθε μεταβολή οφείλει να βελτιώνει και όχι να παραμορφώνει την γυναικείαν φύσιν...»².

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 13.4.1975, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Το ασθενές φύλο διεκδικεί τα δικαιώματά του».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 9.5.1976, 11^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Ο Θ. Παπακωνσταντίνου σχολιάζει ελευθέρως την επικαιρότητα».

Διαπιστώνουμε ότι το δεύτερο άρθρο αποτελεί θετική τοποθέτηση της εφημερίδας στην «υγιή» ενασχόληση της γυναίκας με τον αθλητισμό με σκοπό την βελτίωση της σωματοπλαστικής και ψυχολογικής της υπόστασης.

Τα δύο επόμενα χρόνια 1977 και 1978 η εφημερίδα αγγίζει τις 14 σελίδες στην καθημερινή και τις 20 στη κυριακάτικη έκδοσή της. Συνεχίζει να βρίσκεται σε μια αντίφαση μέσω ειδήσεων, άρθρων, ή ολοσέλιδων αναφορών όσον αφορά τη γυναίκα. Άλλοτε ξεσπαθώνει με φεμινιστικού περιεχομένου άρθρα, άλλοτε την αγνοεί ενώ άλλοτε την παρουσιάζει ως σεξιστικό αντικείμενο. Η τοποθέτησή της για τη γυναίκα-αθλήτρια συνεχίζει να είναι φειδωλή. Η δε αθλητική στήλη είναι υπό διωγμό, δηλαδή δεν έχει σταθερή σελίδα εμφάνισης, το ποδόσφαιρο και η βία που εμφανίζεται μέσα ή έξω από τα γήπεδα είναι αυτό που κυριαρχεί, ενώ άλλες φορές παραλείπεται. Πιο συγκεκριμένα:

Τα φεμινιστικού περιεχομένου άρθρα όπου κάπου εμφανίζεται και ο γυναικείος αθλητισμός:

«...αυτή η έλλειψη εμπιστοσύνης είναι αποτέλεσμα της νοοτροπίας με την οποία γαλουχήθηκαν ολόκληρες γενιές: ότι η γυναίκα είναι δευτέρας κατηγορίας πολίτης και ότι οι μεγάλες αποφάσεις πρέπει να παίρνονται από τους άνδρες..., οι κοινωνικές αδικίες κατακλύζουν την καθημερινότητα των γυναικών..., ακόμα και σε τομείς όπως ο αθλητικός η γυναίκα αντιμετωπίζεται με κάποια καχυποψία για τις σωματικές και βιολογικές δυνατότητές της. Μερικές δε φορές αμφισβητείται ακόμα και το δικαίωμά της στην άθληση!»¹.

Οι τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις:

«... η εθνική γυναικών αγωνίζεται σήμερα στο στάδιο Καραϊσκάκη με την αντίστοιχη της Ουαλίας. Σήμερα θα γίνη η ρεβάνς των αγώνων, που διεξήχθησαν πέρυσι στο Νιούπορτ..., το πρόγραμμα των αγώνων έχει ως εξής...»².

---

¹ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 31.7.1977, 10^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ γυναίκα. Ίσα δικαιώματα».

²ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 30.7.1977, 7^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Στίβος. Ελλάς Ουαλία στο Καραϊσκάκη».

Η είδηση μέσω της οποίας διαπιστώνεται το χαμηλό επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού στη χώρα μας:

«...Αντίθετα η ομάδα των νεανίδων κατέρχεται ελλιπής και ανάλογες είναι και οι ελπίδες της. Έως πότε θα αναφερόμαστε έτσι για τον γυναικείο αθλητισμό; Πόσα χρόνια πρέπει να περάσουν εντατικής προσπάθειας για να ήμαστε υπερήφανοι για τις επιδόσεις των γυναικών;»¹.

Τέλος εμφανίζονται για πρώτη φορά κατά την διάρκεια των ετών 1977, 1978 ρεπορτάζ ή άρθρα με πορτρέτα εξαιρετων αθλητριών. Όπως:

«Η μητέρα της πρωταθλήτριας είναι ο τίτλος του βασικού θέματος της σημερινής εκπομπής. Στο φιλμαρισμένο χρονικό μιας ημέρας της πρωταθλήτριας Ελλάδος στη κολύμβηση Σοφίας Δάρα, κάτω από την παρακολούθησι της μητέρας της, σκιαγραφούνται μερικά στιγμιότυπα από την ζωή της στους αθλητικούς στίβους και στην οικογένεια. Στο ρεπορτάζ του Μανώλη Μαυρομάτη βλέπουμε μία άλλη πτυχή της αθλήτριας όπου μπορεί και τα συνδυάζει όλα.»², και:

«...ο τίτλος της καλύτερης αθλήτριας είναι η ηθική επιβράβευσις των προσπαθειών της 15χρονης κολυμβήτριας του Ολυμπιακού...Το ένα μέρος της ζωής της είναι το αθλητικό. Καθημερινή σκληρή προπόνησι. Το άλλο είναι το μαθητικό. Η Σοφία είναι από τις άριστες μαθήτριες της Ραλλείου Σχολής του Πειραιά. Ο τέλειος συνδυασμός ψυχικής και σωματικής καλλιέργειας εμφανίζεται στο πρόσωπο της Σοφίας. Το εξαίρετο ήθος της αθλήτριας συμπληρώνει την παρουσία της στους υγρούς στίβους. Η Σοφία είναι παράδειγμα προς μίμηση για όλα τα νέα κορίτσια που θέλουν να ασχοληθούν με τον αθλητισμό...»³.

Τα έτη 1979, 1980 η εφημερίδα δεν παρεκκλίνει της ταλαντευόμενης θέσης της απέναντι στη γυναίκα. Μαχητικές ειδήσεις με τίτλους όπως: *Είμαστε*

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 30.8.1977, 8^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Σήμερα η πρεμιέρα στη Βαλκανιάδα των Νέων».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 8.4.1978, 8^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Αθλητισμός για όλους».

³ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 9.4.1978, 21^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Θα πετύχει η Δάρα κάτω από 9 λεπτά στα 800μ.»,).

φεμινίστριες αλλά όχι κατά των ανδρών, Οι νέες κατακτήσεις των γυναικών, Οι γυναίκες κατακλύζουν το τριμελές πρωτοδικείο, αλλά και υποτιμητικές αναφορές, όπως: Το υγιεινό φαγητό μορφαίνει τις γυναίκες(γυμνόστηθες φωτογραφίες), Το ωραίο φύλο караδοκεί! Άνδρες προσέξτε, κ.α. Όσον αφορά τη γυναίκα αθλήτρια οι ειδήσεις είναι ελάχιστες και επιγραμματικές ακόμα και το 1980 που είναι έτος διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων στη Μόσχα. Έτσι:

« Η Σακοράφα πρώτη στο Ισραήλ με 58.92. Επιτυχημένη ήταν η εμφάνισι των ελλήνων αθλητών και κατά την δεύτερη ημέρα των Διεθνών Αγώνων του Ισραήλ. Ο Χατζής κέρδισε την πρώτη θέση στο μήκος..., δεύτερος ήλθε ο Μίχος και η Σακοράφα πήρε την πρώτη θέση στον ακοντισμό»¹, και:

«Ολυμπιακοί και Μόσχα. Η Σοφία Σακοράφα αγωνίζεται κόντρα σε 21 αθλήτριες στον ακοντισμό γυναικών. Φυσικά για να πάρει μέρος στον τελικόν πρέπει να καταλάβη τουλάχιστον την 12^η θέση...»², και:

« Η Λάμπρου απεκλείσθη του τελικού με 6,37. Η Μαρούλα Λάμπρου στην προκριματική φάσι του μήκους, αν και το όριο από 6,50 μειώθηκε στα 6,44, δεν μπόρεσε να προκριθή στον τελικό...»³.

Αυτές ήταν οι ελάχιστες αναφορές της εφημερίδας στους Ολυμπιακούς και τις ελληνικές γυναικείες συμμετοχές. Τέλος, οι τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις ανιχνεύονται μετά από μεγάλη προσπάθεια και όταν ακόμη επισύρουν κάποια κριτική περί της άνισης μεταχείρισης του γυναικείου αθλητισμού αυτή δεν είναι προφανής:

«Ιδιαίτερη επιτυχία εσημείωσε το σεμινάριο στίβου που διοργάνωσε η

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 8.5.1979, 11^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η Σακοράφα πρώτη στο Ισραήλ».

² ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 14.7.1980, 7^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Η Σοφία Σακοράφα αγωνίζεται σήμερα στη Μόσχα».

³ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ 31.7.1980, 5^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Μόσχα και Ολυμπιακοί».

επιτροπή Περιφερειακής αναπτύξεως του ΣΕΓΑΣ. Τις εργασίες παρακολούθησαν 68 άνδρες καθηγητές και 5 γυναίκες»¹.

• Μελέτη της εφημερίδας ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ για τη χρονική περίοδο 1980-1990

Η εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ συνεχίζει και αυτή τη δεκαετία να είναι ένα άκρως πολιτικό και οικονομικό έντυπο. Στις αρχές της δεκαετίας η εφημερίδα εκδίδεται με 12 ή 14 σελίδες, ενώ από το 1988 και μετά με 32 και στην συνέχεια με 64 σελίδες. Η σημειολογία της εφημερίδας, οι γλωσσικοί της ιδιοματισμοί καθώς και οι μόνιμες στήλες της(καλλιτεχνική, λογοτεχνική, επιστημονική, κ.α.) δείχνουν ότι ανταποκρίνονται σε ένα αναγνωστικό κοινό του οποίου η «κουλούρα» ανάγεται σε υψηλό επίπεδο. Η αθλητική στήλη μέχρι και το 1984 καλύπτει το ήμισυ της τελευταίας σελίδας, ενώ στη συνέχεια ολοκληρωτή τη σελίδα. Από το 1988 και μετά, τα αθλητικά δρώμενα επεκτείνονται σε δισέλιδη παρουσία. Το περιεχόμενο της στήλης καλύπτει όλα τα αθλήματα, ενώ στην κυριακάτικη έκδοση εμφανίζονται και δύο μόνιμες στήλες(ΘΕΣΕΙΣ), οι οποίες κρίνουν και κατακρίνουν τα πρόσωπα που παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στον αθλητισμό. Η γυναίκα-αθλήτρια έχει την δική της μέτρια παρουσία μέσα σε αυτές, αλλά χωρίς πια να αγνοείται.

Έτσι κατά το 1981 και 1982 ανευρίσκουμε αρκετές αναφορές μέσω της αθλητικής στήλης στη γυναίκα-αθλήτρια. Ειδήσεις τηλεγραφικού τύπου, όπως:

«..αρχίζει σήμερα στην Κοζάνη το πανελλήνιο πρωτάθλημα βόλλευ γυναικών με συμμετοχή των ομάδων ΖΑΟΝ, του Παναθηναϊκού του Άρη και του φιλαθλητικού που προκρίθηκαν από τους δύο ομίλους των προκριματικών»², επίσης:

«...με σχετικά ικανοποιητικές επιδόσεις άρχισαν χθες στο στάδιο Καραϊσκάκη οι εαρινοί αγώνες στίβου. Χθες στις γυναίκες διέπρεψαν η Σαρούδη στη σφαίρα με 17μ. κατακτώντας νέο πανελλήνιο ρεκόρ»³,

¹ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 5.8.1980, 6^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «73 Καθηγηταί στο σεμινάριο του στίβου».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 18.5.1981, 12^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο: Το πρωτάθλημα βόλλευ γυναικών».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 15.5.1982, 16^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο: «Πανελλήνιο ρεκόρ της Σαρούδη στους πανελλήνιους αγώνες στίβου».

αλλά και ειδήσεις οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν έναυσμα για προβληματισμό και κριτική, όπως:

«...Το συμπέρασμα από εδώ και πέρα είναι εύκολο: στην Ελλάδα, υπάρχει μία οικογένεια πέντε-έξι γυναικείων αθλημάτων που σταθερά μας εκπροσωπούν επάξια... Ανάμεσά τους το μπάσκετ και το βόλλευ... για τον γυναικείο αθλητισμό γίνονται πολύ λιγότερα πράγματα από όσα θα έπρεπε. Και από την πολιτεία, με τα έργα υποδομής και τις επιχορηγήσεις. Και από τον αθλητικό τύπο με την προβολή. Και από τους φιλάθλους με την υποστήριξη ηθική και υλική. Αλλά και την ελληνική οικογένεια η οποία πρέπει να προτρέπει τα γυναικεία μέλη της για άθληση. Όμως όλα αυτά που γίνονται από την πολιτεία και την κοινωνία είναι ελάχιστα για την άνοδο του επιπέδου του γυναικείου αθλητισμού στην χώρα μας ώστε να υπάρξουν εντυπωσιακές επιτυχίες και στον διεθνή χώρο» *Θέμη Κεσίσογλου*¹.

Το 1982 πέρα από τις άλλες ειδήσεις ανακαλύπτουμε και μία η οποία με αφορμή κάποιο αθλητιατρικό σεμινάριο φαρμακολογίας κάνει αναφορά στα αναβολικά και στις καταστροφικές συνέπειές τους ιδιαίτερα στις γυναίκες

«Αθλητιατρικά σεμινάρια οργανώνει με τίτλο «Αθλητισμός-Φάρμακα-Υγεία» η έδρα της Πειραματικής φαρμακολογίας της Ιατρικής Σχολής Αθηνών. Στα σεμινάρια φοιτούν γιατροί διαφόρων ειδικοτήτων που επιθυμούν να αποκτήσουν ειδικότητα αθλητιάτρου... επίσης τα σεμινάρια μπορούν να παρακολουθήσουν και προπονητές... Ένα από τα θέματα τα οποία εμπεριέχονται στα σεμινάρια αυτά είναι και τα βλαβερά “οφέλη” από την χρήση φαρμάκων και ορσίων από τους αθλητές και τις αθλήτριες. Αυτά τα αποτελέσματα τα έχουμε δει τα τελευταία χρόνια στις διεθνείς διοργανώσεις και

---

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 10-11.5.1981, 12^η σελ., αποσπ. από μόνιμη κυριακάτικη στήλη ΘΕΣΣΕΙΣ: «Ο Γυναικείος Αθλητισμός».

ιδιαίτερα στους Ολυμπιακούς Αγώνες όπου υπάρχει η ταυτοποίηση του φύλου διότι δεν αναγνωρίζουμε αν κάποια είναι γυναίκα ή άνδρας!»¹.

Το 1983 εμφανίζεται το πρώτο άρθρο το οποίο αναφέρεται στον επαγγελματισμό των αθλητριών ο οποίος κατά την άποψη του δημοσιογράφου είναι ξενόφερτος για τα ελληνικά δεδομένα. διότι ο γυναικείος αθλητισμός στην Ελλάδα δεν είναι τόσο υψηλού επιπέδου ώστε να συνεπάγεται τέτοιου είδους «συμπεριφορές». Ειδικότερα:

« Εν εξελίξει βρίσκονται αυτή τη στιγμή δύο υποθέσεις παράλληλες που εξετάζονται από την Επιτροπή Φιλάθλου Ιδιότητας. Η μία είναι της παγκόσμιας ρεκορντγούμαν στον ακοντισμό Σοφίας Σακοράφα και η άλλη της πρωταθλήτριας στο τέννις Αγγελικής Κανελοπούλου. Κοινό σημείο: οι διαφημιστικές δραστηριότητες και των δύο πρωταθλητριών μας. Επειδή όμως στην Ελλάδα ο όρος εν εξελίξει δεν σημαίνει κάτι που εξελίσσεται αλλά σημαίνει κάτι που θα εξελιχθεί αυτό το μήνα αυτό το έτος και βλέπουμε...θα δούμε. Πολύ συχνά έχουμε την δυνατότητα να εξετάζουμε τα προβλήματα εις βάθος να τα αναλύουμε να βγάζουμε συμπεράσματα να τα συζητάμε και στο τέλος να επικαλούμαστε την εθνική αρετή της λήθης μας και να τα ξεχνάμε. Ας δούμε το ευαίσθητο πρόβλημα των αθλητριών στην νεοελληνική πραγματικότητα: Έχεις ας πούμε μία αθλήτρια με παγκόσμια ακτινοβολία η οποία τυχαίνει να αποτελεί το 50 τοις εκατό της βιτρίνας σου. Η αθλήτρια αυτή σεμνή και στρατευμένη σε ένα αντικαπιταλιστικό χώρο ξαφνικά ανακαλύπτει τα αγαθά του καπιταλισμού και αποφασίζει να εκμεταλλευτεί το σύστημα. Προβάρει τα καπιταλιστικά μοντελάκια της, διαφημίζει το καπιταλιστικό προϊόν της και μετά πάει και ρίχνει 68 μέτρα. Τόμπολα! Ο Γενικός Γραμματέας λέει δεν τον ενδιαφέρει η ιδιωτική ζωή της αθλήτριας... η κατανόηση και η μεγαλοψυχία είναι αυτές που πρέπει να κατακλύζουν κάθε ολίσθημα των αθλητριών αφού μας φέρνουν ρεκόρ...; Τι γίνεται όμως με το εθνικό κεφάλαιο που λέγεται γυναικείος αθλητισμός; Πού ευρίσκεται στις μεγάλες διοργανώσεις; Απουσιάζει κ. Γενικό Γραμματέα! Διότι δεν έχει γίνει τίποτα για αυτόν. Εθνικό κεφάλαιο δεν είναι μόνο οι διακρίσεις αλλά και ο μαζικός γυναικείος αθλητισμός. Ο τρόπος που χειριζόμαστε το εθνικό

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 16.5.1982, 16^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Αθλητισμός και φάρμακα».

κεφάλαιο του γυναικείου αθλητισμού χαρακτηρίζει τελικά και την τοποθέτησή μας απέναντι στο πρόβλημα. Πρέπει να χαράζουμε μία γραμμή ανοδική και χωρίς καμία παρέκκλιση για όλο το γυναικείο αθλητισμό. Και αυτό προϋποθέτει και σοβαρότητα. Και εδώ ακριβώς βρίσκεται η μεγάλη δυσκολία: Τέτοιες ξενόφερτες συνήθειες επαγγελματισμού δεν τις πολυσηκώνουμε εμείς οι νεοέλληνες...» Θέμης Κεσισόγλου¹.

Το 1984 πέρα από τις τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις τις οποίες βρίσκουμε εν αφθονία όπως:

«Αρχίζει σήμερα στην Κοζάνη η τελική φάση του πανελληνίου πρωταθλήματος μπάσκετ γυναικών με τη συμμετοχή έξι ομάδων φαβορί για την κατάκτηση του τίτλου. Οι ομάδες είναι οι ακόλουθες...»²,
και:

«Δύο αθλήτριες μόνον στην Ολυμπιακή ομάδα στίβου. Η Βερούλη στο ακόντιο και η Πανταζή στα εμπόδια θα μας εκπροσωπήσουν στην Ολυμπιάδα. Δυστυχώς η δυνατότητα από την Ελλάδα εκπροσώπησης του γυναικείου φύλου είναι ελάχιστη»³,

συναντάμε και τρία άρθρα με καινούρια θεματολογική αναφορά για τη γυναίκα-αθλήτρια. Από αυτά το μεν πρώτο αναφέρεται στην «ελληνοποίηση» ξένης αθλήτριας:

«Πολλά προβλήματα από μία ένταση στο πρωτάθλημα μπάσκετ γυναικών. Μία ομογενής μπασκετμπωλίστρια από την Τσεχοσλοβακία δεν αποκλείεται να δημιουργήσει προβλήματα στο πρωτάθλημα μπάσκετ γυναικών. Πρόκειται για τη Μανιάτη που αγωνίζεται με τον Απόλλωνα Καλαμαριάς, αλλά για την εγκυρότητα της συμμετοχής της θα αποφασίσει το ΑΣΕΑΔ... Η αθλήτρια προέρχεται από την Τσεχοσλοβακία από έλληνες γονείς αλλά με τσεχοσλοβάκικη υπηκοότητα. Τι γίνεται στο γυναικείο μπάσκετ; Θα βαφτίσουμε ελληνίδα

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 11.5.1983, 14^η σελ., αποσπ. από μόνιμη στήλη ΘΕΣΕΙΣ: «Τάδε έφη Σοφία».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 11.7.1984, 8^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Αρχίζει το μπάσκετ γυναικών».

³ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 13.7.1984, 8^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Δύο αθλήτριες μόνο στην Ολυμπιακή ομάδα».

αθλήτρια άλλης υπηκοότητας για να κερδίσει η ομάδα μας; Η πολιτεία πρέπει κατά την άποψή μας να επέμβει»¹,

και, τα δύο επόμενα ευρισκόμενα στις ολοσέλιδες αναφορές για την ψυχροπολεμική Ολυμπιάδα του Λος Άντζελες, όπως την αποκαλεί η εφημερίδα, αναφέρονται σε μία αθλήτρια: την Άννα Βερούλη. Από αυτά το μεν πρώτο «συμπαράστέκεται» στην αθλήτρια για την αποτυχία της:

«Αποκλείστηκε λοιπόν η Άννα Βερούλη η μόνη μας ελπίδα για χρυσό μετάλλιο στους Ολυμπιακούς τουλάχιστον για τα αγωνίσματα του στίβου... Μαζί με την πανελλήνια λύπη που παίρνει διαστάσεις θρήνου και τραγωδίας ακούστηκαν και γράφτηκαν και οι πρώτες εξηγήσεις επικρατέστερη από τις οποίες φαίνεται να είναι το άγχος... Αν λοιπόν αξίζει κάποιος προβληματισμός αυτός πρέπει να στραφεί σε άλλους χώρους: Στην οργάνωση του γυναικείου αθλητισμού, στην ψυχολογία των ανθρώπων που τον διοικούν και ακόμα πιο βαθιά στην παιδεία μας ως λαού. Πως αντιμετωπίζονται καθημερινά οι αθλήτριες από την κοινωνία και την πολιτεία; Τους γίνονται οι υποχωρήσεις οι οποίες γίνονται στους αθλητές... όσο για τη Βερούλη ως άτομο της αξίζει κάθε συμπαράσταση γιατί ο ελληνικός αθλητισμός έχει κερδίσει πολλά χωρίς να φταίει εκείνη αν ήθελε να τα αποκτήσει όλα... Αν πούμε ότι δεν αδιαφόρησε η πιο σωστή αντίδραση από μέρους μας θα ήταν να πούμε: Ε Και;»².

Το δε δεύτερο με αφορμή την είδηση για χρήση απαγορευμένων ουσιών, από την ίδια αθλήτρια, την καταδικάζει:

« Νέα υπόθεση χρήσεως απαγορευμένων φαρμακευτικών ουσιών συγκλονίζει τον ελληνικό γυναικείο αθλητισμό. Σύμφωνα με πληροφορίες που είδαν το φως της δημοσιότητας η πρωταθλήτρια Ευρώπης ακοντισμού Άννα Βερούλη βρέθηκε ντοπαρισμένη στο τεστ που της έγινε μετά τον προκριματικό αγώνα του ακοντισμού στο Λος Άντζελες... Σύμφωνα με τα στοιχεία που έγιναν γνωστά η Βερούλη είχε χρησιμοποιήσει την ουσία... Ο Γενικός Γραμματέας του ΣΕΓΑΣ είπε ότι θα επιβληθούν κυρώσεις αν πράγματι έχει γίνει χρήση ουσίας. Οι ελληνίδες αθλήτριες όπως είπε είναι ελάχιστες και δεν έχουμε την πολυτέλεια

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 6.9.1984, 8^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Πολλά προβλήματα από μια ένταση».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 7.8.1984, 8^η σελ., αποσπ. από μόνιμη στήλη ΘΕΣΕΙΣ: «Ε, ΚΑΙ;».

τέτοιων κρουσμάτων... Εμείς θα επισημαίναμε στο *Ε Και*; της προηγούμενης Κυριακής: *Κρίμα Άννα!*»¹.

Κατά το 1985 η εφημερίδα μέσα από τις μόνιμες αθλητικές στήλες περνά σε μια πολιτική κριτική της εξουσίας για τον τρόπο τον οποίο διαχειρίζεται τον αθλητισμό. Αξίζει να το αναφέρουμε διότι είναι η πρώτη φορά που συναντούμε τέτοιου είδους άρθρο όπου η εξουσία κατηγορείται ανοικτά για τα δεινά του αθλητισμού στην χώρα μας:

*«Επιχειρήθηκε με χιτλερικό τρόπο, υποταγή του αθλητισμού στο κόμμα. Ο πρώην Γ.Γ. Α. κ. Κώστας Παπαναστασίου κατήγγειλε την πολιτική του ΠΑΣΟΚ στον Αθλητισμό «...Τόλμησαν την μόνη αθλήτρια που με διεθνείς προδιαγραφές βρέθηκε ντομπαρισμένη να την εμφανίσουν στο μπαλκόνι ως σύμβολο εξυγιάνσεως. Ο κ. Παπαναστασίου αναφέρθηκε ιδιαίτερα στην προσπάθεια που κατέβαλε η αθλητική ηγεσία για να υποτάξει τον αθλητισμό στο κόμμα. Τα αρρωστημένα πρότυπα που προβάλλει η πολιτική ηγεσία είναι απαράδεκτα... Κύριε Γενικό ο αθλητισμός μαστίζεται από βία. Ο γυναικείος αθλητισμός είναι σε χαμηλό επίπεδο...»*².

Επίσης εντοπίζουμε πάλι στη μόνιμη στήλη ΘΕΣΕΙΣ μια κριτική για την «ποδοσφαιροποίηση» των μέσων ενημέρωσης και των εντύπων χωρίς να δίνεται δημοσιότητα στα γυναικεία αθλήματα τα οποία διακρίνονται σε διεθνείς διοργανώσεις και εκπροσωπούνται μάλιστα από γυναίκες. Ειδικότερα:

«Σε πείσμα της ολοκληρωτικής σχεδόν προβολής που επιβάλλει ο βασιλιάς των σπορ στην πατρίδα μας ένα-ένα τα άλλα αθλήματα δείχνουν ποιες είναι οι πραγματικές τους δυνατότητες και ιδιαίτερα οι γυναίκες. Ανάμεσα σ' αυτά το βόλλευ κατέχει σίγουρα την πρώτη θέση. Στη βδομάδα που πέρασε η εθνική ομάδα γυναικών κατάφερε να προκριθεί στους τελικούς του πανευρωπαϊκού πρωταθλήματος... Σήμερα η εθνική ποδοσφαίρου αντιμετωπίζει την εθνική Πολωνίας με ελάχιστες ελπίδες να προκριθεί και όλη η Ελλάδα ξέρει για τον συγκεκριμένο αγώνα. Χθες οι γυναίκες στο βόλλευ πέτυχαν μία διεθνή

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 12-13.8.1984, 16^η σελ., αποσπ. από τη μόνιμη στήλη ΘΕΣΕΙΣ: «Συγκλονίζεται ο γυναικείος αθλητισμός».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 17.5.1985, 16^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο: «Η υποταγή του αθλητισμού στο κόμμα».

διάκριση που πέρασε σχεδόν απαρατήρητη. Είναι πραγματικά κρίμα και άδικο για τον γυναικείο αθλητισμό...»¹.

Τα δύο επόμενα έτη 1986 και 1987 η εφημερίδα αλλάζει ριζικά. Αυξάνει τις σελίδες της σε 32. Η θεματολογία της είναι πιο πλούσια και πιο αναλυτική. Τα οικονομικά θέματα καταλαμβάνουν ποσοτικά μεγάλη χωροταξική επιφάνεια. Η αθλητική στήλη γίνεται ολοσέλιδη και ποικίλλει σε θέματα πάντα με άξονα τον αθλητισμό. Έτσι και οι αναφορές στη γυναίκα-αθλήτρια εμφανίζονται αρκετά συχνά με επιβραβευτικά, κριτικά και επικριτικά άρθρα. Οι επιβραβεύσεις των αθλητριών μας, για τις προσπάθειες αλλά και τις επιτυχίες τους, είναι η συνήθης κατακλείδα κάθε είδησης. Πιο αναλυτικά:

«Άριστα προετοιμασμένη και με μεγάλη αισιοδοξία θα αγωνιστεί η εθνική μας ομάδα βόλλευ νεανίδων στην προκριματική φάση του πανευρωπαϊκού πρωταθλήματος που αρχίζει τη Δευτέρα στη Κοζάνη. Τα κορίτσια της Εθνικής μας δεν έχουν πείρα διεθνών αγώνων αλλά έχουν προετοιμασθεί καλά και είναι και η υψηλότερη ομάδα. Ο γυναικείος αθλητισμός τον τελευταίο καιρό παρουσιάζει μια ιδιαίτερη κινητικότητα. Ελπίζουμε και σε διεθνείς διακρίσεις. Μπράβο κορίτσια!»²,

και:

«Η Ρουσάκη στις οκτώ καλύτερες του κόσμου. Προκρίθηκε στον τελικό των 200μ. πεταλούδας. Η 17χρονη κολυμβήτρια του Ολυμπιακού Έλλη Ρουσάκη έγραψε χθες το όνομά της με χρυσά γράμματα στην ιστορία της ελληνικής κολύμβησης. Προκρίθηκε στον τελικό των 200μ. πεταλούδας που γίνεται στη Μαδρίτη... Οι γυναίκες κολυμβήτριες μπαίνουν δυναμικά στο χώρο της κολύμβησης αλλά με ελάχιστες παρουσίες... Ο αθλητικός σύλλογος του Ολυμπιακού έχει κάνει μεγάλη προσπάθεια στον τομέα του υγρού στίβου και ιδιαίτερα στις γυναίκες. Γενικότερα ο γυναικείος αθλητισμός στην Ελλάδα χρειάζεται ηθική και υλική συμπαράσταση από την πολιτεία πέρα από τις

¹ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. 19-20.8.1985, 16^η σελ., αποσπ. από τη μόνιμη στήλη ΘΕΣΕΙΣ: «Έτσι... Βολενόμεστε».

²ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. 10.5.1986, 16^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Υψηλοί οι στόχοι του βόλλευ».

προσφορές των σωματείων. Πέρα από αυτά ευχόμαστε συγχαρητήρια στην Έλλη και καλή επιτυχία στον τελικό»¹.

Η εφημερίδα συνεχίζει μέσα από τις αθλητικές στήλες και αυτές τις χρονιές, όπως προαναφέραμε, τις πολιτικές αιχμές και τις αποδόσεις ευθυνών για το επίπεδο του ελληνικού αθλητισμού. Με έναυσμα την Ολυμπιάδα της Σεούλ οι αθλητικογράφοι διερωτούνται πόσοι αθλητές και πόσες αθλήτριες μπορούν να συμμετάσχουν με αξιώσεις στους αγώνες:

«Ξέρετε πόσοι αθλητές και αθλήτριες έχουν κάποιες πιθανότητες να διακριθούν στην Ολυμπιάδα της Σεούλ; Αν ψάξετε θα απογοητευθείτε! Μετρούνται στα δάκτυλα του ενός χεριού. Ξέρετε πόσα χρήματα ζήτησαν οι ομοσπονδίες για την Ολυμπιακή προπαρασκευή; Κάτι περισσότερο από μισό δισεκατομμύριο. Τα σχόλια νομίζω περιττεύουν... Και τι να πούμε για τις αθλήτριες. Δεν υπάρχει δυναμικό να μας εκπροσωπήσει επάξια στην Ολυμπιάδα. Η Ελλάδα που δίνει τη φλόγα, που έδωσε την ιδέα του "αγωνίζεσθαι" δεν έχει κάνει τίποτα όλα αυτά τα χρόνια. Ελπίζουμε σε καλύτερες ημέρες για τον ελληνικό αθλητισμό. Ανδρικό και γυναικείο!» Άρης Τσατσούλης².

Επίσης η Ελλάδα κατά τις χρονικές αυτές περιόδους κάνει προσπάθειες για την ανάληψη των Ολυμπιακών αγώνων του 1996. Έτσι έχει επιστρατεύσει πολιτικούς και αθλητικούς παράγοντες για την επίτευξη αυτού του σκοπού. Υπό αυτήν την προοπτική οι αθλητικές ειδήσεις εμπεριέχουν πάντα σχόλια ή κριτικές για την προσπάθεια που επιχειρεί η Ελλάδα. Αναφορικά:

«Τελείωσε με επιτυχία το Α΄ Παγκόσμιο πρωτάθλημα στίβου και οι χίλιοι τόσοι αθλητές γύρισαν στην πατρίδα τους οι περισσότεροι φαντάζομαι με άριστες εντυπώσεις...Ως αγωνιστική παρουσία στις γυναίκες ο καταποντισμός ήταν ολοκληρωτικός. Η υποθήκη ήταν κατώτερη κάθε περιγραφής... Φτάσαμε να θεωρούμε μεγάλη επιτυχία τη συμμετοχή κάποιας αθλήτριας σ' έναν τελικό, που έτσι κι αλλιώς ψάχναμε με το φανάρι. Οι επιδόσεις επίσης των ελληνίδων ήταν ανάλογα αποθαρρυντικές για το παρόν και το μέλλον του γυναικείου

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 24-25.8.1987, 16^η σελ., αποσπ. από 2/σ τηλο: «Η Ρουσάκη στις οκτώ καλύτερες του κόσμου. Προκρίθηκε στον τελικό των 200μ.».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 18-19.1987, 16^η σελ., αποσπ. από μόνιμη στήλη Αξιοσημείωτα...: «Το έμπυχο υλικό».

αθλητισμού... Όσον αφορά την προσπάθεια διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 1996, εκτός από υποδομή σε έργα πρέπει να έχουμε και παρουσία σε έμπυχο υλικό... Αυτή τη στιγμή είμαστε πολύ πίσω και στα δύο. Κι αν προσπαθήσουμε και είμαστε έτοιμοι όσον αφορά τα έργα με την δεύτερη παρουσία, την αθλητική, θα είμαστε; Δεν το νομίζω. Οι αθλητές και ιδιαίτερα οι αθλήτριές μας είναι ελάχιστες και χωρίς ιδιαίτερες επιδόσεις διάκρισης. Είναι ποτέ δυνατόν εκ θαύματος να αποκτήσουμε μέχρι το 1996 αθλήτριες σε ποιότητα και ποσότητα ικανές να διεκδικήσουν μετάλλια; Φοβούμαστε όχι»¹.

Τα δύο επόμενα έτη 1988 και 1989 η εφημερίδα ποσοτικά προσεγγίζει στην κυριακάτικη έκδοση τις 64 σελίδες. Από την υψηλού επιπέδου θεματολογία και τη σημειολογία της εφημερίδας «αναγνωρίζουμε» και το αναγνωστικό κοινό της από τη σκοπιά της κουλτούρας. Έτσι και η αθλητική στήλη εντάσσεται σε μια διαφορετική παρουσία θεματολογική, γλωσσική αλλά και ποσοτική(2/σελιδη). Και αυτές τις χρονιές ανιχνεύουμε πλήθος ειδήσεων για τις γυναίκες αθλήτριες, και αξίζει να αναφέρουμε τις διαφορετικές θεματολογίες που διαβάσαμε. Ταυτοποίηση φύλου και αναβολικά:

«Σύνολο νομικών διατάξεων για την καταπολέμηση της χρήσεως απαγορευμένων ουσιών στον αθλητισμό συμφώνησαν χθες να καταρτίσουν οι υπουργοί Αθλητισμού της Ευρώπης... Η πρόταση ανήκει στον Βρετανό Υπουργό Αθλητισμού Κόλιν Μόνιχαν και όπως τόνισαν οι υπουργοί επιβεβαιώνει τη θέληση για την καταπολέμηση των απαγορευμένων ουσιών... Όπως επεσήμαναν το θέαμα των αθλητριών στις διεθνείς συναντήσεις που μοιάζουν περισσότερο με άνδρες παρά με γυναίκες και η ταυτοποίηση του φύλου τους είναι φαινόμενα απαράδεκτα για το πνεύμα του αθλητισμού. Κατά την άποψή μας θα πρέπει οι ίδιες οι αθλήτριες να αντιδράσουν στην ανδροποίησή τους!...»²,
γυναικείος αθλητισμός και κοινωνική δραστηριοποίηση:

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 27-28.7.1988, 16^η σελ., αποσπ. από μόνιμη στήλη ΘΕΣΕΙΣ: «Η Δευτέρα παρουσία...».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 3.6.1988, 13^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Μέτρα κατά του ντόπινγκ».

«Όσοι χαρακτηρίζουν την εθνική ομάδα μπάσκει γυναικών “κοινωνικό φαινόμενο” δεν έχουν και άδικο. Είναι η μόνη που μπορεί και ενώνει όλους άνδρες και γυναίκες ανεξαρτήτως πολιτικών πεποιθήσεων και ταξικών διαφορών. Οι παίκτριες προσφέρουν και στο κοινωνικό σύνολο. Προχθές επισκέφθηκαν το ΠΙΚΠΑ της Βούλας και φωτογραφήθηκαν με τα παιδιά. Οι περισσότερες κοπέλες χαμογελούν αλλά φεύγοντας μας είπαν ότι οι στιγμές που έζησαν εκεί θα τους μείνουν στο μυαλό τους θα τις προβληματίσουν για την περαιτέρω στάση τους απέναντι στον ανθρώπινο πόνο. Είναι η κοινωνική προσφορά του γυναικείου αθλητισμού...»¹,
γυναικείος αθλητισμός και νέες... κατακτήσεις:

«Σήμερα το πρώτο πανελλήνιο της άρσης βαρών . Ένα ακόμη ανδρικό κάστρο πέφτει και στην Ελλάδα. Σήμερα στο γυμναστήριο του Μύλωνα θα διεξαχθεί το πρώτο πανελλήνιο πρωτάθλημα άρσης βαρών γυναικών. Το ασθενές φύλο» κατακτά το άθλημα των δυνατών. Βεβαίως όπως καλά γνωρίζουν οι αναγνώστες μας αυτό δεν είναι το πρώτο πρωτάθλημα αλλά τα κορίτσια είχαν συμμετάσχει και στο εσωτερικό πρωτάθλημα του συλλόγου ΑΘΗΝΑ, του μοναδικού αμιγώς γυναικείου σωματείου άρσης βαρών. Αυτοί ήταν οι αγώνες που περνούν στην ιστορία σαν οι πρώτοι επίσημοι στην Ελλάδα... Γνωστές αθλήτριες έχουν δηλωθεί να μετάσχουν στο πρωτάθλημα όπως η Άννα Βερούλη του ακοντισμού, και η Βάσω Παναγιωτακοπούλου της δισκοβολίας...»²,
και τέλος γυναικείος αθλητισμός και πολιτική:

«Η Ελληνίδα σε νέους ορίζοντες. Η Μαίρη Σορώττου-Τσανάκη υποψήφια βουλευτής της ΝΔ στην Α΄ Πειραιά. Με σύνθημα στείλτε μία Πειραιώτισσα στη Βουλή η δικηγόρος κ. Σορώττου-Τσανάκη, κατεβαίνει στην εκλογική αναμέτρηση...

---

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 19.7.1989, 21^η σελ., αποσπ. από μόνιμη στήλη Αθλητικές... αδιακρίσεις: «Ο αθλητισμός ως κοινωνικό φαινόμενο».

² ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 10.6.1989, 21^η σελ., αποσπ. από 2/σ τηλο: «Το ασθενές φύλο κατακτά το άθλημα των δυνατών».

Με το μαχητικό και αθλητικό πνεύμα που την διακρίνει θα δώσει τον πολιτικό αγώνα της αφού υπήρξε πρωταθλήτρια με τον Ολυμπιακό στο μπάσκετ και πρωταθλήτρια της επιτραπέζιας αντισφαίρισης...»¹.

• Μελέτη της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ για τη χρονική περίοδο 1990-2000

Η νέα τάξη πραγμάτων έχει εισβάλει πια και στη δημοσιογραφία. Το έντυπο αλλάζει μορφή. Όσον αφορά το περιεχόμενο(ιδεολογία) αυτό θα αναλυθεί στα συμπεράσματα της περιόδου. Χαρακτηριστικός εκφραστής της δεξιάς, όπως αποτυπώνεται στη σημειολογία της είναι ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ. Ο όγκος της εφημερίδας(60 σελίδες η καθημερινή έκδοση και 105 η κυριακάτικη) αντιστοιχεί σε περιοδικό διαφημιστικής, κοινωνικής και κοσμικής ενημέρωσης και λιγότερο πολιτικής. Η γυναίκα για το έντυπο φαίνεται να περιορίζεται στα ζητήματα ομορφιάς, μαγειρικής και κοσμικών δρώμενων. Για την υπό εξέταση κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια, αν και οι αθλητικές σελίδες καλύπτουν 12-15 καθημερινά, η παρουσία της είναι ελάχιστη. Το ποδόσφαιρο και το μπάσκετ έχουν τους δικούς τους ξεχωριστούς χώρους και καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος.

Το 1991 είναι το έτος όπου οι αθλήτριες βρίσκουν το δικό τους χώρο με μικρές αναφορές στη στήλη: Όλα για Όλα. Από τις τηλεγραφικού τύπου αναφορές που συνεχίζουν να υπάρχουν για τη δραστηριοποίηση των γυναικών σε αθλήματα που μέχρι πρότινος δεν υπήρχαν ούτε ως είδηση, το πόλο και η άρση βαρών κατέχουν περίοπτη θέση με απίστευτες λεπτομέρειες και με κριτική σημειολογία. Έτσι:

« Ξεκούραση πριν το ντέρμπυ για την Εύη. Ξεκούραση πριν από την μεγάλη αυριανή μάχη για την Εύη Βαραμέντη. Η πολίστρια του Εθνικού παίρνει μία μεγάλη ανάσα για το αυριανό παιχνίδι με την Βουλιαγμένη, το οποίο επαναλαμβάνεται με απόφαση της ΕΚΟΦ λόγω παράβασης των κανονισμών. Με

---

¹ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 11.6.1990, 9^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο: «Ψήφος υπέρ των γυναικών».

νίκη ή ισοπαλία η Βαραμέντη θα πανηγυρίσει τον τρίτο τίτλο της. Η αθλήτρια σε πλήρη ανάπτυξη και επίδειξη των δυνατοτήτων της...!»¹,
και:

«Με τις αναμετρήσεις στην κατηγορία των 75 κιλών συνεχίζονται σήμερα οι αγώνες του παγκόσμιου πρωταθλήματος άρσης βαρών γυναικών με αξιόλογες εμφανίσεις από Κίνα και Βουλγαρία Στην φωτογραφία μια χαρακτηριστική κίνηση... γυναίκας αρσηβαρίστριας όπου το σκληρό βλέμμα και η μυϊκή της δύναμη δείχνει ότι μπορεί να κατορθώσει τα πάντα...!»²

Το επόμενο άρθρο το οποίο αξίζει να αναφερθεί, από κυριακάτικη έκδοση και μάλιστα ολοσέλιδο, είναι ο συνδυασμός άθλησης και διαφήμισης. Η εφημερίδα μετά από λεπτομερή αναφορά στα αθλήματα και τις ευεργετικές ιδιότητες αυτών για το σώμα των γυναικών προτείνει κέντρα αδυνατίσματος και σμίλωσης του σώματος για καλύτερα αποτελέσματα. Ειδικότερα:

«...Τα σπορ κυρίες μου σας ομορφαίνουν! Το τένις και οι ρακέτες γυμνάζουν τα πόδια και τα χέρια σας... , το περπάτημα και το κολύμπι βελτιώνει τη φυσική κατάσταση και τη λειτουργία του καρδιο-αναπνευστικού συστήματος..., και για πιο εξειδικευμένη άθληση επιδοθείτε στο μπάσκετ και το βόλεϊ..., όμως κυρίες μου πριν αρχίσετε την άθλησή σας θα πρέπει να χάσετε τα επί πλέον κιλά σας και να εξαφανίσετε και την κυτταρίτιδα..., επίσης και η σύμφιξη πρέπει να αποτελέσει μέρος του προγράμματος που θα κάνετε στα ινστιτούτα ΠΡΙΝΟΥ! Το εξειδικευμένο προσωπικό και οι απίστευτες προσφορές σας καλούν πριν αθληθείτε να έχετε αφαιρέσει από το σώμα σας κάθε τι περιττό..., Προλάβετε!»³.

Τέλος το τρέχον έτος αξίζει να επισημάνουμε τις αναφορές της εφημερίδας στο θέμα: γυναίκα-άθληση-αναβολικά το οποίο και από τις συχνές αναφορές του εντύπου αντιλαμβανόμαστε ότι έχει κατακλύσει και τον ελληνικό γυναικείο αθλητισμό. Αναλυτικά:

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 1.6.1991, 47^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο και φωτ. με λεζάντα: «Ξεκούραση πριν από το ντέρμπυ».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 26.11.1991, 4^η σελ., αποσπ. από ένθετο για σπορ: «Οι γυναίκες και τα βαρέα σπορ».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 9.6.1991, 6^η, 7^η σελ., αποσπ. από κυριακάτικο γυναικείο ένθετο: «Η ωφέλεια από τα σπορ και οι προσφορές των ινστιτούτων».

«...τα λεγόμενα αναβολικά στεροειδή μπορούν να προκαλέσουν σοβαρές παρενέργειες, ιδιαίτερα αν λαμβάνονται σε μεγάλες δόσεις, πράγμα που γίνεται από αθλητές και αθλήτριες..., για τις γυναίκες υπάρχει κίνδυνος να χονδρίνει η φωνή να βγουν τρίχες στο πρόσωπο να σταματήσει η περίοδος και να συρρικνωθούν οι ωοθήκες..., επίσης μακροχρόνια αντιμετωπίζουν κίνδυνο διαταραχής λειτουργίας του συκωτιού και του καρδιαγγειακού συστήματος..., τελευταία νεαρότατη αθλήτρια πέθανε από όγκο στο συκώτι ο οποίος είχε προέλθει από τα αναβολικά! Τι να τον κάνεις τον αθλητισμό έτσι; Αναρωτιόμαστε θα γίνουν ποτέ αυτές οι αθλήτριες μητέρες; Θα ζήσουν τις ζωές τους σαν γυναίκες ή σαν ανδροειδή; »¹.

Το 1992 και 1993 οι αναφορές για τη γυναίκα αθλήτρια είναι ελάχιστες παρά τον όγκο των αθλητικών σελίδων που εμπεριέχονται στις καθημερινές εκδόσεις ακόμα και με ειδικά ένθετα και, παρά τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης και τις ελληνικές γυναικείες επιτυχίες:

«Το όνομα της Νίκης Μπακογιάννη είναι αυτό που φιγουράρει σε υψηλή θέση των σπάρτιγκ λιστ της Ολυμπιάδας στα άλματα, τις ρίψεις, το έπταθλο και το βάδην γυναικών. Η πρωταθλήτρια του ύψους έχει εφετινή καλύτερη επίδοση 1.94 και ισοβαθμεί με άλλα 7 κορίτσια. Ελπίζουμε ότι η Νίκη θα μας χαρίσει τη νίκη...»²,

και:

«Η Τόνια Σβάιερ μπήκε στη 12αδα και διεκδικεί πρόκριση στον τελικό. Άλλη μια επιβεβαίωση της κλάσης της έδωσε χθες η Τόνια που προκρίθηκε χωρίς να καταβάλει τη μεγαλύτερη δυνατή προσπάθεια στην 12άδα του σκιφ εξασφαλίζοντας τη συμμετοχή της στο μικρό τελικό. Ελπίζουμε σε μια γυναικεία διάκριση»³.

Όμως στην εφημερίδα οι αθλήτριες πρωταγωνιστούν πάντα στα αναβολικά και στις ανδροπρεπείς εμφανίσεις που απορρέουν από αυτά. Φωτογραφίες με

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 9.6.1991, 45^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Αναβολικά φονιάδες».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 24.7.1992, 52^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο Βαρκελώνης '92: «Στα ύψη η Μπακογιάννη».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 29.7.1992, 49^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο Βαρκελώνης '92: «Η Τόνια Σβάιερ μπήκε στην 12άδα και διεκδικεί πρόκριση στον τελικό».

καυστικά, και επικριτικά σχόλια καταλαμβάνουν σε όγκο μεγαλύτερο μέρος από τις αγωνιστικές τους επιτυχίες. Ο λόγος των συχνών αναφορών μας παραπέμπει στις κατακλείδες των άρθρων και στις λεζάντες των φωτογραφιών όπου ο μητρικός ρόλος, η υγεία και η θηλυκή εμφάνιση της γυναίκας είναι πιο σημαντικά από ένα παγκόσμιο ρεκόρ που πλησιάζει τις ανδρικές επιδόσεις:

«Επτά ντοπαρισμένοι εκτός Ολυμπιάδας. Οι περισσότερες όπως πάντα ήταν γυναίκες που βρέθηκαν ντοπαρισμένες στην Ολυμπιάδα της Βαρκελώνης... Η ρωσίδα αθλήτρια των 1500 μ. Ναταλία Αρτιόμοβα βρέθηκε να έχει πάρει μία από τις πιο ισχυρές ουσίες... Αν ο στόχος όλων αυτών των αθλητριών είναι η πρόσκαιρη νίκη και ο στιγμιαίος θρίαμβος τότε κάποιος θα πρέπει να τους μιλήσει για τις επιπτώσεις στην υγεία τους και την μετέπειτα ζωή τους. Την εμφάνισή τους και τον μητρικό τους ρόλο. Αναρωτιόμαστε μήπως αυτά γίνονται εν αγνοία των αθλητριών από τις αθλητικές ηγεσίες της κάθε χώρας που θυσιάζει τις ζωές για τα μετάλλια; Αναρωτιόμαστε»¹.

Το 1993 βρίσκουμε ένα άρθρο της Σοφίας Βούλτεψη σε ένθετο για τη γυναίκα όπου θα μπορούσαμε να πούμε ότι μας θύμισε τις αναφορές διακωμώδησης της εφημερίδας ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ(σεξιστικού περιεχομένου) τη δεκαετία του '50 για τις αθλήτριες. Η σημειολογία των λέξεων, η χρησιμοποίηση των σημείων στίξης καθώς και ο σεξουαλισμός που αποπνέει είναι τα χαρακτηριστικά του άρθρου. Αναρωτιόμαστε αν το είδος του αγωνίσματος(μποξ) ή τα καθόλου βήματα των αθλητριών που έχουν γίνει από τη δεκαετία του '50 στη δεξιά παράταξη ευθύνονται για το παρακάτω άρθρο:

«Είναι κάτι ανάμεσα σε φιλόδοξα μοντέλα, αθλήτριες της πυγμαχίας, σοφτ πορνοστάρ και τοπική ατραξιόν της Καλιφόρνια. Κατά τα άλλα δηλώνουν φεμινίστριες, ρομαντικές ψυχές και ενίοτε θύματα των σοβινιστικών χοίρων που ονομάζονται άνδρες. Πρόκειται για τις ωραιές του ρινγκ. Και μη φέροντε αντιρρήσεις διότι θα πέσουν μπουνιές!... Το σημείο που πλημμυρίζει τις κοπέλες με οργή είναι ότι οι άνθρωποι αγαπούν να βλέπουν καλοφτιαγμένες κοπέλες στα ρινγκ άγριες και δυνατές να παλεύουν... Οι ωραιές του ρινγκ δηλώνουν

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 28.7.1992, 51^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Επτά ντοπαρισμένοι... εκτός Ολυμπιάδας».

επαγγελματίες αθλήτριες που αγωνίζονται για να βγάλουν το ψωμί τους... Οι περισσότερες είναι απόφοιτες κάποιου πανεπιστημίου και συγχρόνως εργάζονται...! Οι κοπέλες περνούν τις ελεύθερες ώρες τους σαν... καλόγριες σε μοναστήρι! Κάνουν παρέα μόνον μεταξύ τους, κουβεντιάζουν και εφευρίσκουν τρόπους για να καλύπτουν τα σημάδια που εισπράττουν στο πεδίο της μάχης!... Όταν δεν προπονούνται εκτονώνονται με τα ψώνια αγοράζοντας προκλητικά και αισθησιακά εσώρουχα... Όμως το καλύτερο φάρμακο γι αυτές είναι το ρινγκ. Τη στιγμή που θα φορέσουν τα σορτσάκια, τα γάντια, και τα σουτιέν για τη δόξα και το... μεροκάματο! Αυτές είναι οι αθλήτριες»¹.

Η εφημερίδα συνεχίζει και για τα επόμενα δύο έτη να αναφέρεται στη γυναίκα-αθλήτρια με την ίδια στάση. Ελάχιστες αναφορές, τηλεγραφικού τύπου άρθρα, φωτογραφίες και λεζάντες που αναδεικνύουν τα σωματικά προσόντα των αθλητριών! Το χαρακτηριστικό των ετών 1994 και 1995, το οποίο δεν είχαμε συναντήσει προηγουμένως, είναι η ποιητική διάνθιση των άρθρων που αναφέρονται στη γυναίκα-αθλήτρια. Τα καλολογικά στοιχεία στη σημειολογία τους αναδεικνύουν μία διαφορετικότητα από τα άρθρα τα οποία αναφέρονται στους αθλητές και τα χαρακτηρίζει η αθλητική ορολογία. Πιο αναλυτικά:

«Τόσες όμορφες αθλήτριες, τόσο όμορφα κορίτσια σπάνια συναντά κανείς μαζεμένα σε ένα στάδιο. Στο Παλέ της Θεσσαλονίκης δεν συναγωνίζονται μόνον οι αθλήτριες σε ομορφιά και χάρη. Συναγωνίζονται σε ομορφιά και χάρη και οι προπονήτριές τους. Πολλές κυρίες ή δεσποινίδες, κριτές ή συνοδοί όπως και θεατές ακόμα. Η δεσποινίς Ουλέχλοβα από την Τσεχία που βλέπετε στη φωτογραφία είναι μία από τις πιο γλυκές παρουσίες των αγώνων. Η πλαστικότητα και η χάρη της είναι χάσμα οφθαλμών. Καλούμε τους φιλάθλους να προσέλθουν στο Παλέ να απολαύσουν την αρμονία...»²,

και:

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 27.6.1993, Ένθετο: Έχτρα Τύπος της Κυριακής, τευχ. 10: «Καλιφόρνια Ριγκ».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 28.5.1994, 43^η σελ., αποσπ. από 1/στήλο, φωτ. και λεζάντα: «Γλυκές παρουσίες».

«Θα μπορούσαν να είχαν πάει και καλύτερα. Όχι πως οι ελληνίδες αθλήτριες δεν ικανοποίησαν αλλά... να αν είχαν και τον κόσμο μαζί τους και τις δυνατότητες να αποδώσουν καλύτερα στην χθεσινή πρεμιέρα του 10^{ου} ευρωπαϊκού πρωταθλήματος αγωνιστικής ρυθμικής γυναικών θα ήμασταν όλοι ικανοποιημένοι... Δυσάρεστο γεγονός η ελάχιστη παρουσία του κόσμου παρά τις αντίθετες προβλέψεις του ΣΕΓΑΣ. Εμείς θα παρακινούσαμε τον κόσμο να πάει να θαυμάσει τη χάρη, την ομορφιά και τη σωματική τελειότητα »¹.

Τα δύο επόμενα χρόνια 1995 και 1996 δεν θα μπορούσαμε να αναφέρουμε αλλαγή στάσης της εφημερίδας. Το ποδόσφαιρο, το μπάσκετ και κάθε άθλημα που αναφέρεται σε ανδρική δραστηριότητα «πρωταγωνιστεί» στις σελίδες του. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Ατλάντα, δεν παρακίνησαν το έντυπο να βρει αρκετό χώρο να αναφερθεί αναλυτικά, μέσα στο 16/σέλιδο αθλητικό ένθετο, στις ελληνικές γυναικείες διακρίσεις. Έτσι, ενώ το 1995 διακρίνεται για τις τηλεγραφικού τύπου ενημερωτικές ειδήσεις όσον αφορά τις αθλητικές δραστηριότητες των γυναικών:

« Μάχες στην άμμο! Με νέο θρίαμβο των αγέραστων Τριανταφυλλίδη και Καζάζη έληξε το δεύτερο τουρνουά beach για το πανελλήνιο πρωτάθλημα. Οι αθλήτριες με την δυναμικότητα που τις χαρακτηρίζει απέσπασαν τον τίτλο. Οι φίλαθλοι χειροκρότησαν τα καλογυμνασμένα κορμιά των αθλητριών τα οποία κάτω από τον δυνατό ήλιο έμοιαζαν θεϊκά! ...»²,

και:

« Η Ξάνθου πέταξε στα 6.46. Η αθλήτρια νίκησε και την ίωση που τη καθήλωσε στο κρεβάτι τις τελευταίες ημέρες. Έτσι η Νίκη Ξάνθου πέταξε 6.46 στα Γιάννενα. Η όμορφη Ροδίτισσα που κατά τον προπονητή της κ. Κολοβό αν ήταν υγιής θα έκανε πολύ καλύτερο άλμα από χθες βρίσκεται στην Καλαμάτα για να συνεχίσει την προετοιμασία της...»³.

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 27.5.1994, 56^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Μπορούσαν καλύτερα Σιναλίδου και Κικιλιάκου».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 26.6.1995, 40^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Μάχες στην άμμο».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 18.5.1995, 27^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Η Νίκη πετά».

Το 1996 συναντούμε και ειδήσεις για τις νέες κατακτήσεις των γυναικών στο χώρο του αθλητισμού, ολοσέλιδα αφιερώματα στα πορτρέτα τους καθώς και για τα φαινόμενα ντόμπιγκ. Αναφορικά με τις νέες κατακτήσεις:

«Αυτά που ξέρατε για το δήθεν ασθενές φύλο να το ξεχάσετε και στο κάτω κάτω οι γυναίκες κατακτούν το ένα μετά το άλλο όλα τα παραδοσιακά ανδρικά οχυρά. Μπορεί το 1896 ο Βαρόνος Πιέρ ντε Κουπερντέν να δήλωνε ότι οι Ολυμπιακοί αγώνες είναι η εξύμνηση του ανδρικού φύλου και κάποια Μελλομένη να έτρεξε στο Μαραθώνιο χαμένη μέσα στους άνδρες ωστόσο οι καιροί από τότε άλλαξαν και οι γυναίκες παίζουν καθοριστικό ρόλο... Στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα παίρνουν μέρος 3799 γυναίκες ενώ οι άνδρες είναι 6582. Για τις γυναίκες οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ότι και το σουπερμπόουλ για τους άνδρες, δήλωσε η παλαίμαχη Ολυμπιονίκης Ντόνα ντε Βερόνα ενώ για πρώτη φορά η NIKE έβγαλε για πρώτη φορά στην αγορά παπούτσι που φέρει το όνομα γυναίκας. Πρόοδος...!»¹,
τα ολοσέλιδα πορτρέτα:

« Η Νίκη Μπακογιάννη δηλώνει έτοιμη για όλα. Ο τελικός στο ύψος της...», Πτήση στα ψηλά και προσδοκία για τελικό..., Το όνειρο που ποτίζεται τόσα και τόσα χρόνια με δάκρυα και ιδρώτα ελπίζει πια να πραγματοποιηθεί..., Παρούσα σε όλες τις διοργανώσεις τις τελευταίες δεκαετίες ψάχνει και αναζητά τη μεγάλη διάκριση. Αραγε έφτασε η ώρα; Τη Νίκη την χαρακτηρίζουν το ήθος, ο χαμηλός τόνος έκφρασης και η σκληρή δουλειά...»²,
και:

«Κασούμη: είμαι μέσα στο μετάλλιο..., η τριαντάχρονη δημοσιογράφος που πέταξε για την Ατλάντα, πρωταθλήτρια στο σπορ πιστόλι και μόνιμη πρωταγωνίστρια τα τελευταία χρόνια στη σκοποβολή, φιλοδοξεί η τέταρτη συμμετοχή της να συνοδευτεί και με μετάλλιο. Την παρουσία της Κασούμη στο

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 20.7.1996, 46^η σελ., αποσπ. από Ι/στηλο: «Ισχυρή μειοψηφία το ασθενές φύλο».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 16.7.1996, 53^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά σε ένθετο: «Η Νίκη Μπακογιάννη έτοιμη να πετάξει...».

χώρο του αθλητισμού χαρακτηρίζει η συνέπεια και η σκληρή προπόνηση..., Εμείς της ευχόμαστε καλή επιτυχία»¹, και τα αναβολικά:

« Καταγγελία... σφυρί για την Έφη Σφυρή. Ντοπέ στο πρώτο δείγμα. Καταγγελία από την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία για ντοπάρισμα της Έφης Σφυρή. Εντυπωσιακή η είδηση και αναμένεται πλέον το δεύτερο δείγμα ώστε να είναι πραγματικότητα και να επιβληθούν κυρώσεις... Πάντως τόσο η ουσία όσο και η ποσότητα δεν συνιστούν σοβαρό παράπτωμα αφού η προβλεπόμενη ποινή είναι δίμηνος αποκλεισμός...»²,
επίσης:

« Την... έστυψαν την κινέζα Είναι αυτό που λέμε καλύτερα να σου βγει το μάτι παρά το όνομα. Από τότε που δύο χρόνια πριν στο Πανασιατικό επτά κινέζες βρέθηκαν ντοπαρισμένες η καχυποψία για τις επιδόσεις τους έχει περάσει κάθε προηγούμενο..., Όταν λοιπόν η Κινέζα Ζιν Γκουι Αη, πήρε το πρώτο χρυσό στη κολύμβηση για την Κίνα και μάλιστα με Ολυμπιακό ρεκόρ, πέρασε αρκετή ώρα στο ντοπιγκ κοντρόλ..., Οι δημοσιογράφοι έκαναν ερωτήσεις με υπονοούμενα αμφισβητώντας τη νίκη της κινέζας...»³.

Το 1997 η αποτύπωση των ειδήσεων για τη γυναίκα-αθλήτρια αποπνέει έναν αέρα αισιοδοξίας και προόδου. Οι αναφορές διάκρισης των κοριτσιών σε όλα σχεδόν τα αθλήματα αποδεικνύουν ότι ο γυναικείος αθλητισμός έχει πάρει και στην Ελλάδα την πορεία που είχε στις υπόλοιπες χώρες εδώ και αρκετά χρόνια. Η εφημερίδα αλλάζει στάση και μέσα από τα 15/σέλιδα(κυριακάτικα) και 10/σέλιδα(καθημερινά) ένθετα του αθλητισμού αναφέρεται σε αυτές με επαινετικά και κολακευτικά σχόλια.

Ο στίβος:

«Η Βασδέκη 9^η στο κόσμο με 13.98. Η Όλγα άγγιξε τα 14 μέτρα στο τριπλούν. Στην πρώτη φετινή της εμφάνιση η Πέμπτη Ολυμπιονίκης της Ατλάντα

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 24.8.1996, 53^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά σε ένθετο: «Κασούμη είμαι μέσα στο μετάλλιο».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 17.7.1996, 47^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Καταγγελία... σφυρί για την Έφη».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 28.7.1996, 34^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Την... έστυψαν τη Κινέζα».

έκανε 13.98..., είναι η 9^η αθλήτρια στο κόσμο μα καλές προοπτικές και συνέχεια...»¹,

και:

«Βολή παγκοσμίου επιπέδου από την Τασούλα Κελεσίδου στη δυσκοβολία. Ο χρυσός δίσκος της Τασούλας πέταξε..., Εδώ και 9 χρόνια η Τασούλα Κελεσίδου έχει ξεκινήσει να δουλεύει σκληρά με τον Κώστα Σπανίδη..., Δουλειά σκληρή και επίπονη αλλά τα αποτελέσματα είναι εμφανή. Η δικαίωσή τους σίγουρα θα έλθει στα επόμενα διεθνή μήτινγκ και στην επόμενη Ολυμπιάδα. Τασούλα καλή δύναμη ...»².

Το μπάσκετ:

«Πρόκριση από σπόντα ή ικανότητα; Το γυναικείο αντιπροσωπευτικό μας συγκρότημα του μπάσκετ προκρίθηκε έστω εκ θαύματος, για πρώτη φορά στην ιστορία του, στα τελικά του ευρω- μπάσκετ γυναικών που θα γίνει το 1999 στη Στοκχόλμη..., Ελπίζουμε κορίτσια να αποδείξετε ότι η ικανότητα είναι αυτή που σας οδήγησε εκεί. Καλή δύναμη»³.

Η ρυθμική γυμναστική:

«Πρώτη η Ελλάδα στο παγκόσμιο πρωτάθλημα ρυθμικής..., Έξι κορίτσια σκέτο χρυσάφι..., Αποθέωση από 6000 θεατές..., Καραμανλής μας κάνετε υπερήφανους..., Αυτή είναι η καταπληκτική ομάδα στο ανσάμπλ γυναικών. Η δεύτερη δύναμη της Ευρώπης. Μια μεγάλη επιτυχία από τη στιγμή που ο πρωταρχικός στόχος ήταν η είσοδος στις 8 καλύτερες ομάδες..., Σε αυτό το πρωτάθλημα πήραμε άριστα και στο οργανωτικό μέρος εκτός από το αγωνιστικό. Επίσης σε ατομικό επίπεδο διέπρεψε με δύο αργυρά μετάλλια η Μαίρη Παγκάλου κατακτώντας την 5η θέση. Η Μαρία δεν είναι χθεσινή αθλήτρια. Έχει παρελθόν μεγάλο με διακρίσεις και επιτυχίες και στην Πάτρα έκανε για μία ακόμα φορά τη

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 18.5.1997, 45^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Το πέταγμα της Όλγας...».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 19.9.1997, 44^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο φωτ. και λεζάντα: «Οι σκληρές προσπάθειες της Τασούλας αποδίδουν».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 26.5.1997, 19^η σελ., αποσπ. από αθλητικό ένθετο: «Πρόκριση από σπόντα ή ικανότητα;».

δουλειά της. Δύο αργυρά μετάλλια, 5^η θέση στο ατομικό είναι μία πάρα πολύ καλή συγκομιδή!»¹.

Και το πόλο:

«Τα χρυσά μας κορίτσια της εθνικής νεανίδων στην κορυφή του παγκόσμιου πόλο. Δικαίωση για τις θυσίες τους. Ο προπονητής δεν άντεξε! Με το που άκουσε την κόρνα της γραμματείας για τη λήξη του αγώνα έπεσε στη πισίνα με τα ρούχα. Μιλάμε για το Νίκο Αναγνωστόπουλο..., Αξίζει ένα μεγάλο μπράβο στα κορίτσια διότι αφοσιώθηκαν με την ψυχή τους για να φτάσουν στην κορυφή του κόσμου..., Από δω και πέρα τι γίνεται; Τα κορίτσια περνάνε στο γυναικείο τμήμα στη Σεβίλλη και θα πρέπει να αποδείξουν και σε αυτήν την κατηγορία τη μεγάλη τους κλάση. Ποίο όμως ήταν το όπλο αυτής της μεγάλης νίκης; Πιστέψαμε στη νίκη και η ελληνική ψυχή υπερίσχυσε από τα πρώτα λεπτά απαντούν αθλήτριες και προπονητής. Η δυνατή άμυνα μας δικαίωσε μας είπε η Δασκαλοπούλου..., Μπράβο κορίτσια!»².

Τα τρία επόμενα χρόνια 1998, 1999 και 2000 η εφημερίδα ακολουθεί την ίδια θετική σημειολογική άποψη απέναντι στο γυναικείο αθλητισμό. Οι αθλοπαίδιες, ο στίβος, το κολύμπι, η γυμναστική και πολλά άλλα αθλήματα γίνονται σημεία αναφοράς για την εξέλιξη του γυναικείου αθλητισμού στη χώρα μας. Πολλές φορές δε αναφέρεται σε αθλήματα τα οποία χαρακτηρίζονται «ανδρικά» χωρίς καμία διάθεση επίκρισης:

«Οι γυναίκες και τα βαρέα σπορ. Με τις αναμετρήσεις στην κατηγορία των 75 κιλών συνεχίζονται σήμερα οι αγώνες του παγκόσμιου πρωταθλήματος άρσης βαρών γυναικών με αξιόλογες εμφανίσεις από Κίνα και Βουλγαρία. Το άθλημα τα τελευταία χρόνια έχει κάνει και στην χώρα μας σημαντικές προόδους. Στην φωτογραφία μια χαρακτηριστική κίνηση γυναικάς αρσηβαρίστριας η οποία όπως βλέπουμε παρά τη σκληρή προπόνηση διατηρεί το γυναικείο στυλ της»³.

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 19.6.1997, 21^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Πρώτη η Ελλάδα στο παγκόσμιο πρωτάθλημα ρυθμικής».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 17.7.1997, 57^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Τα κορίτσια της εθνικής νεανίδων στη κορυφή του παγκοσμίου πόλο».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 26.11.1999, 14^η σελ., αποσπ. από αθλητικό ένθετο: «Οι γυναίκες και τα βαρέα σπορ».

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1974-2000, υπό το πρίσμα των εφημερίδων: ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ(1974-1980), ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ(1980-1990) και ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ (1990-2000)

Η υπό εξέταση περίοδος 1974-2000 είναι μια ραγδαία εξελισσόμενη περίοδος για τα Μ.Μ.Ε. Ο όγκος του έντυπου τύπου αυξάνεται για κάθε είδους ανάγνωσμα και οι εφημερίδες δεν θα μπορούσαν να μην ακολουθήσουν. Περισσότερες πληροφορίες όμως για την γιγαντοποίηση των Μ.Μ.Ε. και την «αντικατάσταση» της πολιτικής ιδεολογίας από την αξιολογική ουδετερότητα θα αναφέρουμε στα συμπεράσματα της περιόδου¹. Έτσι, το πλήθος των εφημερίδων, μας δίνει τη δυνατότητα επιλογής περισσότερων από μιας για κάθε πολιτικό χώρο. Δύο γνωστές σε εμάς εφημερίδες, από το διάστημα 1950-1967, που εξετάσαμε και στην παρούσα περίοδο και ανήκουν στο χώρο της δεξιάς είναι η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ και η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Η μεν πρώτη εξετάστηκε για τη χρονική διάρκεια 1974-1980, και η δεύτερη για το διάστημα 1980-1990. Τέλος, για το διάστημα 1990-2000 επιλέξαμε τον ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΤΥΠΟ.

Η μελέτη της ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι όσον αφορά τη βιολογική ισότητα της γυναίκας-αθλήτριας η εφημερίδα ακολουθεί αμφιταλαντευόμενη στάση κατά την περίοδο 1974-1980, η οποία είναι άλλοτε θετική και άλλοτε ουδέτερη. Γενικότερα, η αποτύπωση της γυναίκας εμφανίζεται άλλοτε ως διάνθιση μέσω των φωτογραφιών για μαγειρική, κοσμική και καλλιτεχνική στήλη, και άλλοτε υπερασπίζεται την ισότητα των γυναικών. Εν γένει, οι ειδήσεις είναι δυσεύρετες για τη γυναίκα-αθλήτρια όμως, ακολουθούν τις ίσες αποστάσεις όσον αφορά τη βιολογική ισότητα με τους άνδρες αθλητές και παραπέμπουν στην υγιή σωματική άσκηση χωρίς αναβολικά. Συνεπώς, η στάση της εφημερίδας χαρακτηρίζεται θετική όταν εμφανίζεται η είδηση και ουδέτερη όταν παραλείπεται που είναι και το πιο σύνηθες. Έτσι η «εγώτητά»² της γυναίκας-αθλήτριας υπό το πρίσμα της

---

¹ Βλ. ανωτ., σημ. 62/γ.

² Βλ. ανωτ., σημ. 116.

βιολογικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας αναγνωρίζεται ως ισότιμο βιολογικό όν ικανό να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις της σωματικής άσκησης.

Πολιτικά η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ανήκει στο χώρο της δεξιάς ιδεολογικής παράταξης και αυτό αποτυπώνει μέσω της σημειολογική της τοποθέτησης. Άλλωστε το εξεταζόμενο διάστημα 1974-1980(μεταπολίτευση) είναι έντονα πολιτικοποιημένο και οι εφημερίδες ξαναβρίσκοντας τον ελεύθερο λόγο τους «ζητούν» να δηλώσουν την υποστήριξή τους προς την οικεία τους παράταξη¹. Όμως τα πολιτικά γεγονότα έχουν αμβλύνει νοοτροπίες και προκαταλήψεις, ιδιαίτερα της συντηρητικής παράταξης, της δεξιάς². Η γυναίκα εκτός από το ρόλο της μητρότητας έχει και άλλους να διαδραματίσει στη νέα τάξη πραγμάτων και κατά την εφημερίδα είναι πια αποδεκτό και ισότιμο πολιτικά όν. Έτσι επιδοκιμάζει θετικά και επικροτεί τη δραστηριοποίησή της σε όλους τους χώρους και στο χώρο του αθλητισμού.

Ο συμβολικός «γεωγραφικός χώρος του δρόμου»³, κατά την κοινωνική φιλοσοφική ανθρωπολογία, έχει ανοίξει πια για τη γυναίκα-αθλήτρια. Το κεφαλαιοκρατικό αστικό status το οποίο εκφράζει η δεξιά δεν αντιμετωπίζει πια τη γυναίκα μόνον σε ανθρωπολογικό και ατομικό επίπεδο και δεν την περιορίζει μόνον στο «γεωγραφικό χώρο του σπιτιού».⁴ Ο ρόλος της γυναίκας ως gender (κοινωνική δράση-σχέση, πολιτισμικό σύμβολο) είναι αποδεκτός σε όλες τις πολιτισμικές δραστηριότητες. Ο αθλητισμός είναι μία από αυτές που προάγει την υγεία του σώματος και της ψυχής, όμως στην υγιή και ισορροπημένη μορφή του. Η εφημερίδα επιδοκιμάζει τη σχέση γυναίκα-αθλητισμός έστω και μέσα από τις ελάχιστες αναφορές και των «χαμηλών τόνων» άρθρα.

Η εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ για την περίοδο 1980-1990 εμφανίζεται μέσα από τις σελίδες της να αναγνωρίζει τη γυναίκα ως ισότιμο βιολογικά όν

---

¹ Βλ. *ανωτ.*, σ. 57.

² Βλ. Α. Παπαρήγα, *ό.π.*, σσ. 12, 24-9, 36. 65.

³ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 58-9.

⁴ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 58-9.

απέναντι στον άνδρα. Η αθλητική είδηση καλύπτει 2/σέλιδη ποσοτικά θέση με ανάλογες αναφορές σε άνδρες και γυναίκες. Υπάρχουν δε και μόνιμες αθλητικές στήλες οι οποίες κρίνουν, κατακρίνουν και επιβραβεύουν αθλητικές, πολιτικές ή πράξεις αθλητών-αθλητριών. Συνεπώς ο αθλητισμός χωροταξικά και ποσοτικά κατέχει την δική του μόνιμη θέση μέσα στις σελίδες της εφημερίδας, πολλές φορές δε με έμφαση στις επιδόσεις των αθλητριών. Έτσι, η στάση της εφημερίδας αξιολογείται ως καταφανώς θετική για τις βιολογικές δυνατότητες των γυναικών και την ενασχόλησή τους με τον αθλητισμό. Συνεπώς, ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας-αθλήτριας, σύμφωνα με την πολιτισμική βάση της βιολογίας¹, είναι υπαρκτός και η συμβολή της θετική.

Η δεκαετία 1980-1990 χαρακτηρίζεται από το ξεκίνημα της «μετάλλαξης» της πολιτικής φυσιογνωμίας των Μ.Μ.Ε. Τα σημεία απόκλισης στις πολιτικές ιδεολογίες, τουλάχιστον μεταξύ κέντρου και δεξιάς, εμφανίζουν μία άμβλυνση, έτσι όπως εμφανίζεται στις εφημερίδες. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ όμως συνεχίζει να εκφράζει έντονα τη δεξιά ιδεολογία και γι' αυτό επιλέχθηκε από εμάς και για αυτήν την περίοδο. Όπως προείπαμε και για την πρώτη περίοδο ο τύπος είναι το όργανο μέσω του οποίου μία κοινωνία, ένα έθνος, ένας λαός, ένα κόμμα παρουσιάζεται. Το ίδιο συμβαίνει και στο υπό εξέταση χρονικό διάστημα. Οι άμβλύνσεις και οι αποκλίσεις στα σημεία των πολιτικών ιδεολογιών εκφράζουν τις πολιτικές κοινωνικές απόψεις της δεξιάς η οποία δεν ακολουθεί πια τις νοοτροπίες, τις προκαταλήψεις, την καχυποψία και το συντηρητισμό της προηγούμενης περιόδου. Έτσι και η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ αποδέχεται πια την άλλη ύπαρξη να δραστηριοποιείται σε όλους τους τομείς μιας οργανωμένης κοινωνίας, όπως είναι και ο αθλητισμός. Συνεπώς η στάση της εφημερίδας, μέσα από τη σημειολογία της, χαρακτηρίζεται εμφανώς θετική απέναντι στην κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια.

Βάσει των προαναφερθέντων και των πλαισίων της κοινωνικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας η γυναίκα φαίνεται να δραστηριοποιείται ισόποσα και ισότιμα και στο συμβολικό γεωγραφικό χώρο του σπιτιού αλλά και του δρόμου. Αποδέχεται πια τη γυναίκα ως gender με κοινωνική δράση και

---

¹ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 52-4.

πολιτισμική δραστηριότητα και όχι ως sex όπως την προηγούμενη περίοδο(1950-1967) όπου ασπάζοταν τις απόψεις του συντηρητικού κεφαλαιοκρατικού-αστικού status. Συνεπώς, η γυναίκα όπως διατυπώνει η εφημερίδα όχι μόνον αθλείται για τη σωματική, ψυχική υγεία και διάκριση αλλά, και επιβραβεύεται και προτρέπει για αυτό.

Έως το 1997 η μελέτη της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ μας παραπέμπει στη στάση της εφημερίδας ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ κατά τη δεκαετία του '50. Σεξιστικού περιεχομένου αναφορές στη γυναίκα, απουσία αθλητικών ειδήσεων γι' αυτήν και έμφαση στις αρνητικές επισημάνσεις(αναβολικά) αξιολογούν την αθλήτρια ως μη ισότιμο βιολογικό όν απέναντι στον αθλητή. Η εφημερίδα ακολουθεί πιστά τη συντηρητική θέση της δεξιάς ιδεολογίας – αποδοκιμασία, άρνηση- απέναντι στην αθλήτρια. Από το 1997 όμως και μετά η εφημερίδα αλλάζει τελείως στάση απέναντί της. Επιβραβεύει, προτρέπει και αναγνωρίζει στην αθλήτρια τον ισότιμο βιολογικό της ρόλο στον αθλητισμό. Η στάση της, στα πλαίσια διαμόρφωσης κοινής γνώμης, εναρμονίζεται με τη νέα τάξη πραγμάτων που διαπνέει τα πάντα στην ελληνική κοινωνία. Έτσι, χωρίς ενδοιασμούς μπορεί να χαρακτηριστεί ως αρνητική για την περίοδο 1990-1997, ενώ για το διάστημα 1998-2000 ένθερμα θετική στην πολιτισμική συμβολή της «εγώτητας» της αθλήτριας στα αθλητικά δρώμενα.

Πολιτικά η εφημερίδα πρόδηλα τοποθετείται στον σκληροπυρηνικό χώρο της δεξιάς, τουλάχιστον μέχρι το 1997. Ο εκδοτικός οργανισμός και το διοικητικό συμβούλιο της εφημερίδας αποτελείται από υψηλόβαθμα(γηναιά) στελέχη της παράταξης τα οποία ακολουθούν και αποτυπώνουν στο έντυπο τις απόψεις του κεφαλαιοκρατικού, συντηρητικού αστικού status. Από το 1997 όμως που αλλάζουν τα πρόσωπα. (π.χ. αλλαγή διαχειριστών, αποπομπή διευθυντή Γ. Κύρτσου), η εφημερίδα όπως διαπιστώσαμε αλλάζει στάση απέναντι σε κοινωνικές ομάδες ή θεματικές ενότητες¹.

---

¹ Βλ. ανωτ., σσ. 27-31.

Ως εκ τούτου έως το 1997 τη στάση της εφημερίδας απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια την χαρακτηρίζει η αποδοκιμασία-άρνηση με σεξιστικού περιεχομένου αναφορές, ενώ από το 1997-2000 το έντυπο αναγνωρίζει μέσα από τη σημειολογία του τη συμμετοχή της γυναίκας σε ότι διαδραματίζεται σε μια κοινωνία. Η προτροπή για άθληση με σκοπό τη σωματική και ψυχική υγεία και η επιβράβευση των πρωταθλητριών δείχνουν την εμφανή θετική στάση της εφημερίδας στη γυναίκα-αθλήτρια.

Το ίδιο ισχύει και για την ανάλυση της σημειολογίας της εφημερίδας όσον αφορά την κοινωνική φιλοσοφική ανθρωπολογία. Ενώ μέχρι το 1997 η εφημερίδα περιορίζει τη γυναίκα στο συμβολικό «γεωγραφικό χώρο του σπιτιού» και την αντιμετωπίζει μόνο σε ανθρωπιστικό και ατομικό επίπεδο διατυπώνοντας συντηρητικές απόψεις με σεξιστικές αναφορές, από το 1997 και μετά αλλάζει στάση. Η πολιτισμική δράση της γυναίκας αναγνωρίζεται για κάθε κοινωνική δραστηριότητα και δη στο χώρο του αθλητισμού. Οι προοδευτικές αντιλήψεις του εργατικού λαϊκού status για την δραστηριοποίηση της γυναίκας στο συμβολικό «γεωγραφικό χώρο του δρόμου» διαπνέουν κάθε εκτενή αναφορά στη γυναίκα-αθλήτρια. Εν κατακλείδι, η στάση της εφημερίδας μέσα από τη σημειολογία της χαρακτηρίζεται θετική απέναντι στην πολιτισμική συμβολή της γυναίκας-αθλήτριας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Μελέτη των εφημερίδων ΤΑ ΝΕΑ, ΤΟ ΒΗΜΑ και ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ για τον κεντρώο ιδεολογικό χώρο

Μετά την πτώση της δικτατορίας οι δημοσιογραφικοί οργανισμοί διεισδύουν δυναμικά στο χώρο του τύπου διεκδικώντας όλο και μεγαλύτερο μερίδιο στον πολιτικό-ιδεολογικό χώρο που εκφράζουν. Ο Δ.Ο.Λ.(Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη) καλύπτει κατά μεγάλο μέρος τον κεντρώο χώρο. Δύο από τις εφημερίδες οι οποίες θα εξεταστούν για την περίοδο 1974-2000, ΤΑ ΝΕΑ και ΤΟ ΒΗΜΑ, ανήκουν σ' αυτόν. Εκτός από την γενικότερη τοποθέτηση απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια θα είναι ενδιαφέρον να εξετάσουμε και τις αποκλίσεις των δύο εφημερίδων υπό την προοπτική των δύο διαφορετικών χρονικών περιόδων.

• Μελέτη της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ, για την χρονική περίοδο 1974-1980

Η εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ εκδίδονται με 14 και 16 σελίδες. Είναι ένα έντυπο το οποίο ανήκει καταφανώς στον κεντρώο ιδεολογικό-πολιτικό χώρο και εκφράζει την πολιτική των ίσων αποστάσεων, τουλάχιστον για την υπό εξέταση περίοδο. Η κριτική στη δεξιά κυβέρνηση γίνεται με προσεκτικό τρόπο, έτσι ώστε η σημειολογία της δεν εγείρει αντιδράσεις από τους αναγνώστες της. Κοινωνικά, οικονομικά και καλλιτεχνικά θέματα καλύπτουν μόνιμες στήλες όπου ανάμεσά τους συνωστίζονται και οι αθλητικές ειδήσεις. Η γυναίκα έχει τη θέση της ανάμεσα σε αυτά, αλλά με την αναφορά της «διαφορετικότητας». Φεμινιστικού ενδιαφέροντος άρθρα ελληνικά και ξένα μας ενημερώνουν για τις κατακτήσεις της στην καθημερινότητα. Η αποτύπωση των αθλητικών δρώμενων γίνεται με 1/στηλο ή 2/στηλο, ανάμεσα στην οικονομική και κοινωνική στήλη, στην 11^η σελίδα. Κάθε Δευτέρα όμως η εφημερίδα αφιερώνει την 13^η και την 14^η σελίδα της στον «κυρίαρχο» των αθλημάτων... το ποδόσφαιρο. Χώρος για τη γυναίκα που «γυμνάζεται» μάλλον δεν περισσεύει. Αν προκύψει η

είδηση, αποτυπώνεται! Το 1974 ανευρίσκουμε κάποιες ειδήσεις για τη γυναίκα-αθλήτρια ανάμεσα σε άρθρα για την ομορφιά της και τη νεότητά της. Όπως:

«Παρίσι. Μάρτιος, αποκλειστικότης Φράνς πρες και των ΝΕΩΝ: ...Μία γαλλίδα συγγραφέας η Ζανίν Αλλώ θέλει να προσφέρει μια σημαντική υπηρεσία στις γυναίκες να τις κάνει να φαίνονται νεώτερες από ότι είναι. Γιατί πιστεύει ότι η γυναίκα περισσότερο από τον άνδρα θέλει να φαίνεται νεώτερη και για έναν ακόμα λόγο: διότι η φύση αδικεί τη γυναίκα..., η γυμναστική είναι το μέσον για να διατηρείται το γυναικείο σώμα σφριγηλό και νεανικό. Η άθληση τρις φορές την εβδομάδα ενεργοποιεί το μυϊκό και βιολογικό σύστημα των γυναικών έτσι ώστε να έχουν υγεία και αντοχή...»¹,

και:

«Λονδίνο, Στην πνευματική, καλλιτεχνική και αθλητική βιολογική λειτουργία οι γυναίκες είναι ίσες με τους άνδρες; Έχουν τις ίδιες ιδιότητες; Μήπως το ένα φύλο υπερτερεί απέναντι στο άλλο; Μέχρι πριν από κάποια χρόνια η θέση των γυναικών ήταν δύσκολη ακόμα και στην Δύση, και γενικά επιστεύετο ότι οι άνδρες είναι ιδιοφυείς και οι μόνοι δημιουργικοί.... Οι γυναίκες ήταν πλασμένες για να τους φροντίζουν, να κάνουν παιδιά και να συγυρίζουν το σπίτι... σήμερα ο κόσμος είναι διαφορετικός. Υπάρχουν δυνατότητες και ευκαιρίες για τη γυναίκα να αναπτύξει όλες τις δυνατότητές της.... Ο αθλητισμός είναι ένας τομέας διάκρισης γι' αυτήν. Οι αθλήτριες τις τελευταίες δεκαετίες εμφανίζονται ικανές να ανταποκριθούν σε όλα τα αθλήματα ανδρικά(ποδόσφαιρο) ή μη. Οι διακρίσεις τους(παγκόσμια ρεκόρ) σε διεθνείς συναντήσεις αποδεικνύει την βιολογική ικανότητά τους να ανταποκριθούν σε όλες τις αθλητικές δραστηριότητες. Στην Αμερική οι γυναίκες εμφανίζονται να χτυπιούνται στα ρινγκ ισάξια με τους άνδρες...»².

Το 1975 η εφημερίδα κατακλύζεται με φωτογραφίες, περιγραφές και λεπτομέρειες από τη δίκη των χουντικών. Το έντυπο συνεχίζει την ίδια

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 18.3.1974, 9^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Όλοι θέλουν να φαίνονται νέοι. Τα χρόνια κρύβονται εύκολα»:

² ΤΑ ΝΕΑ, 3.9.1974, 3^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο: «Η μάχη των δύο φύλων. Υπάρχουν ιδιοφυείς γυναίκες; Μεγάλες μορφές στην επιστήμη και τις τέχνες»:

χωροταξική και ποσοτική στάση απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια. Φεμινιστικού είδους άρθρα τα οποία διακηρύσσουν την ισότητα των γυναικών εμφανίζονται συχνά. Όπως:

«... Μερικά πρόσφατα συγκεντρωμένα στοιχεία δείχνουν ότι η φεμινιστική κίνηση δεν έχει πετύχει πολλά πράγματα σε σημαντικά θέματα εξισώσεως της γυναίκας με τον άνδρα..., όσο για τη χειραφέτηση σε διάφορους τομείς, η σύγχρονη ελληνίδα δεν βρίσκεται στο επίπεδο των γιαγιάδων της. Αλλά, πρέπει να ομολογήσουμε ότι σε πολλούς τομείς καταδυναστεύεται από μύριες προκαταλήψεις..., Ο φιλόσοφος Αντόρνο είπε πριν 10 χρόνια, ότι και οι δύο “αντίπαλοι” έχουν άδικο...”¹,

αλλά και αθλητικού είδους «προβλέψεις» μέσα από συγγράμματα, όπως:

«... “Στο μακρινό μέλλον οι αγώνες θα γίνονται μικτοί και οι αντιπροσωπευτικές ομάδες των χωρών θα αποτελούνται από άνδρες και γυναίκες. Π.χ. το ποδόσφαιρο θα έχει 12 παίκτες 6 γυναίκες και 6 άνδρες. Το ίδιο περίπου θα ισχύει και για το στίβο..., δύο άνδρες και δύο γυναίκες θα αντιπροσωπεύουν ένα κράτος σε κάθε αγώνισμα και οι συναντήσεις θα είναι μεικτές...” Αυτές είναι μερικές από τις παράδοξες σκέψεις που περιέχονται στο κεφάλαιο: προβλέψεις για το μέλλον, και τι μας επιφυλάσσει από το βιβλίου του Ηλία Αντζουλάτου: *Γυναικείος Κλασσικός Αθλητισμός. Εν τούτοις με εξαίρεση αυτό το κεφάλαιο, το πόνημα του κ Αντζουλάτου όχι μόνον είναι απόλυτα δεμένο με την πραγματικότητα αλλά επί πλέον παρουσιάζει ενδιαφέρον καθώς παρακολουθεί τον γυναικείο αθλητισμό τόσο στα ιστορικά όσο και στα σύγχρονα θέματά του... Διαπιστώνει ότι ο γυναικείος αθλητισμός στην Ελλάδα βρίσκεται πίσω σε σχέση με τον ευρωπαϊκό »¹.*

Το 1976 η εφημερίδα αλλάζει. Παύει να είναι μόνο ένα πολιτικής ενημέρωσης έντυπο. Η ύλη της εμπλουτίζεται με στήλες καλλιτεχνικού, κοσμικού, τηλεοπτικού και στυλιστικού ενδιαφέροντος. Όπως και το προηγούμενο έτος έτσι και κατά το 1976 υπάρχουν φεμινιστικά άρθρα και ειδήσεις από όλο τον κόσμο. Στο περιεχόμενο αυτών υπάρχουν αναφορές και

¹ ΤΑ ΝΕΑ, ½.7.1975, 3^η, 7^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο και 3/στήλο: «Γυναίκα του '75. Τι προτιμά θηλυκότητα ή φεμινισμό: Η θέση της ελληνίδας και στην Ελλάδα».

στον γυναικείο αθλητισμό. Όμως «καθαρού» είδους ειδήσεις που να αναφέρονται με θετικά ή αρνητικά σχόλια για τη γυναίκα-αθλήτρια δεν υπάρχουν! Αναφορικά υπάρχει 4/στηλο άρθρο, της νυν υπουργού κ. Φάνης Πάλλη-Πετραλιά, το οποίο «οικτρίζει» τις γυναίκες που δεν έχουν ελεύθερο χρόνο να πάνε διακοπές, να αθληθούν και να διαθέσουν για τον εαυτόν τους! Η αιτία, όπως αναφέρει η κ. Πετραλιά, είναι τα πενιχρά οικονομικά τους ή η απουσία χρόνου εξ' αιτίας της σκληρής τους εργασίας! Αναφορικά:

«... Η ρωσίδα έχασε το φωτοστέφανο. Η ισότητα σκότωσε το ρομαντισμό. Ο Ιταλός δημοσιογράφος Τεμπάλντι βρίσκεται στη Μόσχα για μια ειδική έρευνα: τη θέση της γυναίκας στη Σοβιετική Ένωση..., ο αθλητισμός μια από τις κατ' εξοχήν δραστηριότητες της ρωσίδας έχει αποδώσει τα μέγιστα και όσον αφορά την σωματική αλλά και την ψυχική της υγεία..., (κατακλείδα): ελπίζουμε και στην Ελλάδα να φτάση κάποια στιγμή ο γυναικείος αθλητισμός τόσο ψηλά...»²,

και:

Λονδίνο. «Δεν θα υπάρξει ισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα αν δεν αναγνωρισθεί η εργασία της γυναίκας στο σπίτι και δεν πληρωθεί. Επίσης η κοινωνική καταξίωσή της.... Ο τομέας του αθλητισμού είναι ένας από αυτούς που ειδικά στην πατρίδα μας η γυναίκα-αθλήτρια δεν καταλαμβάνει τον ίδιο χώρο με τους άνδρες στις αμοιβές και στα προνόμια...»³,

και:

«Τώρα στο κατώφλι του 21 αιώνα οδηγούμαστε στη δημιουργία ενός νέου ατόμου. Του ανθρώπου που δεν θα γνωρίζεται σε άνδρα και γυναίκα αλλά θα κρίνεται από την κοινωνία, μόνον από την προσωπικότητά του. Στην καινούρια γενεά που απορρέει από ότι καλύτερο έχει να προσφέρει ένας άνδρας και μία γυναίκα δεν θα υπάρχουν ανταγωνιστές αλλά συνεργάτες παντού. Οι προκαταλήψεις και οι θέσεις της κοινωνίας απέναντι στη γυναίκα θα

---

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 16.7.1975, 13^η σελ., από τη στήλη: Για φιλάθλους και μη: «Βιβλίο για γυναίκες».

² ΤΑ ΝΕΑ, 4.5.1976, 11^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Η γυναίκα στη Σοβιετική Ένωση».

³ ΤΑ ΝΕΑ, 10.5.1976, 13^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο και φωτ με λεξάντα: «Δικαιοσύνη και ισότητα στη γυναίκα».

εξαφανιστούν..., Με αυτήν την πρόβλεψη έκλεισε η χθεσινοβραδυνή ομιλία της η κ. Παυλίνα Γιαννοπούλου με θέμα η γυναίκα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα...»¹. Υπό τις παραπάνω προοπτικές η εφημερίδα και τα επόμενα τέσσερα χρόνια δεν αλλάζει τη στάση της απέναντι στη γυναίκα και την ενασχόλησή της με τον αθλητισμό. Οι ειδήσεις είναι ελάχιστες και χωρίς ουσιαστικό ενδιαφέρον. Επίσης σχεδόν ανύπαρκτες είναι και οι φωτογραφίες αθλητριών. Από το 1977 εντοπίσαμε έξι ειδήσεις εκ των οποίων η πιο μακροσκελής και σημαντική είναι:

« Κατερρίφθη ρεκόρ που κράτησε 13 χρόνια. Η Βουδανίδου του Ηρακλέους νικήτρια στα 400 μ. με χρόνο 57'' 03, κατέκτησε την 1^η θέση στους πανελλήνιους αγώνες... Η Βουδανίδου είναι μια ολοκληρωμένη αθλήτρια ημιαντοχής με παρά πολύ καλές προοπτικές...»².

Το 1978 εκτός από την πληθώρα των φεμινιστικών άρθρων τα οποία κατακλύζουν την εφημερίδα, ανευρίσκουμε και μια αναφορά για τα γυμναστήρια στην Αρχαία Ελλάδα στα οποία δεν συμμετείχαν γυναίκες και ως εκ τούτου ο αρθρογράφος; κάνει μία φεμινιστική αναγωγή αλλά κάνει και μία αναφορά στα σύγχρονα γυμναστήρια. Ειδικότερα:

«..., τα γυμναστήρια της Αρχαίας Αθήνας ήταν δημόσια και βρίσκονταν ας πούμε στα προάστια της πόλης. Τα πιο φημισμένα ήταν το Κυνόσαργες προς τα νότια, το Λύκειο προς τα Ανατολικά και η Ακαδημία προς τα δυτικά... ήταν μεγάλα, επιβλητικά, απλόχωρα με σκιερούς δρόμους και πλατύχωρες αυλές...οι παίδες και οι άνδρες γυμνάζονταν καθημερινά κάτω από την επίβλεψη των ειδικών γυμναστών και παιδοτρίβων..., η παιδεία των κοριτσιών δεν επέτρεπε τέτοιου είδους ενασχολήσεις..., τα σύγχρονα γυμναστήρια τα οποία υπάρχουν μέσα στην πρωτεύουσα παρέχουν και στις γυναίκες την ευκαιρία να γυμνάζονται καθημερινά και να διατηρούν το σώμα τους σε άριστη κατάσταση. Άλλωστε

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 13.8. 1976, 4^η σελ., αποσπ. από τη στήλη: Κάθε μεσημέρι. «Ισότητα για τα δύο φύλα».

² ΤΑ ΝΕΑ, 14.5.1977, 15^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο και φωτ. με λεζάντα: «Κατερρίφθη ρεκόρ που κράτησε 15 χρόνια».

κυρίες μου εκτός από υγεία με την γυμναστική αποκτάτε ένα συμμετρικό σώμα που... είναι και της μόδας. »¹.

Επίσης ανευρίσκουμε και κάποιες αθλητικές ειδήσεις του τύπου:

« Ευχάριστη έκπληξη ήρθε από τη Ρουσσάκη. Πέτυχε ρεκόρ στα 1000 μ. πεταλούδας, ενώ η Θεοδωράτου στα 200μ. προσθίως σημείωσε νέα επίδοση νεανίδων. Οι δύο αυτές νέες επιδόσεις σημειώθηκαν χθες στην πισίνα κατά την πρώτη μέρα του πανελληνίου πρωταθλήματος. Η μία είναι η έξοχη 12χρονη αθλήτρια του Ολυμπιακού Έλλη Ρουσσάκη, και η Θεοδωράτου του Ολυμπιακού. Το έργο του Ολυμπιακού και του Παναθηναϊκού στην κολύμβηση είναι αξιόλογο και στον τομέα της κολύμβησης»²,

και:

«Απογοητευτική ήταν η εμφάνιση των γυναικών στις αναμετρήσεις του σαββατοκύριακου..., στο Νιούπορτ η ελληνική ομάδα στίβου γυναικών ηττήθηκε στην βαθμολογία κατά κράτος από την αντίστοιχη Ουαλλική... Η Λάμπρου δε, εγκατέλειψε διότι πιάστηκε στους τένοντες!..., Στην Βαλκανιάδα της κολύμβησης η μόνη αθλήτρια η οποία διέπρεψε ήταν η Ρουσσάκη...»³,

επίσης:

«Σε αγώνες στίβου στο Τελ Αβίβ η Σοφία Σακοράφα επρώτευσε στον ακοντισμό βελτιώνοντας κατά 30 εκ το φετινό της ρεκόρ. Η Σοφία έβγαλε ασπροπρόσωπη τη χώρα μας η οποία στις διεθνείς συναντήσεις μάλλον δεν τα πηγαίνει και τόσο καλά.»⁴,

τέλος:

« Η πρώτη κολυμβήτρια που έσπασε το φράγμα των 55'' στα 100μ. είναι η Κρις Κραφτ Κράουζε. Η 20χρονη ανατολικογερμανίδα που έχει βαθμό

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 4.7.1978, 7^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο: «Καλημέρα κ. Σωκράτη... συνέχεια από εχθές: Τα γυμναστήρια».

² ΤΑ ΝΕΑ, 7.7.1978, 13^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Ευχάριστη έκπληξη από τη Ρουσσάκη».

³ ΤΑ ΝΕΑ, 10.8.1978, 15^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Στη Μπολόνια και στο Νιούπορτ, η απόδοση των νέων αθλητριών».

⁴ ΤΑ ΝΕΑ, 8.5.1979, 19^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο, φωτ και λεζάντα: «Πρώτη η Σακοράφα με 58μ. και 92 εκ. σε αγώνες στίβου στο Τελ Αβίβ».

αστυνόμου β κατέκτησε το χρυσό μετάλλιο στα 100 ελευθέρως γυναικών. Η Κραφτ το κυνηγούσε 6 χρόνια και ήρθε η στιγμή να το κάνει...»¹.

- **Μελέτη της εφημερίδας ΤΟ ΒΗΜΑ, για την χρονική περίοδο 1980-1990**

Η εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ επιλέχθηκε για τον μεγάλο όγκο των αθλητικών ειδήσεων που περιέχει(6-7 σελ.) εξ αιτίας της κυριακάτικης και μόνον έκδοσής του. Ο όγκος των 60 σελ που έχει το κυριακάτικο φύλο επιτρέπει σε πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές αναφορές και αναλύσεις. Το υλικό της εφημερίδας χαρακτηρίζεται από μία πλουραλιστική πρόθεση. Η σημειολογία των ειδήσεων και των άρθρων ακολουθεί μία τάση κρίσης και επίκρισης προς την κρατική εξουσία. Η θέση της γυναίκας καλύπτει ένα μεγάλο κομμάτι στην αρθρογραφία του εντύπου για κάθε είδους θέμα. Ο αθλητισμός, είτε μέσω της ειδησεογραφικής ενημέρωσης είτε μέσω της κριτικής αρθρογραφίας, αναδεικνύει τα προβλήματα αλλά και τις προόδους των γυναικών και σε αυτόν τον τομέα. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας που εξετάζεται η εφημερίδα δίνεται η ευκαιρία μέσω της είδησης, στα ενυπόγραφα άρθρα, να γίνεται επισήμανση προβλημάτων, προτάσεις για τη λύση τους καθώς, και σκληρή κριτική στην κεντρική εξουσία που διαχειρίζεται την υπόθεση γυναίκα σε όλους τους τομείς.

Έτσι αναφορικά το 1981 εντοπίζουμε δύο τέτοιες ειδήσεις όπως:

«Αριστερά η Ελένη Κούκου σέρνει το χορό και δεξιά η Γιώτα Τσίτσελα απόμαχος μετά από 17 χρόνια. Χορού παρακολουθεί τις νέες χορεύτριες..., Αρρυθμίες στη ρυθμική γυμναστική, αλλά και ωραίο θέαμα και ελπιδοφόρες επιδόσεις από το πανελλήνιο πρωτάθλημα της Καλαμάτας..., Χθες και σήμερα όλη η Ελλάδα, η Ευρώπη, οι ΗΠΑ καθώς και η Αυστραλία ζουν στο ρυθμό της Σβετλάνα Μπογκίσκαγια και των άλλων αστεριών της παγκόσμιας ενόργανης γυμναστικής που αποφάσισαν να ασχοληθούν με το χορό..., όμως πέρα από την

---

¹ ΤΑ ΝΕΑ, 23.7.1980, 15^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η πρώτη κολυμβήτρια που έσπασε το φράγμα...».

αξιοποίηση του ήδη υπάρχοντος υλικού πέρα από την υλικοτεχνική υποδομή πρέπει να νικηθεί και το τέρας της μικροπολιτικής στον αθλητισμό...»¹,

και:

«Στην εποχή του χαλκού για τον ελληνικό αθλητισμό παίρνουμε ομαδικά μετάλλια. Ο στίβος γυναίκες και άνδρες έδωσαν τον καλύτερο εαυτό τους στο διεθνές μίτιγκ της Φιλιπούπολης...» και η κατακλείδα του δημοσιογράφου «...το γενικό συμπέρασμα πάντως είναι ότι ο αθλητισμός μας παρουσιάζει έντονα τα γνωρίσματα της αφρικανικής και ασιατικής λωρίδας της Μεσογείου και για να προσεγγίσει εκείνα της ευρωπαϊκής θα πρέπει να γίνουν σοβαρές προσπάθειες και να εκλείψουν ο κομπογιαννιτισμός και η μικροπολιτική που κυριαρχούν...»².

Το 1983 βρίσκουμε πάλι μια αναφορά για το στίβο και για τις ελπίδες που προσφέρουν οι γυναίκες που συμμετέχουν σ' αυτόν:

«Καιρό είχε να χαμογελάσει το κουρασμένο πρόσωπο του γυναικείου αθλητισμού και αυτό έγινε στα Τρίκαλα στο Πανελλήνιο πρωτάθλημα σε ιδιαίτερα δύσκολους καιρούς όχι μόνον λόγω έλλειψης αποτυχιών αλλά και χρημάτων..., στο 55^ο πρωτάθλημα γυναικών υπήρξαν αρκετές ελπιδοφόρες νίκες για το Πανευρωπαϊκό που πλησιάζει..., οπωσδήποτε ενισχύθηκε στα Τρίκαλα η διαπίστωση ότι το μέλλον του ελληνικού στίβου ανήκει και στη γυναίκα. Η εκπληκτική φέτος Νίκη Γκαβέρα βάζει υποψηφιότητα για τον τελικό του αγωνίσματος στο Σπλίτ ενώ στον ίδιο υψηλό στόχο μπορεί να βλέπει και η 25χρονη Βούλα Πατουλίδου και βεβαίως να μην ξεχνάμε και την 33χρονη Άννα Βερούλη... Θα πρέπει η πολιτεία να κατανοήσει το δύσκολο ανταγωνισμό στο χώρο του αθλητισμού και να λειτουργήσει ανάλογα...»³.

Το 1984 είναι η χρονιά του δεύτερου μπουκότς των Ολυμπιακών Αγώνων μετά τη Μόσχα. Οι αναφορές είναι ποικίλες και μακροσκελείς. Το άρθρο του Κλεάνθη Παλαιολόγου, διευθυντή της Ακαδημίας Σωματικής

¹ ΤΟ ΒΗΜΑ, 4.5.1981 76^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά φωτ. και λεζάντα: «Αρρυθμίες στη ρυθμική γυμναστική».

² ΤΟ ΒΗΜΑ, 14.7.1981, Α37 σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Στην εποχή του χαλκού ομαδικά μετάλλια».

³ ΤΟ ΒΗΜΑ, 22.7.1983, Α35 σελ., φωτ. και λεζάντα: «Δύο κορίτσια η ελπίδα του ελληνικού στίβου, Βούλα Πατουλίδου και Νίκη Γκαβέρα».

Αγωγής, δίνει εξηγήσεις για τη μη συμμετοχή των γυναικών στους αγώνες στην αρχαιότητα, οι οποίες μπορούν να αναχθούν έως σήμερα.

«...Υπάρχει θέμα για τις γυναίκες στην αρχαιότητα. Όχι μόνον δεν μετέχουν στους αγώνες αλλά και δεν τους επιτρέπεται ούτε να τους παρακολουθήσουν..., είναι αλήθεια ότι τους αθλητικούς αγώνες γυναικών δεν ευνοούσαν οι έλληνες αν και σε μερικές πόλεις που ακολουθούσαν την αυστηρή αγωγή της Σπάρτης οι γυναίκες είχαν κάποια ελευθερία συμμετοχής στα κοινά..., πολλές υποθέσεις έχουν γίνει για να διερευνηθεί ο ανεξήγητος νόμος των Ηλείων..., ούτε λόγοι σεμνοτυφίας επέβαλλαν την απαγόρευση..., ούτε συναισθηματικοί χωρούσαν από την τραχύτητα των αγώνων για γυναίκες που στέλνουν τα παιδιά τους στον πόλεμο..., την απαγόρευση μπορούμε να την στηρίξουμε σε λόγους θρησκευτικής μαγείας..., ήταν ένα ταμπού ένας ετοιθελισμός των ανδρών που δεν έδιναν εξηγήσεις αλλά που στο βάθος έτρεμαν πάντα την μητριαρχία...»¹.

Στην ίδια φιλοσοφία κινείται και το επόμενο άρθρο. Με έναυσμα τη συμμετοχή ή μη των γυναικών στο Μαραθώνιο, γίνεται μια ιστορική αναφορά στις απόψεις του μισογύνη αναβιωτή των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων Πιέρ ντε Κουμπερντέν:

«Η γυναίκα θα μπορέσει ποτέ να φθάσει τον άνδρα; Ζήτημα παλιό όσο και ο κόσμος..., σήμερα ξανάρχεται στην επικαιρότητα με την εισαγωγή του γυναικείου μαραθωνίου στους Ολυμπιακούς αγώνες. Ας μην ξεχνάμε ότι η συμμετοχή της γυναίκας στους δρόμους αντοχής και ημιαντοχής ήρθε δύσκολα. Μετά από πολύ προσπάθεια..., ο ίδιος ο Πιέρ ντε Κουμπερντέν είχε ομολογήσει ότι μια γυναικεία Ολυμπιάδα είναι έξω από κάθε σκέψη και πραγματικότητα κάτι αντιαισθητικό και απρεπές. Ακόμα και ο τύπος έσπευσε, στους αγώνες του Άμστερνταμ το 1928 να χαρακτηρίσει το θέαμα αξιοθρήνητο των αθλητριών που τερμάτιζαν εξουθενωμένες..., τότε όλοι ήταν πεισμένοι ότι οι γυναίκα δεν μπορεί να τρέξει δρόμους αντοχής χωρίς κινδύνους..., είχε επικρατήσει το ψευδο-επιχείρημα ότι η φυσιολογία της είναι κατώτερη από εκείνη του άνδρα και δεν της επιτρέπει να υποστεί χωρίς συνέπειες για την υγεία της την δοκιμασία μιας

παρατεταμένης προσπάθειας, Πενήντα έξι χρόνια χρειάστηκε να περιμένει το ασθενές φύλο για να ζήσει τον πρώτο του Μαραθώνιο. Τώρα ούτε ένας ειδικός δεν υποστηρίζει τις παλιές θεωρίες. Αντίθετα πολλοί επιστήμονες θεωρούν τη γυναικεία αντοχή ανώτερη από την ανδρική. Πρόκειται όμως για μια ακόμα επιστημονικοφανή άποψη που βασίζεται σε μερική μόνον αλήθεια, ότι το ποσοστό λίπους είναι περισσότερο και δεν κινδυνεύει να μείνει από καύσιμα..., η γυναίκα πέρα από το γεγονός ότι δεν είναι πιο ανθεκτική από τον άνδρα παρουσιάζει και ιδιαίτερα προβλήματα όσον αφορά την μορφολογία της..., είμαστε στο σημείο που η αθλητική ιατρική έρευνα δεν αντιμετωπίζει σοβαρά την πιθανότητα ισότητας των δύο φύλων, στον μαραθώνιο τουλάχιστον...»².

Η εμφάνιση και η εδραίωση του τζούντο γυναικών, ως Ολυμπιακό άθλημα, δίνει αφορμή στην εφημερίδα να εκφράσει την άποψή της και κατά το 1986 περί του δικαιώματος των γυναικών για την ισόποση και ισότιμη συμμετοχή τους στους αγώνες.

« Το τζούντο κερδίζει έδαφος σε παγκόσμια κλίμακα. Άθλημα Ολυμπιακό απλώνεται και στο κατ' ευφημισμό ασθενές φύλο. Ήδη έχουν γίνει τρία παγκόσμια πρωταθλήματα τζούντο γυναικών..., οι τζουντίστες ετοιμάζονται να κατακτήσουν και τους Ολυμπιακούς Αγώνες..., σύμφωνα με την απόφαση που ελήφθη από το διεθνές συνέδριο επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων το 1981 οι γυναίκες θα πρέπει να ασχολούνται με όλα τα αθλήματα και να εκπροσωπούνται και στο μεγαλύτερο αθλητικό γεγονός...»³.

Τα δύο επόμενα έτη 1987 και 1988 βρίσκουμε αρκετές ειδήσεις και άρθρα για τις συμμετοχές των γυναικών σε αγώνες και τον αντίκτυπο που έχουν αυτές στη κοινωνία και στην επιστήμη. Έτσι:

«Όταν η Άννα Βερούλη μεσουρανούσε στο αθλητικό στερέωμα, μαζί μάλιστα με τη Σοφία Σακοράφα, κατακτώντας το χρυσό μετάλλιο ακοντισμού στο Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Στίβου, για κάμποσο καιρό συνέβαιναν αξιοπερίεργα φαινόμενα. Περάσαμε έτσι μήνες ολόκληρους παρακολουθώντας την περιβόητη

¹ ΤΟ ΒΗΜΑ, 5.8.1984, 31 σελ., αποσπ. από 3/σπηλο: «Από την Ολυμπία στο Λος Άντζελες».

² ΤΟ ΒΗΜΑ, 12.8.1984, 33^η σελ., αποσπ. από 3/σπηλο: «Πόσο αντέχουν οι γυναίκες; Πρώτοι οι άνδρες δεύτερες οι γυναίκες».

³ ΤΟ ΒΗΜΑ, 11.5.1986, 11^η σελ., αποσπ. από 4/σπηλο, φωτ. και λεζάντα: «Γυναίκες τζουντόκα».

διαμάχη των δύο αθλητριών, ενώ η Παναγία της Τήνου έγινε για πρώτη φορά αντικείμενο αθλητικογραφίας..., Στην αγορά αθλητικών ειδών η Βερούλη έφερε μια επανάσταση παρά της εγγενείς δυσκολίες του μοναχικού αυτού αθλήματος που λέγεται ακοντισμός. Στου Κατράντζου θυμούνται ότι έφταναν κορίτσια καθημερινώς που ζητούσαν ακόντια..., έτσι λειτουργεί η μόδα ακόμα και στον αθλητισμό. Το πρότυπο! Αλλά αθλητισμός είναι κάτι βαθύτερο, επίπονο και χρονοβόρο, πέρα από τη βιτρίνα και αυτό οφείλουμε να το δει και η πολιτεία αλλά και τα παιδιά...»¹,

και:

«Η απουσία των σταρ του μαραθωνίου γυναικών έδινε το χρίσμα της παγκόσμιας πρωταθλήτριας στη Ρόζα Μότα από την Πορτογαλία με 45 κιλά βάρος και 1μ.52 ύψος..., όλες σχεδόν οι αθλήτριες του μαραθωνίου με κοντά μαλλιά και χωρίς καμπύλες έδειχναν ότι πάνε κόντρα στη γυναικεία φόρμα ή φύση ώστε για κάποιες στιγμές δόθηκε η εντύπωση ότι οι ανθρώπινες φιγούρες που έμπαιναν τρέχοντας στο Ολύμπικο μετά τη Μότα ήταν φαρσέρ! Ωστόσο δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι βιολογικές και συναφείς έρευνες γύρω από τις γυναίκες μαραθωνοδρόμους συγκλίνουν ότι οι αθλήτριες πλεονεκτούν σε καίρια σημεία των ανδρών αλλά μειονεκτούν και σε πολλά άλλα. Το παν μέτρον άριστον θα πρέπει να γίνει δόγμα και αρχή και να ακολουθείται από αθλητές, αθλήτριες, ιθύνοντες και πολιτεία ..., »².

Οι συνεχείς αναφορές στη γυναίκα αθλήτρια είτε ως είδηση είτε ως κριτική υπάρχουν εν αφθονία και διάσπαρτες μέχρι και το τέλος της δεκαετίας την οποία εξετάζουμε. Θα ολοκληρώσουμε δε αυτή με τρία άρθρα της ίδιας θεματικής ενότητας μέσω των οποίων η εφημερίδα επισημαίνει τη στασιμότητα του γυναικείου αθλητισμού.

«Τη μακρύτερη μέρα που διέκοψε ποτέ τη νύχτα του, έζησε το ελληνικό γυναικείο βόλεϊ την τελευταία εβδομάδα του περασμένου μήνα... Τι κίνητρα

¹ ΤΟ ΒΗΜΑ, 12.7.1987, 26^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο από τη στήλη ΖΩΗ της Λιάνα Κανέλλη: «Ο πυρετός του... ακοντίου».

² ΤΟ ΒΗΜΑ, 6.9.1988, 76^η σελ., απόσπ. από 3/στήλο: «Κόντρα στη γυναικεία φύση».

υπάρχουν για τις κοπέλες που δεν είναι στην εθνική ομάδα; Ερχόμαστε στο αδιέξοδο γενικότερα που αντιμετωπίζει ο γυναικείος αθλητισμός και ειδικότερα το γυναικείο βόλεϊ. Δεν πρέπει όμως να ζητάμε με τα ελάχιστα οικονομικά που διαθέτουν ακόμα και μεγάλοι σύλλογοι. Ακόμα, και στην περισσότερη από εμάς υπανάπτυκτη Τουρκία, το χρήμα διαφόρων σπόνσορς ρέει άφθονο. Έτσι οι αθλήτριες ασχολούνται μόνον με τη προπόνηση και τον αθλητισμό και όχι με την προσπάθεια ευρέσεως των προς των ζειν μέσω προπονήσεων...»¹,

και:

«Ο ελληνικός γυναικείος αθλητισμός δεν έχει δυστυχώς πολλές ευκαιρίες να χαιρείται επιτυχίες σε διεθνές επίπεδο. Θέλει πολύ δρόμο και προσπάθεια να αλλάξει ένα ισχνό σκηνικό για το οποίο πολλοί και διάφοροι ευθύνονται όχι όμως οι κοπέλες του τόπου μας..., οι αθλήτριες της εθνικής ομάδας βόλεϊ, που το τιμόνι της όπως φαίνεται κρατάει ένας σωστός τεχνικός, διακρίνεται συνεχώς. Αυτό σύμφωνα με τις υπάρχουσες κοινωνικές, οικονομικές συνθήκες σημαίνει διάκριση που έχει διπλή αξία: την προβολή του γυναικείου αθλητισμού αλλά και την τεκμηρίωση ότι ο γυναικείος αθλητισμός δικαιούται μιας καλύτερης μοίρας στην πατρίδα μας...»²,

επίσης:

«Επιτυχία είναι σίγουρα η πρόκριση που πήρε η Εθνική ομάδα βόλεϊ νεανίδων για τα τελικά του Ευρωπαϊκού πρωταθλήματος..., φοβούμεθα λοιπόν ότι αν δεν υπάρξουν ουσιαστικές αλλαγές στον χώρο του γυναικείου αθλητισμού μάλλον χτίζουν στην άμμο..., ο γυναικείος αθλητισμός έχει ανάγκη από οικονομική και κοινωνική ενίσχυση. Επίσης έχει ανάγκη από την στήριξη εκ μέρους της πολιτείας με ενημέρωση στα σχολεία και από τις μικρές ηλικίες για τα οφέλη που προσφέρει ο αθλητισμός στο γυναικείο σώμα ..., το βόλεϊ είναι ένα άθλημα που μπορεί ακόμα και σε μια μικρή σχολική αυλή να προσφέρει χαρά και εκτόνωση σε κορίτσια και αγόρια... »³.

¹ ΤΟ ΒΗΜΑ, 8.5.1988, 77^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Μετά τη διάκριση τι;».

² ΤΟ ΒΗΜΑ, 7.6.1989, 54^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο, από τη στήλη ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ του Π.Ν. Λινάρδου: «Ανοιξιιάτικο δώρο».

³ ΤΟ ΒΗΜΑ, 13.5.1990, 75^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Τα κορίτσια του βόλεϊ πετούν».

• **Μελέτη της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, για τη χρονική περίοδο 1990-2000**

Η εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ ανήκει καθαρά στον κεντροαριστερό χώρο με τάσεις κρίσης και επίκρισης της εξουσίας. Η δεκαετία 1990-2000 ολοκληρώνει τη γιγάντωση των δημοσιογραφικών οργανισμών και των media καθώς και την ανάδειξή τους σε κοινωνικούς, πολιτικούς, πολιτιστικούς και οικονομικούς διαμορφωτές. Έτσι, με τον ρόλο που «αναλαμβάνει» η εφημερίδα αυτή τη δεκαετία αποτυπώνει τις κεντροαριστερές απόψεις της με έναυσμα την είδηση. Η θέση της γυναίκας είναι εμφανώς σε περίοπτη θέση είτε ως δημοσιογράφου, είτε ως θέμα είδησης. Η αθλητική ειδησεογραφία καλύπτει 4-5 σελίδες με αναφορά σε όλα τα αθλήματα και από όλο τον κόσμο, όπου και σε αυτόν τον χώρο, όπως και στα κυριακάτικα ένθετα, η γυναίκα-αθλήτρια έχει τη θέση της. Επιβραβεύεται, αξιολογείται, παρακινείται για πιο ψηλά, πιο δυνατά, πιο γρήγορα. Έτσι βλέπουμε τη Βούλα Πατουλίδου να πρωταγωνιστεί σε διεθνείς αγώνες καθώς και στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες της δεκαετίας μέσα από δυσκολίες και δυσμενείς συνθήκες.

«Η Βούλα Πατουλίδου αναδείχθηκε η μεγάλη μορφή των αγώνων στίβου που έγιναν το σαββατοκύριακο στην Κωνσταντινούπολη..., για πρώτη φορά στην ιστορία του θεσμού μία ελληνίδα κερδίζει δύο χρυσά μετάλλια και μάλιστα σε 23 λεπτά..., η Ειρήνη Θεοδωρίδου βελτίωσε το δικό της ρεκόρ στα 1500μ..., χρυσό και στον ακοντισμό από την Άννα Βερούλη η οποία μένει σταθερή..., η γυναικεία ομάδα στίβου έχει αρχίσει και αποδίδει από την καλή προπόνηση, τις καλές συνθήκες και το άριστο υλικό το οποίο προσέρχεται για να αθληθεί...»¹, και:

«Ανασφάλεια αισθάνεται η Βούλα Πατουλίδου η πρωταγωνίστρια της 48^{ης} Βαλκανιάδας διότι δεν έχει αποκατασταθεί επαγγελματικά..., όπως μας είπε από τα πρώτα κίνητρα που δίνουν στους αθλητές στο εξωτερικό είναι η επαγγελματική αποκατάσταση και όπως μας είπε αυτήν την βοήθησαν ο σύζυγός της και ο αρσιβαρίστας Ζαρζαβατσίδης..., αυτό ισχύει και για τις υπόλοιπες αθλήτριες Μπακογιάννη, Βερούλη στις οποίες η πολιτεία πρέπει να σκύψει με

ενδιαφέρον και προτάσεις έτσι ώστε να προπονούνται και να αγωνίζονται απερίσπαστες...»².

Και αίφνης η μεγάλη νίκη στους Ολυμπιακούς αγώνες:

« Η μεγάλη στιγμή η υπεράνθρωπη προσπάθεια. Η ατυχία της αντιπάλου. Η μεγαλειώδης νίκη Για την Ελλάδα ρε γαμώτο..., σε μια στιγμή που η οικονομική κρίση, η κρίση των αξιών, η κρίση της κοινωνίας και των θεσμών είναι μία τραγική πραγματικότητα, σε μια στιγμή που οι έλληνες στενάζουν κάτω από δέσμες και μέτρα, κάτω από φορολογίες και άτακτες εισφορές, η προσφορά μιας γυναίκας της Βούλας Πατουλίδου είναι μεγάλη! Και για τους υποφέροντες και τους αποφασίζοντες. Για τους μεν διότι τους ξυπνά την ελπίδα για τους δε διότι τους δίνεται μια ψευδαίσθηση επιτυχίας! Εξ ου και οι παράτες, και οι απονομές, και οι εξαγγελίες, και οι φωτογραφήσεις. Ο χρόνος θα το δείξει αν ο γυναικείος αθλητισμός στην Ελλάδα πάρει τη θέση που του πρέπει μετά τη νίκη της Βούλας...»³.

Τέλος ο Π. Λινάρδος στη στήλη του ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ βλέπει την αγωνία της ολυμπιονίκου να αναδειξει την πατρίδα της μέσω της νίκης της και όχι να ωφελήσει τον εαυτόν της:

«...ανάμεσα στα τόσα πυρακτωμένα λόγια μιας γυναίκας της Βούλας Πατουλίδου ξεχωρίζει μία φράση: αγωνίσθηκα για την Ελλάδα! Τα λόγια αυτά εκφράζουν την αγωνία και τον πόθο να προβάλει την πατρίδα της μέσα στον μεγάλο κυκεώνα του παγκόσμιου θεάματος. Μήνυμα αισιοδοξίας και επιβίωσης της ελληνίδα αθλήτριας μέσα στην ισοπεδωτική συμπεριφορά των υπερδυνάμεων και της αδιαφορίας της πατρίδας της για τον γυναικείο αθλητισμό...»⁴.

Η «εισβολή» των γυναικών σε όλους τους τομείς και σε όλες τις δραστηριότητες δεν θα άφηνε άπαρτο και το κάστρο του αθλητικογράφου ή του τηλεπαρουσιαστή αθλητικών ειδήσεων. Τρεις όμορφες γυναίκες

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 6.8.1990, 36^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Διπλή νίκη η Βούλα».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 7.9.1990, 42^η σελ., αποσπ. από 5/σπηλο, φωτ. και λεζάντα: «Είμαι ξεκρέμαστη».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 16.8.1992, α34η σελ., φωτ. και λεζάντα: «Τα μηνύματα των Ολυμπιακών Αγώνων».

⁴ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 16.8.1992, 44^η σελ., αποσπ. από 1/σπηλο: «Έλληνες δημιουργοί».

αντικαθιστούν τον ξύλινο ανδρικό λόγο και την σκληρή ανδρική παρουσία στον τομέα των αθλητικών ειδήσεων:

«Γκρέτα, Ζέτα, Άρια.. Πέναλτυ, λεί απ, άουτ, σέρβις κι επιταχύνσεις δεν είναι πια ανδρικό μονοπώλιο. Η γοητεία είναι ένα συν στην παρουσίαση. Τώρα πρέπει να αποδείξουν ακόμα ότι υπάρχει η γνώση και η πείρα. Κάποτε όταν το δελτίο των αθλητικών ειδήσεων έφθανε στο τέλος ο τηλεθεατής ανακουφιζόταν..., σήμερα όμως υπάρχουν τρεις τηλεπαρουσιάστριες οι οποίες προϋπήρξαν και αθλήτριες..., Γκρέτα Λυμπεροπούλου, ένας μηνίσκος στο πόδι την οδήγησε από το χορό μπροστά στις κάμερες..., η Άρια Αγάτσα μας αναφέρει ότι η περιγραφή ποδοσφαίρου από γυναίκα είναι το τελευταίο ανδρικό κάστρο του αθλητισμού, αλλά μπορεί και όχι. Το τελευταίο ανδρικό κάστρο θα πέσει όταν γυναίκα γίνει υπεύθυνη αθλητικού τμήματος σε ραδιόφωνο και τηλεόραση. Αν αντέξουμε μπορεί και να το δούμε! Το κλίμα, όπως έχει αλλάξει απέναντι στις γυναίκες αθλήτριες, έχει αλλάξει και για εμάς. Δεύτερη πανελληνιονίκης στα 60μ. κορασίδων και ένα φεγγάρι μπασκετμπολίστρια στον Παναθηναϊκό σήμερα απολαμβάνει και την εμπειρία της αθλητικής δημοσιογραφίας, η οποία όπως μας λέει έχει πολιτικές, οικονομικές, αστυνομικές και κοινωνικές διαστάσεις. Και οι τρεις κυρίες μας ανέφεραν ότι όπως αντιμετώπιζαν με καχυποψία τις αθλήτριες παλιά έτσι αντιμετωπίζουν και τις αθλητικογράφους σήμερα αλλά όπως μας λέει αν δεν άξιζαν οι γυναίκες δεν θα τις έπαιρναν..., όπως και οι αθλήτριες έκαναν πολλούς αγώνες και προσπάθειες για να επιβληθούν των ανδρών σε αθλήματα έτσι και εμείς προσπαθούμε να αποδείξουμε μέσω του πιο ευχάριστου και διαφορετικού τρόπου παρουσίασης να αναδειχθούμε καλύτερες από αυτούς...»¹.

Θα ακολουθήσουν δύο αθλήτριες με πολλές ελπίδες για το μέλλον του γυναικείου αθλητισμού στην Ελλάδα, Κατερίνα Θάνου και Τασούλα Κελεσιδου. Τα δύο κορίτσια αναδεικνύουν τα προβλήματα αλλά και τις διακρίσεις του ελληνικού γυναικείου αθλητισμού:

«Κατερίνα Θάνου. Τρεις άνθρωποι δουλεύουν μαζί της για την επίτευξη των μεγάλων στόχων της. Τελικά δεν είχαμε άδικο. Αυτή η κοπέλα ξέρει να μας

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ. 7.8.1992, 24^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο: «Αθλητικές ειδήσεις... γένους θηλυκού».

κλέβει την καρδιά. Με την ντομπροσύνη και την ωριμότητά της. Και γιατί ξέρει να ξεπερνάει τις δύσκολες στιγμές και να τραβάει μπροστά..., η Κατερίνα είναι μια εξαιρετική αθλήτρια η οποία ξέρει που πατάει..., η περίπτωση της Θάνου είναι κάτι το μοναδικό για τα ελληνικά δεδομένα. Σε αυτή τη χώρα όπως σε όλους τους τομείς έτσι και στον αθλητισμό η οργάνωση είναι αυτή η οποία λείπει και ιδιαίτερα από τα γυναικεία τμήματα..., όμως με την Κατερίνα υπάρχουν τρεις άνθρωποι οι οποίοι είναι η σκιά της: Ευαγγελόπουλος προπονητής, Ιακώβου στον τομέα της δύναμης και Τζέκος ο Μάνατζερ... ας παραδειγματιστεί η πολιτεία και τα άλλα αθλητικά σωματεία γιατί από την Κατερίνα θα δούμε χρυσές στιγμές...»¹,

και:

«...η ελληνική αποστολή κατάφερε να πανηγυρίσει μια πρόκριση στον τελικό. Και μάλιστα εκεί που οι ελπίδες μας ήταν ελάχιστες. Η δυσκοβόλος μας Τασούλα Κελεσίδου είχε αντίθετη άποψη ..., η Τασούλα είναι 23 ετών, αθλήτρια του Ηρακλή και θεωρείται από τις μεγαλύτερες αθλήτριες της χώρας μας..., κατά την άποψη των ειδικών είναι αυτή η οποία στο μέλλον θα μας χαρίσει νικηφόρες στιγμές στο γυναικείο αθλητισμό. Η Τασούλα δουλεύει σκληρά για χρόνια, με συνέπεια και πείσμα παρά τις σκληρές συνθήκες όπως λέει η ίδια...»²,
τέλος:

«...δεν θέλω να λέω μεγάλες κουβέντες αλλά στους τελικούς δεν υπάρχουν θηρία. Είδατε την επίδοση της Αναστασίας 11^η στο κόσμο. Αν βέβαια έχει τη βοήθεια που χρειάζεται από τον κόσμο αλλά και από την πολιτεία στο παγκόσμιο της Αθήνας ίσως τη δούμε και παγκόσμια πρωταθλήτρια... Όσο για τη βοήθεια που χρειάζεται, ας ακούσει η πολιτεία όπως είπε και ο προπονητής της ότι έχει μόνον τρεις δίσκους για να προπονείται και βάρη κάνει χάρη στην... προσφορά της άρσης βαρών της οποίας χρησιμοποιεί τις εγκαταστάσεις..., Τι να σου κάνει ο γυναικείος αθλητισμός;»³.

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 9.8.1995, 52^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Κατερίνα Θάνου: Δεν είμαι μόνη».

² ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 11.8.1995, 53^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Πρώτος τελικός από Κελεσίδου».

³ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 14.8.1995, 44^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Η Κελεσίδου βλέπει μετάλλιο στην Αθήνα».

Το 1996 ανευρίσκουμε ένα εξαιρετικό άρθρο για τις γυναίκες-αθλήτριες στο περιοδικό ΕΨΙΛΟΝ της κυριακάτικης ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑΣ. Στο άρθρο αυτό γίνεται αναφορά σε όλα τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αθλήτριες στους αγώνες καθώς το πνεύμα του μισογυνισμού είναι πασιφανές σε κάθε ενέργεια όχι μόνον των ιθυνόντων αλλά και των «συναδέλφων τους» αθλητών.

«Κατά την αρχαιότητα οι αθλήτριες έπρεπε να μεταμφιέζονται σε άνδρες για να μπορούν να συμμετάσχουν έστω από τις θέσεις των θεατών. Σήμερα αρκεί να προσαρμόζονται στην εικόνα που έχει επιβάλει γι αυτές η ΔΟΕ και να μεταμορφώνονται αναλόγως σε «άνδρογυναίκες» σε «μωρά» η σε ευχάριστο θέαμα για τις τηλεοπτικές κάμερες. Οι γυναίκες δεν καλοπερνάνε στους αγώνες. Από το 1900 που άρχισαν να συμμετάσχουν δειλά σε ορισμένα αγωνίσματα και επί έναν σχεδόν αγώνα οι γυναίκες αντιμετωπίζονται από τους διοργανωτές των Ολυμπιακών Αγώνων με έκδηλη περιφρόνηση σαν το αναγκαίο κακό των αγώνων: δεν απέχουν πολύ από το ανδρικό πρότυπο, θεωρούνται αθλητές δεύτερης κατηγορίας και αν το προσεγγίζουν καταγγέλλονται ως μη φυσιολογικές γυναίκες. Αποδεκτές γίνονται στα αγωνίσματα εκείνα που τους επιτρέπουν να αναπτύξουν τα θηλυκά τους χαρίσματα. Στα υπόλοιπα όσο πιο υψηλές είναι οι επιδόσεις τόσο περισσότερη βεβαιότητα υπάρχει ότι ανήκουν σε ανεξιχνίαστο είδος. Κάτοχοι του μυστικού, ποια ακριβώς αγωνίσματα προσιδιάζουν σε κάθε φύλο, οι Αθάνατοι της ΔΟΕ εμπόδισαν επί δεκαετίες την ισότιμη είσοδο των γυναικών στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Αποτέλεσμα υπήρξε η ίδρυση της Ομοσπονδίας Γυναικείου Αθλητισμού στο Παρίσι, όπου οι γυναίκες μπορούσαν να δοκιμάσουν τις δυνάμεις τους στα απαγορευμένα αγωνίσματα του στίβου. Η πίεση αυτή επέφερε την σταδιακή υποχώρηση των Αθανάτων με την είσοδο νέων αθλημάτων για κάθε Ολυμπιάδα... , είναι προφανές ότι οι απαγορεύσεις στηρίχθηκαν σε επιχειρήματα. Οι γυναίκες πρέπει να προστατεύονται από τις συνθήκες της σκληρής προπόνησης και να αποφεύγουν την υπερβολική κόπωση που μπορεί να μην τους επιτρέψει να γίνουν μητέρες. Όπως εξηγούσε το 1980 η γερμανίδα καθηγήτρια, Σωματικής αγωγής Λίτσελοτ Ντιμ, οι άνδρες κρίνουν τις γυναίκες ως ανήλικες ανίκανες να αποφασίσουν για τον εαυτόν τους..., το επιχείρημα ότι οι γυναίκες πρέπει να αντιμετωπίζονται ως προστατευόμενο είδος

σε σχέση με τις επιδόσεις τους, δημιουργεί ρατσισμό απέναντί τους..., έχοντας να αντιμετωπίσουν τόσο την κριτική από τα μέσα όσο και από τις σύγχρονες κοινωνικές αντιλήψεις περί φύλων οι αρμόδιοι της ΔΟΕ άρχισαν να ψελλίζουν για ποσοτώσεις που θα επιτρέψουν τη γυναικεία παρουσία στα ανδροκρατούμενα ολυμπιακά θεσμικά όργανα. Η σοβαρότητα αυτών των προθέσεων αμφισβητείται και αυτό γιατί επί έναν ολόκληρο αιώνα δίνει δείγματα μισογυνισμού συμβαδίζοντας συχνά με αντίστοιχες εθνικές προκαταλήψεις. Στην Ολυμπιάδα της Βαρκελώνης 33 χώρες δεν περιελάμβαναν γυναίκες στην ομάδα τους ενώ μία από αυτές αρνήθηκε να παρελάσει στην εναρκτήρια τελετή επειδή μπροστά βρισκόταν μία αθλήτρια..., επίσης το 35 τοις εκατό γίνονται αντικείμενο σεξουαλικού εξευτελισμού αφού υποβάλλονται σε υποτιμητική εξέταση φύλου, ενώ οι άνδρες απλώς υποβάλλουν συμμετοχή..., οι νέοι καιροί προμηνύονται εξ ίσου βάρβαροι με τους παλιούς. Οι υψηλές επιδόσεις θεωρούνται εκ προοιμίου ύποπτες ενώ βοηθώντας του ψυχρού πολέμου οι ανατολικές αθλήτριες θεωρούνταν τέρατα που πήγαιναν να κατατροπώσουν τις πραγματικές γυναίκες της δύσης... η διαδικασία αυτή ακολουθείται έως σήμερα..., μόνον η άρνηση μιας κορυφαίας αθλήτριας να παραλάβει το χρυσό μετάλλιο στην Ατλάντα αν δεν καταργηθεί η εξευτελιστική εξέταση του φύλου θα μπορούσε να ταραξεί τα λιμνάζοντα νερά. Η απόφαση της ομοσπονδίας στίβου ότι κάθε άτομο το οποίο έχει μεγαλώσει και ανατραφεί ως γυναίκα μπορεί να συμμετάσχει στα γυναικεία αγωνίσματα αποτελεί ένα πρώτο θετικό βήμα. Ούτως ή άλλως οι αθλήτριες βρίσκονται σε ένα φαύλο κύκλο: καλούνται να αποδείξουν ότι αξίζουν όσο και οι άνδρες συνάδελφοί τους και ταυτόχρονα να πείσουν ότι στη σκληρή δοκιμασία της προπόνησης δεν απεμπόλησαν τα θηλυκά τους χαρακτηριστικά. Στο κλίμα αυτό τα τεστ φύλου δεν αποτελούν παρά τη σύγχρονη και επιστημονικοφανή εκδοχή του μισογυνισμού που σημάδεψε την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Με άλλα λόγια νομιμοποιούν την καχυποψία που συνοδεύει τη συμμετοχή των γυναικών σε μια διοργάνωση που θεωρήθηκε ανέκαθεν ένας ύμνος στον ανδρισμό!»¹.

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 14.7.1996, 17^η σελ., αποσπ από 2/σελιδο: «Οι γυναίκες και οι αγώνες στη σύγχρονη εποχή. Οι ανεπιθύμητες των Ολυμπιάδων».

Ένα άλλο επίσης άρθρο που βρίσκουμε στο περιοδικό ΕΨΙΛΟΝ το οποίο αναφέρεται στις γυναίκες-αθλήτριες συνδυάζει τον αγώνα, την ομορφιά αλλά και τον έρωτα μεταξύ ωραίων γυμνασμένων ανδρών και γυναικών. Η άποψη του αρθρογράφου είναι ότι μπορούν να συνδυάζονται όλα. Έτσι:

«Κάποτε οι αθλήτριες ήτα κακάσχημες. Μια χαρά άνδρες και απρόσωπες! Κλωνοποίηση σοβιετικού τύπου! Καθώς μάλιστα θρυλείται η άλλοτε ολυμπιονίκης Ταμάρα Πρες έγινε... μπαμπάς. Τώρα ο στίβος έχει μπει σε άλλο κουλουάρ. Έχει σκηνική παρουσία και η νίκη είναι γένους θηλυκού. Μέχρι και οι ρίπτριες ομόρφυναν... από τότε που η γερμανίδα ολυμπιονίκης του ύψους Ούρλικε Μάιφαρτ έκανε γυμνό στο Πλειμπόι τα ρεκόρ του γυναικείου αθλητισμού πήραν ροζ χρώμα. Η υψηλή ραπτική είναι στη διάθεση της καλλιγραμμής και φιλάρεσκης αθλήτριας... Αναζητήσατε τη γυναίκα. Την ντίβα, τη φιλήδονη. Τη χειραφετημένη από τη καταπίεση του αθλητικού συστήματος... αλλά, και από το μαγείρεμα. Κάποτε βέβαια γίνεται στόχος συναθλητών ή του προπονητή –προστάτη. Τότε ξυπνά η σουφραζέτα. Είμαι φεμινίστρια μα και κοκέτα, λέει η τηλεσταρ σήμερα Τέσα Σάντερσον η Βρετανίδα που αγωνίστηκε σε έξι ολυμπιάδες με το ακόντιο.... Τα αποδυτήρια είναι σαν καμαρίνια. Όλες βάφονται και καλλωπίζονται έλεγε η Βούλα Πατουλίδου.... Μουσκεμένοι από τον ιδρώτα αθλητές και αθλήτριες διασταυρώνονται στον αγωνιστικό χώρο και τότε ένα αθλητικό φλερτ αρχίζει και δίνει ραντεβού στην τελετή λήξης..., όταν τελειώσει το Αθήνα '97 οι αντιλόπες του αθλητισμού θα επιδράμουν ως μαινάδες στα διονυσιακά μυστήρια... Γυναίκες ή αθλήτριες τίποτα δεν είναι απόλυτο...»¹.

Θα κλείσουμε τη δεκαετία με ένα εξαιρετικό άρθρο για αθλήτριες με ειδικές ανάγκες οι οποίες δυναμικά δίνουν τον αγώνα τους με πείσμα και θέληση για τη ζωή. Η άποψη του αρθρογράφου είναι ότι αυτές θα πρέπει να επιβραβεύονται, να βοηθούνται και να προβάλλονται ως παραδείγματα προς μίμηση. Λ. χ.:

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 27.7.1997, περιοδικό ΕΨΙΛΟΝ, 12^η σελ., αποσπ. από 2/σέλιδο: «Στίβος γένους θηλυκού».

«...Η 36χρονη Πάολο Φοντάτο από τη Βερόνα είναι μια ασυνήθιστη νορμάλ αθλήτρια... είναι ανάπηρη με καρτσάκι. Οκτώ μηνών χτυπήθηκε από πολιομυελίτιδα. Πάει στην Ατλάντα όμως των υγιών. Όχι να πάρει ρεβάνς από τους φυσιολογικούς αλλά επειδή είναι φυσιολογικός άνθρωπος. Μετείχε σε αγώνες ατόμων με ειδικές ανάγκες ώσπου της πρότειναν την τοξοβολία. Και τότε συνειδητοποίησε ότι μπορεί να αναμετρηθεί στα ίσα με τους υγιείς αθλητές.... Η αφήγηση της καθημερινότητάς της και της προσωπικής της ζωής μας δίνει το έναυσμα να αναφερθούμε σε όλες εκείνες τις κοπέλες που θέλουν να ασχοληθούν με τον αθλητισμό αλλά δεν το κάνουν λόγω κάποιων δυσλειτουργιών του σώματός τους... Εργάζομαι σε αντιπροσωπεία αυτοκινήτων είμαι αρραβωνιασμένη πρέπει να φροντίσω το σπίτι αλλά και τόσα άλλα..., συμμετέχω στους Ολυμπιακούς Αγώνες αλλά και στους καθημερινούς αγώνες..., υπάρχουν και στη χώρα μας αθλήτριες με ειδικές ανάγκες οι οποίες διαπρέπουν στους αθλητικούς αλλά και σε αγώνες ζωής. Οι αθλήτριες αυτές πρέπει να προβάλλονται έτσι ώστε να ενθαρρύνονται και να ενεργοποιούνται γυναίκες οι οποίες εξ' αιτίας κάποιας σωματικής αναπηρίας έχουν παραιτηθεί από τη ζωή. Ας προσπαθήσουμε όλοι! »¹.

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1974-2000, υπό το πρίσμα των εφημερίδων: ΤΑ ΝΕΑ (1974-1980), ΤΟ ΒΗΜΑ(1980-1990) και ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ (1990-2000)

Όπως προαναφέρθηκε η περίοδος 1974-2000 χαρακτηρίζεται από την ελευθερία του τύπου, τον πλουραλισμό των εντύπων καθώς και την μεταποίηση των ιδεολογιών. Στην υπό εξέταση περίοδο ο κεντρικός ιδεολογικός χώρος είναι ακόμα έκδηλος, τουλάχιστον μέχρι το 1985. Οι τρεις εφημερίδες οι οποίες επιλέγησαν καθρεφτίζουν άλλη περισσότερο και άλλη λιγότερο την πολιτική των ίσων αποστάσεων από τα δύο άκρα. ΤΑ ΝΕΑ, ΤΟ ΒΗΜΑ και πιο πολύ η ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, αποτυπώνουν έντονα την

---

¹ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 4.7.1999, 51^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Θα ζήσω μόνη».

κεντρώα ιδεολογία. Έτσι η εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ εξετάστηκε για την περίοδο 1974-1980, ΤΟ ΒΗΜΑ για την περίοδο 1980-1990 και η ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ για την περίοδο 1990-2000.

Η μελέτη της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι για την περίοδο 1974-1980 η εφημερίδα ακολουθεί την στάση της ισόποσης και ισότιμης ισότητας απέναντι στο ισχυρό φύλο, μέσα από τη θεματολογία αλλά και τη δημοσιογραφική παρουσία. Βιολογικά η γυναίκα-αθλήτρια έχει το δικαίωμα αλλά και τις σωματικές δυνάμεις να ανταποκριθεί σε όλα τα αθλήματα. Η αποτύπωση της άποψης αυτής περνά μέσα από τα φεμινιστικού είδους άρθρα όπου και ο τομέας του αθλητισμού «τελεί εν καταπίεσει». Κατά την άποψη δε του εντύπου και η ομορφιά της γυναίκας περνά κατά το μεγαλύτερο μέρος μέσα από τη σωματική άσκηση. Συνεπώς η στάση της εφημερίδας χαρακτηρίζεται θετική. Έτσι η «εγώτητά» της γυναίκας-αθλήτριας¹, υπό το πρίσμα της βιολογικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, αναγνωρίζεται ως ισότιμο βιολογικό όν ικανό να αντεπεξέλθει και στις δυσκολίες του αθλητισμού.

Πολιτικά η εφημερίδα ανήκει στον κεντρώο ιδεολογικό χώρο των ίσων αποστάσεων και αυτό αποτυπώνει σε «ήσυχους τόνους», δίνοντας μια περίοδο χάρητος στην εξουσία τουλάχιστον για την άμεση μεταπολιτευτική περίοδο 1974-1980. Όμως είναι η εποχή που όλα βρίσκονται σε αμφισβήτηση και επανατοποθέτηση. Το ίδιο και η γυναίκα η οποία καταλαμβάνει το χώρο της και τη θέση της σε όλους τους τομείς πολιτικού, κοινωνικού και οικονομικού περιεχομένου. Η αποδοχή της ως ισότιμο πολιτικό όν συμβαδίζει με την ιδεολογία της εφημερίδας για την ισότιμη και ισόποση συμμετοχή των ανθρώπων ανεξαρτήτως φύλου.

Η εφημερίδα σύμφωνα με την κοινωνική φιλοσοφική ανθρωπολογία τοποθετεί δικαιωματικά και αυτονόητα τη γυναίκα στο «γεωγραφικό χώρο του δρόμου»². Της αναγνωρίζει όλους τους ρόλους σε όλους τους τομείς. Ο ρόλος της γυναίκας ως gender(κοινωνική συμβολή, πολιτισμικό σύμβολο) είναι

---

¹ Βλ. ανωτ., σημ. 116

² Βλ. ανωτ., σσ. 58-9

πρωταγωνιστικός. Έτσι, ο χώρος του αθλητισμού της ανήκει δικαιωματικά. Η γυναίκα-αθλήτρια μπορεί να αθλείται με σκοπό όχι μόνον τη διάκρισή της αλλά και την ωφέλειά της σε τομείς σωματικής, ψυχικής υγείας αλλά και ομορφιάς.

Για τη χρονική περίοδο 1980-1990 εξετάζεται η εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ που, τουλάχιστον για την υπό εξέταση χρονική διάρκεια, εκδίδεται κάθε Κυριακή με πολυσέλιδη έκδοση. Η εφημερίδα καλύπτει κομμάτι του κεντρώου ιδεολογικού χώρου με πολλά άρθρα επίκρισης προς την εξουσία και λιγότερα ρεπορτάζ. Η αθλητική ενημέρωση καταλαμβάνει έναν όγκο 6-7 σελίδων ο οποίος αναφέρεται σε όλα τα αθλήματα και για τα δύο φύλα. Η γυναίκα-αθλήτρια έχει κατά την άποψη των επιστημόνων βιολογική δυνατότητα να ασχοληθεί με τα πιο επίπονα αγωνίσματα όπως ο μααραθώνιος ή οι πολεμικές τέχνες. Η γυναίκα βιολογικά αναγνωρίζεται ως ικανή να αντεπεξεχθεί στις οποιεσδήποτε σκληρές αθλητικές απαιτήσεις.

Πολιτικά, μέσω της εφημερίδας, η γυναίκα παρουσιάζεται να ηγείται και ενίοτε να προηγείται σε πολλούς τομείς. Κυβερνητική, στελεχιακή, οικονομική παρουσία της, της δίνει τη δυνατότητα να διεκδικεί ίση μεταχείριση ακόμα και για τις αδύναμες ομάδες. Η παρουσία της σε όλους τους πολιτικά παραγωγικούς χώρους αποτελεί κανόνα και όχι εξαίρεση. Υπό αυτήν την έννοια δεν θα μπορούσε άρα να απουσιάζει από τον τομέα του αθλητισμού, αγωνιζόμενη είτε στα στάδια είτε στα γραφεία.

Υπό την έννοια της φιλοσοφικής κοινωνικής ανθρωπολογίας η εφημερίδα παρουσιάζει τη γυναίκα να είναι όχι μόνον αποδεκτή αλλά και απαραίτητη ως gender. Η παρουσία και οι νίκες της στον τομέα του αθλητισμού φαίνεται ότι επηρεάζουν κοινωνικές ομάδες οι οποίες σπεύδουν να τις μιμηθούν. Ο φόβος ο οποίος κατείχε το ισχυρό φύλο επί αιώνες, ενθymούμενο κατά την άποψη των επιστημόνων την περίοδο της μητριαρχίας, υποχωρεί αφήνοντάς την να δοκιμάσει και να διακριθεί παντού. Έτσι η γυναίκα-αθλήτρια, έτσι όπως διαφαίνεται από το έντυπο, βάσει των υγιών-φυσιολογικών δυνατοτήτων της διακρίνεται, χειροκροτείται και επιβραβεύεται στο χώρο που οι σύγχρονοι αναβιωτές του Κουμπερντέν οριοθέτησαν, βάσει

του μισογυνισμού διαστρεβλώνοντας το αθλητικό πνεύμα της αρχαίας Ελλάδας.

Η εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ καλύπτει καταφανώς όπως προαναφέραμε το χώρο της κεντρικής ιδεολογίας με εμφανείς αριστερές απόψεις, παρά τη δυσκολία της περιόδου 1990-2000 να οριοθετηθούν οι πολιτικοί χώροι των ιδεολογιών. Όπως γνωρίζουμε από τη μελέτη του αριστερού χώρου σε προηγούμενες περιόδους η γυναίκα παίρνει παντού πρωτεύουσα θέση καθώς της ανήκει. Η πολιτική θέση και στάση του εντύπου επιδοκιμάζει τον ηγετικό ρόλο των γυναικών σε όλες του τις εκφάνσεις. Ο αθλητισμός, όπου κατά την άποψη της εφημερίδας υπήρξε επί αιώνες ύμνος στον ανδρισμό, με δευιά βήματα και τάσεις αμφισβήτησης επιτρέπει την ισότιμη συμμετοχή της γυναίκας. Γυναίκες δημοσιογράφοι που μεταδίδουν ποδόσφαιρο, γυναίκες υπουργοί αθλητισμού αλλά και αθλήτριες που αμφισβητείται το φύλο τους καλούνται να ανατρέψουν τα μέχρι τώρα δεδομένα.

Από τη σκοπιά της βιολογικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας η εφημερίδα αποδέχεται χωρίς εξευτελιστικές διαδικασίες περί πιστοποίησης φύλου τη δυνατότητα των γυναικών να διακρίνονται σε όλα τα αθλήματα. «ανδρικά η μη». Κατά την άποψη του εντύπου η θηλυκότητα δεν πρέπει να αποτελεί διαβατήριο για τη συμμετοχή των γυναικών στα αθλήματα. Το ίδιο ισχύει και για την ανάλυση της σημειολογίας της εφημερίδας όσον αφορά την κοινωνική φιλοσοφική ανθρωπολογία. Η πολιτισμική δράση της γυναίκας είναι όχι μόνον απαραίτητη αλλά και επιτακτική για την ισορροπία των κοινωνικών ομάδων. Έτσι επιβάλλεται η έξοδος της γυναίκας από το συμβολικό «γεωγραφικό χώρο του σπιτιού» και το ανθρωπιστικό ατομικό επίπεδο στο «χώρο του δρόμου» με σκοπό την προσφορά της στο σύνολο ως πρότυπο μίμησης. Πολιτικά η εφημερίδα στέκεται ισότιμα απέναντι στη γυναίκα εγκαλώντας την πολλές φορές σε πρωταγωνιστικό ρόλο. Όταν γυναίκες υπουργοί προβάλλονται για τη θετική τους παρουσία σε υπουργεία πρώτης γραμμής(κατά την άποψη των πολιτικών μας), πόσο μάλλον στον τομέα του αθλητισμού που εκεί η γυναίκα αποτελεί πολιτισμικό σύμβολο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Μελέτη των εφημερίδων Η ΑΥΓΗ και ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ για τον αριστερό ιδεολογικό χώρο, την χρονική περίοδο 1974-1980

Για την περίοδο μετά τη δικτατορία(1974-1980) αποφασίσαμε να μελετήσουμε και τις δύο εφημερίδες ΑΥΓΗ και ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ από τον αριστερό ιδεολογικό χώρο. Η σημαντικότητα της συγκεκριμένης περιόδου εξ αιτίας. αφ' ενός της εδραίωσης του πολιτικού και πολιτειακού μας συστήματος και αφ' ετέρου της δημιουργίας καινούργιων δεδομένων στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά δεδομένα μας οδήγησαν στη συγκεκριμένη απόφαση. Επιπροσθέτως, η παρουσία δύο μόνων εφημερίδων που ανήκουν στην αριστερή ιδεολογία μας προσέφεραν αυτήν την ευχέρεια.

Η εφημερίδα ΑΥΓΗ αρχίζει να εκδίδεται τέσσερα χρόνια μετά την έναρξη της μεταπολίτευσης, δηλαδή το 1978. Το έντυπο αυτό, όπως και κατά την περίοδο 1950-1974 που εξετάστηκε, όπως διαπιστώνεται, απευθύνεται σημειολογικά στους διανοούμενους της αριστεράς. Η γυναίκα αφήνει έκδηλα τα σημάδια της σχεδόν σε όλη τη θεματολογία, ως δημοσιογράφος ή ως «πρωταγωνίστρια» ενώ υπάρχει και σελίδα αφιερωμένη σ' αυτήν. Ο αθλητισμός καλύπτει ένα μικρό 2/στηλο και ενίοτε 1/στηλο στην 6/σέλιδη έκδοση. Η γυναίκα-αθλήτρια έχει θέση τηλεγραφικής μόνον είδησης στη θεματολογία του αθλητισμού. Όμως, τοποθετήσεις για την ενασχόλησή της με αυτόν, βρίσκουμε στα άρθρα ή τις ειδήσεις που αναφέρονται στους αγώνες ισότητας των γυναικών.

Έτσι για το 1978 επιλέξαμε δύο άρθρα από τα οποία το μεν πρώτο αναφέρεται στις κοινωνικές προκαταλήψεις που αντιμετωπίζει η γυναίκα, στο οποίο εμπεριέχεται και η ενασχόλησή της με τον αθλητισμό, το δε δεύτερο αποτυπώνει τις ενέργειες της πολιτείας για τη γ υναίκα-αθλήτρια σε σχέση με τις άλλες χώρες. Έτσι:

«...Ο Ρήγας Φεραίος θα παλέψει για μια νέα θέση των γυναικών στην κοινωνία. Στο Α' συνέδριό της η οργάνωση ψήφισε απόφαση για την ανάπτυξη ενός μαζικού αυτόνομου κινήματος των νέων γυναικών, για την κατάκτηση της ισοτιμίας της μέσα στην κοινωνία..., η ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος πρέπει να

προστατεύσει τέσσερις βασικούς τομείς που παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα για τις νέες κοπέλες... α) στην κοινωνική ζωή η γυναίκα αντιμετωπίζει καταπιεστικές σχέσεις ακόμα μέσα στην οικογένεια οι οποίες την εμποδίζουν να δραστηριοποιείται σε τομείς όπως ο αθλητισμός, η στράτευση..., α) στην παιδεία θέλουμε ίσα δικαιώματα στο σχολείο, με ίσες ευκαιρίες και χωρίς να διαπερνάει η αντίληψη ότι η γυναίκα είναι μόνον για την ανατροφή των παιδιών..., δ) στην επαρχία, η νέα κοπέλα περιορίζεται μέσα στο σπίτι χωρίς να μπορεί να δραστηριοποιηθεί κοινωνικά, να συμμετάσχει σε αθλητικές ομάδες όπου η ίδια τους η οικογένεια γίνεται εμπόδιο σε αυτό, σε πολιτιστικές ομάδες, σε συνδικαλιστικές οργανώσεις..., οι ρηγίτισσες της επαρχίας πρέπει να βρουν τρόπους για το πλησίασμα και την οργάνωση των γυναικών σε όλους τους τομείς...»¹, και:

« Η Α' θέση των ανδρών στους Βαλκανικούς Αγώνες της Θεσσαλονίκης αποκαλύπτει τη γύμνια του στίβου μας..., κερδίσαμε την Α' θέση στη Θεσσαλονίκη αλλά δεν έχουμε το θάρρος να παραδεχθούμε τη γύμνια μας σε σχέση με τις άλλες βαλκανικές ομάδες στον γυναικείο αθλητισμό. Τι έχουν και τι διαθέτουν; Η γυναικεία ομάδα καταποντίστηκε... Τα κίνητρα δεν αρκούν. Χρειάζεται υποδομή η οποία θα ξεκινά από την οικογένεια, το σχολείο, την κοινωνία για μεγαλύτερη συμμετοχή και παρότρυνση των γυναικών. Θα πρέπει όλος ο κοινωνικός ιστός να ενημερωθεί για την ωφελιμότητα της γυναίκας από τον αθλητισμό. Η πολιτεία θα πρέπει να αναλάβει αυτήν την εκστρατεία ενημέρωσης, έτσι ώστε και αυτή να διακρίνεται αλλά και η γυναίκα να ωφελείται...»².

Τα δύο επόμενα έτη 1979, 1980 η εφημερίδα αποτυπώνει πιο πολύ τα πολιτικά και οικονομικά δρώμενα παρά την υπόλοιπη θεματολογία. Έτσι οι αθλητικές ειδήσεις ανευρίσκονται σε 1/στηλο ανάμεσα... στα εφημερεύοντα

¹ Η ΑΥΓΗ, 16.7.1978, 2^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Για μια νέα θέση της γυναίκας στη κοινωνία. Απόφαση της ΕΚΟΝ ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ».

² Η ΑΥΓΗ, 17.8.1978, 6^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «...Στους Βαλκανικούς Αγώνες της Θεσσαλονίκης».

φαρμακεία, ενώ η γυναίκα –αθλήτρια έχει τη θέση της στα φεμινιστικού είδους άρθρα ή ειδήσεις. Έτσι:

«Απογοήτευση στην πρεμιέρα των Βαλκανικών κολύμβησης... Η μόνη διάκριση την οποία έλαβαν οι γυναίκες κολυμβήτριες ήταν οι τέταρτη θέση στα 4Χ100 ελεύθερο νεανίδων»¹,

και:

«Θέμα συνεδρίου που θα γίνει τον Οκτώβρη στην Αθήνα θα είναι η προσφορά της γυναίκας στην εθνική απελευθέρωση της χώρας και τον μετέπειτα ρόλο της για την ανάπτυξη της κοινωνίας..., εικοσιπέντε προοδευτικές γυναικείες οργανώσεις θα πάρουν μέρος από όλες σχεδόν τις χώρες της Μεσογείου στο Συνέδριο Γυναικών της Μεσογείου που θα γίνει τον Οκτώβριο στην Αθήνα..., η κ. Μπουρδάρα πρόεδρος της ΕΓΕ στο κέντρο πολιτισμού, μας είπε: “Το 1980 συμπίπτει με το μέσον της δεκαετίας της γυναίκας και στην πενταετία, θέλουμε να δώσουμε έμφαση στη γυναίκα και το ρόλο της στην ανάπτυξη των χωρών τους..., προϋπόθεση για την καλύτερευση της θέσης της γυναίκας, είναι η επίλυση των ιδιαιτέρων προβλημάτων της και η ισότιμη συμμετοχή της σε όλους τους τομείς της κοινωνίας..., οι γυναίκες που συμμετέχουν στο συνέδριό μας και ασχολούνται με τον αθλητισμό, μας επισήμαναν τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν, όχι μόνον σε σχέση με του συναθλητές τους αλλά και με τον ίδιο τους τον κοινωνικό περίγυρο. Γι’ αυτό το λόγο θα γίνει ειδική θεματική στο συνέδριό μας...”²,

επίσης:

«...μίλησα για έναν αθλητή για ένα σύμβολο. Αλλά η ΕΣΣΔ έχει πολλά τέτοια σύμβολα. Έχει ολόκληρους λαούς που ασχολούνται με τα σπορ και τον αθλητισμό. Ανάμεσά τους οι μακρινοί τατζίκι οι οποίοι είναι κτηνοτρόφοι και νομάδες στα σύνορα του Αφγανιστάν. Εκεί, η ανάπτυξη του αθλητισμού είναι απίστευτη, και οι γυναίκες τυλιγμένες κάποτε στις μακριές τους ρόμπες από την κορυφή ως τα νύχια είναι παρούσες, και μάλιστα υπερισχύουν στην ολυμπιακή

¹ Η ΑΥΓΗ, 4.8.1979, 5^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Απογοήτευση στην πρεμιέρα των Βαλκανικών κολύμβησης».

² Η ΑΥΓΗ, 1.7.1980, 2^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Ο ρόλος της γυναίκας στην εθνική απελευθέρωση και ανάπτυξη της κοινωνίας».

ομάδα....., ένα μεγάλο άλμα από το παρελθόν στο μέλλον. Τις συναντάμε χαριτωμένες με τα μεγάλα αμυγδαλωτά τους μάτια να προπονοούνται στο στάδιο ΔΥΝΑΜΟ. Μιλούν για τις επιτυχίες τις προοπτικές και τα προβλήματα...., η ελληνική γυναικεία ομάδα θα συμμετάσχει με έναν πάρα πολύ μικρό αριθμό αθλητριών χωρίς ελπίδες. Οι ιθύνοντες κάποια στιγμή θα πρέπει να κατανοήσουν ότι η σοβαρή εκπροσώπηση των ελληνίδων στις αθλητικές διοργανώσεις αποτελεί εθνικό κεφάλαιο για την προβολή της Ελλάδος στο εξωτερικό. Ας δραστηριοποιηθούν¹.

Η εφημερίδα ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ αρχίζει να εκδίδεται αμέσως μετά την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας στην πατρίδα μας με 8 και αργότερα με 12 σελίδες. Εκφράζει την εργατική αριστερή ιδεολογία και αυτό διακρίνεται και στην σημειολογία της. Η γυναίκα έχει την δική της σελίδα έκφρασης και αποτύπωσης των προβλημάτων της. Η δημοσιογράφος Νίτσα Θεοδωράκη, η οποία επιμελείται τη σελίδα της Κυριακής: *Γυναίκα- Σπίτι- Δουλειά* , επισημαίνει τα προβλήματα των γυναικών και συγχρόνως προτείνει λύσεις μέσα από αγωνιστικές και δυναμικές ενέργειες. Η γυναίκα-αθλήτρια σίγουρα δεν βρίσκεται στο 2/στηλο του αθλητισμού, αλλά έχει τη θέση της στα φεμινιστικά άρθρα:

«...την εβδομάδα που μας πέρασε τα μέλη της γυναικείας κομματικής οργάνωσης της επιτροπής πολης της ΚΟΑ είχαν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με αρκετές γυναίκες της Αθήνας εργαζόμενες, φοιτήτριες και νοικοκυρές με τις οποίες συζήτησαν πλατιά τα προβλήματα που τις απασχολούν σήμερα και που βρίσκονται σε ιδιαίτερη όξυνση ύστερα από 7 ½ χρόνια χουντικής κατοχής...Τα προβλήματα της σύγχρονης ελληνίδας στη δουλειά, στην οικογένεια, στην μόρφωση των παιδιών, η γυναίκα η ίδια και η συμμετοχή της στην οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ζωή του τόπου έγιναν αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης και ανταλλάχθηκαν απόψεις..., η συμμετοχή των γυναικών στον τομέα του αθλητισμού, οι μικροαστικές και συντηρητικές αντιλήψεις της οικογένειας, η αδιαφορία της πολιτείας σε σχέση με όλες σχεδόν τις χώρες της

---

¹ Η ΑΥΓΗ. 16.7.1980, 5^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Το ερχόμενο Σάββατο αρχίζει η Ολυμπιάδα».

Ευρώπης επισημάνθηκαν από τις γυνάστριες-αθλήτριες που συμμετείχαν στην συζήτηση. Η σύγκριση η οποία έγινε με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες έδειξε ότι γυναίκα και αθλητισμός είναι λίγο άτερο στην Ελλάδα. Διερωτόμαστε μήπως πρέπει οι απόψεις των ιθυνόντων της χούντας ότι: χώρος της γυναίκας είναι το σπίτι και η οικογένεια μόνον, να πάνε στο περιθώριο; ...»¹

Το 1975 η κυριακάτικη στήλη μετονομάζεται σε: *Γυναίκα- Οικογένεια-Εργασία-Κοινωνική Δράση*. Η αγωνιστικότητα και οι επαναστατικές παραινήσεις προς τις γυναίκες συνεχίζουν δυναμικά μέσα από τη σημειολογία των άρθρων. Η ενασχόληση της με τον αθλητισμό και η διεκδίκηση της ισόποσης και ισότιμης μεταχείρισης της επισημαίνεται σε κάθε ευκαιρία. Έτσι:

«Το ασθενές φύλο είναι αμφισβητήσιμο και αυτό επιβεβαιώνουν οι κατακτήσεις των σοβιετικών γυναικών. Η γυναίκα πολλές φορές υπερπηδά εμπόδια ασυνήθη για τη γυναικεία φύση. Όμως με αυτό το ζεπάρασμά τους μεγαλώνουμε και αποκτούμε δυνάμεις όλες εμείς που παλεύουμε μέσα στην κοινωνία..., ο ορισμός ασθενές φύλο είναι σήμερα ιδιαίτερα αμφισβητήσιμος ανέφεραν σε συνέντευξή τους οι ρωσίδες αθλήτριες του στίβου..., δυνατές, θηλυκές και αποφασιστικές κατεβαίνουν στους αγώνες με σκοπό τον συναγωνισμό μεταξύ τους αλλά και να πλησιάσουν τις επιδόσεις του ισχυρού φύλου..., στην πατρίδα μας θα ήμασταν ικανοποιημένες με την καθολική συμμετοχή των γυναικών στον μαζικό αθλητισμό και όχι στον πρωταθλητισμό. Θα ήμασταν ευχαριστημένες αν όλες οι γυναίκες είχαν την ευκαιρία να αθλούνται για την σωματική και ψυχική τους υγεία. Αυτό όμως πρέπει πρώτα οι ίδιες να το συνειδητοποιήσουν, και έτσι να το διεκδικήσουν από την κοινωνία και την πολιτεία»²,

και:

«Με τη συμπλήρωση δύο χρόνων από την αλλαγή του καθεστώτος ο Ρ θα δώσει στους αναγνώστες του τι περίμενε ο λαός και τι έχει κάνει η κυβέρνηση. Από τη στήλη της γυναίκας με την ευκαιρία αυτή μιλούν η Έλλη Αλεξίου.... “Το

¹ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 20.10.1974, 5^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη στήλη: «Γυναίκα-Σπίτι- Δουλειά. Για μια σωστή θέση στα σύγχρονα προβλήματα».

² ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 13.7.1975, 9^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο της ολοσέλιδης στήλης: «Γυναίκα-Οικογένεια- Εργασία- Κοινωνική Δράση. Ο χαρακτηρισμός ασθενές φύλο είναι αμφισβητήσιμος».

να αποκτήσει η γυναίκα ισότιμη θέση στην κοινωνία δεν επιτυγχάνεται από την μία μέρα στην άλλη, ούτε και με τη θέσπιση νόμου..., οι κοινωνικές αντιλήψεις που είναι ριζωμένες στο λαό αλλά και στην πολιτεία δεν σβήνουν, ούτε ξεχνιούνται εύκολα.... Αξιόλογες προσπάθειες γίνονται από πολλούς φορείς. Μια αξιόλογη πολιτιστική προσπάθεια άρχισε να πραγματοποιείται στην επαρχία με την δημιουργία πολιτιστικών συλλόγων που ωθούν τη γυναίκα σε δραστηριοποίηση για δημιουργία βιβλιοθηκών, πολιτιστικών συλλόγων, δραστηριοποίηση στον αθλητισμό..., πέρα από όλες τις διεκδικήσεις η ελληνίδα πρέπει να αγαπήσει το σώμα της τον εαυτόν της, την προσωπικότητά της..., ο μαζικός αθλητισμός είναι κάτι το οποίο την κοινωνικοποιεί, της προσφέρει ζωντάνια και εσωτερική ισορροπία...". Εμείς ως εφημερίδα θα επισημαίναμε ότι η Θεσσαλονίκη έχει πρωτοστατήσει στον τομέα πολιτιστικής δραστηριοποίησης των γυναικών...»¹,

επίσης:

«Μέσα από τους δημοκρατικούς συλλόγους προσπαθούμε να αγκαλιάσουμε τις γυναίκες που τ' αναχρονιστικά ήθη και έθιμα, οι προκαταλήψεις αιώνων τις θέλουν κλεισμένες στο σπίτι. Τις καλούμε να έρθουν να δραστηριοποιηθούν μαζί μας. Καταβάλουμε επίμονες προσπάθειες ώστε το κίνημά μας να βρίσκει ανταπόκριση σε όλες τις γυναίκες..., οι γυναίκες δίνουν την δική τους εξήγηση για τον παραγκωνισμό τους: η έλλειψη χρόνου, οι φροντίδες της οικογένειας, η ύπαρξη των συντηρητικών νοοτροπιών αναστέλλουν τη γυναίκα από όλες τις δραστηριότητες είτε αυτές είναι κοινωνικές, οικονομικές πολιτιστικές, πολιτικές, συνδικαλιστικές ακόμα και αθλητικές... Τα ήθη και τα έθιμα που επικρατούν στην επαρχία οδηγούν σε διακρίσεις ακόμα και των νέων κοριτσιών. Τα κορίτσια που αποφασίζουν να ασχοληθούν με τον αθλητισμό χαρακτηρίζονται στα χωριά ακόμα... και ως ελαφρές που θέλουν να δείξουν το σώμα τους και όχι ότι γυμνάζονται με σκοπό την ψυχική και σωματική τους υγεία...»².

¹ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 16.7.1976, 12^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη στήλη της Γυναίκας. «Παράγοντες του γυναικείου κινήματος μιλούν για τα προβλήματα του γυναικείου κινήματος στο "Ρ"».

² ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 31.7.1977, 12^η σελ., αποσπ. από 3/σπηλο: «Το γυναικείο κίνημα μεγαλώνει στην επαρχία».

Τέλος, με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες στη Μόσχα, η εφημερίδα αναφέρεται στις κακές συνθήκες προπόνησης των ελλήνων αθλητών και αθλητριών, οι οποίοι μας εκπροσωπούν με μηδενικές ελπίδες διάκρισης:

«Οι αθλητές ή μάλλον οι αθλήτριες που συγκεντρώνουν περισσότερες πιθανότητες για ένα μετάλλιο στη Μόσχα είναι η Μαρία Λάμπρου και η Σοφία Σακοράφα..., η αιτία γι' αυτές τις απαισιόδοξες εκτιμήσεις είναι η έλλειψη υποδομής των ελληνικών αθλητικών χώρων..., και στον τομέα στίβου ο γυναικείος αθλητισμός υστερεί! Το Καραϊσκάκη είναι αρκετό μόνον για τους αθλητές. Επίσης, δεν υπάρχει κλειστό στάδιο ρίψεων και δρόμων για το Χειμώνα..., ας μην είναι λοιπόν απαιτητικοί η πολιτεία και φίλαθλοι και αναρωτιούνται πόσα μετάλλια έφεραν οι γυναίκες από τη Μόσχα...»¹.

• Μελέτη της εφημερίδας Η ΑΥΓΗ για την χρονική περίοδο 1980-1990

Η εφημερίδα εκδίδεται με 6 σελίδες. Τα αθλητικά δρώμενα καλύπτουν ένα μικρό 1/στηλο, ενώ διαπιστώνουμε ότι θεματικές όπως η λογοτεχνία ή το θέατρο μπορεί να καλύψουν και ολόκληρη σελίδα. Όμως, το 1980 υπάρχει μια εξαιρετική σελίδα επ' ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων της Μόσχας και τις νίκες αθλητών-αθλητριών. Αυτή αναφέρεται στα αναβολικά, στην εμπορευματοποίηση και στο πανηγύρι των αγώνων το οποίο έχει στηθεί προς όφελος κάποιων και όχι των αθλητών-αθλητριών. Στην σελίδα γράφουν τρεις δημοσιογράφοι και ένας πανεπιστημιακός, ο Κ. Ζουράρις. Τα άρθρα στηλιτεύουν τις βιομηχανίες που έχουν στηθεί εις βάρος των αθλητών-αθλητριών είτε μέσω των αναβολικών, είτε μέσω των διαφημίσεων και τις χώρες που επιτρέπουν να χρησιμοποιηθεί κάθε μέσο με σκοπό τη νίκη και την προβολή. Τρεις επί μέρους επικεφαλίδες του συγκεκριμένου άρθρου επιβεβαιώνουν τα παραπάνω. «Εκχειρία, δηλαδή συνέχιση του πολέμου με όλα τα μέσα» ή: «Παιδοτρίβες και Άθλιοι Ιατροί...» και «Αρχαία αναγκοφαγία

---

¹ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 13.7.1980, 3^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Ποιοι Έλληνες αθλητές και αθλήτριες μπορούν να διακριθούν».

και σύγχρονοι πρωκτο-πλωτήρες». Οι αθλήτριες στο συγκεκριμένο άρθρο έχουν πρωτεύοντα ρόλο διότι τα σημάδια από τις «αρνητικές ενέργειες» πάνω στο σώμα τους είναι περισσότερο εμφανή. Αναλυτικότερα:

«...στην εποχή μας η θριαμβική ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων επέτρεψε την αχαλίνωτη καθίζηση των Ολυμπιακών ιδεωδών μέσω των αναβολικών, χημειοθεραπείας και γενετικών μεταλλάξεων. Ήδη η διεθνής Ολυμπιακή επιτροπή αφαίρεσε τους ολυμπιακούς τίτλους από Ρώσους, Ανατολικογερμανούς, Ούγγρους και Αμερικανούς διότι χρησιμοποίησαν, και πιο πολύ οι γυναίκες, καταστρεπτικά φάρμακα για την υγεία τους. Ήδη δημοσιεύθηκε στις εφημερίδες μια φωτογραφία ενός σημερινού ράκου και χθεσινής συλφίδος της Νάντια Κομανέντσι..., επίσης πριν από λίγες ημέρες η εγκυρότατη Μοντ δημοσίευσε ότι στα αθλη-ιατρικά κέντρα της Ανατολικής Γερμανίας χορηγούν στις αθλήτριες μέσω του πρωκτού αέρα στο εντερικό σύστημα σύμφωνα με την γνωστή αρχή του πλωτήρα...Ολυμπιακή εμφύσηση πνεύματος..., μήπως με την σημερινή εκτροπή των αγώνων πρέπει να είμαστε ευχαριστημένοι με τις τελευταίες θέσεις που καταλαμβάνουν οι δικοί μας αθλητές και ιδιαίτερα οι αθλήτριες;...»¹.

Η ενασχόληση της γυναίκας με τον αθλητισμό εντάσσεται κατά την εφημερίδα στους συλλογικούς αγώνες της για κατακτήσεις. Αυτό το διαπιστώνουμε από τη συνολική αποτύπωση της εφημερίδας όσον αφορά τη γυναίκα. Βεβαίως οι τηλεγραφικού τύπου ειδήσεις όσον αφορά τη γυναίκα-αθλήτρια υπάρχουν στο 2/στηλο των αθλητικών ειδήσεων. Όμως η στάση της εφημερίδας αποτυπώνεται στα αγωνιστικού τύπου άρθρα, όπως:

«Με αφορμή την επικαιρότητα του γυναικείου κινήματος μέσα στην προοπτική των εκλογών, μερικές σκέψεις, μερικές αμφιβολίες, μερικές αντιθέσεις και η αντίταξη μιας άλλης άποψης για τον τρόπο ανάπτυξης του γυναικείου κινήματος. Οι διαστάσεις που παίρνει το γυναικείο κίνημα όπως φάνηκε μέσα από τις ομιλίες της Συνδιάσκεψης γυναικών αλλά και όπως μέχρι σήμερα μαρτυρούν τα επίσημα αρχεία του κόμματος καθώς και οι επί μέρους

---

¹Η ΑΥΓΗ, 15.7.1980, 5^η σελ., αποσπ από 4/στηλο: «Γρηγορότερα, ψηλότερα δυνατότερα... ηλιθιότερα».

απόψεις των φεμινιστριών του ΚΚΕ και του ΡΗΓΑ είναι: α) οι πολιτικοί στόχοι..., β) η αυτοσυνείδηση των γυναικών..., γ) ο γυναικείος τρόπος προσέγγισης των προβλημάτων..., δ) η διαταξικότητα των προβλημάτων..., ε) η κοινωνική αντιμετώπιση των ενεργοποιημένων γυναικείων ομάδων καθώς και ο αντρικός λόγος άποψης πάνω σε αυτά.... Οι γυναικείες κοινωνικές ομάδες που απειλούν παραδοσιακά ανδρικά κάστρα όπως είναι η πολιτική και ο αθλητισμός πρέπει από μόνες τους να δραστηριοποιηθούν και να εναντιωθούν στις ιεραρχίες και στις προκαταλήψεις..., οι ιθύνοντες πρέπει να επανεξετάσουν το ρόλο των γυναικών στον αθλητισμό. Γυναίκες που μοιάζουν με άνδρες; Ή γυναίκες που σφύζουν από ζωή και υγεία... Γυναίκες πρωταθλήτριες με τις δικές τους όμως βιολογικές επιδόσεις ή γυναίκες που πιστοποιείται το φύλο τους μετά τους αγώνες... εκτός από ατομικές όμως διεκδικήσεις οι διεκδικήσεις των γυναικών πρέπει να γίνονται από φορείς και τις κομματικές οργανώσεις οι οποίες λειτουργούν χωρίς στεγανά και με τη συμμεταχή των συντρόφων...»¹.

Με την ίδια θεματική: περί αγωνιστικής των γυναικών για ισότητα. βρίσκουμε ένα άρθρο το οποίο μεταξύ των άλλων στηλιτεύει τον περιορισμό των δικαιωμάτων των αθλητριών στην δημοκρατικότερη χώρα του κόσμου την Αμερική:

«Χαρακτηριστική είναι η οπισθοδρόμηση που σημειώθηκε τελευταία στο μέτωπο για την οργάνωση των ίσων δικαιωμάτων στις ΗΠΑ. Η αναγνώριση της ισότητας δεν μπόρεσε να ψηφιστεί από τον απαιτούμενο αριθμό πολιτειών και να συμπεριληφθεί στο σύνταγμα..., μια άλλη άποψη των αρνητών της ψήφισης της τροπολογίας είναι ότι ποτέ το σύνταγμα των ΗΠΑ δεν είχε πρόθεση να δώσει ισότητα σε γυναίκες με βάση το φύλο, το χρώμα, τη φυλή ή την προηγούμενη κατάσταση δουλείας σε σχέση με τους άνδρες..., οι αμερικανίδες γυναίκες αθλήτριες, παρά το ότι υπερτερούν σήμερα στο παγκόσμιο στερέωμα, δεν απολαμβάνουν τη μεταχείριση και τα αγαθά του αθλητισμού όπως οι συνάδελφοί τους. Οι απολαβές είναι πολύ λιγότερες, οι διευκολύνσεις το ίδιο, καθώς ότι και πολλές φορές πέφτουν αντικείμενο σεξουαλικής βίας χωρίς να μπορούν να

---

¹ Η ΑΥΓΗ, 9.8.1981, 6^η σελ., αποσπ. από 3/σπηλο: «Για την απελευθέρωση της γυναίκας. Συμμετοχή στους κοινωνικούς και λαϊκούς αγώνες. Μια άλλη άποψη για τις γυναίκες».

αντιδράσουν..., κατά τα άλλα η κομμουνιστική απειλή για περιορισμό των ανθρώπων ανεξαρτήτου φύλου έρχεται από τη Ρωσία!... Τι ειρωνεία!»¹.

Με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1984 η εφημερίδα δημοσιεύει ένα εξαιρετικό άρθρο για την υπέρβαση των ανθρωπίνων ορίων. Κατά το άρθρο όλοι οι αθλητές και δη οι αθλήτριες συνειδητοποιούν κάποια στιγμή τη ματαιότητα των θυσιών τους, σωματικών και ψυχικών, και αποφασίζουν να στοιχηματίσουν μόνον με τον εαυτόν τους. Συνειδητοποιούν ότι μόνον το μυαλό και η ψυχή τους μπορεί να μην έχει αλωθεί ακόμα από το μάρκετινγκ, τα αναβολικά και τις επιδιώξεις των ιθυνόντων του αθλητισμού. Αποφασίζουν να αναμετρηθούν και να δουν αν αντέξουν ακόμα και με τίμημα το θάνατο:

«Στους μαραθώνιουςκ άτι εκπληκτικό. Επιβεβαιώνεται ότι υπάρχουν αθλητές οι οποίοι μετρούν το ιδεώδες τους όχι με την κατάρριψη του ρεκόρ αλλά με την τακτοποίηση κάποιου εσωτερικού λογαριασμού. Και σε αυτούς τους Ολυμπιακούς μπήκε κάποια δρομέας μετά το νικητήριο παιάνισμα της μπάντας όχι για να διεκδικήσει αθλητικό μερίδιο αλλά να εκπληρώσει το στόχο της. Αυτή η γυναίκα που τερμάτισε αφυδατωμένη και σχεδόν αναισθητη παραπατώντας και τρεκλίζοντας διώχοντας τους ανυποψίαστους γιατρούς είπε: "Ο αγώνας για μένα αυτός ήταν ιστορικός ήθελα να φτάσω στο τέρμα...", έντεκα γυναίκες την ακολούθησαν αργότερα αυτοελεγχόμενες δαγκώνοντας τα χείλια διακινδυνεύοντας λιγότερα..., Το μυαλό της Άντερσον εξώθησε το σώμα της στα ακραία όριά του; Ίσως γι αυτό όλοι σταμάτησαν στο στάδιο στρεφόμενοι στη μοναχική της δοκιμασία! Και ο κόσμος που διψά για αληθινό θέαμα, για δράμα την αποθέωσε!... Αγωνίσθηκε λοιπόν για να θεμελιώσει έστω εκπρόθεσμα μια επιβεβαίωση ότι και οι γυναίκες μπορούν και τρέχουν μαραθώνιο! Απέδειξε πόσο μεγεθύνει ασήμαντα γεγονότα ο αθλητής που αναχωρεί από τη ζωή για χάρη μιας ασκητικής αθλητικής μονομανίας! Γιατί η μανία του ρεκόρ στην οποία μοιραία οδηγήθηκε η έννοια του άριστου και το παρασκηνακό χρηματιστήριο που την οδηγεί τρώγει τα παιδιά της με ανήθικη και ασυνείδητη

¹ Η ΑΥΓΗ, 9.7.1982, 4^η σελ., αποσπ. από 4/στήλο: «Ισότητα των φύλων; Μια νέα κομμουνιστική συνομωσία!».

βουλιμία εκπίπτοντας σε ένα μάρκετινγκ απανθρωποίησης των αθλητών με την κατασκευή άβουλων μηχανών όπως η Άντερσον. Και οι έντεκα κακές αθλήτριες που την ακολούθησαν δεν είναι βέβαια συνειδητοί διαβρωτές αυτής της τάσης: αθλούνται με τα ίδια προγράμματα και τις ίδιες προοπτικές αλλά κάποια στιγμή ξεχνούν το ντόπινγκ, τα χρυσά μετάλλια και τις στρατηγικές νίκης και θέλουν να εξαργυρώσουν, έστω χωρίς στεφάνι, μια ζωή εκποιημένη σε κάποιο στόχο που τις ξεπερνά. Είναι μια τακτοποίηση πριν γυρίσουν σελίδα, έσχατη προσπάθεια για την υπεξαίρεση μιας φέτας δικαίωσης που κατακτάται με την υπέρβαση προσωπικών ορίων. Εδώ αποκαλύπτεται ο απάνθρωπος χαρακτήρας των αθλητικών αγώνων, των αθλητικών ιθυνόντων, των κρατών απέναντι σε άνδρες και γυναίκες. Και από την άλλη, η διεκδίκηση της αξιοπρέπειας των συναισθημάτων του ανθρώπου-αθλητή.... Αυτές οι γυναίκες των μακρινών αποστάσεων μπορούν, και έχουν το χρόνο να σκέφτονται την ήττα τους, όχι την αγωνιστική αλλά την ανθρώπινη να αποδέχονται την αποτυχία τους και να αναγκάζονται να βρουν άλλες αξίες για να επενδύσουν αυτό το μάταιο αγώνα ζωής και άθλησης. Έτσι αποσύρονται βουβές και κλαίγοντας..., και τελειώνουν οι γυναίκες αυτές αναίσθητες και αθεράπευτα συναισθηματικές σε ένα στάδιο που ψοφά για ρομαντισμό τηλεοπτικού στυλ ...»¹

Στα επόμενα τέσσερα χρόνια έως το 1990 η εφημερίδα είναι πολύ φειδωλή στις αθλητικές ειδήσεις ακόμα και όσον αφορά τα φεμινιστικού είδους άρθρα. Κατά το 1988 οι αθλητικές αναφορές ή δεν υπάρχουν καθόλου ή συμπυκνώνονται μαζί με τα πολιτιστικά, όπου χωράνε. Από το 1989 και μετά η εφημερίδα, γενικότερα, χάνει τον πλουραλισμό στη θεματολογία που είχε και αποβαίνει ένα καθαρά πολιτικό καθοδηγητικό έντυπο. Έτσι ο γυναικείος αθλητισμός εμφανίζεται μέσα από τα φεμινιστικά άρθρα ειδήσεων:

«Γενικότητες και ατελείωτες συζητήσεις κυριάρχησαν στην δεκαπενθήμερη συνάντηση γυναικών με θέμα γυναικείες σπουδές ενώ υπήρξαν και ελάχιστες εξαιρέσεις όπου επιχειρήθηκε διείσδυση στα σοβαρά προβλήματα των γυναικών..., ακόμα αναπτύχθηκαν θέματα όπως γυναίκα και ειρήνη,

¹ Η ΑΥΓΗ, 10.8.1984, 2^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο και φωτ. με λεζάντα: «Η μαραθωνοδρόμος που επιβεβαίωσε τη μοναξιά της».

ανάπτυξη, θρησκεία, εξουσία, τεχνολογία, εκπαίδευση, βία, τέχνη, αθλητισμός...»¹,
επίσης:

«Μπορεί να έχει αναγνωριστεί νομικά η ισότητα των δύο φύλων, στην πράξη όμως οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών συνεχίζονται..., γι αυτό αντιπρόσωποι 9 γυναικείων σωματείων μετά από συνάντησή τους με το προεδρείο της ΕΔΑ, ζητούν ουσιαστικότερη και δικαιότερη συμμετοχή του γυναικείου πληθυσμού, στα κέντρα λήψης αποφάσεων και γενικά σε όλους τους τομείς που μπορεί να δραστηριοποιηθεί η γυναίκα.... Στον τομέα του αθλητισμού πέρα από την έλλειψη αθλητριών υπάρχει και έλλειψη γυναικών στους τομείς λήψης αποφάσεων των αθλητικών δρωμένων. Τα σωματεία διοίκησης, οι προπονητές, οι αθλητικογράφοι, οι ιθύνοντες στη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού είναι όλοι άνδρες. Στον πολιτιστικό τομέα... »².

Και τις καθαρές αθλητικές ειδήσεις:

«Επιτυχημένη μπορεί να θεωρηθεί η εμφάνιση της Τόνιας Μαχαίρα και της Εβίτα Παρασκευοπούλου στους πανευρωπαϊκούς αγώνες κολύμβησης νέων που τελείωσαν την Κυριακή στο Δ Βερολίνο..., η διάκριση των κοριτσιών δείχνει ότι υπάρχει μία εγγήγορη εκ μέρους της πολιτείας στον τομέα του γυναικείου αθλητισμού. Σύμφωνα με πληροφορίες η Γενική Γραμματεία Αθλητισμού έδωσε τα χρήματα που χρωστούσε στους κολυμβητικούς συλλόγους εδώ και δύο χρόνια με αποτέλεσμα να συντηρηθούν οι πισίνες, να προσληφθούν προπονητές και να δοθούν και τα αναδρομικά στις αθλήτριες»³,

επίσης:

«Με τη συμμετοχή 110 αθλητριών εγκαινιάζεται στη Βάρνα της Βουλγαρίας το Παγκόσμιο πρωτάθλημα ρυθμικής γυμναστικής..., η αθλήτρια Μιχαηλίδου μας είπε: θα προσπαθήσω να φέρω την πρόκριση για την Ολυμπιάδα. Ούτε οι αγώνες μου λείπουν αλλά ούτε η εμπειρία. Δεν πετάω στα

¹ Η ΑΥΓΗ, 8.7.1986, 13^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Μακρόσυρτο και γενικόλογο το πρόγραμμα για τις γυναίκες».

² Η ΑΥΓΗ, 5.7.1988, 9^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο «Ουσιαστικότερη η συμμετοχή των γυναικών στα κοινά και στα πολιτιστικά».

³ Η ΑΥΓΗ, 29.7.1986, 12^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Αξιόλογη η εμφάνιση των κολυμβητριών».

σύννεφα αλλά η πρόκριση θα ήταν μεγάλη επιτυχία... και εκεί όλα θα παίζουν.»¹

• **Μελέτη της εφημερίδας ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, για τη χρονική περίοδο 1990-2000**

Η εφημερίδα ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ όπως προείπαμε και σε προηγούμενες υπό εξέταση χρονικές περιόδους απευθύνεται στον εργατικό αριστερό χώρο. Είναι ένα καθαρό κομματικό έντυπο του Κομμουνιστικού Κόμματος και συνεπώς μια αυστηρά πολιτική εφημερίδα. Όμως κατ' αυτήν την περίοδο ο επαναστατισμός που απέπνεαν τα άρθρα του έχει κατασιγάσει. Οι αρθρογράφοι του αθλητισμού βρίσκουν κάποιο 2/στηλο ή 3/στηλο πάντα σε συνάρτηση με τη σημαντικότητα του αθλητικού γεγονότος για να δηλώσουν την παρουσία τους. Υπό αυτήν την έννοια και η αναφορά για την γυναίκα-αθλήτρια είναι δυσσεύρετη και μάλιστα μόνον ως είδηση και όχι ως επισήμανση ή κριτική. Ενδεικτικά:

«...Αγόρια και κορίτσια που υπόσχονται πολλά μάχονται σήμερα στο Κουτατζόγλειο. Από σήμερα μέχρι τη Κυριακή η Θεσσαλονίκη φιλοξενεί τα νιάτα του Ευρωπαϊκού στίβου..., η διοργάνωση αυτή είχε να γίνει στην Ελλάδα από το 1957..., για πρώτη φορά η Ελλάδα θα συμμετάσχει με έναν τόσο μεγάλο αριθμό γυναικών..., Η Μαρίνα Βαρσαμίδου η οποία είναι το φαβορί για τα 400μ. μας είπε ότι πρώτη φορά ο γυναικείος αθλητισμός αισθάνεται τόσο δυνατός. Τα τελευταία χρόνια μας επεσήμανε έχουν γίνει τεράστια βήματα για τις γυναίκες του στίβου και τούτο φαίνεται στην συγκεκριμένη διοργάνωση»²,

και:

«Ένα μετάλλιο ίσως το μοναδικό το οποίο έχει ελπίδες η Ελλάδα να πάρει είναι με τη Θαλασσινίδου στον τελικό σε σόλο στη συγχρονισμένη κολύμβηση..., η Θαλασσινίδου αγωνίζεται με τα χρώματα της ελληνικής ομάδας

¹ Η ΑΥΓΗ, 10.10.1987, 10^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο φωτ. και λεζάντα: «Μία αθλήτρια της ρυθμικής για τη Σεούλ».

² ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 8.8.1991, 27^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Η νεολαία της Ευρώπης στη Θεσσαλονίκη».

από το Φθινόπωρο, αφού έχει γεννηθεί στη Τιφλίδα της ΕΣΣΔ. Μερικοί προσπάθησαν να αμφισβητήσουν την εγκυρότητα της συμμετοχής της αλλά απέτυχαν. Η Θαλασσινίδου έχει εξαιρετικές εμφανίσεις με τα χρώματα της Σοβιετικής Ένωσης και ταυτό ελπίζουμε και τώρα. Όπως ομολόγησε η αθλήτρια έχει βοηθηθεί πολύ από την ελληνική πολιτεία καθώς και οι συναθλήτριές της»¹.

Η εφημερίδα το 1992 εγκαινιάζει στον Κυριακάτικο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ τη στήλη ΓΥΝΑΙΚΑ η οποία σε αντίθεση με την ανάλογη στήλη της ΑΥΓΗΣ περιλαμβάνει πιο πολύ εργατικά παρά κοινωνικά και επιστημονικά θέματα. Εν τούτοις βρίσκουμε κάποια άρθρα τα οποία στο πλαίσιο των διεκδικήσεων των γυναικών συμπεριλαμβάνουν και την ενασχόληση των γυναικών με τον αθλητισμό. Το πρώτο αναφέρεται στην νέα νομοθεσία η οποία ψηφίστηκε στα πλαίσια της ενωμένης Ευρώπης περί της ταυτοποίησης φύλου των γυναικών στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Το άρθρο έχει τον τίτλο: «Τι μας περιμένει»:

«Η θέση της γυναίκας επιδεινώνεται όσο προχωράμε προς την ολοκλήρωση της Ενωμένης Ευρώπης..., στους Ολυμπιακούς Αγώνες οι γυναίκες εκτός από το ντόμπιγκ κοντρόλ υποχρεώθηκαν και σε εξετάσεις ταυτοποίησης φύλου βάσει της νέας νομοθεσίας η οποία ψηφίστηκε και επικύρωσε τις άτυπες κατά χώρα συμφωνίες που υπήρχαν. Οι γυναίκες αθλήτριες υποχρεώθηκαν σε εξευτελιστικές εξετάσεις προκειμένου οι ιθύνοντες της ΔΟΕ να διαπιστώσουν τη γυναικεία φύση. Οφείλουμε να επισημάνουμε ότι πολλές από τις αθλήτριες αρνήθηκαν και να μπουν σ' αυτήν την διαδικασία και... αποκλείστηκαν από τους αγώνες!»¹

Από την ίδια στήλη αποσπούμε ένα άρθρο το οποίο μπορεί να μην αναφέρεται άμεσα στο γυναικείο αθλητισμό αλλά επισημαίνει την απουσία των γυναικών από τα κέντρα λήψης αποφάσεων όπου εμπεριέχεται και ο αθλητισμός:

«... Την ανησυχία της για φαινόμενα τα οποία δείχνουν τάση οπισθοδρόμησης για την ισότητα των δύο φύλων εξέφρασε σε πρόσφατη συνέντευξή της η Συντονιστική Επιτροπή Γυναικείων Οργανώσεων. Πιο συγκεκριμένα για την παρουσία της γυναίκας στα κέντρα λήψης αποφάσεων

¹ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 20.8.1991, 31^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο, φωτ. και λεξάντα: «Κοντά στο μετάλλιο η Θαλασσινίδου».

ανέφεραν: Στο παιδαγωγικό Ινστιτούτο δεν υπάρχει γυναίκα, στο Εθνικό Συμβούλιο ραδιοτηλεόρασης δεν υπάρχει, καταργήθηκε ο νόμος που τοποθετούσε γυναίκες στα συμβούλια κρίσεως δημοσίων υπαλλήλων..., στο προεδρείο αθλητισμού και διεκδίκησης των Ολυμπιακών Αγώνων δεν υπάρχει γυναίκα..., οι ποσοστώσεις είναι το όπιο των γυναικών όπως είπε εκ μέρους της συντονιστικής η Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου...»¹.

Ένα άλλο σημαντικό και ενδιαφέρον άρθρο για την ταυτότητα του αθλητισμού βρίσκουμε το 1997. Η εφημερίδα αναφέρεται γενικά στα θετικά και τα αρνητικά που δίνει ο αθλητισμός σε άνδρες και γυναίκες. Αποτελεί μια γενική θέση της εφημερίδας για την ενασχόληση των ανθρώπων με αυτόν, την αρνητική επίδραση την οποία έχει σήμερα εξ αιτίας της εμπορευματοποίησης πολιτικής και οικονομικής, και τέλος συμβουλές για καταστροφή που επιφέρουν τα αναβολικά, σε γυναίκες και άνδρες. Αναλυτικότερα:

«Σήμερα θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε τι πρέπει να είναι και τι είναι ο αθλητισμός... σήμερα. Μια ανώτερη πνευματικής φύσεως ψυχο-πνευματική λειτουργία και πανανθρώπινη κοινωνική εκδήλωση που βρίσκει την ιδανική της έκφραση από τον έντεχνο αλλά άδολο, ανιδιοτελή, και ανυστερόβουλο σωματικό αγώνα. Η σωματική δραστηριότητα που αναφέρεται στο σωματικό αγώνα και διέπεται από το πνεύμα και τους κανόνες του τίμιου συναγωνισμού της ευγενούς άμιλλας. Το σύνολο των σωματικών δραστηριοτήτων, που κάτω από φτιαχτές συνθήκες και όρους αγωνιστικής εκτέλεσής τους διαμορφώνονται, τελευταία ανάγεται σε πανανθρώπινη, υπερ-φυλετική, υπερ-πολιτική, υπερ-πολιτιστική, υπερ-ταξική, υπερ-θρησκευτική κοινωνική εκδήλωση..., Πανανθρώπινη κοινωνική εκδήλωση που χρησιμοποιεί ως μέσο επαφής, φιλίας, γνωριμίας, κατανόησης, αλληλοεκτίμησης και αλληλοσεβασμού ανάμεσα σε μεμονωμένα άτομα, κοινωνικές ομάδες καθώς και άνδρες και γυναίκες... Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι: Ο αθλητισμός από τη φύση του είναι ο πιο καλός σύμμαχος της υγείας ανδρών και γυναικών..., Ο αθλητισμός μπορεί να γεννήσει τα πιο ευγενή αισθήματα, τα πιο δυνατά πάθη αλλά και τα πιο καταστροφικά

---

¹ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 5.6.1994, 41^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη αναφορά: «Τι μας περιμένει».

πάθη ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες..., Ο αθλητισμός πρέπει να έχει σκοπούς παιδαγωγικούς και ηθικοπλαστικούς ανάμεσα σε αθλητές και αθλήτριες..., Με τον αθλητισμό εφαρμόζεται στην πράξη η θεωρία κατά την οποία η διάκριση είναι βιολογικό κίνητρο εξέλιξης και προόδου και όχι ανταγωνισμού και υπεροχής ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες..., Ωστόσο όσον αφορά το σύγχρονο επαγγελματοποιημένο αθλητισμό(;) αυτός είναι τέλεια ενσωματωμένος στο σύστημα της καπιταλιστικής μας οικονομίας υποκείμενος στην αφόρητη εκμετάλλευση των πολυεθνικών ομάδων-επιχειρήσεων που τον διαφεντεύουν και τον καθοδηγούν χωρίς να λαμβάνουν υπ' όψιν τους το ανθρώπινο δυναμικό. Γυναίκες τέρατα από τα αναβολικά και άνδρες με κατεστραμμένο νευρικό σύστημα δεσπόζουν σήμερα στους αγώνες. Ο αθλητισμός είναι υγεία και αυτό πρέπει όλοι όσοι ασχολούνται με αυτόν να σκέφτονται πριν πάρουν οτιδήποτε. Κι όταν αποχαιρετούν την άθληση οι γυναίκες πρέπει να φεύγουν γυναίκες και οι άνδρες... άνδρες»².

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα αθλήτρια, κατά την περίοδο

1974-2000, υπό το πρίσμα των εφημερίδων: Η ΑΥΓΗ και

ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ(1974-1980),

Η ΑΥΓΗ(1980-1990) και ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ(1990-2000)

Παρά την άμβλυνση των συνόρων της ιδεολογίας από το 1985 και μετά η αριστερά διατηρεί τη ταυτότητά και την αναγνωρισιμότητά της. Οι απόψεις και οι θέσεις της απέναντι σε πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά θέματα παραμένουν ίδιες. Οι εφημερίδες οι οποίες μελετήθηκαν Η ΑΥΓΗ και ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ διατηρούν και αυτές τα ειδοποιά τους χαρακτηριστικά της προηγούμενης υπό μελέτη περιόδου(1950-1967). Η σημειολογία της γλώσσας, του ύφους και της θεματολογίας είναι η αυτή. Επιπροσθέτως, όπως έχουμε προαναφέρει, Η ΑΥΓΗ απευθύνεται στη «διανόηση και στην κουλτούρα» της αριστεράς ενώ ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ στην εργατική τάξη. Επίσης, όπως ήδη

---

¹ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ 12.6.1994, 31^η σελ., αποσπ. από ολοσέλιδη στήλη ΓΥΝΑΙΚΑ: «Το όπιο των γυναικών».

² ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 27.7.1997, 30^η σελ., αποσπ. από 1/σθηλο: «Αθλητισμός είναι...».

αναφέραμε πιο πάνω. ενώ από το 1985 και εντεύθεν έχουμε άμβλυνση των ιδεολογιών, οι εφημερίδες της αριστεράς που ερευνήθηκαν διατηρούν τις θέσεις τους και τα πιστεύω τους. Η γυναίκα και στα δύο έντυπα κατέχει την ισότιμη και ισόποση θέση της στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Η υπό εξέταση κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια είτε ως είδηση στις αθλητικές ειδήσεις(ελάχιστες) είτε ως ομάδα διεκδικήσεων στα φεμινιστικά άρθρα κάνει έκδηλη την παρουσία της.

Προφανώς Η ΑΥΓΗ δίνει μια ιδιαίτερη θέση και λόγο στη γυναίκα αθλήτρια. Από την οπτική της βιολογικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας η ΑΥΓΗ αναγνωρίζει την δυνατότητα των γυναικών, σωματική και ψυχική, να αθλούνται. Της αναγνωρίζεται το ισόποσο δικαίωμα να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο σε κάθε εκδήλωση αθλητικών δρώμενων. Το άρθρο το οποίο αναφέρεται στο «ψυχικό στοίχημα της αθλήτριας» να τερματίσει στο μαραθώνιο με σκοπό να τεκμηριώσει τη βιολογική δυνατότητα συμμετοχής της σε αυτό το άθλημα είναι συγκλονιστικό.¹ Ο μοναδικός περιορισμός τους οποίους θέτει η εφημερίδα αναφέρεται στα αναβολικά τα οποία μπορούν να αλλοιώσουν τη γυναικεία φύση και υγεία. Ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ περιλαμβάνει τη γυναίκα-αθλήτρια στα φεμινιστικού είδους εργατικά άρθρα. Την παρουσιάζει ισοδύναμη βιολογικά, ώστε να μπορεί να ανταπεξέλθει τις «υγιείς» δυσκολίες του αθλητισμού. Το άρθρο το οποίο διατυπώνει τα καλά και τα καταστροφικά(της σημερινής μορφής) του αθλητισμού, εκφράζει και τη θέση της εφημερίδας για τη βιολογική ισότητα της γυναίκας-αθλήτριας.² Συνεπώς και στις δύο εφημερίδες η βιολογική «εγώτητά της»³ παίζει καθοριστικό ρόλο στην υγιή άθληση της κοινωνίας βάσει των προϋποθέσεων που τίθενται από τις φυσικές δυνατότητες της.

Πολιτικά, και οι δύο εφημερίδες, δίνουν δικαίωμα θέσης, άποψης και ρόλου στη γυναίκα. Εκφράζουν, κατά απαρέγκλιτο τρόπο, τις θέσεις της

---

¹ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 344-5 σημ. 1

² Βλ. *ανωτ.*, σσ. 349-350 σημ. 2

³ Βλ. *ανωτ.*, σημ. 116

αριστερής ιδεολογίας, παρά την άμβλυνση των ιδεολογιών στην υπό εξέταση περίοδο στους άλλους πολιτικούς χώρους. Και Η ΑΥΓΗ και ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ με την ιδιαίτερη σημειολογία των άρθρων τους η κάθε μια προβάλλουν την κοινωνική δραστηριότητα των γυναικών, παλεύουν για τα εργασιακά τους δικαιώματα και τις πολιτικές ελευθερίες. Ακολουθούν και οι δύο πιστά τα πιστεύω τις αριστερής πολιτικής ιδεολογίας και τοποθετούν τη γυναίκα δίπλα στον άνδρα. Υπό την προοπτική λοιπόν της ανάθεσης πλήθους ρόλων που θα διαδραματίσουν οι γυναίκες μέσα στην ελεύθερη και δημοκρατικά δομημένη κοινωνία, η κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια προτρέπεται για πιο ψηλά- πιο δυνατά- πιο γρήγορα, ισότιμα και με υγιείς προϋποθέσεις έναντι των ανδρών. Συνεπώς η στάση τους ορίζεται ως κατάδηλα θετική.

Έτσι όπως αποτυπώνεται στην ΑΥΓΗ και στο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ, και υπό την προοπτική της κοινωνικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας η γυναίκα αυτονόητα τοποθετείται στο «συμβολικό γεωγραφικό χώρο» του δρόμου. Οι εφημερίδες αποτυπώνουν και παροτρύνουν τη γυναίκα να παίρνει το δικό της ισόποσο μερίδιο σε όλους τους κοινωνικούς χώρους. Αντιμετωπίζεται ως ον όχι μόνο σε ανθρωπολογικό και ατομικό επίπεδο αλλά και σε πολιτισμικό. Υπό τις παραπάνω αποτυπώσεις και αναφορές ο γυναικείος αθλητισμός αντιμετωπίζεται, και από τις δύο εφημερίδες, κάτω από το πρίσμα των προοδευτικών αντιλήψεων του εργατικού-λαϊκού status το οποίο ορίζει το φύλο ως gender(κοινωνική δράση-σχέση και πολιτισμικό σύμβολο). Βεβαίως οφείλουμε να επισημάνουμε ότι η κοινωνική αυτή ομάδα δεν αντιμετωπίζεται από τις εφημερίδες χωροταξικά και σημειολογικά όπως ο άνδρας-αθλητής στην αθλητική στήλη, αλλά αποτυπώνεται μέσα από τα φεμινιστικού τύπου κοινωνικά, πολιτικά, και πολιτιστικά άρθρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Μελέτη της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, η οποία αποτυπώνει την αθλητική ιδεολογία του Παναθηναϊκού, για την περίοδο 1974-1990

Η εξετασθήσα περίοδος 1974-2000 όπως έχουμε προαναφέρει είναι η περίοδος της νέας τάξης πραγμάτων σε όλους τους τομείς. Έτσι και στα κοινωνικά status από το 1987 και μετά υπάρχει μια κάθετη και οριζόντια κοινωνική μετακίνηση, με αποτέλεσμα να μην μπορούμε να μιλάμε με απολυτότητα για αστικά και εργατικά status. Η άποψη του Λένιν ότι: «...Οι τάξεις είναι μεγάλες ομάδες ανθρώπων που ξεχωρίζουν μεταξύ τους από τη θέση που κατέχουν μέσα σ' ένα ιστορικά καθορισμένο σύστημα κοινωνικής παραγωγής, από τη σχέση τους προς τα μέσα παραγωγής, από το ρόλο τους στην κοινωνική οργάνωση της εργασίας και συνεπώς από τους ρόλους που ιδιοποιούνται στην μερίδα του κοινωνικού πλούτου που διαθέτουν...»¹ δεν ισχύει για την εποχή της νέας τάξης πραγμάτων. Η κάθετη και οριζόντια μετακίνηση ανθρωπίνων συνόλων εξ αιτίας της δημιουργίας νέων επαγγελμάτων, «αλλοιώνει» το ύψος της εργατικής και αστικής τάξης. με Παρ' όλα αυτά η σημειολογία και των δύο εφημερίδων ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ και ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ παραμένει η ίδια με τις προηγούμενες εξετασθήσες περιόδους(1950-1967, 1967-1974). Πιο αναλυτικά:

Η εφημερίδα ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ εμφανίζεται με 10/σέλιδη παρουσία στα αθλητικά έντυπα. Το ποδόσφαιρο είναι το μόνο άθλημα το οποίο υπάρχει γι' αυτήν. Η παρουσία της γυναίκας, τουλάχιστον για τα πρώτα χρόνια, υπάρχει ως διαφήμιση, ως λαϊκή αοιδός ή νύφη στο πλευρό κάποιου αθλητή. Οι ειδήσεις για την γυναίκα-αθλήτρια είναι από ελάχιστες έως μηδενικές. Δεν θα ήταν υπερβολικό να πούμε ότι διανύοντας την πρώτη δεκαετία(1974-1984) υπάρχουν υπό μελέτη τρίμηνα ή εξάμηνα χωρίς καμία είδηση. Πιο αναλυτικά:

«Στην ιστορία του γυναικείου αθλητισμού μόνον ένα χρυσό μετάλλιο έχουμε να επιδείξουμε σε Βαλκανικούς Αγώνες. Δεν μιλάμε φυσικά για μεγαλύτερες διοργανώσεις. Η Μαρούλα Λάμπρου η πολυτάλαντη αθλήτρια από την Κύπρο είναι εκείνη που μα το χάρισε... είναι μία από τις ελάχιστες ελπίδες που έχουμε

στην 21^η Ολυμπιάδα του Μόντρεαλ. Κατάλληλα προετοιμασμένη η πολυσύνθετη αθλήτρια ελπίζουμε να μας βγάλει ασπροπρόσωπους...»²,

και:

«Οι μαθήτριες Λυκείου έπαιζαν... ποδόσφαιρο. Η... μάχη κρίθηκε στα πέναλτυς. Ποδοσφαιρική φιέστα με ποδοσφαιριστές... κοπέλες και μαθήτριες του Λυκείου χθες στην πόλι μας. Ήταν μια... φιλική συνάντηση που «τράβηξε» σαν μαγνήτης στο γήπεδο 3000 και πλέον θεατές οι οποίοι χειροκρότησαν θερμά και... γέλασαν με την ψυχή τους με το πρωτότυπο αυτό θέαμα που τους χάρισαν οι επίδοξοι άσσοι του ποδοσφαίρου μας... Τελικά το παιχνίδι κρίθηκε στα... πέναλτυς. Η εξάισια σωματική διάπλασις με την τέλεια φυσική κατάσταση αποζημίωσε αυτούς που από περιέργεια μάλλον έσπευσαν στο γήπεδο. Τα κορίτσια χειροκροτήθηκαν για... όλα τους τα προσόντα!»³.

Επίσης η εφημερίδα θεωρώντας ότι το θέμα διαβάζεται με «ενδιαφέρον» από τους άνδρες αναγνώστες της συνεχίζει και την επόμενη. Έτσι:

«Πρώτα ο αγώνας καθηγητών μαθητών και προχθές ο αγώνας μαθητριών του Λυκείου στα Χανιά προσέλκυσε το ενδιαφέρον των φιλάθλων. Φυσικά οι φιλάθλοι δεν πήγαν να δουν ποδόσφαιρο ποιότητας, πήγαν να ξεσκάσουν, να διασκεδάσουν αν θέλετε, με την κοιλίτσα του καθηγητού και την στραβοκλωτσιά της μαθήτριας... Πέρα από αυτό οι μαθήτριες ποδοσφαιριστάι δεν μπόρεσαν να βέβαια στο γήπεδο για να διδάξουν ποδόσφαιρο αλλά κυρίως για να κάνουν το κέφι τους και ίσως- ίσως να δείξουν πως κάνουν λάθος... όσοι θεωρούν το ποδόσφαιρο αποκλειστικά ανδρικό άθλημα και ότι μπορεί αυτό να καλλιεργηθεί και μεταξύ των κοριτσιών. Όλα αυτά βέβαια είναι φυσιολογικά και λογικά. Εκείνο όμως που δεν μου άρεσε –εκφράζω προσωπική γνώμη- είναι ο τρόπος που γιορτάστηκαν τα επινίκια και κυρίως εκείνο το πριμ... Αυτό δεν το κατάλαβα. Αν έγινε ήταν λάθος. Το ότι διασκέδασαν οι κοπελιές και χειροκροτήθηκαν... ήταν αρκετό δεν τους χρειαζόταν και το χαρτζιλίκι!»⁴.

¹ Βλ. ανωτ., σημ. 80.

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 11.4.1976, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο από τη στήλη: ΕΔΩ ΜΙΑΛΤΕ ΕΛΕΥΘΕΡΑ: «Μαρούλα Λάμπρου».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 6.4.1978, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Μεγάλη φιέστα στα Χανιά».

⁴ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 7.4.1978, 2^η σελ., αποσπ. από τη στήλη: ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ(Κ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ): «Οι μαθήτριες των Χανίων».

Δύο αναφορές μία ως είδηση και μία ως κριτική από τη στήλη του Κ. Κυριαζή για πρωτοεμφανιζόμενες γυναίκες διαιτητές τυγχάνουν θετικής σημειολογίας:

«Πριν μερικές μέρες έκανε την εμφάνισί της στη Θεσσαλονίκη μια γυναίκα διαιτητής στο μπάσκετ. Πρόκειται για την παλαιά παίκτρια του Ηρακλή Χ. Στεφανίδου. Και όπως γράφτηκε σε εφημερίδα της Θεσσαλονίκης η κ. Στεφανίδου δεν διαιτήτευσε κάποιο παιχνίδι της πλάκας ή φιλικό παιχνίδι... διηύθυνε τον αγώνα πρωταθλήματος γυναικείου μπάσκετ και όσοι την παρακολούθησαν λένε ότι δεν τα πήγε και άσχημα!»¹,

και:

«Η πρώτη γυναίκα διαιτητής στο μπάσκετ έκανε την εμφάνισί της στη Θεσσαλονίκη και μάλιστα με επιτυχία..., αφού υπάρχουν ομάδες μπάσκετ γιατί να μην υπάρχουν και γυναίκες διαιτητές; Στα πάντα εκείνο που έχει σημασία είναι το ξεκίνημα η αρχή. Τώρα που έγινε νομίζω ότι πολλές κοπέλες απ' εκείνες που έπαιζαν ή παίζουν μπάσκετ θα στραφούν και προς αυτήν την κατεύθυνση για να συνεχίσουν την αθλητική τους σταδιοδρομία..., Εκείνο που είναι ακόμη άγνωστο είναι κατά πόσον θα μπορούν οι γυναίκες διαιτητές να επιβληθούν σε... Γυναίκες! Αυτό θα το δούμε στην πράξι...»².

Από το 1980 και μετά η εφημερίδα πλουτίζει τη θεματολογία της. Το ποδόσφαιρο δεν είναι το μοναδικό άθλημα. Ειδήσεις από όλον τον κόσμο και για όλα τα αθλήματα αποτυπώνονται στις σελίδες της. Όμως και πάλι η παρουσία της γυναίκας είναι... αφανής και ελάχιστη. Γνωρίζοντας πια, από τις πολιτικές εφημερίδες τα όσα αθλητικά δρώμενα διαδραματίζονται στον γυναικείο χώρο μας εντυπωσιάζει η παντελής έλλειψή τους από τα εξειδικευμένα έντυπα. Ενίοτε δε οι αναφορές συνδυάζονται... με τα καλογυμνασμένα κορμιά των αθλητριών. Πιο αναλυτικά:

«Στο πρωτάθλημα τέννις του Ονίμπλεντον το περισσότερο ενδιαφέρον άρχισαν να τραβούν οι γυναίκες τόσο γιατί κάνουν θαυμάσιες εμφανίσεις αγωνιστικά, όσο και... εμφανισιακά αν κρίνει κανείς από τις φωτογραφίες που

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 14.4.1978, 2^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Γυναίκες Διαιτητές στο Μπάσκετ».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 14.4.1978, 3^η σελ., αποσπ. από στήλη: ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ: «Γυναίκες Διαιτητές».

στέλνουν τα ξένα ειδησεογραφικά πρακτορεία. Παράδειγμα η Κρις Έμπερτ που μαγνήτισε με το στυλ και τις επιδόσεις της... Θαυμάστε την!»¹.

Με έναυσμα τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μόσχας η εφημερίδα κάνει και μια μικρή αναφορά στις ελάχιστες γυναίκες που πρόκειται να συμμετάσχουν!

«Ανάμεσα στους αθλητές που θα εκπροσωπήσουν τη χώρα μας στην Ολυμπιάδα της Μόσχας είναι και μία γνωστή στο φίλαθλο κόσμο κολυμβήτρια. Ένα κορίτσι με αξιόλογη παρουσία στους υγρούς στίβους του κόσμου και για την οποία πάμπολλες φορές ο τύπος έχει αναφερθεί κολακευτικά σε αυτήν. Πρόκειται για την ερυθρόλευκη Σοφία Δάρα. Την αθλήτρια που πριν από ένα χρόνο στους Μεσογειακούς ξεχώρισε για τις δυνατότητες της και κέρδισε το ασημένιο στα 800μ. ελεύθερο. Η Σοφία θα μας εκπροσωπήσει στη Μόσχα και επι τη ευκαιρία μας απάντησε σε κάποιες ερωτήσεις... Αναφορικά δε με για την αθλητική της μοναξιά ανέφερε: "Ομολογώ πως θα ήθελα να υπήρχαν και άλλα κορίτσια συναθλήτριές μου για να μπορώ να μιλήσω με κάποιον άνθρωπο , να πούμε με άλλα λόγια τα δικά μας. Φυσικά δεν υπάρχει άλλη κοπέλα που θα έλθει στη Μόσχα και έχω προσαρμόσει τον εαυτό μου στη μοναξιά... Ως μοναδική ελληνίδα κολυμβήτρια θα με βαραίνουν οι υποχρεώσεις αλλά υπόσχομαι ότι θα κάνω το καλύτερο..., ο γυναικείος αθλητισμός στην Ελλάδα είναι στα σπάργανα σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ευρώπης, αλλά ελπίζω ότι από εδώ και πέρα η Ελλάδα θα προσπαθήσει να τις φτάσει..."².

Από το 1982 και μετά η εφημερίδα ξαναβρίσκει τον «παλιό καλό της εαυτό». Η πλούσια θεματολογία της περιορίζεται και πάλι μόνον στο ποδόσφαιρο όμως αυτή τη φορά αναφέρεται και στις γυναίκες:

«Άλλη μία νίκη της γυναικείας ποδοσφαιρικής ομάδας του Παναθηναϊκού, αυτή τη φορά επί της Ολυμπιάδας Κηφισιάς στη Χαλκίδα με σκορ 2-1. Το ματς παρακολούθησαν 2000 θεατές οι οποίοι καταχειροκρότησαν τις ποδοσφαιρίστριες για το θέαμα που παρουσίασαν... Από τον παναθηναϊκό

---

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 2.7.1980, 5^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο φωτ. και λεζάντα: «Το ενδιαφέρον... στις γυναίκες».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 17.7.1980, 2^η σελ., αποσπ. από στήλη: «ΔΕΚΑ ερωτήσεις-απαντήσεις. Μιλάει η Σοφία Δάρα».

ξεχώρισαν οι Τζανή και Ζαφειράκη...» ειδική στήλη στη 2^η σελ ο κόσμος του στίβου τη στήλη υπογράφει ο Γιάννης Θεοδωρακόπουλος¹.

και:

«Κοκόλης: Η Βερούλη είναι έτοιμη για τα 70μ. Η Άννα Βερούλη ήταν το πρόσωπο του Σαββατοκύριακου. Η αθλήτρια του ΟΚΑΚ που πέρυσι έκανε 62.28μ. στον ακοντισμό φέτος έριξε 67.68μ..., Άννα. Βερούλη: Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον προπονητή μου για την φετινή εμφάνισή μου...»²,

επίσης:

«Η 13χρονη Έλλη Ρουσάκη διάδοχος της Σοφίας Λάρα.. Μια νηρηίδα με αξιοζήλευτη επίδοση. Μοναδικό φαινόμενο για την ηλικία της η 13χρονη κολυμβήτρια Έλλη Ρουσάκη κατέχει το απλησίαστο ρεκόρ των 33 επιδόσεων σε διάφορα αγωνίσματα της κολύμβησης..., είναι πράγματι μοναδική στην ιστορία της κολύμβησης η περίπτωση αυτή του μικρού παιδιού παρά τις αντιξοότητες που αντιμετωπίζει: μικρή ηλικία, πρόγραμμα μαθημάτων στο σχολείο, κλειστό το Ολυμπιακό κολυμβητήριο, η σχολή Ναυτικών Δοκίμων δεν παρέχει τη πισίνα σε συλλόγους..., οι στόχοι της είναι να συνεχίσει την ανοδική πορεία και να διακριθεί στους Βαλκανικούς..., Εμείς θα πρέπει να επιβραβεύουμε τις προσπάθειες των κοριτσιών που διακρίνονται!»³.

Το 1984 η εφημερίδα συνεχίζει την αναφορά της στις γυναίκες μέσω της κολύμβησης. Έτσι:

«Η χρυσή Νηρηίδα του Ολυμπιακού Έλλη Ρουσάκη βαδίζει στ' αχνάρια της συναθλήτριά της Σοφία Λάρα και εντυπωσίασε στο Διεθνές μήτιγκ της Μπρατισλάβα..., μιλώντας στην εφημερίδα μας η αθλήτρια μας μίλησε μέσα από την ψυχή της: "Στόχος μου είναι η διάκριση στο πανελλήνιο πρωτάθλημα, στους βαλκανικούς και στους πανευρωπαϊκούς... η προετοιμασία δεν είναι και αυτή που θα ήθελα λόγω των εξετάσεων στο Λύκειο..., οι καθηγητές μου δεν με

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 2.6.1982, 2^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Οι γυναίκες παίζουν μπάλα».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 15.6.1982, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η Βερούλη είναι έτοιμη για όλα».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 18.6.1984, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο φωτ. και λεζάντα: «Η νέα γενιά του ελληνικού αθλητισμού».

διευκολύνουν με αποτέλεσμα οι δυσκολίες να είναι τεράστιες... ” αναφέρουμε ότι η Έλλη πήγε απροετοίμαστη αλλά γύρισε με μια εξαιρετική επίδοση...»¹, και:

Δάρρα: Θετικό ήταν το τέστ της Μπρατισλάβα «Η Σοφία Δάρρα πήγε αρκετά καλά στην Μπρατισλάβα παρά το ταξίδι της και την κούρασή της από τις εξετάσεις της στην Ιατρική... τα κορίτσια της κολύμβησης διαπρέπουν παντού...» Η αναφορά της όμως στις γυναίκες για το μέγιστο αθλητικό γεγονός, τους Ολυμπιακούς Αγώνες, αργεί πάρα πολύ να γίνει. Η μόνη εξήγηση που μπορεί να δοθεί είναι η ελάχιστη συμμετοχή γυναικών από την Ελλάδα. Όμως κάνει μια ενδιαφέρουσα αναφορά σε Ολυμπιακούς Αγώνες παρελθόντων ετών και επισημαίνει τα κατορθώματα των αθλητριών. Όπως:

«ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ 1948: ΛΟΝΔΙΝΟ. Η «Ιπτάμενη νοικοκυρά» σαρώνει τα μετάλλια. Η Ολυμπιάδα του Λονδίνου ανέδειξε μια μεγάλη γυναικεία μορφή στο στίβο. Την ολλανδέζα Φάννυ Μπλάνκερς-Κόεν, μητέρα δύο παιδιών η οποία κατάφερε το μοναδικό τότε κατόρθωμα σε Ολυμπιακούς Αγώνες: Να κερδίσει τελικά τέσσερα χρυσά μετάλλια..., η Φάννυ είχε λάβει μέρος κι στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Βερολίνου αλλά δεν είχε διακριθεί. Από το Γουέμπλεν έφυγε με τέσσερα χρυσά και τον τίτλο της ιπτάμενης νοικοκυράς...»²,

και:

«ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ 1952: ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ. Στο Ολυμπιακό χωριό η ατμόσφαιρα ήταν ιδανική. Οι αθλητές ζούσαν συναδελφωμένοι και στα εστιατόρια το σερβίρισμα το είχαν αναλάβει κυρίες της ανώτατης κοινωνικής τάξης της Αυστραλίας... Το γεγονός αυτό βοήθησε πολύ τους αθλητές να ενισχύσουν το πιστεύω τους ότι ο αθλητισμός εξισώνει τους αθλητές..., οι αθλήτριες βέβαια έμεναν σε ξεχωριστά οικήματα δίπλα στο χωριό των αθλητών. Ένα συρματοπλέγμα διαχωριστικό ήταν αρκετό για να μην περνάνε οι αθλητές

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 14.6.1984, 2^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «ΡΟΥΣΑΚΗ: Οι Πανευρωπαϊκοί».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 17.6.1984, 6^η σελ., αποσπ. από 5/στήλο: «ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ».

στον πλαϊνό χώρο. Στους ξένους ήταν απαγορευμένη η είσοδος και έτσι δεν παρατηρήθηκαν ενοχλήσεις..., »¹,
επίσης:

«ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ 1960: ΡΩΜΗ. Η Ρούντολφ παράλυτη από πολιομυελίτιδα όταν ήταν παιδί θριαμβεύει στο σπρίντ..., μία νέγρα η Βίλμα Ρούντολ, που πριν από μερικά χρόνια ήταν ένα αδύνατο και καχεκτικό κορίτσι χτυπημένο από πολιομυελίτιδα, κατάφερε στη Ρώμη να προσελκύσει το θαυμασμό των φιλάθλων με τις αλλεπάλληλες επιτυχίες της στους δρόμους και στη σκυταλοδρομία. Οι φίλαθλοι την αποκαλούσαν μαύρη γαζέλα και μαύρο ελάφι, γιατί η Ρούντολφ χάρηξ τη θέλησή της ξεπέρασε και αρρώστιες και ψυχολογικά προβλήματα που την κρατούσαν μακριά από την κίνηση και τη ζωή..., εκείνο το οποίο πρέπει να επισημάνουμε εδώ είναι ότι η ψυχική και σωματική δύναμη των γυναικών είναι ανώτερη των ανδρών...»².

Τα επόμενα χρόνια η εφημερίδα συνεχίζει τις περιστασιακές της αναφορές στη γυναίκα-αθλήτρια όχι συστηματικά αλλά με έναυσμα κάποιο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν αυτές ή κάποια δυσεύρετη επιτυχία.

«Με ακόμη δύο νέες αθλήτριες άρχισε προπονήσεις η γυναικεία ομάδα βόλεϊ έν όψει των 4 αγώνων που πρέπει να δώσει για το Πανευρωπαϊκό πρωτάθλημα... Σε αντίθεση με άλλες ομάδες η ομάδα των γυναικών δεν παίρνει μαζί της σε αποστολές στο εξωτερικό φροντιστή..., η κάθε κοπέλα παίρνει μαζί της μερικές φόρμες και φανέλες..., ακόμη από την αποστολή λείπει και ο γιατρός..., βέβαια είναι η Παπαφιλοπούλου η οποία όμως δεν είναι γιατρός αλλά φυσιοθεραπεύτρια..., διάγνωση και μασάζ από τον ίδιο άνθρωπο; Βέβαια καμία ομάδα ανδρών δεν θα ανεχόταν τέτοια μεταχείριση...»³.

Την δεκαετία του 1990 η εφημερίδα αλλάζει σχήμα σε ταπλ όνιτ. Οι σελίδες ανέρχονται σε 38 και το ποδόσφαιρο παραδόξως καταλαμβάνει την ίδια χωρητικότητα με τα άλλα αθλήματα. Η γυναίκα-αθλήτρια αποτυπώνεται

¹ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 22.6.1984, 6^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο, από τη στήλη οι ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ: «Οι Ολυμπιακοί της Αυσταλίας».

² ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 26.6.1984, 6^η σελ., αποσπ. από 5/στηλο: «ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ».

³ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 3.5.1987, 5^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Άρχισε προπονήσεις η ομάδα βόλεϊ».

θετικά αλλά πάντα με ελάχιστες αναφορές. Επιπροσθέτως πρέπει να αναφέρουμε ότι η εφημερίδα έχει φωτογραφηθεί μέχρι το 1987 και στην συνέχεια δεν έχει κωδικοποιηθεί ούτε ως σώμα.

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1974-1990, υπό το πρίσμα της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ

Μελετώντας την ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ κατά την περίοδο 1974-1990 διαπιστώνουμε ότι το έντυπο έχει μεταμορφωθεί σε εφημερίδα ποικίλης ύλης. Η γυναίκα-αθλήτρια ποσοτικά και χωροταξικά κατέχει ελάχιστο χώρο. Όμως η στάση της εφημερίδας είναι θετική έστω και από τις ελάχιστες ειδήσεις που εμφανίζονται.. Εν αντιθέσει με την προηγούμενη περίοδο, η εφημερίδα επιβραβεύει τις αθλήτριες αλλά δεν κρίνει και δεν προτείνει λύσεις σε σχέση με τη στάση της πολιτείας και της κοινωνίας απέναντί τους.

Η θετική στάση, αποτυπωμένη κάτω από την φιλοσοφική βιολογική ανθρωπολογία εμφανίζεται να αποδέχεται την άλλη ύπαρξη σε θέση όχι μόνον αθλουμένων αλλά και διοικούντων στον αθλητισμό. Δεν υπάρχει καμία αμφισβήτηση για τις δυνατότητές τους ακόμα και για ενασχόληση των γυναικών με το ποδόσφαιρο ή την άρση βαρών. Αν πάλι η θετική στάση εξετασθεί από την πλευρά της κοινωνικής ανθρωπολογίας η εφημερίδα τοποθετώντας τη γυναίκα στο γεωγραφικό χώρο του δρόμου τις δίνει ισάξιο χώρο με τους άνδρες. Όταν στη γυναίκα αναγνωρίζεται η συμμετοχή της σε διοικητικές θέσεις ή θέσεις λήψης αποφάσεων για τον αθλητισμό τότε τις αναγνωρίζεται η πολιτισμική της συμβολή.

Τέλος η αποτύπωση της γυναίκας-αθλήτριας ως gender και όχι ως sex εκφράζεται μέσω της καθολικής παράλειψης φωτογραφιών που τέρπουν τους οφθαλμούς του άνδρα αναγνώστη. Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι βιολογικά και κοινωνικά η εφημερίδα όπως και την προηγούμενη περίοδο ξεφεύγει από την στάση του συντηρητικού αστικού status και συγκλίνει προς τις αντιλήψεις του εργατικού και διανοουμενίστικου, αν βέβαια τα status συνέχιζαν να διατηρούν την ταυτότητά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Μελέτη της εφημερίδας ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, η οποία αποτυπώνει την αθλητική ιδεολογία του Ολυμπιακού, για την περίοδο 1974-2000

Η αθλητική εφημερίδα Το ΦΩΣ συνεχίζει να εκδίδεται και στην υπό εξέταση περίοδο 1974-2000, εκφράζοντας πιθανώς όχι το εργατικό κοινωνικό status από μία χρονική στιγμή και μετά αλλά, μένοντας πιστή στην αθλητική ιδεολογία του Ολυμπιακού. Η Κυριακή, για αρκετά χρόνια μετά το 1974, συνεχίζει να είναι η ημέρα του ποδοσφαίρου για το λιμάνι του Πειραιά και τις συνοικίες του. Η εφημερίδα, αυτό, το αποτυπώνει έντονα. μέσα από τις 6, 8 ακόμα και 10 σελίδες που φτάνει να εκδίδεται μετά το 1988. Τα υπόλοιπα αθλήματα φαίνονται να «περιφρονούνται» και για τους άνδρες και για τις γυναίκες. Αξίζει τέλος να σημειώσουμε, για την γενική εμφάνιση της εφημερίδας, ότι αλλάζει όπως αλλάζουν και τα κοινωνικά status αλλά και η νέα οικονομική τάξη πραγμάτων. Γίνεται πιο πλουραλιστική, πιο ευέλικτη και δείχνει να φεύγει από τα σύνορα του «λιμανιού». Όσον αφορά δε την υπό εξέταση ομάδα γυναίκα-αθλήτρια ως είδηση είναι δυσεύρετη αλλά πάντα με θετική σημειολογία. Η ενασχόληση της με τον αθλητισμό συνεχίζει για την εφημερίδα να αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα για την υγεία της και την πολιτισμική κοινωνική της συμβολή.

Την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο 1974-1980 πέρα από τις τηλεγραφικού τύπου αναφορές επιλέξαμε και άρθρα τα οποία αγγίζουν τα προβλήματα του γυναικείου αθλητισμού στη χώρα μας. Έτσι διαπιστώνουμε ότι μόλις το 1974 τρέχει η πρώτη ελληνίδα γυναίκα μαραθώνιο:

«Είναι να θαυμάζει κανείς αυτό το κορίτσι του ΑΟ Φιλοθέης, την Ζωζώ Χριστοδούλου, η οποία απεφάσισε να τρέξει αύριο μαραθώνιο. Και μάλιστα στην κλασική διαδρομή η οποία θεωρείται και η πιο δύσκολη σε ολόκληρο τον κόσμο. Η Ζωζώ Χριστοδούλου δεν έχει κάνει καμία ανάλογη προετοιμασία..., το θάρρος της όμως την οδήγησε να παραταχθή αύριο με τις 44 καλύτερες γυναίκες του κόσμου. Αύριο θα γράφει το όνομά της: ότι είναι η πρώτη γυναίκα στην Ελλάδα που ετόλμησε να τρέξ μαραθώνιο. Δεν αποκλείεται το παράδειγμά της να το μιμηθούν και άλλες γυναίκες στην Ελλάδα. Στο εξωτερικό έχει συμβεί

κατ' απανάληψι βέβαια να τρέξουν γυναίκες στο μαραθώνιο..., *Τι Ωραίος που είναι ο αθλητισμός!*»¹.

Από την ίδια στήλη επιλέγουμε μια επιστολή που έχει στείλει γυναίκα φίλαθλος του ποδοσφαίρου, όπου με τις ακριβείς της κριτικές για κάποιο πρόσφατο παιχνίδι του Ολυμπιακού με την Άντερλεχτ, εντυπωσιάζει τον δημοσιογράφο με την γυναικεία της ιδιότητα!:

«Αγαπητό ΦΩΣ. Κατ' αρχάς σας συγχαίρω για την πιο καλή αθλητική εφημερίδα της χώρας μας την οποία καθημερινώς διαβάζω από τις 7 το πρωί. Επιτρέψτε μου να σας συγχαρώ επίσης για όσα γράψατε στη 2^η σελ της 8.11.74 για τους φιλάθλους του Ολυμπιακού, δηλαδή στην ευθύνη που φέρουν στο άτυχο παιχνίδι με την Άντερλεχτ. Νομίζω ότι αυτό έπρεπε να γραφή στην πρώτη σελίδα και με μεγάλα γράμματα να το δουν όσοι ερυθρόλευκοι κάνουν τους φιλάθλους και φωνάζουν στα γήπεδα..., πολύ καλά είχε πει ο πρόεδρος πέρυσι ότι: για να είμαστε φίλαθλοι του Ολυμπιακού πρέπει να βοηθάμε και την ομάδα μας..., Στην Πάτρα έπρεπε να ξεσηκωθούν και να πάνε όλοι αλλά δεν έγινε. Εγώ δυστυχώς δεν πήγα γιατί εκτός από γυναίκα είμαι πανδρεμένη και με έναν μη οπαδό του Ολυμπιακού. Όμως ξεσήκωσα την πολυκατοικία από τις φωνές μου για την αδικία... Να τονίζετε σας παρακαλώ σε όλα σας τα φύλλα ότι πρέπει να γίνουμε αληθινοί φίλαθλοι και πραγματικοί οπαδοί όχι ψεύτικοι. Την ίδια αγάπη που έχω εγώ για τον Ολυμπιακό έχει και η κόρη μου 5 ετών..., Κάθε Κυριακή την παίρνω μαζί μου στο Καραϊσκάκη. Θα την κάνω μια σωστή φανατική φίλαθλο του Ολυμπιακού. Ζήτω ο Ολυμπιακός». Και ο δημοσιογράφος σχολιάζει: «Αν όλες οι ομάδες είχαν γυναίκες φιλάθλους σαν τις δικές μας το ελληνικό ποδόσφαιρο θα πρωτοστατούσε στην Ευρώπη»².

Από το 1975 επιλέγουμε ένα άρθρο, το οποίο η εφημερίδα το παρουσιάζει με την πρόθεση να δείξει ότι μέχρι πρότινος και στην Ευρώπη η γυναίκα αντιμετωπιζόταν ρατσιστικά σε σχέση με τον άνδρα. Και, ότι «άλλαξε» το φύλο της για να επιβιώσει. Πιο αναλυτικά:

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 17.10.1974, 2^η σελ., αποσπ. από στήλη: 6 ΛΕΠΤΑ ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ, επιμ. Στήλης Χ. Ράπτης: «Τι ωραίος που είναι ο αθλητισμός».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 12.11.1974 2^η σελ., αποσπ. από στήλη: 6 ΛΕΠΤΑ ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ, «Μια γυναίκα φίλαθλος του Ολυμπιακού, γράφει».

«ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ! Ήταν Γυναίκα! Σε ηλικία 88 ετών πέθανε η Βιλελμίνη Σμιθ και με το θάνατό της αποκαλύφθηκε ένα μυστικό που διετηρείτο εδώ και πολλά χρόνια Για τους συμπολίτες της στη μικρή πόλι Χοτ Σπριγκς που κατοικούσε η Βιλελμίνη Σμιθ ή όπως ήταν γνωστή ο Μπιλ Σμιθ ένας πρώην αναβάτης του ιπποδρόμου που ζούσε από τη σύνταξί του. Η αμφιέσι της σε άνδρα έγινε λίγο καιρό μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου όταν ο Σμιθ έφτασε στο βόρειο Κούισλαντ με δύο άλογα ιπποδρομιών. Εκεί έλαβε άδεια εξασκήσεως επαγγέλματος του αναβάτη και προπονητού και ζούσε από όσα κέρδιζε από τον ιππόδρομο ο οποίο μονοπωλείτο από τους άνδρες. Η Βιλελμίνη Σμιθ υπήρξε η πρώτη γυναίκα αναβάτης της Αυστρίας. Πολλοί συνάδελφοί της γνώριζαν ότι ποτέ δεν έβγαζε τα ρούχα της μπροστά τους ». Και ο δημοσιογράφος συμπληρώνει: «Αυτό δεν αποτελεί ρατσισμό σε σχέση με τις γυναίκες αθλήτριες; Υπάρχουν στον αθλητισμό θέσεις που καλύπτονται μόνον από άνδρες στην εξελιγμένη Ευρώπη;»¹.

Το 1978 η εφημερίδα μας ενημερώνει και επαινεί τις προσπάθειες του αθλητικού τμήματος του Πολυτεχνείου όπου διατηρεί τμήμα γυναικείου τζούντο:

« Ο Υπεύθυνος κ. Παπάς μας πληροφορεί : «Μεταξύ των δραστηριοτήτων της φοιτητικής ζωής σοβαρή θέση κατέχει και η επίδοσί μας στον Πανεπιστημιακό αθλητισμό. Ένα από τα αθλητικά τμήματα του ΕΜΠ είναι και το τζούντο. Τα πολυτεχνείο είναι το μόνο πανεπιστημιακό ίδρυμα που καλλιεργεί το άθλημα αυτό για άνδρες και γυναίκες. Τα μέλη της ομάδας μας άνδρες και γυναίκες έχουν αναπτύξει αξιόλογη δράση με αποτέλεσμα να τιμηθή από το ινστιτούτο DOKAN της Ιαπωνίας. Είναι ένα ευγενές άθλημα που συμπεριλαμβάνεται και στους Ολυμπιακούς Αγώνες από το 1964..., οι γυναίκες του τμήματός μας είναι ιδιαίτερα δραστήριες και έχουν διακριθεί σε πολλές Πανεπιστημιάδες. Πολλοί αναφέρονται στο τζούντο σαν ένα ανδροπρεπές άθλημα. Εμείς όμως τους απαντάμε ότι, γυναίκες φοιτούν σήμερα σε σχολές του

---

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 27.6.1975, 2^η σελ., αποσπ. από στήλη: 6 ΛΕΠΤΑ ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ.

Πολυτεχνείου που κάποτε ήταν μόνον για άνδρες, π.χ. Ηλεκτρολόγοι! Δεν θα μπορούσαν να συμμετάσχουν και στο τζούντο;»¹.

Την επόμενη χρονιά βέβαια πέρα από τις ειδήσεις που ανευρίσκουμε, εντοπίσαμε και μια σεξιστικού τύπου είδηση, η οποία είναι αντίθετη με την τοποθέτηση της εφημερίδας, απ' όσο γνωρίζουμε. Η είδηση συνοδεύεται με αποκαλυπτική φωτογραφία της αθλήτριας στο κέντρο της σελίδας. Πιο αναλυτικά:

«Η γοητευτική πρωταθλήτρια των δρόμων ταχύτητας της Βρετανίας, Σόνια Λάνναμαν, που έχει γεννηθεί στη Τζαμάικα αλλά κατοικεί μόνιμα στη Βρετανία από μικρό κορίτσι αποσύρθηκε από τη βρετανική εθνική ομάδα και αθλείται μόνο του..., Θαυμάστε στην φωτογραφία τη γοητευτική μιγάδα ενώ... γυμνάζεται!»².

Το 1980 με έναυσμα και τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μόσχας βρίσκουμε αρκετές ειδήσεις που αναφέρονται στις γυναίκες αθλήτριες, αλλά και στις ελληνίδες αθλήτριες. Αναφορικά:

«Η Μαρούλα Λάμπρου μαζί με τη Σοφία Σακοράφα είναι η βιτρίνα του γυναικείου αθλητισμού στον τόπο μας. Η πρωταθλήτρια του μήκους δεν έχει φτάσει ακόμα το επιθυμητό αποτέλεσμα. Η πρωταθλήτρια του ακοντισμού το προσεγγίζει. Όμως φαίνεται ότι στους Ολυμπιακούς Αγώνες θα είναι και οι δύο έτοιμες... Απ' ότι φαίνεται ο γυναικείος αθλητισμός έχει σημειώσει σημαντικά βήματα προόδου..., βέβαια σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να πει κανείς ότι ανθίζει, μπορεί όμως να υποστηριχθεί ότι καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες για την ανύψωσι του επιπέδου..., Το δυστύχημα είναι ότι εκείνοι οι οποίοι εργάζονται για τον γυναικείο αθλητισμό μετριούνται στα δάκτυλα της μιάς χειρός και το έργο που παράγουν όσο ψηλό κι αν είναι δεν επαρκεί για την πλήρη ανάπτυξή του σε βάθος, ύψος και πλάτος. Το γεγονός ότι υπάρχουν σήμερα

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 16.6.1978, 2^η σελ., αποσπ. από στήλη: ΚΑΘΕ ΠΡΩΓ: «Τμήμα τζούντο ιδρύθη στο Πολυτεχνείο».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 3.8.1979, 4^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Η βρετανίδα μιγάδα... γυμνάζεται».

αθλήτριες παγκόσμια γνωστές όπως οι παραπάνω αυτό μπορεί να θεωρηθ¹
θαύμα...»¹,

και:

«Αποκλείστηκε η Σακοράφα. Η ελληνίδα πρωταθλήτρια του ακοντισμού Σοφία Σακοράφα αποκλείστηκε από τον τελικό αγώνα του ακοντισμού αφού έκανε τρεις άκυρες βολές... αξιοσημείωτο πάντως είναι ότι και στο Μόντρεαλ η αθλήτρια είχε την ίδια τύχη. Μήπως οι ιθύνοντες πρέπει να κατανοήσουν την έλλειψη συμμετοχής αγώνων, από τις αθλήτριές μας; Ως τότε θα θεωρούν ότι η διάκριση των γυναικών βρίσκεται σε δεύτερη μοίρα;»².

Επίσης με έναυσμα τη διάκριση ρωσίδας αθλήτριας η εφημερίδα διερωτάται πάλι γιατί η ελληνική πολιτεία δεν στηρίζει τον γυναικείο αθλητισμό. Πιο αναλυτικά:

«Η πρωταθλήτρια της Σοβιετικής Ένωσης στην κολύμβηση Λίνα Κατσουσίτε, που κατέκτησε το χρυσό μετάλλιο στα 200μ προσθίως σε συζήτηση που είχε με τους δημοσιογράφους αποκάλυψε ότι ξεκίνησε το μπάνιο στα τρία της χρόνια αλλά κάτω από την φροντίδα ειδικού τεχνικού. Για να κάνει πρωταθλητισμό άρχισε στα 11 της χρόνια με εξειδικευμένο προπονητή.... Η νίκη χρειάζεται πολλές θυσίες και πολύ δουλειά, μας αποκάλυψε η 17χρονη αθλήτρια, αλλά και εξειδικευμένους συμπαραστάτες.... Ας το ακούσουν οι ιθύνοντες της ελληνικής πολιτείας και ας λάβουν τα μέτρα τους για τις ελληνίδες αθλήτριες. Η άποψί μας είναι ότι υπάρχει αξιόλογο υλικό σε όλα τα αθλήματα αλλά δεν δίδεται ηρέπουσα προσοχή. Βεβαίως από ανθρώπινο δυναμικό αλλά και υλική υποστήριξη»³.

Το 1984 θεωρούμε ότι είναι μια σημαντική χρονιά για την υπό εξέταση εφημερίδα. Οι σελίδες αυξάνονται σε 10, η θεματολογία συμπεριλαμβάνει εκτός από ποδόσφαιρο, μόνιμες στήλες για τα δημοφιλή αθλήματα όπως: μπάσκετ, κολύμβηση, βόλεϊ. Η γυναίκα-αθλήτρια έχει μια πιο έντονη

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 2.7.1980, 3^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Ξέφυγε από το μηδέν ο γυναικείος αθλητισμός».

² ΒΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 25.7.1980, 4^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Αποκλείστηκε η Σοφία Σακοράφα».

³ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 26.7.1980, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Ήταν πρωταθλήτρια από 11 χρονών η πρωταθλήτρια στο πρόσθιο Κατσουσίτε».

παρουσία και ανευρίσκεται ευκολότερα. Πέρα από αυτό, η μελέτη του 1984 μας επέτρεψε να κάνουμε και μια άλλη σύγκριση ανάμεσα στις Ολυμπιάδες της Μόσχας και του Λος Άντζελες. Μέσα από τη θεματολογία και τη σημειολογία της εφημερίδας η Ολυμπιάδα της Μόσχας μπορεί να διακριθεί για την προσοχή που δίνει στον άνθρωπο-αθλητή και στην εξέλιξη των φυσικών του δυνατοτήτων με επιβράβευση την ηθική ικανοποίηση. Η ολυμπιάδα του Λος Άντζελες ανοίγει μια καινούρια σελίδα. Η επιβράβευση είναι υλική. Το χρήμα των εταιριών τρέχει άφθονο στις πρωτιές των αγωνισμάτων. Και οι αμερικανοί, αθλητές και αθλήτριες δεν έχουν διάθεση να κλείσουν τ' αυτιά τους. Επίσης και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις, που γίνονται συγχρόνως με τους Ολυμπιακούς Αγώνες, έχουν διαφορετικό περιεχόμενο και ύφος. Έτσι:

«Και παρα-Ολυμπιακοί ομορφιάς. Η Ολυμπιακή φλόγα καίει και έξω από το Κολοζόμ, όπου οι Αμερικανίδες συναγωνίζονται τις Νοτιοαμερικανίδες σε ομορφιά... Οι αθλήτριες παλεύουν με τόσο μικροσκοπικά μπικνί, ώστε μπορούν να χωρέσουν στο κενό μιας καρύδας..., ο τίτλος της ομορφιάς είναι ελαφρών βαρών και μπορεί μελλοντικά να μπει και στους επίσημους Ολυμπιακούς Αγώνες.... Σε μικρή απόσταση από εκεί που διαγωνίζονται οι καλλονές τοποθέτησαν μία οθόνη τεραστίων διαστάσεων ώστε, όποιος κορεστεί να βλέπει εξωτικά ερωτικά κορμιά να μπορεί να πάρει ανάσα βλέποντας ολίγους Ολυμπιακούς. Οι καλλονές διαγωνίζονται στο ρυθμό της ντίσκο και με ένα δολάριο μπορούν οι θεατές να αποσπάσουν και ένα φιλί.... Χώρα του καπιταλισμού όπου τα πάντα μπορούν να πουληθούν...»¹.

Η κατάρρευση μιας αθλήτριας, κατά την διάρκεια και λήξη του μαραθωνίου, δίνει έναυσμα στην εφημερίδα να επισημάνει τους κινδύνους των αθλητριών και των αθλητών εξ' αιτίας της υπέρβασης των βιολογικών ορίων. Συγκεκριμένα:

«Η δραματική κούρσα της 39χρονης Ελβετίδας μαραθωνοδρόμου Σιές. Ήταν εξαντλημένη αλλά η υγεία της δεν βρισκόταν σε κίνδυνο είπε ο αρχίατρος

---

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 7.8.1984, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Και Παρα- Ολυμπιακοί ομορφιάς».

των αγώνων Γκρήνσπουν.... Ο δραματικός τερματισμός της μαραθωνοδρόμου Σιές προκάλεσε την αντίδραση του κόσμου γιατί η αθλήτρια δεν διεκόπη. Ο αρχίατρος είπε ότι αν κάποιος επέμβει η αθλήτρια ακυρώνεται.... Η αθλήτρια είχε σχεδόν χάσει την επαφή με το στάδιο όταν έμπαινε σε αυτό, όταν οι 75 χιλιάδες κόσμου μαζί με τα εκατομύρια των τηλεθεατών επευφημούσαν την αθλήτρια..., η αθλήτρια είχε πάθει αφυδάτωση, ηλίαση και εξάντληση. Αναρωτιόμαστε αν οι ζητωκραυγές του κόσμου αξίζουν περισσότερο από τη ζωή των αθλητριών. Πιστεύουμε, πως οι βιολογικές αντοχές κάθε ανθρώπου, και δεν αναφερόμαστε σε γυναίκες ή άνδρες, είναι συγκεκριμένες και εξαρτάται και από την ηλικία του. Η αθλήτρια όπως μας ανέφεραν θα κάνει καιρό να συνέλθει και θα τις αφήσει κατάλοιπα»¹.

Και η επόμενη είδηση δίνεται για να διακρίνουμε τις επισημάνσεις της εφημερίδας ότι: τα όρια των αθλητριών πρέπει να διατηρούνται στα πλαίσια των φυσικών και βιολογικών τους δυνατοτήτων.

«Ζόλα Μπαντ: Θα τρέξω ξυπόλητη! Είδωλο μου η Ντέκερ. Η ξυπόλητη αθλήτρια από τη Νότιο Αφρική δήλωσε στους δημοσιογράφους ότι, δεν πρέπει να με συγκρίνετε με την Ντέκερ. Η βρετανίδα αθλήτρια είναι η καλύτερη και πέρυσι νίκησε όλες τις Σοβιετικές αθλήτριες..., Σύμφωνα με βρετανικές εφημερίδες η Ζόλα Μπαντ διανύει 13 μίλια την ημέρα για καθημερινή προπόνηση. Η Μπαντ τρέχει έως ότου εξαντληθεί και βοηθιέται από γιατρούς και προπονητές με πρωτεΐνες και βιταμίνες! Οι σωματικές της δυνάμεις προφανώς δεν επαρκούν και η αθλήτρια παίρνει δυναμωτικές ουσίες. Εμείς αναρωτιόμαστε μήπως κάποια στιγμή χρειαστεί και κάτι πιο... δραστικό για να μπορεί να αντέξει; Κάποιος θα πρέπει να εξηγήσει σε όλα αυτά τα παιδιά, κορίτσια και αγόρια, ότι αθλητισμός ίσον υγεία και μετά δόξα και λεφτά»².

Τέλος η αποτυχία της Άννας Βερούλη στους Ολυμπιακούς Αγώνες αποτυπώνει κατά την εφημερίδα το χαμηλό επίπεδο του γυναικείου αθλητισμού. Έτσι:

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 9.8.1984, 6^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Η δραματική κούρσα της 39χρονης ελβετίδας μαραθωνοδρόμου Σιές».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 1.8.1984, 4^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο λεζάντα και φωτ. «Ζόλα Μπάντ: Θα τρέξω ξυπόλητη. Είδωλό μου η Ντέκερ».

«Η πρώτη της Άννας στο Κολιζέουμ σήμερα στον προκριματικό του Ακοντισμού. Η Άννα Βερούλη θα δοκιμάσει σήμερα τις δυνάμεις της... Το όριο για τον τελικό είναι 60 μέτρα και όποια αθλήτρια το πιάσει με την πρώτη προσπάθεια δεν θα κάνει δεύτερη..., Η Άννα πιστεύει ότι είναι σε άριστη κατάσταση και ο προπονητής της Βασίλης Κοκόλης πιστεύει ότι θα κατακτήσει μια θέση στο βάθρο, μαζί με τις καλύτερες αθλήτριες του κόσμου...»

και:

«Πάγωσε η Ελλάδα με τον αποκλεισμό της Άννας. Γέμισε με θλίψη και πίκρα όλη την Ελλάδα ο αποκλεισμός της Άννας Βερούλη από τον τελικό του ακοντισμού..., Και όχι μόνον γιατί αποκλείστηκε αλλά του ότι οι επιδόσεις της ήταν στην κυριολεξία φρικτές..., οι έλληνες περίμεναν όχι μόνον τη συμμετοχή της στον τελικό αλλά και κάποιο μετάλλιο. Έτσι μας είχαν πει οι ιθύνοντες του ελληνικού αθλητισμού. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί πως κάποιοι απεσταλμένοι μετέδιδαν ότι η Άννα προπονούμενη έριχνε 69 μέτρα. Που ήταν; Κύριοι έχετε διαπιστώσει ότι δεν έχουμε πάρει κανένα μετάλλιο στις γυναίκες σε Ολυμπιακούς Αγώνες; Είμαστε πάντα ουραγοί σε όλες τις διοργανώσεις; Στερούμαστε ανθρώπινου υλικού, χρημάτων ή ικανών προπονητών;»¹.

Τα επόμενα χρόνια υπάρχουν πολλές ειδήσεις αναφορικού ή πιο αναλυτικού τύπου για τις ελληνίδες αθλήτριες, όπως

«Η Δάρα είναι ολόκληρη η ελληνική κολύμβηση. Το μεγάλο κεφάλαιο της ελληνικής κολυμβήσεως ακούει στο όνομα Σοφία Δάρα και ανήκει στον Ολυμπιακό. Οι επαναλαμβανόμενες επιτυχίες της Σοφίας την έχουν κάνει αγαπητή όχι μόνον στους φίλους του υγρού στίβου αλλά και σε όλους τους φιλάθλους. Η αναγνώριση της αθλήτριας έγινε μετά την κατάρριψη τριών βαλκανικών ρεκόρ στο ελεύθερο στυλ. Ο πατέρας της, ο αδελφός της και ο προπονητής της μας μιλούν γι αυτήν και την ψυχική της δύναμη. Όμως μιλούν

---

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 5.8.1984, 6^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Η πρώτη της Άννας στο Κολιζέουμ σήμερα» και ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 6.8.1984, 6^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο: «Πάγωσε η Ελλάδα με τον αποκλεισμό της Άννας».

και για όλες εκείνες τις δυσκολίες που πέρασε και περνά για να φτάσει έως εδώ...»¹.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Σεούλ καλύπτονται με δισέλιδες αναφορές για όλα τα αθλητικά δρώμενα αλλά και τα παρα-Ολυμπιακά. Εκείνο που πρέπει να επισημάνουμε είναι οι συνεχείς αναφορές της εφημερίδας στις απαγορευμένες ουσίες και ιδιαίτερα όταν χρησιμοποιούνται από γυναίκες. Η εφημερίδα διερωτάται με έναυσμα καρδιακό επεισόδιο αθλήτριας αν ο ελληνικός αθλητισμός είναι καλύτερος έστω κι αν βρίσκεται στο τέλος. Αναλυτικά:

«Καρδιακή προσβολή έπαθε η 20χρονη εμποδίστρια της Ταιβάν « Η 20χρονη εμποδίστρια της Ταιβάν Τσαν Φεν Χβα έπαθε καρδιακή προσβολή κατά τη διάρκεια της προπόνησης χθες.... Μήπως οι αθλήτριες κυνηγώντας το χρήμα υπερβαίνουν τον εαυτόν τους; Αναρωτιόμαστε λοιπόν αν κάποιος ο οποίος αθλείται και τρέφεται υγιεινά μπορεί να παθαίνει τέτοια επεισόδια; Μήπως την ευθύνη φέρουν κάποιες απαγορευμένες ουσίες οι οποίες κάνουν καταστροφές σε ζωτικά όργανα; Κορίτσια πάνω από όλα η υγεία. Μήπως ο ελληνικός γυναικείος αθλητισμός που βρίσκεται στο τέλος της κατάταξης είναι ο πιο φυσιολογικός και ο πιο υγιής;»².

Τέλος και η είδηση για την πορεία του ελληνικού γυναικείου αθλητισμού στους Αγώνες της Σεούλ έρχεται να επιβεβαιώσει τα προλεγόμενα της εφημερίδας. Έτσι:

«Ο ελληνικός τουρισμός συνεχίζεται και στις γυναίκες..., Η πρωταθλήτρια του ακοντισμού Βερούλη αποκλείσθηκε από τα τελικά και απογοήτευσε..., Η Πατουλίδου από τα προημιτελικά..., Στην κολύμβηση είχαμε την ίδια τύχη..., Ο ελληνικός γυναικείος αθλητισμός από τις χώρες της Ευρώπης βρίσκεται στο τέλος. Άλλωστε η θερμοκρασία είναι πάρα πολύ καλή για τουρισμό στη Σεούλ...!»³.

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 20.7.1986, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Όλη η ελληνική κολύμβηση είναι η Σοφία Δάρα».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 19.9.1988, 6^η σελ., αποσπ. από 1/στηλο: «Καρδιακή προσβολή έπαθε η 20χρονη αθλήτρια της Ταιβάν».

³ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 26.9.1988, 4^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Ο ελληνικός τουρισμός συνεχίζεται και για τις αθλήτριες στους Ολυμπιακούς της Σεούλ».

Τα επόμενα χρόνια, με την αύξηση των σελίδων της εφημερίδας σε 16, δίνει περισσότερο λόγο και τόπο στη γυναίκα-αθλήτρια παρά του ότι διατηρεί τον τίτλο του ποδοσφαιρικού εντύπου. Επιβραβεύεται το γυναικείο μπάσκετ:

«Ανέβηκε η ποιότητα στο πρωτάθλημα γυναικών. Το μπάσκετ και η ομάδα του Σπόρτιγκ είναι αυτό που κυριάρχησε και πάλι.... Οι δώδεκα ομάδες παρουσίασαν εξαιρετικό θέαμα σε σχέση με τα άλλα χρόνια. Οι γυναίκες ήταν βελτιωμένες και κινήθηκαν σε ανδρικές βάσεις. Οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι μας εντυπωσίασαν...., Κλείνοντας το σχολιασμό του φετινού γυναικείου πρωταθλήματος Μπάσκετ αναρωτιόμαστε αν η πολιτεία πρέπει να αυξήσει τις επιχορηγήσεις έτσι ώστε οι ομάδες να μπορούν να συμμετάσχουν περισσότερο σε διεθνείς αγώνες και έτσι να αποκτούν μεγαλύτερη εμπειρία. Διότι οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι το ανθρώπινο δυναμικό είναι πάρα πολύ καλό.¹, η γυναικεία ιστιοπλοΐα:

«Κατερίνα Γιακουμίδου: Στόχος μου οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1996. Στο βαλκανικό πρωτάθλημα ιστιοπλοΐας πήρε η Κατερίνα την πρώτη θέση. Εκείνο που μέτρησε περισσότερο ήταν το ταλέντο της. Η Κατερίνα ξεκίνησε 10 χρονών και το 1980 πήρε το πρώτο της μετάλλιο.... Οι προβλέψεις της για το μέλλον της γυναικείας ιστιοπλοΐας στην Ελλάδα είναι δυσοίωνες. Μόνον οι ιδιωτικοί σύλλογοι βοηθούν οικονομικά και ηθικά το συγκεκριμένο άθλημα και μόνον όταν κάποιος κατάγεται από εύπορη οικογένεια μπορεί να ασχοληθεί. Αυτό είναι άδικο διότι ο αθλητισμός είναι κοινό αγαθό και η Ελλάδα μία χώρα που βρέχεται από θάλασσα. Κανονικά θα έπρεπε να είναι το πιο διαδεδομένο άθλημα μαζί με την κολύμβηση. Όμως το κόστος εξοπλισμού του αθλήματος το κάνει δυσπρόσιτο για τα χαμηλά οικονομικά στρώματα. Εμείς διαπιστώνουμε ότι υπάρχει διαχωρισμός και στον αθλητισμό!»¹, και ο υγρός στίβος:

«ΥΓΡΟΣ ΣΤΙΒΟΣ: Φεύγει η Εθνική γυναικών του πόλο. Λεκαέζι πολίστριες συμμετέχουν στην προετοιμασία της εθνικής που θα γίνει στην Κρήτη... Ο προπονητής Νίκος Αναγνωστόπουλος επεσήμανε τις δυσκολίες που

---

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 8.4.1990, 7^η σελ., αποσπ. από 4/στηλο: «Το γυναικείο Μπάσκετ ανεβαίνει».

αντιμετωπίζει το άθλημα των γυναικών. Πισίνα μόνιμη δεν υπάρχει. Κάθε χρόνο μετακομίζουν. Χρήματα για μεταγραφές, οδοιπορικά και έξοδα των αθλητριών δίνονται με το σταγονόμετρο. Οι αθλήτριες πολλές φορές βάζουν και από την τσέπη τους για να συμμετάσχουν σε διεθνείς αγώνες. Και όμως η ομάδα πάει πολύ καλά. Εμείς αναρωτιόμαστε δεν υπάρχει σε κανένα άθλημα γυναικών;»².

Η θετική άποψη της εφημερίδας για την υγιή και καθαρή άθληση της γυναίκας αθλήτριας διακρίνεται στα δύο παρακάτω άρθρα με έναυσμα τους Ολυμπιακούς της Βαρκελώνης. Πιο αναλυτικά:

«Ένας ζωντανός θρύλος στον κόσμο του βρετανικού αθλητισμού είναι η 36χρονη Τέσα Άντερσον η οποία έχει γράψει τη δική της ιστορία στο ακόντιο. Το 1984 πήρε χρυσό στην Ολυμπιάδα και έκτοτε είναι τρεις φορές πρωταθλήτρια Βρετανίας.... Ωστόσο, αξιοζήλευτο σημείο είναι, ότι η αθλήτρια αυτή δεν έχει κουραστεί από τις πολλές αθλητικές υποχρεώσεις..., Όταν την ρωτάνε που βρίσκει το κουράγιο να αγωνίζεται σε αυτήν την ηλικία η αθλήτρια αποκαλύπτει το μυστικό της: " Δεν πίνω, δεν καπνίζω μα το κυριότερο είναι ότι ποτέ στην ζωή μου δεν πήρα απαγορευμένες ουσίες παρά τις πιέσεις των προπονητών μου. Άλλωστε με βλέπετε ότι είμαι εκατό τοις εκατό γυναίκα... ". Το ίδιο ελπίζουμε και εμείς για τις δικές μας αθλήτριες πρωτεύει η υγεία, η ψυχική ισορροπία αλλά και κάποιο μετάλλιο θα ήταν ευπρόσδεκτο!»¹,

και:

«Είναι δυνατόν να συμβαίνει ένα γεγονός και να κλέβει την παράσταση σε μία Ολυμπιάδα; Η Κατρίν Κράμπε το κατόρθωσε με την υποκρισία και το ψέμα της. Η 23χρονη αθλήτρια και νικήτρια του Τόκιο στα 100 και 200μ. πιάστηκε πάλι ντομπέ..., ουσία με την οποία ντοπαρίστηκε αυτή αλλά και οι δύο βρετανοί αρσιβαρίστες Ντέιβις και Σέξτον κατά τις εκτιμήσεις των γιατρών χρησιμοποιείται για τον υπνωτισμό ελεφάντων και επιφέρει παράλυση στον εγκέφαλο.... Εν κατακλείδι η σκοτεινή αυτή ιστορία που κάποια στιγμή ενεπλάκη και ο πόλεμος Adidas και NIKE κατέληξε σε καταδίκη της Κράμπε η οποία

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 5.7.1992, 6^η σελ., αποσπ. από 2/στηλο, φωτ. και λεζάντα: «Γιακουμίδου: Στόχος μου οι Ολυμπιακοί του 1996».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 7.7.1992, 5^η σελ., αποσπ. από την σελίδα ΥΓΡΟΣ ΣΤΙΒΟΣ: «Φεύγει η εθνική του πόλο».

αποδείχθηκε κοινή ψεύτρα...*Μακριά από τις ελληνίδες αθλήτριες οι ουσίες, τα λεφτά και ο εξευτελισμός*»².

Τέλος στην παρούσα Ολυμπιάδα η εφημερίδα δεν θα μπορούσε να μην συμμετάσχει στον θρίαμβο της πρώτης ελληνίδας γυναίκας Ολυμπιονίκου: Βούλας Πατουλίδου. Επί δεκαπέντε ημέρες η εφημερίδα έγραφε αναλυτικά για την δύσκολη πορεία της Πατουλίδου αλλά και για την απρόσμενη τύχη της. Αναφορικά και αποσπασματικά:

*«Χρυσό η Πατουλίδου! Έσπασε τα χρονόμετρα και φούσκωσε με υπερηφάνεια τα στήθια της Ελλάδας... Χρυσή Βούλα! Σφράγισε χθες όλη την ιστορία του γυναικείου αθλητισμού από καταβολής του. ΑΙΩΝΙΑ ΒΟΥΛΑ! Που χρειάστηκε μόλις 12.64'' για να διανύσει τα ενδοξότερα 100 μέτρα της δικής της και της δικής μας ζωής... Η ΚΟΡΗ ΤΟΥ ΑΝΕΜΟΥ που έκανε χθες εκατομμύρια ελλήνων να κλάψουν... Η αθάνατη πρώτη Ολυμπιοθραμβεύτρια ύψωσε ψηλά την ελληνική σημαία... ΖΗΤΩ, ΖΗΤΩ, ΖΗΤΩ... ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΡΕ ΓΑΜΩΤΟ»*¹.

Από τα επόμενα χρόνια που μελετάμε επιλέξαμε ένα άρθρο που μας εκπλήσει θα μπορούσαμε να πούμε. Αίφνης ενημερωνόμαστε ότι όχι μόνον υπάρχει γυναικείο ποδόσφαιρο στην Ελλάδα αλλά και, ότι βρίσκεται σε άριστα οργανωμένο επίπεδο ώστε να αντιδρά. Πιο αναλυτικά οι οργανωμένες ποδοσφαιρικές ομοσπονδίες γυναικών αποχωρούν από συνέδριο διότι οι άνδρες διοργανωτές αποφάσισαν να μην τις αναφέρουν καν ότι συμμετέχουν. Αναλυτικότερα:

«Επιτέλους οι μάσκες έπεσαν... Η συντονιστική επιτροπή γυναικείου ποδοσφαίρου καταγγέλλει σε όλα τα γυναικεία σωματεία ποδοσφαίρου τους αχυράνθρωπους που απαρτίζουν την κίνηση ανανέωσης και δημιουργίας του γυναικείου ποδοσφαίρου γιατί με τις ενέργειές τους πυροδότησαν βόμβα ανατίναξης-διάλυσης του γυναικείου ποδοσφαίρου.... Η ΕΠΟ αγνόησε το γυναικείο ποδόσφαιρο, και δεν αναφέρεται πουθενά στη θεματολογία του, η συμμετοχή στο ποδοσφαιρικό συνέδριο της Βουλιαγμένης... Η αδιαφορία αυτή

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 10.8.1992, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Η Τέσα Άντερσον κρατά... ακόμη».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 6.8.1992, 4^η σελ., αποσπ. από 3/στηλο: «Ντοπέ η Κράμπλε».

της ΕΠΟ προξένησε κατάπληξη και δυσφορία των ανθρώπων που ασχολούνται με το άθλημα αφού το συνέδριο θα ήταν μια καλή διαφήμιση μέσω του τύπου... τα γυναικεία σωματεία δεν θα μετάσχουν στο συνέδριο και προειδοποιούν τους άνδρες της ΕΠΟ ότι η εποχή της ανδροκρατίας έχει περάσει ανεπιστρεπτί»².

Το 1996 η εφημερίδα εγκαινιάζει μια μόνιμη στήλη με τίτλο: «Η κρυφή κάμερα» και υπογράφει ο Θέμης Σινανόγλου. Η στήλη κάνει το πορτρέτο γνωστών αθλητών μέσα από ζωντανές συνεντεύξεις. Ανάμεσα σε αυτές διαβάσαμε και την συνέντευξη της Νίκης Μπακογιάννη η οποία δεν αναφέρεται μόνον στα προσωπικά της αλλά και στο πως αντιμετωπίζεται γενικότερα από την πολιτεία η γυναίκα-αθλήτρια:

«Η κατάσταση της σημερινής αθλήτριας στην Ελλάδα...Τι γίνεται με τα λεφτά στις αθλήτριες; "Χιλιοειπωμένη η απάντηση Τα λεφτά δεν είναι καλά. Δεν συγκρίνονται με αυτά που παίρνουν οι άνδρες αθλητές. Και με τα λεφτά που παίρνουμε για το χρυσό σε Ολυμπιακοί Αγώνες; Τι είναι 35 εκ. έτσι συμπαραστέκεται η πολιτεία;" Έχεις πεινάσει; Σκέφτηκες ποτέ να τα παρατήσεις; "Υπήρξαν περίοδοι που σκέφτηκα να πάω να δουλέψω σε καφετέρια σε μπαρ. Να τα παρατήσω. Αλλά με κράτησε το ψώνιο, η αγάπη και ο κόπος που έχω κάνει γι αυτό που κάνω... Είναι η ζωή μου. Όσο κι αν σε πληγώνει κάτι όταν το αγαπάς δεν το αφήνεις... και οι θυσίες που κάνουμε είναι πολλές. Αφήνουμε τις σπουδές μας και δεν υπάρχει βοήθεια από την πολιτεία. Κάποια αθλήτρια που αφήνει τις σπουδές της μπορεί να βρεθεί στο δρόμο διότι δεν υπάρχει επαγγελματική αποκατάσταση. Δεν είναι καλό να ζεις από τον αθλητισμό. Αύριο μεθαύριο πες ότι κτυπάς τι θα κάνεις θα πεινάσεις..." Και με όλα αυτά πως γίνεται η άνοδος του στίβου; "Η γυναίκα Βούλα Πατουλίδου μας έδωσε την ώθηση. Τώρα δουλεύουμε ορεξάτα, προγραμματισμένα και μεθοδικά. Η ομοσπονδία μας υπολογίζει και βοηθά και εμάς τις γυναίκες. Μας στέλνουν σε κέντρα του εξωτερικού, σε πιο πολλούς αγώνες, πληρώνουν τα έξοδά μας όπως των αθλητών. Επίσης οι αθλητικές εταιρείες μας δίνουν ρούχα και παπούτσια, πιο παλιά δεν γινόταν για τις αθλήτριες... Όμως πιστεύω ότι στην Ελλάδα έχουμε

¹ ΦΩΤ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 7.8.1992, αποσπ. από πρωτοσέλιδο αναλυτικό άρθρο: «ΧΡΥΣΟ Η ΠΑΤΟΥΛΙΔΟΥ»

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 2.4.1994, 7^η σελ., αποσπ. από 3/στήλο: «Γυναικείο ποδόσφαιρο... εν δράσει».

πολύ δρόμο ακόμα για να πάρουμε ισάξια θέση οι αθλήτριες δίπλα στους άνδρες αθλητές. Ας προσπαθήσουμε όλες”»¹.

Τη μελέτη της συγκεκριμένης εφημερίδας θα ήθελα να κλείσουμε με μια ανακοίνωση που έκανε η ΔΟΕ το 1996 σε σχέση με τον αριθμό των γυναικών που έλαβαν μέρος στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα, και την δημοσιοποιεί η εφημερίδα με κάποιες κριτικές. Πιο αναλυτικά:

«Κανείς δεν ξέρει να πει πιο είναι το σωστό νούμερο των γυναικών που πήραν μέρος στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα. Το μόνο γνωστό είναι ότι αντιπροσωπεύουν το 35 τοις εκατό του συνόλου των αθλητών... Αυτό δεν ανησυχεί τους υπεύθυνους της Ατλάντα, παρ' όλη την ανταγωνιστικότητα μεταξύ των δύο φύλων, αλλά ότι οι αγώνες γίνονται όλο και πιο επαγγελματικοί, πιο ανταγωνιστικοί έξω από τα ανθρώπινα δεδομένα... Ούτως ή άλλως και μάλλον ευτυχώς, ξεπεράσαμε την εποχή που ο Πιερ Ντε Κουμπερντέν δήλωνε: “Μια γυναικεία Ολυμπιάδα δεν θα ήταν πρακτική και ενδιαφέρουσα, αλλά αντιαισθητική και λάθος”. Και αφού εγκατέλειψε την προεδρία της ΔΟΕ το 1925 είπε: “Ως προς τη συμμετοχή γυναικών στους αγώνες παραμένω εχθρικός. Είναι ενάντια στα πιστεύω μου που οι γυναίκες είναι δεκτές και κατά ένα μεγάλο αριθμό”. Η γυναίκα όπως γνωρίζουμε μέχρι και πρότινος ήταν στο περιθώριο των πάντων και ιδιαίτερα των σπορ. Ξαφνικά ανακάλυψε τις δυνατότητές της για διάκριση και άρχισε να παλεύει για τον εκδημοκρατισμό των σπορ. Σήμερα το σημαντικό είναι ότι και συμμετέχουν και είναι και ανταγωνιστικές. Οι γυναίκες στους τελευταίους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα κράτησαν την πλειοψηφία στις ομάδες του Καναδά και της Ιαπωνίας. Έτσι ένας στους τρεις αθλητές ήταν γυναίκα. Στη ΔΟΕ έχουν αρχίσει και το παίρνουν απόφαση. Καιρός ήταν!!!»².

¹ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 9.7.1996, 15^η σελ., αποσπ. από ½ της στήλης: ΚΡΥΦΗ ΚΑΜΕΡΑ. «Η κατάσταση της σημερινής αθλήτριας στην Ελλάδα».

² ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 19.7.1998, 11^η σελ., αποσπ. από 2/στήλο: «Το 35 τοις εκατό έφτασαν οι γυναίκες στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα».

Το ανθρωπολογικό μοντέλο γυναίκα-αθλήτρια, κατά την περίοδο 1974-2000, υπό το πρίσμα της εφημερίδας ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ

Παρά το γεγονός ότι η εφημερίδα και αυτήν την περίοδο παραμένει το έντυπο έκφρασης του ποδοσφαιρικού τμήματος του Ολυμπιακού και το λιμάνι του Πειραιά το σημείο αναφοράς της ιδεολογίας των οπαδών του, διακρίνουμε κάποιες διαφορές όσον αφορά τη σημειολογία της εφημερίδας σε σχέση με το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται. Το λεξιλόγιο απέχει πολύ από αυτό το οποίο χρησιμοποιείται τις προηγούμενες περιόδους. Αυτό μας δείχνει ότι έχουμε μια μετακίνηση των κοινωνικών ομάδων και ως εκ τούτου η αθλητική ιδεολογία του Ολυμπιακού συσπληρώνει όλα τα status και όχι μόνον στο εργατικό. Η στάση της εφημερίδας, παρά το ότι, στην αρχή δεν περιέχει και πολλές ειδήσεις, είναι κατάδηλα θετική.

Έτσι, στα πλαίσια της φιλοσοφικής βιολογικής ανθρωπολογίας η εφημερίδα που ερευνούμε, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι, φαίνεται όχι μόνον αποδέχεται τη γυναίκα-αθλήτρια ως ισότιμο βιολογικό όν αλλά δίνει συμβουλές και κάνει παραινέσεις για ισότιμη μεταχείριση αυτής από την πολιτεία και τους ιθύνοντες. Ο μόνος περιορισμός ο οποίος θέτει είναι η χρήση απαγορευμένων ουσιών που την οδηγούν στο θάνατο και την εξόντωση. Επίσης συνιστά να αθλείται μέχρι εκεί που οι βιολογικές λειτουργίες της αντέχουν και να μην εκθέτει τον εαυτόν της σε κίνδυνο μέσω της υπέρβασής τους.

Όσον αφορά δε την κοινωνική φιλοσοφική ανθρωπολογία που επίσης μας απασχολεί η γυναίκα-αθλήτρια όχι μόνον δραστηριοποιείται στον «γεωγραφικό χώρο του δρόμου» αλλά και της ανήκει κατά ένα μεγάλο μέρος. Παράδειγμα, η γυναίκα έχει το μερίδιό της ως gender στο κατ' εξοχήν ανδρικό άθλημα το ποδόσφαιρο. Η εφημερίδα της δίνει όχι μόνον δικαίωμα ενεργού συμμετοχής αλλά και κριτικής άποψης μέσω της πορείας της ομάδας του Ολυμπιακού. Οι προοδευτικές απόψεις είναι αποδεκτές από όλα τα κοινωνικά status που συμμετέχουν και ασπάζονται την αθλητική ιδεολογία του Ολυμπιακού. Συνεπώς η εφημερίδα αποτυπώνει την αποδοχή της «άλλης

ύπαρξης» ως ισότιμο βιολογικά και κοινωνικά όν. που έχει δικαίωμα να δραστηριοποιείται αθλητικά σε όλους τους τομείς.

Συμπεράσματα περιόδου 1974-2000

Η εξετασθείσα περίοδος 1974-2000 δύναται να χωριστεί σε δύο περιόδους. Η πρώτη περίοδος 1974-1980 χαρακτηρίζεται από την έντονη πολιτικοποίηση κάθε μορφής έκφρασης. Στο διάστημα αυτό, το οποίο βρίσκεται αμέσως μετά την κατάλυση της δικτατορίας, ο τύπος αποτυπώνει έντονα και χαρακτηριστικά τον ιδεολογικό χώρο που εκφράζει. Ο διαχωρισμός δεξιών, κεντρώων, αριστερών είναι κατάδηλος και εκφράζεται μέσω των εφημερίδων που τους υπηρετούν. Τα κοινωνικά status παραμένουν έντονα διαχωρισμένα σε αστικά και εργατικά. Από το 1980 και μετά που εισερχόμαστε στη «νέα τάξη πραγμάτων» τα χαρακτηριστικά αλλάζουν. Ο τύπος, μετά την γιγάντωση των ΜΜΕ και την εξαγορά του από μεγάλα οικονομικά trusts που επιζητούν μερίδιο και έλεγχο της εξουσίας, αμβλύνεται ιδεολογικά, και ο πολιτικός του λόγος γίνεται αμφίσημος σε σχέση με τις ιδεολογίες.

Ειδικά από το 1990 και μετά, ο δεξιός με τον κεντρώο χώρο συγκλίνουν σε τάσεις και απόψεις κατ' αναλογία με το ποιος διαχειρίζεται την εξουσία. Αντίθετα, ο τύπος ο οποίος εκφράζει τον αριστερό χώρο παραμένει αμετακίνητος, ανεπηρέαστος και μη ελεγχόμενος από τους διαχειριστές της οικονομικής και πολιτικής εξουσίας στη χώρα μας. Όσον αφορά τα κοινωνικά status υπάρχει μια κάθετη και οριζόντια μετακίνηση του των ομάδων εξ' αιτίας των νέων επαγγελμάτων που δημιουργούνται. Έτσι δεν μπορούμε με απολυτότητα να διαχωρίσουμε το αστικό από το εργατικό status και κατ' επέκταση τις στάσεις και αντιλήψεις που διαμορφώνονται. Συμπερασματικά στην παρούσα έρευνα, γι αυτήν την περίοδο, αποδεχθήκαμε την πολιτική ταυτότητα που η κάθε εφημερίδα έχει δώσει στο περιεχόμενό της και για τις αθλητικές ότι, δεν εκφράζουν πια κοινωνικά status αλλά ότι απευθύνονται σε πλήθος φιλάθλων με όμορη αθλητική ιδεολογία.

Η έρευνα τις περιόδου 1974-2000 μας έδωσε τη δυνατότητα απάντησης σε δύο από τις ερωτήσεις των ερευνητικών μας υποθέσεων.

Οι πολιτικές εφημερίδες που ανήκουν στον δεξιό ιδεολογικό χώρο δεν ταυτίζονται απόλυτα μαζί του αλλά αποτυπώνουν στην είδηση την προοδευτική στάση για τη κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια. Οι

εξετασθείσες εφημερίδες του κεντρώου χώρου αφήνουν την ουδέτερη στάση των ίσων αποστάσεων και κατάδηλα αποτυπώνουν την προοδευτική αντίληψη. Τα έντυπα του αριστερού πολιτικού χώρου που εξετάσαμε ακολουθούν πιστά την πορεία της προοδευτικής αντίληψης. Τέλος οι αθλητικές εφημερίδες απευθυνόμενες σε φιλάθλους με όμορη αθλητική ιδεολογία και όχι σε διαφορετικά κοινωνικά status(άλλωστε δεν υφίστανται υπό την έννοια αστικό-εργατικό) αποτυπώνουν κατάδηλα τις προοδευτικές απόψεις. Πιο αναλυτικά:

Οι τρεις εφημερίδες οι οποίες επιλέχθηκαν για να αποτυπώσουν τη δεξιά πολιτική ιδεολογία στη νέα τάξη πραγμάτων ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ και ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, δεν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ακολουθούν τις στάσεις και αντιλήψεις του δεξιού συντηρητισμού. Οι μικροαστικές αντιλήψεις της «καχυποψίας και των νοοτροπιών» που εξέφραζαν οι δεξιές εφημερίδες την μεταπολεμική περίοδο(1950-1967) για τη γυναίκα-αθλήτρια δεν υφίστανται. Έχουν αμβλυνθεί έως και απαλειφθεί. Και οι τρεις εφημερίδες(ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ μετά το 1997) αποδέχονται την «άλλη ύπαρξη» με τις διαφορετικές βιολογικές λειτουργίες, να έχει ισότιμο και ισόποσο ρόλο και στις αθλητικές δραστηριότητες. Χαρακτηριστικά και οι τρεις εφημερίδες αποδέχονται τη γυναίκα ως gender με δραστηριοποίηση στο συμβολικό «γεωγραφικό χώρο του δρόμου» και της δίνουν βήμα στην πολιτική και κοινωνική κοίνιστρα. Συμπερασματικά οι τρεις εφημερίδες τείνουν και στο τέλος ακολουθούν την προοδευτική στάση του κεντρώου και αριστερού χώρου.

Οι τρεις εφημερίδες που αντιστοιχούν στον κεντρώο ιδεολογικό χώρο και επιλέχθηκαν για εξέταση ΤΑ ΝΕΑ, ΤΟ ΒΗΜΑ, και η ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ ακολουθούν εμφανώς την ισόποση και ισότιμη συμβολή της γυναίκας σε όλους τους χώρους. Αποδέχονται βιολογικά, κοινωνικά και πολιτικά την άλλη ύπαρξη και τη δραστηριοποίηση αυτής. Η εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ δίνει περισσότερη προσοχή στις ωφέλειες που έχει η γυναίκα από την ενασχόληση της με τα αθλητικά δρώμενα, στην αρχή της υπό εξέτασης περιόδου(1974-1980). ΤΟ ΒΗΜΑ στη συνέχεια δίνει ρόλους στη γυναίκα-αθλήτρια που εκ πεποιθήσεως ήταν ανδρικοί. Γυναίκες αθλητικογράφοι, πολιτικοί αθλητικοί

παράγοντες, γυναίκες που ηγούνται αθλητικών συλλόγων έχουν όχι μόνον θέση στην εφημερίδα αλλά πηγαίνουν ακόμα πιο πέρα την αξιοσύνη της. Για να καταλήξουμε στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, η οποία όχι μόνον φιλοξενεί αλλά και παροτρύνει «επαναστατικά» τις γυναίκες και δη τις αθλήτριες να κάνουν έκδηλη την παρουσία τους σε όλους τους τομείς του «γεωγραφικού χώρου του δρόμου». Συμπερασματικά και οι τρεις εφημερίδες ακολουθούν την προοδευτική ιδεολογία της ισότητας και ισόποσης συμμετοχής.

Η ΑΥΓΗ και ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ τα κατ' εξοχήν έντυπα της αριστερής ιδεολογίας ακολουθούν πιστά τη στάση και τη θέση του όμορου πολιτικού χώρου απέναντι στη γυναίκα. Μέσα από τη διαφορετική σημειολογική αποτύπωση των φεμινιστικών επαναστατικών άρθρων τους και οι δύο εφημερίδες προωθούν τη γυναίκα, ενίοτε, και ένα βήμα μπροστά σε σχέση με τον άνδρα. Ο «γεωγραφικός χώρος του δρόμου» ανήκει ισότιμα και ισόποσα στη γυναίκα. Ο αθλητισμός δεν αποτελεί μόνον τομέα διάκρισης και πρωταθλητισμού για τις γυναίκες αλλά και καθημερινή δραστηριότητα μαζικής συμμετοχής. Άλλωστε, ο αριστερός χώρος θεωρεί τον αθλητισμό ότι πρέπει να υφίσταται πρώτα για τη μαζική δραστηριοποίηση και μετά για τη διάκριση των αρίστων.

Οι δύο αθλητικές εφημερίδες ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ και ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ χωρίς να αντιπροσωπεύουν πια διαφορετικά κοινωνικά status αλλά φίλαθλους με όμορη η κάθε μια ιδεολογία αποτυπώνουν την βιολογική ισότητα και την κοινωνική αποδοχή της γυναίκας-αθλήτριας. Και όχι μόνον αποτυπώνουν αλλά και, διεκδικούν από την πολιτεία, την κοινωνία και τους ανδροκρατούμενους αθλητικούς συλλόγους την ίδια με τους άνδρες μεταχείριση.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μελέτη των εφημερίδων ολοκληρώθηκε όπως επίσης και η επεξεργασία του υλικού. Τα ερωτήματα τα οποία τέθηκαν στην εισαγωγή της εργασίας απαντήθηκαν αφ' ενός δια της επιλογής των εντύπων και αφ' ετέρου της μελέτης του όγκου του υλικού. Όπως τονίσαμε και στην εισαγωγή αυτής της εργασίας, κύριος σκοπός μας ήταν η αναζήτηση των στάσεων και αντιλήψεων, απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια, των πολιτικών και αθλητικών εφημερίδων μέσα στο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο των ετών 1950-2000. Χωρίσαμε τη συγκεκριμένη περίοδο σε τρεις υπο-ενότητες με κριτήριο την πολιτική, πολιτειακή και κοινωνική αλλαγή στον ελλαδικό χώρο, με την επίκληση επιστημονικών απόψεων και με την πεποίθηση ότι η ιστορική συγκυρία διαμορφώνει πράξεις, στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στα γεγονότα ή στις κοινωνικές ομάδες¹.

Παράλληλα όμως επιχειρήσαμε, μέσω αυτής της επεξεργασίας να προσεγγίσουμε ειδικότερα: α) πώς απεικόνισαν οι πολιτικές εφημερίδες τη γυναίκα-αθλήτρια υπό την προοπτική του ιδεολογικού χώρου που εξέφραζαν; β) αποτύπωσαν ή όχι τις αρχές του όμορου χώρου μέσα στα πλαίσια του προοδευτισμού, του συντηρητισμού ή της αξιολογικής ουδετερότητας; γ) άλλαξε ή όχι η στάση τους στις δύο υπό εξέταση ιστορικές περιόδους με τα διαφορετικά είδοποιά πολιτικά χαρακτηριστικά; δ) οι πολιτικές εφημερίδες την περίοδο της δικτατορίας ποιόν δρόμο ακολούθησαν; Και για τις αθλητικές: ε) οι δύο εξεταζόμενες εφημερίδες υπό την προοπτική των αθλητικών ιδεολογιών που αποτυπώνουν, Παναθηναϊκού και Ολυμπιακού, και απευθυνόμενες αντίστοιχα σε δύο διαφορετικά κοινωνικά status εργατικό, αστικό -τουλάχιστον για τις δύο πρώτες περιόδους- πώς αντιμετωπίζουν την κοινωνική αυτή ομάδα; στ) διαφοροποιούνται στην τρίτη ιστορική περίοδο, 1974-2000 με την μετατροπή των τάξεων σε ιστορικό υποκείμενο μέσω της διαφοροποίησης των όρων του ταξικού προσδιορισμού(πολιτικοί-ιδεολογικοί-οικονομικοί); Τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε είναι τα ακόλουθα:

1. Η στάση των πολιτικών εφημερίδων, του δεξιού ιδεολογικού χώρου, κατά την πρώτη περίοδο 1950-1967.

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ - ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Από την έρευνα που προηγήθηκε διαπιστώνει κανείς πολύ γρήγορα ότι οι δεξιές εφημερίδες τοποθετούν κατάδηλα τη γυναίκα στο «γεωγραφικό χώρο» του σπιτιού. Οι μικροαστικές αντιλήψεις της καχυποψίας και των νοοτροπιών αποτυπώνουν την άποψη, ότι οι βιολογικές λειτουργίες της «άλλης» ύπαρξης δεν επαρκούν για να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της άθλησης. Προορισμός του γυναικείου σώματος είναι η μητρότητα και, οποιαδήποτε ενέργεια υπάρχει πιθανότητα να την αναιρέσει, καταδικάζεται!

Έχοντας την ευκαιρία στην παρούσα έρευνα να εξετάσουμε δύο εφημερίδες, από το συγκεκριμένο ιδεολογικό χώρο οδηγηθήκαμε στα ίδια συμπεράσματα για την κοινωνική, πολιτική και βιολογική προοπτική της γυναίκας-αθλήτριας μέσα στην κοινωνία αλλά, με διαφορετικές αποτυπώσεις. Η μεν ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ επιλέγει τη σεξιστικού τύπου αποτύπωση της γυναίκας-αθλήτριας η οποία κοσμεί την κοσμική στήλη και τέρπει τον άνδρα αναγνώστη μέσω των ημίγυμων καλλίγραμμων σωμάτων, αποτέλεσμα του αθλητισμού όπως ισχυρίζεται και η είδηση χαρακτηρίζεται ως ισχυρά-αρνητική. Η δε ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ επιλέγει να αγνοεί την κοινωνική αυτή ομάδα. Η είδηση γι' αυτήν αποτυπώνεται ως ουδέτερα-θετική ή ως ουδέτερα-αρνητική μέσω της παράλειψης. Φωτογραφίες με λεζάντες είναι σπάνιες.

Αξίζει στην μακρά περίοδο που εξετάσαμε να αναφέρουμε δύο μόλις άρθρα ένα από κάθε εφημερίδα που σκύβουν με πραγματικό ενδιαφέρον πάνω από τον γυναικείο αθλητισμό και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει στον ελλαδικό χώρο. Το ένα είναι του Λυκούργου Κομίνη από την εφημερίδα ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ του 1960² και το άλλο από την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ανυπόγραφο του 1963³. Σημειολογικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι και οι δύο εφημερίδες αποτυπώνουν τη στήλη του αθλητισμού σε 1/στηλο ή 2/στηλο, δεν

---

¹ Βλ. ανωτ., σσ. 47-50.

² Βλ. ανωτ., σσ. 69-70 σημ. 1.

³ Βλ. ανωτ., σσ. 93-4 σημ. 1.

έχει σταθερή χωροταξικά θέση και ενίοτε παραλείπεται ενώ, το λεξιλόγιο και οι φράσεις διαφέρουν.

Συνοπτικά, και στις δύο εφημερίδες ο αθλητισμός υφίσταται την κριτική αντιμετώπιση των αντιλήψεων του συντηρητικού κεφαλαιοκρατικού αστικού κοινωνικού status, έτσι όπως τον επέβαλλε μεταπολεμικά ο αγγλικός μεταπολεμικός συντηρητισμός. Επηρεασμένες και οι δύο από τη δυτική σκέψη, αποτυπώνουν τη γυναίκα-αθλήτρια ως sex: βιολογική αναπαραγωγική συμβολή και όχι ως gender: κοινωνική δράση-σχέση, πολιτισμικό σύμβολο. Η αποτύπωση ταυτίζεται απόλυτα με τις πεποιθήσεις του δεξιού συντηρητικού ιδεολογικού χώρου για τη θέση της γυναίκας την περίοδο 1950-1967.

2. Η στάση των πολιτικών εφημερίδων, του κεντρώου ιδεολογικού χώρου, κατά την περίοδο 1950-1967.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ο κεντρώος ιδεολογικός χώρος, θεωρητικά, είναι αυτός των ίσων αποστάσεων από όλα τα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα. Όμως η έρευνα μας στην παρούσα περίοδο μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι στον τομέα του αθλητισμού δεν ακολουθείται. Η αθλητική στήλη συρρικνώνεται, μετακινείται, παραλείπεται. Πολύ συχνά δε, δεν υπάρχει. Τι τύχη λοιπόν θα μπορούσε να έχει η γυναίκα-αθλήτρια:

Εξετάζοντας για την συγκεκριμένη περίοδο την κεντρώα εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ διαπιστώνουμε πολύ γρήγορα ότι η γυναίκα-αθλήτρια είναι αδιάφορα-ανύπαρκτη μέσα στις σελίδες της. Με μια πρωτότυπη αποτύπωση «της βιολογικής», της απουσίας, η κοινωνική αυτή ομάδα δεν υπάρχει. Δεν αποτυπώνεται ούτε ως κατώτερο ον σε σχέση με τον άνδρα, αλλά ούτε και ως αναπαραγωγικός μηχανισμός μητρότητας. Επίσης και υπό την προοπτική της πολιτικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας η γυναίκα-αθλήτρια αγνοείται, μέσα από ένα κλίμα ουδετερότητας(τηλεγραφικού τύπου αναφορές) και άρνησης(παράληψης).

Ο «γεωγραφικός χώρος του δρόμου», έτσι όπως ορίζουν οι παράμετροι της κοινωνικής φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, της ανήκει εν μέρει. Της αναγνωρίζεται ο ρόλος της ως gender σε τομείς όπως η λογοτεχνία, το θέατρο, η μουσική, κ.ά., αλλά όχι ως ομάδα κοινωνικής δράσης στο χώρο του αθλητισμού. Η εξήγηση η οποία δώσαμε, μετά από γενική ανάγνωση της εφημερίδας όλα αυτά τα χρόνια, είναι ότι το έντυπο που εκφράζει τον ιδεολογικό χώρο του κέντρου δεν αποδέχεται ότι ο αθλητισμός συμβάλλει στο πολιτισμικό κτίσμα.

Συνοπτικά από την εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ θα περιμέναμε μια διαφορετική αντιμετώπιση της κοινωνικής ομάδας γυναίκα-αθλήτρια. Μέσα όμως από την αρνητική ή θετική ουδετερότητα δεν αποτυπώνει τον ιδεολογικό χώρο του κέντρου που εκφράζει αλλά, τη συντηρητική στάση της δεξιάς ιδεολογίας διαφοροποιημένη σε δύο σημεία: α) δεν υπεισέρχονται στη σημειολογία της, προκαταλήψεις και νοοτροπίες σεξιστικού περιεχομένου και β) η δράση της γυναίκας ως πολιτισμικού συμβόλου της ανήκει και της επιτρέπεται, όχι όμως και στον τομέα του αθλητισμού.

3. Η στάση των πολιτικών εφημερίδων, του αριστερού ιδεολογικού χώρου, κατά την περίοδο 1950-1967.

Η ΑΥΓΗ

Ο αριστερός ιδεολογικός χώρος, από τις ιστορικές μας γνώσεις της προηγούμενης εμπόλεμης περιόδου (γερμανικής κατοχής, εμφυλίου πολέμου), τοποθετεί ισόποσα και ισότιμα τη γυναίκα σε όλες τις πολιτικές, πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες. Όντας χειραφετημένη και συνειδητοποιημένη καταλαμβάνει πολλές φορές και μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής «στον γεωγραφικό χώρο του δρόμου».

Ο αθλητισμός είναι για την αριστερή ιδεολογία ένα λιθαράκι στο πολιτιστικό κτίσμα της ανθρωπότητας. Μελετώντας την εφημερίδα ΑΥΓΗ, η οποία εκφράζει τον αντίστοιχο χώρο, διαπιστώνουμε ότι με 3/στηλα, 4/στηλα ή και ολοσέλιδες αναφορές παραινεί άνδρες, γυναίκες και παιδιά να

δραστηριοποιηθούν στην άθληση. Επαινεί δε, οποιονδήποτε διακρίνεται. Η γυναίκα-αθλήτρια κατέχει καθημερινή θέση με πρωτεύοντα ρόλο στην αθλητική στήλη της εφημερίδας.

Ως βιολογική οντότητα η γυναίκα-αθλήτρια αποτυπώνεται επαρκώς για οτιδήποτε. Τα άρθρα του 1955¹ και του 1960² από επιστημονικά ιατρικά συνέδρια επιβεβαιώνουν τις φυσικές δυνατότητες των γυναικών. Ως κοινωνική οντότητα η εφημερίδα ταυτίζεται με τις αντιλήψεις του εργατικού-λαϊκού status και αποτυπώνει τη γυναίκα-αθλήτρια ως gender με πολιτισμική δράση-σχέση. Τα άρθρα του Ηλία Ηλιού³, της Διδώς Σωτηρίου⁴ και της Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου⁵ τα οποία προσυπογράφει και η εφημερίδα σημειολογικά και εννοιολογικά δίνουν το στίγμα της αριστεράς για τις κοινωνικές ομάδες.

Πολιτικά επειδή η αριστερή ιδεολογία πρεσβεύει ότι η γυναίκα πρέπει να συμμετέχει και να πρωταγωνιστεί, σε οτιδήποτε διαδραματίζεται σ' ένα έθνος, ένα κράτος, ένα λαό, μια κοινωνία, και ακολουθώντας την άποψη, ότι ο τύπος διαμορφώνει και αποτυπώνει στάσεις και αντιλήψεις, η εφημερίδα ΑΥΓΗ προτρέπει την κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια για: «πιο ψηλά, πιο δυνατά, πιο γρήγορα» ταυτίζοντας την προοδευτική στάση της με τον όμορο χώρο της.

4. Η στάση της πολιτικής εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, έντυπο αποτύπωσης της πολιτικής των συνταγματαρχών, κατά την χρονική περίοδο 1967-1974

Όπως γνωρίζουμε, στην παρούσα περίοδο δεν είχαμε τη δυνατότητα εξέτασης πολιτικών εφημερίδων από τους τρεις ιδεολογικούς χώρους. Άλλες έκλεισαν αυτοβούλως, και άλλες «οδηγήθηκαν» εξ αιτίας της λογοκρισίας σε αναστολή της έκδοσής τους, από το δικτατορικό καθεστώς. Αποφασίσαμε

---

¹ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 123-4 σημ. 1 και 2.

² Βλ. *ανωτ.*, σσ. 131-2 σημ. 1.

³ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 138 σημ. 1.

⁴ Βλ. *ανωτ.*, σσ. 138-9 σημ. 1.

⁵ Βλ. *ανωτ.*, σ. 141 σημ. 1

λοιπόν να εξετάσουμε μία εφημερίδα, η οποία αποτύπωνε την πολιτική των συνταγματαρχών και μία, η οποία αποτύπωνε την αξιολογική ουδετερότητα. Έτσι, επιλέξαμε να μελετήσουμε ως έντυπο αποτύπωσης της πολιτικής των συνταγματαρχών τον ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΣΜΟ.

Η γενική άποψη που αποκομίσαμε μελετώντας την εφημερίδα είναι ότι ο αθλητισμός δεν χρησιμοποιείται ούτε ως προπαγανδιστικό μέσο αλλά ούτε και ως εκφραστής της ιδεώδους σωματικής διάπλασης η οποία αποπνέει καθαρότητα και φως σύμφωνα με το ιδεώδες της κλασσικής αρχαιότητας. Η σημειολογία, η χωροταξική τοποθέτηση και η ήσυχη απεικόνιση των αθλητικών γεγονότων αποδεικνύει ότι οι δικτάτορες δεν εξέφρασαν την τακτική του υπερεθνικισμού για τον αθλητισμό έτσι όπως εκφράστηκε στα ολοκληρωτικά δικτατορικά-φασιστικά καθεστώτα του μεσοπολέμου: «*Εύρωστα σώματα δείγματα εθνικής πολιτιστικής ανωτερότητας και εσωτερικής ενγονίας*»¹, αλλά ότι ο αθλητισμός είναι το μέσο για την υγιή ανάπτυξη του σώματος και συμβάλλει στο πολιτισμικό κτίσμα κάθε κοινωνίας.

Η εφημερίδα τώρα όσον αφορά τη γυναίκα την τοποθετεί κατάδηλα στο συμβολικό «γεωγραφικό χώρο του δρόμου» και δεν συντάσσεται με τις συντηρητικές στάσεις των φασιστικών καθεστώτων όπου μεγαλώνουν και διαπαιδαγωγούν τις γυναίκες για οικογένεια και αναπαραγωγή.

Η γυναίκα-αθλήτρια καλείται να αθληθεί με ισόποσο και ισότιμο ρόλο έναντι των ανδρών στις κόνιστρες και στα στάδια έτσι ώστε να αποκτήσει άριστη

---

¹ Επειδή το καθστώς των συνταγματαρχών πήρε αρκετά στοιχεία επάνδρωσης της ιδεολογίας του από την Εθνικοσοσιαλιστική Ιδεολογία του Μεσοπολέμου αξίζει να αναφέρουμε πως αυτή απεικόνιζε και χρησιμοποιούσε τον αθλητισμό για να έχουμε τη δυνατότητα σύγκρισης για τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Η πολυμορφία και συμπυκνωμένη έννοια του αθλητισμού συνδέθηκε από την αρχή της πολιτικής και πολιτειακής οργάνωσης του ανθρώπου με την κυρίαρχη ιδεολογία η οποία εκφράζεται συνήθως με την εξουσιαστική πρακτική. Όταν η εξουσιαστική πρακτική ταυτίζεται με την κυρίαρχη ιδεολογία σε παθογόνες μορφές πολιτικής άσκησης τότε ο αθλητισμός εμφανίζεται ως μέσο χειραγώγησης των μαζών, ως μέσο κοινοτοποίησης των διαφορών, ως μέσο αποπροσανατολισμού των κοινωνιών και ενίοτε ως μέσο υπόθαλψης εθνικιστικών τάσεων. Η Εθνικοσοσιαλιστική Ιδεολογία του Μεσοπολέμου χρησιμοποίησε τον αθλητισμό για τους παραπάνω λόγους και πιο συγκεκριμένα: αφ' ενός μεν για την εξάλειψη κοινωνικών και ταξικών διαστρωματώσεων μέσα από τη μαζική αθλητική κουλτούρα και αφ' ετέρου ως σύστημα φυλετικής άσκησης συγκεκριμένης φυλετικής θεωρίας για την κατάδειξη της εθνικής υπεροχής. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά: L. Richard, *Ναζισμός και κουλτούρα*, μτφρ. Α. Αβαγιανού, Αστέρι, Αθήνα 1980 και Ι. Λουκάς, *οπ.*, επίσης Α. Χίτλερ, *Mein Kampf, Μόναχο 1925-1927*, μτφρ. Α. Παγκάλου- Δ. Κωστελένου, τομ. Β', Δαρεμά, χ.χ.

σωματική και ψυχική υγεία ώστε να αποτελέσει δυναμικό και υγιές μέλος σε όλα τα δρώμενα της κοινωνίας.

Συνεπώς η εφημερίδα δεν αποτυπώνει την συντηρητική στάση όσον αφορά τη γυναίκα-αθλήτρια. Δεν ακολουθεί πιστά τη συνθηματολογία του δικτατορικού καθεστώτος «πατρίς-θρησκεία-οικογένεια». Αλλά ακολουθώντας τη προοδευτική στάση, της δίνει πεδίο δράσης στους πολιτιστικούς μηχανισμούς του κράτους υιοθετώντας την εξελικτική μορφή της εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας του μεσοπολέμου¹.

5. Η στάση της πολιτικής εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ, κατά την περίοδο 1967-1974.

Από τις λιγοστές πολιτικές εφημερίδες οι οποίες κυκλοφορούν την περίοδο της δικτατορίας είναι ΤΑ ΝΕΑ. Έως το 1967 το έντυπο εκφράζει πολιτικά τον ιδεολογικό χώρο του κέντρου. Στη συνέχεια και για την εξεταζόμενη περίοδο η εφημερίδα θα ακολουθήσει τη στάση της αξιολογικής ουδετερότητας μέσω της τριλογίας: «δεν αγγίζει, δεν κρίνει, δεν κατακρίνει» το δικτατορικό καθεστώς.

Η γυναίκα, έως και το 1969 κατά την εφημερίδα, πρέπει να δίνει προτεραιότητα στη μητρότητα και να είναι επιφυλακτική σε οτιδήποτε «καινούριο» εμφανίζεται. Στη συνέχεια όμως, η εφημερίδα αλλάζει. Το γυναικείο κίνημα για ισότιμη αντιμετώπιση, παίρνει χωροταξικά ενίοτε και ολοσέλιδο βήμα, για να εκφράσει τις θέσεις του. Η γυναίκα καλείται να δραστηριοποιηθεί σε όλους τους κοινωνικούς χώρους και να προβάλλει την προσωπικότητά της 'όχι μόνον σε ατομικό αλλά και ανθρωπολογικό-πολιτισμικό επίπεδο. Έτσι η γυναίκα-αθλήτρια εμφανίζεται μέσα από τα φεμινιστικού είδους άρθρα αγωνιζόμενη για την ισότιμη μεταχείρισή της.

Μελετώντας την εφημερίδα διαπιστώνουμε ότι προτρέπει τη γυναίκα στην άθληση ενώ πολλές φορές απευθυνόμενη προς κάθε πολιτικό, πολιτιστικό ή κοινωνικό ιθύνοντα τον καλεί να συνδράμει στην εξέλιξη του γυναικείου

αθλητισμού στην Ελλάδα. Το έντυπο ακολουθώντας την άποψη του εργατικού-λαϊκού status αντιμετωπίζει τη γυναίκα ως gender και την αθλήτρια ως πολιτισμικό σύμβολο με κοινωνική δράση.

Συνεπώς στα πλαίσια της διαμόρφωσης κοινής γνώμης την ευαίσθητη αυτή πολιτική περίοδο στην Ελλάδα, η εφημερίδα, για τη γυναίκα-αθλήτρια, ακολουθεί πιστά την προοδευτική στάση της αριστερής ιδεολογίας - επιδοκιμασία και ισχυρή θετική στάση- και όχι την πολιτική της αξιολογικής ουδετερότητας που κρατά στα άλλα θέματα.

6. Η στάση των πολιτικών εφημερίδων του δεξιού ιδεολογικού χώρου κατά την περίοδο 1974-2000.

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ – ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ- ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Η μακρά, σταθερή πολιτικά και πολιτειακά, εξεταζόμενη περίοδος 1974-2000 μας έδωσε την ευκαιρία εξέτασης παραπάνω από μιας εφημερίδας του δεξιού ιδεολογικού χώρου. Τα έντυπα ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ(1974-1980), ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ(1980-1990) και ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ(1990-2000) θα αναμέναμε να ακολουθούν τη στάση της συντηρητικής δεξιάς ιδεολογίας απέναντι στην κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια, και μάλιστα με τις γνωστές(1950-1967) σεξιστικού τύπου αναφορές. Όμως οι εφημερίδες της δεξιάς διαφοροποιούνται(τουλάχιστον οι δύο πρώτες για όλη την περίοδο και η τρίτη μετά το 1997).

Όπως προαναφέραμε η περίοδος 1974-1980 είναι μια έντονα πολιτικοποιημένη περίοδος. Οι δεξιές εφημερίδες επανακυκλοφορούν και ζητούν με τα δημοσιεύματά τους να δηλώσουν το ιδεολογικό τους στίγμα. Όμως όλα έχουν αλλάξει πια! Έτσι, οι εφημερίδες φαίνεται να απαγγιστρώνονται από τις συντηρητικές πεποιθήσεις των προκαταλήψεων και των καχυποψιών. Η κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια χαίρει της επιδοκιμασίας και της θετικής αποδοχής.

---

¹ Βλ. ανωτ., σ. 224 σημ. 3 και σ. 225 σημ. 1.

Στις δύο επόμενες δεκαετίες 1980-2000 στον τύπο, οι ιδεολογίες αντικαθίστανται από τα συμφέροντα των εισερχομένων οικονομικών trusts τουλάχιστον για το χώρο της δεξιάς και του κέντρου. Με το νέο στίγμα πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών ανακατατάξεων οι εφημερίδες του όμορου «θεωρητικά» πια χώρου, αποδέχονται τη γυναίκα ως gender, την τοποθετούν στο «γεωγραφικό χώρο του δρόμου» και της δίνουν δικαίωμα συμβολής στο πολιτισμικό, πολιτικό και κοινωνικό κτίσμα της ανθρωπότητας. Η μητρότητα συνεχίζει να είναι για τα έντυπα η κορυφή της συμβολής της γυναίκας στη βιολογική εξέλιξη της ανθρωπότητας, αλλά όχι και ο μοναδικός πια ρόλος της. Ο αθλητισμός της ανήκει ισόποσα και ισότιμα με τον άνδρα και προτρέπεται να δραστηριοποιηθεί σ' αυτόν με όλες τις φυσικές της δυνάμεις. Συνεπώς, οι εφημερίδες της δεξιάς, την περίοδο που εξετάζουμε, ακολουθούν για τη γυναίκα-αθλήτρια τις προοδευτικές αντιλήψεις του αριστερού ιδεολογικού χώρου, όπως τις γνωρίσαμε στην πρώτη περίοδο 1950-1967¹.

Συγκρίνοντας τη στάση των δεξιών εφημερίδων της μεταπολεμικής-μετεμφυλιακής περιόδου με τις εφημερίδες της περιόδου της «νέας τάξης πραγμάτων» 1974-2000, διαπιστώνουμε ότι τα έντυπα της δεξιάς αλλάζουν στάση απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια. Η συντήρηση, η καχυποψία, ο περιορισμός στο «γεωγραφικό χώρο του σπιτιού», η μοναδική βιολογική αναπαραγωγική συμβολή στην εξέλιξη της ανθρωπότητας, η σεξιστική αποτύπωση αντικαθίστανται από: τη γυναίκα-αθλήτρια ως gender με πολιτισμική συμβολή στον αθλητισμό, τη γυναίκα-αθλήτρια με ισόποση και ισότιμη αντιμετώπιση, τη γυναίκα-αθλήτρια να επιβραβεύεται για τις επιδόσεις της και τέλος, τη γυναίκα-αθλήτρια ξεφεύγοντας από την μισογυνιστική θεώρηση του Κουμπερντέν να καταλαμβάνει τη θέση που της πρέπει και της αξίζει στο κορυφαίο αθλητικό γεγονός, τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

---

¹ Βλ. ανωτ., σσ. 141-4.

7. Η στάση των πολιτικών εφημερίδων του κεντρώου ιδεολογικού χώρου κατά την περίοδο 1974-2000.

ΤΑ ΝΕΑ – ΤΟ ΒΗΜΑ - ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Ο κεντρώος πολιτικός ιδεολογικός χώρος είναι ο χώρος της σύγκλισης είτε από την δεξιά είτε από την αριστερά. Έτσι τα έντυπα ιδεολογικής αποτύπωσης αυτού του χώρου άλλοτε συγκλίνουν προς το ένα και άλλοτε προς το άλλο άκρο. Οι τρεις εξεταζόμενες εφημερίδες: ΤΑ ΝΕΑ(1974-1980), ΤΟ ΒΗΜΑ(1980-1990)και η ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ(1990-2000) δίνουν χώρο και βήμα, ισόποσα και ισότιμα στη γυναίκα. Της αναγνωρίζουν όλους τους ρόλους στην κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική οργάνωση. Η συμμετοχή της στα δρώμενα του αθλητισμού είναι όχι μόνον αυτονόητη και επιβεβλημένη.

Η κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια απολαμβάνει της επιβράβευσης, της προβολής και του θαυμασμού των εντύπων. Προτρέπουν όλες τις κοινωνικές ομάδες των γυναικών να μπουν στο χώρο της υγιούς άθλησης. Προκαλούν δε τους υπέρμαχους της αναβίωσης του αθλητισμού, επί τη βάση των αρχών του μισογύνη Κουμπερντέν, ο οποίος διαστρέβλωσε το πνεύμα των Αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων περί συμμετοχής των γυναικών, να αναγνωρίσουν το ρόλο της γυναίκας ως gender αποδεχόμενοι την άποψη του Γ. Σταμίρη ότι: «...η αθλητική παραγωγή κάθε κοινωνίας σε κάθε εποχή καθρεφτίζει τόσο τις κυρίαρχες ιδέες όσο και τις οικονομικές, κοινωνικές συνθήκες και το τεχνολογικό και πολιτισμικό επίπεδο...»¹.

Συνεπώς τα έντυπα του κέντρου ακολουθούν τη στάση του αριστερού ιδεολογικού χώρου έτσι όπως την αποτύπωσαν οι εφημερίδες της αριστεράς κατά την περίοδο 1950-1967²

Συγκρίνοντας τη στάση των εφημερίδων, απέναντι στην κοινωνική ομάδα γυναίκα-αθλήτρια, του ιδεολογικού κέντρου την περίοδο 1950-1967 με την περίοδο 1974-2000 διαπιστώνουμε ότι τα έντυπα φεύγουν από την αξιολογική ουδετερότητα, θετική ή αρνητική, της μεταπολεμικής-μετεμφυλιακής περιόδου και υιοθετούν τις προοδευτικές απόψεις της

---

¹ Βλ. ανωτ., σημ. 34.

² Βλ. ανωτ., σσ. 141-4.

αριστερής ιδεολογίας για τη συμμετοχή των γυναικών στον αθλητισμό. Το «μούδιασμα» το οποίο διακατείχε τα έντυπα του κεντρώου χώρου απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια μέσω της παράλειψης ή της τηλεγραφικού τύπου αναφοράς αντικαθίσταται από ποσοτικό και ποιοτικό πλουραλισμό σε παραινέσεις και επιβραβεύσεις για την ενασχόλησή της με αυτόν.

8. Η στάση των πολιτικών εφημερίδων του αριστερού ιδεολογικού χώρου κατά την περίοδο 1974-2000.

Η ΑΥΓΗ – ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ

Τα δύο εξεταζόμενα έντυπα της αριστερής ιδεολογίας Η ΑΥΓΗ και ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ είναι αυτά στα οποία η γυναίκα δεν αντιμετωπίζεται μόνον ως ισόποση και ισότιμη ύπαρξη αλλά ενίοτε, και με πρωτεύοντα-βαρύνοντα ρόλο-λόγο. Το πλήθος των ρόλων που αναθέτουν, και τα δύο έντυπα, στη γυναίκα να διαδραματίσει σε μια δημοκρατικά δομημένη κοινωνία περιλαμβάνει και την ενασχόλησή της με τον αθλητισμό.

Η αριστερή ιδεολογία, έτσι όπως την εκφράζουν τα εργατικά-λαϊκά status και την αποτυπώνουν οι εφημερίδες, ανέκαθεν τοποθετούσαν τη γυναίκα στο «γεωγραφικό χώρο του δρόμου» με πρωταγωνιστική δράση. Στον ελλαδικό χώρο την περίοδο της αντίστασης και την περίοδο του εμφυλίου πολέμου, την προέταξαν! Θα μπορούσαν λοιπόν να την αποκλίσουν από τον αθλητισμό που είναι πολιτισμική δράση;

Έτσι η γυναίκα-αθλήτρια, με διαφορετική σημειολογική αποτύπωση ανάμεσα στα δύο έντυπα της αριστεράς, καλείται μέσα από τα φεμινιστικού τύπου κοινωνικά, πολιτικά, και πολιτιστικά άρθρα να βάλει ψυχικό στοίχημα με τον εαυτόν της και να τερματίζει παντού πρώτη. Ο μόνος περιορισμός που της τίθεται από τις εφημερίδες είναι η χρήση αναβολικών. Οφείλει να στηρίζεται στις φυσικές υγιείς βιολογικές της δυνάμεις έτσι ώστε να διατηρεί την οντολογική της ταυτότητα ως γυναίκα.

Συγκρίνοντας τις εφημερίδες της αριστερής ιδεολογίας τις περιόδους 1950-1967 και 1974-2000 δεν διαπιστώνουμε καμία απόκλιση ή αλλαγή

απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια. Η δυνατότητα δε που είχαμε τη δεύτερη περίοδο να μελετήσουμε και ένα άλλο έντυπο της αριστερής ιδεολογίας το ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ με εργατική φιλοσοφία και σημειολογία, σε σχέση με την ΑΥΓΗ που απευθύνεται στους διανοούμενους της αριστεράς, μας οδήγησε να συμπεράνουμε ότι: η γυναίκα-αθλήτρια είτε υπό την προοπτική της εργατικής δράσης είτε υπό την προοπτική της πνευματικής-καλλιτεχνικής-επιστημονικής δημιουργίας καλείται να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στο οικοδόμημα της κοινωνίας.

9. Η στάση της αθλητικής εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, η οποία απευθύνεται στο αστικό κοινωνικό status, κατά την περίοδο 1950-1967.

Το κοινωνικό συντηρητικό αστικό status της Αθήνας της δεκαετίας του '50, το οποίο συσπυράνεται γύρω από την ομάδα του Παναθηναϊκού εκφράζει την ιδεολογία του μέσω της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ. Όπως προείπαμε και στα συμπεράσματα της εφημερίδας για την εξεταζόμενη περίοδο το ποδόσφαιρο είναι αυτό που κυριαρχεί. Όμως, η γυναίκα-αθλήτρια βρίσκεται χώρο στο έντυπο να δηλώσει την παρουσία της.

Η βιολογική της ισότητα με τον άνδρα αθλητή αποδεικνύεται χειροπιαστά μέσω της κριτικής που ασκεί η εφημερίδα και πιο συγκεκριμένα σε άρθρο καθηγητή της Εθνικής Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής για επιτρεπτά ή μη αθλήματα στις γυναίκες. Η προτροπή του εντύπου για οργανωμένη ή μη άθληση, είναι προφανής σε κάθε αναφορά για τη δύναμη που δίνει η γυμναστική στο σώμα και τη ψυχή των γυναικών. Επισημαίνει δε ότι η μητρότητα, που είναι ο μοναδικός σκοπός ύπαρξης των γυναικών, κατά την άποψη των συντηρητικών, βοηθείται και διευκολύνεται μέσω της άθλησης.

Η κοινωνική παρουσία της γυναίκας-αθλήτριας ως gender διαφαίνεται στην εφημερίδα αυτή να υπερπηδά τις αντιλήψεις της καχυποψίας και της συντήρησης του αστικού status στην υπό εξέταση περίοδο. Το άρθρο του Δ. Μπότσαρη με τίτλο «αθλητισμός και προκατάληψις» φανερώνει ότι το έντυπο ακολουθεί τις προοδευτικές απόψεις του εργατικού και του αριστερού

διανοουμενίστικου status. Είναι δε προφανές ότι η εφημερίδα διαμορφώνει αντιλήψεις, όσον αφορά τη γυναίκα και την πολιτισμική της συμβολή στο αθλητικό οικοδόμημα, σ' αυτούς που ακολουθούν συσπληρωμένοι την ιδεολογία του Παναθηναϊκού.

Συνεπώς η εφημερίδα για τη γυναίκα-αθλήτρια δεν ακολουθεί τη στάση της συντήρησης, της καχυποψίας και των νοοτροπιών του συντηρητικού αστικού status, που θεωρητικά εκπροσωπεί και απευθύνεται, αλλά τις προοδευτικές αντιλήψεις.

10. Η στάση της αθλητικής εφημερίδας το ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, η οποία απευθύνεται στο εργατικό-λαϊκό κοινωνικό status, κατά την περίοδο 1950-1967.

Η εξεταζόμενη περίοδος 1950-1967 είναι αθλητικά, για το λιμάνι του Πειραιά και τις εργατικές συνοικίες, το γήπεδο Καραϊσκάκη και η ομάδα του Ολυμπιακού! Η ιδεολογία της ποδοσφαιρικής ομάδας συσπυρώνει ανθρώπους κάθε ηλικίας, άνδρες και γυναίκες γύρω από αυτήν. Συνεπώς και το επίσημο έντυπο έκφρασης της ομάδας ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ δεν θα μπορούσε να αγνοήσει τις γυναίκες. Σχολιαστής, κριτής και εμψυχωτής σε ποδοσφαιρική στήλη της εφημερίδας είναι γυναίκα! Εκπρόσωπος δημοσίων σχέσεων του Ολυμπιακού είναι γυναίκα! Έτσι είναι το προοδευτικό λαϊκό-εργατικό κοινωνικό status του Πειραιά απέναντι στη γυναίκα. Την αποδέχεται παντού! Και έτσι εκφράζεται και στον τύπο.

Προφανώς η γυναίκα είναι βιολογικά ισόδυναμη με τον άνδρα. Δουλεύει στα εργοστάσια και το λιμάνι. Συνεπώς και η γυναίκα-αθλήτρια δικαιωματικά και αυτονόητα κατέχει ισόποσο χώρο στον τομέα του αθλητισμού. Η εφημερίδα παροτρύνει το γυναικείο πληθυσμό με φωτογραφίες καλογυμνασμένων αθλητριών να τους μοιάσουν. Οι άνδρες αθλητές αποδέχονται την άλλη ύπαρξη με τα διαφορετικά βιολογικά χαρακτηριστικά και μοιράζονται μαζί της ακόμα και το ποδοσφαιρικό γήπεδο!

Η γυναίκα-αθλήτρια ως gender(πολιτισμική δράση-σχέση) καλείται να δράσει σε όλους τους τομείς του αθλητισμού με την παρουσία της. Ως δημοσιογράφος, ως διοικητική εκπρόσωπος, ως παρουσιάστρια, ως αθλήτρια. Οι προοδευτικές αντιλήψεις του εργατικού-λαϊκού status αποτυπώνονται έντονα στα άρθρα της εφημερίδας για τη γυναίκα ως πολιτισμικό σύμβολο στα αθλητικά δρώμενα από το μετερίζι πάρα πολλών θέσεων.

Συνεπώς η εφημερίδα ταυτίζει απόλυτα τη στάση της(και σημειολογικά) με τις απόψεις του κοινωνικού ταξικού χώρου που απευθύνεται.

11. Η στάση της αθλητικής εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, η οποία απευθύνεται στο αστικό κοινωνικό status, κατά την περίοδο 1967-1974.

Περίοδος δικτατορίας. Η ιστορική συγκυρία θα απαιτούσε ο αθλητισμός να αλλάξει ρόλο και να εναρμονιστεί με τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους έτσι όπως προτάσσουν τα ολοκληρωτικά καθεστώτα. Όμως οφείλουμε να αναφέρουμε ότι δεν μπαίνει στη φιλοσοφία του καθεστώτος των συνταγματαρχών ως εργαλείο αποπροσανατολισμού της «μάζας» όπως προαναφέραμε για τις πολιτικές εφημερίδες. Παροτρύνονται όλοι να αθλούνται για την σωματική και ψυχική τους υγεία. Έτσι ούτε η γυναίκα μένει στην θαλπωρή του σπιτιού της με μοναδικό της προορισμό την δημιουργία οικογένειας. Καλείται να δραστηριοποιηθεί παντού, και να αθληθεί επίσης.

Η εφημερίδα ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ δεν θα μπορούσε να παρεκκλίνει αυτής της στάσης απέναντί στη γυναίκα-αθλήτρια. Της δίνει ανάλογο με τον άνδρα χώρο στις σελίδες της και την επιβραβεύει για τις νίκες της. Προτρέπει το γυναικείο αθλητισμό να γυμνάζεται με τις υγιείς προϋποθέσεις της άθλησης, έτσι ώστε να διατηρεί την ταυτότητα του φύλου της. Βάζει ελάχιστο περιορισμό το όριο των βιολογικών της δυνατοτήτων.

Ως πολιτισμικό σύμβολο στον τομέα του αθλητισμού η γυναίκα είναι παρούσα μέσα από τις σελίδες της εφημερίδας. Το έντυπο επιβραβεύει με

ολοσέλιδες συνεντεύξεις γυναίκες-αθλήτριες για το ήθος. τη χρηστή συμπεριφορά τους και τη συμβολή τους στο σωστό προσανατολισμό των κοριτσιών.

Συνεπώς η εφημερίδα συνεχίζει να αποτυπώνει τις προοδευτικές αντιλήψεις για τη γυναίκα-αθλήτρια παραλείποντας όμως τις σεξιστικού ενδιαφέροντος φωτογραφίες που αποτύπωνε σε προηγούμενη εξετασθείσα περίοδο.

12. Η στάση της εφημερίδας ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, η οποία απευθύνεται στο εργατικό - λαϊκό κοινωνικό status, κατά την περίοδο 1967-1974.

Παρά του ότι την περίοδο αυτή η ομάδα του Πειραιά, ο Ολυμπιακός, χρηματοδοτείται από εφοπλιστικό λόμπι το οποίο πρόσκειται στους δικτάτορες εν τούτοις, δεν χειραγωγείται πολιτικά από αυτούς. Η εφημερίδα ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ στέκεται με κριτική άποψη απέναντί τους επισημαίνοντας τους την κακή τακτική που ακολουθούν ενίοτε απέναντι στον αθλητισμό. Η γυναίκα-αθλήτρια αποτελεί συνήθως έναν τομέα τέτοιας επισήμανσης.

Το έντυπο αναγνωρίζει τη γυναίκα ως μια ισότιμη βιολογικά ύπαρξη έτοιμη να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της άθλησης αλλά διαβλέποντας τον κίνδυνο των αναβολικών που κατακλύζει τους αθλητικούς χώρους τη συμβουλεύει: να αποφύγει οτιδήποτε θα βάλει σε κίνδυνο αυτήν, την ταυτότητά της ως γυναίκα και τον προορισμό της που είναι η μητρότητα.

Κοινωνικά δεν τίθεται κανένας περιορισμός στην κοινωνική αυτή ομάδα. Αντίθετα η εφημερίδα της αναθέτει δραστηριότητες και καθήκοντα τα οποία κατ' άλλα έντυπα ανήκουν αποκλειστικά σε άνδρες. Όπως, να εμπυχνώνει και να κρίνει την ομάδα ποδοσφαίρου μέσα από τις στήλες της εφημερίδας, να φιλοξενεί γράμματα αναγνωστριών φιλάθλων με κριτικές απόψεις για τις ικανότητες ή όχι των ποδοσφαιριστών, να επιβραβεύει γυναίκες-αθλήτριες οι οποίες μετά την έλευση της ηλικίας υπηρέτησαν τον

αθλητισμό από άλλες δημιουργικές θέσεις όπως αυτές των δημοσίων σχέσεων, των προπονητριών ή και των κρατικών παραγόντων.

Συμπερασματικά η εφημερίδα συνεχίζει ν' αποτυπώνει τις προοδευτικές στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια του εργατικού-λαϊκού status αλλά την περίοδο αυτή(1967-1974) διαβλέποντας τον κίνδυνο των αναβολικών θέτει περιορισμούς όσον αφορά τη μητρότητα και την ταυτότητά της.

13. Η στάση της εφημερίδας ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, η οποία αποτυπώνει την αθλητική ιδεολογία του Παναθηναϊκού, κατά την περίοδο 1974-2000.

Δεν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι τα κοινωνικά status συνεχίζουν να διατηρούν τη στεγανότητα και τις αντιλήψεις τους κατά την περίοδο 1974-2000. Οι νέες οικονομικές, επαγγελματικές και κοινωνικές ευκαιρίες που «ανατέλουν» δημιουργούν νέες κοινωνικές τάξεις οι οποίες ανάγουν τον διαχωρισμό τους σε σύνολο χαρακτηριστικών¹. Συνεπώς τα κοινωνικά status στην παρούσα περίοδο θα μπορούσαν να διαχωρίζονται επί τη βάσει κοινών χαρακτηριστικών όπως: κοινωνική δράση, επιδίωξη για κοινωνική καταξίωση, οικονομική επιβολή, τα οποία βεβαίως προϋποθέτουν αυτοσυνείδηση.

Επί τη βάσει λοιπόν των παραπάνω χαρακτηριστικών η ιδεολογία και μάλιστα η αθλητική είναι αυτή που θα συσπειρώσει το πλήθος με τα διαφορετικά είδοποιά χαρακτηριστικά(διαφορετικής ταξικής προέλευσης, διαφορετικής επαγγελματικής και εισοδηματικής διαφοροποίησης και διαβάθμισης, διαφορετικής πολιτικής ιδεολογίας)² και θα δημιουργήσει κοινές στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στη γυναίκα-αθλήτρια³.

---

¹ Βλ., *ανωτ.*, σσ. 40-7.

² Βλ. *ανωτ.*, σσ. 33-4.

³ Βλ. *ανωτ.*, σημ. 88. Στον ταξικό δομικό μαρξισμό έτσι όπως τον επέκτεινε ο Louis Althusser οι κοινωνικές τάξεις προσδιορίζονται επί τη βάσει τριών χαρακτηριστικών: οικονομίας, πολιτικής, ιδεολογίας όπου το κάθε ένα συνυπάρχει με τα άλλα ισοδύναμα ή υπερτερεί. Στην παρούσα εργασία

Η εφημερίδα υπό τις προαναφερθείσες προοπτικές συσπειρώνει τους οπαδούς όχι πια του αστικού κοινωνικού status αλλά της αθλητικής ιδεολογίας του Παναθηναϊκού και ακολουθεί τις προοδευτικές αντιλήψεις, βιολογικά και κοινωνικά, για τη κοινωνική αυτή ομάδα. Αποδέχεται την άλλη ύπαρξη ως βιολογικά ισοδύναμη με τον άνδρα-αθλητή και της αναγνωρίζει, σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης ακόμα και για ακραίες επιλογές. Οι παραινήσεις και οι συμβουλές για προφύλαξη της βιολογικής της ταυτότητας με σκοπό την μητρότητα δεν υφίστανται πια. Κοινωνικά, η εφημερίδα φτάνει στο ανώτατο σημείο αναγνώρισης της γυναίκας ως πολιτισμικό σύμβολο στον τομέα του αθλητισμού. Ανδροκρατούμενα αθλήματα(πάλη, άρση βαρών, κ.α.) και ανδροκρατούμενα προπύργια(διαιτητές, σχολιαστές ποδοσφαιρικών αγώνων, διοικητικοί παράγοντες, κ.α.) κατρέουν αμαχητί μπρος στην παρουσία της γυναίκας που κατά παραδοχή όλων δίνει μια νέα ομορφιά στον αθλητικό χώρο.

14. Η στάση της εφημερίδα ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, η οποία αποτυπώνει την αθλητική ιδεολογία του Ολυμπιακού, κατά την περίοδο 1974-2000.

Την επιβεβαίωση της προηγούμενης διαμορφωθείσας άποψης, ότι το κοινωνικό status που εκπροσωπεί και αυτή η εφημερίδα παρά τα διαφορετικά ειδοποιά του στοιχεία δημιουργείται από την όμορη αθλητική ιδεολογία μας το επιβεβαιώνει το ίδιο το έντυπο. Αλλάζει η σημειολογία του όσον αφορά το λεξιλόγιο και τη γλώσσα που χρησιμοποιεί. Η απλή καθαρεύουσα αντικαθιστά τη γλώσσα του «λιμανιού» και της «φάμπρικας» των προηγούμενων περιόδων. Συνεπώς διαπιστώνουμε ότι το εργατικό-λαϊκό status στο οποίο απευθυνόταν «αντικαθίσταται» από την κοινωνική τάξη με τα διαφορετικά χαρακτηριστικά την οποία συσπειρώνει η ιδεολογία του Ολυμπιακού.

για τη συγκεκριμένη περίοδο οι τάξεις εξετάζονται ως ομάδες ανθρώπων που προσδιορίζονται από την κοινή αθλητική ιδεολογία.

Λαμβάνοντας υπ' όψη τα ανωτέρω διαπιστώνουμε ότι η εφημερίδα συνεχίζει να ακολουθεί την ίδια προοδευτική στάση με τις προηγούμενες περιόδους απέναντι στην γυναίκα-αθλήτρια, βιολογικά και κοινωνικά. Όσον αφορά δε την πολιτισμική της συμβολή στον αθλητισμό προχωρά ένα βήμα ακόμα σε σχέση με τις προηγούμενες περιόδους: Αφιερώνει διθυράμβους και επαίνους στην κ. Λόλα Νταϊφά, η οποία ηγείται των δημοσίων σχέσεων της ποδοσφαιρικής ομάδας του Ολυμπιακού, προτρέποντας το γυναικείο πληθυσμό να καταλάβει θέσεις που μπορεί, ένεκα της διαχείρισης που θα κάνουν και της στάσης που θα κρατήσουν, να οδηγήσουν τον αθλητισμό σε εξυγίανση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ και ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλτουσέρ Λ., *ΘΕΣΕΙΣ (1964-1975)*, μτφρ. Ξ. Γιαταγάνα, Θεμέλιο, Αθήνα 1983

Amaury de Riencourt, *Γυναίκες και Εξουσία*, μτφρ. Ν. Χούνου, Τραυλός, Αθήνα, 2001

Αρώνη-Τσίχλη Κ., *Σχολές και μέθοδοι ιστορίας και ιστοριογραφίας*, Ε. Αναστασίου, Αθήνα, 1986

Ατσάλη Γ., *Η Γυναίκα παράγων πολιτισμού*, Αθήνα, 1983

Beaujouan J., Ο Ιστορικός χρόνος στο *Encyclopediede la Pleiade*, *Ιστορία και Μέθοδοί της*, μετφρ. Ε. Σταφανάκη, επιμ. C. Samaran, τομ. Α', 3^η, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1989, σσ 67-107

Βέϊκος Θ., *Θεωρία και Μεθοδολογία της Έρευνας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1987

Βερβενιώτη Τ., *Η Γυναίκα της Εθνικής Αντίστασης*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1994

Βλάχος Κ. Γ., *Εισαγωγή στην Ιστορία της Πολιτικής Σκέψεως*, τομ. Ι, τευχ. Α', Παπαζήσης, Αθήνα, 1988

Bourde G., Herve M., *Les ecoles Historiques*, Seuil, Paris, 1983

Γεώργα Δ., *Κοινωνική Ψυχολογία*, τομ. Α.Β, Αθήνα, 1990

Γεωργιάδη Κ., «Η αθλητική ειδηση» στο: *Ο κόσμος των ειδήσεων από την εφημερίδα στην τηλεόραση*, επιμ. Δ. Μπασαντή-Κ. Στράτου, Γνώση, Αθήνα, 1991

Closse H. D., (επιμ), *Ο Ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950: Μελέτες για την πόλωση*, Φιλίστωρ, Αθήνα, 1987

Γιαννουλόπουλος Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος, Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία(1945-1963): Η πρώτη μετεμφυλιακή δεκαετία*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1992

Γογγάκη Κ., *Οι αντιλήψεις των αρχαίων ελλήνων για τον αθλητισμό*, Δαρδάνος, Αθήνα, 2003

Daval R., *Traite de Psychologie Social*, P.U.F., Paris, 1967

Διαμαντόπουλος Θ., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Η δικτατορία των συνταγματαρχών 1967-1974, Εκδοτική Αθηνών, τομ. ΙΣΤ', Αθήνα, 2000

Διαμαντόπουλος Θ., *Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΖΩΗ. ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ*.

Από την προβενιζελική στη μεταπαπανδρεϊκή εποχή, Παπαζήσης, Αθήνα, 1997

Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η Ανάγκη μιας Νέας Φιλοσοφικής Ανθρωπολογίας* στον τομ. *Η φιλοσοφία Σήμερα*, Πρακτικά Β' Πανελληνίου Συνεδρίου Φιλοσοφίας 1983, Αθήνα. 1985

Duverger M., *Μέθοδος Κοινωνικών Επιστημών II*, μετφρ. Παπαδόδημα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1976

Durkheim E., *Les regles de la methode sociologique*, Paris, 1970

Edelman G., *Αιθέρας Θεϊκός, Λαμπερή Φωτιά*, Κάτοπτρο, Αθήνα, 1996

Ευρωπαϊκή Κοινότητα, *Η Θέση της γυναίκας στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα, 1989

Φραγκουδάκη Άννα, *Τα Αναγνωστικά Βιβλία του Δημοτικού Σχολείου*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1978

Gallup G., *A guide to public opinion polls*, Princeton University Press, N. York, 1984

Goebbeles J., *Ημερολόγιο από το Καϊζερχοφ στη καγκελαρία*, μτφρ.-επιμ. Μειμάρη, Πλειάς, Αθήνα, 1974

Giddens A.- Held D., (eds). *Class, Conflict and Power. Classical and Contemporary Debates*, University of California Press MacMillan, London. 1982. σσ 60-73

Goldthorpe J.- Lockwood D., (eds), *Affluence and British Class Structure. The Sociological Review*, XI(2), July, 1963. σσ 133-163

Gurvitch G., *La vocation actuelle de la sociologie*, P.U.F., Paris, 1969

Hall S., *Cultural representations and signifying practice. The media and the "Ideological Effect"*, ed. S. Hall. Sage in association with the open university, London. 1997

- Hall S., Held D., McGrew D., *Η νεωτερικότητα σήμερα*, μτφρ. Θ. Τσακίρης- Β. Τσακίρης, 2^η. Σαββάλας, Αθήνα 2003
- Hewstone M., Stroebe W., Cobol J.P., Stephenson J.K., *Introduction to social Psychology*, Basil Blackwell, Oxford, 1988
- Hirschon R., "*Open Body Open, Closed Space: The Transformation of Female Sexuality*" in Andener, Princeton University Press, 1978
- Hirschon R., "*Essential Objects and the Sacred: Interior and Exterior Space in an Urban Greek Locality*" in Andener, Princeton University Press, 1981
- Hugg M.A., Vaughan G.M., *Social Psychology: An introduction* PrenticeHall/Harvest, Wheatsheaf, London 1955
- Ζιγδης Ι., *Προτίμηση τη φυλακή*, Κέδρος, Αθήνα, 1977
- Ziemilski A., *Scepticisme au siecle du sport in Sport et developpement humain*, Editions Sociales, Paris, 1975
- Ζιώγου-Καραστεργίου Σ., *Η Μέση Εκπαίδευση των Κοριτσιών στην Ελλάδα(1830-1893)*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Αθήνα, 1986
- Jecchinis C., *Trade Union in Greece: A Study in Political Paternalism*, Labor Education Division, Roosevelt University, Chicago, 1967
- Κανελλόπουλος Π., *Κοινωνική Πρόοδος και Κοινωνική Πολιτική*, Αθήνα, 1976
- Καζνέβ Ζ., *Δεκα Μεγάλοι Σταθμοί της Κοινωνιολογίας*, μτφρ. Μ. Λώμη., Πύλη, Αθήνα, 1979
- Κασωτάκη-Γατοπούλου Α., *Φιλοσοφική Ανθρωπολογία και Γυναικείο Ζήτημα*, Διατριβή, Αθήνα, 2003 (αδημοσίευτο)
- Κατή Δ., *Νοημοσύνη και Φύλο: Ο Σεξισμός στις Επιστημονικές Ιδέες για τις Γνωστικές Ικανότητες*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1990
- Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών και Μελετών Γαλλίας, *Το Γυναικείο Πρόβλημα*, μτφρ. Π. Πεντελίκου, Μνήμη, Αθήνα, 1980
- Klineberg O., *The social Psychology*, Henry Holt & Company, 1960 σσ 578
- Kofler L., *Συμβολή στην ιστορία της αστικής κοινωνίας*, μτφρ. Τ. Κονδύλη, 3^η, Κάλβος, Αθήνα, 1978

- Κρίπας Η. Γ., *Η ελευθερία του τύπου έναντι του δικαιώματος του ιδιωτικού βίου*, Διατριβή, Αθήνα, 1972
- Κρίπας Η. Γ., *Το Δίκαιον του Τύπου*, τομ. Ι, Αθήνα, 1971
- Κυριαζή Ν., *Η Κοινωνιολογική Έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, 7^η, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004
- Landsheere De Gilbert, *Εμπειρική Έρευνα στην Εκπαίδευση*, μτφρ. Γ. Δίπλας, 1^η, Τυπωθήτω, Αθήνα 1996
- Λεάνδρος Ν., *Μαζικά έντυπα επικοινωνίας στην Ελλάδα*, Δελφίνι, Αθήνα, 1992
- Λεμπέση Ε., *Κοινωνιολογία του Τύπου*, εκδ. Αρσενίδη, Αθήνα, 1992
- Lenk K., *Πολιτική Κοινωνιολογία: Δομές και μορφές ενσωμάτωσης της κοινωνίας*, μτφρ. Κοκαβέση, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1990
- Λεάνδρου Ν., *Πολιτική οικονομία των Μ.Μ.Ε.*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2000
- Λένιν Ι. Β., *Η Μεγάλη Πρωτοβουλία. Τα κόκκινα Σάββατα*, τ. 39^{ος}, Άπαντα, Νέα Βιβλία, Αθήνα, 1977
- Λιεχάρτ Γ., *Κοινωνική Ανθρωπολογία*, Gutenberg, Αθήνα, 1985
- Λουκάς Ι., *Εθνικοσοσιαλισμός και Ελληνισμός*, Γρηγόρης, Αθήνα, 1992
- Λύτρα Α., *Προλεγόμενα στη θεωρία της ελληνικής κοινωνικής δομής*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1993
- Λύτρα Π., *Αθλητική Ψυχο-κοινωνιολογία: Δοκίμια Ι*, Θεωρία, Αθήνα, 1983
- Lukacs G., *Ιστορία και Ταξική Συνείδηση*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1975
- MacLuhan, *Understanding Media*, Sphere Books, London, 1967
- Μαραγκού-Δρυγιαννάκη Σ., *Γυναικείες Ηγετικές Μορφές*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 2001
- Μαρξ Κ.- Ένγκελς Φ., *Η Γερμανική ιδεολογία*, μτφρ. Γ. Κρητικού και Κ. Φιλίνη, 4^η, τομ. Α', Gutenberg, Αθήνα 1979
- Μαρξ Κ., *Το Κεφάλαιο: Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, μτφρ. Π. Μαυρομάτη, τομ. Γ', Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1978-1985
- Mead M., *Male and Female, Paperback*, Harper Perennial, London, 2001
- Μελέτοπουλος Μ., *Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ: Κοινωνία, ιδεολογία, οικονομία*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1996

Μπασαντή Δ.- Στράτου Κ., «Εισαγωγή» στο: *Ο κόσμος των ειδήσεων: Από την εφημερίδα στην τηλεόραση*, επιμ. Δ. Μπασαντή- Κ. Στράτου, Γνώση, Αθήνα, 1991

Oglesby C., *Women in Sport: From Myth to Reality*, Lea & Febrieger, Philadelphia, 1978

Ossowski S., *Η ταξική δομή στην κοινωνική συνείδηση*, Κάλβος, Αθήνα, 1973

Παναγιώτου Δ., «Η Διεύθυνση, η Σύνταξη της Εφημερίδας και οι Ειδήσεις» στο, *Ο κόσμος των ειδήσεων από την εφημερίδα στην τηλεόραση*, επιμ. Δ. Μπασαντή-Κ. Στράτου, Γνώση, Αθήνα, 1991

Πανταζής Τ., *Το πολιτικό σύστημα: Κοινωνιολογική θεώρηση της πολιτικής ζωής*, 4^η, εκδ. ΕΚΚΕ, Αθήνα, 2000

Pantelis M. A., *Les Grands Problemes de la nouvelle constitution hellenique*, R. Pinchon & Durand-Auzias. Paris, 1979

Parsons T., *Authority Legitimation and Political Action, Structure and Process in Modern Society*, Glencoe, 1950

Παπαταξιάρχη Ε.- Παραδέλη Θ., *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα. Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Καστανιώτης, Αθήνα, 1992

Πατρώνος Γ., *Θεολογία και Ορθόδοξο Βίωμα*, Δόμος, Αθήνα, 1994

Πουλαντζάς Ν., *Κοινωνικές τάξεις στο Σύγχρονο Καπιταλισμό*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1984.

Renouard Y., *Πληροφόρηση και μετάδοση των ειδήσεων*, στο *Encyclopedie de la Pleiade, Ιστορία και Μέθοδοί της*, μτφρ. Ε. Στεφανάκη, επιμ. C. Samaran, τομ. Α', 3^η, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1989

Richard L., *Ναζισμός και Κουλτούρα*, μτφρ. Λ. Αβαγιανού, Αστέρι, Αθήνα, 1980

Rosenberg M.J., Hovland C.I., Guire Mc., Adelson R.P., & Brehm J.W., (eds), *Attitude Organization and Change: An analysis of consistency among attitude components*, Yale University Press, New Haven, 1960

Russel B., *The analysis of mind*, McMillan, N. York, 1974

Σεραφετινίδου Μ., *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, Gutenberg, Αθήνα, 1991

Σερεμπριάκοβα Γ., *Γυναίκες την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης*, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 2001

Σταματιάδη Π., *Η κοινή γνώμη: Συμβολή εις την κοινωνικήν ψυχολογίαν*, Αθήνα, 1960

Σταμίρη Γ., *Κοινωνιολογία του Αθλητισμού*, Ζήτα, Αθήνα, [χ.χ.]

Τακάρη Ν., *Η Γυναίκα από την αρχαιότητα ως την τεχνολογική επανάσταση*, [χ.ό.], Αθήνα, 1984

Τοπόλσκι Γ., *Προβλήματα Ιστορίας και Ιστορικής Μεθοδολογίας*, μτφρ. Α. Μαραγκού & Γ. Μαραγκός, Θεμέλιο, Αθήνα, 1983

Τσαούση Γ.Δ., *Η κοινωνία του ανθρώπου*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1985

Tumin A., *Social stratification: The forms and the functions of the inequality*, New Jersey, Prentice Hall, 1967

Twin S., *Ελεύθερος Χρόνος και Σπορ*, Αθλητική Επιστήμη, Αθήνα, 1986

Weber M., *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, τομ. Β', R. Guenther and C. Wirtich (eds), University of California Press, California, 1978

Weber M., *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, New. York, 1956

Wyer R.S. & Srull T.K.(eds), *Handbook of Social Cognition*, Hillbale 1994

Young K., *Social Psychology*, D. Katz Dzyden Press, N. York, 1994

Χίτλερ Α., *Mein Kampf*, Μόναχο 1925-1927, μτφρ. Α. Πάγκαλου- Δ. Κωστελένου, τομ. Β', Δαρεμάς, χ.χ.

Χριστοδουλίδη – Μαζαράκη Αγγελική, *Το πρόβλημα της ιδεολογίας στο Μαρξισμό*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1987

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Διαβάζω» Κωτσοβέλου Β. – Ρεπούση Μ., *Φεμινιστικά Έντυπα 1978-1985*.

Μια πρώτη προσέγγιση, τευχ. 198, Σεπτέμβριος, Αθήνα, 1988

«Δίνη», Αλεβίζου Φ. – Παπαγιαννάκη Μ., *Νομική Ισότητα και Κοινωνική Ανισότητα*, τευχ. 1^ο, Δεκέμβριος, Αθήνα, 1986

“Nouvelle Critique”, Hinker F., *De Breme au CIEL*, No 116, Aug.- Sept. 1978

“New Life Review”, Enges Berger, *The consciousness Industry*, no 64, December, 1970

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Α) Πολιτικές

• ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ	1950-1967, 1974-1980
• ΑΥΓΗ	1950-1967, 1974-1980, 1980
• ΒΗΜΑ ΤΟ	1980-1990
• ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	1950-1967
• ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ	1967-1974
• ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ	1990-2000
• ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ	1990-2000
• ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	1950-1967, 1974-1980
• ΝΕΑ ΤΑ	1967-1974, 1974-1980
• ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	1974-1980 και 1990-2000

Β) Αθλητικές

- **ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ** 1950-1967, 1967-1974, 1974-2000
- **ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ** 1950-1967, 1967-1974, 1974-2000

